C. CORNELII TACITI

HISTORIARUM

LIBRI QUINQUE.

TEXTUM RECOGNOVIT, ANIMADVERSIONIBUS

INSTRUXIT

THEOPHILUS KIESSLINGIUS.

LIPSIAE

SUMPTU JULII WUNDERI

MDCCCXL.

VIRO

PERILLUSTRI EXCELLENTISSIMO ERUDITISSIMO

SUMME VENERABILI

Dr. JOANNI SCHULZIO

POTENTISSIMO ET AUGUSTISSIMO BORUSSORUM REGI A CONSILIIS CIVITATIS REGUNDAE INTIMIS ATQUE SUPREMIS, ORDINIS AQUILAE RUBRAE EQUITI SPLENDIDISSIMO

HUNC LIBRUM

D. D. D.

EDITOR.

Diu est, cum animo meo impulsus vehementer optavi, ut *Tibi*, *Vir Praeclarissime*, tandem publice declarare possem, qua *Te* veneratione, quo cultu prosequerer. Ab eo enim tempore, quo per muneris, quo fungor, opportunitatem, in *Tuam* notitiam deductus sum, tam benevolum *Tuum* erga me prolixumque animum non semel expertus sum, ut in perpetuum *Tibi* me devincires tantaque in *Te* pietate imbueres, ut, donec publice eam professus essem, mihi ipse displicerem. Talem autem ut *Tu* erga me animum sumeres, inde potissimum factum esse mihi persuasi, quod me intellexeras, quemadmodum aliis muneris

mihi demandati officiis cum fide satisfacere anniterer, ita etiam summo studio in eo elaborare, ut meae disciplinae traditi adolescentes iusto quidem pro huius saeculi ingenio servato temperamento ad litterarum antiquarum cognitionem severa lege excitarentur iisque gnaviter tractandis ita exercerentur, ut ad veram humanitatem satis exculti in academias suum quisque litterarum genus, cui nati essent, penitus cogniturі et percepturi ex hoc gymnasio dimitterentur.

Quod autem hic *Tibi* offerre munusculum et Illustri *Tuo* nomini inscribere ausus sum, illud vel hanc ob caussam non dubitavi quin

benevolo animo esses excepturus, quod ex eo litterarum genere depromptum est, in quo *Tu*, *Vir Eruditissime*, habitas, et ad quod fortiter utiliterque tuendum praecipue gymnasia condita esse constat. Quod si insuper *Tu* existimaveris, haud improbabilem in hoc me summi auctoris opere aureo collocasse operam atque futurum esse, ea ut liberalioris generosiorisque indolis adolescentuli in Tacito legendo intelligendoque nonnihil se adiuvari sentiant, tum illud quo intendi, me assecutum esse laetabor, atque confidere possum, illud futurum esse, quo laetius iucundiusque contingere mihi possit nihil, ut etiam in

posterum *Tuo* favore orner. Ita vale et quam diutissime etiam fruere laude, quam summa virtute apud optimum quemque consecutus es.

Cizae d. X Septembr. MDCCCXXXIX.

PRAEFATIO.

Postquam anno MDCCCXXIX Taciti annales eo animadversionum genere instructos edideram, quod veterum scriptorum collectioni, quam Teubnerus, vir honestissimus, parvo venalem elegantique habitu commendabilem scholarum in usus fecit, maxime convenire videretur, sperabam fore, ut non ita multo post, ubi novas Taciti operum editiones a Walthero, Bekkero et Bachio interea curatas, quas aliquanto post Ritteri subsecuta est, diligenter pertractassem, etiam Historiarum libros simili atque Annales instrumento ornatos foras possem prodere, cum praesertim intellexissem, illam Annalium editionem a viris doctis ita esse probatam exceptamque, ut me operae in gravissimo auctore collocatae minime poeniteret. Sed res longe aliter atque putaram cecidit, videbaturque aliquando Historiarum edendarum consilium melius abiici, quam retineri, cum librorum philologicorum mercatus in summas angustias esse adductus misereque laborare diceretur. Tandem impedimentis remotis potestas data est etiam Historiarum editionis emittendae, quae simili quidem atque illa consilio adornata ita tamen est dissimilis, ut omnibus partibus instructior et locupletior prodeat. Textum quem vocant eum typis exprimendum curavi, quem Bekkerus singulari diligentia atque acumine ad

fidem maxime codicis Florentini, cui in scriptura Taciti constituenda iure ab omnibus primae tribuuntur, emaculatum repraesentavit. Eum tamen quemadmodum non ita scrupulose reddidi, ut, sicubi criticus apparatus in Waltheri, Bekkeri aliisque editionibus expositus probabiliores quam vel a Bekkero vel ab aliis editoribus receptas scripturas monstraret, tum quae meliora essent, in deteriorum locum substituere religioni mihi ducerem, ita non magis dubitavi ex aliquot locis virorum doctorum coniecturas, in his nonnullas Lipsii, iam velut inveteratas et pro genuinis Taciti dictionibus per editiones deinceps propagatas revellere, earumque loco pristinas lectiones, praesertim si quae et per se ipsae aptam sententiam continerent et codicis Florentini auctoritate defenderentur, suo quamque loco quasi postliminio redire iussi. In apponenda vero lectionis varietate hoc usus sum temperamento, ut praecipue codicis Florentini scripturas, etiam multas per librarii, cuius manu praestantissimus ille liber scriptus est, oscitationem vel ignorantiam depravatas repeterem, adiecta ut plurimum mentione scripturae editionis primae seu Spirensis, quam cum illo codice plerumque congruere constat. In locis autem ita depravatis, ut ex libris scriptis nihil auxilii suppeteret, virisque doctis campus latissimus aperiretur, in quo ingenium divinando coniectandoque expromerent atque exercerent, multos saepe multorum scripturam corruptam corrigendi conatus commemoravi, quo adolescentes largam idoneamque iudicandi, approbandi refutandique materiem haberent, neque fere praetermisi, qua mihi ipsi ratione locis aegris medendum esse videretur.

Praeter animadversiones criticas etiam alias alius generis adieci, quibus adolescentes, quibus haec editio est destinata, sicubi haererent, cum ad locorum sententiam recte comprehendendam, tum ad orationis Taciti vim et proprietatem pernoscendam nonnihil adiumenti paratum haberent. Eidem usui etiam ea inserviunt, quae ex superiorum editorum commentariis, et maxime quidem in libro quinto ex uberrimis Broterii copiis repetivi. Quamquam ex Lipsianis thesauris fere nihil in hanc editionem transposui, cum quod Lipsii editionum usurpandarum et tractandarum copiam philologiae studiosi facillime sibi ipsi facere possunt, tum quod et ad litterarum copiam augendam et ad magna virorum doctorum ingenia aestimanda nihil est suavius salubriusque, quam Lipsii plane singulare et eximium ingenium ab aliorum sterilitate et siccitate alienissimum ex ipsis viri summi operibus cognoscere. In rebus ad grammaticae doctrinae praecepta aestimandis diiudicandisque ut per omnia brevitatem sectatus ad Ramshornii et Zumptii libros grammaticos, quibus in hoc litterarum genere plurimum adhuc auctoritatis iure tribuitur, eos qui mea opera essent usuri, delegavi. Illud denique silentio non praetermittendum esse censeo, ad omnem Taciti dictionem illustrandam saepius a me, quam ab aliis factum vidi, locos Virgilianos, quorum cum Taciti locis manifesta esset similitudo, notatos esse atque repetitos. Quae quidem similitudo non singulis modo vocabulis locutionibusve continetur, sed multo latius patet, et multis locis per longas pugnarum, urbium expugnationum regionumque descriptiones continuatur, ut omnis saepe apud Tacitum rerum narratio tractatioque Virgiliano quodam et eo quidem

oratorio colore tincta atque perfusa sit. Quem colorem inde tractum esse arbitror, non quo Virgilium Tacitus scribendo voluerit imitari (qualis affectatio a tanto ingenio est alienissima), sed quia diligentissima lectione hunc vatem ita mente conceperat et quasi imbiberat, ut ei in rebus narrandis exponendisque Virgilii locutiones ut aptissimae cogitatorum imagines sponte occurrerent, neque dubito quin etiam poetica orationis structura et conformatio, quae plurimis huius scriptoris locis animadvertitur, magnam partem ex eodem fonte sit derivanda.

Ceterum qui omnem Taciti orationis vim atque indolem penitus cognoscere pleneque illustrare cupiet, eum etiam Sallustii, Velleii et Livii scripta quam diligentissime excutere et perlustrare oportebit. Quod facere par est studiis liberalibus operantes adolescentes, qui accurata iterataque Ciceronis aliorumque optimorum scriptorum lectione aureae aetatis orationem probe cognitam perspectamque habent, atque de rebus a Tacito traditis iuveniliter quidem, non tamen leviter iudicare didicerint.

Restat, ut *Godofredo Kahntio*, viro doctissimo, collegae coniunctissimo debitas gratias agam, quod, qua valet et mentis et oculorum acie, vigilantissime cavit, ne qui lapsus typographici aliave, quae parum commode dicta esse animadvertisset, immutata relinquerentur.

C. CORNELII TACITI

HISTORIARUM

LIBER PRIMUS.

BREVIARIUM LIBRI.

Cap. 1. Praefamen. auctoris dignitas, aetas, institutum. 2. 3. praesentis historiae summa capita. 4. 5. status urbis, mens exercituum, habitus provinciarum occiso Nerone. Nymphidius imperium affectans oppressus. 6. 7. Galbam crudelitas sua, aetas, corporis forma et amicorum vitia reddunt invisum. 8. 9. status Hispaniae, Galliae, Germanicornm exercituum, Britanniae, Illyrici. 10. in Syria Muciani virtutes et vitia. Flavii Vespasiani, Iudaicum bellum administrantis, animus in Galbam. 11. Aegypti, Africae, Maurctaniae, Raetiae, Norici, Thraciae, Italiae status coss. Galba et Vinio.

12. Deficiente superioris Germaniae milite Galba de adoptando Caesare cogitat. 13. Vinius Othoni favet, non ita Laco et Icelus. 14. Galba transactis imperii comitiis Pisonem eligit, hominem antiqui moris et severum, cui 15. 16. adoptionis caussas et imperii administrandi consilium aperit. 17. Pisonis inter haec moderatio. 18. adoptio in castris nuncupata, 19. tum in senatu, legati ad defectores missi. 20. Neronis prodigae donationes rescissae.

21. Othoni spe lapso consilium in turbido, 22. instigantibus libertis, servis, mathematicis, 23. 24. paratis iam ante militum studiis per blanditias et largitiones, oscitante ad id praefecto. 25. 26. ergo iam legiones et auxilia pro Othone. 27. mox consalutatus imperator. 28. castris praetorianis infertur.

29. 30. Piso cohortem, quae in palatio stationem agit, hortatur ad fidem. 31. illa parat signa, reliquis copiis deficientibus. 32. 33. plebis adulatio et levitas. fluctuat Galba cum amicis an occurrendum. 34. praemittitur in castra Piso. falsus de occiso Othone rumor. 35. populus et senatus Galbae, 36. castra Othoni favent. 37. 38. hic militum animos oratione sibi conciliat, Galbae et Pisoni reddit infensos. arma militi dividit. 39. agitat Laco de caede Vinii. 40. Galba fluctuat; plebs nutat. Othoniani forum irrumpunt. 41. Galba desertus, occisus; 42. sic et Vinius. 43. Sempronii Densi fides. Piso caesus, 44. magna Othonis laetitia. caedium praemia poscentes iussu Vitellii postea interfecti. 45. adulantur senatus et populus victorem Othonem, qui coercendo militum furori impar. 46. hi vacationes sibi remitti petunt. Laco et Icelus caesi. 47. Pisonis et T. Vinii sepultura, 48. elogia, testamenta, 49. Galbae sepultura, aetas, nobilitas, mores, honores.

50. Trepidam urbem novus de Vitellio nuntius exterret. Vespasianum nonnulli augurantur. 51. initia Vitelliani motus ex bello Iulii Vindicis et secutis inde discordiis inter legiones et Gallos. 52. 53. Vitellius suo ingenio ignavus ad res novas stimulatur a Valente et Caecina legatis. 54. 55. legiones utriusque Germaniae fidem in Galbam exuunt, 56. segni spectatore Hordeonio Flacco legato. 57. Valens Vitellium imperatorem

consalutat magno militum studio: 58. quibus poscentibus multi caesi. 59. Iulius Civilis periculum evadit. undique viribus auctus, 60. inter foedas legatorum discordias, 61. duos exercitus in Italiam mittit. 62. torpet Vitellius; ardor et vis militum ultro ducis munia inplet. 63. subito furore conreptus miles ab excidio Divoduri aegre temperat. Gallias terror invadit. 64. Vitellio adhaerent. 65. Lugdunenses ex vetere odio milites in eversionem Viennensium inpellunt; 66. isti tamen donis placantur et precibus. Valentis avaritia et libido. 67. 68. Helvetios Vitellii imperium abnuentes Caecina belli avidus caedit. 69. Aventicum aegre inpunitatem salutemque inpetrat. 70. in Vitellii partes transgressa Italiae parte Caecina Alpes superat.

71. Otho prudenter se gerit; Mario Celso ignoscit. 72. Tigellinus infamem vitam exitu inhonesto foedat. 73. Galvia Crispinilla cum mala Othonis fama periculo exempta. 74. principes mutuo sibi conditiones offerunt; mox rixantes flagitia invicem objectant, et 75. insidiatores inmittunt. 76. distractis inter utrumque exercitibus ac provinciis bello opus. 77. Otho imperatorem agit; honores, 78. civitatem iura dilargitur; de celebranda Neronis memoria agitat. 79. Sarmatae Roxolani Moesiam inrumpentes caesi. 80—82. Seditio gravis in ipsa urbe temere orta cum magno metu atque discrimine primorum civitatis, precibus et lacrimis Othonis componitur, qui 83. 84. milites ad concordiam et modestiam hortatur. 85. istis compositis omnia suspicionum et formidinis plena, praecipuo patrum metu. 86. prodigia Othonis cladem praesagientia. 87. is lustrata urbe Narbonensem Galliam adgredi statuit, et 88. cum multis nobilibus L. Vitellium aemuli fratrem secum ducit. 89. inde varii animorum motus. 90. commendata patribus republica Otho festinat ad bellum. Trachali eloquentia usus Otho, in quem studia et voces vulgi.

Gesta haec paucis mensibus, imp. Ser. Galba et T. Vinio coss.

Imp. Serv. Galba et T. Vinio Coss.

I. **Initium mihi operis Ser. Galba iterum, T. Vinius consules erunt. nam post conditam urbem octingentos et viginti**

Cap. 1. *T. Vinius*] Sic MS. Flor. pro *T. Iunius*, quam aliorum codd. et per editiones vulgatam scripturam primus Lipsius ex antiquo marmore correxit. — *Servius Sulpicius Galba* primum consul fuit cum L. Cornelio Sulla a. u. c. 786.

octingentos et viginti] Sic codd. Flor. aliique, item edd. pr. Ryck. I. Gron. Walth. Bekk. Bach. Ritter. Recte. nam tempus ab urbe condita ad Serv. Galbam iterum et T. Vinium consules elapsum, quod, exacte si putas, ex aera Varroniana annorum 822 est, Tacitus etiam Hist. 4, 58. annorum 820 numero complectitur. Loci sententia haec est: tempus usque ad consules dictos multi retulerunt, et ita quidem, ut, dum populi romani res et erant et memorabantur, id est, usque ad bellum Actiacum, a quo bello non populi, sed principum res fuerunt (*ex quo divus Augustus res Caesarum composuit, procul et in unius solius sollicitudinem aut decus populus romanus bellaverat.* Hist. 1, 89.), pari eloquentia ac libertate in narrando uterentur; post bellum autem Actiacum illae virtutes sublatae sunt. Conf. Annal. 1, 1. Ryck. et Walther. ad h. l., item Wissowae Lectt. Tacitt. spec. I. 1828. Quod a Beroaldo ad Ryckium est editum *DCC et XX*, Oberlinus reduxerat, ut uno tenore oratio procederet: *dum res populi rom. memorabantur pari eloquentia ac libertate*.

prioris aevi annos multi auctores retulerunt, dum res populi Romani memorabantur, pari eloquentia ac libertate: postquam 2 bellatum apud Actium atque omnem potentiam ad unum conferri pacis interfuit, magna illa ingenia cessere, simul veritas pluribus modis infracta, primum inscitia rei publicae ut alienae, mox libidine assentandi aut rursus odio adversus dominantes: ita neutris cura posteritatis, inter infensos vel obnoxios. sed ambitionem 3

---

omnem potentiam] Sic codd. Flor. aliique; item edd. pr. Walth. Bach. Negat Ernestius dici posse *omnem potentiam ad unum* vel *aliquem conferre*, quod lege aut SCto factum: *potestatem conferri*, non *potentiam*, quae vi, fraude aliisque modis *paretur*. At cum Octavianus post bellum Actiacum (Ann. I, 2.) paulatim insurgeret, munia senatus, magistratuum, legum in se traheret, nemine eorum, penes quos olim fuerat potestatem dare, adversante, recte illud quod Octavianus est consecutus, dici potuit *potentia ad eum unum collata*, die ganze in seiner Person vereinigte Macht: nam abest a verbo *conferendi* h. l. vis deferendi, idemque significat quod *συμφορεῖσθαι*, *congeri*, quod recte vidit Waltherus; neque hoc repugnare Taciti usui, testatur locus Hist. 4, 52. ubi est *amicos transferri*, Freunde gingen über. Annal. 3, 28. Augustus sexto consulatu *potentiae securus* appellatur. C. 13. *potentia principatus divisa*. Ceterum id quod poterant Caesares, etiam recte dici potestatem, et per se intelligitur et cognoscitur loco Hist. 2, 62. *cum de potestate nihil detraheret* Vitellius. Ernestio obsecuti Bekker. et Ritter. dederunt *omnem potestatem*, ut est in edd. Puteol. aliisque. Reperitur etiam *omnium potentiam*, et *omnium potestatem*.

inscitia reip. ut alienae] Singulis tum civibus, cum iam non esset respublica, sed unus omnia teneret, erat res aliena eoque ignota. Particula *ut* est nota veritatis. *Inscitia* h. l. dicitur pro *inscientia*, ut etiam Annal. 15, 28. Hist. 2, 54. quos locos citavit Gernhard. in Excurs. ad Ciceron. Caton. p. 301. Add. Ramshorn. lat. Synonym. n. 670; qui tamen Taciti usum non attigit. Dio 53, 19. *οὐ μέντοι καὶ ὁμοίως τοῖς πρόσθεν τὰ μετὰ ταῦτα πραχθέντα λεχθῆναι δύναται. πρότερον μὲν γὰρ ἔς τε τὴν βουλὴν καὶ ἐς τὸν δῆμον πάντα, καὶ εἰ πόῤῥω που συμβαίη, ἐσεφέρετο, καὶ διὰ τοῦτο πάντες τε αὐτὰ ἐμάνθανον καὶ πολλοὶ συνέγραφον, κἀκ τούτου καὶ ἡ ἀλήθεια αὐτῶν, εἰ καὶ τὰ μάλιστα καὶ φόβῳ τινὰ καὶ χάριτι φιλίᾳ τε καὶ ἔχθρᾳ τισὶν ἐῤῥέθη, παρὰ γοῦν τοῖς ἄλλοις τοῖς τὰ αὐτὰ γράψασι τοῖς τε ὑπομνήμασι τοῖς δημοσίοις τρόπον τινὰ εὑρίσκετο. ἐκ δὲ δὴ τοῦ χρόνου ἐκείνου τὰ μὲν πλείω κρύφα καὶ δι᾽ ἀποῤῥήτων γίγνεσθαι ἤρξατο κτλ.*

libidine assentandi] weil man eine Lust darin fand dem Herrscher zu schmeicheln. *Rursus*, ein andermal, ut Hist. 3, 52. *media scriptitabat, instandum coeptis aut rursus cunctandi utilitates edisserens.*

inter infensos] Ms. Flor. *fensos*, ed. pr. *ifusos*. I. Gronov. coniicit *offensos*. Tacitus hoc dicit: scriptores curam posteritatis non habuerunt, quam si habuissent, veritatem unice in scribendo essent secuti; at veritas fuit corrupta cum per reipublicae inscitiam tum per dissimulationem; scriptorum autem similes animo fuerunt aequales, qui et ipsi dominantibus fuerunt *infensi*, partim *obnoxii*, i. e. servilem in modum obsequentes: *Sed* vitium alterum altero est molestius: *ambitionem* i. e. assentationem s. placendi principibus studium nullo negotio *averseris*. Bachius post Waltherum retinuit *adverseris*, quod ita explicat: *scriptor facile evitaverit ambitionem, quia adulationi foedum crimen servitutis inest*. Immo Taciti oratio non ad scriptores, sed ad solos lectores pertinet. Qui legunt scripta, facile aversantur assentandi studium in opere conspicuum, cum servile scribentis ingenium aliis facile sordeat, quae

scriptoris facile averseris, obtrectatio et livor pronis auribus accipiuntur: quippe adulationi foedum crimen servitutis, malignitati falsa species libertatis inest. mihi Galba, Otho, Vitellius, nec beneficio nec iniuria cogniti. dignitatem nostram a Vespasiano inchoatam, a Tito auctam, a Domitiano longius provectam non abnuerim: sed incorruptam fidem professis neque 4 amore quisquam et sine odio dicendus est. quodsi vita suppeditet, principatum D. Nervae et imperium Traiani, uberiorem securioremque materiam, senectuti seposui, rara temporum felicitate, ubi sentire quae velis, et quae sentias dicere licet.

II. Opus aggredior opimum casibus, atrox proeliis, discors seditionibus, ipsa etiam pace saevum. quattuor principes ferro interempti. trina bella civilia, plura externa,

---

contra odium s. obtrectatio et livor dictavit, avidis ea auribus accipiuntur creduntur que. *Averseris*, quod etiam Forcellini editores unice probant, praetulerunt Pichena, Freinshemius, Acidalius, Ernestius, Bekkerus, Ritterus. *Adverteris* malebat Muretus. Veteres libri consentiunt in *adverseris*.

quippe] freilich wohl, natürlich. Conf. Ramshorn. gr. lat. p. 692. Hartung, Lehre von d. Partikeln d. griech. Spr. I. p. 460. 487 sqq.

a Vespasiano] In edd. pr. Puteol. et Ms. Guelf. *a Vespesiano*. — Mox *neque amore* est in Flor. unde Walther. ascivit pro *nec amore*. Muretus et Acidalius malebant *nec cum amore*.

uberiorem securioremque] Utrumque ad res Traiani spectat. *Securior*. quomodo sit accipiendum, ostendit Livius praefat.: *Ego contra hoc quoque laboris praemium petam, ut me a conspectu malorum, quae nostra tot per annos vidit aetas, tantisper certe, dum prisca illa tota mente repeto, avertam, omnis expers curae, quae scribentis animum etsi non flectere a vero, sollicitum tamen efficere possit.*

Cap. 2. *opus opimum casibus*] Scriptura in codd. vario modo est depravata. MS. Flor. habet *opibus casibus*, quod corruptum ex *opus casibus*. A Puteolano usque ad Pichenam vulgata scriptura fuit *plenum variis casibus*, quae exstat etiam in cod. Guelf. In Bud. *plenum gravioribus casibus*. In Vat., qui habet *opibus casibus*, supra est annotatum *opimum*, quod idem exstat in aliis codd. et veteribus editionibus, receptumque est a Pichena. Scripturae in libris varietas multas virorum doctorum protulit coniecturas, ut Lipsii *opulens casibus*, I. Fr. Gronovii *obsitum* vel *uberrimum*, Iac. Gronov. *copiosum*, Crusii in Probab. p. 30. *inopinum casibus*, quod ego iam magis probo, quam *opimum*. Nam quamquam *opimus* est *abundans*, *plenus*, ut Liv. 3, 7. *ager opimus copiis*, dubito tamen, an de qualibet abundantia intelligi possit; etiam haec generalis multitudinis casuum significatio in hac orationis structura et compositione languet. — In proximis verbis *ipsa pace saevum*, quae spectant inprimis ad Domitiani tempora, ablativus *pace* non est caussalis, sed temporalis, recteque locum ceperunt, qui ut Beroald. Alciat. scripserunt *in ipsa*, quam praepositionem Tacitus alibi, cum de tempore pacis loquitur, addit. Conf. Walth. ad h. l. Hic tamen concinnitatis caussa diversae ablativos naturae omissa *in* praepositione coniungere maluit. Denique *opus pace saevum* illud dicitur, in quo narratur tempus, cuius etiam pax saeva est, ut Hist. 1, 50. *nec iam recentia saevae pacis exempla*. Pollionis opus historicum appellat Horat. Od. 2, 1. 6. *periculosae plenum opus aleae*.

trina bella] De *trina* nominis quod exstat in Flor. usu, pro quo in ed. Agric. est *terna*, in ed. Puteol. *tria*, cf. Ramshorn. gram. lat. p. 514

ac plerumque permixta. prosperae in Oriente, adversae in Occidente res. turbatum Illyricum; Galliae nutantes; perdomita Britannia et statim missa; coortae in nos Sarmatarum ac Suevorum gentes; nobilitatus cladibus mutuis Dacus; mota prope 2 etiam Parthorum arma falsi Neronis ludibrio. iam vero Italia novis cladibus vel post longam saeculorum seriem repetitis afflicta. haustae aut obrutae urbes fecundissima Campaniae ora. et urbs incendiis vastata, consumptis antiquissimis delubris, ipso Capitolio civium manibus incenso. pollutae caerimoniae, magna adulteria. plenum exsiliis mare, infecti caedibus scopuli.

---

ed. sec. Sunt illa bella primum Othonis et Vitellii, secundum Vitellii et Vespasiani, tertium L. Antonii in Domitianum, de quo Sueton. Domit. 6. Dio 67, 11.

plerumque permixta] *Plerumque*, ut Germ. s. i. q. *maximam partem*. Savilio *permixta* sic videntur posse intelligi, ut in uno bello utrumque bellum et civile et externum esset coniunctum, cum bella respectu ducum civilia, externorum tamen auxiliorum respectu possent vocari *permixta*. Ernestius interpretatur *eodem fere tempore gesta, ut domi et foris turbaretur respublica*. Conf. Hist. 1, 89.

et statim missa — Suevorum gentes] Ante Lipsium vulgabatur *et statim missa cohorte in Sarmatarum —;* pro *cohorte* Lipsius scripsit *coortae*, et pro *missa* volebat *amissa* vel potius *omissa*. Et *missa*, i. e. missa facta, ἀφειμένη, Ryck. et Iac. Gronov. e cod. Flor. restituerunt. Iidem recte receperunt *in nos* ex eodem cod. in quo est *innossarmatarum*. In cod. Guelf. est *cohorte in rhosolanos Sarmatharum*. Vocem *Roxolanos*, cum desit in cod. Bud., iam Rhenanus sustulerat. Videntur Roxolani ab librario, qui nosset Roxolanos, Sarmaticam gentem, esse intrusi. Ceterum *omissa* Taciti usui convenientior videtur quam *missa*. Hist. 2, 65. *omissa Hispania*. 2, 83. *omissa Moesia*. 3, 4. *omissa Pannonia*. Ann. 6, 36. *Armenia omissa*. Perdomita Britannia est Domitiani tempore ab Iulio Agricola, in cuius vita c. 10. Tacitus scribit: *Britanniae situm non in comparationem curae ingeniique referam, sed quia tum primum perdomita est*. At eadem a Romanis neglecta. — *Suevi* intelliguntur non Germaniae, sed illi, qui a Druso Caesare ultra Danubium inter flumina Marum et Cusum locati erant, dato rege Vannio, Tacit. Ann. 2, 63., unde regnum Vannianum Plinio 4, 12. Domitiani tempore Sidoni et Italico regibus parebant. Tacit. Hist. 3, 5. Dio 67, 5. ibique Reim.

falsi Neronis ludibrio] Conf. Hist. 2, 8. Sueton. extremo Nerone Lactantius de Mortib. Persecut. c. 2.

haustae aut obrutae urbes fecundissima Campaniae ora: et urbs] Ita Lipsius distinxit. Pichena omissa vocula *et* dedit: *haustae aut obrutae urbes fecundissimae* (sic in edit. pr.) *Campaniae orae. urbs —*. Walther. defectu praepositionis *in* offensus posito cum vett. libris colo post *urbes* verba *fecundiss. Campan. ora* cum sequentibns coniunxit, quae ratio est inelegans. In Bekkeri editione post *urbes* commate oratio distinguitur. De Vesuvii sub Tito eiectione constat locum accipiendum esse. Conf. Suet. Tit. 8. Dio 66, 22. 23. ibique Reimar. Plin. Epist. 6, 16. De *urbis* incendio cf. Dio 65, 17. 66, 24. de *Capitolii* Dio 65, 17. Tacit. Hist. 3, 71. de *pollutis caerimoniis* sive Vestalium incestis a Domitiano protractis et vindicatis Dio 67, 3. Sueton. Dom. 8.

plenum exiliis mare] Insulae in quas exules relegabantur, erant Pandataria, Planesia, Cercina, Seriphus, Gyarus, Cythera, Amorgus, Donusa, Trimetus, aliae.

3 atrocius in urbe saevitum. nobilitas, opes, omissi gestique honores pro crimine, et ob virtutes certissimum exitium. nec minus praemia delatorum invisa quam scelera, cum alii sacerdotia et consulatus ut spolia adepti, procurationes alii et interiorem potentiam, agerent verterent cuncta odio et terrore. corrupti in dominos servi, in patronos liberti; et quibus deerat inimicus, per amicos oppressi.

III. Non tamen adeo virtutum sterile saeculum ut non et bona exempla prodiderit. comitatae profugos liberos matres, secutae maritos in exsilia coniuges; propinqui audentes, constantes generi; contumax etiam adversus tormenta servorum fides; supremae clarorum virorum necessitates, ipsa necessitas fortiter tolerata; et laudatis antiquorum mortibus pares exitus.
2 praeter multiplices rerum humanarum casus caelo terraque prodigia et fulminum monitus et futurorum praesagia, laeta tristia, ambigua manifesta. nec enim unquam atrocioribus populi Romani cladibus magisve iustis indiciis approbatum est non esse curae deis securitatem nostram, esse ultionem.

---

agerent verterent cuncta odio et terrore] Ita cod. Flor. aliique et edd. ante Rhenanum, qui scripsit: *agerent ferrent cuncta. odio et terrore corrupti* — quod expressum a Lipsio defendit explicatque I. F. Gron. in Obss. III, 22. p. 478 sq. Veterem lectionem iam a Ryckio revocatam Waltherus ita interpretatur: *agendo cuncta turbarunt*, et ablativos *odio et terrore* intelligit ita: *unter Hass und Schrecken*. Gronovius Rhenani interpunctionem secutus *accurate*, inquit, *Tacitus duas ponit causas, quibus corrupti in dominos servi, in patronos liberti; odium ultro prodentium nimirum; quod illorum fuit, qui duriter fuerant a dominis aut superbe a patronis habiti; et terrorem coactorum prodere, nempe quaestiones et tormenta in servis, minas aliasque cruces in libertis.* Ceterum non praetermittendus est locus dial. de orat. 8. Marcellus Eprius et Crispus Vibius *nunc principes in Caesaris amicitia agunt feruntque cuncta.*

Cap. 3. *virtutum sterile*] Vell. 1, 18. 3. *steriles talium studiorum urbes.* Conf. Ramshorn. gr. lat. p. 323. — In Bekkeri edd. novum caput a verbis *comitatae profugos* incipit.

supremae — tolerata] Reliquimus cum Walthero intactam scripturam vulgatam, quam sic intelligimus, ut Tacitus declaret, *necessitates supremas*, i. e. summas rerum angustias, et *necessitatem* adeo *ipsam*, i. e. mortem ipsam *fortiter* esse *tolerata*. Nam *tolerata* est numerus pluralis. Hanc explicationem ab Taciti usu non abhorrere monstrant hi loci: Annal. 11, 37. *quae supremis eius necessitatibus ad miserationem evicta erat.* 15, 57. *in tanta necessitate.* 15, 61. *qui necessitatem ultimam denunciaret.* Ernestius cum desideraret praedicatum, unde virtus eluceret, hanc proposuit coniecturam: *supremae clarorum virorum necessitates fortiter toleratae,* quam Bekkerus recepit. At non deest praedicatum, nam verba *fortiter tolerata* etiam ad verba *supremae viror. claror. necessitates* sunt referenda. Conf. de hoc loco *Petersen.* in Annot. ad C. Tacitum. Spec. I, p. 2. et *Doederlin.* in Synonym. III, p. 174. — Mox Rhenanus cum in cod. Bud. sit *ne et laudatis,* coniecit legendum: *nec laudatis a. m. impares exitus.*

magisve iustis indiciis] Corruptam codd. etiam Flor. et antiquarum edd. scripturam *magis vetustis* Rhenanus emendavit. *Iusta indicia* sunt

IV. Ceterum antequam destinata componam, repetendum videtur qualis status urbis, quae mens exercituum, quis habitus provinciarum, quid in toto terrarum orbe validum, quid aegrum fuerit, ut non modo casus eventusque rerum, qui plerumque fortuiti sunt, sed ratio etiam caussaeque noscantur. Finis Ne- 2 ronis ut laetus primo gaudentium impetu fuerat, ita varios motus animorum non modo in urbe apud patres aut populum aut urbanum militem, sed omnes legiones ducesque conciverat, evulgato imperii arcano, posse principem alibi quam Romae fieri. sed patres laeti, usurpata statim libertate, licentius ut 3 erga principem novum et absentem; primores equitum proximi gaudio patrum; pars populi integra et magnis domibus annexa, clientes libertique damnatorum et exsulum, in spem erecti: plebs sordida et circo ac theatris sueta, simul deterrimi servorum, aut qui adesis bonis per dedecus Neronis alebantur, maesti et rumorum avidi.

---

idonea, sufficientia, quae quo pertineant, non est obscurum. De ipsa Taciti sententia subtiliter disserit *Hoffmeister* in libro qui inscribitur: *die Weltanschauung des Tacitus,* p. 110 sqq.

Cap. 4. *quid in toto terrarum orbe*] „Unter Weltkreis verstand der Römer oft nur den Ring von bezwungenen Ländern um das innere Meer." I. H. Voss. ad Virg. Georg. p. 56. Conf. Tac. Hist. 2, 38. 3, 60. 4, 3. 5, 25. Incolae imperii Romani appellantur Hist. 1, 30. *genus humanum,* et princeps Romanorum Hist. 3, 68. *generis humani dominus,* et 2, 78. *rerum dominus.*

ut non modo casus — noscantur] Lipsius sententia loci offensus volebat *haud fortuiti.* Sed locus sanus et integer. Casus eventusque rerum fortuito solaque naturae vi accidunt. Iis opponuntur *ratio caussaeque,* quae sunt hominum mente praeditorum, nam *ratio* significat cogitationem, deliberationem (Ueberlegung, Nachdenken), e qua cogitatione in animis eorum qui res publicas administrant, nascuntur *caussae* ad agendum impellentes (Motive, Beweggründe), diversae illae a *caussis fortuitis et naturalibus* (Hist. 1, 86.). Hist. 1, 51. *nunc initia caussasque motus Vitelliani expediam.* 2, 1. *struebat iam fortuna in diversa parte terrarum initia caussasque imperio —.* Subtiliter de nomine *rationis* disputavit *C. E. A. Schmidt* in libro utilissimo, qui inscribitur: *Phraseologia latina.* p. 39. et p. 284 sq. De Taciti loco conf. Hoffmeister. l. c. p. 7. — In proximis Rhenanus e cod. Bud. scripserat *apud populum, apud urb. mil.* Genuinum *aut* Pichena restituit e Flor., cui consentiunt alii codices veteresque editiones. Neque variatur structura, nam praepositio *apud* etiam ad verba *omnes legiones ducesque* est assumenda, et recte iam Pichena locum intellexit.

posse principem alibi —] Galba in Hispania a legionibus princeps creatus erat. Hist. 5, 16.

laeti] Ita cod. Guelf. edd. Put. sqq. In Flor. et ed. pr. *laetius,* in quo calami librarii primam verbi *usurpata* syllaba bis pingentis lapsu defendendo frustra est I. Gronovius. Quidam *laeti licentius* coniunxerunt; rectius *licentius* ad verba *usurpata libertate* refertur. Mox pro *annexa* Lipsius rescribit *annexi,* idque edidit Pichena, idemque probat Acidalius, qui insuper scribit *quique damnatorum;* denique *integra* interpretatur *incolumis et cui status suus salvus.* Rectius Ernestius intelligit partem honestiorem et incorruptam.

V. Miles urbanus longo Caesarum sacramento imbutus et ad destituendum Neronem arte magis et impulsu quam suo ingenio traductus, postquam neque dari donativum sub nomine Galbae promissum neque magnis meritis ac praemiis eundem in pace quem in bello locum praeventamque gratiam intelligit apud principem a legionibus factum, pronus ad novas res, scelere insuper Nymphidii Sabini praefecti imperium sibi molientis agi-
2 tatur. et Nymphidius quidem in ipso conatu oppressus: sed quamvis capite defectionis ablato manebat plerisque militum conscientia, nec deerant sermones *senium atque avaritiam Gal-*
3 *bae* increpantium. laudata olim et militari fama celebrata severitas eius angebat aspernantes veterem disciplinam, atque ita XIV annis a Nerone assuefactos ut haud minus vitia principum amarent quam olim virtutes verebantur. accessit Galbae vox pro re publica honesta, ipsi anceps, *legi a se militem, non emi.* nec enim ad hanc formam cetera erant.

VI. Invalidum senem T. Vinius et Cornelius Laco, alter deterrimus mortalium, alter ignavissimus, odio flagitiorum oneratum,

---

Cap. 5. *quem in bello*] Ita Mss. Flor. alii, edd. pr. Ern. Ante Ernestium in edd. a Puteol. inde vulgabatur *qui in b.* De constructione conf. Krüger, üb. die Attraction d. lat. Spr. §. 114. — *Praeventa gratia* insolito plane modo dicitur *occupata ab aliis.* Non sunt eiusdem generis hi loci: Hist. 1, 53. *in eo ipso sacramento vexillis inferioris Germaniae praeventus erat.* Annal. 14, 7. *nisi praeveniretur Agrippina.* Ovid. Trist. 5, 4, 31. *moerens tempus reminiscitur illud, quod non praeventum morte fuisse dolet.* Neque tamen prorsus est dissimile genus dicendi, quo utitur Tacitus Germ. 20. *nec virgines festinantur,* man eilt nicht mit den Jungfrauen.

agitatur] I. Fr. Gronov. malit *agitatus;* cum non cum maxime fieret illud, sed iam ante adventum Galbae factum esset. At Tacitus in describendo eo quod factum erat, pro praeterito utitur historico praesente, ut etiam *intelligit* praesente. De Nymphidii scelere vid. Suet. Galb. 11. Plut. Galb. 8—14. — Mox recte Rhenanus contra Mss. et edd. pro *et quamvis* dedit *sed quamvis.*

aspernantes] Ita complures codd. cum ed. pr. In multis item codd. veteribusque edd. *coaspernantes,* quod compositum praeter hunc locum non obvium expulit Ryckius. Idem tamen in cod. Flor. videtur exstare, in quo est: *angebat a* (in fine versus) *aspernantes* (ab initio sequentis versus).

verebantur] I. q. reverebantur, quod h. l. praeferunt Acidalius et Pichena. Verbum *revereri* raro apud scriptores legi animadvertit Ramsh. Synon. no. 47. Ryck. e cd. Agric. *venerabantur.*

Galbae vox] Suet. Galb. 16. Plut. 18. Dio 64, 3. — Cetera Galbae non conveniebant ingenio hac voce prodito. Ann. 15, 24. *litteras in eandem formam adtulere.*

Cap. 6. *oneratum*] Ita Mss. et edd. veteres. *onerabant* Lipsius. „Sensus est: odium flagitiorum alterius in Galbam translatum, et inertiam alterius in contemptum adduxisse Galbam atque inde perniciem eius natam.“ *Ern.* Ricklefs. censet, verba *contemptu inertiae* non cum *destruebant,* sed cum *oneratum* esse coniungenda, ita quidem, ut *oneratum* aut ante verba *odio flagitiorum* ponatur, aut *contemptuque* scri-

contemptu inertiae, destruebant. Tardum Galbae iter et cruentum interfectis Cingonio Varrone consule designato et Petronio Turpiliano consulari: ille ut Nymphidii socius, hic ut dux Neronis, inauditi atque indefensi tamquam innocentes perierant. Introitus in urbem trucidatis tot milibus inermium militum in- 2 faustus omine, atque ipsis etiam qui occiderant formidolosus. inducta legione Hispana, remanente ea quam e classe Nero conscripserat, plena urbs exercitu insolito. multi ad hoc numeri e 3 Germania ac Britannia et Illyrico, quos idem Nero electos praemissosque ad claustra Caspiarum et bellum quod in Albanos parabat, opprimendis Vindicis coeptis revocaverat: ingens

---

batur. Possit etiam *ac contemptu* scribi. Est tamen *oneratum*, quod facile ex litterarum vicinarum similitudine per librarii oscitantiam existere potuit, tam incommodum, ut expellendum esse videatur.

tardum Galbae iter] Ex Savilii computatione Galba iter ex Hispania ingressus esse videtur initio mensis Iulii et Romam pervenisse sub Septembrem.

Cingonio Varrone] In Flor. *Ciconio barrone*. Conf. Plut. Galb. 15. *Petronius Turpilianus* consul fuit a. 814. a Nerone in Britanniam missus, ibid. c. 39. De eius caede conf. etiam Hist. 1, 37. ei Nero triumphale decus tribuerat. Ann. 15, 72.

dux Neronis] Conf. Ann. 14, 39. 15, 72. I. F. Gronov. malebat: *hic ut fidus Neroni*. Conf. Plut. Galb. 15. et 17.

tamquam innocentes] „Haud scio, an nihil peccaverint; certe ut solent, qui nihil peccarunt, a tyrannis occidi, nempe inauditi et indefensi.“ I. F. Gron. — Waltherus cum dicit, *ut* veram rationem indicare, *tamquam* falsam speciem, fallitur, quod vel hi loci declarant. Hist. 1, 7. *tamquam apud senem festinantes;* atqui Galba vere fuit senex. 1, 37. *nunc et subiectos nos habuit tamquam suos et viles ut alienos.* 1, 8. *tamquam in tanta multitudine*. Plin. Epp. 4, 11. 8. Cornelia Vestalis *dixit donec ad supplicium, nescio an innocens, certe tamquam innocens ducta est.* — De Galbae in urbem introitu cf. Suet. Galb. 12. Plut. Galb. 15.

inducta legione Hispana] Videtur esse sexta, cuius auctoritate Galba princeps factus erat. Hist. 5, 16. Conf. interpr. ad Suet. Galb. 10. De *legione e classe a Nerone conscripta* cf. B. Crusius ad Suet. l. c. et Reimar. ad Dion. 64, 3.

multi ad hoc numeri] Sic Mss. Flor. et Farnes. Sunt *numeri* cohortes, manipuli, vexilla. Cf. Lipsius ad h. l. et Walch. ad Agric. 18. p. 239. Rhen. e Bud. *multi ad hoc et innumeri*.

quos idem Nero —] Suet. Ner. 19. Dio 63, 8. *Claustra Caspiarum* s. *Caspiae portae* sunt inter Mediam Parthiamque, seu in extrema Media ad orientem solem. Cellar. Geog. ant. II. p. 784. Idem p. 785. dubitat, an h. l. Caucasiae intelligantur, quibus in Sarmatas, non in Albanos iter erat. Add. Ryck. ad Tac. Ann. 6, 33.

opprimendis Vindicis coeptis] C. Iulius Vindex, qui Galliam pro praetore regebat, contra Neronem a. 821. rebellavit, non ut ipse principatum obtineret, sed ut Galbae Hispaniae Tarraconensis octavum annum praesidi traderet. Adversus eum Verginius Rufus, qui Germaniae praeerat, arma movit. Vindex superatus sua sibi manu mortem conscivit. Post Vindicis obitum Verginio Rufo principatum milites obtulerunt. Frustra. Dio 63, 22—25. Suet. Galb. 9. Plut. Galb. 4—6.

novis rebus materia, ut non in unum aliquem prono favore, ita audenti parata.

VII. Forte congruerat ut Clodii Macri et Fonteii Capitonis caedes nuntiarentur. Macrum in Africa haud dubie turbantem Trebonius Garucianus procurator iussu Galbae, Capitonem in Germania, cum similia coeptaret, Cornelius Aquinus et Fabius Valens legati legionum interfecerant, antequam iuberentur. 2 fuere qui crederent Capitonem ut avaritia et libidine foedum ac maculosum ita cogitatione rerum novarum abstinuisse; sed a legatis bellum suadentibus, postquam impellere nequiverint, crimen ac dolum compositum ultro; et Galbam mobilitate ingenii, an ne altius scrutaretur, quoquo modo acta, quia mutari 3 non poterant, comprobasse. ceterum utraque caedes sinistre accepta: et inviso semel principe seu bene seu male facta premunt. Iam afferebant venalia cuncta praepotentes liberti; servorum manus subitis avidae, et tamquam apud senem festi-

---

Cap. 7. *Clodii Macri et Fonteii Capitonis caedes*] Conf. c. 37. 73. Suet. Galb. 11. Plut. Galb. 15. De Capitonis caede, qui a. 820. cum C. Iulio Rufo consul fuerat, vide Hist. 1, 37. 58. 3, 62. *Haud dubie turbantem* habent Mss. Flor. aliique cum vett. edd. At Bud. Guelf. alii *res h. d. turbantem*. *Turbare* absolute positum est *turbas movere*, ut Ann. 1, 20. 3, 47.

foedum ac maculosum] Nomina adiectiva hoc loco non ita separanda sunt, ut prius ad *avaritiam*, alterum ad *libidinem* pertineat, sed utrumque eodem iure de avaro et libidinoso dicitur. *Maculosus* Tacito est Graecum στιγματίας translata significatione, designatque eum, qui flagitiis manifestis ac praecipue infami libidini obnoxius tenetur. *Ritter.* — *Crimen ac dolum componere est machinari, struere.* Ita Hist. 4, 14. *composita seditio.* Hist. 1, 58. *tamquam crimen ac mox insidias struxisset.* — *Ultro*, αὐτομάτως, aus eigener Bewegung, ohne Aufforderung und Veranlassung, von selbst; *sponte*, ἑκουσίως, freiwillig, im Gegensatze eines äussern Zwanges. Ita recte *Weber*, Uebungsschule f. d. lat. Stil. p. 135.

et inviso semel principe — premunt] Ernestius intelligit *eum*. Waltherus recepit scripturam cod. Flor. *et inviso semel principi seu bene seu male facta praeminuit*, quam sic interpretatur: *ea caedes tantam conflavit invidiam, qua cuncta seu bene seu male ab inviso semel principe facta obtegerentur: nam male factorum illud facinus crudelissimum visum est, et bene factorum nulla iam memoria fuit, nullum meritum.* Haec non facile reperietur qui approbet. Videtur talis hoc loco requiri sententia, qualis est illa Hist. 2, 23. *suspectum id Othonianis fuit omnia ducum facta prave aestimantibus*; ut Tacitus scripsisse videatur: *et inviso semel principi seu bene seu male facta prave aestimant; alles was ein einmal verhasster Fürst thut, es sei gut oder böse, beurtheilt man schief.*

afferebant] Galbae liberti venalia cuncta adferebant, quum ex Hispania Romam venirent ibique in locum Neronianorum hominum succederent. — De re conf. Suet. Galb. 15. *Walth.* Ryckius e Ms. Agr. *offerebant.* Pichena volebat: *iam afferebantur venalia cuncta. praepotentes liberti.*

subitis avidae] I. e. *ubi subita incidunt, avidae.* Similis est ablativus Hist. 1, 69. *animum — mutabilem subitis.* 2, 23. *rebus prosperis incertus.* — *Festinare* est properare cum magno animi morae impatientis impetu.

nantes; eademque novae aulae mala, aeque gravia, non aeque excusata. Ipsa aetas Galbae irrisui ac fastidio erat assuetis 4 iuventae Neronis et imperatores forma ac decore corporis, ut est mos vulgi, comparantibus.

VIII. Et hic quidem Romae, tamquam in tanta multitudine, habitus animorum fuit. e provinciis Hispaniae praeerat Cluvius Rufus, vir facundus et pacis artibus, bellis inexpertus; Galliae, super memoriam Vindicis, obligatae recenti dono Romanae civitatis et in posterum tributi levamento. proximae tamen 2 Germanis exercitibus Galliarum civitates non eodem honore habitae, quaedam etiam finibus ademptis pari dolore commoda aliena ac suas iniurias metiebantur. Germani exercitus, quod 3 periculosissimum in tantis viribus, solliciti et irati, superbia recentis victoriae, et metus tamquam alias partes fovissent.

---

irrisui ac fastidio] Ita Ernest. e cod. Flor. et ed. pr. Alii codd. et edd. *et irrisui et* (vel *ac*) fastidio.

Cap. 8. *tamquam in tanta multitudine*] *Tamquam* non restringit loci sententiam, sed declarat id quod vere est, ut ὡς et *ut*. Die Stimmung der Gemüther war diese, wie sie bei einer so grossen Volksmasse sein musste. Apte comparatur c. 7. *Tamquam apud senem festinantes.* I. Gron. in cod. Flor. vidit *sit* pro *fuit*, unde facit *sed e provinciis.* — *M. Cluvius Rufus* oratoria laude floruit scripsitque illius temporis historiam. Ann. 13, 20. 14, 2. qui licet dignitatis suae ornamenta deberet Galbae, inter primos Othonis partibus accessit, Hist. 1, 76. imperiumque auspicante Vitellio Romam rediit, *non adempta Hispania, quam rexit absens,* Hist. 2, 65. — *Pacis artibus* esse ablativum qualitatis, vere dixit Waltherus. cuius casus quam late apud Tacitum pateat usus, declarant loci a Walchio ad Agric. p. 228. citati, quibus adde Hist. 2, 5. *Vespasianus — cibo fortuito.* 2, 52. *nemo privatim expedito consilio.* Et iam apud Ciceronem liberrimus est illius casus usus, ut de Orat. 3, 8. 31. *Sulpicius fortissimo quodam animi impetu, plenissima et maxima voce, summa contentione corporis et dignitate motus, verborum quoque ea gravitate et copia est, ut —.* Tusc. 1, 35. 85. *Metellus ille honoratis quattuor filiis.* — Alii e proximo verbo *inexpertus* assumpserunt *expertus.* In Ms. Agr. *clarus* est additum post *artibus.* Mox e Bud. Rhenan. scripsit *belli* pro *bellis.*

recenti dono] Galba omnibus promiscue Gallis, qui sub Vindice eius partes secuti erant, ius civitatis concesserat, vid. Plut. Galb. 18., cum idem Galliae comatae proceres iam a Claudio essent adepti. Tac. Ann. 11, 23. *Tributi in posterum levamentum* est remissa quarta tributorum pars. cf. Hist. 1, 51. Quod habet Cod. Flor. *domino* pro *dono,* est merum scripturae mendum.

Germanis exercitibus] Ita scripsi cum Rhenano post Ernest. Bekker. Ritterum. Intelliguntur Romani exercitus in Germania agentes, qui alibi a Tacito appellantur Germanici, atque in cod. Agr. etiam hoc loco videtur esse *Germanicis.* Ante Rhenan. scribebatur *Romanis,* quod revocavit Waltherus. Item paullo post e cod. Flor. pro *Germanici,* quod habent priores editiones, etiam Waltheriana, cum Bekkero et Rittero dedimus *Germani.* — *Solliciti* erant ob Galbae in se odium; *iram* in eundem eo prodiderant, quod sub Verginio Rufo pro Nerone adversus Vindicem pugnaverant, quem vicerunt. Mox e Flor. cum Bachio et Rittero dedi *metus* pro vulgato *metu.*

tarde a Nerone desciverant; nec statim pro Galba Verginius: an imperare voluisset, dubium; delatum ei a milite imperium 4 conveniebat. Fonteium Capitonem occisum, etiam qui queri non poterant, tamen indignabantur. dux deerat, abducto Verginio per simulationem amicitiae: quem non remitti atque etiam reum esse tamquam suum crimen accipiebant.

IX. Superior exercitus legatum Hordeonium Flaccum spernebat, senecta ac debilitate pedum invalidum, sine constantia, sine auctoritate, ne quieto quidem milite regimen: adeo 2 furentes infirmitate retinentis ultro accendebantur. inferioris Germaniae legiones diutius sine consulari fuere, donec missu Galbae A. Vitellius aderat, censoris Vitellii ac ter consulis filius: id satis videbatur. in Britannico exercitu nihil irarum: non sane aliae legiones per omnes civilium bellorum motus innocentius egerunt, seu quia procul et Oceano divisae, seu crebris 3 expeditionibus doctae hostem potius odisse. quies et Illyrico, quamquam excitae a Nerone legiones, dum in Italia cunctantur, Verginium legationibus adissent. sed longis spatiis discreti exercitus, quod saluberrimum est ad continendam militarem fidem, nec vitiis nec viribus miscebantur.

X. Oriens adhuc immotus. Syriam et quattuor legiones obtinebat Licinius Mucianus, vir secundis adversisque iuxta famosus. insignes amicitias iuvenis ambitiose coluerat; mox attritis opibus lubrico statu, suspecta etiam Claudii iracundia,

---

Verginius] Verginius Rufus vir clarissimus et constantissimus oblatum a milite imperium recusavit, pristinum senatui populoque Rom. decus restituere cupiens, quod sepulcro suo his versibus inscribi iussit:

Hic situs est Rufus, pulso qui Vindice quondam
Imperium adseruit non sibi, sed patriae.

Conf. Plin. Epp. 2, 1. 6, 10. 9, 19.

Cap. 9. *Hordeonium Flaccum*] Conf. Hist. 4, 24. — *Adeo* explicatur modo *multo minus*, modo *multo magis*; sed ubique, ut recte in Forcell. lex. s. h. v. observatur, designat maiorem quendam gradum, ad quem res perducta fuerit aut non fuerit. *Der Soldat liess sich nicht einmal, wenn er ruhig war, von ihm regieren; noch weit schlimmer war es, wenn er aufgeregt war, wo er durch die Schwäche des Befehlshabers, wenn er ihn zurückhalten wollte, von selbst, ohne auf ihn zu hören, in helle Flammen aufloderte.*

missu] In Bud. et ed. pr. *iussu*. Suet. Vitell. 7. *A Galba in inferiorem Germaniam contra opinionem missus est. Id satis videbatur* Galbae retinendis in officio militibus, „quasi milites titulos et imagines tantum Vitellii spectarint et paternae ei virtutes processerint pro suis.“ *Lips.*

Cap. 10. *iuxta famosus*] M. Licinius Crassus Mucianus, ob secunda pariter atque adversa sermonibus hominum celebratus. Sein Bewerben um die Freundschaft hochstehender Männer und die Hegung derselben in seiner Jugend war nicht frei gewesen von Gunstbuhlerei und Eitelkeit.

suspecta Claudii iracundia] I. e. quae ex suspicione profecta erat. *Suspectus* dicitur et is de quo est suspicio et is qui habet suspicionem. Claudius concepta de Muciani fide suspicione abreptus iracundia *in*

in secretum Asiae repositus tam prope ab exsule fuit quam postea a principe. luxuria, industria, comitate, arrogantia, malis 2 bonisque artibus mixtus. nimiae voluptates, cum vacaret; quoties expedierat, magnae virtutes. palam laudares; secreta male audiebant. sed apud subiectos, apud proximos, apud collegas, variis illecebris potens; et cui expeditius fuerit tradere imperium quam obtinere. Bellum Iudaicum Flavius Vespasianus 3 (ducem eum Nero delegerat) tribus legionibus administrabat. nec Vespasiano adversus Galbam votum aut animus: quippe Titum filium ad venerationem cultumque eius miserat, ut suo loco memorabimus. occulta lege fati et ostentis ac responsis destinatum Vespasiano liberisque eius imperium post fortunam credidimus.

XI. Aegyptum copiasque, quibus coerceretur, iam inde a

Asiae secretum, quae Lipsio ob locum Plinii 12, 1. Lycia videtur fuisse, ubi non longe abesset ab exsule, legationis specie eum amandaverat. De Claudii animo suspicaci vid. Suet. 36. Pro *attritis* in Mss. Flor. et Vat. est *atteritis;* quod reposuerunt Pichena et Bachius. Idem non sprevit Ramshorn. Gr. lat. p. 120.

expedierat] I. e. ad bellum se expedierat, in expeditionem ierat, ut Hist. 1, 88. 2, 99.

palam laudares] Opponuntur inter se *palam* et *secreta*, quasi dixerit *quae palam faciebat,* eadem brevitate quam qua dixit Ovid. Met. 1, 20. *pugnabant — sine pondere habentia pondus.* Liberrimo adverbiorum usu insignem saepe brevitatem orationi Tacitus conciliavit, ut Hist. 2, 95. *abunde ratus,* praeeunte Sallust. fr. 3, 22. *abunde libertatem rati;* 2, 82. *donativum ostenderat modice;* 2, 84. *largus privatim;* 1, 53. *hibernis legionum propius miscentur;* 2, 59. *comitari liberaliter;* 1, 22. *corruptius habiti.* In Bud. *laures.* Ernestii coniecturam *laudes* ab Oberlino et Bipont. receptam iure expulerunt Bekker. et Walther. *Was er öffentlich that, musste, konnte man loben.*

et cui expeditius fuerit] Quod in quibusdam editionibus expressum est *fuerat,* videtur operarum vitio natum esse. Nam coniunctivus requiritur. Hist. 2, 39. *miles alacer, qui tamen iussa ducum interpretari quam exsequi mallet.* 3, 9. *et qui solus ad id bellum artes bonas attulisset.*

Nero delegerat] Conf. Suet. Vesp. 4. Ad proxima cf. Hist. 2, 1. Pro *memorabimus* aliquot edd. *memoravimus.*

occulta lege fati] Haec iam scriptura cd. Guelf. edd. Put. vulgatur. In cod. Flor. non exstat *lege,* videturque loco integritas reddi mutata una litterula: *occulto fati,* quemadmodum Tacitus dicit *lubrico viae, obscuro coeptae diei, secreto loci.* Conf. Bötticb. lex. p. 35. Agric. 13. *monstratus fatis Vespasianus.*

post fortunam] I. e. postquam Vespasianus principatum adeptus est. Hist. 3, 43. *et Vespasiano ante fortunam amicus.* Agric. 13. *assumpto in partem rerum Vespasiano, quod initium venturae mox fortunae fuit.* Eadem orationis brevitas est Hist. 3, 49. *post Cremonam.* 3, 78. *post secretas Vitellii epistolas.* 1, 14. *post nuntios Germanicae seditionis.* 4, 17. *ante tributa.* — *Credidimus,* ut πεποίθαμεν, wir haben uns davon überzeugt, wir glauben. Hist. 1, 14. Horat. Od. 3, 5. 1. Epp 1, 2. 5.

Cap. 11. *coerceretur*] Recte dictum propter verba *iam inde ab Augusto.* Indicatur, quo consilio primum ab Augusto illae copiae in Aegypto constitutae fuerint. Conf. Tac. Ann. 2, 59. ibique Muret. Suet. Aug. 18. Dio 51, 17. Ernestius malebat *coercetur* vel *coerceatur.*

D. Augusto equites Romani obtinent loco regum: ita visum expedire, provinciam aditu difficilem, annonae fecundam, superstitione ac lascivia discordem et mobilem, insciam legum, ignaram magistratuum, domi retinere. regebat tum Tiberius 2 Alexander eiusdem nationis. Africa ac legiones in ea interfecto Clodio Macro contenta qualicunque principe post experimentum domini minoris. Duae Mauritaniae, Raetia, Noricum, Thracia et quae aliae procuratoribus cohibentur, ut cuique exercitui vicinae, ita in favorem aut odium contactu valentiorum age- 3 bantur. Inermes provinciae atque ipsa in primis Italia, cuicunque servitio exposita, in pretium belli cessurae erant. Hic fuit rerum Romanarum status, cum Ser. Galba iterum T. Vinius consules inchoavere annum sibi ultimum, rei publicae prope supremum.

XII. Paucis post Kal. Ianuarias diebus Pompeii Propinqui procuratoris e Belgica litterae afferuntur, *superioris Germaniae legiones rupta sacramenti reverentia imperatorem alium flagitare, et senatui ac populo Romano arbitrium eligendi permit-* 2 *tere*, quo seditio mollius acciperetur. maturavit ea res consilium Galbae iam pridem de adoptione secum et cum proximis agitantis. non sane crebrior tota civitate sermo per illos menses fuerat, primum licentia ac libidine talia loquendi, dein fessa iam 3 aetate Galbae. paucis iudicium aut rei publicae amor: multi

---

fecundam] Quod est in Ernestii editione *secundam*, videtur esse sphalma typographicum.

insciam legum] In ed. pr. *in scientia legum*, quod Gruterus probat, dummodo scribatur *inscientia*. Erat inscia legum, magistratuum, quales erant Romanorum, adsueta regibus plane placere, ut ait Ferrettus. — Locutionem *domi retinere* recte interpretatur Boetticher in Lex. Tac. s. v. *domus*: principum familiae peculiarem servare; quod dixit Tacitus Ann. 2, 59. *seposuit Aegyptum*. Exspectaveris tamen *domui retinere*.

Tiberius Alexander] Filius Tiberii Alexandri, alabarchae s. ethnarchae Alexandriae, fratris Philonis Iudaei, cuius nunc scripta habemus. Dicitur *eiusdem nationis*, quia in Aegypto natus erat. Iudaica sacra deseruerat. Nero Aegypti praefectum fecerat. Hist. 2, 74.

ac legiones in ea] Lipsius vult *legio*, nam una tantum legio in Africa fuit. Hist. 4, 48. Vid. Lipsius ad Ann. 4, 5. et ad h. l. Ernestio suspicio est mota, verba *ac legiones in ea* esse insititia. In eadem sententia est Ritterus, cui ego accedere non dubito. — *Dominus minor* est Clodius Macer, iussu Galbae interfectus. Vid. c. 7. Plut. Galb. 6. Ernestius malebat *prioris*, i. e. Neronis. Cod. Agr. *peioris*.

duae Mauritaniae] Caesariensis s. Bocchiana, ab urbe Caesarea, antea *Iol* dicta, hodie *Algier*, et Tingitana s. Bogudiana, ab urbe Tingi, hodie *Tanger*.

exposita] Sic Ernest. scripsit ex cod. Flor. At idem cod. ut Bud. et Agr. *cessura*.

Cap. 12. *fessa iam aetate*] Quam vim habet provectior aetas in homine, ea aetati ipsi tamquam attributum assignatur. Hist. 3, 67. *fessa aetate parens*. Ann. 1, 46. *Augustus fessa aetate*. Hist. 2, 1. *materia*

stulta spe, prout quis amicus vel cliens, hunc vel illum ambitiosis rumoribus destinabant, etiam in T. Vinii odium, qui in dies quanto potentior eodem actu invisior erat. quippe hiantes 4 in magna fortuna amicorum cupiditates ipsa Galbae facilitas intendebat, cum apud infirmum et credulum minore metu et maiore praemio peccaretur.

XIII. Potentia principatus divisa in T. Vinium consulem et Cornelium Laconem praetorii praefectum. nec minor gratia Icelo Galbae liberto, quem annulis donatum equestri nomine *Martianum* vocitabant. hi discordes, et rebus minoribus sibi 2 quisque tendentes, circa consilium eligendi successoris in duas factiones scindebantur. Vinius pro M. Othone: Laco atque Icelus consensu non tam unum aliquem fovebant quam alium. neque 3 erat Galbae ignota Othonis ac T. Vinii amicitia; et rumoribus

---

sermonibus senium et orbitas principis et intemperantia civitatis, donec unus eligatur, multos destinandi.

Stulta spe] *Stulta* est in Ms. Flor. ed. pr. Hinc recepi cum Walthero, ad quem inde a Puteol. *occulta* editiones propagarunt. *Multi* qui *stulta spe* agebantur, opponuntur *paucis*, quibus erat *iudicium aut reip. amor*. Mox cum Bekkero et Rittero retinuimus *ambitiosis* contra cod. Flor. in quo est *ambitionis;* suntque *ambitiosi rumores*, qui gratiae captandae vel adulandi caussa sparguntur. Iam quod isti hunc vel illum, quem amicum vel patronum habebant, in adoptionem destinabant, praeter spem sui commodi movebantur etiam Vinii odio, ut suum in Vinium odium explerent. Atqui haec sententia non inest in hac vulgata scriptura: *in T. Vinii odium;* quae verba potius hanc vim habent: ut Vinio odium concitarent. Levissima autem mutatione sua loco integritas redditur, cum scribitur: *etiam in T. Vinium odio*. Hist. 1, 64. *in Othonem ac Vitellium odium par*. Videtur autem illud odium eo se prodidisse, quod non Othonem, quem a Vinio foveri nossent, destinabant. In compluribus edd. vett. post *odium* additur *diverterant*.

eodem actu] Pro *actu*, quod quomodocunque explicatur, importunum est, recte Lectium scripsisse *auctu*, persuasum mihi est.

Cap. 13. *Potentia principatus divisa*] Conf. Suet. Galb. 14. Plut. Galb. 7. 10. 12. 13. 16. 29.

et Cornelium] Copula deest in Flor. et ed. pr. Ratio qua omissionem defendit I. Gronov., contorta est.

Icelo] Sic cdd. Flor. Vat. Alii *Hycello, Ycelo, Icello, Bycello*. Wissowa, qui fuse de hoc nomine p. 6 sqq. disputat, vult *Vicellus*. At vid. Pflugk. in: Krit. Bibl. 1830. nr. 13. — Illis temporibus aureorum annulorum ius ad equestrem dignitatem spectabat. Vid. Tac. Hist. 2, 57. Suet. Galb. l. c. Vitell. 12.

rebus minoribus] Acidalius et Muretus malunt *in rebus* min. Apud Tacitum praepositione nihil opus. — De praepositione *circa*, quae vim *um, wegen, in Ansehung* tantum apud seriores scriptores obtinet, vid. Ramshorn. Gr. lat. p. 411.

et rumoribus] Sic Ms. Flor. ed. pr., *et ex rumor.* Bud., *ex rumor.* Ms. Guelf. edd. Put. sqq. Usque ad Bipont. et Oberl. locus sic distinguitur, ut verba: *ex rumoribus — transmittentium* cum praecedentibus coniungantur. Acidalius locum sic concinnat: *ex rumoribus — quibus, quia Vinio —;* Ernestius ita: *quibus* vel *quis Vinius, vidua filia* (i. e. cuius filia erat vidua), *caelebs Otho —*.

nihil silentio transmittentium, quia Vinio vidua filia, caelebs Otho, gener ac socer destinabantur. Credo et rei publicae curam subisse, frustra a Nerone translatae, si apud Othonem 4 relinqueretur. namque Otho pueritiam incuriose, adolescentiam petulanter egerat, gratus Neroni aemulatione luxus. eoque iam Poppaeam Sabinam, principale scortum, ut apud conscium libidinum, deposuerat, donec Octaviam uxorem amoliretur: mox suspectum in eadem Poppaea in provinciam Lusitaniam 5 specie legationis seposuit. Otho comiter administrata provincia primus in partes transgressus, nec segnis et, donec bellum fuit, inter praesentes splendidissimus, spem adoptionis statim conceptam acrius in dies rapiebat, faventibus plerisque militum, prona in eum aula Neronis, ut similem.

XIV. Sed Galba post nuntios Germanicae seditionis, quamquam nihil adhuc de Vitellio certum, anxius quonam exercituum vis erumperet, ne urbano quidem militi confisus, quod reme- 2 dium unicum rebatur, comitia imperii transigit; adhibitoque super Vinium ac Laconem Mario Celso consule designato ac Ducennio Gemino praefecto urbis, pauca praefatus de sua senectute, *Pisonem Licinianum arcessi* iubet, seu propria electione sive, ut quidam crediderunt, Lacone instante, cui apud Rubellium Plautum exercita cum Pisone amicitia: sed callide ut ignotum fovebat, et prospera de Pisone fama consilio eius 3 fidem addiderat. Piso M. Crasso et Scribonia genitus, nobilis utrinque, vultu habituque moris antiqui, et aestimatione recta severus deterius interpretantibus tristior habebatur. ea pars morum eius quo suspectior sollicitis, adoptanti placebat.

---

eoque iam] Particula *iam* quid hic faciat, nescio. Nisi deinceps videro, delebo. *Acidal.* Walther. et Bachius ei tribuunt vim *etiam*. Vertendum est *und deshalb ohne Weiteres*, ut gr. δή. De Poppaea conf. etiam Annal. 13, 45. — In proximis codd. Bud. et Covarruv. *Octavia uxor amoveretur*, quod probat Rhenanus. Denique particula *et* transposita Acidalius ita: *nec segnis, donec bellum fuit, et inter praesentes* —.

Cap. 14. *comitia imperii transigit*] Concilium habet, ut imperii successor constituatur.

arcessi] Ita ex emendatione I. F. Gronovii dedit Ernestius pro *accersiri*, quod habent Mss. et edd. ante Ernestium, cuius formae caussam denuo suscepit Wissowa in Lectt. Tac. spec. II. p. 11 sqq. Ramshornium si audimus (Gr. lat. p. 211), *arcessiri* est scribendum. Muretus *accersi* volebat, et ita dedit Ritterus. — *L. Calpurnius Piso Frugi Licinianus,* M. Crasso et Scribonia nepte S. Pompeii caesa a Claudio genitus, adoptatus primum a Pisone, dein a Galba. Stemma Crassorum et Scriboniorum vid. apud Ryckium ad h. l. Reimarus ad Dion. 64, 5. — Pro *electione*, quod habet Ms. Flor. primusque restituit Freinshemius, est *dilectione* in edd. Lips. Pich. Grut. Denique *crediderunt* Flor., *tradiderunt* vel *tradidere* alii edd. et editt. veteres.

et Scribonia] Ms. Guelf. edd. Put. *ex Scribonia.*

quo suspectior] In Mss. Reg. Agr. al. et ed. pr. *quae suspectior,* quae potior videtur esse scriptura.

XV. Igitur Galba, apprehensa Pisonis manu, in hunc modum locutus fertur: *Si te privatus lege curiata apud pontifices, ut moris est, adoptarem, et mihi egregium erat Cn. Pompeii et M. Crassi subolem in penates meos asciscere, et tibi insigne Sulpiciae ac Lutatiae decora nobilitati tuae adiecisse. nunc me deorum hominumque consensu ad imperium* 2 *vocatum praeclara indoles tua et amor patriae impulit, ut principatum, de quo maiores nostri armis certabant, bello adeptus quiescenti offeram, exemplo D. Augusti, qui sororis filium Marcellum, dein generum Agrippam, mox nepotes suos, postremo Tiberium Neronem privignum in proximo sibi fastigio collocavit. sed Augustus in domo successorem quaesivit, ego* 3 *in re publica, non quia propinquos aut socios belli non habeam: sed neque ipse imperium ambitione accepi, et iudicii mei documentum sint non meae tantum necessitudines, quas tibi postposui, sed et tuae. est tibi frater pari nobilitate, natu* 4 *maior, dignus hac fortuna, nisi tu potior esses. ea aetas tua, quae cupiditates adolescentiae iam effugerit; ea vita, in qua nihil praeteritum excusandum habeas. fortunam adhuc tantum adversam tulisti: secundae res acrioribus stimulis animos explorant, quia miseriae tolerantur, felicitate corrumpimur. fidem, libertatem, amicitiam, praecipua humani animi bona,* 5 *tu quidem eadem constantia retinebis: sed alii per obsequium imminuent. irrumpet adulatio, blanditiae, pessimum veri af-*

Cap. 15. *adoptarem*] Cum, qui sui iuris erant, adoptabantur, *arrogatio* dicebatur, quia transigebatur in comitiis curiatis per populi rogationem (Gell. 5, 19.), quibus praeerat pontifex maximus, arbitri aderant pontifices. Vid. Ritter. ad h. l.

egregium erat] In cod. Flor. ed. pr. *erat. nunc*, quod defendit I. Gronov. In edd. irrepserat *tunc*, quo expulso Freinshemius intulit *Cn.* s. *Gnaei.*

Sulpiciae ac Lutatiae] Vocab. *gentis* non ut Ernestius vult, inferendum, sed intelligendum est. Freinsh. et Heinsius malebant *Sulpicia et Lutatia.* — Galba ex Sulpicia familia habuit genus nomenque paternum, ex Lutatia genus maternum. Q. Lutatius Catulus ei fuit avus maternus. Suet. Galb. 2. 3.

Marcellum] M. Claudius Marcellus, filius C. Marcelli ex Octavia, sorore Augusti, maritus Iuliae, filiae Augusti ex Scribonia, iuvenis egregiae spei, mortuus est a. u. 731. *Nepotes* e Iulia et Agrippa Caius et Lucius, quorum ille in Lycia, hic Massiliae mortui sunt. Suet. Aug. 65. Tib. 15. Tac. Ann. 1, 3.

non quia non habeam] De hac dicendi ratione, quae non satis elegans videbatur Ernestio, vide Zumpt. gr. lat. §. 537. p. 465. ed. 8. Ramshorn. gr. lat. §. 181.

et iudicii mei docum. sint] Ita Lipsius e Vat. *et* non *ut* praebent etiam Flor. ed. pr. Ante Lipsium cum Rhenano e Bud. legebatur *ut iudicii — sit, non —.* — *Frater — natu maior*, Scribonianus Crassus. Hist. 4, 39.

excusandum habeas] Conf. Hist. 4, 77. Ann. 4, 40. 14, 44. Ramshorn. gr. lat. p. 667.

Sed alii per obsequium imminuent] Sic Flor. edd. Put al. E Bud. Rhenan. *alii licet per obsequium annuant.* Pro *irrumpet* complures codd.

6 *fectus venenum, sua cuique utilitas. et iam ego ac tu simplicissime inter nos hodie loquimur: ceteri libentius cum fortuna nostra quam nobiscum. nam suadere principi quod oporteat, multi laboris: assentatio erga principem quemcunque sine affectu peragitur.*

XVI. *Si immensum imperii corpus stare ac librari sine rectore posset, dignus eram a quo res publica inciperet: nunc eo necessitatis iam pridem ventum est, ut nec mea senectus conferre plus populo Romano posset quam bonum successorem,* 2 *nec tua plus iuventa quam bonum principem. sub Tiberio et Caio et Claudio unius familiae quasi hereditas fuimus: loco libertatis erit quod eligi coepimus. et finita Iuliorum Claudiorumque domo optimum quemque adoptio inveniet. nam generari et nasci a principibus fortuitum, nec ultra aestimatur: adoptandi iudicium integrum; et si velis eligere, consensu* 3 *monstratur. sit ante oculos Nero, quem longa Caesarum serie tumentem non Vindex cum inermi provincia aut ego cum una legione, sed sua immanitas, sua luxuria cervicibus publicis depulerunt: neque erat adhuc damnati principis exemplum. nos bello et ab aestimantibus asciti cum invidia, quamvis* 4 *egregii, erimus. ne tamen territus fueris, si duae legiones*

---

et vett. edd. *irrumpent.* — In proximis Pichena in notis hanc praefert interpunctionem, ut *sua cuique utilitas* appelletur *pessimum veri affectus venenum.* Eum iure sequitur Walther. Idem Pichena *etiam,* ut exaratum est in codd. Guelf. edd. pr. al., retrahere volebat ad vocem *utilitas.* Puteolanus pro *etiam* scripsit *et iam,* quod cum Gronovio, Walthero et Rittero ego quoque recepi, atque ita intelligo ut cap. 13. in verbis *eoque iam.* Oberlinus autem *etiam* Acidalii voluntate transtulit ad cap. 16. initium, et quidem ita: *etiam, si immensum;* nam Acidalius una voce *etiamsi* scribebat. Oberlinum sequitur Bekker. in ed. maiori, in minori 1825. dedit: [*etiam*] *si immensum.* Hoc loco omisit vocem. Cod. Agr. *etenim ego,* quod expressit Bötticher in versione: *wir freilich, ich und du.* — Ad verba *libentius cum fortuna nostra* etc. comparat Petersen. l. c. p. 3. Ann. 2, 71. *vindicabitis vos, si me potius quam fortunam meam fovebatis.* Cicero ad Attic. 3, 5. *quoniam me ipsum semper amasti,* i. e. non splendorem, opes, gratiam, sed animum.

quod oporteat] Was zu rathen ersspriesslich, zweckdienlich.

Cap. 16. *dignus eram a quo — inciperet*] I. e. iustum, conveniens erat, ut a me restitueretur libertas publica, ut qui non vi et armis princeps factus sim, sed voluntate et studio Romanorum. Comparandus est usus adiectivi ἄξιος.

posset] Ita Flor. edd. pr. Put. al. Walth. Bekk. Ritter. *possit* Rhen.

depulerunt] Ita Bekk. e Flor., *depulere* Walther. cum Guelf. edd. Put. Beroald. al., *depulerit* ed. pr. cum Bud.

adhuc] Usque ad Neronem. Suet. Ner. 49.

nos bello —] *Nos* ad utrumque referendum videtur. Ideo interpretor, ipsum Galbam bello ascitum imperatorem, Pisonem autem adoptione a Galba aestimatum. at aestimatio etiam de utroque intelligi potest, cum initio huius orationis dixerit: *nunc me deorum hominumque consensu ad imperium vocatum.* Pich.

in hoc concussi orbis motu nondum quiescunt. ne ipse quidem ad securas res accessi; et audita adoptione desinam videri senex, quod nunc mihi unum obiicitur. Nero a pessimo quoque semper desiderabitur: mihi ac tibi providendum est ne etiam a bonis desideretur. monere diutius neque temporis 5 *huius, et impletum est omne consilium, si te bene elegi. utilissimus idem ac brevissimus bonarum malarumque rerum delectus est cogitare quid aut volueris sub alio principe aut nolueris. neque enim hic, ut gentibus quae regnantur, certa* 6 *dominorum domus et ceteri servi: sed imperaturus es hominibus, qui nec totam servitutem pati possunt nec totam libertatem.* Et Galba quidem haec ac talia tamquam principem faceret; ceteri tamquam cum facto loquebantur.

XVII. Pisonem ferunt statim intuentibus, et mox coniectis in eum omnium oculis, nullum turbati aut exsultantis animi motum prodidisse. sermo erga patrem imperatoremque reverens, de se moderatus; nihil in vultu habituque mutatum, quasi imperare posset magis quam vellet. consultatum inde, 2 *pro rostris an in senatu an in castris adoptio nuncuparetur. iri in castra* placuit: *honorificum id militibus fore, quorum favorem ut largitione et ambitu male acquiri, ita per bonas artes haud spernendum.* circumsteterat interim palatium pu- 3 blica exspectatio, magni secreti impatiens; et male coercitam famam supprimentes augebant.

XVIII. Quartum idus Ianuarias foedum imbribus diem tonitrua et fulgura et caelestes minae ultra solitum turbaverant. observatum id antiquitus comitiis dirimendis non terruit Galbam

---

nondum quiescunt] In Guelf. et edd. Put. *non quiescunt.*

et audita] In ed. pr. *sed audita,* quod praefert Ricklefs. Non opus, cum negatio praecedat.

bonarum malarumque rerum delectus] Vertranius, cum in mala, inquit, non cadat electio, vulgarem scriptionem suspicor corruptam. Non credo; ex verbo *delectus* relato ad *malas res* tantummodo notio distinguendi ac discernendi est assumenda. — *Utilissimus idem* pro vulgato *utilissimus quidem* e Flor. dedit Pichena.

ut gentibus] Sic e Flor. Bekk. et Ritter. Vulgatam ut *in ceteris gentibus* retinuit Walth. Ad verba *quae regnantur* vid. adnot. ad Germ. c. 25. p. 105.

Cap. 17. *in castris*] Sunt castra praetoriana extra urbem, inter portam Viminalem et Esquilinam, quo loco praetorianae cohortes continebantur, quae a Tiberio (Suet. Tib. 37.) sunt constituta, cum vagae ante id tempus et per hospitia dispersae essent.

ut — acquiri] Conf. Bach. ad Ann. 1, 12. *ut non toti rei publicae parem,* et Ramshorn. gr. lat. p. 798 sq. *ita per bonas* sc. si acquiratur.

Cap. 18. *observatum id antiquitus*] Conf. Agric. init. Liv. 4, 49. *tentatum ab L. Sextio tribuno pl., ut rogationem ferret, — per intercessionem collegarum discussum est.* Illustrarunt hanc dicendi rationem Perizonius ad Sanctii Minervam p. 620. 657. Bötticher. Lex. Tac.

quo minus in castra pergeret, contemptorem talium ut fortuitorum; seu quae fato manent quamvis significata non vitentur. 2 apud frequentem militum concionem imperatoria brevitate adoptari a se Pisonem more D. Augusti et exemplo militari, quo vir virum legeret, pronuntiat. ac ne dissimulata seditio in maius crederetur, ultro asseverat *quartam et duoetvicesimam legiones, paucis seditionis auctoribus, non ultra verba ac voces errasse, et brevi in officio fore.* nec ullum 3 orationi aut lenocinium addit aut pretium. tribuni tamen centurionesque et proximi militum grata auditu respondent: per ceteros maestitia ac silentium, tamquam usurpatam etiam in pace donativi necessitatem bello perdidissent. constat potuisse conciliari animos quantulacunque parci senis liberalitate: nocuit antiquus rigor et nimia severitas, cui iam pares non sumus.

XIX. Inde apud senatum non comptior Galbae, non longior quam apud militem sermo: Pisonis comis oratio. et patrum favor aderat: multi voluntate effusius; qui noluerant, medie;

---

p. 339. Ramshorn. gr. lat. p. 682. — Cic. de divin. 2, 18. *Iove tonante, fulgurante, comitia populi habere nefas.* Cic. in Vatin. 8, 20. *Augures omnes usque ab Romulo decreverunt, Iove fulgente cum populo agi nefas esse.* Conf. Müller, die Etrusker II. p. 118.

vitarentur] Ita scripsi cum Mss. Harl. Guelf. quam scripturam Ernest. in priore edit. amplexus erat. Conveniens enim est, ut altera ratio, quod tamen Galba in castra ire perrexerit, ut e mente Galbae prolata exprimeretur. Alii libri scripti et edd. *vitantur* vel *vitentur*. Recentiores editores *vitantur* dederunt.

more D. Aug. et exemplo mil.] Modus ex militia talis est, quo primus sumeret secundum in acie sibi proximum, secundus tertium, et sic porro, omnibus ad extremum usque velut socios sibi adlegentibus. — Liv. 9, 39. *Savil.* Ferrettus applaudentibus Lipsio, Vertranio, Ernestio, Ricklefsio *exemplo D. Aug. et more militari.* Vulgatum ordinem defendunt Vossius et Davis. ad Caes. B. G. 1, 8. et Walther. ad h. l. Conf. Suet. Aug. 35. Virgil. Aen. 11, 631.

duo et vicesimam] Hoc Pichena ut in Flor. a pr. manu profectum dedit. Eandem scripturam reddiderunt Bekker. et Ritter. qui huic loco legionem XXII vindicandam esse docet invito Flor., e quo Bekker. enotavit *duodevicensimam.* Conf. etiam *P. E. A. Wieneri* dissert. *de legione Romanorum vicesima secunda.* Darmstadii, 1830. p. 27 sqq. Grotefend. in: Krit. Bibl. N. F. 1830. 135. 136. p. 539.

addit aut pretium] Ita Pich. e Flor. Vulgo cum cod. Agr. aliisque *additam aut;* in Bud. *addidit.*

grata auditu] Sic cdd. Harl. Guelf. in margine, edd. Put. Beroald. At in Flor. aliisque *grata audito,* quod Bipontini asciverunt. Rhenanus e Bud. *gratabundi respondent.* Pichena Tacitum scripsisse suspicatur *grata ac laeta.*

Cap. 19. *apud militem*] Ita Flor. et ed. pr. Edd. Put. et Beroald. *apud milites.*

multi voluntate — ac plurimi] Ita in vett. edd. inde a Puteol. oratio est distincta, quam distinctionem restituerunt Bipontini et qui editores sunt secuti. Eam enim Freinshemius ita mutaverat: *multi voluntate; effusius qui noluerant: medii* (nam ita de suo pro *medie* scripsit)

ac plurimi obvio obsequio, privatas spes agitantes sine publica cura. nec aliud sequenti quatriduo, quod medium inter ad- 2 optionem et caedem fuit, dictum a Pisone in publico factumve. Crebrioribus in dies Germanicae defectionis nuntiis et facili civitate ad accipienda credendaque omnia nova, cum tristia sunt, censuerant patres mittendos ad Germanicum exercitum legatos. agitatum secreto num et Piso proficisceretur maiore 3 praetextu, illi auctoritatem senatus, hic dignationem Caesaris laturus. placebat et Laconem praetorii praefectum simul mitti: is consilio intercessit. legati quoque (nam senatus electionem 4 Galbae permiserat) foeda inconstantia nominati, excusati, substituti, ambitu remanendi aut eundi, ut quemque metus vel spes impulerat.

XX. Proxima pecuniae cura: et cuncta scrutantibus iustissimum visum est inde repeti, ubi inopiae caussa erat. bis et vicies milies sestertium donationibus Nero effuderat. appellari singulos iussit, decuma parte liberalitatis apud quemque eorum relicta. at illis vix decumae super portiones erant, iisdem 2

---

ac plurimi. Atque Freinshemii rationem praetulit Wissowa in Lect. Tac. spec. alt. (1829) p. 16 sqq. — Iam concinnitas orationis postulat, ut, cum tres senatorum classes distinguantur, quarum prima Pisonis adoptionem probaret, altera improbaret, tertia publicae curae expers sui tantum commodi curiosa esset, suus etiam cuiusque classis favendi modus perspicue atque expresse declararetur. Quod factum est, si servatur pristina distinctio. *Multi* igitur, quibus volentibus Piso erat adoptatus, favebant *voluntate*, h. e. aut ob voluntatem, quia voluerant, aut ex animi sententia, *effusius* (sie liessen ihrer Freude freien Lauf, ita Suet. Ner. 22. *exceptus effusius.* Conf. de his comparativis Ramshorn. gr. lat. p. 494.); *qui noluerant, medie,* h. e. ausweichend, zurückhaltend, zweideutig (ut Mucianus Hist. 3, 52. *media scriptitabat*); *plurimi* obvium obsequium praestabant. Vox *medie* apud Tacitum est toleranda.

maiore praetextu] Id est, quo legatio ad milites ornatior seu maioris foret dignitatis, placebat una cum missis a senatu ire etiam Pisonem: *illi auctoritatem senatus, hic dignationem Caesaris laturus.* non enim praetextus semper pro obtentu. *Saliner.* Boxhorn. comparat graecum ἐπὶ μείζονι προςχήματι. In eandem sententiam locum accipiunt Ernestius et Böttlet. in Lex. Tac. s. v. *obtendere,* p. 328. Aliter Waltherus.

is consilio] Pro *is* est *his* in Flor. In Bud. *in.* Rhenan. coniicit: *ni consilio* vel *cui consilio intercessum.* Laco fuit homo ignavissimus. Vid. cap. 6. 13. 24. *ambitus* est acris contentio.

Cap. 20. *ubi inopiae*] Ita cum cdd. Flor. aliisque et vett. edd. Pichena. In edd. pr. Lips. Ern. *unde inopiae.*

bis et vicies milies] I. e. bis et vicies milies centena milia sestertium, supra centum milliones thalerorum. De Neronis profusione conf. Suet. Neron. 30. Dio 63, 2. 6. Lipsius Admirab. 2, 14. Vulgatam *bis et vicies mile* emendavit Lipsius.

appellari] *Appellare* est rem debitam a debitore repetere; ut singulis relinqueretur decima pars donorum ac beneficiorum. De vocabulo *liberalitatis* cf. *Roth*, N. Archiv. 1830. 3.

Super portiones erant] Per tmesin, ut Virgil. Aen. 2, 567. *iamque adeo super unus eram.* Conf. Ramshorn. gr. lat. p. 1007. *Erga aliena,*

erga aliena sumptibus quibus sua prodegerant, cum rapacissimo cuique ac perditissimo non agri aut fenus, sed sola instrumenta vitiorum manerent. exactioni triginta equites Romani praepositi, novum officii genus et ambitu ac numero onerosum. ubique hasta et sector, et inquieta urbs actionibus. 3 attamen grande gaudium, quod tam pauperes forent quibus donasset Nero, quam quibus abstulisset. Exauctorati per eos dies tribuni e praetorio Antonius Taurus et Antonius Naso, ex urbanis cohortibus Aemilius Pacensis, e vigiliis Iulius Fronto. nec remedium in ceteros fuit, sed metus initium, tamquam per artem et formidinem singuli pellerentur omnibus suspectis.

XXI. Interea Othonem, cui compositis rebus nulla spes, omne in turbido consilium, multa simul exstimulabant, luxuria etiam, principi onerosa, inopia vix privato toleranda, in Galbam 2 ira, in Pisonem invidia. fingebat et metum, quo magis concupisceret, *praegravem se Neroni fuisse, nec Lusitaniam rursus et alterius exsilii honorem exspectandum: suspectum semper invisumque dominantibus qui proximus destinaretur. nocuisse id sibi apud senem principem; magis nociturum apud 3 iuvenem ingenio trucem et longo exsilio efferatum. occidi Othonem posse, proinde agendum audendumque, dum Galbae*

---

i. e. quod ad aliena attinet. Ann. 4, 20. *ea prima Tiberio erga pecuniam alienam diligentia fuit.* Conf. Ramshorn. gr. lat. p. 409. Bötticher. Lex. Tac. s. v. *erga.* Muretus et Ursinus *erga* deletum volunt. — Fenus, Kapital, de numis qui sub fenore ponuntur a feneratoribus. Vid. Ernest. ad Annal. 6, 17.

triginta equites] Sueton. Galb. 15. per *quinquaginta* equites Romanos liberalitates Neronis exactas esse tradit. Casaubonus Tacitum Suetonio sic conciliare studet: „initio negotium mandatum equitibus XXX, sed postquam difficultas maior apparuit, quam initio videretur futura, atque ut Plutarchus (Galb. 16.) ait, *τοῦ πράγματος πόῤῥω νεμομένου καὶ προϊόντος ἐπὶ πολλοὺς* additi prioribus equites XX.“ *Bach.* *Ambitus* esse potest aut *Umfang*, quo fert Plutarchi locus, aut eorum, a quibus ambiebantur exactores, ut ne per eorum gratiam severius haberentur.

actionibus] Ita e Flor. cum I. Gronov. dedimus. Intelliguntur negotia ex appellandis, in ius vocandis, cogendis iis qui accepissent. Bekk. Walther. Ritter. retinuerunt *auctionibus.* — *Sectores* Asconio ad Verr. 1, 23. teste dicti sunt, *qui spem lucri sui secuti bona condemnatorum semel auctionabantur, pro hisque pecunias pensitabant, ac postea pro compendio suo singulas quasque res populo vendebant.* Conf. Ernest. Cl. Cic. s. h. v.

Antonius Naso] Nomen *Antonius* est corruptum. In Farnes. *Aurelius.* Hoc vel *Autronius* vult Heinsius. Mox Acidal. legit *nec id remed.* Heinsius *motus* mavult pro *metus.*

Cap. 21. *inopia*] De Othonis aere alieno vid. Suet. Oth. 5. Plut. Galb. 21.

praegravem se Neroni] Vid. c. 13. Suet. Oth. 3. Bud. *se Neroni gravem.* — *Proinde* pro *proin* Ern. e Flor. Pro *coaluisset* Acidal. malebat *convaluisset.*

auctoritas fluxa, Pisonis nondum coaluisset. opportunos magnis conatibus transitus rerum; nec cunctatione opus, ubi perniciosior sit quies, quam temeritas. mortem omnibus ex natura aequalem, oblivione apud posteros vel gloria distingui. 4 *Ac si nocentem innocentemque idem exitus maneat, acrioris viri esse merito perire.*

XXII. Non erat Othonis mollis et corpori similis animus. et intimi libertorum servorumque, corruptius quam in privata domo habiti, aulam Neronis et luxus, adulteria, matrimonia ceterasque regnorum libidines avido talium, si auderet, ut sua ostentantes, quiescenti ut aliena exprobrabant, urgentibus etiam mathematicis, dum *novos motus et clarum Othoni annum observatione siderum* affirmant, genus hominum potentibus infidum, sperantibus fallax, quod in civitate nostra et vetabitur semper et retinebitur. multos secreta Poppaeae 2 mathematicos, pessimum principalis matrimonii instrumentum, habuerant: e quibus Ptolemaeus Othoni in Hispania comes, cum *superfuturum eum Neroni* promisisset, postquam ex eventu fides, coniectura iam et rumore senium Galbae et iuventam Othonis computantium persuaserat *fore ut in imperium adscisceretur.* sed Otho tamquam peritia et monitu fatorum prae- 3 dicta accipiebat, cupidine ingenii humani libentius obscura credendi.

---

transitus rerum] Conf. Hist. 1, 13. 25. 29. 52. 3, 49.

vel gloria] In ed. pr. *aut gloria.* In Bud. *manet.* Freinshem. *acrioris* deletum vult. Est *energisch, thatkräftig.*

Cap. 22. *Othonis*] Pichena mavult *Othoni.* — Pro *matrimonia* I. F. Gron. tentabat *paedagogia* secundum Suet. Ner. 28. — Scripturam cod. Bud. *adultera matrimonia* probat Lipsius. Progressu temporis Caligula quattuor, Claudius sex uxores duxit. Mox Lipsius eiecto vocabulo *libidines* malebat *ceteraque regnorum.* Sunt *libidines* Gegenstände der Wollust.

urgentibus mathematicis] Ita dicti, qui ex astris eorumque positu horae nataliciae tempore fata hominum coniiciebant. Gellius N. A. 1, 9. *vulgus quos gentilicio vocabulo Chaldaeos dicere oportet, mathematicos dicit.* Sub Augusto Agrippa astrologos s. mathematicos et praestigiatores urbe eiecit (Dio 49, 43. a. u. 721.). Deinde mortuo principe cum in urbem obrepsissent, Tiberius peregrinos necavit omnes, cives qui Augusti edictum neglexerant, in exilium expulit. Mox sub Caio sensim regressis, qui urbe prohibiti fuerant, Claudius de mathematicis Italia pellendis SC. atrox fecit, quod deinde irritum fuit, ut Ann. 12, 52. retulit. Sic impunitate et licentia malorum omnium per Neronis, Galbae, Othonisque tempora permissi mathematici iussu Vitellii Italia pelluntur. *Vertran.* Conf. Lipsii Excurs. G. ad Annal. 2, 32.

multos secreta — mathematicos — habuerant] *Sie waren bei den geheimen Händeln gebraucht worden, hatten dabei mitgewirkt.* Hic mathematicus appellatur Suet. Oth. 4. *Seleucus;* Plut. Galb. 23. *Ptolemaeus.* De eo vid. Iuvenal. 6, 557 sq.

credendi] Ita Acidalius et Pichena placetque Lipsio. Petavius et Huetius coniiciebant *credentis.* In Mss. et edd. ante Ernestium *credi,* quae lectio e neglecto scribendi compendio videtur prodiisse.

XXIII. Nec deerat Ptolemaeus, iam et sceleris instinctor, ad quod facillime ab eiusmodi voto transitur. sed sceleris cogitatio incertum an repens: studia militum iam pridem spe successionis aut paratu facinoris affectaverat, in itinere, in agmine, in stationibus vetustissimum quemque militum nomine vocans ac memoria Neroniani comitatus *contubernales* appellando; alios agnoscere, quosdam requirere et pecunia aut gratia iuvare, inserendo saepius querelas et ambiguos de Galba 2 sermones, quaeque alia turbamenta vulgi. labores itinerum, inopia commeatuum, duritia imperii atrocius accipiebantur, cum Campaniae lacus et Achaiae urbes classibus adire soliti Pyrenaeum et Alpes et immensa viarum spatia aegre sub armis eniterentur.

XXIV. Flagrantibus iam militum animis velut faces addiderat Maevius Pudens, e proximis Tigellini. is mobilissimum quemque ingenio aut pecuniae indigum et in novas cupiditates praecipitem alliciendo eo paullatim progressus est, ut per speciem convivii, quotiens Galba apud Othonem epularetur, cohorti excubias agenti viritim centenos nummos divideret:

Cap. 23. *nec deerat Ptolemaeus*] Cap. 53. *nec deerat pars Galliarum — easdem partes secuta ac tum acerrima instigatrix adversus Galbianos.* Non est haec exquisitior structura. — Hist. 4, 68. *acerrimo instinctore belli.*

in itinere, in agmine] Ann. 3, 9. *in agmine atque itinere. Agmen*, diversum ab *itinere*, designat turbam quae movetur, agitur ordinibus compositis. Conf. Petersen. l. c. p. 3. Doederl. syn. III. p. 68.

paratu facinoris] I. e. quia facinus parabat. Aliis locis *paratus* i. q. apparatus; ut etiam Liv. 10, 41. 3. *in oculis erat omnis ille occulti paratus sacri.*

turbamenta vulgi] I. e. quae ad vulgus turbandum sunt idonea.

cum Campaniae lacus — classibus adire soliti] De Neronis itineribus per Italiam et Achaiam factis eiusque comitatu conf. Suet. Ner. 20. 22. Dio 63, 8.

eniterentur] Ita Flor. Bud. al. Recte. Quod verbum cum parum conveniret verbis *viarum spatia*, Pichena coniiciebat *emetirentur*. Optime tamen convenit verbis *Pyrenaeum* et *Alpes*, intra quae et ultra immensa viarum spatia porriguntur, quae ad verba ex verbo *eniterentur* per zeugma generalis notio conficiendi, emetiendi est assumenda. Vid. I. H. Vossius ad Virgil. Georg. p. 912.

Cap. 24. *velut faces addiderat*] *Faces* de oratione ad commovendos auditorum animos composita saepe apud Ciceronem, ut de orat. 2, 51. 205. *neque parvis in rebus adhibendae sunt hae dicendi faces.* 3, 1. 4. *hic cum homini vehementi — quasi quasdam verborum faces admovisset.* — Fuit *Sofonius Tigellinus* praefectus praetorii, validus apud Neronem. Annal. 14, 51. 57.

praecipites in novas cupiditates] I. e. qui novarum rerum cupiditate facile abripiuntur.

cohorti excubias agenti] Conf. c. 38. Constabat mile militibus, quibus singulis centenos numos s. sestertios s. quinque et viginti denarios argenteos, quos unius aurei aequavit valor, donavit. Conf. Suet.

quam velut publicam largitionem Otho secretioribus apud singulos praemiis intendebat, adeo animosus corruptor ut Cocceio Proculo speculatori de parte finium cum vicino ambigenti universum vicini agrum sua pecunia emptum dono dederit, per socordiam praefecti, quem nota pariter et occulta fallebant. 2

XXV. Sed tum e libertis Onomastum futuro sceleri praefecit, a quo Barbium Proculum tesserarium speculatorum et Veturium optionem eorundem perductos, postquam vario sermone callidos audacesque cognovit, pretio et promissis onerat, data pecunia ad pertentandos plurium animos. 2 suscepere duo manipulares imperium populi Romani transferendum, et transtulerunt. in conscientiam facinoris pauci asciti. suspensos ceterorum animos diversis artibus stimulant, primores militum per beneficia Nymphidii ut suspectos, vulgus et ceteros ira et desperatione dilati totiens donativi. 3 erant quos memoria Neronis ac desiderium prioris licentiae accenderet. in commune omnes metu mutandae militiae terrebantur.

XXVI. Infecit ea tabes legionum quoque et auxiliorum motas iam mentes, postquam vulgatum erat labare Germanici

---

Oth. 4. Wurm, de ponderum, nummorum — rationibus apud Romanos et Graecos. p. 37. Plut. Galb. 20. — *Per speciem convivii*, simulans se dare ut quasi partem de convivio daret. De more paulatim recepto, ut pauperiores clientes pro cibis in sportulis praebitis pecuniae aliquid acciperent, hic vix est cogitandum — *Viritim* distributivis additur locis a Peterseno p. 4. laudatis: Annal. 2, 42. 13, 31. 15, 72. Suet. Caes. 83. quibus adde locum a Walthero citatum Suet. Cal. 46.

speculatori] *Speculatores* erant peculiares principis satellites e praetoriis cohortibus electi. Vid. Hist. 2, 11. Suet. Claud. 35. Galb. 18. Dio 60, 3. Lipsius ad h. l. qui primus pro *spiculatori* scripsit *speculatori*.

Cap. 25. *tesserarium speculatorum*] *Tesserarius* dicebatur miles, qui tesseram militarem (Parole) in lignea tabella quadrata scriptam a tribuno acceptam centurioni decimae cohortis, cuius et ipse erat, tradebat, a quo ad nonam, atque sic per omnes usque ad primam tradebatur, donec ad tribunum decimae rediret. — Loci scripturam primus Lipsius e Flor. pro *tesseranum spiculatorem* vel *speculatorem* emendatam dedit.

optionem eorundem] Sic Flor. *Eorundem* primus e Vat. dedit Lipsius pro *eodem*, i. e. *in unum locum*, quod praefert Salinerius ad h. l. et Torrentius ad Suet. Oth. 5. Conf. Plut. Galb. 24. Qui sint dicti *optiones* diversis temporibus, Lipsius docet.

in commune omnes] Ex emendatione Rhenani pro *in communi*, quod est in libris scriptis veteribusque editionibus. Denique *terrebantur* est e Flor. Ad Ryckium usque scribebatur *exterrebantur*. — *Omnes* sunt praetoriani, quibus erat militia et honestissima et opulentissima. In militiam deteriorem deiici fuit in usitatis poenis militaribus. Conf. Val. Max. II, 7. 4. 9.

Cap. 26. *legionum et auxiliorum*] Conf. cap. 6. et de labante Germanici exercitus fide c. 12. 16. 31. Hist. 3, 11. — In proximis verba *adeo parata* tantum conveniunt substantivo *seditio*; nam *dissimulatio*, i. e. negligentia, incuria, quae est facinus patientium, minus commode dicitur *parata*; at ea erat certa (sie konnten darauf rechnen).

exercitus fidem. adeoque parata apud malos seditio, etiam apud integros dissimulatio fuit, ut postero iduum dierum redeuntem a coena Othonem rapturi fuerint, ni incerta noctis et tota urbe sparsa militum castra nec facilem inter temulentos consensum timuissent, non rei publicae cura, quam foedare principis sui sanguine sobrii parabant, sed ne per tenebras, ut quisque Pannonici vel Germanici exercitus militibus oblatus 2 esset, ignorantibus plerisque, pro Othone destinaretur. multa erumpentis seditionis indicia per conscios oppressa: quaedam apud Galbae aures praefectus Laco elusit, ignarus militarium animorum, consiliique quamvis egregii, quod non ipse afferret, inimicus, et adversus peritos pervicax.

XXVII. Octavo decimo Kalendas Februarias sacrificanti pro aede Apollinis Galbae haruspex Umbricius *tristia exta et instantes insidias ac domesticum hostem* praedicit, audiente Othone (nam proximus astiterat) idque ut laetum e contrario 2 et suis cogitationibus prosperum interpretante. nec multo post libertus Onomastus nuntiat *exspectari eum ab architecto et redemptoribus;* quae significatio coeuntium iam militum et pa-3 ratae coniurationis convenerat. Otho, *caussam digressus* requirentibus, cum *emi sibi praedia vetustate suspecta eoque prius exploranda* finxisset, innixus liberto per Tiberianam domum in Velabrum, inde ad miliarium aureum sub aedem

---

postero iduum dierum] *Dierum* est in Flor. Vat. al., *die* habent Guelf. Agr. vett. edd. Lipsius deleto ultimo vocabulo vult *postero iduum*, atque ita scripsit Ritter.; Pichena *posterò iduum Ianuar.*, Ernestius *postero statim dierum* vel *die.* — Verba ipsa respiciunt ad initium cap. 18. *quartum idus Ianuarias diem;* et recte proximus huic diei dies appellatur *posterus iduum dierum*, i. e. III idus Ianuarias, suntque *idus dies* illi octo dies qui a nonis incipientes iduum die finiuntur, unde Horatio Sat. 1, 6, 75. *idus octonae* appellantur. Ita eadem existit sententia, quam in loco inesse voluit Ernestius, cum scribit *statim* pro *dierum.* — Post verba *rapturi fuerint* mente addendum est: *et rapuissent.*

elusit] Bötticher. in Lex. Tac. s. h. v. interpretatur: oratione aliquid cum dolo et irrisione declinare aut vanum esse ostendere. Locutio petita a gladiatoribus, qui eludere dicuntur, cum flexu corporis adversarii ictum evitant. Conf. Schmidt. ad Horat. Epp. 1, 17. 18. p. 352. Hist. 4, 86. *Cerialis salubri temperamento elusit* (Domitianum) *ut vana pueriliter cupientem.*

Cap. 27. *pro aede*] I. q. in aede. Vid. Hoffmann. in Iahnii annal. philol. et paedag. 1828. Vol. II. fasc. 1. p. 28 sqq. quem citavimus ad Tacit. Ann. 2, 81.

quae significatio — convenerat] Haec est usitata structura. Vid. Ramshorn. gr. lat. §. 124. p. 368.

per Tiberianam domum] Haec domus fuit ad radices Palatini montis. *Velabrum*, vicus inter forum Romanum, Tiberim et Aventinum montem ad circum maximum porrectum. Conf. Varro de L. L. 4, 7. Plut. Rom. 5. Sachse, Geschichte und Beschreibung der alten Stadt Rom. I. §. 28. 106. 141. Heindorf. ad Horat. Sat. II, 3. 229. p. 319. *Milia*

Saturni pergit. ibi tres et viginti speculatores consalutatum 4 *imperatorem*, ac paucitate salutantium trepidum et sellae festinanter impositum strictis mucronibus rapiunt. totidem ferme milites in itinere aggregantur, alii conscientia, plerique miraculo, pars clamore et gaudio, pars silentio, animum ex eventu sumpturi.

XXVIII. Stationem in castris agebat Iulius Martialis tribunus. is, magnitudine subiti sceleris, an corrupta latius castra et, si contra tenderet, exitium metuens, praebuit plerisque suspicionem conscientiae. anteposuere ceteri quoque tribuni cen- 2 turionesque praesentia dubiis et honestis. isque habitus animorum fuit ut pessimum facinus auderent pauci, plures vellent, omnes paterentur.

XXIX. Ignarus interim Galba et sacris intentus fatigabat alieni iam imperii deos, cum affertur rumor *rapi in castra incertum quem senatorem, mox, Othonem esse qui raperetur;* simul ex tota urbe, ut quisque obvius fuerat, alii formidinem augentes, quidam minora vero, ne tum quidem obliti adulationis. igitur 2 consultantibus placuit *pertentari animum cohortis quae in palatio stationem agebat, nec per ipsum Galbam, cuius integra auctoritas maioribus remediis servabatur.* Piso pro gradibus domus 3 vocatos in hunc modum allocutus est: *sextus dies agitur, com-*

---

rium aureum, in capite fori (Plin. 3, 9.), sub aede Saturni statutum, fuit aurea columna, in quam omnes vias militares desiisse scribit Plut. Galb. 24. Dio 54, 8. Suet. Oth. 6. Sachse, l. c. II. p. 419.

et gaudio] Ex emendatione Pichenae pro *et gladiis*, quod praebent codd. et vett. edd. Alii malunt *et gaudiis*. Denique pro vulgata scriptura *animos* in Flor. est *animum*. Ceterum *animum sumpturi* non est, ut Ricklefs. vertit: *um nach dem Ausgange einen Entschluss zu fassen;* sed: *um Muth zu fassen nach dem Erfolge*. Inest acerbissima ludificatio, in eandemque sententiam est accipiendum *postulaturi* cap. 32.

Cap. 28. *is magnitudine subiti sceleris*] Locus sic videtur accipiendus: Martialis eo quod in tanto tumultu militari adversus seditiosos nihil audebat (non *contra tendebat*), suspicionem conscientiae praebuit, et incertum est num nihil ausus sit magnitudine subiti sceleris perculsus, an si quid auderet, exitium metuens. Orationem Tacitus non ut exorsus est, absolvit. *Contra tendere* locutio Virgil. Aen. 5, 27. *frustra cerno te tendere contra.*

Cap. 29. *formidine*] Ita e Flor. Iac. Gronov. Bekker. Ritter. *ut quisque* Othoni s. Othonianis *obvius fuerat*, accurrunt ad Galbam narrantque *alii formidine* rem s. quae viderant *augentes, quidam minora vero* afferentes, quod mente supplendum. Walther. *formidinem* retinuit.

pertentari] Sic cum Ms. Flor. veteribusque edd. recentiores. *Praetentari* Lipsius cum ed. pr. Rhenanus cum Bud. *tentari*. De *cohorte* cf. c. 24.

Sextus dies agitur] Adoptatio facta est a. d. IV idus Ianuarias, a. d. XVIII Kal. Febr. seditio erupit et Piso interfectus est. Proxima Bötticher. ita vertit: *und ob diesen Namen ich mir wünschen, ob ich ihn fürchten sollte*, tamquam, *sive — sive*, ut nonnunquam εἴτε — εἴτε etiam idem significet quod *utrum — an*. Potius haec verba per se sunt accipienda: *möchte der Name wünschenswerth oder zu fürchten sein*.

militones, ex quo ignarus futuri, et sive optandum hoc nomen 4 *sive timendum erat, Caesar ascitus sum. quo domus nostrae aut rei publicae fato, in vestra manu positum est. non quia meo nomine tristiorem casum paveam (ut qui adversas res expertus cum maxime discam ne secundas quidem minus discriminis habere): patris et senatus et ipsius imperii vicem doleo, si nobis aut perire hodie necesse est aut, quod aeque apud bonos mise-* 5 *rum est, occidere. solatium proximi motus habebamus incruentam urbem et res sine discordia translatas. provisum adoptione videbatur ut ne post Galbam quidem bello locus esset.*

XXX. *Nihil arrogabo mihi nobilitatis aut modestiae. neque enim relatu virtutum in comparatione Othonis opus est. vitia, quibus solis gloriatur, evertere imperium, etiam cum ami-* 2 *cum imperatoris ageret. habitune et incessu, an illo muliebri ornatu mereretur imperium? falluntur quibus luxuria speciem liberalitatis imponit. perdere iste sciet, donare nesciet. stupra nunc et comissationes et feminarum coetus volvit animo. haec principatus praemia putat, quorum libido ac voluptas penes ipsum sit, rubor ac dedecus penes omnes. nemo enim unquam impe-*

---

quo — fato] Ita dedimus post Bekkerum cum Put. Rhen. Rittero. In Flor. et vett. edd. est *fatum*. Waltherus adeo scripsit *quod — fatum*. Cic. Phil. 2 initio: *quonam meo fato — fieri dicam*. Post *non* intellige: hoc dico, quod ex verbo *doleo* est repetendum. *Meo nomine* est *mea caussa*, ut Germ. 8. *feminarum suarum nomine*. Vell. 1, 5. *quo nomine non est mirandum*.

adversas res — secundas —] Sic teste Pichena cd. Flor. indeque edd. Ryck. sqq. At Victorius testatur in cd. Flor. esse *adversas rerum*, quod Walthero reponendum videtur. Bekker. de Flor. scriptura nihil retulit. Freinshem. coniecit: *adversa expertus cum maxime discam ne secunda quidem*. In edd. est *dicam*; Freinshemius correxit *discam*. De locutione *cum maxime* conf. Ramshorn. gr. lat. p. 503 sq. *Proximus motus* ille est, per quem in Galbam imperium est translatum.

Cap. 30. *evertere imperium*] Conf. c. 16.

mereretur] *Sollte er wol verdienen?* I. e. non meretur; positumque est *mereretur* ut in apodosi enuntiati hypothetici, cuius foret protasis: *si quis recte aestimaret*. Quod Acidalius proposuit *meretur*, Ernestio placet.

speciem liberalitatis imponit] In animo Pisonis est, ut falli moneat eos, qui se falli non sentiunt, hoc est, qui luxuriam Othonis non existimant esse luxuriam, quos luxuria Othonis quasi decens et modum liberalitatis tenens circumvenit, adeo ut non appellent luxuriam, sed liberalitatem; quam speciem ipse et factio Othoniana illi indere solita est. His monet non debere credi, quia falluntur et fallunt. *Iac. Gronov.* Is igitur locum sic intellexit, ut *imponit* idem significet quod *indit*. Recte. Disputavit de hoc loco egregie vir eruditissimus *H. Ed. Foss*, in programmate Altenburgi 1837. edito p. 41 sqq. servataque lectione librorum scriptorum veterumque edd. *speciem* locum ita vertit: *in deren Augen Verschwendung den Schein von Freigebigkeit verschafft*. Etiam Bachius *speciem* revocavit. Rhenani mutationem *specie* recentiores editores Walther. Bekker. Ritter. retinuerunt. Doederlein. syn. V. p. 357. lectionem depravatam esse arbitratur.

rium flagitio quaesitum bonis artibus exercuit. Galbam consensus generis humani, me Galba consentientibus vobis Caesarem dixit. si res publica et senatus et populus vana nomina sunt, vestra, commilitones, interest ne imperatorem pessimi faciant. legionum seditio adversum duces suos audita est aliquando; vestra fides famaque illaesa ad hunc diem mansit. et Nero quoque vos destituit, non vos Neronem. minus XXX transfugae et desertores, quos centurionem aut tribunum sibi eligentes nemo ferret, imperium assignabunt? admittitis exemplum? et quiescendo commune crimen facitis? transcendet haec licentia in provincias; et ad nos scelerum exitus, bellorum ad vos pertinebunt. nec est plus quod pro caede principis quam quod innocentibus datur, sed proinde a nobis donativo plus ob fidem quam ab aliis pro facinore accipietis. 3 4 5

XXXI. Dilapsis speculatoribus, cetera cohors non aspernata concionantem, ut turbidis rebus evenit, forte magis et nullo adhuc consilio parat signa quam, quod postea creditum est, insidiis et simulatione. missus et Celsus Marius ad electos Illyrici exercitus, Vipsania in porticu tendentes. praeceptum Amulio Sereno et Domitio Sabino primipilaribus *ut Germanicos milites* 2

---

vana nomina] Ita Mss. Harl. Bodl. edd. Put Ern. al. At *vacua* in Flor. al. Si resp. et senatus et populus iudicio pessimorum hominum sunt vana nomina, vestra interest, ne iidem imperatorem faciant. Cap. 57. sunt *speciosa nomina*, i. e. quae solam speciem habent, nec quicquam amplius.

aliquando] In manchen Fällen, dann und wann. Cic. Off. 3, 3. 12.

sed proinde] Ita Walther. cum codd. et vett. edd. Vulgata quam Bekker. et Ritter. retinuerunt, haec est: *sed perinde a nobis donativum ob fidem quam ab aliis pro facinore accipietis.* At recte observavit Walther., debuisse Pisonem plus promittere ob fidem, quam alios pro facinore. *Donativo* (quod est in Flor.) *accipere* dictum in modum formulae *dono accipere*. Vocem *plus* primus Rhenanus obsecutus Budensi delevit. Vulgatae vel hoc adversatur, quod non dicitur *perinde quam.*

Cap. 31. *forte magis et nullo — quam quod*] Ita Broter. Oberlin. Bekker. Ritter. scripserunt. Waltherus autem reddidit veterum edd. scripturam hanc: *ut turbidis rebus evenit, timore magis et nonnullo adhuc consilio parat signa, quod —*. Pro verbis *evenit timore magis* Pichena in Flor. vidit *eventior te magis*, unde fecit *evenit forte magis.* In ed. pr. *evectior re et nonnullo.* Agr. *evectior re magis et nonnullo.* Bud. *evectior ire magis et nullo.* Pro *parat signa* aliquot codd. et ed. Put. *pars ingens*, quod Ernestius asciverat. In nullo libro apparet *quam* ante *quod.* Alia alii excogitarunt, ut loco aegroto mederentur. Omnia sana videntur esse, si sic scribitur: *ut turbidis rebus evenit, timore magis et non ullo* (ut vult Ritterus) *adhuc consilio parat signa, non* (pro *quam*) *quod postea creditum est* etc.

Vipsania] Sic Flor. pro *Vipsanii.* Haec porticus etiam appellata porticus Argonautarum, prope templum Argonautarum, in IX regione. Conf. Suet. Aug. 29. Sachse, §. 852. — *Libertatis atrium* in XIII regione, in monte Aventino, exstructum, vel potius restitutum et de praeda Parthini triumphi prima bibliotheca ornatum ab Asinio Pollione. Conf. Sachse, §. 313. 494. 880.

e Libertatis atrio arcesserent. legioni classicae diffidebatur, infestae ob caedem commilitonum, quos primo statim introitu 3 trucidaverat Galba. pergunt etiam in castra praetorianorum tribuni, Cerius Severus, Subrius Dexter, Pompeius Longinus, si incipiens adhuc et necdum adulta seditio melioribus consiliis flecteretur. tribunorum Subrium et Cerium milites adorti minis, Longinum manibus coercent exarmantque, quia non ordine militiae, sed e Galbae amicis, fidus principi suo et desciscen-4 tibus suspectior erat. legio classica nihil cunctata praetorianis adiungitur. Illyrici exercitus electi Celsum infestis pilis proturbant. Germanica vexilla diu nutavere, invalidis adhuc corporibus et placatis animis, quod eos a Nerone Alexandriam praemissos atque inde rursus longa navigatione aegros impensiore cura Galba refovebat.

XXXII. Universa iam plebs palatium implebat, mixtis servitiis, et dissono clamore *caedem Othonis et coniuratorum exitium* poscentium, ut si in circo ac theatro ludicrum aliquod postularent: neque illis iudicium aut veritas, quippe eodem die diversa pari certamine postulaturis, sed tradito more quemcunque principem adulandi licentia acclamationum et studiis inanibus. 2 interim Galbam duae sententiae distinebant. T. Vinius *manendum intra domum, opponenda servitia, firmandos aditus, non eundum ad iratos* censebat. *daret malorum poenitentiae, daret bonorum consensui spatium. scelera impetu, bona consilia mora valescere. denique eundi ultro, si ratio sit, eandem mox facultatem; regressus, si poeniteat, in aliena potestate.*

XXXIII. *Festinandum* ceteris videbatur, *antequam cresceret invalida adhuc coniuratio paucorum. trepidaturum etiam Othonem, qui furtim digressus, ad ignaros illatus, cunctatione nunc et segnitia terentium tempus imitari principem discat.* 2 *non exspectandum ut compositis castris forum invadat et prospectante Galba Capitolium adeat, dum egregius imperator cum fortibus amicis ianua ac limine tenus domum cludit, ob-*

---

diffidebatur] Ita Guelf. a pr. m., volebatque Acidalius, quem cum aliis etiam Bekker. secutus est. Walther. et Ritter. scripturam librorum *diffidebat* retinuerunt.

et necdum] Sic Rhenan. cum Flor. *et nondum* multi codd. veteresque edd.

infestis pilis] Ita edd. Put. sqq. ad Ernest. In Flor. *incestis*. In aliis cdd. et ed. pr. *ingestis*. Restitui *infestis*. Si pila in eum ingessissent, qui potuisset salvus evadere?

Cap. 32. *implebat*] Acidalius malebat *impleverat*, a quo eodem profectum est *exitium*, quod pro *exsilium* receperunt recentiores. — *Veritas*, Aufrichtigkeit, Wahrhaftigkeit.

eundi ultro] *Ultro*, ut ubique *aus eigener Bewegung*, non i. q. insuper.

Cap. 33. *cludit*] Ita Flor. et edd. Lipsii, ante quem *claudit* legebatur. De forma antiqua conf. Ramshorn. gr. lat. p. 117. et de constructione particulae *dum* vid. Walch. ad Agric. p. 401.

sidionem nimirum toleraturus. et praeclarum in servis auxilium, si consensus tantae multitudinis et, quae plurimum valet, prima indignatio elanguescat. proinde intuta quae indecora: vel si cadere necesse sit, occurrendum discrimini: id Othoni invidiosius et ipsis honestum. repugnantem huic sententiae Vi- 4 nium Laco minaciter invasit, stimulante Icelo privati odii pertinacia in publicum exitium.

XXXIV. Nec diutius Galba cunctatus speciosiora suadentibus accessit. praemissus tamen in castra Piso ut iuvenis magno nomine, recenti favore, et infensus T. Vinio, seu quia erat, seu quia irati ita volebant; et facilius de odio creditur. vixdum 2 egresso Pisone *occisum in castris Othonem* vagus primum et incertus rumor: mox, ut in magnis mendaciis, *interfuisse se* quidam *et vidisse* affirmabant, credula fama inter gaudentes et incuriosos. multi arbitrabantur compositum auctumque rumorem mixtis iam Othonianis, qui ad evocandum Galbam laeta falso vulgaverint.

XXXV. Tum vero non populus tantum et imperita plebs in plausus et immodica studia, sed equitum plerique ac senatorum, posito metu incauti, refractis palatii foribus ruere intus ac se Galbae ostentare, *praereptam sibi ultionem* querentes. ignavissimus quisque et, ut res docuit, in periculo non ausurus, 2 nimii verbis, linguae feroces, nemo scire, et omnes affirmare, donec inopia veri, et consensu errantium victus, sumpto thorace Galba, irruenti turbae neque aetate neque corpore sistens,

---

toleraturus] Waltherus oratione post *eludit* plene interpuncta cum cod. Flor. et ed. pr. *toleraturos* dedit. Paullo post *indignatio elanguescat* est emendatio I. Gronovii monstrata a cod. Flor., in quo est *indignatione languescat.*

Cap. 34. *de odio creditur*] Hist. 2, 60. *credidit de perfidia.* — *Credula fama* h. l. passive accipiendum, cui facile creditur. Pro *mixtis iam* Muretus mavult *mixt. etiam.* Denique pro *vulgaverint*, quod plures codd. veteresque edd. praebent, in Flor. et ed. Ber. est *vulgaverant.*

Cap. 35. *populus et — plebs*] Ita c. 36. *in populo ac plebe.* c. 82. *rarus per vias populus, maesta plebs.* Ann. 1, 8. *populo ac plebi;* ubi Bachius adnotat, *populum* complecti omnes cives, *plebem* singulas urbis tribus. Suet. Aug. 101. *legavit populo Romano quadringenties, tribubus tricies quinquies sestertium.* At vid. Ritter. ad Hist. 3, 58. — *Tum vero*, ut 1, 81. *da vollends.* Conf. Ramshorn. gr. lat. p. 840.

in plausus et immodica studia] Ad haec substantiva e verbo *ruere* assumenda est notio *effundi, erumpere.* Acidalius malebat *studia immodica*, ut iungeretur *plebs immodica in plausus et studia;* idem *ruere intro* pro *ruere intus.* Neutra mutatione opus. Caesar B. C. 3, 26. *quo simul atque intus est itum.*

ignavissimus quisque et non — ausurus] Ita cum Heinsio, Bekkero et Rittero interpunximus. Waltherus cum aliis arbitratur, verba *ignavissimus, ausurus* efficere novum subiectum.

neque aetate] In Bud. et Vat. haec desunt. Nonnulli edd. et ed. pr. pro *sistens* exhibent *insistens.* Lipsius et Ursinus volebant *resistens*, quod etiam Ernest. approbat. Locus sic est intelligendus: donec, cum

3 sella levaretur. obvius in palatio Iulius Atticus, speculator, cruentum gladium ostentans, *occisum a se Othonem* exclamavit; et Galba *commilito* inquit, *quis iussit?* insigni animo ad coercendam militarem licentiam, minantibus intrepidus, adversus blandientes incorruptus.

XXXVI. Haud dubiae iam in castris omnium mentes; tantusque ardor, ut non contenti agmine et corporibus, in suggestu, in quo paullo ante aurea Galbae statua fuerat, medium inter signa Othonem vexillis circumdarent. nec tribunis aut centurionibus adeundi locus: gregarius miles *caveri* insuper 2 *praepositos* iubebat. strepere cuncta clamoribus et tumultu et exhortatione mutua, non tamquam in populo ac plebe, variis segni adulatione vocibus, sed ut quemque affluentium militum aspexerant, prensare manibus, complecti armis, collocare iuxta, praeire sacramentum, modo imperatorem militibus, modo mi-3 lites imperatori commendare. nec deerat Otho, protendens manus, adorare vulgus, iacere oscula, et omnia serviliter pro dominatione. postquam universa classicorum legio sacramentum eius accepit, fidens viribus, et quos adhuc singulos exstimulaverat, accendendos in commune ratus, pro vallo castrorum ita coepit.

XXXVII. *Quis ad vos processerim, commilitones, dicere non possum, quia nec privatum me vocare sustineo princeps*

---

neque ob aetatem neque ob corporis imbecillitatem posset consistere, ab irruente turba sella levaretur. Conf. Suet. Galb. 21. Dio 64, 3.

Cap. 36. *non contenti agmine et corporibus*] I. e. non contenti agmine facto corporibus circumdare; quod verbum huc est attrahendum. — Annal. 15, 29. *medio tribunal sedem curulem et sedes effigiem Neronis sustinebat.* Hist. 2, 29. *versi in laetitiam — laudantes gratantesque circumdatum aquilis signisque in tribunal ferunt* (Valentem).

caveri] Muretus *cavere.* Vid. Ernest. ad c. 38.

variis segni adulatione vocibus] Eadem verborum collocatio videtur esse c. 38. *omne honestis consiliis robur* ubi *consiliis* malim pro ablativo habere, *bei löblichen Maassregeln.* — Quid sit *complecti armis,* monstrat Virgil. Aen. 12, 432 sqq. Faernus e vet. cod. enotavit *prehensare arctius.*

nec deerat Otho — adorare] Hist. 3, 58. *nec deerat ipse — misericordiam elicere.* 4, 1. *nec deerat egentissimus quisque — prodere.* 4, 11. *nec deerat ipse — vim principis amplecti.* Ad verba *omnia serviliter* ex antegressis *facere* intellige. — Scripsi *vulgus* cum Rittero pro *vulgum*, e Flor.

Sacramentum eius accepit] Eadem locutio Hist. 2, 6. 4, 21. Pro *classicorum,* quod habet Flor., alii *classiariorum.*

Cap. 37. *quis — processerim*] Haec interrogatio postulat, ut adtributa afferantur, quibus proprie insigniatur, quae proferre nequeat, cum neque *privatus* sit, utpote a militibus princeps factus, neque *princeps,* cum alius imperium habeat. Conf. de pron. *quis* Ramshorn. gr. lat. p. 563.

vocare] Sic Pich. e Flor. cum edd. pr. sqq. pro *vocari.*

a vobis nominatus, nec principem alio imperante. vestrum quoque nomen in incerto erit, donec dubitabitur imperatorem populi Romani in castris an hostem habeatis. 2 *auditisne ut poena mea et supplicium vestrum simul postulentur? adeo manifestum est neque perire nos neque salvos esse nisi una posse. et, cuius lenitatis est Galba, iam fortasse promisit, ut qui nullo exposcente tot milia innocentissimorum militum trucidaverit.* 3 *horror animum subit, quotiens recordor feralem introitum et hanc solam Galbae victoriam, cum in oculis urbis decumari deditos iuberet, quos deprecantes in fidem acceperat.* 4 *his auspiciis urbem ingressus, quam gloriam ad principatum attulit nisi occisi Obultronii Sabini et Cornelii Marcelli in Hispania, Betui Chilonis in Gallia, Fonteii Capitonis in Germania, Clodii Macri in Africa, Cingonii in via, Turpiliani in urbe, Nymphidii in castris?* 5 *quae usquam provincia, quae castra sunt nisi cruenta et maculata? aut ut ipse praedicat, emendata et correcta? nam quae alii scelera, hic remedia vocat, dum falsis nominibus severitatem pro saevitia, parcimoniam pro avaritia, supplicia et contumelias vestras disciplinam appellat.* 6 *septem a Neronis fine menses sunt, et iam plus rapuit Icelus quam quod Polycliti et Vatinii et Aegialii paraverunt. minore avaritia ac licentia grassatus esset T. Vinius, si ipse imperasset: nunc et subiectos nos habuit tamquam suos, et viles ut alienos. una illa domus sufficit donativo, quod vobis nunquam datur et cotidie exprobratur.*

---

lenitatis] Sic Flor. Ante Ryckium et I. Gronov. editiones *levitatis*. Male. Otho dicit: cuius est crudelitatis. Conf. Ramshorn. gr. lat. p. 562. Ad verbum *promisit* intellige *poenam meam et supplicium vestrum*. Cum acerbissima cavillatione haec sunt dicta: *und vielleicht hat Galba nach der ihm eigenthümlichen Gelindigkeit schon Versprechungen gemacht und grosse Erwartungen erregt.* Conf. de hoc verbi *promittendi* usu interpretes ad Horat. Epp. II, 1, 52. et A. P. 138. — Pro *militum*, quod est in Flor., alii cdd. et vett. edd. habent *civium*.

decumari] Decumandi modum describit Polyb. 6, 38.

Obultronii Sabini] E correctione Lipsii pro *Obultronii Albini*. In Flor. *obultroniis albini*. Videtur esse quaestor aerarii, qui Ann. 13, 28. commemoratur. — Pro *Betui*, quod habet Flor., Lipsius cum Rhen. dedit *Vettii*.

quae castra] Ita Bekker., Ritter., *in castris* Walther. e Flor. ed. pr. Haec eadem editio habet *in provincia*. — Vocem *remedia* Galba videtur crebro usurpasse. Conf. c. 29.

Septem a Neronis fine menses] Nero interfectus a. 68. mense Iunio; quae hic narrantur, acciderunt a. 69. mense Ianuario.

Polycliti et Vatinii et Aegialii paraverunt] Sic Bekker. In Flor. *polycliti et vatini et aegialii perierunt*, unde Ritterus *petiverunt*. Waltherus edidit: *et qui alii perierunt*, quo ducunt codices. I. F. Gronovius coniiciebat: *et Elii et Tigellini paraverunt*. Denique Ernestius cum Acidalio et Gronovio *quod* post *quam* delet.

quotidie exprobratur] I. e. cum exprobratione a vobis ut debitum poscitur.

XXXVIII. *Ac ne qua saltem in successore Galbae spes esset, arcessit ab exsilio quem tristitia et avaritia sui simillimum iudicabat. vidistis, commilitones, notabili tempestate* 2 *etiam deos infaustam adoptionem aversantes. idem senatus, idem populi Romani animus est. vestra virtus exspectatur, apud quos omne honestis consiliis robur, et sine quibus quamvis egregia invalida sunt. non ad bellum vos nec ad periculum* 3 *voco: omnium militum arma nobiscum sunt. nec una cohors togata defendit nunc Galbam, sed detinet. cum vos aspexerit, cum signum meum acceperit, hoc solum erit certamen, quis mihi plurimum imputet. nullus cunctationis locus est in eo consilio quod non potest laudari nisi peractum.* Aperire 4 deinde armamentarium iussit. rapta statim arma, sine more et ordine militiae, ut praetorianus aut legionarius insignibus suis distingueretur: miscentur auxiliaribus galeis scutisque, 5 nullo tribunorum centurionumve adhortante, sibi quisque dux et instigator; et praecipuum pessimorum incitamentum, quod boni maerebant.

XXXIX. Iam exterritus Piso fremitu crebrescentis seditionis et vocibus in urbem usque resonantibus egressum interim Galbam et foro appropinquantem assecutus erat: iam Marius Celsus haud laeta retulerat, cum alii *in palatium redire*, alii *Capitolium petere*, plerique *rostra occupanda* censerent, plures tantum sententiis aliorum contradicerent, utque evenit in consiliis infelicibus, optima viderentur quorum tempus

---

Cap. 38. *arcessit*] Sic edd. recentiores inde ab Ernest. praeter Ritterum, qui ut cap. 6. *accersit* revocavit.

aversantes] Walther. e codd. et vett. edd. *adversantes* retinuit.

cohors togata] Quae excubias agebat ante palatium sine armis, gladiis tantum lanceisque contenta. Itaque et togis induti erant, non sagis. Conf. Lipsius.

cum signum meum acceperit] Locutio similis illi, *sacramentum accipere* cap. 36. Signum videtur esse non tessera militaris, sed signum cohortium, super quo imperatoris imago. Vid. cap. 41. In Bud. *hoc solum, cum signum meum acceperit, erit certamen.*

quis mihi plurimum imputet] I. e. quis maximum in se collatum beneficium mihi acceptum referre existimet. Saepe Tacitus *imputandi* verbum sic usurpat. Conf. c. 55. 71. 2, 60. 3, 86. 4, 14. 5, 24. Germ. 21.

cunctationis] Sic Flor. *cunctationi* dederunt Bekker. Walther. Ritter. — *Aperire* restituit Ernestius e codd. et edd. ante Pichenam, qui Mureto et Acidalio obsecutus *aperiri* scripserat. — Miscentur praetoriani et legionarii auxiliaribus copiis, quarum galeas scutaque pro suis rapiebant.

Cap. 39. *crebrescentis*] Ed. pr. *crebescentis.* Eadem mox *usque in urbem*, et *propinquantem.*

cum alii in palatium redire — plerique rostra occupanda censerent] Eadem orationis conformatio Hist. 2, 10. *dari tempus, edi crimina, quamvis invisum — more tamen audiendum censebant.* Deflexit Tacitus ab instituta orationis forma.

effugerat. agitasse Laco ignaro Galba de occidendo T. Vinio 2 dicitur, sive ut poena eius animos militum mulceret seu conscium Othonis credebat, postremum vel odio. haesitationem attulit tempus ac locus, quia initio caedis orto difficilis modus. et turbavere consilium trepidi nuntii ac proximorum diffugia, languentibus omnium studiis qui primo alacres fidem atque animum ostentaverant.

XL. Agebatur huc illuc Galba, vario turbae fluctuantis impulsu, completis undique basilicis ac templis, lugubri prospectu. neque populi aut plebis ulla vox, sed attoniti vultus et conversae ad omnia aures. non tumultus, non quies, quale magni metus et magnae irae silentium est. Othoni tamen 2 *armari plebem* nuntiabatur. *ire praecipites et occupare pericula* iubet. igitur milites Romani, quasi Vologesen aut Pacorum avito Arsacidarum solio depulsuri ac non imperatorem suum inermem et senem trucidare pergerent, disiecta plebe, proculcato senatu, truces armis, rapidi equis, forum irrumpunt. nec illos Capitolii aspectus et imminentium templorum 3 religio et priores et futuri principes terruere, quo minus facerent scelus cuius ultor est quisquis successit.

XLI. Viso cominus armatorum agmine, vexillarius comitatae Galbae cohortis (*Atilium Vergilionem fuisse* tradunt) dereptam Galbae imaginem solo afflixit. eo signo manifesta

---

postremum] Ita cdd. et veteres edd. Recentiores ex Rhenani emendatione *ad postremum*.

initio caedis orto] Hist. 1, 76. *initio Carthagine orto*. 3, 14. *initio a quinta legione orto*. 2, 79. *initium ferendi ad Vespasianum imperii Alexandriae coeptum*. Ann. 2, 1. *initio apud Parthos orto*. Germ. 30. *ultra hos Chatti initium sedis ab Hercynio saltu inchoant*.

Cap. 40. *lugubri prospectu*] Non est dativus, ut Böttichero in nota ad versionem germanicam videtur. Prospectus lugubris erat eo quod basilicae et templa erant completa. In nonullis codd. est *aspectu*.

occupare] Rhen. e Bud. *occupari*. Conf. c. 37.

quasi Vologesen aut Pacorum] Parthorum imperium sub Antiocho II. Syriae rege conditum est ab Arsace, ante Chr. 256., a quo Parthorum reges continua successione *Arsacidae* dicti. *Vologeses* fuit filius Vononis sub Claudio mortui 802., bellum gessit cum Nerone; eius frater fuit *Pacorus*, Medorum, et post illum Parthorum rex. Herodian. 6, 2. Tac. Ann. 15, 2. 14. Germ. 37.

rapidi equis] Ita e Flor. cum Walthero et Rittero dedimus pro *rapidis*, quod Bekker. reliquit. — Ad ultima conf. c. 44. extr.

Cap. 41. *comitatae Galbae*] Sic cod. Flor. *Comitari* cum dativo est apud Ciceron. Tusc. 5, 24, 68. 35, 100. de rep. 2, 24. Walther. Bekker. Ritter. cum Ernestio *Galbam*, quod Ryckius et Iac. Gronov. suaserunt. Rhenan. e Bud. *comitantis*. In aliis cdd. et edd. ante Rhenan. *comitatus*. In ed. pr. *cohortis* deest. De *vexillariis* vid. Lipsium ad Ann. 1, 17. et Walch. ad Agricol. p. 240 sqq.

Atilium Vergilionem] Sic Bud. edd. Put. sqq. In Flor. *adilium*, unde I. Gronov. coniicit *A. Dilium*.

in Othonem omnium militum studia, desertum fuga populi 2 forum, destricta adversus dubitantes tela. iuxta Curtii lacum trepidatione ferentium Galba proiectus e sella ac provolutus est. extremam eius vocem, ut cuique odium aut admiratio fuit, varie prodidere. alii suppliciter interrogasse *quid mali meruisset? paucos dies exsolvendo donativo* deprecatum. plures obtulisse ultro percussoribus iugulum: *agerent ac ferirent, si* 3 *ita e re publica videretur.* non interfuit occidentium quid diceret. de percussore non satis constat. quidam *Terentium evocatum*, alii *Lecanium; crebrior fama tradidit Camurium XV* 4 *legionis militem impresso gladio iugulum eius hausisse.* ceteri crura brachiaque (nam pectus tegebatur) foede laniavere; pleraque vulnera feritate et saevitia trunco iam corpori adiecta.

XLII. Titum inde Vinium invasere. de quo et ipso ambigitur, consumpseritne vocem eius instans metus, an procla- 2 maverit *non esse ab Othone mandatum ut occideretur.* quod seu finxit formidine seu conscientia coniurationis confessus est, huc potius eius vita famaque inclinat, ut conscius sce- 3 leris fuerit cuius caussa erat. ante aedem divi Iulii iacuit primo ictu in poplitem, mox ab Iulio Caro legionario milite in utrumque latus transverberatus.

XLIII. Insignem illa die virum Sempronium Densum aetas nostra vidit. centurio is praetoriae cohortis, a Galba custodiae Pisonis additus, stricto pugione occurrens armatis et scelus

---

Curtii lacum] Ita Flor. ed. pr. In aliis cdd. et edd. *Curtium lacum.* Plutarch. Galb. 20. περὶ τὸν Κουρτίου καλούμενον λάκκον.

agerent] Muretus et Acidalius volunt *hoc agerent.*

Terentium evocatum] *Terentium Evocatum* edd. Rhen. Ald. Lips. aliae. Fueritne e Galbae evocatis (Suet. Galb. 10.), quis dixerit?

gladio iugulum eius hausisse] Virg. Aen. 10, 314. *huic gladio latus haurit apertum.* Liv. 7, 10. *uno alteroque subinde ictu ventrem atque inguina hausit.*

Cap. 42. *conscientia*] Hanc codd. et vett. edd. scripturam restituimus. Acidalii Heinsiique suasu recentiores editores, etiam Bekker. et Ritter. *conscientiam* dederunt.

ante aedem divi Iulii] Conf. Sachse l. c. 1. §. 702.

in utrumque latus] Ita libri veteres omnes, quam scripturam cum Walthero et Rittero revocavimus. Recentiores ab Oberlino obsecuti I. F. Gronovio praepositionem *in* deleverunt. Tacitus in animo habuit *in poplitem adacto,* et postquam dixit *in poplitem,* scripsit etiam *in utrumque latus,* addito tamen verbo, quod vulneri quo utrumque latus perfossum est, conveniret. Usurpavit, ut saepissime, locutionem Virgilianam, ut Aen. 10, 336. 484. 11, 667., ita tamen, ut non a suo loquendi modo descisceret.

Cap. 43. *a Galba custodiae Pisonis additus*] Ex emendatione Lipsii, quam primus Pichena recepit, nisi quod Lipsius vult *praetorii,* cum in cod. Farnes. *cohortis* desit. In Flor. est *a Galbae custodia et a Pisonis addictus;* in aliquot codd. et ed. pr. *ac Galbae a Pisone additus.* Conf. Plut. Galb. 26. Dio 64, 6.

exprobrans ac modo manu, modo voce vertendo in se percussores quamquam vulnerato Pisoni effugium dedit. Piso in 2 aedem Vestae pervasit exceptusque misericordia publici servi et contubernio eius abditus non religione nec caerimoniis, sed latebra imminens exitium differebat, cum advenere missu Othonis, nominatim in caedem eius ardentes, Sulpicius Florus e Britannicis cohortibus, nuper a Galba civitate donatus, et Statius Murcus speculator; a quibus protractus Piso in foribus templi trucidatur.

XLIV. Nullam caedem Otho maiore laetitia excepisse, nullum caput tam insatiabilibus oculis perlustrasse dicitur, seu tum primum levata omni sollicitudine mens vacare gaudio coeperat, seu recordatio maiestatis in Galba, amicitiae in T. Vinio quamvis immitem animum imagine tristi confuderat: Pisonis ut inimici et aemuli caede laetari ius fasque credebat. prae- 2 fixa contis capita gestabantur inter signa cohortium iuxta aquilam legionis, certatim ostentantibus cruentas manus qui occiderant, qui interfuerant, qui vere qui falso ut pulchrum et memorabile facinus iactabant. plures quam centum viginti 3 libellos praemium exposcentium ob aliquam notabilem illa die operam Vitellius postea invenit, omnesque conquiri et interfici iussit, non honore Galbae, sed tradito principibus more, munimentum ad praesens, in posterum ultionem.

---

in aedem Vestae] Conf. Sachse, l. c. 1. §. 317. *Contubernium*, i. q. habitatio, ut Hist. 3, 74. *disiecto aeditui contubernio.* Militum *contubernia* sunt tentoria, in quibus milites simul habitant.

non religione —] Tacitus sententiam ita exorditur, ut exspectetur: *non religione nec caerimoniis exitium avertit.*

Cap. 44. *vacare gaudio*] Sic edd. vett. restituitque Freinshemius pro *vagare*, quod cum aliis codd. etiam Flor. praebet. Hist. 2, 49. *vacavit abeuntium adloquiis.* Conf. Beier. ad Cicer. Off. 3, 6, 28. p. 229.

gestabantur] Ita complures veteres edd., *gestantur* in edd. pr. Put. *aquila legionis* Savilio videtur classiariae esse intelligenda.

qui vere qui falso] Ita dedit ex ed. pr. Pichena, quem cum Bekkero Ritteroque sequimur. Waltherus e cd. Flor. *quive vere.* Vulgata *quive vere quive falso* debetur Rhenano. Paulo post cum Iac. Gronovio e Flor. pro *praemia* recepi *praemium.* Ex eodem Flor. est *centum viginti* pro *centum et viginti.*

munimentum ad praesens, in posterum ultionem] Vid. adnotata ad Annal. 1, 3. et Rothe, excurs. VIII. ad Agricol. p. 133 sqq. Lipsius legit: *tradita principibus more, munimentum ad praesens, in posterum ultione.* Acidalius aut ita: *ultionem ad praesens, in posterum munimentum;* aut ita, assentiente Mureto: *munimentum in posterum, ad praesens ultionem.* „*Munimentum* et *ultionem* sunt ἐπεξήγησις totius illius *conquiri et interfici iussit.* Interfici iussit, quo recte principes et more veteri indicant se sibi munimentum circumdare ad praesens, in futurum ultionem: vel quali animadversione putant principes se comparare sibi, dum sunt, statum securiorem; si quid durius eveniat, ne desit vindex, ab ipsorum exemplo doctus decessorem non inultum pati.“ *I. F. Gronov.*

XLV. Alium crederes senatum, alium populum. ruere cuncti in castra, anteire proximos, certare cum praecurrentibus, increpare Galbam, laudare militum iudicium, exosculari Othonis manum: quantoque magis falsa erant, quae fie-
2 bant, tanto plura facere. nec aspernabatur singulos Otho, avidum et minacem militum animum voce vultuque temperans. Marium Celsum consulem designatum et Galbae usque in extremas res amicum fidumque ad supplicium expostulabant in-
3 dustriae eius innocentiaeque quasi malis artibus infensi. Caedis et praedarum initium et optimo cuique perniciem quaeri apparebat. sed Othoni nondum auctoritas inerat ad prohibendum scelus: iubere iam poterat. ita simulatione irae *vinciri* iussum et *maiores poenas daturum* affirmans praesenti exitio subtraxit.

XLVI. Omnia deinde arbitrio militum acta. praetorii praefectos sibi ipsi legere, Plotium Firmum e manipularibus quondam, tum vigilibus praepositum et incolumi adhuc Galba partes Othonis secutum: adiungitur Licinius Proculus intima
2 familiaritate Othonis suspectus consilia eius fovisse. Urbi Flavium Sabinum praefecere iudicium Neronis secuti, sub quo eandem curam obtinuerat, plerisque Vespasianum fratrem in eo respicientibus. flagitatum *ut vacationes praestari centurionibus solitae remitterentur.* namque gregarius miles ut tributum an-
3 nuum pendebat. quarta pars manipuli sparsa per commeatus aut in ipsis castris vaga, dum mercedem centurioni exsolveret: neque modum oneris quisquam neque genus quaestus pensi habebat. per latrocinia et raptus aut servilibus ministeriis militare otium redimebant. tum locupletissimus quisque miles labore ac saevitia
4 fatigari, donec vacationem emeret. ubi sumptibus exhaustus so-

---

Cap. 45. *ad prohibendum scelus — poterat*] Haec verba in nonnullis codd. desunt; de Flor. nihil annotatum.

Cap. 46. *Suspectus fovisse*] Utitur Tacitus infinitivo, ubi alii scriptores aliam constructionem praeferunt, quae loquendi ratio brevitati inservit.

obtinuerat] I. e. tenuerat, habuerat, ἐκράτησε, eidem muneri praefuerat. In ed. pr. *detinuerat.*

vacationes] I. e. pretia vacationum munerum. Gregarius miles severitate disciplinae ad complura adigebatur ministeria servilia in castris, quae Ann. 1, 17. vocat *munera,* et Vegetius (2, 19.) *munia;* ut in pabuli, materiae, lignorum aggestu, et si qua alia ex necessitate etc. Solutius et negligenter agentes centurio plagis excipiebat aliove modo rigide plectendos dabat. — Illi quibus facultas erat, milites pecunia redimebant a centurionibus munerum vacationem. *Savil.*

modum oneris] Bötticher. vertit: *Grösse der Abgabe.* Immo verba *servilibus ministeriis* referuntur ad *modum oneris,* et *genus quaestus* ad illa: *per latrocinia et raptus.* Particula *tum* quae sequitur, non est *insuper, praeterea,* sed posita ut saepe apud Virgilium in enumeratione et descriptione. Vid. *Wagneri* quaest. Virgil. XXV. p. 500 sq.

cordia insuper elanguerat, inops pro locuplete et iners pro strenuo in manipulum redibat; ac rursus alius atque alius, eadem egestate ac licentia corrupti, ad seditiones et discordias et ad extremum in bella civilia ruebant. sed Otho ne vulgi lar- 5 gitione centurionum animos averteret, *fiscum suum vacationes annuas exsoluturum* promisit, rem haud dubie utilem et a bonis postea principibus perpetuitate disciplinae firmatam. Laco 6 praefectus, tamquam in insulam seponeretur, ab evocato, quem ad caedem eius Otho praemiserat, confossus; in Marcianum Icelum ut in libertum palam animadversum.

XLVII. Exacto per scelera die novissimum malorum fuit laetitia. vocat senatum praetor urbanus; certant adulationibus ceteri magistratus. accurrunt patres; decernitur Othoni *tribunicia potestas et nomen Augusti et omnes principum honores*, annitentibus cunctis abolere convicia ac probra, quae promiscue iacta haesisse animo eius nemo sensit. omisisset offensas an 2 distulisset, brevitate imperii in incerto fuit. Otho, cruento adhuc foro, per stragem iacentium in Capitolium atque inde in palatium vectus concedi corpora sepulturae cremarique permisit. Pisonem Verania uxor ac frater Scribonianus, T. Vinium 3 Crispina filia composuere, quaesitis redemptisque capitibus, quae venalia interfectores servaverant.

XLVIII. Piso unum et tricesimum aetatis annum explebat, fama meliore quam fortuna. fratres eius Magnum Claudius,

---

insuper elanguerat] Sic Pichena e Flor., ante quem scribebatur *miser elang.*, quod plures edd. praebent.

ad seditiones] Sic Flor. Alii *ad seditionem*.

sed Otho —] Per particulam *sed* scriptor redit ad illa: *ut vacationes — remitterentur*.

fiscum suum] Sic primus e Flor., in quo est *et fiscum suum*, edidit Iac. Gronov. usque ad quem scribebatur: *ex fisco suo*, *eine nachmals von guten Fürsten durch ununterbrochene gute Zucht unter den Soldaten befestigte Maassregel (Einrichtung)*. *Boni principes* sunt Vespasianus, Titus, Nerva, Traianus.

ut in libertum] Sic e Flor. Walther. pro *libertinum*, quod ab Ernestio illatum retinuit Bekker. Fuit libertus Galbae. Conf. c. 13.

Cap. 47. *praetor urbanus*] Uterque consul (Galba et Vinius) caesus erat. Atqui tali casu aut alioquin illis absentibus ius vocandi senatum pertinebat ad praetorem urbanum. Cic. ad fam. 10, 12. *Savil.* Pro *accurrunt* I. Gronov. ad Hist. 3, 16. approbat *occurrunt*, quod Oxon. habet. In proximis Bekker. Ritterusque formam exoletam *promisce* asciverunt.

omisisset offensas] Sic Guelf. edd. pr. Put. al. In Flor. referente Bekkero *omisisse aut fensas*, testante Pichena *omisisse tot fensas*. De substantivo *offensa* conf. Ramshorn. syn. p. XXXIII. *Ob er die Beleidigungen vergessen oder ihre Bestrafung aufgeschoben hätte.*

per stragem] Sic codd. Agr. edd. pr. Ern. ut voluerat Muretus. Alii cum Bud. *per strages*.

Cap. 48. *explebat*] I. e. annum XXXI. confecerat, emensus erat. Vitellius Hist. 3, 86. *septimum et quinquagesimum aetatis annum ex-*

Crassum Nero interfecerant. ipse diu exsul, quatriduo Caesar, properata adoptione ad hoc tantum maiori fratri praelatus est, 2 ut prior occideretur. T. Vinius quinquaginta septem annos variis moribus egit. pater illi praetoria familia, maternus avus e proscriptis. prima militia infamis. legatum Calvisium Sabinum habuerat, cuius uxor mala cupidine visendi situm castrorum per noctem militari habitu ingressa, cum vigilias et cetera militiae munia eadem lascivia temerasset, in ipsis principiis stuprum ausa; et criminis huius reus T. Vinius argue- 3 batur. igitur iussu C. Caesaris oneratus catenis, mox mutatione temporum dimissus, cursu honorum inoffenso legioni post praeturam praepositus probatusque, servili deinceps probro respersus est tamquam scyphum aureum in convivio Claudii furatus; et Claudius postera die soli omnium Vinio fictilibus 4 ministrari iussit. sed Vinius proconsulatu Galliam Narbonensem severe integreque rexit. mox Galbae amicitia in abruptum tractus, audax, callidus, promptus et, prout animum intendisset, pravus aut industrius, eadem vi. testamentum T. Vinii, magnitudine opum irritum; Pisonis supremam voluntatem paupertas firmavit.

XLIX. Galbae corpus diu neglectum et licentia tenebrarum plurimis ludibriis vexatum dispensator Argius e prioribus

---

plebat. Conferri potest locus Horatii Epp. 2, 1, 39. *est vetus, centum qui perficit annos.* Petersenus. Taciti locum sic accipit: *nondum circumacto hoc aetatis anno exspiravit.*

interfecerunt] Pichena e Flor. pro vulgato *interfecerat.*

legatum Calvisium habuerat, cuius uxor —] I. e. sub eo legato militaverat. Conf. de Calvisio Sen. ep. 27. Dio 59, 18. Plut. Galb. 12.

temerasset] Sic Freinshem. e coniectura Rhenani, quod cum Bekkero et Rittero recepimus. In Bud. ut in Flor. al. *temperasset,* quod Walther. reposuit incommoda sententia. Vulgo *tentasset*, quod Oberlinus restituerat. Genuina scriptura videtur esse *temptasset,* i. q. *tentasset.* Conf. Bentl. ad Terent. Phorm. 3, 3. 19. Nil nisi vigilias circumierat et exercitia militaria adspectaverat, quod Dio refert. Et quid amplius femina facere potuerit? Circuitoris eam partes suscepisse credibile non est. Et vel illud quam turpe fuerit feminae, monstrat locus Annal. 2, 55. *nec Plancina se intra decora feminis tenebat, sed exercitio equitum, decursibus cohortium interesse.* Castrorum *principia* sunt sacra, quia in iis aquilae et signa, i. e. dii militares. Conf. Lipsius ad Ann. 15, 16. Cum dicit *ausa,* significat, feminam ipsam provocasse Vinium.

callidus] Recte. I. Gronov. e Flor. praefert *calidus*, quod vel propter *promptus*, quod sequitur, reiiciendum est.

Cap. 49. *Galbae corpus —*] *F. Iacob* in Obss. ad Taciti annales criticarum Partic. II. (Lubecae, 1838.) hunc locum p. 19. ita constituit: *Corpus diu neglectum et plurimis ludibriis vexatum dispensator Argius, e prioribus servis, humili sepultura in privatis eius hortis licentia tenebrarum contexit.*

dispensator] Servus rei familiari, maxime pecuniariae, praefectus, οἰκονόμος, ἐπίτροπος, διοικητής, διανομεύς. Conf. Pignorius de servis p. 307. *Priores servi,* quos Galba privatus habuerat. — Annal. 14, 9.

servis humili sepultura in privatis eius hortis contexit. caput per lixas calonesque suffixum laceratumque ante Patrobii tumulum (libertus is Neronis punitus a Galba fuerat) postera demum die repertum et cremato iam corpori admixtum est. Hunc exitum habuit Ser. Galba tribus et septuaginta annis 2 quinque principes prospera fortuna emensus et alieno imperio felicior quam suo. vetus in familia nobilitas, magnae opes: ipsi medium ingenium, magis extra vitia quam cum virtutibus. famae nec incuriosus nec venditator. pecuniae alienae non 3 appetens, suae parcus, publicae avarus. amicorum libertorumque, ubi in bonos incidisset, sine reprehensione patiens, si mali forent, usque ad culpam ignarus. sed claritas natalium et metus temporum obtentui, ut, quod segnitia erat, sapientia vocaretur. dum vigebat aetas, militari laude apud Germanias 4 floruit. pro consule Africam moderate, iam senior citeriorem Hispaniam pari iustitia continuit, maior privato visus, dum privatus fuit, et omnium consensu capax imperii, nisi imperasset.

L. Trepidam urbem ac simul atrocitatem recentis sceleris, simul veteres Othonis mores paventem novus insuper *de Vi-*

Agrippina *cremata est — exsequiis vilibus, neque, dum Nero rerum potiebatur, congesta aut clausa humus.*

per lixas calonesque] *Lixae,* qui extra ordinem sine armis exercitum sequuntur quaestus gratia, cibos potumque militibus praesenti pecunia vendentes (Marketender); *calones,* militum servi ad portanda ligna aliosque usus militares destinati (Trossknechte). Hist. 2, 87. *calonum numerus amplior, procacissimis etiam inter servos lixarum ingeniis.* Conf. Suet. Galb. 20. Dio 64, 6. Plut. Galb. 27.

tribus et septuaginta annis] Suet. Galb. 23. *periit tertio et septuagesimo aetatis anno, imperii mense septimo.* At Dio 64, 6. *ἔζησε δὲ Γάλβας ἔτη δύο καὶ ἑβδομήκοντα, ἀφ᾽ ὧν ἦρξε μῆνας ἐννέα καὶ ἡμέρας δεκατρεῖς.* Immo ipse Suetonius a se dissentit, quando cap. 4. *Serv. Galba imperator M. Valerio Messalla, Cn. Lentulo Coss. natus est IX Kal. Ianuarii.* Nam a XXIV Decembris a. 751. quo natus, ad XV Ianuarii a. 822., quo interfectus, elapsi duntaxat anni septuaginta cum diebus viginti tribus. *Ryck.*

venditator] Sic Flor. edd. Lips. al. In cod. Bud. ed. pr. *vendicator,* quod pro *vindicator* Oberlinus accipit.

pecuniae alienae] Hanc vulgatam scripturam etiam cd. Flor. tuetur. In Agr. est: *alieni non appetens, sui parcus, publice avarus.*

obtentui] Sic Flor. testante Ryckio; Victorius ibi vidit *obtinui*; Bekkerus silet. In aliis libris est *obtinuit*, atque ita edd. Put. al., quod Waltherus cum Lipsio verum putat. Non assentior; verbo *obtentui* (zur Beschönigung) Tacitus declarat, quid ipse sentiat.

apud Germanias] I. e. in Germaniis. Conf. Bötticher. Lex. Tac. s. h. v. Zumpt. gr. lat. §. 297. Post consulatum a Caligula Germaniae praeficitur. Suet. Galb. 6. Plut. Galb. 3. Dio 60, 8. ad a. 794. *τούτῳ τῷ ἔτει ὁ Γάλβας — Χάττους ἐκράτησε.* Africae praefuit sub Claudio; a Nerone missus in Hispaniam Tarraconensem. Suet. Galb. 7. 8. — In Flor. *pro consule*; alii *proconsul.*

Cap. 50. *simul — simul*] Plato Phaed. c. 58. *ἅμα μὲν — ἅμα δέ.* Ibi Stallbaum. citat hos locos Livii: 3, 50. *decemviri simul iis, quae*

tellio nuntius exterruit ante caedem Galbae suppressus, ut tantum superioris Germaniae exercitum descivisse crederetur.
2 tum *duos omnium mortalium impudicitia, ignavia, luxuria deterrimos velut ad perdendum imperium fataliter electos* non senatus modo et eques, quis aliqua pars et cura reipublicae,
3 sed vulgus quoque palam maerere. nec iam recentia saevae pacis exempla, sed repetita bellorum civilium memoria *captam totiens suis exercitibus urbem, vastitatem Italiae, direptiones provinciarum, Pharsaliam, Philippos et Perusiam ac Mutinam,*
4 nota publicarum cladium nomina, loquebantur. *prope eversum orbem, etiam cum de principatu inter bonos certaretur. sed mansisse C. Iulio, mansisse Caesare Augusto victore imperium: mansuram fuisse sub Pompeio Brutoque rem publicam. nunc pro Othone an pro Vitellio in templa ituros? utrasque impias preces, utraque detestanda vota, inter duos quorum bello*
5 *solum id scires, deteriorem fore qui vicisset.* erant qui Vespasianum et arma Orientis augurarentur. et ut potior utroque Vespasianus, ita bellum aliud atque alias clades horrebant. et ambigua de Vespasiano fama, solusque omnium ante se principum in melius mutatus est.

LI. *Nunc initia caussasque motus Vitelliani expediam. caeso cum omnibus copiis Iulio Vindice ferox praeda gloriaque exercitus, ut cui sine labore et periculo ditissimi belli victoria evenisset, expeditionem et aciem, praemia quam stipendia

---

videbant, simul his, quae acta Romae audierant, perturbati. 31, 46. *simul minarum, simul promissionum in futurum memores.* Horat. Epp. I, 1, 25. *id quod aeque pauperibus prodest, locupletibus aeque.* Tacit. Agric. 14. *aeque discordiam praepositorum, aeque concordiam subiectis exitiosam.* Ad h. l. conf. Walchius.

ad perdendum] Revocavit e libris Lipsius pro *ad partiendum*, quod e Bud. Rhenanus invexerat.

quis aliqua pars —] Qui res publicas administrabant.

suis exercitibus] Sic Flor. al., *suis civibus* e Bud. Rhenan. Ad *Pharsaliam* Pompeium vicit Caesar a. 706., ad *Philippos* Octavius et Antonius Brutum et Cassium a. 712., in bello *Perusino* Octavius arma gessit adversus Antonium et Fulviam a. 713., apud *Mutinam* Consules Hirtius et Pansa cum Antonio hostiliter congressi sunt a. 711.

Cap. 51. *caeso — Vindice*] Conf. cap. 6. Suet. Galb. 9. Plut. Galb. 5 sq.

expeditionem et aciem, praemia —] Hanc librorum vett. scripturam cum Rittero restitui. Rothius ad Tacit. Agric. Exc. XXXII. p. 273. hunc locum per zeugma ita expedit, ut ad verba *expeditionem et aciem* ex verbo *malebat*, quod sequitur, *volebat* intelligat. Frequentissimus est apud Tacitum figurae zeugmatis usus, quod inde fit, quod Tacitus in orationis cursu ingenii vi et alacritate agitatus moraeque impatiens novum quiddam institutae orationis formae non plane conveniens addit. — A Lipsio inde usque ad Bekkerum ex illius emendatione editur: *expeditionem quam otium.*

malebat. diu infructuosam et asperam militiam toleraverant 2 ingenio loci caelique et severitate disciplinae, quam in pace inexorabilem discordiae civium resolvunt paratis utrimque corruptoribus et perfidia impunita. viri, arma, equi ad usum et 3 ad decus supererant. sed ante bellum centurias tantum suas turmasque noverant, exercitus finibus provinciarum discernebantur. tum adversus Vindicem contractae legiones seque et Gallias expertae quaerere rursus arma novasque discordias: nec *socios* ut olim, sed *hostes* et *victos* vocabant. nec deerat 4 pars Galliarum, quae Rhenum accolit, easdem partes secuta ac tum acerrima instigatrix adversus *Galbianos:* hoc enim nomen fastidito Vindice indiderant. igitur Sequanis Aeduisque 5 ac deinde, prout opulentia civitatibus erat, infensi expugnationes urbium, populationes agrorum, raptus penatium hauserunt animo, super avaritiam et arrogantiam, praecipua validiorum vitia, contumacia Gallorum irritati, qui *remissam sibi a Galba quartam tributorum partem et publice donatos*, in ignominiam exercitus, iactabant. accessit callide vulgatum, 6 temere creditum, *decumari legiones et promptissimum quemque centurionum dimitti.* undique atroces nuntii, sinistra ex urbe fama: infensa Lugdunensis colonia et pertinaci pro Nerone fide

---

diu infructuosam] Ita ut Muretus volebat, cod. Flor. Indidem *toleraverant*. Alii *diuque — toleraverat*. Intelligitur militia in Germania, ubi hiberna caelo ac laboribus dura. Hist. 2, 80.

ad usum et ad decus] Sic Guelf. edd. Put. sqq. Furia in Flor. reperit *ad dedecus*, quod recepit Ritterus putatque spectare ad cives trucidandos. Potius videtur corruptum esse ex *atque decus*. — *Ante bellum*, quod adversus Vindicem gestum erat.

Galbianos] Nomen Galbianorum indiderant iis Gallis, quos Vindex pro Galba concitaverat.

ac deinde] De loco, *und von den Grenzen der genannten Völker an weiter*. *prout*, nach dem Verhältnisse des Wohlstandes.

raptus penatium hauserunt animo] Cic. Phil. XI, 5. *quid eum non sorbere animo, quid non haurire cogitatione, cuius sanguinem non bibere censetis?*

super avaritiam] Ita cod. Flor. in quo nonnulli legerunt *secundum*, quod post Picheniam ediderunt Bernegg. et Gronovii defenditque Freinshemius.

et publice donatos] Faernus e vet. cod. *et publice civitate Romana donatos*. Sunt haec verba referenda non ad solam civitatis Romanae donationem, sed etiam ad donationem agrorum Treveris aliisque ereptorum. Conf. c. 53. Plut. Galb. 22. — De remissa tributorum parte conf. c. 8.

infensa Lugdunensis colonia] Senatus metuens, ne Lepidus et Plancus in Italiam exciti proditis suis partibus ad Antonium deficerent, in Gallia eos subsistere iusserat, qui condiderunt (a. u. 712.) coloniam Lugdunensem ad confluentes Rhodani et Araris, recipiendis quos Allobroges antea Vienna expulerant. Dio 46, 50. Postquam autem sub Nerone Lugdunum conflagrasset, *hanc cladem*, inquit Tacitus Ann. 16, 13., *quadragies HS solatus est princeps*, ut sui in Neronem studii iustas haberent caussas et odii in Galbam, qui reditus ipsorum occasione irae in fiscum verterat. *Savil.* Add. Cellarii O. A. 1. p. 218.

7 fecunda rumoribus. sed plurima ad fingendum credendumque materies in ipsis castris odio, metu et, ubi vires suas respexerant, securitate.

LII. Sub ipsas superioris anni Kal. Decembres Aulus Vitellius inferiorem Germaniam ingressus hiberna legionum cum cura adierat. redditi plerisque ordines, remissa ignominia, allevatae notae, plura ambitione, quaedam iudicio: in quibus sordem et avaritiam Fonteii Capitonis adimendis assignandisve 2 militiae ordinibus integre mutaverat. nec consularis legati mensura, sed in maius omnia accipiebantur. et ut Vitellius apud severos humilis, ita comitatem bonitatemque faventes vocabant, quod sine modo, sine iudicio donaret sua, largiretur aliena: simul aviditate imperandi ipsa vitia pro virtutibus 3 interpretabantur. multi in utroque exercitu sicut modesti quie-

---

pro Nerone fide] Ita 1, 71. *pro Othone fides.* 1, 90. *consensum populi ac senatus pro se attollens.* 3, 64. *adulationes fiunt pro Vespasiano.*

Cap. 52. *Superioris anni*] Conf. c. 9.

allevatae notae] I. e. exemptae, sublatae sunt. Cic. de inv. 1, 42. *reprehensio est, per quam argumentando adversariorum confirmatio diluitur aut infirmatur aut allevatur.*

Sordem] Acidalius volebat *sordes.* De Capitone cf. c. 7. Quae Capito per sordem avaritiamque in adimendis assignandisve militiae ordinibus male instituerat, integre mutaverat, i. e. dignis reddens adempta, indignis adimens assignata sine gratiae aut quaestus respectu.

et ut Vitellius] Sic Ursinus, Rhenanus, alii, etiam Boeckhius in indice lectionum in univers. Berol. per sem. hibern. 1831. (Conf. Novi annall. philol. Vol. 1. fasc. 2. 1831. p. 232.), item Bekkerus. Ritterus pro *et ut* dedit *ut.* Vulgo deest *ut.* Muretus *ita* delet; Grotius *ita* in *id* mutat, quod probat I. F. Gronovius. Waltherus servata quidem voce *ita* locum tamen eodem quo Gronovius modo intelligit, ut vocabulum *comitatem* ad *humilis* referat, et *ita* putet significare *itaque.* Pro *ita* Boettich. in versione germanica expressit *id tamen*, et initio retinet *et* non addita particula *ut.* Denique negat post *interpretabantur* esse plene interpungendum. Quod negamus; nam qui *aviditate imperandi ipsa vitia pro virtutibus interpretabantur*, hi ipsi erant, qui Vitellio *favebant*, non illi *multi modesti et mali in utroque exercitu.* Negari quidem non potest, hanc sententiam *multos in utroque exercitu sicuti modestos quietosque, ita malos et strenuos fuisse* per se minime gravem, sed adeo exilem esse; nam ita est in quovis magno exercitu; hoc tamen loco a Tacito praemittitur, ut tanto maius per oppositionem pondus addatur sententiae quae sequitur: *sed profusa cupidine* — Verba autem *quod donaret* — *largiretur* continent scriptoris iudicium, non sine acerba reprehensione. *Imperare* etiam illi recte dicuntur, quorum dux imperium tenet. Conf. Pichena ad h. l. Ritterus denique existimat, ante *bonitatemque* vocabulum excidisse. Non assentior; nam non singulae notiones, sed integrae sententiae inter se opponuntur, neque absurdum fuerit *sine modo* referre ad *bonitatem* et *sine iudicio* ad *comitatem.* Sallust. Catil. 52. *Iam pridem equidem vera rerum vocabula amisimus, quia bona aliena largiri liberalitas, malarum rerum audacia fortitudo vocatur.* Add. Thucyd. 3, 82. ibique Göller. *Vitia pro virtutibus interpretabantur*, i. e. vitia falso interpretando pro virtutibus venditabant.

tique, ita mali et strenui: sed profusa cupidine et insigni temeritate legati legionum Alienus Caecina et Fabius Valens: e quibus Valens infensus Galbae tamquam detectam a se Verginii cunctationem, oppressa Capitonis consilia ingrate tulisset, instigare Vitellium *ardorem militum* ostentans. *ipsum celebri* 4 *ubique fama, nullam in Flacco Hordeonio moram, affore Britanniam, secutura Germanorum auxilia, male fidas provincias, precarium seni imperium et brevi transiturum. panderet modo sinum et venienti Fortunae occurreret. merito dubitasse Ver-* 5 *ginium equestri familia, ignoto patre, imparem, si recepisset imperium, tutum, si recusasset. Vitellio tres patris consulatus, censuram, collegium Caesaris et imponere iampridem imperatoris dignationem et auferre privati securitatem.* quatiebatur his segne ingenium, ut concupisceret magis, quam ut speraret.

LIII. At in superiore Germania Caecina decori iuventa, corpore ingens, animi immodicus, cito sermone, erecto incessu studia militum illexerat. hunc iuvenem Galba quaesto- 2 rem in Baetica impigre in partes suas transgressum legioni praeposuit: mox compertum publicam pecuniam avertisse ut peculatorem flagitari iussit. Caecina aegre passus miscere cuncta et privata vulnera rei publicae malis operire statuit. nec deerant in exercitu semina discordiae, quod et bello ad- 3

Sed profusa] *Sed* e Flor. Pichena pro *et* restituit. In eodem Flor. est *Alienus Caecina.* Ex aliis cdd. in edd. a Put. ad Lipsium expressum est *A. Caecina.* Sunt quibus plenum viri nomen videatur esse *A. Alienus Caecina.*

detectam — cunctationem] Sic Flor. edd. Put. al. Rhenanus e Bud. *detecta — cunctatione.* De Verginii cunctatione et Capitonis consiliis conf. c. 7. 8.

precarium seni imperium] *Precarium est, quod precibus petenti utendum conceditur tamdiu, quamdiu is qui concessit, patitur.* Ulpian. Dig. 43. tit. 25.

Verginium equestri familia] Plinius (Epist. 2, 1.) vicina Como urbe genitum Verginium tradidit.

et imponere — et auferre] Sic Flor. edd. pr. Pich. sqq. Utramque copulam *et* omittunt Bud. Guelf. ed. Put. Oberlin. Nonnullae edd. *imponere — et auferre. Collegium Caesaris,* Claudii. Suet. Vitell. 2.

ut speraret] Sic Pich. e Flor. In Bud. edd. pr. Rhenan. sqq. *ut* deest.

Cap. 53. *At in superiore —*] Hic cum Ricklefsio initium capitis facere malui, quam cum prioribus editoribus a verbis: *quatiebatur his.*

cito sermone] Lipsius mihi non persuasit, *cito* in *scito* esse mutandum. *Citum sermonem* Cicero de orat. 1, 20. 90. *eloquendi celeritatem* appellat. De Pericle Eupolis (Schol. Aristoph. Acharn. 529):

Ταχὺς λέγειν μὲν, πρὸς δέ γ' αὐτοῦ τῷ τάχει
Πειθώ τις ἐπεκάθιζεν ἐπὶ τοῖς χείλεσιν.

Item e cod. Flor. pro *decora* reduxi *decori* ab adiectivi forma *decoris.*

compertum — avertisse] überführt entwendet zu haben; eadem constructione ut c. 46. *suspectus fovisse.* — *Flagitare* est postulare ad iudicium, accusare. „Non item male *comperto.*“ Lipsius.

versus Vindicem universus affuerat, nec nisi occiso Nerone translatus in Galbam atque in eo ipso sacramento vexillis in-4 ferioris Germaniae praeventus erat. et Treveri ac Lingones, quasque alias civitates atrocibus edictis aut damno finium Galba perculerat, hibernis legionum propius miscentur. unde seditiosa colloquia et inter paganos corruptior miles et in Verginium favor cuicunque alii profuturus.

LIV. Miserat civitas Lingonum vetere instituto dona legionibus dextras, hospitii insigne. legati eorum in squalorem maestitiamque compositi per principia, per contubernia modo *suas iniurias*, modo *vicinarum civitatium praemia*, et ubi pronis militum auribus accipiebantur, *ipsius exercitus pericula et* 2 *contumelias* conquerentes accendebant animos. nec procul seditione aberant, cum Hordeonius Flaccus *abire legatos*, utque occultior digressus esset, *nocte castris excedere* iubet. inde atrox rumor affirmantibus plerisque *interfectos*, *ac nisi ipsi consulerent*, *fore ut acerrimi militum et praesentia conquesti* 3 *per tenebras et inscitiam ceterorum occiderentur*. Obstringuntur inter se tacito foedere legiones. asciscitur auxiliorum miles, primo suspectus, tamquam circumdatis cohortibus alisque impetus in legiones pararetur, mox eadem acrius volvens, faciliore inter malos consensu ad bellum quam in pace ad concordiam.

LV. Inferioris tamen Germaniae legiones sollemni Kalend. Ianuariarum sacramento pro Galba adactae multa cunctatione et

---

damno finium] Hist. 1, 8. *finibus ademptis*. — *Hibernis propius miscentur*, i. e. sic besuchen das Winterlager, welches in ihrer Nähe war. Conf. c. 52. — Qui non militabat, licet in urbe habitaret, *paganus* dicebatur. Veget. 2, 3. Interpr. ad Suet. Aug. 27. et ad Tacit. Hist. 2, 14.

Cap. 54. *Miserat — dextras*] „Coniicere possumus, fuisse aliquod signum duas dextras simul iunctas referens idque argenteum, ut cetera plerumque militaria signa, quod dono invicem mitterentur tamquam symbolum hospitii aut fidei aut concordiae." *Pichena* ad Hist. 2, 8. Xenoph. Anab. II, 4, 1. δεξιὰς παρὰ βασιλέως ἔφερον. Walther. citat Montefalcon. Antiq. expl. t. 3. pl. 197.

vicinarum civitatium] Ita Flor. pro *civitatum vicinarum*. — *Pronis — auribus*, ut Hist. 1, 1., e Flor. Pichena. In vett. edd. pro *auribus* exstat *animis*.

affirmantibus] In nonnullis cdd. et ed. pr. est *et affirmantibus*, ut haec cum verbo *obstringuntur* coniungantur.

inscitiam] Bud. *inscientia*. Rhenan. vult *et inscitia*, scriptura admodum probabilis. Paullo ante Ryckius ex ingenio dederat *ni sibi consulerent*, quod in edd. haesit usque ad Ryckium, qui scripturam Flor. restituit.

cohortibus alisque] Hi sunt pedites et equites auxiliorum. Hist. 1, 67. *raetica auxilia*, et c. 68. *raeticae alae cohortesque*. Denique *volvens* pro *volens* a I. Gronov. est emendatum.

Cap. 55. *inferioris tamen*] Edd. Put. Ber. *inferioris inde*.

raris primorum ordinum vocibus, ceteri silentio proximi cuiusque audaciam exspectantes, insita mortalibus natura propere sequi quae piget inchoare. sed ipsis legionibus inerat diver- 2 sitas animorum. primani quintanique turbidi adeo, ut quidam saxa in Galbae imagines iecerint: quintadecima ac sextadecima legiones nihil ultra fremitum et minas ausae initium erumpendi circumspectabant. At in superiori exercitu quarta ac 3 duoetvicesima legiones iisdem hibernis tendentes ipso Kalend. Ianuariarum die dirumpunt imagines Galbae, quarta legio promptius, duoetvicesima cunctanter, mox consensu. ac ne 4 reverentiam imperii exuere viderentur, senatus populique Romani oblitterata iam nomina sacramento advocabant, nullo legatorum tribunorumve pro Galba nitente, quibusdam, ut in tumultu, notabilius turbantibus. non tamen quisquam in modum concionis e suggestu locutus. neque enim erat adhuc cui imputaretur.

LVI. Spectator flagitii Hordeonius Flaccus consularis legatus aderat, non compescere ruentes, non retinere dubios, non cohortari bonos ausus, sed segnis, pavidus et socordia innocens. quattuor centuriones duoetvicesimae legionis, Nonius 2 Receptus, Donatius Valens, Romilius Marcellus, Calpurnius Repentinus, cum protegerent Galbae imagines, impetu militum abrepti vinctique. nec cuiquam ultra fides aut memoria prioris

---

insita] Lipsio *insito* melius videtur. At Hist. 2, 20. *insita mortalibus natura recentem aliorum felicitatem aegris oculis introspicere.*

in superiori exercitu] Ernestius codd. quosdam secutus delevit *exercitu*, ut *Germania* intelligatur. In multis codd., item ed. Beroald. exstat *exercitu*, quod vocabulum cum Walthero, Bekkero, Rittero restituimus.

duo et vicesima] Ita cod. Flor. ed. pr. quod cum Bekkero et Rittero retinuimus. Walther. Pichenam secutus *duodevicesima* scripsit. Legiones iisdem hibernis tendebant ad Moguntiacum.

dirumpunt imagines Galbae] Conf. Hist. 1, 12. 56. Suet. Galb. 16. Plut. 18, 22. Dio 64, 4.

Senatus — sacramento] Ita ex ed. pr. Ernestius primus dedit. Antea edebatur *in senatus — sacramenta.* Praepositio *in* deest in Flor., ibidem tamen *sacramenta.*

e suggestu] Hanc Groslotii Ryckiique coniecturam ut Bekkerus retinuimus. Waltherus cum codd. scripsit *aut suggestu,* quae verba Ritterus ut insititia uncis inclusit. Videtur Tacitus scripsisse *pro suggestu.*

cui imputaretur] I. e. cui beneficii collati loco poneretur, pro quo gratia posset postulari.

Cap. 56. *Socordia innocens*] Boxhorn. coniecit *socordia inter nocentes,* I. F. Gronov. *socordia nocens.* Locus sanus est, quem Walther. recte interpretatur, et apte comparat ex Annal. 14, 51. *segnem innocentiam.*

Romilius] Nonnulli cdd. edd. pr. Put. *Romulus*, vel *Romulius*. Paulo post Guelf. et vett. edd. *Calphurnius.*

nec — ultra] und nicht länger. Vid. Zumpt. gr. lat. §. 323. *prius sacramentum* est, quod Galbae dixerant urgente Verginio post mortem Neronis.

sacramenti, sed quod in seditionibus accidit, unde plures erant, 3 omnes fuere. nocte quae Kal. Ianuarias secuta est, in coloniam Agrippinensem aquilifer quartae legionis epulanti Vitellio nuntiat *quartam et duoetvicesimam legiones, proiectis Galbae imaginibus, in senatus et populi Romani verba iurasse.* id sacramentum inane visum. *occupari nutantem fortunam et* 4 *offerri principem* placuit. missi a Vitellio ad legiones legatosque qui *descivisse a Galba superiorem exercitum* nuntiarent: *proinde aut bellandum adversus desciscentes aut, si concordia et pax placeat, faciendum imperatorem; et minore discrimine sumi principem quam quaeri.*

LVII. Proxima legionis primae hiberna erant et promptissimus e legatis Fabius Valens. is die proximo coloniam Agrippinensem cum equitibus legionis auxiliariorumque ingressus 2 *imperatorem* Vitellium consalutavit. secutae ingenti certamine eiusdem provinciae legiones; et superior exercitus, speciosis senatus populique Romani nominibus relictis, tertium Non. Ianuarias Vitellio accessit. scires illum priore biduo non penes 3 rem publicam fuisse. ardorem exercituum Agrippinenses, Treveri, Lingones aequabant, *auxilia, equos, arma, pecunias* 4 offerentes, ut quisque corpore, opibus, ingenio validus. nec principes modo coloniarum aut castrorum, quibus praesentia ex affluenti et parta victoria magnae spes: sed manipuli quoque

---

in coloniam] Praepositio *in* accessit e Flor.

inane visum] Vitellio et qui ei favebant: *inane*, quia senatus populique nomina erant speciosa (c. 51) nihilque valebant. *Man beschloss dem noch schwankenden Glücke zuvor zu kommen und einen Fürsten anzubieten.*

Cap. 57. *proximo*] Sic Flor. Alii *postero.* — Videtur Valens Vitellium imperatorem salutasse IV. Non. Ianuar. et superior exercitus III. Non. Ian. accessisse. — In Flor. est *Agrippiniensem*, et paulo post *Agrippienses.*

ingressus] In Flor. *gressus.* Sic Virg. Aen. 6, 633. *gressi per opaca viarum.* Agr. *egressus.*

tertium] Ita Flor. Alii *tertio.*

non penes rem publ. fuisse] I. e. non rempubl. sive senatum et populum fovisse, non libertatem restitutam voluisse. *Penes* h. l. ad partes et factionem spectat.

ingenio validus] Vocem *ingenio* Pichena accipit de senibus invalidis, tenuioribus, qui ingenio adiuvarent, ceteros populares ambitu, concionibus et consilio accendendo. Waltherus refert ad artifices in armis aliisque belli instrumentis fabricandis versatos. Videtur utraque ratio esse coniungenda. *Principes coloniarum* sunt decuriones et civium locupletiores, *castrorum* sunt praefecti, aquiliferi, signiferi, al.

quibus praesentia ex affluenti] qui praesenti statu abundantia gaudebant. Locutionem *ex affluenti* illustravit Walchius Emend. Liv. p. 163. et ad Agric. p. 219. — *Viatica* sunt peculia, quae milites sibi comparaverant. Vid. interpretes ad Suet. Caes. 68. et Horat. Epp. 2, 2, 26. „*Balteus* cingulum militare, quod aliquando ab humero dextro sub sinistrum brachium descendens transversum pectus cingit, saepius tamen

et gregarius miles viatica sua et balteos phalerasque, insignia armorum argento decora loco pecuniae tradebant, instinctu et impetu et avaritia.

LVIII. Igitur laudata militum alacritate Vitellius ministeria principatus per libertos agi solita in equites Romanos disponit; vacationes centurionibus ex fisco numerat; saevitiam militum plerosque ad poenam exposcentium saepius approbat, partim simulatione vinculorum frustratur. Pompeius Propin- 2 quus procurator Belgicae statim interfectus. Iulium Burdonem Germanicae classis praefectum astu subtraxit. exarserat in eum iracundia exercitus, tamquam crimen ac mox insidias Fonteio Capitoni struxisset. grata erat memoria Capitonis; et apud saevientes occidere palam, ignoscere non nisi fallendo licebat. ita in custodia habitus et post victoriam demum 3 stratis iam militum odiis dimissus est. interim ut piaculum obiicitur centurio Crispinus. sanguine Capitonis se cruentaverat; eoque et postulantibus manifestior et punienti vilior fuit.

LIX. Iulius deinde Civilis periculo exemptus, praepotens inter Batavos, ne supplicio eius ferox gens alienaretur. et erant in civitate Lingonum octo Batavorum cohortes, quartaedecimae legionis auxilia, tum discordia temporum a legione digressae, prout inclinassent, grande momentum sociae aut adversae. Nonium, Donatium, Romilium, Calpurnium centu- 2

---

medium hominem ambit. Zonae modo e corio plerumque factum et bullis aereis argenteisve aut auratis distinctum, a quo arma dependent." *Forcell. Phalerae,* ornamenta equorum. Suet. Oct. 25. Tac. Germ 15. — „*Instinctu* legatorum tribunorum et centurionum: *impetu* proprio: *avaritia,* quod crederent se, quae darent, cum ingenti lucro recepturos. Vid. Hist. 2, 84." *Freinshem.* — *Instinctus* est impulsus, qui intus est in animo, sive quis ipse a se sive ab alio impellitur. Hist. 2, 46. *furore quodam et instinctu.* 1, 70. *instinctu decurionum.* Ann. 14, 16. *non impetu et instinctu.*

Cap. 58. *partim simulatione*] Sic e Lipsii coniectura edd. Pich. sqq. In codd. est *paro, pari, parum.*

stratis] Sic vulgo codd. edd. pr. Put., restituitque I. F. Gronov. pro Freinshemii coniectura *satiatis.* In Flor. est *statis.* Thucyd. 6, 18. ἵνα Πελοποννησίων στορέσωμεν τὸ φρόνημα.

Sanguine Capitonis se] Sic cum Walthero scripsimus obsecuti Iac. Gronovio, quem vide etiam ad Ann. 15, 4. Vulgo *qui se sanguine.* In Flor. voces *qui se* desunt.

Cap. 59. *Iulius — Civilis*] Hist. 4, 13. appellatur *Claudius Civilis,* eiusque frater *Iulius Paulus.*

grande momentum] Iustin. 17, 2. *ingens momentum futurus, utri parti accessisset.* Lucan. 4, 819. *momentumque fuit mutatus Curio rerum.* Conf. adnot. ad Germ. 25. — De his Batavorum cohortibus conferendi sunt hi a Savilio citati loci: Ann. 14, 38. Hist. 2, 11. 27. Add. Hist. 2. 69.

riones, de quibus supra retulimus, occidi iussit damnatos fidei 3 crimine, gravissimo inter desciscentes. accessere partibus Valerius Asiaticus Belgicae provinciae legatus, quem mox Vitellius generum ascivit, et Iunius Blaesus Lugdunensis Galliae rector, cum Italica legione et ala Taurina, Lugduni tendentibus. nec in Raeticis copiis mora, quo minus statim adiungerentur. ne in Britannia quidem dubitatum.

LX. Praeerat Trebellius Maximus, per avaritiam ac sordes contemptus exercitui invisusque. accendebat odium eius Roscius Caelius legatus vicesimae legionis, olim discors, sed occasione 2 civilium armorum atrocius proruperat. Trebellius *seditionem et confusum ordinem disciplinae* Caelio, *spoliatas et inopes legiones* Caelius Trebellio obiectabat, cum interim foedis legatorum certaminibus modestia exercitus corrupta eoque discordiae ventum, ut auxiliarium quoque militum conviciis proturbatus et aggregantibus se Caelio cohortibus alisque desertus 3 Trebellius ad Vitellium perfugerit. quies provinciae quamquam remoto consulari mansit: rexere legati legionum, pares iure, Caelius audendo potentior.

LXI. Adiuncto Britannico exercitu, ingens viribus opibusque Vitellius duos duces, duo itinera bello destinavit. Fabius Valens *allicere vel, si abnuerint, vastare Gallias, et Cottianis Alpibus Italiam irrumpere,* Caecina *propiore transitu, Peninis* 2 *iugis degredi* iussus. Valenti inferioris exercitus electi cum aquila quintae legionis et cohortibus alisque, ad XL milia ar-

---

supra retulimus] Cap. 56. Proxima Freinshemius ita interpungit: *damnatos fidei, crimine gravissimo.* „Crimen fidei erat, quia fidem Galbae servaverant et proditores esse noluerant.“ *Pich.*

Taurina] In Guelf. et vett. edd. *Tauriana.* De *Raeticis copiis* conf. Ann. 1, 44.

Cap. 60. *proruperat*] Sic Flor. a manu prima, a secunda ascriptum *n*, editumque est *proruperant* usque ad Ernestium. Iac. Gronovius nomen *Trebellius* interpungendo cum *proruperat* coniungit. *Trebellii* mentio fit Annal. 14, 46. Hist. 2, 65. Agric. 16.

proturbatus] Sic Flor. E Bud. Rhenanus invexerat *proturbantibus,* quod usque ad Pichenam in edd. haesit. Pro *perfugerit* in Agr. et ed. pr. *profugerit.* — *Rexere* Britanniam.

Cap. 61. *abnuerint*] Ita Waltherus cum edd. vett. et ed. Guelf. Rhenani scripturam *abnuerent* etiam Bekker. et Ritterus retinuerunt.

Cottianis] Sic edd. Ber. Alc. al. In Bud. edd. Rhen. Lips. *Cotianis.* In ed. pr. *quotidianis*, Put. *quottidianis.* Mox edd. Lips. *Peninis,* Rhen. *Poeninis*, cod. Flor. *paennis.* — *Alpes Cottianae* s. Cottiae interiectae inter Galliam et Italiam initium capiunt a monte Vesulo (Viso) et terminantur monte Cenisio (Cenis), qui dirimit Sabaudiam et Pedemontium. Alpes *Penninae* a monte Iovis (St. Bernhard) ad montem Adulam (St. Gotthard) porriguntur. Liv. 21, 38. — Pro *degredi,* quod e Bud. ascivit Rhen., in Guelf. et edd. Put. Ber. al. est *digredi.*

quintae] Sic Flor. In aliis edd. est *aquilex*, unde Lipsius coniiciebat *cum aquila decimae quintae.*

matorum data: XXX milia Caecina e superiore Germania ducebat, quorum robur legio una, primaetvicesima, fuit. addita utrique Germanorum auxilia, e quibus Vitellius suas quoque copias supplevit, tota mole belli secuturus.

LXII. Mira inter exercitum imperatoremque diversitas. instare miles, arma poscere, *dum Galliae trepident, dum Hispaniae cunctentur. non obstare hiemem neque ignavae pacis moras. invadendam Italiam, occupandam urbem. nihil in discordiis civilibus festinatione tutius, ubi facto magis quam consulto opus esset.* torpebat Vitellius et fortunam princi- 2 patus inerti luxu ac prodigis epulis praesumebat, medio diei temulentus et sagina gravis, cum tamen ardor et vis militum ultro ducis munia implebat, ut si adesset imperator et strenuis vel ignavis spem metumque adderet. instructi intentique *signum profectionis* exposcunt. nomine *Germanici* Vitellio 3 statim addito *Caesarem* se appellari etiam victor prohibuit. laetum augurium Fabio Valenti exercituique, quem in bellum agebat, ipso profectionis die aquila leni meatu, prout agmen incederet, velut dux viae praevolavit; longumque per spatium is gaudentium militum clamor, ea quies interritae alitis fuit, ut haud dubium magnae et prosperae rei omen acciperetur.

LXIII. Et Treveros quidem ut socios securi adiere. Divoduri (Mediomatricorum id oppidum est) quamquam omni

---

legio una, primaetvicesima] Ita cdd. Flor. al. In ed. pr. voce *prima* omissa exstat *una et vicesima*, quod Lipsius, Freinshemius, Ernestius approbant. Merito, opinor. Vide ad c. 67.

tota mole belli secuturus] Hist. 2, 100. *ut ingruenti bello tota mole occurreretur.* Annal. 2, 46. *non alias maiore mole concursum.* 6, 36. *mox Artabanus tota mole regni ultum iit.* 15, 2. *dum molem belli ciet.* Liv. 8, 13, 6. *maiore mole pugnare.*

Cap. 62. *ignavae pacis*] Quae ab ignavis proponebatur.

ubi facto magis —] Sallust. Catil. 1. *priusquam incipias, consulto, et ubi consulueris, mature facto opus est.* Conf. Ramshorn. gr. lat. p. 431.

intentique] Restituit Lipsius e Flor. al. pro *interritique*, quod habet Bud.

praesumebat] Agric. 18. *praesumpta apud militem illius anni quies.* Conf. Böttich. Lex. Tac. s. v. *praecipere.*

medio diei tumulentus] Ann. 14, 2. *medio diei, cum id temporis Nero per vinum et epulas incalesceret.*

ducis munia implebat] Ann. 3, 31. *ut Drusus munia consulatus solus impleret.* 15, 69. *cuncta eo die munia consulis impleverat.*

nomine — addito] Sic Rhen. e Bud., addicunt cd. Flor. et ed. pr. recepitque Ritterus. Alii cdd. veteresque edd. habent *nomen — additum*, quod retinuerunt Walth. et Bekkerus. De proximis conf. 2, 62. 3, 58. *Prohibere* cum infinitivo construitur etiam Ann. 4, 37.

agebat] Ita Flor. et ed. pr. Alii *cogebat.*

Cap. 63. *Treveros*] Cod. Flor. et edd. ante Lipsium *Treviros.*

Divoduri] Sic Flor. edd. pr. Rhen. In aliis cdd. et edd. *Dinodurium*, in Guelf. *Dinodrium.* — *Divodurum Mediomatricorum* est Mettis, Metz.

comitate exceptos subitus pavor terruit, raptis repente armis ad caedem innoxiae civitatis, non ob praedam aut spoliandi cupidinem, sed furore et rabie et caussis incertis eoque difficilioribus remediis, donec precibus ducis mitigati ab excidio 2 civitatis temperavere. caesa tamen ad quatuor milia hominum. isque terror Gallias invasit, ut venienti mox agmini universae civitates cum magistratibus et precibus occurrerent, stratis per vias pueris feminisque, quaeque alia placamenta hostilis irae non quidem in bello, sed pro pace tendebantur.

LXIV. Nuntium de caede Galbae et imperio Othonis Fabius Valens in civitate Leucorum accepit. nec militum animus in gaudium aut formidinem permotus: bellum volvebat. Gallis cunctatio exempta, et in Othonem ac Vitellium odium 2 par, ex Vitellio et metus. Proxima Lingonum civitas erat, fida partibus. benigne excepti modestia certavere: sed brevis laetitia fuit cohortium intemperie, quas a legione quartadecima, ut supra memoravimus, digressas exercitui suo Fabius 3 Valens adiunxerat. iurgia primum, mox rixa inter Batavos et legionarios, dum his aut illis studia militum aggregantur, prope in proelium exarsere, ni Valens animadversione paucorum oblitos iam Batavos imperii admonuisset. Frustra ad-4 versus Aeduos quaesita belli caussa. iussi *pecuniam atque arma deferre* gratuitos insuper commeatus praebuere. quod Aedui formidine, Lugdunenses gaudio fecere. sed legio

---

raptis derepente] Ita Bekker. et Ritter. cum Gronoviis. In Flor. *raptisae*. Alii, etiam Walther. *repente*. Pichena coniiciebat *raptisque*, quod verum esse arbitror, ut ἀνακόλουθος sit oratio, qualis est etiam aliis locis, ubi per coniunctionem *sed* alio sententia deducitur. Vid. ad c. 70. Nisi ita de hoc loco statuitur, quomodo inter se cohaerebunt haec: *exceptos pavor terruit raptis armis?* cum dicendum fuisset: *pavore territi rapuerunt arma.*

spoliandi cupidinem] Sic multi codd. etiam Flor. veteresque editiones. Alii *cupidine*, quod retinuit Walther. In Flor. item *et furore*.

ab excidio — temperavere] I. e. abstinuerunt. Ita Virg. Aen. 2, 8. *quis — temperet a lacrimis?* Conf. Ramshorn. gr. lat. p. 371.

tendebantur] I. e. praebebantur, offerebantur, quasi porrectis manibus. Cic. de orat. 1, 40. 184. *opem porrigere et tendere.* Virg. Georg. 4, 535. *munera tendere.* — Acidalius malebat *tentabantur.* In nonnullis cdd. et ed. pr. *tendebant.* Muretus *tendebat* notaverat.

Cap. 64. *Leucorum*] In Gallia Belgica prima, Lotharingia meridionali, quorum caput fuit Tullum (Toul). Caesar B. G. 1, 11. Victorius e Flor. affert *Leuchrorum*, Bekkerus indidem *Leuclirorum.*

in gaudium aut formidinem] In ed. pr. *in gaudio aut formidine.* Etiam Bud. habet *formidine*, qui casus placet. Heinsius volebat *volvebant.*

Gallis cunctatio exempta] Cap. 62. *dum Galliae trepidant. Lingones*, in Gallia Lugdunensi prima (Champagne) incolentes, quorum caput Andomatunum s. Lingones (Langres).

excepti] Ed. pr. ut cap. 63. *accepti.* De proximis conf. c. 59. Hist. 2, 27. *Intemperies* cum Wielandio (Cic. Attic. 4, 6.) commode verteris *Insolenz.*

Italica et ala Taurina abductae. cohortem duodevicesimam Lugduni solitis sibi hibernis relinqui placuit. Manlius Valens 5 **legatus Italicae legionis quamquam bene de partibus meritus nullo apud Vitellium honore fuit. secretis eum criminationibus infamaverat Fabius ignarum et, quo incautior deciperetur, palam laudatum.**

LXV. Veterem inter Lugdunenses Viennensesque discordiam proximum bellum accenderat. multae invicem clades, crebrius infestiusque quam ut tantum propter Neronem Galbamque pugnaretur. et Galba reditus Lugdunensium occasione irae in fiscum verterat: multus contra in Viennenses honor. unde aemulatio et invidia, et uno amne discretis connexum odium. igitur Lugdunenses exstimulare singulos militum et 2 **in eversionem Viennensium impellere *obsessam ab illis coloniam suam, adiutos Vindicis conatus, conscriptas nuper legiones in praesidium Galbae* referendo. et ubi caussas odiorum praetenderant, magnitudinem praedae ostendebant. nec** 3 **iam secreta exhortatio, sed publicae preces: *Irent ultores, exscinderent sedem Gallici belli. cuncta illic externa et hostilia: se coloniam Romanam et partem exercitus et prosperarum adversarumque rerum socios. si fortuna contra daret, iratis ne relinquerentur.***

---

abductae] Lugduno, ubi tendebant. cap. 59.

cohortem duodevicesimam] Sic cdd. Flor. alii. Ed. pr. *decimam octavam*. Edd. Put. Ber. interpungunt: *abductae cohortes XVIII*, uti habent nonnulli cdd. cum edd. Put. Ber. sqq. ad Pichenam. Vox *Lugduni*, quae Lipsio supervacanea videbatur, ab Oxon. abest. Denique *sibi*, pro quo e Bud. Rhenanus *ibi* intulerat, Pichena e Flor. revocavit. Videtur e similitudine litterarum vicinarum natum esse et melius omittitur.

Cap. 65. *veterem discordiam — accenderat bellum proximum*] Conf. c. 51. 60. Vienna ab Allobrogibus occupata tanta sub Augusto incrementa cepit, ut denique esset urbs populi primaria, sedes praesidum provinciae aliorumque magistratuum nomineque coloniae Romanae ornaretur. Hinc Lugdunensium in Viennenses odium. *Proximum bellum*, quod infra *bellum Gallicum* dicitur, est bellum Vindicis.

multae invicem clades crebrius infestiusque] Intellige *editae sunt*. Tacitus in dicendo ita brevis est, ut verba etiam ibi omittat, ubi alii scriptores non facile omittant. Conf. Hist. 1, 66. *his et pluribus in eundem modum*. 1, 83. *tumultus proximi initium non cupiditate vel odio*. 1, 86. *futuri pavor subita inundatione Tiberis*. 1, 89. *bello quod inter legiones Galliasque velut externum fuit*.

uno amne discretis connexum odium] Amne erant discreti, odio connexi, quod erat mutuum.

referendo] Hanc vocem Gruterus melius abesse censet.

cuncta illic externa et hostilia] Utraque colonia Romana, et Lugdunensis et Viennensis. Non tamen utraque vere Romana fide, affectu, obsequio in Romanos. Hanc laudem cum magna Viennensium invidia hic sibi vindicant soli Lugdunenses. *Boxhorn*.

contra daret] In Flor. *c̄aradcret*, Ryckio testante *c̄tra deret*. Agr. *contra cederet*. Ann. 16, 13. *quotiens fortuna contra daret*.

LXVI. His et pluribus in eundem modum perpulerant, ut ne legati quidem ac duces partium restingui posse iracundiam exercitus arbitrarentur, cum haud ignari discriminis sui Viennenses velamenta et infulas praeferentes, ubi agmen incesserat, arma, genua, vestigia prensando flexere militum 2 animos. addidit Valens trecenos singulis militibus sestertios. tum vetustas dignitasque coloniae valuit, et verba Fabii salutem incolumitatemque Viennensium commendantis aequis auribus accepta. publice tamen armis multati privatis et promiscuis 3 copiis iuvere militem. sed fama constans fuit *ipsum Valentem magna pecunia emptum.* is diu sordidus, repente dives, mutationem fortunae male tegebat, accensis egestate longa cupi-4 dinibus immoderatus et inopi iuventa senex prodigus. Lento deinde agmine per fines Allobrogum et Vocontiorum ductus exercitus, ipsa itinerum spatia et stativorum mutationes venditante duce foedis pactionibus adversus possessores agrorum et magistratus civitatum, adeo minaciter, ut Luco (municipium id Vocontiorum est) faces admoverit, donec pecunia mitigaretur. quotiens pecuniae materia deesset, stupris et adulteriis exorabatur. sic ad Alpes perventum.

LXVII. Plus praedae ac sanguinis Caecina hausit. irritaverant turbidum ingenium Helvetii, Gallica gens, olim armis virisque, mox memoria nominis clara, de caede Galbae ignari 2 et Vitellii imperium abnuentes. initium bello fuit avaritia ac festinatio unaetvicesimae legionis. rapuerant pecuniam missam

---

Cap. 66. *ne legati*] Ita I. F. Gronovius, Ritterus. *nec legati* e cdd. veteribusque edd. dedit Waltherus.

prensando] Ita Flor. Alii *prehensando*. — Pro *trecenos* quod est in Flor., alii *tricenos*.

armis multati] Sie wurden mit Entwaffnung gestraft. Germ. 12. *equorum numero multantur.* Cic. Tusc. 5, 37. 106. *multantur bonis exules.*

Luco] Plin. 3, 4. *Vocontiorum civitatis foederatae duo capita, Vasio et Lucus Augusti. Vasio,* h. Vaison, *Lucus Augusti*, in vicinia loci qui hodie dicitur *le Luc* in Delphinatu.

pecuniae materia] Videtur esse caussa pecuniae sumendae.

Cap. 67. *Sanguinis Caec.*] In Flor. Sang. *p̄ Caec.* quod I. Gronovius ita legit: *sanguinis plus Caec.*

Helvetii, Gallica gens] Primi nobis in Belgicae populis sint *Helvetii,* finitimi Allobrogum et provinciae Romanae, clari virtute et studio bellorum. Fines eorum describit Caesar B. G. 1, 11. — Rheni contenti flumine ad Gallos pertinebant, divisi a Germanis eodem amne: ideo *gens gallica* a Tacito dicti libro 1. Hist. 67. et de Moribus Germ. c. 28. Cellar. O. A. 1. p. 274.

festinatio unaetvicesimae, rapuerant] Sic Flor., *unius et vicesimae* Guelf., *undevicesimae* edd. Put. Ber. sqq. ad Pichenam. Multos locos ubi singularem nominis *senatus* sequitur pluralis, collegit Drakenb. ad Liv. 4, 58. Ita hoc loco: *rapuerant* milites XXI legionis.

in stipendium castelli, quod olim Helvetii suis militibus ac stipendiis tuebantur. aegre id passi Helvetii interceptis epistolis, quae nomine Germanici exercitus ad Pannonicas legiones ferebantur, centurionem et quosdam militum in custodia retinebant. Caecina belli avidus proximam quamque culpam, 3 antequam poeniteret, ultum ibat. mota propere castra, vastati agri, direptus longa pace in modum municipii exstructus locus, amoeno salubrium aquarum usu frequens. missi ad Raetica auxilia nuntii, ut versos in legionem Helvetios a tergo aggrederentur.

LXVIII. Illi ante discrimen feroces, in periculo pavidi, quamquam primo tumultu Claudium Severum ducem legerant, non arma noscere, non ordines sequi, non in unum consulere. exitiosum adversus veteranos proelium, intuta obsidio dilapsis 2 vetustate moenibus. hinc Caecina cum valido exercitu, inde Raeticae alae cohortesque et ipsorum Raetorum iuventus sueta armis et more militiae exercita. undique populatio et caedes. ipsi medio vagi, abiectis armis, magna pars saucii aut palantes 3 in montem Vocetium perfugere. ac statim immissa cohorte Thracum depulsi et consectantibus Germanis Raetisque per silvas atque in ipsis latebris trucidati. multa hominum milia caesa, multa sub corona venundata. cumque dirutis omnibus 4 Aventicum gentis caput iusto agmine peteretur, missi qui dederent civitatem: et deditio accepta. in Iulium Alpinum, e

---

in stipendium castelli] I. e. in castelli milites erogandum.

proximam quamque culpam] N. Heinsius ad Valer. Fl. 3, 392. legit: *proximum quemque culpae aut poenitentiae ultum ibat:* quod placet Graevio t. 4. ep. Coll. B. p. 505. De locutione: *ultum ibat* conf. Ramshorn. Gr. lat. p. 95. et p. 656.

locus — frequens] *Baden an der Limmat im Aargau. Usus amoenus* est usus in regione amoena. c. 90. *donum in speciem magnificum, sed — usu sterili.* Horat. Od. 3, 1. 42. *nec purpurarum sidere clarior delinit usus.* Thuc. 1, 110. τὰ τῶν Ἑλλήνων πράγματα ἐφθάρη, ἓξ ἔτη πολεμήσαντα. Dicendum erat πολεμησάντων. Conf. Walch. ad Agric. 4. p. 138 sq.

Cap. 68. *non arma noscere*] I. e. armis uti nesciebant. Hist. 2, 12. *non castra, non ducem noscitantibus.* 2, 93. *miles — non principia noscere.* Germ. 30, 3. *nosse ordines.*

adversus veteranos] Veterani hic, non qui militiae ac stipendiorum tempus absolvissent, sed tantummodo veteres milites ad differentiam tironum. *Pich.*

medio vagi] Alii *in medio.* Praepositio in Flor. ed. pr. deest. Agric. 24. *medio inter Britanniam et Hispaniam sita.* Conf. Bach. ad h. l.

Vocetium] Ita Flor. edd. pr. Lips. sqq. Quidam libri *Vocetum;* Bud. *Vocensium;* Schottus reponebat *Vogesum.* Putatur esse pars Iurae montis asperrima, Rauraceos et Helvetios disterminans, hodie *Bötzberg.*

dirutis] Sic Flor. ed. pr. Praefert Pichena *direptis*, quod est in edd. Lipsii, commendaturque scriptura nonnullorum cdd. *diruptis.* — *Aventicum*, hod. Avenches in comitatu Veldensi (Land Waadt). Veteris oppidi vestigia supersunt prope *Avenches* et arcem *Wiflisburg.*

principibus ut concitorem belli Caecina animadvertit: ceteros veniae vel saevitiae Vitellii reliquit.

LXIX. Haud facile dictu est, legati Helvetiorum minus placabilem imperatorem an militem invenerint. *civitatis excidium* poscunt, tela ac manus in ora legatorum intentant. 2 ne Vitellius quidem minis ac verbis temperabat, cum Claudius Cossus, unus ex legatis, notae facundiae, sed dicendi artem apta trepidatione occultans atque eo validior, militis animum mitigavit, ut est mos vulgo, mutabilem subitis et tam pronum in misericordiam quam immodicus saevitia fuerat. effusis lacrimis et meliora constantius postulando, impunitatem salutemque civitati impetravere.

LXX. Caecina paucos in Helvetiis moratus dies, dum sententiae Vitellii certior fieret, simul transitum Alpium parans, laetum ex Italia nuntium accipit, *alam Sullanam circa* 2 *Padum agentem sacramento Vitellii accessisse.* Proconsulem Vitellium Sullani in Africa habuerant: mox a Nerone, ut in Aegyptum praemitterentur, exciti et ob bellum Vindicis revocati, ac tum in Italia manentes instinctu decurionum, qui Othonis ignari, Vitellio obstricti robur adventantium legionum et famam Germanici exercitus attollebant, transiere in partes: et ut donum aliquod novo principi firmissima Transpadanae regionis

---

ut concitorem belli] Hist. 4, 56. *missique per Gallias concitores belli.* Ann. 4, 28. *missos in Galliam concitores belli dicebat.*

Cap. 69. *placabilem*] Omnia a syllabis *bilem* — ad cap. 75, *incertum* desunt in cod. Flor. litteris Langobardicis scripto.

minis ac verbis] Non sunt dicta per figuram ἓν διὰ δυοῖν. *Minae* etiam in vultu esse possunt.

Claudius Cossus] In Oxon. *Cornelius Cossus,* quod I. Gronovio et Ernestio verum videtur, quia *Cossus* est *Corneliorum* cognomen.

ut est mos vulgo —] Sic hunc locum Freinshemio auctore primus edidit Berneggerus, posthac Gronovii, Bekkerus, Waltherus. In veteribus edd. haec reperiuntur: *militis animum mitigavit: ut est mos vulgo mutabilem subitis · et tam pronum in misericordiam: quam immodicum saevitia fuerat.* In cdd. *mutabile,* item in cdd. Corb. Agr. *vulgus,* in Bud. Agr. *mox* pro *mos,* usitata litterarum *x* et *s* confusione. Rhenanus scripsit: *ut est mos vulgo mutabili — prono — quam immodicum s. f.,* quam scripturam Ald. Lips. Pich. Grut. retinuerunt. Si post *vulgo* inseritur *quod,* retineri potest *mutabile* et *immodicum,* quae voces codd. auctoritate nituntur. Ryckius e cd. Agric. edidit: *ut est mox vulgus mutabile —.* Ritterus servata lectione *immodicum* delet *fuerat.*

Cap. 70. *dum sententiae V. certior fieret*] Cic. ad Attic. 9, 2. *certiorem me sui consilii fecit.* — Pro *accipit* in Bud. et Flor. alt. est *accepit.*

Sullanam] Ita Bekker. et Walther., et mox *Sullani.* Alii *Syllanam* et *Syllani, Silanam* et *Silani.* Ritterus cum Bipontinis *Silianam* et *Siliani,* a C. Silio superioris sub Tiberio Germaniae legato.

revocati] Hoc Ryckius e cod. Agr. post edd. pr. Ber. Alc. restituit. Alii cdd. et edd. habent *remorati.*

Transpadanae regionis] Est Galliae cisalpinae pars septentrionalis a Pado. *Mediolanum* (h. Milano), caput Insubrium; *Novaria* (h. Novara),

municipia Mediolanum ac Novariam et Eporediam ac Vercellas adiunxere. id Caecinae per ipsos compertum. et quia 3 praesidio alae unius latissima pars Italiae defendi nequibat, praemissis Gallorum, Lusitanorum Britannorumque cohortibus et Germanorum vexillis cum ala Petrina, ipse paullulum cunctatus, num Raeticis iugis in Noricum flecteret, adversus Petronium [urbis] procuratorem, qui concitis auxiliis et interruptis fluminum pontibus fidus Othoni putabatur, sed metu, 4 ne amitteret praemissas iam cohortes alasque, simul reputans plus gloriae retenta Italia, et ubicunque certatum foret, Noricos in cetera victoriae praemia cessuros, Penino subsignanum militem itinere et grave legionum agmen hibernis adhuc Alpibus traduxit.

LXXI. Otho interim contra spem omnium non deliciis neque desidia torpescere. dilatae voluptates, dissimulata luxuria et cuncta ad decorem imperii composita, eoque plus formidinis afferebant falsae virtutes et vitia reditura. Marium 2 Celsum consulem designatum per speciem vinculorum saevitiae militum subtractum acciri in capitolium iubet. clementiae titulus e viro claro et partibus inviso petebatur. Celsus con- 3 stanter servatae erga Galbam fidei crimen confessus exemplum ultro imputavit. nec Otho quasi ignosceret, sed ne hostes metueret, conciliationes adhibens, statim inter intimos amicos

---

caput Laevorum; *Eporedia* (h. Yvrea), oppidum Salassorum; *Vercellae* (h. Vercelli), oppidum Libicorum ad Sessitem (h. Sesia).

cum ala Petrina] Sic emendavit Savilius ex 4, 49. nam *ala Taurina*, quam h. l. offerunt codd. et veteres edd., cum Valente profecta erat super Alpes. c. 64.

ipse paululum cunctatus — sed metu —] Non est ad *cunctatus* intelligendum *est;* sed oratio est ἀνακόλουθος, ut c. 83. *Otho — cum optimus quisque posceret — impellerentur, simul reputans — retineri, sed discrimine urbis —*. Hist. 3, 10. *ut proditionis ira militum in T. Ampium Flavianum incubuit, nullo criminis argumento, sed iam pridem invisus — poscebatur*. Vid. ad c. 63. Particulae ἀλλὰ similis est usus. Locum recte accepit Bötticher. in versione sua germanica.

Petronium [urbis] procuratorem] Tam *urbis* quam *urbi*, quae sunt scripturae quorundam codd., vitiosum est. Lipsius aut oblita hac voce scripserit *Petronium procuratorem*, aut ea mutata *Petronium ibi proc.* Freinshemius coniecit *Petronium Urbicum;* Heinsius *Turpilianum;* I. Gronovius *Vibium*. Potest illa vox ex *regionis* videri depravata.

in cetera — cessuros] Hanc codd. veterumque edd. scripturam restituerunt recentiores editores pro *in ceterae*, quae a Freinshemio profecta a Berneggero erat propagata. Rhenanus e Bud. *accessuros* recepit pro *cessuros*.

hibernis adhuc Alpibus] In editionibus praeter primam usque ad Pichenam scriptum est *nivibus* pro *Alpibus*.

Cap. 71. *Sed ne hostes metueret, conciliationes adhibens*] Hanc cdd. Flor. alt. Corb. Agr. et ed. Ryckii scripturam cum Walthero et Bachio ascivi, cuius vim ita declarandam esse arbitror: Otho sic agebat, non quasi ignosceret, quod ab eius ingenio erat alienum, sed cum nollet, ut

habuit et mox bello inter duces delegit. mansitque Celso
4 velut fataliter etiam pro Othone fides integra et infelix. laeta
primoribus civitatis celebrata in vulgus Celsi salus, ne militibus quidem ingrata fuit, eandem virtutem admirantibus, cui
irascebantur.

LXXII. Par inde exsultatio disparibus caussis consecuta
impetrato Tigellini exitio. Sophonius Tigellinus obscuris parentibus, foeda pueritia, impudica senecta, praefecturam vigilum et praetorii et alia praemia virtutum, quia velocius
erat, vitiis adeptus crudelitatem mox, deinde avaritiam et
virilia scelera exercuit corrupto ad omne facinus Nerone,
quaedam ignaro ausus ac postremo eiusdem desertor ac pro-
2 ditor. unde non alium pertinacius ad poenam flagitavere,
diverso affectu, quibus odium Neronis inerat et quibus desiderium. Apud Galbam T. Vinii potentia defensus praetexentis
servatam ab eo filiam. et haud dubie servaverat non clementia, quippe tot interfectis, sed effugium in futurum, quia
pessimus quisque diffidentia praesentium mutationem pavens
adversus publicum odium privatam gratiam praeparat, unde
3 nulla innocentiae cura, sed vices impunitatis. Eo infensior

---

essent quos hostes metueret, conciliationes adhibebat s. hostium animos sibi conciliare studebat, talisque conciliatio erat, quod Celsum statim inter intimos amicos habuit. Idem Othonis animus elucet e loco Dionis 64, 7. a Ryckio citato: *Ἀλλ᾽ οὐ γὰρ εἶχεν ἅπαξ ἐπὶ τὴν ἀρχὴν εἰσελθὼν ἀναδῦναι· καὶ ἐνέμεινεν ἐν αὐτῇ καὶ δίκην ἔδωκε, καίτοι πολλὰ καὶ μέτρια πρὸς θεραπείαν τῶν ἀνθρώπων ποιήσας, οὐχ ὅτι οὕτως ἐπεφύκει, ἀλλ᾽ ὅτι οἰδούντων αὐτῷ διὰ τὸν Βιτέλλιον τῶν πραγμάτων οὐκ ἤθελε καὶ τοὺς ἄλλους ἐκπολεμῶσαι.* Alteram huius loci scripturam *sed ne hostis metum reconciliationis adhiberet*, quam exhibent cdd. Oxon. edd. Put. Ber. Rhen. etiam Bekker. et Ritterus retinuerunt, cuius sententiam hic hunc in modum explicat: Celso fidei exemplo ultro imputante Otho promptus id accepit, et non quasi ignosceret, h. e. non quasi inimicus ei unquam fuisset, sed statim tanquam veterem amicum inter intimos sumpsit. Itaque *reconciliatio* fieri neque potuit neque debuit inter eos qui nullas inimicitias exercuissent, nec *hostis* Vitellius ab Othonis amicitia revocare Celsum eo potuit, ut sincerae cum Othone reconciliationis metum adhiberet Celsoque incuteret.

primoribus] Sic Rhenanus edd. et vett. edd. scripturam *pro moribus* emendavit. De *Celsi salute* cf. etiam Plut. Oth. 1.

Cap. 72. *Tigellini exitio*] Praefecerat eum praetorio Nero. Annal. 14, 51.

quia velocius] Ursinus, Acidalius, Muretus praeferunt *qua velocius erat, vitiis* — i. e. qua ratione tum citius et facilius ad honores perveniebatur. — Muretus copulam *et* post *avaritiam* positam delet.

effugium] Cum Walthero et Rittero e cdd. et ed. pr. ascivimus pro *effugio*. Dictum ut c. 44. *munimentum ad praesens.*

vices impunitatis] Sic vett. libri et edd. ante Rhenanum, restituitque Freinshemius. Rhenanus e Bud. dederat: *vitae impunitatis*. Lipsius coniecit: *privatam gratiam praeparatum it: nulla innocentiae cura, sed vice suae impunitatis.* Grotius: *unde nulla innocentiae cura, sed vitia et impunitates.* Alii alia excogitarunt.

populus addita ad vetus Tigellini odium recenti T. Vinii invidia: concurrere e tota urbe in palatium ac fora, et ubi plurima vulgi licentia in circum ac theatra effusi seditiosis vocibus obstrepere, donec Tigellinus accepto apud Sinuessanas aquas supremae necessitatis nuntio inter stupra concubinarum et oscula et deformes moras sectis novacula faucibus infamem vitam foedavit etiam exitu sero et inhonesto.

LXXIII. Per idem tempus expostulata ad supplicium Calvia Crispinilla variis frustrationibus et adversa dissimulantis principis fama periculo exempta est. magistra libidinum Neronis, transgressa in Africam ad instigandum in arma Clodium Macrum, famem populo Romano haud obscure molita, totius postea civitatis gratiam obtinuit consulari matrimonio subnixa et apud Galbam, Othonem, Vitellium illaesa. mox potens pecunia et orbitate, quae bonis malisque temporibus iuxta valent.

LXXIV. Crebrae interim et muliebribus blandimentis infectae ab Othone ad Vitellium epistolae offerebant *pecuniam et gratiam et quemcunque quietis locum prodigae vitae legisset.* paria Vitellius ostentabat, primo mollius, stulta utrimque et indecora simulatione: mox quasi rixantes stupra et flagitia invicem obiectavere, neuter falso. Otho revocatis quos 2 Galba miserat legatis rursus alios ad utrumque Germanicum exercitum et ad legionem Italicam easque quae Lugduni agebant copias specie senatus misit. legati apud Vitellium remansere promptius quam ut retenti viderentur. praetoriani, 3 quos per simulationem officii legatis Otho adiunxerat, remissi,

---

seditiosis vocibus] In Bud. *seditionis*, ut Hist. 1, 12. *ambitiosis et ambitionis rumoribus.*

Sinuessanas] Restituit Lipsius pro *Suessanas* vel *Suessenas*. De *Sinuessanis aquis* conf. Cellar. O. A. 1. p. 828.

Cap. 73. *Galvia*] Lipsio *Calvia* verius videtur. Dio 63, 12. *Καλουΐα Κρισπινίλλα.*

famem populo — molita] Aegyptus et Africa populi R. horrea erant, et Aegypto in cuiusque anni quadrimestre conferente frumentum Africa in reliquos octo menses suppeditabat. Ioseph. B. I. 2, 16. *Savil.*

subnixa] Sic Flor. alt. edd. pr. Ryck. scripturam Bud. *innixa* Pichena praetulit.

Cap. 74. *blandimentis*] Ita edd. pr. et Rhen. e Bud. pro *blanditiis*.

offerebant] Sic Rhenanus ex ingenio, quod omnes deinceps editores retinuerunt. Codices et editiones ante Rhenanum praebent *offerebantur*. Pichena coniecit: *epistolae. offerebat pec.* etc. Vid. I. Gronov. ad Hist. 3, 81. Dio 64. 10. Plut. Oth. 4. Suet. Oth. 8.

ostentabat] Sic Ryckius cum ed. pr. edidit, ante quem scribebatur *ostendebat*, quod etiam I. Gronov. retinuit.

quos Galba miserat] Conf. c. 18. — *specie senatus*, angeblich vom Senat.

rursus alios] *Alios*, quod plures edd. omittunt, retraxit Ernestius.

per simulationem officii] Pichenae videtur adiunxisse praetorianos legatorum fidem suspectam habens qui illos observarent.

antequam legionibus miscerentur. addit epistolas Fabius Valens nomine Germanici exercitus ad praetorias et urbanas cohortes 4 de viribus partium magnificas et concordiam offerentes. increpabat ultro, *quod tanto ante traditum Vitellio imperium ad Othonem vertissent*.

LXXV. Ita promissis simul ac minis tentabantur, *ut bello impares, in pace nihil amissuri*. neque ideo praetorianorum fides mutata. sed insidiatores ab Othone in Germaniam, a Vitellio in urbem missi. utrisque frustra fuit, Vitellianis impune per tantam hominum multitudinem mutua ignorantia fallentibus: Othoniani novitate vultus omnibus invicem gnaris 2 prodebantur. Vitellius litteras ad Titianum fratrem Othonis composuit *exitium ipsi filioque eius* minitans, *ni incolumes sibi mater ac liberi servarentur*. et stetit domus utraque: sub Othone incertum an metu: Vitellius victor clementiae gloriam tulit.

LXXVI. Primus Othoni fiduciam addidit ex Illyrico nuntius *iurasse in eum Dalmatiae ac Pannoniae et Moesiae legiones*. idem ex Hispania allatum, laudatusque per edictum Cluvius Rufus: et statim cognitum est conversam ad Vitellium 2 Hispaniam. ne Aquitania quidem quamquam ab Iulio Cordo in verba Othonis obstricta diu mansit. nusquam fides aut amor: metu ac necessitate huc illuc mutabantur. eadem formido provinciam Narbonensem ad Vitellium vertit, facili trans-3 itu ad proximos et validiores. longinquae provinciae, et quicquid armorum mari dirimitur, penes Othonem manebant, non partium studio; sed erat grande momentum in nomine urbis ac praetexto senatus, et occupaverat animos prior auditus.

---

increpabat] Editores ante Ernestium cum Rhenano *increpabant* dederant. — Vitellius imperator est salutatus d. II. Ianuar., Otho d. XV vel XIV Ian.

Cap. 75. *promissis simul ac minis*] *Promissis*, ut in pace nihil amissuri, *minis*, ut bello impares. Pro *in pace* Acidal. et Heinsius volunt: *ita pace*. *Neque ideo*, jedoch desshalb nicht, ut Ann. 6, 36. Vid. Haase in Alterthumsw. 1838. 32. p. 267.

gnaris] Ita cum Rhenano Bekkerus, Waltherus, Ritterus: *ignaris* Ernestius cum cdd.

Titianum] Ita Rhenanus. In cdd. et vett. edd. *Tutianum, Tucianum, Ticianum*. — *Utraque domus* est Vitellii ac Titiani.

Cap. 76. *iurasse in eum*] Hist. 2, 79. quamvis exercitus *apud ipsum iurasset*.

ne Aquitania quidem] Sic Flor. Walther. Alii *nec A. q.* vid. c. 66. *ab Iulio* Flor. ut ed. pr., vulgo *a*. Acidalius hominem censet *Manilium Cordum* appellatum esse.

huc illuc mutabantur] Ann. 6, 36. 11, 33. *ad poenitentiam mutari*.

praetexto] Hanc Flor. scripturam receperunt Walther. Bekker. Ritter. post I. Gronovium. In aliis libris est *praetextu*. Ita c. 19. *maiore praetextu*, nulla scripturae varietate. *Praetextum senatus* est senatus amplitudo quae praetexitur.

Iudaicum exercitum Vespasianus, Syriae legiones Mucianus 4 sacramento Othonis adegere. simul Aegyptus omnesque versae in Orientem provinciae nomine eius tenebantur. idem Africae obsequium, initio Carthagine orto. neque exspectata Vipstani 5 Aproniani proconsulis auctoritate Crescens Neronis libertus (nam et hi malis temporibus partem se reipublicae faciunt) epulum plebi ob laetitiam recentis imperii obtulerat, et populus pleraque sine modo festinavit. Carthaginem ceterae civitates secutae.

LXXVII. Sic distractis exercitibus ac provinciis Vitellio quidem ad capessendam principatus fortunam bello opus erat: Otho ut in multa pace munia imperii obibat, quaedam ex dignitate rei publicae, pleraque contra decus ex praesenti usu properando. consul cum Titiano fratre in Kalend. Martias 2 ipse, proximos menses Verginio destinat ut aliquod exercitui Germanico delenimentum. iungitur Verginio Pompeius Vopiscus praetexto veteris amicitiae, plerique Viennensium honori datum interpretabantur. ceteri consulatus ex destinatione Ne- 3 ronis aut Galbae mansere, Caelio ac Flavio Sabinis in Iulias, Arrio Antonino et Mario Celso in Septembres: quorum honori

---

Iudaicum exercitum —] Hist. 2, 6. *antequam Titus adventaret, sacramentum Othonis acceperat uterque exercitus,* — *Auditus* i. q. auditio. — Pro *versae in Orientem* in cod. Bud. est *versus in Or.*, in ed. pr. *versus Or.* Mox cum vett. edd. Bekker. dedit *a Carthagine;* nos cum Walthero et Rittero praepositionem *a*, quae deest in Flor., omisimus. Pro *Vipstani* Pichena *Vipsanii* dedit.

nam et hi malis — faciunt] Sic primus Pichena cum Flor. et ed. pr., nisi quod hi libri habent *in malis.* Ante Pichenam legebatur: *nam in malis temporibus partem se reipubl. fecerat,* quam scripturam Lipsius interpretatur. *Partem se reip. faciunt,* i. e. negotia publica attingunt. 1, 50. *senatus et eques, quis aliqua pars et cura rei publicae.*

Cap. 77. *Sic distractis —*] In capitis initio constituendo sequimur Freinshemii indicium. Vulgo initium fit a verbis: *Otho ut in multa pace.*

consul cum Titiano fratre in Kalendas Martias ipse] ,,Tempore Augusti, praesertim sub extremum eius principatum, ut docent fasti Capitolini, quatuor singulis annis designabantur consules, bini ex Kalendis Iulii in finem porro anni. Post eius tempus bimestres fuere consules, eorumque numerus tum in usu crevit ad duodecim. Hoc anno ex Kal. Ianuar. Servius Galba II, T. Vinius: caesis hisce duobus in consulatu, M. Otho et L. Titianus suffecti in Kal. Mart. Ex Kal. Mart. L. Verginius Rufus, Poppaeus Vopiscus. Ex Kal. Maii Caelius Sabinus, Flavius Sabinus. Ex Kal. Iulii Arius Antoninus, Marius Celsus. Ex Kal. Sept. Fabius Valens, Alienus Caecina, perduellionis reus, suffectusque ei in unicum diem *Roscius Regulus* Hist. 3, 37. Ex Kal. Novembr. Cn. Caecilius Simplex, C. Quintius Atticus. Dio 65, 17. — Qui cum Kalendis Ianuarii consulatum auspicabantur, erant ἐπώνυμοι, nomen anno dabant, vocabanturque *ordinarii*: reliqui *minores*. *Savil.*

Pompeius] Ita cum aliis cdd. Flor. et edd. ante Lipsium, qui dedit *Poppaeus,* quod ut e Flor. Walther. retinuit.

interpretabantur] Non constat, quid caussae fuerit, quod plerique datum id honori Viennensium interpretarentur.

4 ne Vitellius quidem victor intercessit. Sed Otho pontificatus auguratusque honoratis iam senibus cumulum dignitatis addidit: aut recens ab exsilio reversos nobiles adolescentulos 5 avitis ac paternis sacerdotiis in solatium recoluit. Redditus Cadio Rufo, Pedio Blaeso, Saevino Pomptino senatorius locus. repetundarum criminibus sub Claudio ac Nerone ceciderant: placuit ignoscentibus verso nomine, quod avaritia fuerat, videri maiestatem, cuius tum odio etiam bonae leges peribant.

LXXVIII. Eadem largitione civitatum quoque ac provinciarum animos aggressus Hispaliensibus et Emeritensibus familiarum adiectiones, Lingonibus universis civitatem Romanam, provinciae Baeticae Maurorum civitates dono dedit: nova iura Cappadociae, nova Africae, ostenta magis quam mansura. 2 Inter quae necessitate praesentium rerum et instantibus curis excusata ne tum quidem immemor amorum statuas Poppaeae per senatus consultum reposuit. creditus est etiam de cele-3 branda Neronis memoria agitavisse spe vulgum alliciendi. et fuere qui imagines Neronis proponerent: atque etiam Othoni quibusdam diebus populus et miles, tamquam nobilitatem ac decus astruerent, *Neroni Othoni* acclamavit. ipse in suspenso tenuit vetandi metu vel agnoscendi pudore.

---

aut recens] Sic Flor. et Bud. pro *et recens*, quod edd. exhibent. Recepimus *aut* cum Walthero. *Honorati senes* sunt, qui iam honoribus erant functi.

Saevino] Sic e Flor. Bekk. et Ritter. *Sevino*, vulgatam reliquit Walther. In Ms. Vaticano est *Sevino Promtios*, unde Lipsius fecit *Promptino*, quod in editionibus mansit usque ad Ernestium, qui scripsit *Pomtino*, Broterius *Pomptino*. Vid. Dio 37. 47. 39, 65.

repetundarum] Ante hanc vocem in compluribus edd. et vett. edd. additur *qui*, quod Flor. omittit.

Cap. 78. *eadem*] Ita e Bud. Rhenanus, ante quem *eademque* scribebatur. Idem dedit *Hispaliensibus* pro *Hispaniensibus*. *Hispalis* (h. Sevilla) iuxta flumen Baetim, colonia Romanorum. Plin. 3, 2. *Emerita Augusta* (h. Merida) ad Anam in Lusitania; appellata ab emeritis militibus ab Augusto in eam deductis. Dio 53, 26.

Lingonibus] Lipsio, Savilio aliisque mendum hic videtur latere; non videtur Ryckio et Salinerio; hic de Lingonibus Galliae dictum putat, qui armis, equis, opibus Vitellium iuvere quique Germanicas legiones ad arma impulere.

ostenta] Sic Flor. idque cum Bekkero et Rittero restituimus pro *ostentui*, quod Walther. e cdd. veteribusque edd. exhibuit.

reposuit] Proruptas. Ann. 14, 61. — Paulo post *proponerent* omnes cdd. praebent. Rhenanus ex ingenio *reponerent* scripserat. — *Adstruere* est addere, superaddere. Tac. Agric. 44. ubi Walch. citat Vell. 2, 55. *nam victus ab eo Pharnaces vix quicquam gloriae eius astruxit*. Vell. 1, 17. *ut Livium quoque priorum aetati astruas*. Plin. Epp. 3, 2.

vetandi metu vel agnoscendi pudore] Sic iam scribitur praeeunte Rhenano, nisi quod e cod. Flor. *agnoscendi* Pichena pro *cognoscendi* scripsit. Codices si sequimur, accusativi *metum* — *pudorem*, quod fecit

LXXIX. **Conversis ad civile bellum animis externa sine cura habebantur. eo audentius Rhoxolani, Sarmatica gens, priore hieme caesis duabus cohortibus magna spe ad Moesiam irruperant, novem milia equitum ex ferocia et successu praedae magis quam pugnae intenta. igitur vagos et incuriosos tertia** 2 **legio adiunctis auxiliis repente invasit. apud Romanos omnia proelio apta: Sarmatae dispersi cupidine praedae aut graves onere sarcinarum et lubrico itinerum adempta equorum pernicitate velut vincti caedebantur. namque mirum dictu, ut** 3 **sit omnis Sarmatarum virtus velut extra ipsos. nihil ad pedestrem pugnam tam ignavum: ubi per turmas advenere, vix ulla acies obstiterit. sed tum humido die et soluto gelu neque conti neque gladii, quos praelongos utraque manu regunt, usui lapsantibus equis et cataphractarum pondere. id prin-** 4 **cipibus et nobilissimo cuique tegimen, ferreis laminis aut praeduro corio consertum, ut adversus ictus impenetrabile ita impetu hostium provolutis inhabile ad resurgendum. simul altitudine et mollitia nivis hauriebantur. Romanus miles facilis** 5 **lorica et missili pilo aut lanceis assultans, ubi res posceret, levi gladio inermem Sarmatam (neque enim defendi scuto mos est) cominus fodiebat, donec pauci, qui proelio superfuerant, paludibus abderentur. ibi saevitia hiemis aut vulnerum ab-**

Bachius, sunt restituendi, quae scriptura videtur praeferenda, cum Tacitus noluerit scribere: *vetandi metu an agnosc. pudore.*

Cap. 79. *Rhoxolani*] In cdd. sollenni litterarum *x* et *s* confusione etiam *Rhosolani.* Pro *ad Moesiam* Acidalius omissa praepositione volebat *Moesiam irr.* ut c. 82. *convivium irrumpere.* Mox *ex ferocia* Rhenan. e Bud. dedit addicentibus cdd. Flor. et aliis pro *et ferocia.* Bipont. et Oberlin. *ferociora successu* ex cod. Agr. in quo est: *et ferociora succ.*

dispersi cupidine pr. aut graves on. s.] Ita suadentibus Acidalio et Freinshemio cum Berneggero et Bekkero edidimus. Walther. et Ritterus cum I. Gronovio reddiderunt cdd. et vett. edd. scripturam: *dispersi aut cupidine praedae graves —.* Liv. 4, 58. *palati ad praedandum.*

cataphractarum pondere] *Cataphracta* tegmen linteum vel laneum, ferreis squamis consertum, quod modo pectus modo totum hominem et totum equum munit, quo cum pedites aliquando usi sunt, tum equites. Vid. Lips. de Mil. Rom. 3, 6. Ammian. 17, 12. *quibus* (Sarmatis) *hastae sunt longiores et loricae ex cornibus rasis et laevigatis, plumarum specie linteis indumentis innexae. — Tegimen* pro *tegmen* est in cdd. Flor. al. Et pro *corio* Lipsius de Mil. Rom. 3, 6. coniecit *cornu.*

inhabile ad resurgendum] Unbequem zum Aufstehn. Agric. 36. *hostibus inhabile.* Hist. 2, 87. *inhabilis ad parendum.* Hist. 3, 59. *inhabilis labori.*

miles facilis lorica] Der sich ohne Schwierigkeit in dem Panzer bewegen kann. *Facilis* est in Flor., *facili* in aliis.

ibi saevitia hiemis aut vulnerum] Est haec felicissima emendatio *C. Schneideri* ad Petrarch. de viris ill. Part. IV. p. 29. quam cum N. Bachio ascivimus. Bekker. et Ritterus expresserunt emendationem Mureti: *ibi saevitia hiemis et vi vulnerum.* Waltherus scripsit: *miseria*

6 sumpti. Postquam id Romae compertum, M. Aponius Moesiam obtinens triumphali statua, Fulvius Aurelius et Iulianus Titius ac Numisius Lupus legati legionum consularibus ornamentis donantur, laeto Othone et gloriam in se trahente, *tamquam et ipse felix bello et suis ducibus suisque exercitibus rem publicam auxisset.*

LXXX. Parvo interim initio, unde nihil timebatur, orta seditio prope urbi excidio fuit. septumam decumam cohortem e colonia Ostiensi in urbem acciri Otho iusserat: armandae 2 eius cura Vario Crispino tribuno e praetorianis data. is, quo magis vacuus quietis castris iussa exsequeretur, vehicula cohortis incipiente nocte onerari aperto armamentario iubet. tempus in suspicionem, caussa in crimen, affectatio quietis in tumultum evaluit, et visa inter temulentos arma cupidinem 3 sui movere. fremit miles et tribunos centurionesque *proditionis* arguit, *tamquam familiae senatorum ad perniciem Othonis armarentur:* pars ignari et vino graves, pessimus quisque in occasionem praedarum, vulgus, ut mos est, cuiuscunque motus novi cupidum. et obsequia meliorum nox abs-4 tulerat. resistentem seditioni tribunum et severissimos centurionum obtruncant. rapta arma, nudati gladii, insidentes equis urbem ac palatium petunt.

LXXXI. Erat Othoni celebre convivium primoribus feminis virisque, qui trepidi, fortuitusne militum furor an dolus imperatoris, manere ac deprehendi, an fugere et dispergi periculosius foret, modo constantiam simulare, modo formi-

---

vulnerum. In cdd. et vett. edd. est: *ibi saevitia: hic misericordia vuln. a.* Rhenanus posuit: *ibi saevitia, hic miseria vuln. a.* In cd. Agr. et ed. Ryckii: *ubi saevitia hiemis et dolore vuln. a.* Salincrius *miseriam* interpretatur *dolorem, cruciatum.* Ernestius coniicit: *et incuria vulnerum.*

triumphali statua] Hoc honoris genus, τιμαὶ ἐπινίκιοι, liberae rei publicae ignotum, primum, ut nonnulli opinantur, ab Augusto tributum Tiberio est anno u. c. 742. Suet. Tib. 9. Dio lib. 54, 24. scribit biennio ante, nec prius cuiquam, id contigisse Agrippae. *Savil.*

Cap. 80. *e colonia*] Praepositionem *e* a Rhenano duce ed. Bud. deletam Pichena e Flor. restituit.

caussa in crimen — evaluit] I. e. hanc vim habuit, ut suspicio, crimen, tumultus oriretur. Conf. Plut. Oth. 3. — Paulo post Rhenan. e Bud. *ignari* dedit pro *ignavi.*

in occasionem praedarum] Intellige *intentus,* vel aliud similis significationis vocabulum. Instituta orationis conformatio mutatur. — *Cuiuscunque* est in Flor. Rhenanus e Bud. *cuiusque* dederat. Idem intruserat e Bud. *severissimum*: Flor. aliique cdd. *severissimos* praebent.

obsequia meliorum mox abstulerat] Recte Rickleſs. *die Folgsamkeit der Bessern hatte die Nacht unmöglich gemacht.* Ita cap. 79. *adempta equorum pernicitate.*

Cap. 81. *primoribus feminis*] Conf. Plut. Oth. 3. Suet. Oth. 8.

dine detegi, simul Othonis vultum intueri. utque evenit in- 2 clinatis ad suspicionem mentibus, cum timeret Otho, timebatur. sed haud secus discrimine senatus quam suo territus, et praefectos praetorii ad mitigandas militum iras statim miserat et *abire propere omnes e convivio* iussit. tum vero passim 3 magistratus proiectis insignibus vitata comitum et servorum frequentia, senes feminaeque per tenebras diversa urbis itinera, rari domos, plurimi amicorum tecta et ut cuique humillimus cliens incertas latebras petivere.

LXXXII. Militum impetus ne foribus quidem palatii coercitus, quo minus convivium irrumperent, *ostendi sibi Othonem* expostulantes, vulnerato Iulio Martiale tribuno et Vitellio Saturnino praefecto legionis, dum ruentibus obsistunt. undique arma et minae, modo in centuriones tribunosque, 2 modo in senatum universum, lymphatis caeco pavore animis, et quia neminem unum destinare irae poterant, licentiam in omnes poscentibus, donec Otho contra decus imperii toro insistens precibus et lacrimis aegre cohibuit, redieruntque in castra inviti neque innocentes. postera die velut capta urbe 3 clausae domus, rarus per vias populus, maesta plebs; deiecti in terram militum vultus, ac plus tristitiae quam poenitentiae. manipulatim allocuti sunt Licinius Proculus et Plotius Firmus praefecti, ex suo quisque ingenio mitius aut horridius. finis 4 sermonis in eo ut quina milia nummum singulis militibus numerarentur. tum Otho ingredi castra ausus. atque illum tribuni centurionesque circumsistunt, abiectis militiae insignibus *otium et salutem* flagitantes. sensit invidiam miles, et compositus in obsequium *auctores seditionis ad supplicium* ultro postulabat.

LXXXIII. Otho quamquam turbidis rebus et diversis militum animis, cum optimus quisque *remedium praesentis licentiae* posceret, vulgus et plures seditionibus et ambitioso imperio laeti per turbas et raptus facilius ad civile bellum impellerentur, simul reputans non posse principatum scelere quaesitum subita modestia et prisca gravitate retineri, sed discrimine urbis et periculo senatus anxius postremo ita disseruit: *Neque ut affectus vestros in amorem mei accenderem,* 2 *commilitones, neque ut animum ad virtutem cohortarer (utraque enim egregie supersunt), sed veni postulaturus a vobis*

---

rari] Non est pro adverbio, sed *einzeln nach einander kommend.*

Cap. 82. *lymphatis — animis*] Conf. interpretes ad Horat. Od. 1, 37. 14. *mentem lymphatam Mareotico.*

Cap. 83. *Otho quamquam —, sed — postremo ita disseruit*] Conf. de hac orationis conformatione ad c. 70. adnotata.

sed veni vostulaturus] Muretus hoc ordine: *veni. sed postulaturus.*

temperamentum vestrae fortitudinis et erga me modum cari-
3 *tatis. tumultus proximi initium non cupiditate vel odio, quae multos exercitus in discordiam egere, ac ne detrectatione quidem aut formidine periculorum: nimia pietas vestra acrius quam considerate excitavit. nam saepe honestas rerum caussas, ni iudicium adhibeas, perniciosi exitus consequuntur.*
4 *imus ad bellum. num omnes nuntios palam audiri, omnia consilia cunctis praesentibus tractari ratio rerum aut occasionum velocitas patitur? tam nescire quaedam milites quam*
5 *scire oportet. ita se ducum auctoritas, sic rigor disciplinae habet, ut multa etiam centuriones tribunosque tantum iuberi expediat. si, ubi iubeantur, quaerere singulis liceat, per-*
6 *eunte obsequio etiam imperium intercidit. an et illic nocte intempesta rapientur arma? unus alterve perditus ac temulentus (neque enim plures consternatione proxima insanisse crediderim) centurionis ac tribuni sanguine manus imbuet? imperatoris sui tentorium irrumpet?*

LXXXIV. *Vos quidem istud pro me: sed in discursu ac tenebris et rerum omnium confusione patefieri occasio etiam*
2 *adversus me potest. si Vitellio et satellitibus eius eligendi facultas detur, quem nobis animum, quas mentes imprecentur, quid aliud quam seditionem et discordiam optabunt? ne miles centurioni, ne centurio tribuno obsequatur, hinc confusi pe-*
3 *dites equitesque in exitium ruamus? parendo potius, commilitones, quam imperia ducum sciscitando res militares continentur. et fortissimus in ipso discrimine exercitus est, qui ante discrimen quietissimus. vobis arma et animus sit: mihi*
4 *consilium et virtutis vestrae regimen relinquite. paucorum*

---

cupiditate] Hoc dedit Pichena pro *cupidine* e scriptura cod. Flor. *cupidite*. Ceterum ad hunc ceterosque ablativos e verbo *excitavit* assumendum esse *ortum*, Ernestius monuit. Conf. ad c. 65.

considerate] Ita scripsimus cum Rittero pro *consideratius*. In Flor. *considerat*, quod Walthero *considerate* videtur esse. Agric. 4. *vehementius quam caute*. Conf. Walch. p. 142. Ramshorn. gr. lat. p. 493.

si, ubi] Sic Bud. edd. Put. Ber. E Flor. recepit Walther. *sicubi*, quod hic admitti nequit. Ryckius edidit *si, cur iubeantur* e cod. Agr. in quo est: *si quur iubeantur*. Fortasse Tacitus scripsit: *si, cur ita iubeantur*.

nocte intempesta] *zur späten Nachtzeit, wo es Unzeit zu Geschäften ist*. Drakenborch. de hac dictione ad Liv. 37, 14. 3. citat Varron. L. L. 5, 45. 6, 77. Censorin. de die nat. 24. et Macrob. Saturn. 1, 3. Add. I. H. Vossius ad Virg. Georg. 1, 247. p. 125.

Cap. 84. *istud*] Sic Flor. In edd. Lips. sqq. ad Ryckium *istuc*. Vid. ad Ann. 1, 42.

hinc confusi] Ante *hinc* intellige *ut*. Conf. Ramshorn. gr. lat. p. 986.

parendo potius] Hic et aliis locis in hac oratione Tacitus ob oculos habuit orationem Pauli ad milites ap. Livium 44, 34. *Ern.*

culpa fuit, duorum poena erit: ceteri abolete memoriam foedissimae noctis. nec illas adversus senatum voces ullus unquam exercitus audiat. caput imperii et decora omnium provinciarum ad poenam vocare non hercle illi, quos cum maxime Vitellius in nos ciet, Germani audeant. ulline Italiae alumni 5 *et Romana vere iuventus ad sanguinem et caedem depoposcerint ordinem, cuius splendore et gloria sordes et obscuritatem Vitellianarum partium praestringimus? nationes aliquas occupavit Vitellius, imaginem quamdam exercitus habet: senatus nobiscum est. sic fit, ut hinc res publica, inde hostes rei* 6 *publicae constiterint. quid? vos pulcherrimam hanc urbem domibus et tectis et congestu lapidum stare creditis? muta ista et inanima intercidere ac reparari promiscua sunt: aeternitas rerum et pax gentium et mea cum vestra salus incolumitate senatus firmatur. hunc auspicato a parente et con-* 7 *ditore urbis nostrae institutum et a regibus usque ad principes continuum et immortalem sicut a maioribus accepimus sic posteris tradamus. nam ut ex vobis senatores, ita ex senatoribus principes nascuntur.*

LXXXV. Et oratio ad perstringendos mulcendosque militum animos et severitatis modus (neque enim in plures quam in duos animadverti iusserat) grate accepta, compositique ad praesens qui coerceri non poterant. non tamen quies urbis 2 redierat: strepitus telorum et facies belli et, militibus ut nihil in commune turbantibus, ita sparsis per domos occulto habitu et maligna cura in omnes quos nobilitas aut opes aut aliqua insignis claritudo rumoribus obiecerat. Vitellianos quo- 3 que milites venisse in urbem ad studia partium noscenda ple-

---

nec illas] Ita Flor. Alii *ne illas.* — *Caput imperii* sunt senatores, ut praecipua imperii pars; *decora provinciarum*, in quas regendi caussa mittuntur.

depoposcerint] Sic Flor. Vulgo *deposcerent.* Conf. Ramshorn. gr. lat. p. 602. — *praestringimus*, i. e. hebetamus, obumbramus, ex emendatione I. F. Gronovii pro *perstringimus.* Neque tamen *praestringimus* per se satis aptum est; sordes enim et obscuritas ipsae per se delitescunt, neque est ut alia re obumbrentur.

inanima] Ex emendatione Lipsii pro *inania.* Proxima ex graeca ratione ita sunt expedienda: *promiscuum est ut intercidant ac reparentur;* es macht keinen Unterschied, dass sie untergehen und wieder hergestellt werden.

Cap. 85. *Et oratio*] Sic Flor. Bipontini et Oberlin. ex aliis cdd. *ea oratio.*

non tamen quies urbis redierat] Sic Flor. et edd. ante Rhenanum omnes (nisi quod contra librorum vett. auctoritatem *urbi* retinent), qui edidit: *non tamen quies urbi. sed erat strepitus* — atque ita usque ad Lipsium editum est. In proximis revocavi cum Walthero e Flor. *et militibus* pro *erat mil.* Etiam Bötticher. approbat *et*, verborumque complexionem usque ad *eredebant* continuat.

rique credebant. unde plena omnia suspicionum, et vix secreta domuum sine formidine. sed plurimum trepidationis in publico, ut quemque nuntium fama attulisset, animum vultumque conversis, ne diffidere dubiis ac parum gaudere prosperis vide-
4 rentur. coacto vero in curiam senatu arduus rerum omnium modus, ne contumax silentium, ne suspecta libertas. et pri-
5 vato Othoni nuper atque eadem dicenti nota adulatio. igitur versare sententias et huc atque illuc torquere, *hostem et parricidam* Vitellium vocantes, providentissimus quisque vulgaribus conviciis; quidam vera probra iacere, in clamore tamen, et ubi plurimae voces, aut tumultu verborum sibi ipsi obstrepentes.

LXXXVI. Prodigia insuper terrebant diversis auctoribus vulgata: *in vestibulo capitolii omissas habenas bigae, cui Victoria institerat; erupisse cella Iunonis maiorem humana speciem; statuam divi Iulii in insula Tiberini amnis sereno et immoto die ab Occidente in Orientem conversam; prolocutum in Etruria bovem; insolitos animalium partus*, et plura alia, rudibus saeculis etiam in pace observata, quae nunc
2 tantum in metu audiuntur. sed praecipuus et cum praesenti exitio etiam futuri pavor subita inundatione Tiberis, qui immenso auctu, proruto ponte sublicio, ac strage obstantis molis refusus, non modo iacentia et plana urbis loca, sed secura
3 eiusmodi casuum implevit. rapti e publico plerique, plures in tabernis et cubilibus intercepti. fames in vulgus inopia quaestus et penuria alimentorum. corrupta stagnantibus aquis
4 insularum fundamenta, dein remeante flumine dilapsa. utque

---

animum vultumque conversis] Hoc in Flor. invenit Furia; *animum vultumque conversi*, quod e Bud. dederat Rhenanus, retinuerunt Ald. Lips. Pich. sqq.

eadem dicenti nota adulatio] Sic Lipsius correxit scripturam edd. corruptam: *eadem dicendi adulatio;* vox *nota* accessit e Vat. et *dicenti* scripsit ex ingenio.

aut tumultu] Ita Flor. Grotius volebat *auctu tumultu;* sermonem alioquin non cohaerere.

Cap. 86. *die*] Pro hac voce Rhenan. mavult *caelo*, adversante Grutero, qui *diem* ait pro *caelo* dici et *caelum* pro *die*. Roth. syn. p. 58 ait in voce *immoto* adverbium latere, quo lingua latina deficiebatur Plin. Epp. 2, 17. *serenus dies et immotus.*

proruto] Ex I. F. Gronovii emendatione pro *prorupto*, quod est in cdd. veteribusque edd. Vid. ad Ann. 15, 40. Davisius ad Caes. B. G. 3, 26. tuetur *prorupto*. Plin. 3, 5. *nulli fluviorum minus licet, inclusis utrimque lateribus; nec tamen ipse pugnat, quamquam creber ac subitus incrementis. quinimmo vates intelligitur potius ac monitor, auctu semper religiosus verius quam saevus.*

secura eiusmodi casuum] I. e. quae eiusmodi casuum securitatem praestant. *Eiusmodi* e Flor. pro *huiusmodi* primus I. Gronovius scripsit. Mox idem Flor. *et cubilibus*, alii *ex cubilibus.*

inopia] *Inopia* — 2, 2. *Cyprum* desunt in cod. Florentino.

primum vacuus a periculo animus fuit, id ipsum quod paranti expeditionem Othoni campus Martius et via Flaminia, iter belli, esset obstructum a fortuitis vel naturalibus caussis, in prodigium et omen imminentium cladium vertebatur.

LXXXVII. Otho lustrata urbe et expensis belli consiliis, quando Peninae Cottiaeque Alpes et ceteri Galliarum aditus Vitellianis exercitibus claudebantur, Narbonensem Galliam aggredi statuit classe valida et partibus fida, quod reliquos caesorum ad pontem Milvium et saevitia Galbae in custodiam habitos in numeros legionis composuerat, facta et ceteris spe honoratioris in posterum militiae. addidit classi urbanas co- 2 hortes et plerosque e praetorianis, vires et robur exercitus atque ipsis ducibus consilium et custodes. summa expeditionis Antonio Novello, Suedio Clementi primipilaribus, Aemilio Pacensi, cui ademptum a Galba tribunatum reddiderat, permissa. curam navium Oscus libertus retinebat ad observandam hone- 3 stiorum fidem comitatus. peditum equitumque copiis Suetonius Paullinus, Marius Celsus, Annius Gallus rectores destinati. sed plurima fides Licinio Proculo praetorii praefecto. is ur- 4 banae militiae impiger, bellorum insolens, auctoritatem Paullini, vigorem Celsi, maturitatem Galli, ut cuique erat, criminando, quod facillimum factu est, pravus et callidus bonos et modestos anteibat.

LXXXVIII. Sepositus per eos dies Cornelius Dolabella in coloniam Aquinatem neque arta custodia neque obscura, nullum ob crimen, sed vetusto nomine et propinquitate Galbae monstratus. multos e magistratibus, magnam consularium 2 partem Otho non participes aut ministros bello, sed comitum specie secum expedire iubet; in quis et L. Vitellium eodem

---

via Flaminia] Ann. 3, 9. ex urbe ad Ariminum. Vid. Sachse, l. c. §. 276 sqq.

Cap. 87. *lustrata urbe*] „Facta lustratio prodigiorum caussa amburbiali sacrificio, h. e. circumducta circa urbem victima expiatoria. Vid. Duker. ad Liv. 35, 19." *Ernest.* ad Ann. 13, 24.

reliquos caesorum] Vid. c. 6. 31. — *in custodiam habitos*, ut Liv. 22, 25. *prope in custodiam habitum.* Caes. B. C. 1, 25. *in potestatem habere.* cf. Ramshorn. gr. lat. p. 470.

spe] Ex emendatione I. F. Gronovii pro *spes.* — Mox *vires et robur* ex Lipsii emendatione pro *viris ut robur.*

comitatus] In libris scriptis hae lectiones reperiuntur: *invitatus, imitatus, immutatus.* Viri docti multa proposuerunt, ut locum sanum redderent; Faernus *initio datus*, Pichena *immixtus*, Ernesti *impositus*, Baden *idem datus*, I. Fr. Gronov. *minister datus* vel *comitatus*, quod cum Bekkero et Rittero recepimus; vid. Obss. 2, 20. Walther. *simul datus*, Bötticher. *comes datus.*

Cap. 88. *Dolabella — nullum ob crimen*] Conf. Hist. 2, 63. Suet. Galb. 12. Plut. 23. *vetusto nomine* — significatur Dolabella Ciceronis gener, turbidum ingenium.

quo ceteros cultu, nec uti imperatoris fratrem nec ut hostis. igitur mota urbis cura; nullus ordo metu aut periculo vacuus. primores senatus aetate invalidi et longa pace desides, segnis et oblita bellorum nobilitas, ignarus militiae eques, quanto magis occultare et abdere pavorem nitebantur, manifestius 4 pavidi. nec deerant e contrario qui ambitione stolida conspicua arma, insignes equos, quidam luxuriosos apparatus conviviorum et irritamenta libidinum ut instrumenta belli mercarentur, sapientibus quietis et reipublicae cura; levissimus quisque et futuri improvidus spe vana tumens; multi afflicta fide in pace ac turbatis rebus alacres et per incerta tutissimi.

LXXXIX. Sed vulgus et magnitudine nimia communium curarum expers populus sentire paullatim belli mala conversa in militum usum omni pecunia, intentis alimentorum pretiis; quae motu Vindicis haud perinde plebem attriverant, secura tum urbe et provinciali bello, quod inter legiones Galliasque 2 velut externum fuit. nam ex quo divus Augustus res Caesarum composuit, procul et in unius sollicitudinem aut decus populus Romanus bellaverat. sub Tiberio et Caio tantum pacis adversa rei publicae pertimuere. Scriboniani contra Claudium 3 incepta simul audita et coercita; Nero nuntiis magis et rumoribus quam armis depulsus, tum legiones classesque et, quod raro alias, praetorianus urbanusque miles in aciem deducti; Oriens Occidensque et quicquid utrimque virium est, a tergo; 4 si ducibus aliis bellatum foret, longo bello materia. Fuere qui proficiscenti Othoni moras *religionemque nondum conditorum ancilium* afferrent, aspernatus est omnem cunctationem ut Neroni quoque exitiosam; et Caecina iam Alpes transgressus exstimulabat.

XC. Pridie Idus Mart. commendata patribus re publica reliquias Neronianarum sectionum nondum in fiscum conversas

---

mota urbis cura] Ita Bekker. et Ritter. e cdd. veteribusque editionibus. Walther, cum aliis cdd. edd. pr. Lips. *motae urbis curae*.

multi afflicta fide] Ita e cdd. et vett. edd. Ryckius, I. Gronovius et edd. sqq. *multis afflicta fides* edd. pr. Rhenan. al.

Cap. 89. *magnitudine nimia*] „Refer ad populum, qui in societatem curarum talium venire non potest propter multitudinem suam." *Ern.* Idem quod c. 8. *tamquam in tanta multitudine.* Cic. Agr. 2, 35, 95. *Campani semper superbi bonitate agrorum et fructuum magnitudine.*

rei publicae pertimuere] Ita Bekkerus e cdd. cum Put. Ber. al. Petersen, hunc locum ita interpretatur: sub Tiberio et Caio Romani reip. caussa timuerunt pacis adversa, i. e. saeva iussa, continuas accusationes, fallaces amicitias, perniciem innocentium, exilia et caedes. Waltherus e cdd. recepit *pertinuere*, quod explicat *perennitatem habuere, duravere.* Oberlin. dedit: *in remp. pertinuere.* Ritterus delet *reipublicae.* Potuit Tacitus scribere: *remp. perdidere.*

conditorum ancilium] Conf. Ovid. Fast. 3, 260 sqq.

revocatis ab exsilio concessit, iustissimum donum et in speciem magnificum, sed festinata iam pridem exactione usu sterile. mox vocata concione, *maiestatem urbis et consensum populi* 2 *ac senatus pro se* attollens, adversum Vitellianas partes modeste disseruit, *inscitiam potius legionum quam audaciam* increpans, nulla Vitellii mentione, sive ipsius ea moderatio seu scriptor orationis sibi metuens contumeliis in Vitellium abstinuit, quando, ut in consiliis militiae Suetonio Paullino et Mario Celso, ita in rebus urbanis Galerii Trachali ingenio Othonem uti credebatur. et erant qui genus ipsum orandi 3 noscerent, crebro fori usu celebre et ad implendas aures latum et sonans. clamor vocesque vulgi ex more adulandi nimiae et falsae. quasi dictatorem Caesarem aut imperatorem 4 Augustum prosequerentur, ita studiis votisque certabant; nec metu aut amore, sed ex libidine servitii. ut in familiis privata cuique stimulatio et vile iam decus publicum. profectus Otho quietem urbis curasque imperii Salvio Titiano fratri permisit.

Cap. 90. *Sterili*] Revocavit Waltherus. Recte. Vid. ad c. 67. Lipsius *sterile*, quod retinuit Ritterus.

Othonem uti] Acidalio vocabulum *Othonem* e glossemate videtur irrepsisse, quod iudicium approbat Ernestius. De *Galerio Trachalo*, qui fuit consul a. 821., conf. Quintil. X, 1, 119. XII, 5, 5. 10, 11.

ad implendas aures] Complures cdd. veteresque edd. *populi aures*. Ernestius cum ed. pr. delevit *populi*, quem cum Bekkero et Rittero sequimur.

Servitii.] Post *servitii* cum Lipsio plene interpunximus; Ritterus commate. I. F. Gronovius suspicabatur: *sed ex libidine servitii et in tantis malis privata cuique stimulatio et vile decus publicum*.

C. CORNELII TACITI
HISTORIARUM
LIBER SECUNDUS.

BREVIARIUM LIBRI.

Cap. 1. Titus ad Galbam missus, nuntio mortis eius accepto vertit iter. 2. Paphiae Veneris templum adit. 3. huius origo et deae cultus. 4. ibi futura edoctus, acuto animo ad patrem, qui bellum Iudaicum profligaverat, redit. 5. Vespasiani Mucianique ingenium ac mores diversi. hi duces positis odiis in medium consulunt. inde 6. 7. civilis belli occasio, intumescentibus Orientis legionibus. 8. 9. Falsi Neronis ludibrium, ab Asprenate compressum. 10. In urbe parvae res magnis motibus actae. Vibius Crispus Annium Faustum, delatorem fratris sui, pervertit.

11. Laeta Othoni principia belli, 12. miles eius in Alpinos saevit, 13. in Albium Intemelium iras vertit. egregium maternae pietatis exemplum. 14. inminet provinciae Narbonensi Othoniana classis. Vitelliani caesi. 15. nec Othonianis incruenta victoria. 16. Pacarium procuratorem, iuvare Vitellium Corsorum viribus parantem, insulani necant. 17. Vitellianorum res secundae in Italia. 18. 19. Spurinna placentiam munit contra Vitellianos. 20. eam Caecina dum oppugnat, 21. amphitheatrum urbi proximum conflagrat, 22. obsidione soluta Cremonam Caecina petit, ubi 23. Othoniani prospere pugnant. vincentium inpetum reprimunt duces, inde suspecti fiunt suis. 24. Caecinae insidias in ipsum vertit Suetonius Paullinus, cuius 25. cunctatione Vitelliani servantur. 26. utrimque tumultuantur milites.

27. Valens in Italiam copias ducit. 28. 29. gravis in eius exercitu orta Batavorum seditio Alpheni Vari consilio composita. 30. iunctis armis, aemulatione suppressa, Caecina ac Valens Vitellium fovent, Othoni probra obiectant. eorum 31. Othonisque et Vitellii comparatio. Otho consultat de ratione belli. 32. Suetonius Paullinus moram suadet. 33. Titiani fratris et Proculi consilia praevalent. Otho cum valida manu Brixellum concedit. 34. Vitelliani transitum Padi simulant; 35, 36. quem prohibentes Othoniani caeduntur. 37. vanus rumor, pavore belli fastidiove utriusque principis pacis consilia inter exercitus fuisse agitata. 38. excursus de prioribus populi Romani civilibus bellis. 39. 40. Titianus et Proculus ad quartum a Bedriaco castra inperite promovent. ducibus dubiis rem in discrimen mitti Otho iubet. 41—43. Bedriacensis pugna. 44. Othonianorum fuga et adversus duces suos ira. 45. induciae. victi cum victoribus, in lacrimas effusi, civilia bella detestantur. 46—49. Accepto cladis nuntio Otho, consilii certus, spretis amicorum militumque solatiis, seditionem compescit et in ferrum pectore incumbit. funus maturatum. ad rogum quidam militum se interficiunt. 50. Othonis aetas, origo, fama.

51. Novata luctu ac dolore militum seditio. 52—54. pars senatus Othonem secuta extremum discrimen adit. 55. Romae trepidationis

nihil; spectantur ludi; audita Othonis morte Vitellio plauditur. 56. gravis Italiae victor exercitus. 57. Vitellius nuntium de victoria sua accipit, 58. simulque de transgressa in partes suas utraque Mauretania. 59. Blaesi verniles blanditias odiis pensat. 60. Othonianorum promptissimos centuriones interficit, duces absolvit. 61. Maricci, inserere sese fortunae ausi, supplicium. 62. Vitellii gula, leges. spretum Augusti Caesarisque praeconium. pulsi mathematici. equites arena prohibiti. 63. 64. Dolabellae caedes. Triariae licentia Galeriae et Sextiliae modestia. 65. Cluvius absolvitur, Trebellius removetur. 66. Victae legiones ferociunt. quartadecimanorum et Batavorum discordia. 67. praetorianorum honesta missio. sparguntur legiones. 68. luxuriam principis aemulatur exercitus. Ticini tumultus alio tumultu sedatus. Verginii periculum. 69. cohortes Batavorum in Germaniam remissae. amputati legionum auxiliorumque numeri, miles luxu corruptus. 70. Vitellius Bedriacenses campos laetus lustrat, propinquae sortis ignarus. 71. Neronis libidines aemulatur. consulatus partitur. 72. Falsus Scribonianus cruci suffixus.

73. Vitellius, ob adactum in verba eius Orientem superbus et vecors, Vespasiani ad nomen excitatur. 74. hic bellum armaque parat. 75—78. nutantem firmant Mucianus, legati alii, vatum responsa et Carmeli dei sacerdos. 79. 80. imperatorem salutant Aegyptus et Syria. 81. accedunt ad partes eius reges Sohemus, Antiochus, Agrippa, regina Berenice. 82. belli consilia. Titus instat Iudaeae. Vespasianus claustra Aegypti obtinet. 83. 84. Mucianus cum exercitu praemissus nervum belli conquirit. 85. 86. Moesicae Pannonicaeque legiones, in partes transgressae, Dalmaticum militem trahunt. belli faces Antonius Primus, Cornelius Fuscus. 87. Vitellius, contemptior in dies, gravi urbem agmine petit, eamque 88. 89. patrata multa militum paganorumque caede, ut captam, ingressus 90. magnificam de semet ipso orationem promit. 91. humani divinique iuris expers, nonnulla tamen popularia usurpat. 92. munia imperii Caecina ac Valens obeunt. Vitellio auctoritatis nihil. 93. militis in urbe otium, libidines, morbi, mortes, 94. insolentia, paucitas. Vitellii inopia, prodigentia. duces Galliarum postulati ad supplicium. militiae ordo confusus. 95. natalis Vitellii ingenti paratu celebratus. inferiae Neroni factae. urbis miseria. 96. defectionis Flavianae rumores male coercet Vitellius. 97. 98. excita tamen auxilia, sed necessitas dissimulata. 99. inrumpentibus hostibus Caecina ad bellum praemittitur; sed is 100. 101. cum Lucilio Basso classibusque Ravennate Misenensique proditionem componit, et ad partes Vespasiani transit.

Gesta haec sunt paucis mensibus anno eodem, consulibus iisdem et aliis suffectis, de quibus videsis 1, 77.

Gesta eodem anno, Consulibus iisdem et aliis suffectis.

I. Struebat iam fortuna in diversa parte terrarum initia caussasque imperio, quod varia sorte laetum rei publicae aut atrox, ipsis principibus prosperum, aut exitio fuit. Titus 2 Vespasianus e Iudaea incolumi adhuc Galba missus a patre

---

Cap. 1. *Struebat iam* —] Annal. 2, 42. *struxit caussas.* — *Varia sorte* pro vulgata ad Pichenam scriptura *varie ortum* e certissima Lipsii emendatione e cod. Vat., in quo est *rari aborte.*

caussam profectionis *officium erga principem et maturam petendis honoribus iuventum* ferebat. 3 sed vulgus fingendi avidum disperserat *accitum in adoptionem.* materia sermonibus senium et orbitas principis et intemperantia civitatis, donec 4 unus eligatur, multos destinandi. augebat famam ipsius Titi ingenium, quantaecunque fortunae capax, decor oris cum quadam maiestate, prosperae Vespasiani res, praesaga responsa, et inclinatis ad credendum animis loco ominum etiam fortuita. 5 ubi Corinthi Achaiae urbe certos nuntios accepit de interitu Galbae, et aderant qui arma Vitellii bellumque affirmarent, anxius animo paucis amicorum adhibitis cuncta utrimque per-6 lustrat. *si pergeret in urbem, nullam officii gratiam in alterius honorem suscepti; ac se Vitellio sive Othoni obsidem fore. sin rediret, offensam haud dubiam victoris, sed incerta adhuc victoria et concedente in partes patre filium excusatum. sin Vespasianus rem publicam susciperet, obliviscendum offensarum de bello agitantibus.*

II. His ac talibus inter spem metumque iactatum spes vicit. fuere qui *accensum desiderio Berenices reginae vertisse iter* crederent. neque abhorrebat a Berenice iuvenilis animus: sed gerendis rebus nullum ex eo impedimentum. 2 laetam voluptatibus adolescentiam egit, suo quam patris im-

---

caussam profectionis —] Hist. 1, 10. — Ioseph. B. I. 4, 9. 2. addit, missum Titum, ut super Iudaeae rebus mandata Galbae acciperet. *Ferebat*, i. q. praedicabat, prae se ferebat, ut Hist. 2, 26. *timuisse se Paulinus ferebat.* De proximis conf. Hist. 1, 12.

prosperae Vespasiani res —] Commemoratio rerum Vespasiani non aliena est ab hac orationis serie; et iam verba *ipsius Titi* postulant, ut patris Vespasiani nomen per oppositionem pronuntietur. Mox, ut Ernestius, approbo I. F. Gronovii coniecturam *praesagia, responsa;* nam *praesaga responsa* parum apte dicitur, cum *responsa* affirmationes, non praesagitiones contineant. Inest in loco egregia ascensio, *prosperae res, praesagia, responsa, fortuita. Fortuita*, quae alias casui adscripta fuissent, rapiebantur in omen principatus Tito destinati, ex quo semel ista credulitas animos invaserat. Ita Grotius, qui scripsit *fortuita* pro *fortuna*, quae est vett. libb. scriptura.

sed incerta] In codd. et vett. edd. *et* invenitur; *sed* debetur Rhenano.

offensarum] Ita cod. Flor. alt. et Vat. edd. pr. Pich. al. Alii edd. et edd. *infensarum*, corrupte, pro quo Grotius ponit *infensorum*, i. e. Othonis ac Vitellii.

Cap. 2. *desiderio Berenices*] Berenice, filia Herodis Agrippae, Iudaeorum regis, soror Agrippae Hist. 2, 81. memorati, nupta primum Herodi, Chalcidis regi, patruo suo, postea Polemoni, Ponti regi, insignis venustate, praecipuo amore expetita a Tito, quem postea in urbem est comitata. Statim tamen ob populi indignationem dimisit ab urbe, invitus invitam. Suet. Tit. 7. Reimar. ad Dion. 66, 15. interpretes ad Act. 25, 13. 26, 30. In ed. pr. *Bernices*, ut locis Act. citatis. Alibi *Beronices*.

perio moderatior. igitur oram Achaiae et Asiae ac laeva maris praevectus Rhodum et Cyprum insulas, inde Syriam audentioribus spatiis petebat. atque illum cupido incessit adeundi 3 visendique templum Paphiae Veneris, inclutum per indigenas advenasque. haud fuerit longum initia religionis, templi ritum, formam deae (neque enim alibi sic habetur) paucis disserere.

III. *Conditorem templi regem Aerian* vetus memoria, quidam *ipsius deae nomen id* perhibent. fama recentior tradit *a Cinyra sacratum templum, deamque ipsam conceptam mari huc appulsam. sed scientiam artemque haruspicum accitam, et Cilicem Tamiram intulisse; atque ita pactum ut familiae utriusque posteri caerimoniis praesiderent.* mox, ne honore 2 nullo regium genus peregrinam stirpem antecelleret, ipsa quam intulerant scientia hospites cessere: tantum Cinyrades sacerdos consulitur. hostiae, ut quisque vovit, sed mares deliguntur: certissima fides haedorum fibris. sanguinem arae 3 offundere vetitum: precibus et igne puro altaria adolentur,

---

modestior] Ita Guelf. edd. pr. Put. sqq. In Flor. alt. *moderatior*. Suet. Tit. 1. *privatus atque etiam sub patre principe ne odio quidem, nedum vituperatione publica caruit.*

laeva maris] Loca a Corintho Syriam petentibus ad laevam sita. — *Praevectus* habet Flor. alt. et ed. pr. unde recepit Ernestius pro *praetervectus*, quod est in cod. Bud. edd. Put. sqq. *Audentiora spatia*, quae opponuntur locutioni *oram legere*, sunt spatia, ad quae permeanda maiori audacia opus est, i. e. mare apertum. Vid. ad Hist. 1, 67. Marcilius coniecit *lentioribus*, Heinsius *adductioribus*, Ritterus *patentioribus*.

ritum] Vett. libri habent *situm*, quod Dureau de Lamalle mutavit in *ritum*. Id post Bekkerum et Waltherum recepimus. *Sic habetur*, i. e. in talem formam fingitur.

Cap. 3. *Aerian*] Rhenan. dedit *Aeriam* ex Ann. 3, 62. Conf. Ramshorn. gr. lat. p. 41. In cd. Flor. *Veriam*, in aliis *Verianum* et *Venerianum*. *Vetus memoria* est vetus traditio, narratio, ut Ann. 6, 28. Cic. de orat. 1, 2, 4. *veteris cuiusdam memoriae recordatio.*

a Cinyra] In Flor. teste Victor. *a Cynyra* et infra *Cinyrades*, teste Pichena *a Cynira* et *Cynirades*. De Cinyra, conditore Paphi et delubri Veneris in Cypro vid. Apollodor. 3, 14. 3. ibique Heyn. p. 324—326. De Venere *concepta mari* Hesiod. theog. 90—206. Virgil. Aen. 5, 800. *fas omne est, Cytherea, meis te fidere regnis, unde genus ducis.*

Cilicem Tamiram] Haec scriptura est a Rhenano. In Flor. *cilicentamirā*, in Bud. *cilicentam miram*. Cic. de divin. 1, 2. *Cilicum et Pisidarum gens et his finitima Pamphilia — volatibus avium cantibusque ut certissimis signis declarari res futuras putant.* Meurs. in Cypro p. 50. Hesych. s. v. Ταμιράδαι. — *Scientia cessere*, ut Hist. 2, 77. 3, 78. *cedere imperio.*

vovit, sed mares] Ita Pich. duce Flor. pro *vovisset, mares*. German. 10. *nec ulli auspicio maior fides.* Virgil. Aen. 10, 176. *ille hominum divumque interpres, cui pecudum fibrae, caeli cui sidera parent.* De voc. *fibrae* conf. I. H. Voss. ad Virgil. Georg. 1, 484. p. 199.

igne puro altaria adolentur] Virg. Aen. 7, 71. *castis adolet dum altaria taedis.* — *Adolere, vermehren, verherrlichen*, und *adolescere*,

nec ullis imbribus quamquam in aperto madescunt. simulacrum deae non effigie humana, continuus orbis latiore initio tenuem in ambitum metae modo exsurgens; et ratio in obscuro.

IV. Titus spectata opulentia donisque regum, quaeque alia laetum antiquitatibus Graecorum genus incertae vetustati affingit, *de navigatione* primum consuluit. postquam *pandi viam et mare prosperum* accepit, de se per ambages inter-2 rogat caesis compluribus hostiis. Sostratus (sacerdotis id nomen erat) ubi laeta et congruentia exta magnisque consultis annuere deam videt, pauca in praesens et solita respondens, petito secreto futura aperit. Titus aucto animo ad patrem pervectus suspensis provinciarum et exercituum mentibus ingens rerum fiducia accessit.

3 Profligaverat bellum Iudaicum Vespasianus, oppugnatione Hierosolymorum reliqua, duro magis et arduo opere ob ingenium montis et pervicaciam superstitionis, quam quo satis

---

wachsen, herrlicher werden, sind feierliche Worte für das unglückliche *Verbrennen*. Conf. I. H. Voss. ad Virgil. Georg. p. 860. Idem narrat Polybius 16, 12. de simulacro Dianae Cindyadis apud Bargylietas in Asia.

simulacrum deae —] Figura conus est. Maximus Tyrius diss. VIII, 7. *Παφίοις ἡ μὲν Ἀφροδίτη τὰς τιμὰς ἔχει, τὸ δὲ ἄγαλμα οὐκ ἂν εἰκάσαις ἄλλῳ τῳ ἢ πυραμίδι λευκῇ.* Servius ad Virgil. Aen. 1, 724. *Apud Cyprios Venus in modum umbilici, vel ut quidam volunt, metae colitur.*

Cap. 4. *laetum antiquitatibus genus*] „*Antiquitates* nonnunquam sumuntur pro historia rerum antiquarum. Nam multi scriptores libros suos, in quibus antiquas res persequebantur, *antiquitates* inscribere soliti sunt, ut *Plin. praefat. H. N.* docet. Gell. 5, 13. *huius moris multa sunt testimonia in antiquitatibus perscripta.* Id. 11, 1. *Varro in antiquitatibus rerum humanarum scripsit. Ateius Capito* apud eund. 13, 12. *in antiquitatibus Romanis legisset. Forcell.*

compluribus] Sic Flor. ed. pr. Alii *pluribus.* — Pro *sacerdotis* in Flor. *sacerdotii.* — *Magna consulta*, ut Virg. Aen. 11, 410. *nunc ad te et tua magna, pater, consulta revertor*, sunt magnae res de quibus consulitur.

ad patrem pervectus] Pater tum subsistebat Caesareae in Iudaea. Pro *pervectus* omnes ante Rhenanum *provectus.* Muretus sic distinguebat: *pervectus. Suspensis* —. Provinciae et exercitus nondum de partibus, quas sequerentur, constituerant. — In proximis Pichena et Lipsius *fiducia* accipiebant casu sexto; at Titus ipse vocatur *ingens rerum fiducia*, i. e. qui dabat rerum fiduciam. Ita Hist. 2, 5. *praecipua concordiae fides Titus.* Hist. 4, 85. *praecipua victoriae fides dux hostium.* Conf. Gronov. et Walther. ad h. l.

profligaverat bellum] Ann. 4, 73. *profligato bello. Profligare* est magnam rei partem conficere, dem Ende nahe bringen. Cic. Tusc. 5, 6, 15. *profligata iam haec et paene ad exitum adducta quaestio est.* Ad quem loc. conf. Klotz. Add. Kuniss. ad Cic. de orat. p. 685.

ob ingenium montis] Ann. 6, 41. *locorumque ingenio.* In Flor. est *montis.* Editiones veteres exhibent *gentis*, quod fictum est a Rhenano ex *mentis* scriptura quorundam codd. et ed. pr. — Pro *quam quo*, quod habet Flor., vulgo *quam quod.* Vid. ad Ann. 16, 22.

virium obsessis ad tolerandas necessitates superesset. tres, 4 ut supra memoravimus, ipsi Vespasiano legiones erant, exercitae bello: quattuor Mucianus obtinebat in pace; sed aemulatio et proximi exercitus gloria repulerat segnitiam, quantumque illis roboris discrimina et labor, tantum his vigoris addiderat integra quies et inexperti belli labor. auxilia utrique cohortium 5 alarumque, et classes regesque, ac nomen dispari fama celebre.

V. Vespasianus acer militiae, anteire agmen, locum castris capere, noctu diuque consilio ac, si res posceret, manu hostibus obniti, cibo fortuito, veste habituque vix a gregario milite discrepans; prorsus, si avaritia abesset, antiquis ducibus par. Mucianum e contrario magnificentia et opes 2 et cuncta privatum modum supergressa extollebant; aptior sermone, dispositu provisuque civilium rerum peritus: egregium principatus temperamentum, si demptis utriusque vitiis solae virtutes miscerentur. ceterum hic Syriae, ille Iudaeae 3 praepositus, vicinis provinciarum administrationibus, invidia discordes, exitu demum Neronis positis odiis in medium con-

---

tres, ut supra memoravimus] Hist. 1, 10. Add. 5, 1. Freinshemio novum hic caput videtur esse incipiendum.

depulerat] Sic Flor. Alii *repulerat*, quod Petersen. defendit allato Ciceron. loco pro Flacco c. 2. *qui Catilinam ex urbe repulit.*

inexperti belli labor] Ita Flor. Bud. et vett. edd. ante Rhenanum, qui dedit *inexpertus belli labor*. Atque hanc tenens scripturam Petersen. p. 5 sq. locum ita expedit, ut vis primaria insit in *inexpertus*, idque passiva vi positum cum verbis *belli labor* unam efficiat notionem locique mens haec sit: quantum Vespasiani roboris discrimina et labor iniecerant, tantum Muciani copiis vigoris addiderat integra quies et ea res, quod belli labor nondum expertus erat, i. e. quod belli labores nondum gustaverant. Hanc rationem ego quoque amplecterer, nisi cod. Flor. praeberet *inexperti*. Veterem igitur scripturam revocavimus cum Bekkero et Walthero, quorum hic intelligit *inexperti belli laborem* severitatem disciplinae in pace inexorabilem (1, 51), opus et laborem (Ann. 1, 20), quae militibus plerumque gravius tolerabantur quam belli proelia. Videtur tamen id potius hic valere, quod Tacitus saepissime adiectivum non ei substantivo, cui oportebat, adiungit, ut cap. 5. *vicinis provinciarum administrationibus*. Rhenanus et Danesius volebant *ardor* pro *labor*. At haec vis iam inest in vocabulo *vigoris*. Ritterus audacter scripsit *calor*.

Cap. 5. *noctu diuque*] In Guelf. *nocte dieque*. De forma *diu* conf. Hartung, Lehre von den Partikeln d. griech. Spr. P. 1. p. 231. De ablativo *cibo fortuito* vid. ad 1, 8. — *Prorsus*, in summa, verbo, ut 2, 62. *prorsus, si luxuriae temperaret, avaritiam non timeres.*

aptior sermone] Ita Waltherus et Ritterus cum vett. libris omnibus. Bekker. cum Bipontinis dedit *sermoni*. I. F. Gronovius reliqua sic coniungit: *dispositu provisuque* sc. aptior, *civilium rerum peritus*. Waltherus ut Savilius haec omnia in unam sententiam coniungit: peritus erat civilium rerum disponendarum providendarumque. Substantivum *dispositus* pro dispositione praeter hunc locum non reperitur: *provisus* est Ann. 15, 8. De constructione adiectivi *peritus* cum ablativo vid. Ramshorn. gr. lat. p. 319. et Ruhnken. ad Vell. 2, 29.

suluere, primum per amicos: dein praecipua concordiae fides Titus prava certamina communi utilitate aboleverat, natura 4 atque arte compositus alliciendis etiam Muciani moribus. tribuni centurionesque et vulgus militum industria, licentia, per virtutes, per voluptates, ut cuique ingenium, asciscebantur.

VI. Antequam Titus adventaret, sacramentum Othonis acceperat uterque exercitus, praecipitibus, ut assolet, nuntiis et tarda mole civilis belli, quod longa concordia quietus 2 Oriens tunc primum parabat. namque olim validissima inter se civium arma in Italia Galliave viribus Occidentis coepta; et Pompeio, Cassio, Bruto, Antonio, quos omnes trans mare secutum est civile bellum, haud prosperi exitus fuerant; auditique saepius in Syria Iudaeaque Caesares quam inspecti. nulla seditio legionum; tantum adversus Parthos minae, vario eventu. 3 et proximo civili bello turbatis aliis inconcussa ibi pax; dein fides erga Galbam. mox, ut *Othonem ac Vitellium scelestis armis res Romanas raptum ire* vulgatum est, ne penes ceteros imperii praemia, penes ipsos tantum servitii necessitas esset, 4 fremere miles et vires suas circumspicere. septem legiones statim et cum ingentibus auxiliis Syria Iudaeaque; inde continua Aegyptus duaeque legiones, hinc Cappadocia Pontusque et quicquid castrorum Armeniis praetenditur. Asia et ceterae provinciae nec virorum inopes et pecuniae opulentae. Quantum insularum mari cingitur, et parando interim bello secundum tutumque ipsum mare.

VII. Non fallebat duces impetus militum: sed bellantibus aliis placuit exspectari belli exitum. *victores victosque nun-*

---

aboleverat] Ita vett. libri omnes pro *abolverat*. Formam *abolui* affert Priscian. 9. prope fin., ut annotatum est ab editoribus Forcellini. Add. Ramshorn. gr. lat. p. 124.

asciscebantur] I. e. conciliabantur, ut infra c. 8. *quosdam ex Oriente commeantium ascivit.*

Cap. 6. *validissima — civium arma — coepta*] I. e. bellum civile maximis Occidentis viribus coeptum. 2, 11. *per civilia arma.*

turbatis aliis] *Alia* sunt provinciae aliae. Opponitur *ibi.*

raptum ire] Hor. Od. 1, 2, 15. *vidimus Tiberim — ire deiectum monumenta regis.* Conf. ad 1, 67.

secundum] Sic Lipsius et Pichena cum edd. Flor. et Vat. pro *seclusum*, quod est in aliis edd. Hist. 4, 83. *illis mare secundum.*

Cap. 7. *belli exitum. victores — coalescere.*] Sic locum emendavit Pichena, quam emendationem Lipsius ceterique deinceps editores receperunt. Ante Pichenam locus ita erat constitutus: *exspectari bellum: cum in victores victosque nunquam solida fides coalesceret.* Ryckius e cod. Agr. scripsit: *exspectari bellum. cum victoribus victos nunquam solida fide coalescere.* In Flor. est: *exspectari bellum: cum hi victores — coalescere.* Unde scribere malim: *quia* vel *quoniam victores — coalescere;* ut *quia* vel *quoniam* utpote in oratione obliqua cum infinitivo construatur. Conf. Zumpt. gr. lat. p. 511 sqq. Ramshorn. gr. lat. p. 798.

quam solida fide coalescere. nec referre, Vitellium an Othonem superstitem fortuna faceret. rebus secundis etiam egregios duces insolescere: discordiam his, ignaviam, luxuriem; et suismet vitiis alterum bello, alterum victoria periturum. igitur arma in occasionem distulere Vespasianus Mucianusque 2 nuper, ceteri olim mixtis consiliis, optimus quisque amore rei publicae: multos dulcedo praedarum stimulabat, alios ambiguae domi res. ita boni malique caussis diversis, studio pari, bellum omnes cupiebant.

VIII. Sub idem tempus Achaia atque Asia falso exterritae, velut Nero adventaret, vario super exitu eius rumore eoque pluribus vivere eum fingentibus credentibusque. ceterorum 2 casus conatusque in contextu operis dicemus: tunc servus e Ponto sive, ut alii tradidere, libertinus ex Italia, citharae et cantus peritus, (unde illi super similitudinem oris propior ad fallendum fides) adiunctis desertoribus quos inopia vagos ingentibus promissis corruperat, mare ingreditur; ac vi tempestatum Cythnum insulam detrusus et militum quosdam ex Oriente commeantium ascivit vel abnuentes interfici iussit, et spoliatis negotiatoribus mancipiorum valentissimum quemque armavit. centurionemque Sisennam dextras, concordiae in- 3 signia, Syriaci exercitus nomine ad praetorianos ferentem variis artibus aggressus est, donec Sisenna clam relicta insula trepidus et vim metuens aufugeret. inde late terror, multis ad celebritatem nominis erectis rerum novarum cupidine et odio praesentium.

IX. Gliscentem in dies famam fors discussit. Galatiam ac Pamphyliam provincias Calpurnio Asprenati regendas Galba permiserat. datae e classe Misenensi duae triremes ad prosequendum, cum quibus Cythnum insulam tenuit. nec defuere 2

---

ceteri olim mixtis consiliis] Sic Flor. edd. pr. Rhen. sqq. Alii *caeterum olim*. Ryck. ex Agr. edidit: *nuper Titi opera mixt. cons.* Pichena *ceteros* intelligit Titum, legatos, tribunos aliosque fidos ministros et amicos; *olim*, statim post Neronis exitum.

Cap. 8. *falso exterritae*] Conf. 1, 2. *ceterorum*, qui pro Nerone se venditabant.

propior ad fallendum fides] I. e. quae maiorem ad fallendum habet vim. Freinshemius volebat *promptior*, Ernestius *pronior*.

Cythnum] Sic Flor., ut c. 9. *Scithinum*. In aliis libris *Cynthum*, *Cinthum*, *Scythinum*. Haec insula etiam appellatur *Dryopis*, *Ophiusa*. Hodie *Thermia*.

vel abnuentes] Ita Flor. Alii *et abn.* — *Negotiatores* sub Caesaribus iidem qui mercatores.

dextras — insignia] Sic Bud. edd. pr. Rhen. Alii *signa*. Conf. Hist. 1, 54.

Cap. 9. *cum quibus*] Sic Flor. cum Bud. et scripsit Rhenan. pro *eum, quibus*. Infra c. 19. *si cum exercitu Caecina — circumfudisset.*

qui trierarchos nomine Neronis accirent. is in maestitiam compositus et *fidem suorum quondam militum* invocans, *ut eum in Syria aut Aegypto sisterent*, orabat. Trierarchi nutantes, seu dolo, *alloquendos sibi milites et paratis omnium* 3 *animis reversuros* firmaverunt. sed Asprenati cuncta ex fide nuntiata; cuius cohortatione expugnata navis et interfectus quisquis ille erat. corpus, insigne oculis comaque et torvitate vultus, in Asiam atque inde Romam pervectum est.

X. In civitate discordi et ob crebras principum mutationes inter libertatem ac licentiam incerta parvae quoque 2 res magnis motibus agebantur. Vibius Crispus pecunia, potentia, ingenio inter claros magis quam inter bonos, Annium Faustum equestris ordinis, qui temporibus Neronis delationes factitaverat, ad cognitionem senatus vocabat. nam recens Galbae principatu censuerant patres, *ut accusatorum caussae* 3 *noscerentur.* id senatusconsultum varie iactatum et, prout potens vel inops reus inciderat, infirmum aut validum retinebatur. ad hoc terroris et propria vi Crispus incubuerat delatorem fratris sui pervertere; traxeratque magnam senatus partem, ut *indefensum et inauditum dedi ad exitium* postu-4 larent. contra apud alios nihil aeque reo proderat quam nimia potentia accusatoris: *dari tempus, edi crimina, quamvis invisum ac nocentem more tamen audiendum* censebant. Et valuere primo dilataque in paucos dies cognitio. mox damnatus est Faustus, nequaquam eo assensu civitatis, quem pes-5 simis moribus meruerat. quippe ipsum Crispum easdem accusationes cum praemio exercuisse meminerant, nec poena criminis sed ultor displicebat.

---

ut eum sisterent] Requiritur *se.* At vid. Zumpt. gr. lat. p. 476.

trierarchi] In Bud. *trierarchas,* in Flor. et ed. pr. *trierarchis,* unde Bipontini obsecuti Ernestio *trierarchi seu* ediderunt. *Firmaverunt* i. q. affirmaverunt; ut Ann. 1, 81. 6, 6. 50.

Cap. 10. *recens*] *Unlängst.* vid. Bach. ad Ann. 3, 26. — Ann. 4, 20. *pars ut liberis relinqueretur censuerat.*

retinebatur. ad hoc terroris] Ita nunc editur e Rhenani coniectura et cod. Bodleiano, quam scripturam Rhenanus explicat *ad hunc terrorem.* In Flor. est: *retinebat, ad hunc terroris.* Etiam in ed. pr. est *retinebat;* unde Waltherus edidit: *retinebat adhuc terroris,* quam locutionem intepretatur graeca structura, ut sit *retinens erat terroris,* ut Ann. 2, 38. *nobilitatis retinens.* At verbum finitum participii structurae impatiens est. Cum sequatur *et propria vi,* non incommoda videtur haec scriptura: *retinebant. atque huius terrore et propria vi.* — Bötticher. coniicit: *retinebant adhuc Othoniani.* — *Incubuerat pervertere,* ut Virg. Georg. 4, 248.

postularent] Sic Flor. et ed. pr. pro *postularet,* quod usque ad Pichenam editum est. *Postulare* cum infin. ut Ann. 2, 50. *Trahere* i. q. vi ad aliquid adigere. In proximis *dari tempus* etc. eadem est orationis conformatio ut Hist. 1, 39. — *Invisum,* quod habet Flor., iam Rhenan. e Bud. pro *infirmum* dederat.

XI. Laeta interim Othoni principia belli, motis ad imperium eius e Dalmatia Pannoniaque exercitibus. fuere quattuor legiones, e quibus bina milia praemissa; ipsae modicis intervallis sequebantur, septima a Galba conscripta, veteranae undecima ac tertiadecima et praecipui fama quartadecumani rebellione Britanniae compressa. addiderat gloriam Nero eli- 2 gendo ut potissimos: unde longa illis erga Neronem fides et erecta in Othonem studia. sed quo plus virium ac roboris, e fiducia tarditas inerat. agmen legionum alae cohortesque praeveniebant. et ex ipsa urbe haud spernenda manus, quinque 3 praetoriae cohortes et equitum vexilla cum legione prima, ac deforme insuper auxilium, duo milia gladiatorum, sed per civilia arma etiam severis ducibus usurpatum. his copiis rector 4 additus Annius Gallus cum Vestricio Spurinna ad occupandas Padi ripas praemissus, quoniam prima consiliorum frustra ceciderant, transgresso iam Alpes Caecina, quem sisti intra Gallias posse speraverat. ipsum Othonem comitabantur spe- 5 culatorum lecta corpora, cum ceteris praetoriis cohortibus veterani e praetorio, classicorum ingens numerus. nec illi segne aut corruptum luxu iter, sed lorica ferrea usus est, et ante signa pedester, horridus, incomptus famaeque dissimilis.

XII. Blandiebatur coeptis fortuna, possessa per mare et naves maiore Italiae parte, penitus usque ad initium maritimarum Alpium. quibus tentandis aggrediendaeque provinciae Narbonensi Suedium Clementem, Antonium Novellum, Aemilium Pacensem duces dederat. sed Pacensis per licentiam 2 militum vinctus; Antonio Novello nulla auctoritas: Suedius Clemens ambitioso imperio regebat, ut adversus modestiam

---

Cap. 11. *interim*] Hanc vocem Pichena e Flor. restituit. Indidem Ryckius *e Dalm.* pro *a Dalm.* revocavit. — In Illyrico fuerunt septem legiones, duae in Dalmatia (undecima Claudiana et quarta decima Gemina), duae in Pannonia (VII Galbiana, XIII Gemina); tres in Moesia (III Gallica, VII Claudiana et VIII Augusta).

praecipui fama quartadecumani] Sic Flor. pro *praecipua — quartadecumana*. *De rebellione Britanniae* vid. Ann. 14, 29 sqq.

agmen legionum] Ita Flor. Alii *eo agm. leg.*

intra Gallias] Ita Flor. Vulgo *inter G.* Conf. 1, 89. De *Vestricio Spurinna* vid. Plin. Ep. 2, 7. 3, 1. 10. Lipsius ad Hist. 2, 18.

usus est] Ita Flor. ut edd. ante Rhenan., qui voculam *et* deleverat. Gruterus *usus et* supervacanea esse statuit. — Plinius Panegyr. 10, 3. ad Traianum: *cum iam tua vexilla, tuas aquilas magno gradu anteires.*

Cap. 12. *aggrediendaeque*] Sic Flor. edd. Lips. sqq. Vulgo cum ed. pr. *aggrediendisque*. — Pro *Suedium* Vertranius vult *Vedium*, et ita ubique pro *Suedius*. Pro *dederat* Freinshem. *legerat* coniicit.

vinctus] Ita Flor., e quo primus ita Pichena scripsit pro *victus*, quod Acidalius retinet.

3 disciplinae corruptus, ita proeliorum avidus. non Italia adiri nec loca sedesque patriae videbantur: tamquam externa littora et urbes hostium urere, vastare, rapere, eo atrocius quod 4 nihil usquam provisum adversum metus. pleni agri, apertae domus. occursantes domini iuxta coniuges et liberos securitate pacis et belli malo circumveniebantur. maritimas tum Alpes 5 tenebat procurator Marius Maturus. is concita gente (nec deest iuventus) arcere provinciae finibus Othonianos intendit. sed primo impetu caesi disiectique montani, ut quibus temere collectis non castra, non ducem noscitantibus neque in victoria decus esset neque in fuga flagitium.

XIII. Irritatus eo proelio Othonis miles vertit iras in municipium Albium Intemelium. quippe in acie nihil praedae: inopes agrestes et vilia arma: nec capi poterant, pernix genus et gnari locorum. sed calamitatibus insontium expleta avaritia. 2 Auxit invidiam praeclaro exemplo femina Ligus, quae filio abdito, cum simul pecuniam occultari milites credidissent eoque per cruciatus interrogarent, *ubi filium occuleret?* uterum ostendens *latere* respondit. nec ullis deinde terroribus aut morte constantiam vocis egregiae mutavit.

XIV. *Imminere provinciae Narbonensi in verba Vitellii adactae classem Othonis* trepidi nuntii Fabio Valenti attulere. 2 aderant legati coloniarum auxilium orantes. duas Tungrorum cohortes, quattuor equitum turmas, universam Treverorum alam cum Iulio Classico praefecto misit: e quibus pars in colonia Foroiuliensi retenta, ne omnibus copiis in terrestre 3 iter versis vacuo mari classis acceleraret. duodecim equitum

---

corruptus — avidus] Ita codd. et editiones omnes. *Adversus modestiam disciplinae corruptus* vocatur, qui a recta disciplinae ratione descivit, eam dissolvi patitur. I. Fr. Gronovius malebat *corruptos — avidos.*

non Italia] Ante haec verba cod. Bud. addit *videbatur,* quod usque ad Lipsium servatum est. Ibidem omissis vocabulis *externa littora* pro *videbantur* legitur *iubebantur,* unde Rhenan. fecit: *sedesque patriae iubebantur tamquam metu res host. ur.*

Cap. 13. *Albium Intemelium*] Sic Lipsius correxit e Strab. 4, 6, 1. Plin. 3, 5. 7. Legebatur *Albintimilium.* In Flor. *albiniti militium.* Strabo l. c. *τῶν μὲν Λιγύων τῶν μὲν ὄντων Ἰγγαύνων, τῶν δὲ Ἰντεμελίων εἰκότως τὰς ἐποικίας αὐτῶν ἐπὶ τῇ θαλάττῃ τὴν μὲν ὀνομάζεσθαι Ἄλβιον Ἰντεμέλιον, οἷον Ἄλπιον, τὴν δὲ ἐπιτετμημένως μᾶλλον Ἀλβιγγαυνον.* Conf. Walch. ad Agric. 7. p. 162 sq. Hodie *Vintimiglia.*

Ligus] Sic cod. Bud. edd. Rhen. sqq. Alii *Lygus, Ligur.* Conf. scripturae diversitas Virg. Aen. 11, 715.

latere] Agr. *hic latere.* Ernestius malit *ibi.* — *Terroribus* pro *tortoribus* e Flor. Pichena restituit.

Cap. 14. *trepidi nuntii Fab. Val.*] Hoc ordine Flor. Alii *Fabio Val. trep. n.* — Mox *Tungrorum* Rhenanus dedit pro *Turingorum,* quod habent codd. et edd. Conf. Germ. 2.

turmae et lecti e cohortibus adversus hostem iere, quibus adiuncta Ligurum cohors, vetus loci auxilium, et quingenti Alpini nondum sub signis. nec mora proelio, sed acie ita 4 instructa, ut pars classicorum mixtis paganis in colles mari propinquos exsurgeret; quantum inter colles ac littus aequi loci, praetorianus miles expleret; in ipso mari ut annexa classis et pugnae parata conversa et minaci fronte praetenderetur. Vitelliani, quibus minor peditum vis, in equite robur, 5 Alpinos proximis iugis, cohortes densis ordinibus post equitem locant. Treverorum turmae obtulere se hosti incaute, cum exciperet contra veteranus miles, simul a latere saxis urgeret apta ad iaciendum etiam paganorum manus, qui sparsi inter milites strenui ignavique in victoria idem audebant. ad- 6 ditus perculsis terror invecta in terga pugnantium classe. ita undique clausi: deletaeque omnes copiae forent, ni victorem exercitum attinuisset obscurum noctis, obtentui fugientibus.

XV. Nec Vitelliani quamquam victi quievere. Accitis auxiliis securum hostem ac successu rerum socordius agentem invadunt. caesi vigiles, perrupta castra, trepidatum apud naves, donec sidente paullatim metu, occupato iuxta colle defensi mox irrupere. atrox ibi caedes, et Tungrarum cohor- 2 tium praefecti sustentata diu acie telis obruuntur. ne Othonianis quidem incruenta victoria fuit, quorum improvide secutos conversi equites circumvenerunt. ac velut pactis indutiis, ne 3 hinc classis inde eques subitam formidinem inferrent, Vitelliani retro Antipolim Narbonensis Galliae municipium, Othoniani Albigaunum interioris Liguriae revertere.

XVI. Corsicam ac Sardiniam ceterasque proximi maris insulas fama victricis classis in partibus Othonis tenuit, sed

---

Pannonii] Oberlinus et Bekkerus (1825) ex Savilii opinione *Alpini* ediderant. Adversantur Ryckius Waltherusque.

ut annexa classis] Statione militibus in continenti locatis.

ad iaciendum etiam] Hoc ordine Flor. Alibi *etiam saxis*.

obtentui fugientibus] Sic Flor. edd. pr. Rhen. sqq. Alii *obiectum*. Illud verum: *zur verbergenden Hülle für die Fliehenden*. Conf. Ritter. ad h. l.

Cap. 15. *perrupta castra*] I. e. vi in castra irruptum est. Horat. Od. 1, 3, 36. *perrupit Acheronta Herculeus labor*.

sidente] Hanc veterem scripturam, pro qua e cod. Ox. Oberlinus *cedente* invexerat, cum Bekkero, Walthero et Rittero restituimus.

sustentata diu] In vett. edd. *quidem diu*. Vocem *quidem*, quae etiam in Flor. deest, Rhenan. sustulit.

inde eques] Sic Pich. e Flor. cum vett. edd. pro *inde equites*, quod Rhenan. ex ingenio dederat.

Albigaunum] Sic Flor., *Albiganum* ed. pr. *Albinganum* cum edd. et vett. edd. Waltherus edidit. *Antipolis*, hod. Antibes, *Albium Ingaunum*, hod. Albenga.

Corsicam prope afflixit Decumi Pacarii procuratoris temeritas, tanta mole belli nihil in summam profutura, ipsi exitiosa. namque Othonis odio iuvare Vitellium Corsorum viribus sta-
2 tuit, inani auxilio etiam si provenisset. vocatis principibus insulae consilium aperit, et contra dicere ausos, Claudium Pyrrhicum trierarchum Liburnicarum ibi navium, Quintium Certum equitem Romanum, interfici iubet. quorum morte exterriti qui aderant, simul ignara et alieni metus socia im-
3 peritorum turba, in verba Vitellii iuravere. sed ubi delectum agere Pacarius et inconditos homines fatigare militiae muneribus occepit, laborem insolitum perosi infirmitatem suam reputabant: *insulam esse quam incolerent, et longe Germaniam viresque legionum; direptos vastatosque classe etiam*
4 *quos cohortes alaeque protegerent.* et aversi repente animi; nec tamen aperta vi, aptum tempus insidiis legere. digressis qui Pacarium frequentabant, nudus et auxilii inops balineis interficitur; trucidati et comites. capita, ut hostium, ipsi interfectores ad Othonem tulere; neque eos aut Otho praemio affecit aut punivit Vitellius in multa colluvie rerum maioribus flagitiis permixtos.

XVII. Aperuerat iam Italiam bellumque transmiserat, ut supra memoravimus, ala Sullana, nullo apud quemquam Othonis favore, nec quia Vitellium mallent; sed longa pax ad omne servitium fregerat faciles occupantibus et melioribus incuriosos.
2 florentissimum Italiae latus, quantum inter Padum Alpesque

Cap. 16. *tanta mole belli*] Da die Streitmassen so gross waren. Conf. I, 61. — *In summam* suadentibus Rhenano, Ursino, Danesio aliisque pro *in summa* ediderunt Bernegger., Gronov. sqq.

etiam si provenisset] Hist. 2, 20. *ut initia belli provenissent.* 3, 41. *non ignavum et, si provenisset, atrox consilium iniit.* 4, 18. *si destinata provenissent.*

Pyrrhicum] Sic, ut I. F. Gronovius coniiciebat, quidam codd., quod cum Bekkero et Rittero recepimus. In Flor. *Phyrricum*, in Bud. *Phyricum.* Waltherus dedit *Phirricum*, ut Lipsius et edd. posteriores.

in verba Vitellii iuravere] Hist. 4, 57. *in externa verba iurare.* — *Longe Germaniam*, scil. esse. Conf. Böttich. Lex. Tac. s. v. *esse.*

balineis] Pichena e Flor. pro *balneis.*

maioribus flagitiis permixtos] Non quod ipsi maiora flagitia fecissent, sed in cumulo aliorum, qui maioribus flagitiis tenebantur, oblivione transmissi. Ann. 16, 8. *mox Neronem circa summa scelera distentum quasi minores evasere. Pich.*

Cap. 17. *faciles occupantibus — incuriosos*] *Facilis,* der bei sich dem andern etwas leicht macht. Ann. 2, 27. *iuvenem inprovidum et facilem inanibus.* Locutio *melioribus incuriosos* ita explicanda, ut dativus *melioribus* declaret animi intentionem aliquo pertinentem: non curabant, utri essent meliores. Ann. 14, 38. *sed nihil aeque quam fames affligebat serendis frugibus incuriosos.* Eodem referendus locus Hist. 2, 29. *utroque immodicus.* — I. F. Gronovius malebat *melioribus incuriosis.* Groslotius *meliorum incuriosos.*

camporum et urbium, armis Vitellii (namque et praemissae a Caecina cohortes advenerant) tenebatur. capta Pannoniorum 3 cohors apud Cremonam; intercepti centum equites ac mile classici inter Placentiam Ticinumque. quo successu Vitellianus miles non iam flumine aut ripis arcebatur. irritabat quin 4 etiam Batavos Transrhenanosque Padus ipse: quem repente contra Placentiam transgressi raptis quibusdam exploratoribus ita ceteros terruere, ut *adesse omnem Caecinae exercitum* trepidi ac falsi nuntiarent.

XVIII. Certum erat Spurinnae (is enim Placentiam obtinebat) necdum venisse Caecinam, et si propinquaret, coercere intra munimenta militem, nec tres praetorias cohortes et mile vexillarios cum paucis equitibus veterano exercitui obiicere. sed indomitus miles et belli ignarus correptis signis vexillisque 2 ruere, et retinenti duci tela intentare, spretis centurionibus tribunisque providentiam ducis laudantibus: quin *prodi Othonem et accitum Caecinam* clamitabant. fit temeritatis alienae 3 comes Spurinna, primo coactus, mox velle simulans, quo plus auctoritatis inesset consiliis, si seditio mitesceret.

XIX. Postquam in conspectu Padus et nox appetebat, vallari castra placuit. is labor urbano militi insolitus contundit animos. tum vetustissimus quisque castigare *credulitatem*

---

praemissae a Caecina cohortes] Hist. 1, 70.

irritabat quin etiam] Voces *quin etiam* postpositae sunt, ut Hist. 2, 64. *dixisse quin etiam — ferebatur*, Virg. Aen. 8, 485. *mortua quin etiam iungebat corpora vivis.*

Cap. 18. *certum erat*] Haec locutio relata ad verba *necdum venisse Caecinam* significant *non dubitabat*, relata ad verba *coercere militem* hanc vim habent: *statuerat.*

tribunisque — prodi Othonem] Revocavi verba *providentiam ducis laudantibus,* quae in plerisque codd. exstant. In Flor. est *laudari,* quo Waltherus recepto ita locum intelligit, ut contineat interrogationem ironicam. Verba a me revocata spuria esse Pichena sibi persuaserat, eaque Oberlinus, Bekkerus aliique omiserunt. At verba *quin prodi Othonem*, ut scripsit Bekkerus duce Flor., in quo est *qui pro othonem,* non commode dicuntur, nisi illa praemittuntur. Quid? quod verba c. 19. *laudari providentia ducis* — admonent, ut eadem hic retineantur. Alii alia hic coniecerunt, ut Mercerus: *quin proditione accitum:* quod laudat Lipsius; Rhenanus et Danesius: *quin pro Othone etiam accitum.* Pichena: *quin proditionem et accitum;* ut ante Bekkerum scribi solebat.

si seditio mitesceret] Hist. 2, 67. *legio ut pace et otio mitesceret.* Liv. 5, 17. extr. *mitescere discordiae intestinae metu communi coeptae.* Vell. 2, 118, 1. *feritasque sua novitate incognita disciplinae mitesceret.* Horat. Ep. 1, 1, 39. *nemo adeo ferus est ut non mitescere possit.*

Cap. 19. *contundit*] Sic Flor. Bekkerus *contudit* retinuit.

vetustissimus quisque] Sic cdd. Flor. alii, item edd. pr. Rhen. al. Ante Rhenan. edebatur *moestissimus.* Ernestius praefert *inertissimus,* quod ab Freinshemio excogitatum Berneggerus edidit. Lipsius malit *modestissimus.* — *Metus*, Veranlassung, Ursache zur Furcht, ut 2, 12. *adversum metus.*

suam, metum ac discrimen ostendere, *si cum exercitu Caecina patentibus campis tam paucas cohortes circumfudisset.*
2 iamque totis castris modesti sermones et inserentibus se centurionibus tribunisque laudari *providentia ducis, quod coloniam virium et opum validam robur ac sedem bello legisset.* ipse postremo Spurinna non tam culpam exprobrans quam ratione ostendens relictis exploratoribus ceteros Placentiam
3 reduxit minus turbidos et imperia accipientes. solidati muri, propugnacula addita, auctae turres, provisa parataque non arma modo sed obsequium et parendi amor: quod solum illis partibus defuit, cum virtutis haud poeniteret.

XX. At Caecina velut relicta post Alpes saevitia ac licentia modesto agmine per Italiam incessit. ornatum ipsius municipia et coloniae in superbiam trahebant, quod versicolori sagulo, bracas tegimen barbarum indutus togatos alloqueretur.
2 uxorem quoque eius Saloninam, quamquam in nullius iniuriam insignis equo ostroque veheretur, tamquam laesi gravabantur, insita mortalibus natura recentem aliorum felicitatem aegris oculis introspicere modumque fortunae a nullis magis exigere
3 quam quos in aequo videre. Caecina Padum transgressus tentata Othonianorum fide per colloquium et promissa, iisdem petitus, postquam pax et concordia speciosis et irritis nominibus iactata sunt, consilia curasque in oppugnationem Placentiae magno terrore vertit, gnarus, ut initia belli provenissent, famam in cetera fore.

XXI. Sed primus dies impetu magis quam veterani exercitus artibus transactus; aperti incautique muros subiere,

---

laudari providentia ducis] Ita I. F. Gronovii et Ryckii suasu recentiores ediderunt, cum e quibusdam libris Rhenanus scripsisset; *laudare providentiam.* Sed *laudari* est in Flor. et ed. pr., ibidem tamen *providentiam* et in ed. pr. *provinciam.*

obsequium et parendi amor] Haec in unam notionem coniungenda designant obsequium, quod a volentibus praestatur: hinc neutrum *quod* est usurpatum. Ceterum ex verbis *provisa parataque* ad vocabulum *obsequium* universalis notio *aderat* assumenda est.

Cap. 20. *versicolori*] Sic ed. Guelf. ed. Ber. In Flor. *versicoloris.* Hinc iam scribitur *versicolori* pro *versicolore,* quod habent edd. Put. Alc. Rhen. sqq. et commemoravit Ramshorn. gr. lat. p. 51. — *Bracas* pro *braccas* est e Flor., *brachas* in Guelf. et edd. ante Gronov. *Barbarum tegmen* Flor. Vulgo *tegmen barbarum.* Walther. *tegimen.*

uxorem quoque eius] Ita cum Bekkero scripsimus. In Flor. teste Bekkero est *uxorem tum eius;* Victorius autem et Iac. Gronov. ibi viderunt *uxorem autem eius,* quod ut aptius recepit Waltherus. Sed si talis esset loci ratio, qualis visa est Walthero, scribendum erat non *autem,* sed *vero.* In eod. cod. pro *insigni,* (ut infra c. 89. *ipse Vitellius — insigni equo*), quod Bekkerus reliquit, est *insignis,* quod cum Walthero ascivi. Denique pro *insita* Lipsius substituit *insito,* quod recte Pichena improbat. Vid. Hist. 1, 55.

cibo vinoque praegraves. in eo certamine pulcherrimum amphitheatri opus situm extra muros conflagravit, sive ab oppugnatoribus incensum, dum faces et glandes et missilem ignem in obsessos iaculantur, sive ab obsessis, dum retorta ingerunt. municipale vulgus pronum ad suspiciones fraude 2 illata ignis alimenta credidit a quibusdam e vicinis coloniis, invidia et aemulatione, quod nulla in Italia moles tam capax foret. quocunque casu accidit, dum atrociora metuebantur, in levi habitum, reddita securitate, tamquam nihil gravius pati potuissent, maerebant. ceterum multo suorum cruore 3 pulsus Caecina; et nox parandis operibus absumpta. Vitelliani pluteos cratesque et vineas suffodiendis muris protegendisque oppugnatoribus, Othoniani sudes et immensas lapidum ac plumbi aerisque moles perfringendis obruendisque hostibus expediunt. utrimque pudor, utrimque gloria, et diversae ex- 4 hortationes, hinc *legionum et Germanici exercitus robur*, inde *urbanae militiae et praetoriarum cohortium decus* attollentium; illi *ut segnem ac desidem et circo ac theatris corruptum militem*, hi *peregrinum et externum* increpabant. simul Otho- 5 nem ac Vitellium celebrantes culpantesve, uberioribus inter se probris quam laudibus stimulabantur.

XXII. Vixdum orto die plena propugnatoribus moenia, fulgentes armis virisque campi, densum legionum agmen,

---

Cap. 21. *amphitheatri opus*] Hist. 2, 41. *operi pontis intentum*. 3, 10. *valli opus*.

et missilem] In Flor. *et*. In Bud. *ac*, quod Walther. retinuit.

dum retorta ingerunt] Ita scribitur ex emendatione Iac. Gronovii. In cd. Flor. et ed. pr. est *dum reportans gerunt;* in aliis *dum per portas egerunt*. Heinsius (ep. ad Graev. t. 4. coll. Burm. p. 163) coniicit: *dum per tormenta ingerunt*. Ernestius malit *dum regerunt*, quod Puteol. edidit. Mihi in mentem venit: *dum retro ingerunt*.

a quibusdam e vicinis coloniis] Ita Flor., nisi quod *et* habet pro *e*. Per Pichenam in editiones venit: *e quibusdam vicinis col.*

invidia et aemulatione] Sic Mureto suadente Pichena, Bernegger. sqq. ediderunt. In cdd. et vett. edd. exstat *invidiae aemulatione*. Infra cap. 101. *aemulatione etiam invidiaque*. — In Flor. alii viderunt *accidit*, I. Gronov. *accidat*, in edd. Rhen. Ald. sqq. *acciderat*, idque verum videtur.

absumpta] Ex emendatione Mureti pro *assumpta*, quod Walther. retinuit. Sermo est de uno eoque primo oppugnationis die. Et cum Vitelliani impetu die facto repulsi essent, nulla omnino per diem ab iis potuerunt parari opera, quae noctu demum sunt parata. Igitur nox non *assumpta*, sed absumpta est operibus parandis.

perfringendis] Nonnulli cdd. *perfringendis operibus*. Flor. *operibus* non habet. *Expediunt*, i. e. depromunt, proferunt, ut Virg. Aen. 1, 705. *Cereremque canistris expediunt*. — *Gloria*, gloriae studium.

Cap. 22. *legionum agmen*] Et tamen unicam tantum legionem habuit Caecina, quae *undevicesima Rapax*, ut ego quidem locum interpretor. *Savil*. Vid. eund. ad 2, 11. scripturam receptam tuetur Walther.

sparsa auxiliorum manus, altiora murorum sagittis aut saxis 2 incessere, neglecta aut aevo fluxa cominus aggredi. ingerunt desuper Othoniani pila librato magis et certo ictu adversus temere subeuntes cohortes Germanorum cantu truci et more patrio nudis corporibus super humeros scuta quatientium. legionarius pluteis et cratibus tectus subruit muros, instruit 3 aggerem, molitur portas. contra praetoriani dispositos ad id ipsum molares ingenti pondere ac fragore provolvunt. pars subeuntium obruti; pars confixi et exsangues aut laceri. cum augeret stragem trepidatio eoque acrius e moenibus vulnera- 4 rentur, rediere infracta partium fama. et Caecina pudore coeptae temere oppugnationis, ne irrisus ac vanus iisdem castris assideret, traiecto rursus Pado Cremonam petere intendit. tradidere sese abeunti Turulius Cerialis cum compluribus classicis et Iulius Briganticus cum paucis equitum, hic praefectus alae in Batavis genitus, ille primipilaris et Caecinae haud alienus, quod ordines in Germania duxerat.

XXIII. Spurinna comperto itinere hostium, defensam Placentiam quaeque acta, et quid Caecina pararet, Annium Gallum per litteras docet. Gallus legionem primam in auxilium Placentiae ducebat, diffisus paucitate cohortium, ne longius obsidium et vim Germanici exercitus parum tolerarent. ubi pulsum Caecinam pergere Cremonam accepit, aegre coercitam legionem et pugnandi ardore usque ad seditionem progressam, 2 Bedriaci sistit. inter Veronam Cremonamque situs est vicus, duabus iam Romanis cladibus notus infaustusque.

Iisdem diebus a Marcio Macro haud procul Cremona prospere pugnatum. namque promptus animi Marcius transvectos navibus gladiatores in adversam Padi ripam repente

---

Germanorum cantu truci] Conf. Germ. 3. Hist. 4, 18. Pro *ictu* malim *iactu*. — De vi vocabuli *moliri* conf. I. H. Voss. ad Virg. Georg. 1, 494. p. 203. Hist. 2, 40. *vallum molientes*.

et Caecina pudore coeptae] Usque ad Ernestium in edd. fuit scriptum: *et Caecina fama et pudore c.* Verba *fama et* repetitionem esse eorundem verborum ante *Caecina*, vidit Iac. Gronovius, et desunt in pluribus edd. In Flor. tamen *fama pudore*, in Bud. *fama pudoris*. Rothius ad Agric. p. 175 sq. defendit lectionem *Caecina fama et pudore*, wegen des Rufs und aus Scham. — *adsideret*, sc. prope moenia. Ita Thuc. 1, 126. *προςκαθεζόμενοι*.

Cap. 23. *paucitati*] Alii *paucitate*. Utrumque recte dicitur. Conf. Ramshorn. gr. lat. p. 431 sq.

Bedriaci] Sic cdd. Flor. alii, et edd. vett., item Lipsianae. In nonnullis codd. *Bebriaci*. Ita Iuvenal. 2, 106. *Bebriaci campo spolium affectare Palati*. Plut. Oth. 8. *Βητριακὸν πολίχνη πλησίον Κρεμώνης*.

duabus — cladibus] Intelligit duo proelia, alterum inter Othonem et Vitellium, quod hoc libro describitur; alterum inter Vitellianos et Flavianos, quod proximo libro, et plerumque *Cremonensis pugna* vocatur. Hist. 3, 15 sq.

effudit. turbata ibi Vitellianorum auxilia, et ceteris Cremonam fugientibus caesi qui restiterant. sed repressus vincentium impetus, ne novis subsidiis firmati hostes fortunam proelii mutarent. suspectum id Othonianis fuit omnia ducum facta prave aestimantibus. certatim, ut quisque animo ignavus, procax ore, Annium Gallum et Suetonium Paullinum et Marium Celsum (nam eos Otho quoque praefecerat) variis criminibus incessebant. acerrima seditionum ac discordiae incitamenta interfectores Galbae. scelere et metu vecordes miscere cuncta, modo palam turbidis vocibus, modo occultis ad Othonem litteris; qui humillimo cuique credulus, bonos metuens trepidabat, rebus prosperis incertus et inter adversa melior. igitur Titianum fratrem accitum bello praeposuit. 3 4 5

XXIV. Interea Paullini et Celsi ductu res egregiae gestae. angebant Caecinam nequicquam omnia coepta et senescens exercitus sui fama. pulsus Placentia, caesis nuper auxiliis, etiam per concursum exploratorum, crebra magis quam digna memoratu proelia, inferior, propinquante Fabio Valente, ne omne belli decus illuc concederet, recuperare gloriam avidius quam consultius properabat. ad duodecimum a Cremona (locus Castorum vocatur) ferocissimos auxiliarium imminentibus viae lucis occultos componit. equites *procedere longius* iussi, *et irritato proelio sponte refugi festinationem sequentium elicere, donec insidiae coorerentur.* proditum id Othonianis ducibus, 2

---

omnia ducum facta] Est haec certissima Freinshemii emendatio scripturae vulgatae: *omnia quaecunque facta.* In Flor. *quocum,* ed. pr. *omnia uocum facta.*

nam eos quoque Otho praefecerat] Haec verba delenda esse Ritterus mihi persuasit.

incessebant] Ita Ryckius e cod. Agr. idque hodie vulgatur. Walther. male revocavit scripturam *incesserant.*

igitur Titianum —] Vox *igitur* animum ad verbum *incessebant* revocat. „Hanc praefectorum mutationem Plutarchus Oth. 7. magis ex vero post proelium *ad Castoris* recenset, *τῆς νίκης* (illam *ad Castoris* intelligit) *οὐκ ἐπίπαν προελθούσης κακίᾳ τῶν στρατηγῶν ἔπεμψε Ὄθων Τιτιανὸν ἐπὶ τὰ στρατεύματα καὶ Πρόκλον τὸν ἔπαρχον.*“ *Savil.*

Cap. 24. *et Celsi ductu*] Flor. *consilii ductu.* Agr. *Paullini consiliis et ductu.* Vulgata firmatur pluribus cdd. Pro Puteol. scriptura *egregiae,* quam Bekkerus retinuit, Walther. cum aliquot cdd. et ed. pr. *egregie* scripsit. — *Componit* Pichena e Flor. pro *imponit.*

senescens — fama] *Senescere* est *imminui.* cap. 22. *infracta partium fama.* cap. 27. *reciperandi decoris cupidine.*

iussi] Ita Rhenan. correxit librorum scripturam *iussit.* Pro *refugi,* quod etiam Flor. praebet, in ed. Agr. et vett. edd. *refugere* scribitur. *Irritare proelium* est hostes ad proelium irritare. Similes locutiones sunt *festinationem sequentium elicere, pugnam ciere,* ut Virg. Aen. 1, 541. *cient bella.* 5, 585. *pugnae simulacra.* — *Coorerentur* cum Bekkero pro *coorirentur* scripsimus. In Flor. *coercerentur.* Conf. Ramshorn. gr. lat. p. 132.

3 et curam peditum Paulinus, equitum Celsus sumpsere. tertiaedecimae legionis vexillum, quattuor auxiliorum cohortes et quingenti equites in sinistro locantur; aggerem viae tres praetoriae cohortes altis ordinibus obtinuere; dextra fronte prima legio incessit cum duabus auxiliaribus cohortibus et quingentis equitibus. super hos e praetorio auxiliisque mile equites, cumulus prosperis aut subsidium laborantibus, ducebantur.

XXV. Antequam miscerentur acies, terga vertentibus Vitellianis, Celsus doli prudens repressit suos. Vitelliani temere exsurgentes, cedente sensim Celso, longius secuti ultro in insidias praecipitantur. nam a lateribus cohortes, legionum adversa frons; et subito discursu terga cinxerant 2 equites. signum pugnae non statim a Suetonio Paulino pediti datum. cunctator natura, et cui cauta potius consilia cum ratione quam prospera ex casu placerent, *compleri fossas*, *aperiri campum*, *pandi aciem* iubebat, *satis cito incipi victo-* 3 *riam* ratus, *ubi provisum foret ne vincerentur*. ea cunctatione spatium Vitellianis datum in vineas nexu traducum impeditas refugiendi. et modica silva adhaerebat; unde rursus ausi promptissimos praetorianorum equitum interfecere. vulneratur rex Epiphanes impigre pro Othone pugnam ciens.

XXVI. Tum Othonianus pedes erupit. protrita hostium acie versi in fugam etiam qui subveniebant. nam Caecina non simul cohortes sed singulas acciverat; quae res in proelio trepidationem auxit, cum dispersos nec usquam validos pavor 2 fugientium abriperet. orta et in castris seditio, quod non

---

altis ordinibus] In tief gestellten Reihen. Veget. 3, 15. Ita Flor. In edd. usque ad Ryckium *arctis* est scriptum.

dextra fronte] I. e. dextro cornu. Lipsius scribit: *aggerem viae tres praetoriae cohortes obtinuere dextra. a fronte prima legio incessit.* Id recepere Bipontini, nisi quod praepositionem *a* omiserunt. Lipsio Salinerius repugnat. *Auxiliaribus* e Merceri correctione pro *vexillaribus*.

Cap. 25. *exsurgentes*] Ex lucis viae imminentibus.

legionum adversa frons] Sic Flor. In Bud. et ed. Rhen. *adv. fronte.* Lipsius: *a lateribus cohortes, legio adversa fronte.*

aperiri campum] Caedendo arbores. Vocem *ratus*, quae deest in cod. Reg. ap. Brot. et ed. pr., deletam volente Freinshemio ab Ernestio restituit Bekkerus.

rex Epiphanes] Antiochi (cuius mentio Hist. 2, 81) Commagenes regis filius, insigni fortitudine praeditus, qui Vespasiano principe cum pater regno a Paeto Syriae praeside exutus esset, simul cum fratre Callinico postea impetrata venia simul cum patre et fratre in magno honore Romae vixit. Ioseph. B. I. VII, 27. Cum Romae eo tempore quo Otho contra Vitellium movebat, commoraretur aut obses aut negotiorum patris procurandorum caussa, una cum tot illustribus viris principem comitatus est. *Ryck.*

Cap. 26. *erupit*] I. F. Gronov. arbitratur *irrupit* esse legendum.

universi ducerentur. vinctus praefectus castrorum Iulius Gratus *tamquam fratri apud Othonem militanti proditionem ageret*, cum fratrem eius, Iulium Frontonem tribunum, Othoniani sub eodem crimine vinxissent. ceterum ea ubique formido 3 fuit apud fugientes, occursantes, in acie, pro vallo, ut *deleri cum universo exercitu Caecinam potuisse, ni Suetonius Paulinus receptui cecinisset*, utrisque in partibus percrebuerit. *timuisse se* Paulinus ferebat *tantum insuper laboris atque* 4 *itineris, ne Vitellianus miles recens e castris fessos aggrederetur et perculsis nullum retro subsidium foret.* apud paucos ea ducis ratio probata, in vulgus adverso rumore fuit.

XXVII. Haud perinde id damnum Vitellianos in metum compulit quam ad modestiam composuit; nec solum apud Caecinam, qui culpam *in militem* conferebat *seditioni magis quam proelio paratum:* Fabii quoque Valentis copiae (iam enim Ticinum venerat) posito hostium contemptu et recuperandi decoris cupidine reverentius et aequalius duci parebant. gravis alioquin seditio exarserat, quam altiore initio (neque 2 enim rerum a Caecina gestarum ordinem interrumpi oportuerat) repetam. cohortes Batavorum, quas bello Neronis a quartadecima legione digressas, cum Britanniam peterent, audito Vitellii motu in civitate Lingonum Fabio Valenti adiunctas retulimus, superbe agebant, ut cuiusque legionis tentoria accessissent, *coercitos a se quartadecimanos, ablatam Neroni Italiam, atque omnem belli fortunam in ipsorum manu sitam* iactantes. contumeliosum id militibus, acerbum duci; 3 corrupta iurgiis aut rixis disciplina; ad postremum Valens e petulantia etiam perfidiam suspectabat.

XXVIII. Igitur nuntio allato *pulsum Treverorum alam Tungrosque a classe Othonis et Narbonensem Galliam circumiri*, simul cura socios tuendi et militari astu cohortes turbidas ac, si una forent, praevalidas, dispergendi, partem Batavorum *ire in subsidium* iubet. quod ubi auditum vulga- 2 tumque, maerere socii, fremere legiones: *orbari se fortissi-*

---

utrisque in partibus] Bekker. Ritter. Bach. *in* omittunt.

et perculsis] Copulam *et* a Rhen. duce Bud. deletam e Flor. Pichena restituit. Pro *foret* Muretus vult *fore*.

Cap. 27. *id damnum*] Pichena e Flor. *id* a Rhen. omissum restituit. Paullo post nonnulli cdd. et vett. edd. *sed Fabii quoque*. In Flor. *sed* deest. Pro *aequalius* in Agr. *aequabilius*, quod Ryckius praefert.

alioquin] Ausserdem, sonst. Ita Ann. 4, 11. 11, 6. De *oportuerat* conf. Ramshorn. gr. lat. p. 601 sq.

retulimus] Conf. Hist. 1, 59. 64. — Pro *ut cuiusque* in Flor. ed. pr. *ut cuius*. — Rhenan. restituit *e petulantia*; Alciatus *e* omiserat.

Cap. 28. *Treverorum*] Flor. *ire virorum*. — *Tungrosque* Rhen. pro *Turingosque* dedit. Conf. cap. 14.

morum virorum auxilio: veteres illos et tot bellorum victores, postquam in conspectu sit hostis, velut ex acie abduci. si provincia urbe et salute imperii potior sit, omnes illuc sequerentur: sin victoriae sanitas, sustentaculum, columen in Italia verteretur, non abrumpendos ut corpori validissimos artus.

XXIX. Haec ferociter iactando, postquam immissis lictoribus Valens coërcere seditionem coeptabat, ipsum invadunt, saxa iaciunt, fugientem sequuntur: *spolia Galliarum et Viennensium aurum et pretia laborum suorum occultare* clamitantes, direptis sarcinis tabernacula ducis ipsamque humum 2 pilis et lanceis rimabantur. nam Valens servili veste apud decurionem equitum tegebatur. Tum Alphenus Varus praefectus castrorum deflagrante paullatim seditione addit consilium, vetitis obire vigilias centurionibus, omisso tubae sono, 3 quo miles ad belli munia cietur. igitur torpere cuncti, circumspectare inter se attoniti, et id ipsum, quod nemo regeret, paventes. silentio, patientia, postremo precibus ac lacrimis 4 veniam quaerebant. ut vero deformis et flens et praeter spem incolumis Valens processit, gaudium, miseratio, favor: versi in laetitiam, ut est vulgus utroque immodicum, laudantes gratantesque circumdatum aquilis signisque in tribunal ferunt. 5 ille utili moderatione non supplicium cuiusquam poposcit; ac ne dissimulans suspectior foret, paucos incusavit, gnarus civilibus bellis plus militibus quam ducibus licere.

XXX. Munientibus castra apud Ticinum de adversa Caecinae pugna allatum, et prope renovata seditio, *tamquam fraude et cunctationibus Valentis proelio defuissent.* nolle requiem, non exspectare ducem, anteire signa, urgere signi-2 feros. rapido agmine Caecinae iunguntur. improspera Valentis fama apud exercitum Caecinae erat: *expositos se tanto pauciores integris hostium viribus* querebantur, simul in suam

---

omnes illuc sequerentur] So sollten alle dahin folgen. *Victoriae sanitas* est integritas victoriae, cui nihil corrupti aegrive adhaerescit. In singulis vocabulis locus similis est Horatiano Sat. 2, 3, 154 sqq.

Cap. 29. *Viennensium aurum*] Conf. Hist. 1, 66. „*Rimari* tractum est a porcis, qui glandes rimantur de rimis terrarum." Servius, cuius verba repetiit Ramshorn. syn. 699. Add. de vi huius verbi I. H. Vossius ad Virg. Georg. 1, 384. p. 171.

vetitis obire vigilias centurionibus] Lipsius de Mil. Rom. 1. 5. dial. 9. ait hoc intelligendum esse de initiis vigiliarum, quae centuriones procurare solebant, ut sup. Ann. 15, 30. *initia vigiliarum per centurionem nunciari.* Itemque de tuba, qua primipili singulas vigilias ordiebantur. tuba enim adhibebatur ad initia, cornu sive buccina ad finem. Veget. 3, 8. *a tubicine omnes vigiliae committuntur, et finitis horis a cornicine revocantur. Pich.*

patientia] Lipsius malebat *poenitentia.*

excusationem, et adventantium robur per adulationem attollentes, ne ut victi et ignavi despectarentur. et quamquam 3 plus virium, prope duplicatus legionum auxiliorumque numerus erat Valenti, studia tamen militum in Caecinam inclinabant, super benignitatem animi, qua promptior habebatur, etiam vigore aetatis, proceritate corporis et quodam inani favore. hinc aemulatio ducibus: Caecina *ut foedum et maculosum*, 4 ille *ut vanum ac tumidum*, irridebant. sed condito odio eandem utilitatem fovere, crebris epistolis, sine respectu veniae probra Othoni obiectantes, cum duces partium Othonis quamvis uberrima conviciorum in Vitellium materia abstinerent.

XXXI. Sane ante utriusque exitum, quo egregiam Otho famam, Vitellius flagitiosissimam meruere, minus Vitellii ignavae voluptates quam Othonis flagrantissimae libidines timebantur. addiderat huic terrorem atque odium caedes Galbae: contra illi initium belli nemo imputabat. Vitellius ventre et 2 gula sibi ipse hostis, Otho luxu, saevitia, audacia, rei publicae exitiosior ducebatur.

Coniunctis Caecinae ac Valentis copiis nulla ultra penes Vitellianos mora quin totis viribus certarent. Otho consultavit, trahi bellum an fortunam experiri placeret. tunc Sue- 3 tonius Paulinus dignum fama sua ratus, qua nemo illa tempestate militaris rei callidior habebatur, de toto genere belli censere, *festinationem hostibus, moram ipsis utilem* disseruit.

Cap. 30. *prope duplicatus*] Nonnulli cdd. et vett. edd. *ac prope* —. *ut foedum et maculosum*] Ritter. ad Hist. 1, 7. ait utrumque adiectivum eodem iure de avaro et libidinoso dici; *maculosum* Tacito esse graecum στιγματίαν translata significatione, eumque designare, qui flagitiis manifestis et praecipue infami libidini obnoxius teneatur. I. F. Gronovius non ignaviam et timorem, sed libidinem et rapacitatem interpretatur. — *Inanis favor* est, qui non proficiscitur ex veris virtutibus, quamobrem a Valente *tumidus* et *vanus* vocatur. I. F. Gronovius coniiciebat *inanium favore*. — Denique Bekker. et Ritter. *tumidum et vanum*, qui est ordo in ed. pr., nisi quod ibidem pro *et* exstat *ac*.

Cap. 31. *illi initium belli nemo imputabat*] Propter ignaviam torporemque Vitellii, qui a belli cogitationibus alienus a suis quasi coactus arma cepit. *Pich.*

sibi ipse hostis] In Flor. et ed. pr. *sibi inhostus*. Pichena et Victorius volunt *inhonestus*, quod Ritterus recepit. Rhenanus duce Bud. coniecit *sibimet hostis*, quod I. Gronovius expressit. Nonnulli cdd. et vett. edd. *sibi ipsi hostis*. Nominativus *ipse* est ab Oberlino. Heinsius coniiciebat *sibi infestus*. Salmasius ad Solinum p. 24. tuetur cod. Flor. scripturam *inhostus* interpretans *iniquus*, idemque fecit Creuzerus in Annal. literat. Vindobonens. tom. 67. a. 1834. p. 203., qui etiam Annal. 15, 25. scripturam *pax inhosta* retinet.

tunc Suetonius] Sic pro *tum* Flor. et ed. pr. — Famam collegerat expeditionibus in Britannia. Ann. 14, 29. Agric. 5, 14. in Africa Plin. 5, 1. Ed. pr. non habet verbum *censere*, idque abesse potest.

XXXII. *Exercitum Vitellii universum advenisse, nec multum virium a tergo, quoniam Galliae tumeant, et deserere Rheni ripam irrupturis tam infestis nationibus non conducat. Britannicum militem hoste et mari distineri; Hispanias armis non ita redundare; provinciam Narbonensem incursu classis et adverso proelio contremuisse; clausam Alpibus et nullo maris subsidio transpadanam Italiam atque ipso transitu exercitus vastam; non frumentum usquam exercitui, nec exer-* 2 *citum sine copiis retineri posse. iam Germanos, quod genus militum apud hostes atrocissimum sit, tracto in aestatem bello, fluxis corporibus, mutationem soli caelique haud toleraturos. multa bella impetu valida per taedia et moras eva-* 3 *nuisse. contra ipsis omnia opulenta et fida, Pannoniam, Moesiam, Dalmatiam, Orientem cum integris exercitibus, Italiam et caput rerum urbem, senatumque et populum nunquam obscura nomina, etsi aliquando obumbrentur; publicas privatasque opes et immensam pecuniam, inter civiles discordias ferro validiorem; corpora militum aut Italiae sueta aut aestibus. obiacere flumen Padum, tutas viris murisque urbes; e quibus nullam hosti cessuram Placentiae defensione explo-* 4 *ratum. proinde duceret bellum. paucis diebus quartamdecimam legionem, magna ipsam fama, cum Moesiacis copiis affore: tum rursus deliberaturum, et si proelium placuisset, auctis viribus certaturos.*

XXXIII. Accedebat sententiae Paulini Marius Celsus; *idem placere Annio Gallo,* paucos ante dies lapsu equi afflicto, 2 missi qui consilium eius sciscitarentur, retulerant. Otho pronus ad decertandum; frater eius Titianus et praefectus praetorii Proculus, imperitia properantes, *fortunam et deos et numen*

Cap. 32. *tumeant et*] Copulam *et* Lipsius e Vat. reposuit. De re conf. Hist. 1, 60. 62. 76. Hist. 2, 14.

vastam] Ita Flor. Ex aliis cdd. et vett. edd. *vastatam* usque ad I. Gronovium.

evanuisse] Hätten ihre Kraft verloren. Cic. Div. 2, 57. *vinum et salsamentum evanescunt vetustate.*

Dalmatiam] Bekker. *Delmatiam*, ut unicus codex Ann. 2, 53. At idem Hist. 1, 76. *Dalmatiae.*

etsi aliquando] In Flor. et ed. pr. *etiam*, quod monstrat lectionem *etiamsi.*

obiacere — Padum] Non ad Bedriacum, ubi in consilium itum, sed hoc vult, si retrocederent (quod optabat) in Cispadanam regionem, et defensionis suae curam capesserent. *Savil.*

bellum. paucis diebus] Sic Lipsius interpunxit orationem antea sic distinctam: *bellum paucis diebus. quartam decimam —.* Etiam cum aberat.

Cap. 33. *ad decertandum*] Hist. 2, 40. *Otho increpita ducum segnitia rem in discrimen mitti iubebat, aeger mora et spei impatiens.*

Othonis adesse consiliis, affore conatibus testabantur. neu quis obviam ire sententiae auderet, in adulationem concesserant. postquam pugnari placitum, *interesse pugnae imperatorem an seponi melius foret*, dubitavere. 3 Paulino et Celso iam non adversantibus, ne principem obiectare periculis viderentur, iidem illi deterioris consilii auctores perpulere *ut Brixellum concederet, ac dubiis proeliorum exemptus summae rerum et imperii se ipsum reservaret.* is primus dies Othonianas partes afflixit. 4 namque et cum ipso praetoriarum cohortium et speculatorum equitumque valida manus discessit, et remanentium fractus animus, quando suspecti duces, et Otho, cui uni apud militem fides, dum et ipse non nisi militibus credit, imperia ducum in incerto reliquerat.

XXXIV. Nihil eorum Vitellianos fallebat, crebris ut in civili bello transfugiis: et exploratores cura diversa sciscitandi sua non occultabant. quieti intentique Caecina ac Valens, 2 quando hostis imprudentia rueret, quod loco sapientiae est, alienam stultitiam opperiebantur, inchoato ponte transitum Padi simulantes adversus oppositam gladiatorum manum, ac ne ipsorum miles segne otium tereret. naves pari inter 3 se spatio, validis utrimque trabibus connexae, adversum in flumen dirigebantur, iactis super ancoris, quae firmitatem pontis continerent. sed ancorarum funes non extenti fluitabant, ut augescente flumine inoffensus ordo navium attolleretur. claudebat pontem imposita turris et in extremam navem 4 educta, unde tormentis ac machinis hostes propulsarentur. Othoniani in ripa turrim struxerant, saxaque et faces iaculabantur.

Brixellum] In Gallia cispadana in finibus Anamarorum (Polyb. 2, 32). Hodie *Bersello* s. *Brescello*.

summae rerum] Ita edd. Put. sqq. In codd. Flor. al. *summam rerum*. Haec scriptura, quam Walther. ascivit, ut Otho ipse *summa rerum* vocetur, nullo modo potest probari. Longe alius generis sunt loci, quibus homines designantur nominibus abstractis, qualia sunt *fiducia, fides, momentum, incitamentum*, quae nomina id significant, quod ab hominibus ipsis efficitur. —

Se ipsum] Intelligendum in oppositione militum. Ita infra c. 44. *superesse cum ipso Othone.*

is primus dies — afflixit] Virg. Aen. 4, 169. *ille dies primus leti primusque malorum caussa fuit.*

et Otho, cui uni] Sic Bekker. et Ritterus cum nonnullis edd. et edd. Puteol. sqq. In cdd. Flor. Bud. ed. pr. *et ut Otho*, quam scripturam Waltherus recepit. Rhenanus scribebat: *et Otho ut cui.* Iac. Gronovius: *et sic Otho cui.* Oberlinus cum Bipontinis: *et ut Othoni uni.* Videtur vocula *ut* in codicibus loco mota esse et Tacitus ita scripsisse: *quando ut suspecti* (erant) *duces, ita Otho, cui uni —*. Ad verba *imperia ducum in incerto reliquerat* conf. initium cap. 39.

Cap. 34. *iactis super ancoris*] Sic Flor. ed. pr. Alii cdd. et edd. ad Ryckium pro *super* habent *insuper*.

XXXV. Et erat insula amne medio, in quam gladiatores navibus molientes Germani nando praelabebantur. ac forte plures transgressos, completis Liburnicis, per promptissimos 2 gladiatorum Macer aggreditur. sed neque ea constantia gladiatoribus ad proelia quae militibus; nec perinde nutantes e navibus quam stabili gradu e ripa vulnera dirigebant. et cum variis trepidantium inclinationibus mixti remiges propugnatoresque turbarentur, desilire in vada ultro Germani, retentare 3 puppes, scandere foros, aut cominus mergere. quae cuncta in oculis utriusque exercitus quanto laetiora Vitellianis, tanto acrius Othoniani caussam auctoremque cladis detestabantur.

XXXVI. Et proelium quidem abreptis quae supererant navibus fuga diremptum: Macer ad exitium poscebatur. iamque vulneratum eminus lancea strictis gladiis invaserant, cum intercursu tribunorum centurionumque protegitur. nec multo post Vestricius Spurinna iussu Othonis, relicto Placentiae 2 modico praesidio, cum cohortibus subvenit. dein Flavium Sabinum consulem designatum Otho rectorem copiis misit, quibus Macer praefuerat, laeto milite ad mutationem ducum et ducibus ob crebras seditiones tam infestam militiam aspernantibus.

XXXVII. Invenio apud quosdam auctores *pavore belli seu fastidio utriusque principis, quorum flagitia ac dedecus apertiore in dies fama noscebantur, dubitasse exercitus num posito certamine vel ipsi in medium consultarent, vel senatui permitterent legere imperatorem. atque eo duces Othonianos spatium ac moras suasisse, praecipua spe Paulini, quod vetustissimus consularium et militia clarus gloriam nomenque* 2 *Britannicis expeditionibus meruisset.* ego ut concesserim apud paucos tacito voto quietem pro discordia, bonum et

---

Cap. 35. *completis Liburnicis*] De Liburnicis s. Liburnis conf. Vegetius 5, 3—7. ibique Stewechius p. 280. et interpretes ad Germ. 9. — *Vulnera dirigebant*, ut Virg. Aen. 10, 139 sq. *te quoque magnanimae viderunt, Ismare, gentes volnera dirigere.* — Pro *mixti*, quod habent cd. Flor. et ed. pr., alii *immixti.*

Cap. 36. *abreptis*] I. e. raptim abductis, ex emendatione I. F. Gronovii, pro *abruptis.* Flor. *arruptis.* Iac. Gronovius praefert *arreptis*, ut dicat eos quoquo modo confugisse in naves, quas arripere poterant et cum quibus fugere, nondum ita laesis et quassatis, quin traiicerent vectorem. In eodem cod. et ed. pr. *supererant*, pro quo *superfuerant* ad Ryckium usque est editum.

laeto — ad mutationem] Ann. 2, 2. *laetantes ut ferme ad nova imperia.* Vid. Bötticher. Lex. Tac. p. 20.

Cap. 37. *praecipua spe Paulini*] Ex emendatione Bipontinorum, quam post Bekkerum, Waltherum, Ritterum recepimus. Eam veram esse apertissime monstrat corruptela in cd. Flor. *praecipuas Paulini.* Iac. Gronovius coniiciebat: *praecipue Suetonium Paulinum.*

innocentem principem pro pessimis ac flagitiosissimis expetitum, ita neque Paulinum, qua prudentia fuit, sperasse corruptissimo saeculo tantam vulgi moderationem reor, ut qui pacem belli amore turbaverant, bellum pacis caritate deponerent; neque aut exercitus linguis moribusque dissonos in hunc consensum potuisse coalescere, aut legatos ac duces, magna ex parte luxus, egestatis, scelerum sibi conscios, nisi pollutum obstrictumque meritis suis principem passuros.

XXXVIII. Vetus ac iam pridem insita mortalibus potentiae cupido cum imperii magnitudine adolevit erupitque. nam rebus modicis aequalitas facile habebatur: sed ubi subacto orbe et aemulis urbibus regibusve excisis securas opes concupiscere vacuum fuit, prima inter patres plebemque certamina exarsere. modo turbulenti tribuni, modo consules 2 praevalidi, et in urbe ac foro tentamenta civilium bellorum. mox e plebe infima C. Marius et nobilium saevissimus L. Sulla victam armis libertatem in dominationem verterunt. post quos Cn. Pompeius occultior, non melior. et nunquam postea nisi de principatu quaesitum. non discessere ab armis in Phar- 3 salia ac Philippis civium legiones: nedum Othonis ac Vitellii exercitus sponte posituri bellum fuerint. eadem illos deum ira, eadem hominum rabies, eaedem scelerum caussae in discordiam egere. quod singulis velut ictibus transacta sunt 4 bella, ignavia principum factum est. sed me veterum novorumque morum reputatio longius tulit: nunc ad rerum ordinem venio.

XXXIX. Profecto Brixellum Othone honor imperii penes Titianum fratrem, vis ac potestas penes Proculum praefectum. Celsus et Paulinus, cum prudentia eorum nemo uteretur, inani nomine ducum alienae culpae praetendebantur. tribuni 2 centurionesque ambigui, quod spretis melioribus deterrimi valebant. miles alacer; qui tamen iussa ducum interpretari quam exsequi mallet. Promoveri ad quartum a Bedriaco castra

---

obstrictum meritis suis] I. e. principem quem milites suis sibi in ipsum meritis obstrinxissent, i. e. quem ipsi vi et armis principem fecissent. Pro *meritis*, quod est in Flor. edd. pr. Rhen. sqq. alii exhibent *moribus*, quod I. F. Gronovius et Ernestius praeferunt.

Cap. 38. *regibusve*] Ita e Flor. edd. pr. al. cum Walthero et Rittero scripsimus. Bekkerus cum I. Gronovio *regibusque* dedit.

vacuum fuit] Exprimit liberam alicuius rei potestatem, ut recte interpretatur Bötticher. Lex. Tac. p. 480. man hatte Freiheit, die Hindernisse waren beseitiget. Sallust. Hist. fragm. l. 1. 10. *postquam remoto metu Punico simultates exercere vacuum fuit.*

de principatu quaesitum] I. e. pugnatum. — *In Pharsalia* i. q. ad Pharsalum. Conf. Hist. 1, 50. — *Illos* referendum est ad Othonianos ac Vitellianos exercitus ducesque.

placuit, adeo imperite ut quamquam verno tempore anni et 3 tot circum amnibus penuria aquae fatigarentur. ibi de proelio dubitatum, Othone per litteras flagitante ut maturarent, militibus ut imperator pugnae adesset poscentibus. plerique copias trans Padum agentes acciri postulabant. nec perinde diiudicari potest quid optimum factu fuerit, quam pessimum fuisse quod factum est.

XL. Non ut ad pugnam sed ad bellandum profecti, confluentes Padi et Adduae fluminum, XVI inde milium spatio 2 distantes, petebant. Celso et Paulino abnuentibus *militem itinere fessum, sarcinis gravem obiicere hosti, non admissuro quo minus expeditus et vix quattuor milia passuum progressus aut incompositos in agmine aut dispersos et vallum molientes* 3 *aggrederetur*, Titianus et Proculus, ubi consiliis vincerentur, ad ius imperii transibant. aderat sane citus equo Numida cum atrocibus mandatis, quibus Otho increpita *ducum segnitia rem in discrimen mitti* iubebat, aeger mora et spei impatiens.

XLI. Eadem die ad Caecinam operi pontis intentum duo praetoriarum cohortium tribuni, colloquium eius postulantes, venerunt. audire condiciones ac reddere parabat, cum prae-2 cipites exploratores adesse hostem nuntiavere. interruptus tribunorum sermo; eoque incertum fuit, insidias an proditionem vel aliquod honestum consilium coeptaverint. Caecina dimissis tribunis revectus in castra, datum iussu Fabii Va-3 lentis pugnae signum et militem in armis invenit. dum legiones de ordine agminis sortiuntur, equites prorupere; et mirum dictu, a paucioribus Othonianis quo minus in vallum impingerentur, Italicae legionis virtute deterriti sunt. ea strictis 4 mucronibus redire pulsos et pugnam resumere coegit. disposita Vitellianarum legionum acies sine trepidatione: etenim, quamquam vicino hoste, aspectus armorum densis arbustis prohibebatur. apud Othonianos pavidi duces, miles ducibus

---

Cap. 39. *perinde*] In Flor. Bud. ed. pr. *proinde* ut c. 35. Pro *quid* quidam cdd. habent *quod*, et Flor. *factum* pro *factu*.

Cap. 40. *ad bellandum*] Grotius corrigebat *ad debellandum*. At recte Heinsius: qui ad bella proficiscuntur, sarcinas secum ferunt, qui ad pugnam, eas in loco proximo relinquunt. quod non factum, etsi hostis in vicinia. Vide infra c. 45. Add. Germ. 30.

ad ius imperii transibant] An iussa Othonis praetendebant? potius credendum est, eos dicere solitos, sic volo, sic iubeo. *Pich.* *Sane*, ganz so wie sich Etwas wirklich befindet, wirklich, wahrhaftig.

Cap. 41. *audire condiciones ac reddere p.*] Virg. Aen. 1, 409. *veras audire et reddere voces.*

impingerentur] Ernestius attulit locum Virg. Aen. 5, 804. *cum Troia Achilles exanimata sequens impingeret agmina muris.* De Italica legione vid. Hist. 1, 59. 64. 74. — *ea strictis* ex emendatione Rhenani pro *quae strictis*. In Flor. et Bud. *et astrictis*.

infensus, mixta vehicula et lixae, et praeruptis utrimque fossis via quieto quoque agmini angusta. circumsistere alii signa 5 sua, quaerere alii; incertus undique clamor accurrentium, vocitantium; et ut cuique audacia vel formido, in primam postremamve aciem prorumpebant aut relabebantur.

XLII. Attonitas subito terrore mentes falsum gaudium in languorem vertit, repertis qui *descivisse a Vitellio exercitum* ementirentur. is rumor ab exploratoribus Vitellii dispersus, an in ipsa Othonis parte seu dolo seu forte surrexerit, parum compertum. omisso pugnae ardore Othoniani ultro 2 salutavere; et hostili murmure excepti, plerisque suorum ignaris quae caussa salutandi, metum proditionis fecere. tum incubuit hostium acies integris ordinibus, robore et numero praestantior: Othoniani, quamquam dispersi, pauciores, fessi, proelium tamen acriter sumpsere. et per locos arboribus ac vineis impeditos non una pugnae facies. cominus eminus ca- 3 tervis et cuneis concurrebant. in aggere viae collato gradu corporibus et umbonibus niti, omisso pilorum iactu gladiis et securibus galeas loricasque perrumpere: noscentes inter se, ceteris conspicui, in eventum totius belli certabant.

XLIII. Forte inter Padum viamque patenti campo duae legiones congressae sunt, pro Vitellio unaetvicesima, cui cognomen *Rapaci*, vetere gloria insignis; e parte Othonis prima *Adiutrix*, non ante in aciem deducta, sed ferox et novi decoris avida. primani stratis unaetvicesimanorum principiis aquilam abstulere; quo dolore accensa legio et impulit 2 rursus primanos, interfecto Orphidio Benigno legato, et plurima signa vexillaque ex hostibus rapuit. a parte alia propulsa quintanorum impetu tertiadecima legio; circumventi plurium accursu quartadecimani. et ducibus Othonis iam pri-

vo

---

accurrentium, vocitantium] In Flor. *adcurrentium, clamantium.* Inde Pichena pro *clamantium* scribi iussit *vocitantium*, quod Walther. Bekker. Ritter. receperunt. Walthero tamen verum videtur *volitantium*, ut Ryckius e cod. Agr. edidit. Non ineptum est *vagantium*.

aut relabebantur] Vulgo *vel* a Puteolano. Flor. *aut relebebantur.*

Cap. 42. *incubuit hostium acies*] Horat. Od. 1, 3. 30. *nova febrium terris incubuit cohors.* — *Integri ordines*, volle Reihen. Opponuntur *dispersi*.

per locos arboribus ac vineis impeditos] Hist. 2, 25. *vineae nexu traducum impeditae.* — Cdd. Bud. alii et vett. edd. *eminusque*, et ita Rhenanus. Flor. *eminus.* — Conf. de hac pugna Plut. Oth. 11 sqq.

Cap. 43. *unaetvicesima*] In cd. Flor. *unaetvicensima*, et mox *unae et vicensimanorum.* Bekker. *unetvicesima.*

stratis — principiis] Plut. 12. ὁρμήσαντες οὖν ἐπ' αὐτοὺς οἱ Ὄθωνος ἐώσαντο καὶ τὸν ἀετὸν ἀφείλοντο πάντας ὁμοῦ τι τοὺς προμάχους ἀποκτείναντες.

dem profugis, Caecina ac Valens subsidiis suos firmabant.
3 accessit recens auxilium Varus Alphenus cum Batavis, fusa gladiatorum manu, quam navibus transvectam oppositae cohortes in ipso flumine trucidaverant. ita victores latus hostium invecti.

XLIV. Et media acie perrupta fugere passim Othoniani, Bedriacum petentes. immensum id spatium; obstructae strage corporum viae. quo plus caedis fuit: neque enim civilibus
2 bellis capti in praedam vertuntur. Suetonius Paulinus et Licinius Proculus diversis itineribus castra vitavere. Vedium Aquilam tertiaedecimae legionis legatum irae militum inconsultus pavor obtulit. multo adhuc die vallum ingressus clamore seditiosorum et fugacium circumstrepitur; non probris, non manibus abstinent; *desertorem proditoremque* increpant, nullo proprio crimine eius, sed more vulgi, suum quisque
3 flagitium aliis obiectantes. Titianum et Celsum nox iuvit, dispositis iam excubiis compressisque militibus, quos Annius Gallus consilio, precibus, auctoritate flexerat, *ne super cladem adversae pugnae suismet ipsi caedibus saevirent: sive finis bello venisset seu resumere arma mallent, unicum victis in*
4 *consensu levamentum.* ceteris fractus animus: praetorianus miles *non virtute se, sed proditione victum* fremebat. *ne Vitellianis quidem incruentam fuisse victoriam, pulso equite, rapta legionis aquila; superesse cum ipso Othone militum quod trans Padum fuerit; venire Moesicas legiones; magnam exercitus partem Bedriaci remansisse: hos certe nondum*
5 *victos, et si ita ferret, honestius in acie perituros.* his cogitationibus truces aut pavidi, extrema desperatione ad iram saepius quam in formidinem stimulabantur.

XLV. At Vitellianus exercitus ad quintum a Bedriaco lapidem consedit, non ausis ducibus eadem die oppugnationem castrorum; simul voluntaria deditio sperabatur. sed expeditis et tantum ad proelium egressis munimentum fuere arma et
2 victoria. postera die, haud ambigua Othoniani exercitus voluntate, et qui ferociores fuerant, ad poenitentiam inclinan-

---

Varus Alphenus] Conf. supra c. 29. et 35.

Cap. 44. *immensum id spatium*] Ad vigesimum inde milliare distans, ut ego intervallum dimetior; ut Plutarchus, 150 stadia. *Savil.*

civilibus bellis] Ita Flor. et ed. pr. Ex aliis codd. usque ad Ryckium *civilibus proeliis* propagatum est. — *Multo adhuc die* ut 5, 22. *multa luce.* Ann. 3, 15. *multam post noctem.*

consilio, precibus] Ita Flor. Vulgo *precibus, consilio.* — Supra c. 33. *idem placere Annio Gallo paucos ante dies lapsu equi afflicto.*

militum quod] Infra c. 55. *quod erat in urbe militum.* Germ. 15. *conferre principibus vel armentorum vel frugum quod subvenit.* Conf. Ramshorn. gr. lat. p. 305.

tibus, missa legatio; nec apud duces Vitellianos dubitatum quo minus pacem concederent. legati paulisper retenti. ea 3 res haesitationem attulit ignaris adhuc an impetrassent. mox remissa legatione patuit vallum. tum victi victoresque in lacrimas effusi, sortem civilium armorum misera laetitia detestantes. iisdem tentoriis alii fratrum, alii propinquorum vulnera fovebant. spes et praemia in ambiguo, certa funera 4 et luctus. nec quisquam adeo mali expers ut non aliquam mortem maereret. requisitum Orphidii legati corpus honore solito crematur; paucos necessarii ipsorum sepelivere; ceterum vulgus super humum relictum.

XLVI. Opperiebatur Otho nuntium pugnae nequaquam trepidus et consilii certus. maesta primum fama, dein profugi e proelio perditas res patefaciunt. non exspectavit mi- 2 litum ardor vocem imperatoris. *bonum haberet animum* iubebant: *superesse adhuc novas vires, et ipsos extrema passuros ausurosque.* neque erat adulatio: ire in aciem, excitare partium fortunam furore quodam et instinctu flagrabant. qui 3 procul astiterant, tendere manus, et proximi prensare genua, promptissimo Plotio Firmo. is praetorii praefectus identidem orabat *ne fidissimum exercitum, ne optime meritos milites desereret: maiore animo tolerari adversa quam relinqui; fortes et strenuos etiam contra fortunam insistere spei, timidos et ignavos ad desperationem formidine properare.* quas inter voces ut flexerat vultum aut induraverat Otho, 4 clamor et gemitus. nec praetoriani tantum, proprius Othonis miles, sed praemissi e Moesia *eandem obstinationem adventantis exercitus, legiones Aquileiam ingressas* nuntiabant; ut nemo dubitet potuisse renovari bellum atrox, lugubre, incertum victis et victoribus.

XLVII. Ipse aversus a consiliis belli *hunc* inquit *animum, hanc virtutem vestram ultra periculis obiicere nimis grande vitae meae pretium puto. quanto plus spei ostenditis,*

Cap. 45. *legatio: nec apud*] Ita recte disiunxit Pichena oblatum a cod. Flor. *legatione. capud.* — *Orfidius legatus* primae adiutricis. Vid. supra c. 43.

Cap. 46. *haberet animum*] Ita Flor. Vulgo *habere a.*, quod Walther. retinuit. Conf. de illa verbi *iubendi* structura Ramshorn. gr. lat. p. 630.

furore quodam et instinctu] In ed. pr. *furore quod am etiam i.* Agr. *furore quodam et amenti instinctu.* Vera lectio est in Guelf. et edd. Put. Ber. Vid. ad 1, 57.

promptissimo Plotio Firmo] Similis ablativus infra c. 49. *atrocissima in Verginium vi.* c. 66. *praecipua quartadecumanorum ferocia.* c. 63. *nec ullis tantorum criminum probationibus.*

flexerat voltum] I. e. voltu significaverat vocibus se commoveri, *aut induraverat*, i. e. ad constantiam composuerat, a verbo *indurare.* Cd. Agr. *induruerat.*

2 *si vivere placeret, tanto pulchrior mors erit. experti invicem sumus, ego ac fortuna, nec tempus computaveritis: difficilius est temperare felicitati, qua te non putes diu usurum. civile bellum a Vitellio coepit, et ut de principatu certaremus armis, initium illic fuit: ne plus quam semel certemus, penes me* 3 *exemplum erit. hinc Othonem posteritas aestimet. fruetur Vitellius fratre, coniuge, liberis: mihi non ultione neque solatiis opus est. alii diutius imperium tenuerint: nemo tam fortiter reliquerit. an ego tantum Romanae pubis, tot egregios exercitus sterni rursus et rei publicae eripi patiar? eat hic mecum animus, tamquam perituri pro me fueritis. sed* 4 *este superstites. nec diu moremur, ego incolumitatem vestram, vos constantiam meam. plura de extremis loqui pars ignaviae est. praecipuum destinationis meae documentum habete quod de nemine queror. nam incusare deos vel homines eius est qui vivere velit.*

XLVIII. Talia locutus, ut cuique aetas aut dignitas, comiter appellatos, *irent propere neu remanendo iram victoris asperarent*, iuvenes auctoritate, senes precibus movebat, placidus ore, intrepidus verbis, intempestivas suorum lacrimas

---

Cap. 47. *tanto pulchrior*] Ita Flor. In Bud. deest *tanto*, ideoque Rhenanus omiserat; Pichena restituit.

experti invicem sumus ego et fortuna] Fortunam Otho expertus erat, cum imperium tam brevi duraturum accepisset, Othonem autem fortuna, cum is recte modesteque imperasset fortiterque abdicasset. *Pich.*

nec tempus] Ita Pich. e Flor. rescripsit, cum Rhen. e Bud. *ne* dedisset: Ne tempus computaveritis, per quod imperium tenui fortunaeque mutationem expertus sum, non exspectans fortunam non esse mutabilem.

bellum a Vitellio coepit] Ann. 15, 54. *coepit e domo eius coniuratio.* — Pro *illic* Rhenan. malit *illinc.*

tenuerint — reliquerit] *Andre mögen wol länger herrschen, aber keiner möchte die Herrschaft so muthvoll verlassen.* Conf. de hoc perfecti coniunctivi usu Ramshorn. gr. lat. p. 599 sqq. Nonnulli cdd. etiam Bud. *tenuerunt*, in quo deest *reliquerit*, quod etiam Rhenan. delevit. Martial. 6, 32.

Cum dubitaret adhuc belli civilis Enyo,
Forsitan et posset vincere mollis Otho:
Damnavit multo staturum sanguine Martem
Et fodit certa pectora nuda manu.
Sit Cato, dum vivit, sane vel Caesare maior:
Dum moritur, numquid maior Othone fuit?

este superstites] In nonnullis cdd. *estote*, quod Muretus praefert. At haec imperativi forma in hunc locum non videtur convenire. — *Destinatio*, certum consilium, ut Plin. h. n. 7, 45. 46. *destinatio exspirandi.*

Cap. 48. *remanendo*] Ita Pichena e Flor. pro *remorando*, quod e Bud. per Rhenan. in editiones illatum erat.

movebat] Ita Pichena e Flor. Vulgo ut ed. pr. *monebat.* — *Placidus ore:* Virg. Aen. 7, 194. 11. 251. *placido ore.*

coercens. *dari naves ac vehicula abeuntibus* iubet; libellos 2 epistolasque studio erga se aut in Vitellium contumeliis insignes abolet; pecunias distribuit parce nec ut periturus. mox Salvium Cocceianum fratris filium, prima iuventa, tre- 3 pidum et maerentem ultro solatus est, laudando *pietatem* eius, castigando *formidinem: an Vitellium tam immitis animi fore ut pro incolumi tota domo ne hanc quidem sibi gratiam redderet? mereri se festinato exitu clementiam victoris. non enim ultima desperatione, sed poscente proelium exercitu, remisisse rei publicae novissimum casum. satis sibi nominis,* 4 *satis posteris suis nobilitatis quaesitum. post Iulios, Claudios, Servios se primum in familiam novam imperium intulisse. proinde erecto animo capesseret vitam, neu patruum sibi Othonem fuisse aut oblivisceretur unquam aut nimium meminisset.*

XLIX. Post quae dimotis omnibus paulum requievit. atque illum supremas iam curas animo volutantem repens tumultus avertit, nuntiata consternatione ac licentia militum. namque abeuntibus exitium minitabantur, atrocissima in Verginium vi, quem clausa domo obsidebant. increpitis seditionis 2 auctoribus regressus vocavit abeuntium alloquiis, donec omnes inviolati digrederentur. vesperascente die sitim haustu gelidae aquae sedavit. tum allatis pugionibus duobus, cum utrumque pertentasset, alterum capiti subdidit. et explorato iam profectos amicos, noctem quietam, utque affirmatur, non insomnem egit. luce prima in ferrum pectore incubuit. ad 3 gemitum morientis ingressi liberti servique et Plotius Firmus praetorii praefectus unum vulnus invenere. funus maturatum. ambitiosis id precibus petierat, *ne amputaretur caput ludibrio*

---

dari naves] Erat Otho Brixelli, in oppido ad Padum sito.

Servios] Nonnullae edd. *Sergios.* — *Iulii* sunt Augustus, Tiberius, Caius; *Claudii*, Claudius, Nero; *Servii*, Galba; *Otho*, Salvia gens. Locutio *in familiam novam* petita a more, quo libera rèpublica *homines novi* vocabantur.

aut nimium meminisset] I. e. ne nimium luctui indulgeret. Plut. Oth. 16. *μήτ' ἐπιλαθέσθαι παντάπασι μήτ' ἄγαν μνημονεύειν ὅτι Καίσαρα θεῖον ἔσχες.*

Cap. 49. *volutantem*] Ad Pichenam usque haec Rhenani scriptura in edd. haesit: *atque illum iam supremas curas agentem.* In Flor. *animo volutantem.*

avertit] Intellige, a curis supremis. Heinsius coniecit *advertit. Consternatio* i. q. tumultus, ut Ann. 1, 39. 63. Hist. 1, 83. 4, 50. *Verginio* Otho consulatum destinaverat. Hist. 1, 77.

duobus, cum utrumque] In Bud., qui *duobus* non habet, reliqua ita sunt scripta: *cum utrimque temptasset — subdit.* In Flor. *utrimque.* In Bekkeri edit. *at* (pro *et*) *explorato.* De re conf. Plut. Oth. 17.

ambitiosis precibus] H. e. summis, accuratissimis. *Ambitio* est maxime in commemoratione accurata eorum, quibus movere possumus

4 *futurum.* tulere corpus praetoriae cohortes cum laudibus et lacrimis, vulnus manusque eius exosculantes. quidam militum iuxta rogum interfecere se, non noxa neque ob metum, sed 5 aemulatione decoris et caritate principis. ac postea promiscue Bedriaci, Placentiae aliisque in castris celebratum id genus mortis. Othoni sepulcrum exstructum est modicum et mansurum.

L. Hunc vitae finem habuit septimo et tricesimo aetatis anno. origo illi e municipio Ferentio, pater consularis, avus praetorius; maternum genus impar, nec tamen indecorum. 2 pueritia ac iuventa, qualem monstravimus. duobus facinoribus, altero flagitiosissimo altero egregio, tantundem apud posteros meruit bonae famae quantum malae. ut conquirere fabulosa et fictis oblectare legentium animos procul gravitate coepti operis crediderim, ita vulgatis traditisque demere fidem non 3 ausim. *die quo Bedriaci certabatur, avem invisitata specie apud Regium Lepidum celebri luco consedisse* incolae memo-

---

in precando, inprimis meritorum ac beneficiorum, item submissione quadam petentis. Sic Cicero ep. III, 7. *ambitiosius facere soleo quam dignitas mea postulat,* h. e. demissius, studiosius. *Ern.*

sepulcrum modicum] Plut. Oth. 18. *εἶδον δ' ἐν Βριξίλλῳ γενόμενος καὶ μνῆμα μέτριον καὶ τὴν ἐπιγραφὴν οὕτως ἔχουσαν, εἰ μεταφρασθείη· „δηλώσει Μάρκου Ὄθωνος."*

Cap. 50. *septimo et tricesimo*] Flor. *tricensimo.* „Otho natus erat testante Suet. 2. Camillo et Ahenobarbo Coss. vigesimo octavo die Aprilis a. u. c. 785., denatus 822. Galba iterum et Vinio Coss. — Si principatus initium repetas a XV Ianuarii ut Hist. 1, 27. et mortuus est, ut testatur Suetonius (c. 11.) nonagesimo et quinto imperii die, computatis in Ianuarium septemdecim, octo aut novemdecim in Februarium, uno et triginta in Martium, incidet mors eius in XVIII aut XIX Aprilis. — Iam vero a XXVIII Aprilis anno 785. usque ad XVIII aut XIX Aprilis anno 822. numerantur anni 37, ut hic refert Tacitus, — deficientibus novem aut decem diebus ad explendum numeri integri hiatum; Xiphilinus (64, 15) deesse scribit undecim dies, *ζήσαντι ἑπτὰ καὶ τριάκοντα ἔτη, ἕνδεκα ἡμερῶν δέοντα. Savil.* Ex Lipsii computatione c. 55. mors Othonis incidit in XII Kal. Maias.

Ferentio] Sic Flor. Alii *Ferentino,* quod Walther. et Ritterus retinuerunt. Suet. Oth. 1. *Maiores Othonis orti sunt oppido Ferentino, familia vetere et honorata, atque ex principibus Etruriae.* Etiam Plin. 3, 5. (8) nominat locum *Ferentinum* inter Fesulas et Fescenniam. vid. Cellarii G. A. 2, 9. p. 725. Alterum est *Ferentinum* Latii in Hernicis, de quo Cellarius p. 807. — *Mater* Albia Terentia Suetonio dicitur *splendida femina*, i. e. ordine equestri.

invisitata] Sic e Flor. Ryck. et I. Gronovius, alii *inusitata.*

celebri luco] Ex emendatione Coleri a Lipsio probata editores a Bipontinis *loco* scripserunt. Nos e cod. Flor. *luco* reposuimus. In nonnullis edd. est *vico.* — *Regium Lepidum* fuit celebre oppidum in Gallia Cisalpina in littore maris Adriatici (hod. *Reggio*) a M. Lepido C. Flaminii collega (a. u. c. 567) sic dictum, qui *τὴν ἑξῆς μέχρι Βονωνίας κἀκεῖθεν εἰς Ἀκυλήταν παρὰ τὰς ῥίζας τῶν Ἀλπέων ἐγκυκλούμενος τὰ ἕλη ἔστρωσε.* Strab. 5. p. 150. (Ed. Tzsch. Vol. II. p. 118.) Cellarii O. A. 1. p. 669.

rant, *nec deinde coetu hominum aut circumvolitantium alitum territam pulsamve, donec Otho se ipse interficeret; tum ablatam ex oculis; et tempora reputantibus initium finemque miraculi cum Othonis exitu competisse.*

LI. In funere eius novata luctu ac dolore militum seditio. nec erat qui coerceret. ad Verginium versi, modo *ut reciperet imperium*, nunc *ut legatione apud Caecinam ac Valentem fungeretur*, minitantes orabant. Verginius per aversam 2 domus partem furtim degressus irrumpentes frustratus est. Earum quae Brixelli egerant, cohortium preces Rubrius Gallus tulit. et venia statim impetrata concedentibus ad victorem per Flavium Sabinum iis copiis quibus praefuerat.

LII. Posito ubique bello magna pars senatus extremum discrimen adiit, profecta cum Othone ab urbe, dein Mutinae relicta. illuc adverso de proelio allatum. sed milites ut fal- 2 sum rumorem aspernantes, quod infensum Othoni senatum arbitrabantur, custodire sermones, vultum habitumque trahere in deterius; conviciis postremo ac probris caussam et initium caedis quaerebant, cum alius insuper metus senatoribus instaret, ne praevalidis iam Vitellii partibus cunctanter excepisse victoriam crederentur. ita trepidi et utrimque anxii coeunt, nemo 3 privatim expedito consilio, inter multos societate culpae tutior. onerabat paventium curas ordo Mutinensis *arma et pecuniam* offerendo, appellabatque *patres conscriptos* intempestivo honore.

---

nec deinde] Scil. postquam consederat. Ita Hist. 2, 85. *nec deinde*, postquam profugerat, *civili bello interfuit.* 1, 46. *omnia deinde*, postquam subtraxerat, *arbitrio militum acta.* Petersen. et Pabstius in Ecl. Tacit. p. 212. coniicit *inde*. Non video mutandi caussam. — Pro *alitum* aliquot codd. *alituum*, qua forma utitur Virg. Aen. 8, 27.

tempora reputantibus] Hist. 3, 8. *magni momenti locum obtinuit reputantibus.* 4, 17. *vereque reputantibus suismet viribus concidisse.* Germ. 6. *in universum aestimanti.* Conf. Walch. ad Agric. p. 197. Fossius l. c. p. 42.

Cap. 51. *per aversam — partem — degressus*] Flor. aliique cdd. habent *adversam*. Quod cum ab hoc loco sit alienum, *aversam* Puteol. scripturam tenuimus. Item Flor. aliique exhibent *partem* pro *portam*, quod in quibusdam codd. repertum usque ad Ryckium editiones obsedit. Denique ex Flor. cum I. Gronovio pro *digressus* dedimus *degressus*.

tulit. et venia] Ita Bekker. et Ritterus orationem interpungunt. Waltherus post *tulit* comma posuit. — De Verginio conf. Plut. Oth. 18.

Cap. 52. *adverso de proelio*] Hunc ordinem e Flor. restituit Ryckius pro *de adv. pr.*, quem e Bud. Rhenanus invexerat.

utrimque] A militibus Othonis et Vitellii. — *Nemo privatim expedito consilio*, keiner wusste auf der Stelle für seine Person eine zweckmässige Massregel vorzuschlagen. Hist. 4, 42. *reservate hominem tam expediti consilii.* E vocabulo *nemo* ad comparativum *tutior* intelligendum esse *quisque*, iam Ernestius monuit. Add. Kirchner. ad Hor. Satir. p. 159. — Lipsius malebat *tutiores*. — *Ordo Mutinensis* sunt decuriones Mutinensium, tamquam publicum loci consilium.

LIII. Notabile iurgium fuit, quo Licinius Caecina Marcellum Eprium *ut ambigua disserentem* invasit. nec ceteri sententias aperiebant: sed invisum memoria delationum expositumque ad invidiam Marcelli nomen irritaverat Caecinam, ut novus adhuc et in senatum nuper ascitus magnis inimicitiis 2 claresceret. moderatione meliorum diremti. et rediere omnes Bononiam, rursus consiliaturi; simul medio temporis plures nuntii sperabantur. Bononiae, divisis per itinera qui recentissimum quemque percunctarentur, interrogatus Othonis libertus *caussam digressus habere se suprema eius mandata* respondit; *ipsum viventem quidem relictum, sed sola poste-* 3 *ritatis cura et abruptis vitae blandimentis.* hinc admiratio et plura interrogandi pudor; atque omnium animi in Vitellium inclinavere.

LIV. Intererat consiliis frater eius L. Vitellius, seque iam adulantibus offerebat, cum repente Coenus libertus Neronis atroci mendacio universos perculit, affirmans *superventu XIV legionis, iunctis a Brixello viribus, caesos victores,* 2 *versam partium fortunam.* caussa fingendi fuit ut diplomata Othonis, quae negligebantur, laetiore nuntio revalescerent. et Coenus quidem rapide in urbem vectus paucos post dies

---

Cap. 53. *iurgium fuit*] Waltherus e pluribus codd. et edd. veteribus scripsit *inde iurgium fuit*; Rhenanus, *iurgium inde fuit*. E Flor. *virgenium* notatum est pro *iurgium inde*. Ryckius e cd. Agr. edidit *notabile in Virginium fuit quod*. De *Marcello Eprio* vide Annal. 16, 22. 28. 33.

consiliaturi] Utitur hoc verbo Horat. Od. 3, 3. 17. Ryckius e cod. Agr. *consulturi* dedit.

posteritatis cura] Est cura famae suae apud posteros. — *abruptis vitae blandimentis*, nachdem er sich von den Reizen des Lebens losgerissen. Hist. 4, 64. *abruptis voluptatibus*. Contraria sententia est Annal. 15, 64. *blandimentis victae evicta*.

Cap. 54. *Coenus*] Ita libri antiqui, etiam Flor. Alii *Caenus*, *Cenus*, *Comenus*.

ut diplomata Othonis —] Diploma dictum ἀπὸ τοῦ διπλοῦ, quod in charta duplicata scriptum. Idem fuit initio, quod nunc literae, quibus festinatio tabellariorum adiuvatur. Sed imperio constituto promiscue nomen illud pro *rescripto principali* usurpatum est, ut in Sueton. Neron. 12. *diplomata civitatis Rom. obtulit*; de quibus Seneca Benef. 7. *video istaec diplomata et syngraphas et cautiones et vacua habendi simulacra*. Illa cum princeps concederet, signabat ipse, ut de Augusto refert Tranquillus cap. 50., cum vero praetores proconsulesve tribuerent, principem praescribebant, deinde obsignabant, ut infra eodem (c. 65.) Cornelius ait, ubi de M. Cluvio Rufo. At horum diplomata praeterita scripta die non valebant: principis nisi ad tempus data in perpetuum, id est, quamdiu princeps viveret. Instituerat enim Tiberius, ut indulta beneficia a defunctis principibus Caesares aliter rata non haberent, quam si eadem ipsi dedissent. *Vertran.* Conf. Plin. Epp. 10, 14. 121.

rapide in urbem] A Rhenano est haec lectio, et exstat in codd. Alii codd., etiam Flor. praebent *rapidum urbem*, in quo inesse videtur

iussu Vitellii poenas luit. senatorum periculum auctum, cre- 3 dentibus Othonianis militibus vera esse quae afferebantur. intendebat formidinem quod publici consilii facie discessum Mutina desertaeque partes forent. nec ultra in commune 4 congressi sibi quisque consulere, donec missae a Fabio Valente epistolae demerent metum. et mors Othonis quo laudabilior, eo velocius audita.

LV. At Romae nihil trepidationis; Cereales ludi ex more spectabantur. ut *cessisse Othonem*, *et a Flavio Sabino praefecto urbis*, *quod erat in urbe militum*, *sacramento Vitellii adactum* certi auctores in theatrum attulerunt, *Vitellio* plausere; populus cum lauru ac floribus Galbae imagines 2 circum templa tulit, congestis in modum tumuli coronis iuxta lacum Curtii, quem locum Galba moriens sanguine infecerat. in senatu cuncta longis aliorum principatibus composita statim decernuntur. additae *erga Germanicos exercitus laudes gra-* 3 *tesque*, et missa legatio quae gaudio fungeretur. recitatae Fabii Valentis epistolae ad consules scriptae haud immoderatae: gratior Caecinae modestia fuit, quod non scripsisset.

LVI. Ceterum Italia gravius atque atrocius quam bello afflictabatur. dispersi per municipia et colonias Vitelliani

---

rapidus in urbem, quod in Guelf. a sec. m. editum est a Puteol. et propagatum usque ad Ernestium. Verba *iussu Vitellii* Muretus delet.

publici consilii facie] H. e. ita, ut non terrore subito, aut, dum sibi quisque privatim consulit, sed publico consilio decretus discessus videretur. *Ernest.* Conf. supra c. 52 sq.

consulere] Ita nonnulli cdd. edd. pr. Bekker. Ritter. At Walther. cum Puteol. *consuluere.*

Cap. 55. *Cereales ludi*] Cerealia, quae duodecimus Aprilis dies inchoabat, XIX finiebat, et cum *Othonis circa Brixellum* mors Romae vulgaretur, *Cereales ludi ex more spectabantur* etiam quo obiit die; festinans enim nuntius facile occupavit decimum octavum Aprilis diem, et fieri non potuit, ut decimo nono adesset. *Savil.* Conf. de tempore ludorum Cerealium interpretes ad Ovid. fast. 4, 389 sqq. In Flor. *Ceriales.*

cessisse] Vulgo *cessisse vita.* Vocab. *vita* deest in Flor., ideo cum Rittero omisi. *Cessisse* sponte moriendo. Per se solum *cedere* non est *mori*, sed ubivis *weichen*, *Platz machen.* Hist. 3, 66. *quod si tam facile suorum mentes flexisset Vitellius, quam ipse cesserat.*

sacramento Vitellii] Sic iam scribitur ex emendatione Rhenani. In cdd. Flor. aliisque *in sacramento V.*, in Agr. *in sacramenta*, quod verum putat Ryckius.

quae gaudio fungeretur] I. e. quae gaudii esset interpres. *Fungi* nolim cum Ramshorn. syn. n. 614. interpretari *mit einer Sache fertig werden*, *sich eines Geschäftes entledigen;* hoc est *defungi;* sed *sich mit einer Sache befassen.* Hist. 2, 51. *ut legatione — fungeretur.* Ann. 14, 21. *sumptu fungi*, h. e. sumptum praestare.

immoderatae] Ita Flor. Ernestius e Guelf. et edd. pr. Put. Ber. dedit *immoderate*, quod Walther. Bekker. Ritter. asciverunt.

spoliare, rapere, vi et stupris polluere. in omne fas nefasque 2 avidi aut venales non sacro, non profano abstinebant. et fuere qui inimicos suos specie militum interficerent. ipsique milites regionum gnari refertos agros, dites dominos in praedam aut, si repugnatum foret, ad excidium destinabant, ob- 3 noxiis ducibus et prohibere non ausis. minus avaritiae in Caecina, plus ambitionis: Valens ob lucra et quaestus infamis eoque alienae etiam culpae dissimulator. iam pridem attritis Italiae rebus tantum peditûm equitumque, vis damnaque et iniuriae aegre tolerabantur.

LVII. Interim Vitellius victoriae suae nescius ut ad integrum bellum reliquas Germanici exercitus vires trahebat. pauci veterum militum in hibernis relicti, festinatis per Gallias delectibus, ut remanentium legionum nomina supplerentur. 2 Cura ripae Hordeonio Flacco permissa: ipse e Britannico delectu octo milia sibi adiunxit. et paucorum dierum iter progressus *prosperas apud Bedriacum res ac morte Othonis concidisse bellum* accepit. vocata concione virtutem militum 3 laudibus cumulat. postulante exercitu *ut libertum suum Asiaticum equestri dignitate donaret*, inhonestam adulationem compescit. dein mobilitate ingenii, quod palam abnuerat, inter secreta convivii largitur honoravitque Asiaticum annulis, foedum mancipium et malis artibus ambitiosum.

LVIII. Iisdem diebus *accessisse partibus utramque Mauretaniam interfecto procuratore Albino* nuntii venere. Lucceius Albinus a Nerone Mauretaniae Caesariensi praepositus, addita per Galbam Tingitanae provinciae administratione, haud sper-

---

Cap. 56. *in omne fas nefasque avidi*] Hist. 3, 51. *tantam victoribus adversus fas nefasque irreverentiam fuisse*. Annal. 2, 38. *quibus omnia principum, honesta atque inhonesta, laudare mos est*. 15, 37. *ipse per licita atque illicita foedatus*. *A. G. Langius* in Parerg. quart. ad Vindic. Trag. Rom. p. 49. ait, hac oppositione contrariorum illud effici, ut oppositorum alterutrum modo per illam vim, quae in oppositis esse soleat, magis illustretur fortiusque animum legentium et audientium percutiat, alterutrum non adsit, nisi ut alteri illustrando inserviat.

obnoxiis ducibus] *Obnoxii duces* sunt, qui ipsi noxiae seu crimini subiecti militibus facile ignoscunt suo iure non utentes.

Cap. 57. *reliquas — vires trahebat*] Conf. Hist. 1, 61. 2, 32.

nomina] Acidalius volebat *numeri*. Vid. Agric. 18. ibique Walch. Hist. 2, 69. *Nomina* recte Waltherus tuetur. „*Duo et vicesimani* partim in Italiam transgressi sunt, partim ad Rheni ripam remanserunt, novis delectibus utcunque suppleti.“ *Ritter*. ad Hist. 4, 37.

compescit] Sic cum aliis cdd. Flor. et edd. ante Rhen., qui e Bud. *compescuit* scripserat. Agr. *petitionem* pro *adulationem*.

Cap. 58. *Lucceius*] Sic Flor. Vulgo *Luceius*, quod Walther. retinuit.

nendis viribus agebat. decem novem cohortes, quisque alae, ingens Maurorum numerus aderat, per latrocinia et raptus apta bello manus. caeso Galba in Othonem pronus nec Africa 2 contentus Hispaniae angusto freto diremptae imminebat. inde Cluvio Rufo metus; et *decimam legionem propinquare littori* ut transmissurus iussit. praemissi centuriones qui Maurorum animos Vitellio conciliarent. neque arduum fuit, magna per 3 provincias Germanici exercitus fama. spargebatur insuper, *spreto procuratoris vocabulo Albinum insigne regis et Iubae nomen usurpare.*

LIX. Ita mutatis animis Asinius Pollio alae praefectus e fidissimis Albino et Festus ac Scipio cohortium praefecti opprimuntur. ipse Albinus, dum e Tingitana provincia Caesa- 2 riensem Mauretaniam petit, appulsu littoris trucidatus. uxor eius, cum se percussoribus obtulisset, simul interfecta est. nihil eorum quae fierent Vitellio anquirente, brevi auditu quamvis magna transibat, impar curis gravioribus.

Exercitum itinere terrestri pergere iubet: ipse Arare 3 flumine devehitur, nullo principali paratu, sed vetere egestate conspicuus, donec Iunius Blaesus Lugdunensis Galliae rector,

---

decem novem] Sic cdd. Flor. alii, et ed. pr., unde Ryckius verum numerum (XIX) reposuit, cum ex ed. Ber. irrepsisset in editiones XVIII. Iac. Gronovius scripsit *novendecim*, Walther. *undeviginti*. Conf. Ramshorn. gr. lat. p. 507. not.

Cap. 59. *appulsu littoris trucidatus*] Ita cum Bachio scripsi e Flor. pro vulgata *appulsus littori trucidatur*, quam Bekker. Walther. Ritter. intactam reliquerunt. Apte Bachius citavit locum Liv. 27, 20. *littorum appulsu arcere.*

interfecta est. nihil eorum —. Exercitum] Revocavi interpunctionem Puteolani, nisi quod etiam verba: *impar curis gravioribus*, annexui superioribus, quae per ea magna cum vi absolvuntur. Ratio grammatica salva est. Conf. Ramshorn. gr. lat. p. 683. Verba *brevi auditu quamvis magna transibat*, quae proxime quidem spectant ea, quae in Asia facta antea narrantur, praeparata sunt his verbis: *nihil eorum quae fierent Vitelliio anquirente.* Illa denique aptissime excipit haec sententia: *impar curis gravioribus*, qua omnis Vitellii indoles describitur. Conf. Hist. 3, 36. — A verbis *exercitum itinere terrestri pergere iubet* interrupta narrationis series redit ad cap. 57. *paucorum dierum iter progressus* —, quod vel verbum *pergere* monstrat. — Ubi notio circumspectandi et circumquaque quaerendi valet, ibi recte dicitur *anquirere*. Conf. Beier. ad Cic. Off. 1, 30. 105. Flor. et ed. pr. *anquirente breve auditu vi quamvis magna transibant*, quam scripturam Walther. recepit, nisi quod *brevi* scripsit. Puteolanus locum ita constituit: *nihil eorum quae fierent Vitellio inquirente brevi auditu quamvis magna transibat.* Lipsius primus e libris *anquirente* reposuit. Walther. *vi magna* intelligit res e Mauretania allatas, quibus opponantur res specie tantum magnae.

paratu] Ita Flor. Alii cdd. *apparatu*. De Vitellii *vetere egestate* vid. Suet. 7.

genere illustri, largus animo et par opibus, circumdaret principi ministeria, comitaretur liberaliter, eo ipso ingratus, quam-
4 vis odium Vitellius vernilibus blanditiis velaret. praesto fuere Lugduni victricium victarumque partium duces. Valentem et Caecinam pro concione laudatos curuli suae circumposuit. mox *universum exercitum occurrere infanti filio* iubet; perlatumque et paludamento opertum sinu retinens *Germanicum* appellavit cinxitque cunctis fortunae principalis insignibus. nimius honos inter secunda, rebus adversis in solatium cessit.

LX. Tum interfecti centuriones promptissimi Othonianorum; unde praecipua in Vitellium alienatio per Illyricos
2 exercitus. simul ceterae legiones contactu et adversus Germanicos milites invidia bellum meditabantur. Suetonium Paulinum ac Licinium Proculum tristi mora squalidos tenuit, donec auditi necessariis magis defensionibus quam honestis
3 uterentur. proditionem ultro imputabant, *spatium longi ante proelium itineris*, *fatigationem Othonianorum*, *permixtum vehiculis agmen ac pleraque fortuita fraudi suae* assignantes.
4 et Vitellius credidit de perfidia et fidem absolvit. Salvius Titianus Othonis frater nullum discrimen adiit pietate et ignavia excusatus. Mario Celso consulatus servatur. sed creditum fama obiectumque mox in senatu Caecilio Simplici, *quod eum*
5 *honorem pecunia mercari nec sine exitio Celsi voluisset.* restitit Vitellius deditque postea consulatum Simplici innoxium et in-

---

principi ministeria] Sic Flor. edd. pr. Rhen. sqq. omnes praeter Ryckianam, in qua e sententia I. Fr. Gronovii *principis* est expressum, quod idem exstat in multis cdd. et vett. edd. adoptatumque a Walthero, non item a Bekkero Ritteroque. Hist. 1, 58. *ministeria principatus.* — Acidalius *comitari* interpretatur *comitatu instruere.* Loci sententia potius haec est: Vitellium comitans de suo liberaliter sumptum praestabat.

vernilibus] Id e Flor. restituit Pichena pro *humilibus*, quod nonnulli cdd. praebent. In Bud. *iuvenilibus.*

perlatumque] Particula *que* e Flor. per Pichenam accessit.

rebus adversis in solatium] Hist. 4, 80. *iisdem diebus Mucianus Vitellii filium interfici iussit.* — Non tamquam Vitellii filius, puer sex annorum, inter caedem isto se honore solatus sit, sed ut vulgo res aestimantur, poterat solatio esse. Compara Vitellii vocem Hist. 3, 85.

Cap. 60. *tristi mora squalidos tenuit*] Aliquamdiu eos incertos de venia poenave reliquit, per quod tempus in luctu et squalore fuerunt. Conf. supra c. 40.

credidit de perfidia] I. e. credere se finxit, nam falsa erat perfidia eorum adversus Othonem, vera autem fides. Ideo Vitellius fidem eorum absolvit, quod scil. fidi fuissent Othoni contra se ipsum. *Pich.* Muretus volebat: *et ideo absolvit.* Quod merito Acidalius improbat.

creditum fama] Petersen. *fama* accipit pro ablativo caussae, quae efficit, ut quid credatur, comparatque simile dicendi genus in locutione *prodere memoria.* Freinshemius coniiciebat *famae*, Lipsius *diditum*; nam hoc, non *deditum* voluisse patet. Tu verte *fama*, auf den Ruf. Conf. Roth. ad Agric. exc. XIV. 4.

emptum. Trachalum adversus criminantes Galeria uxor Vitellii protexit.

LXI. Inter magnorum virorum discrimina (pudendum dictu) Mariccus quidam e plebe Boiorum inserere sese fortunae et provocare arma Romana simulatione numinum ausus est. iamque *assertor Galliarum et deus* (nam id sibi indi- 2 derat) concitis octo milibus hominum proximos Aeduorum pagos trahebat, cum gravissima civitas electa iuventute adiectis a Vitellio cohortibus fanaticam multitudinem disiecit. captus in eo proelio Mariccus ac mox feris obiectus quia non 3 laniabatur, stolidum vulgus inviolabilem credebat, donec spectante Vitellio interfectus est.

LXII. Nec ultra in defectores aut bona cuiusquam saevitum. rata fuere eorum qui acie Othoniana ceciderant testamenta, aut lex intestatis. prorsus, si luxuriae temperaret, avaritiam non timeres. epularum foeda et inexplebilis libido: 2 ex urbe atque Italia irritamenta gulae gestabantur, strepentibus ab utroque mari itineribus; exhausti conviviorum apparatibus principes civitatum; vastabantur ipsae civitates; degenerabat a labore ac virtute miles assuetudine voluptatum et contemptu ducis. praemisit in urbem edictum quo voca- 3 bulum *Augusti* differret, *Caesaris* non reciperet, cum de potestate nihil detraheret. pulsi Italia mathematici. cautum severe *ne equites Romani ludo et arena polluerentur*. priores 4 id principes pecunia et saepius vi perpulerant; ac pleraque municipia et coloniae aemulabantur corruptissimum quemque adolescentium pretio illicere.

LXIII. Sed Vitellius adventu fratris et irrepentibus dominationis magistris superbior et atrocior occidi Dolabellam iussit, quem in coloniam Aquinatem sepositum ab Othone

---

Cap. 61. *Mariccus*] Ita Flor. Rhen. e Bud. *Maricus*. — *Inserere se fortunae* i. q. fortunae se vi immiscere, estque *fortuna* usurpatum, ut Hist. 1, 10. *post fortunam credidimus*. — *simulatione numinum* i. q. simulans numina suis consiliis adesse, ut supra c. 33. *et deos et numen Othonis adesse consiliis*.

nam id sibi indiderat] In Flor. *nāt*, quod videtur esse *nam et*. Beroaldus *nam* mutavit in *nomen*, quod Waltherus recepit. Haec locutio *id sibi indiderat* hanc vim habet: *hoc se nomine appellabat*. Eurip. Phoen. 12. *καλοῦσι δ' Ἰοκάστην με· τοῦτο γὰρ πατὴρ ἔθετο*. — *Trahebat* autem non est *devastabat*, sed *vi in suas partes adigebat*. Civitas autem Aeduorum appellatur *gravissima* ob animi constantiam, wohlbedächtig, besonnen. Etiam Cic. de rep. 1, 3. *gravissima civitas*.

Cap. 62. *luxuriae*] Ita Pichena e Flor. pro *luxuriam*, quod e Bud. in editiones illatum erat. De hoc coniunctivi imperfecti usu conf. Ramshorn. gr. lat. p. 858.

id — perpulerant.] Ut *cogere aliquid* pro *ad aliquid*, Plin. Pan. 6. *quod nihil cogitur*. Virg. Aen. 3, 56. 4, 412.

retulimus. Dolabella audita morte Othonis urbem introierat. 2 id ei Plancius Varus praetura functus, ex intimis Dolabellae amicis, apud Flavium Sabinum praefectum urbis obiecit, *tamquam rupta custodia ducem se victis partibus ostentasset.* addidit *tentatam cohortem quae Ostiae ageret;* nec ullis tantorum criminum probationibus in poenitentiam versus seram 3 veniam post scelus quaerebat. cunctantem super tanta re Flavium Sabinum Triaria L. Vitellii uxor, ultra feminam ferox, terruit e *periculo principis famam clementiae affectare.* Sabinus suopte ingenio mitis, ubi formido incessisset, facilis mutatu et in alieno discrimine sibi pavens, ne allevasse videretur, impulit ruentem.

LXIV. Igitur Vitellius metu et odio, quod Petroniam uxorem eius mox Dolabella in matrimonium accepisset, vocatum per epistolas *vitata Flaminiae viae celebritate devertere* 2 *Interamnium atque ibi interfici* iussit. longum interfectori visum: in itinere ac taberna proiectum humi iugulavit magna cum invidia novi principatus, cuius hoc primum specimen noscebatur. Et Triariae licentiam modestum e proximo exemplum onerabat, Galeria imperatoris uxor non immixta tristibus, et pari probitate mater Vitelliorum Sextilia, antiqui 3 moris. dixisse quin etiam ad primas filii sui epistolas ferebatur *non Germanicum a se, sed Vitellium genitum.* nec ullis postea fortunae illecebris aut ambitu civitatis in gaudium evicta domus suae tantum adversa sensit.

Cap. 63. *retulimus*] Hist. 1, 88. — *Plancius* cod. Flor., alii *Plantius, Plautius, Plaucius, Platius.*

nec ullis — probationibus] Et cum probationes non essent. Conf. supra ad cap. 46.

terruit — affectare] Hanc cod. Florent. scripturam cum Pichena, Iac. Gronovio et Walthero retinui. Praegnans est dictio pro *terrendo prohibuit affectare.* Ernestius ex ed. pr. pluribusque cdd. *ne periculo — affectaret*, quam scripturam Bekker. et Ritter. intactam reliquerunt.

Cap. 64. *Petroniam*] Filiam P. Petronii Turpiliani, consulis a. u. 814. vel sororem. Vid. Reimar. ad Dion. 65, 4. et Ryck. ad h. l. Suet. 6.

Interamnium] Sic Flor. Scriptura *Interamnam* usque ad Iac. Gronovium servata est. Est *Interamnium* in Umbria ad viam Flaminiam. — Ann. 1, 6. *primum facinus novi principatus fuit Postumi Agrippae caedes.*

non immixta tristibus] Ex emendatione I. F. Gronovii, quam omnes deinceps recepere: *non particeps ullius crudelis aut acerbi consilii.* Ita supra c. 16. *maioribus flagitiis permixtos.* In Flor. est *non immix tristibus,* in ed. pr. *non immixtricibus.* Pichena e coniectura: *non immitis tristibus.* Ante Pichenam edebatur: *non minax tristibus.* De *Sextilia* vid. Hist. 3, 67.

ambitu civitatis in gaudium evicta] *Ambitum civitatis* vocat effusum gratulandae felicitatis adulandique studium. *Evinci* autem *in gaudium* est, vel invitum redigi et cogi ad laetandum: eoque verbo inprimis delectatur Tacitus. Sic Ann. 11, 37. *evinci ad miserationem.* 15, 64. *blandimentis vitae evicta* sc. ad vivendum. *Ern.* *Evicta* est in Flor. At Pichena *evecta* e Farnes. Agr. al. dedit.

LXV. Digressum a Lugduno Vitellium M. Cluvius Rufus assequitur omissa Hispania, laetitiam et gratulationem vultu ferens, animo anxius et petitum se criminationibus gnarus. Hilarius Caesaris libertus detulerat, *tamquam audito Vitellii* 2 *et Othonis principatu propriam ipse potentiam et possessionem Hispaniarum tentasset eoque diplomatibus nullum principem praescripsisset.* interpretabatur quaedam ex orationibus eius 3 contumeliosa in Vitellium, et pro se ipso popularia. auctoritas Cluvii praevaluit, ut puniri ultro libertum suum Vitellius iuberet. Cluvius comitatui principis adiectus, non adempta Hispania, quam rexit absens exemplo L. Arruntii. eum Ti- 4 berius Caesar ob metum, Vitellius Cluvium nulla formidine retinebat. Non idem Trebellio Maximo honos. profugerat Britannia ob iracundiam militum: missus est in locum eius Vettius Bolanus e praesentibus.

LXVI. Angebat Vitellium victarum legionum haudquaquam fractus animus. sparsae per Italiam et victoribus permixtae hostilia loquebantur, praecipua quartadecimanorum ferocia, qui *se victos* abnuebant, *quippe Bedriacensi acie vexillariis tantum pulsis vires legionis non affuisse.* Remitti 2 eos in Britanniam, unde a Nerone exciti erant, placuit, atque interim Batavorum cohortes una tendere ob veterem adversus quartadecimanos discordiam. nec diu in tantis armatorum odiis quies fuit. Augustae Taurinorum dum opificem quendam 3 Batavus ut fraudatorem insectatur, legionarius ut hospitem tuetur, sui cuique commilitones aggregati a conviciis ad caedem transiere. et proelium atrox exarsisset, ni duae praetoriae cohortes caussam quartadecimanorum secutae his fiduciam et metum Batavis fecissent. *quos* Vitellius *agmini suo iungi* ut 4 fidos, *legionem Graiis Alpibus traductam eo flexu itineris ire* iubet, *quo Viennam vitarent.* namque et Viennenses timebantur. Nocte, qua proficiscebatur legio, relictis passim

---

Cap. 65. *diplomatibus*] Conf. de hac forma Zumpt. gr. lat. §. 67. de ipsis diplomatibus ad c. 54. — Ernestius coniiciebat *et interpretabatur* vel *interpretabaturque*. — *Ex orationibus* pro *ex exhortationibus* est ex Rhenani emendatione.

comitatui] Ita Flor. Alii *comitatu.*

L. Arruntii. eum] Ita Pichena e Flor. in quo est *L. Arruntium.* Ante Pichenam vulgabatur *L. Arruntii, quem.*

e praesentibus] Usque ad Pichenam haec ita interpungebantur: *Bolanus. E praesentibus angebant —.* Interpungendi ratio nunc recepta commendataque a Lipsio confirmatur cod. Flor. et ed. pr.

Cap. 66. *vexillariis tantum pulsis*] Conf. de hoc loco Walchius ad Agricol. p. 243 sqq.

Augustae Taurinorum.] Antea *Taurasia* dicta, caput Taurinorum in Gallia Cisalpina. Novum nomen datum est ab Augusti colonia. Appian. B. Hann. 2, 5. Polyb. 3, 60. Hodie *Turin.*

ignibus pars Taurinae Coloniae ambusta: quod damnum ut pleraque belli mala maioribus aliarum urbium cladibus oblit-
5 teratum. Quartadecimani postquam Alpibus degressi sunt, seditiosissimus quisque signa Viennam ferebant. consensu meliorum compressi et legio in Britanniam transvecta.

LXVII. Proximus Vitellio e praetoriis cohortibus metus erat. separati primum, deinde addito honestae missionis lenimento arma ad tribunos suos deferebant, donec motum a Vespasiano bellum crebresceret: tum resumpta militia robur
2 Flavianarum partium fuere. prima classicorum legio in Hispaniam missa, ut pace et otio mitesceret; undecima ac septima suis hibernis redditae; tertiadecimani struere amphitheatra iussi. nam Caecina Cremonae, Valens Bononiae spectaculum gladiatorum edere parabant, nunquam ita ad curas intento Vitellio ut voluptatum oblivisceretur.

LXVIII. Et quidem partes modeste distraxerat: apud victores orta seditio, ludicro initio, nisi numerus caesorum invidiam bello auxisset. discubuerat Vitellius Ticini adhibito
2 ad epulas Verginio. legati tribunique ex moribus imperatorum severitatem aemulantur vel tempestivis conviviis gaudent; perinde miles intentus aut licenter agit. apud Vitellium

---

oblitteratum] Sic e Bud. Rhenanus, ante quem *oblitteratum est* vulgabatur. Paullo post e Flor. Pichena pro *digressi* scripsit *degressi*. De *Viennensibus* conf. Hist. 1, 65.

Cap. 67. *Separati*] Ita cum aliis cdd. Flor. Editiones antiquiores habent *separatae*. — *Deferebant* pro vulgata *ferebant* Pichena e Flor. restituit.

tertiadecimani — iussi] Ita aperte Flor., ut Rhenan. vulgatam scripturam *tertiamdecimam — iussit* ex ingenio emendaverat. — *Voluptatum* cum aliis cdd. Flor. et ed. pr. Aliae edd. *voluptates* usque ad Pichenam propagarunt.

Cap. 68. *distraxerat*] Ita Pichena scripsit e Flor. pro *distinxerat*. Lipsius singula sic transponenda censuit: *et quidem partes modeste distraxerat, nisi numerus caesorum invidiam bello auxisset apud victores orta seditio, ludicro initio. discubuerat Vitellius —*. Particula *ni* vel *nisi* in plerisque libris vett. non apparet; eius tamen vestigia hic illic exstant, ut in Agr. *ni metus* pro *ni numerus*, Farnes. *in motus*, Bud. *ñus nus*; unde Rhenan. *nisi* reposuit. Pro *auxisset*, quod est in Flor., alii habent *auxit*. Ritterus verba: *ni numerus — auxisset*, ut interpolata uncinis coercuit. Mihi locus sic videtur scribendus esse: *ni apud victores orta seditione ludicro initio numerus caesorum invidiam bello auxisset*. „Refertur caesorum numerus ad duas cohortes in ea seditione interfectas — ideoque detestabantur civile bellum, in quo tam levibus caussis tot mala possunt accidere.“ *Pich. Et quidem* habet vim affirmandi. *Partes* sunt quartadecimani et Batavorum cohortes; *modeste*, mit Besonnenheit, σωφρόνως. Hist. 2, 87. *etiamsi summa modestia regeretur*.

aut licenter agit] E Flor. Pichena *agit* addidit. Agr. *agere*. De Vitellii *pervigiliis* vid. Suet. 10.

omnia indisposita, temulenta, pervigiliis ac bacchanalibus quam disciplinae et castris propiora. Igitur duobus militibus, altero 3 legionis quintae, altero e Gallis auxiliaribus, per lasciviam ad certamen luctandi accensis, postquam legionarius prociderat, insultante Gallo, et iis qui ad spectandum convenerant in studia diductis, erupere legionarii in perniciem auxiliorum, ac duae cohortes interfectae. remedium tumultus fuit alius 4 tumultus. pulvis procul et arma aspiciebantur: conclamatum repente quartam decimam *legionem verso itinere ad proelium venire*. sed erant agminis coactores: agniti dempsere sollicitudinem. interim Verginii servus forte obvius ut *percussor Vitellii* insimulatur. et ruebat ad convivium miles *mortem Verginii* exposcens. ne Vitellius quidem, quamquam ad omnes 5 suspiciones pavidus, de innocentia eius dubitavit. aegre tamen cohibiti qui exitium consularis et quondam ducis sui flagitabant. nec quemquam saepius quam Verginium omnis seditio infestavit. manebat admiratio viri et fama: sed oderant ut fastiditi.

LXIX. Postero die Vitellius, senatus legatione quam ibi opperiri iusserat audita, transgressus in castra ultro *pietatem militum* collaudavit, frementibus auxiliis *tantum impunitatis atque arrogantiae legionariis accessisse*. Batavorum cohortes 2 ne quid truculentius auderent, in Germaniam remissae, principium interno simul externoque bello parantibus fatis. reddita civitatibus Gallorum auxilia, ingens numerus et prima statim defectione inter inania belli assumptus. Ceterum ut largi- 3 tionibus affectae iam imperii opes sufficerent, *amputari legionum auxiliorumque numeros* iubet, vetitis supplementis; et promiscuae missiones offerebantur. exitiabile id reipublicae, ingratum militi, cui eadem munia inter paucos, periculaque ac labor crebrius redibant. et vires luxu corrumpebantur, 4 contra veterem disciplinam et instituta maiorum, apud quos virtute quam pecunia res Romana melius stetit.

LXX. Inde Vitellius Cremonam flexit, et spectato munere Caecinae insistere Bedriacensibus campis ac vestigia recentis

---

consularis] Ita Flor. *Viri consularis* Bekker. retinuit. *ut fastiditi*, imperium suscipere noluerat. Hist. 2, 51.

Cap. 69. *postero*] Ita Flor., *postera* cum aliis cdd. dedit Bekker. *Batavorum cohortes*] Ita Flor. Alii *cohortes Batavorum*. — *externoque bello*, „concitore Civile et Batavis, quodque mox Gallorum rebellio continuavit. Tacit. Hist. 4. et 5." *Savil.*

inter inania belli] Assumpta a Vitellio Gallorum auxilia, ut speciem magni exercitus facerent, cum revera nihil aliud esset, quam inane et inutile vulgus. *Pich.* Pro *inania*, quod exhibet etiam Flor., in aliis codd. est *munia*, *initia*.

exitiabile] Ita e Flor. scripsit Pichena pro *exitiale*.

victoriae lustrare oculis concupivit. foedum atque atrox spectaculum. intra quadragesimum pugnae diem lacera corpora, trunci artus, putres virorum equorumque formae, infecta tabo 2 humus, protritis arboribus ac frugibus dira vastitas. nec minus inhumana pars viae, quam Cremonenses lauru rosisque constraverant, exstructis altaribus caesisque victimis regium in morem; quae laeta in praesens mox perniciem ipsis fecere. aderant Valens et Caecina monstrabantque pugnae locos: *hinc irrupisse legionum agmen, hinc equites coortos, inde circum-* 3 *fusas auxiliorum manus.* iam tribuni praefectique, sua quisque facta extollentes, falsa vera aut maiora vero miscebant. vulgus quoque militum clamore et gaudio deflectere via, spatia certaminum recognoscere, aggerem armorum, strues corporum 4 intueri, mirari. et erant quos varia fors rerum lacrimaeque et misericordia subiret. at non Vitellius flexit oculos, nec tot milia insepultorum civium exhorruit. laetus ultro et tam propinquae sortis ignarus instaurabat sacrum diis loci.

Cap. 70. *concupivit* —] Variant veteres editiones in huius loci interpunctione. Edd. pr. et Put. ita: *concupivit: foedum atque atrox spectaculum intra XL pugnae diem: lacera* —. Quam rationem ascivit Waltherus. Sequentes editores ita distinxerunt: *concupivit. foedum atque atrox spectaculum intra XL pugnae diem lacera corpora* —. Editiones inde a Gronoviana (1672): *concupivit. foedum atque atrox spectaculum. intra XL pugnae diem lacera corpora* —. Hanc rationem post Bekkerum et Ritterum retinuimus. *Intra quadragesimum pugnae diem* est *bis zu dem 40. Tage nach der Schlacht.* Alias *intra* est *binnen, vor Ablauf.* Liv. 9, 34. *multi intra vicesimum diem dictatura se abdicaverunt.* Conf. Ramshorn. gr. lat. p. 402. ubi citat Drakenborch. ad Liv. 2, 8. 4.

infecta tabo humus] Locutio Virgiliana, Georg. 3, 481. *tempestas — infecit pabula tabo.* v. 557. *turpi dilapsa cadavera tabo.* Aen. 3, 29. *guttae — terram tabo maculant.* Conf. Suet. 10. Dio 64, 10.

inhumana pars viae] Ita Flor. Hist. 3, 83. *nunc inhumana securitas. Süvern,* üb. d. Kunstcharakt. d. Tacitus p. 126. interpretatur: *Menschen nicht angemessen*, οὐ κατ᾽ ἄνθρωπον. *humana* ed. pr. et aliquot cdd. Rhenanus mutabat *inamoena.* — Pro *lauru*, quam formam habet etiam Flor., Rhenanus cum Bud. *lauro* scripserat.

irrupisse] Ita Flor. ed. pr. Intelligendum est de Vitellianis legionibus, quae in Othonianos irruperant. Alii codd. *erupisse*, quod locum spectat, unde impetus factus est.

falsa] E Flor. pro *falso* Pichena restituit.

spatia certaminum] In Bud. *spatia certamina*, unde Rhenanus *spatia et certamina*, quod ab hoc loco est alienum neque comparandum cum loco Germ. 37. *castra ac spatia.*

mirari] Ita Flor. ed. pr. restituitque I. Gronovius pro *mirarique.*

fors] Ita Bekker. Walther. Ritter. cum multis codd. Alii, item edd. pr. et Ernest. *fors.* — Verbum *subire* proprie convenit tantum notioni *fors rerum.* Conf. Suet. 10. Dio 65, 1. — Virg. Aen. 7, 130. *Italiam ingressus Geniumque loci primamque deorum Tellurem Nymphasque et adhuc ignota precatur Flumina.*

LXXI. Exin Bononiae a Fabio Valente gladiatorum spectaculum editur, advecto ex urbe cultu. quantoque magis propinquabat, tanto corruptius iter, immixtis histrionibus et spadonum gregibus et cetero Neronianae aulae ingenio. namque 2 et Neronem ipsum Vitellius admiratione celebrabat, sectari cantantem solitus, non necessitate, qua honestissimus quisque, sed luxu et saginae mancipatus emptusque. ut Valenti et 3 Caecinae vacuos honoris menses aperiret, coartati aliorum consulatus, dissimulatus Marcii Macri tamquam Othonianarum partium ducis; et Valerium Marinum destinatum a Galba consulem distulit, nulla offensa, sed mitem et iniuriam segniter laturum. Pedanius Costa omittitur, ingratus principi ut ad- 4 versus Neronem ausus et Verginii exstimulator: sed alias protulit caussas. actaeque insuper Vitellio gratiae consuetudine servitii.

LXXII. Non ultra paucos dies quamquam acribus initiis coeptum mendacium valuit. exstiterat quidam *Scribonianum se Camerinum ferens, Neronianorum temporum metu in Histria occultatum, quod illic clientelae et agri veterum Crassorum ac nominis favor manebat.* igitur deterrimo quoque in argu- 2 mentum fabulae assumpto vulgus credulum et quidam militum errore veri seu turbarum studio certatim aggregabantur, cum pertractus ad Vitellium interrogatusque *quisnam mortalium esset*, postquam nulla dictis fides et a domino noscebatur, condicione fugitivus nomine *Geta* sumptum de eo supplicium servilem in modum.

LXXIII. Vix credibile memoratu est quantum superbiae socordiaeque Vitellio adoleverit, postquam speculatores e Syria Iudaeaque *adactum in verba eius Orientem* nuntiavere. nam 2

Cap. 71. *cetero — ingenio*] I. e. et qui insuper in aula Neroniana ob suum ingenium s. naturam grati acceptique fuerant. Ad inventionis artificia *ingenium* pertinere arbitratur Bötticher. in Lex. Tac. p. 272.

luxu] Vertranius, nisi Tacitus in dandi casu singulari dixerit *luxu*, scriptum malit *luxui*. Ursino videtur legendum *luxu et sagina*, atque ita scriptum locum Iac. Gronovius Hist. 1, 90. citat. Petersen. p. 10. scribit: *luxu et sagina emancipatus emptusque*, nempe Neroni. Similiter dicit Cicero Philip. 2, 21. *venditum et emancipatum tribunatum*, ut Garatonius e cod. Vat. restituit.

Marcii Macri] Ita Bekker. ut 2, 23. Alii, inter quos est Waltherus, e sententia Lipsii inde a Pichena *Martii Macri*; ed. pr. *Marci Macri*.

Cap. 72. *Scribonianum se Camerinum ferens*] Conf. Dio 63, 18. — *Histria* Bekkerus e Flor. pro *Istria* scripsit.

interrogatusque] Copula *que* e Bud. a Rhenano est addita. *Error veri* est *Abirren von der Wahrheit*.

Cap. 73. *e Syria*] Rhenanus praepositionem e cod. Bud. auctoritate deleverat; eam Pichena e Flor. restituit.

etsi vagis adhuc et incertis auctoribus, erat tamen in ore, famaque Vespasianus, ac plerumque ad nomen eius Vitellius excitabatur. tum ipse exercitusque ut nullo aemulo saevitia, libidine, raptu in externos mores proruperant.

LXXIV. At Vespasianus bellum armaque et procul vel iuxta sitas vires circumspectabat. miles ipsi adeo paratus ut praeeuntem sacramentum et fausta Vitellio omnia precantem per silentium audierint. Muciani animus nec Vespasiano alienus 2 et in Titum pronior. praefectus Aegypti Ti. Alexander consilia sociaverat. tertiam legionem, quod e Syria in Moesiam transisset, suam numerabat. ceterae Illyrici legiones secuturae sperabantur; namque omnes exercitus flammaverat arrogantia venientium a Vitellio militum, quod truces corpore, horridi 3 sermone ceteros ut impares irridebant. sed in tanta mole belli plerumque cunctatio; et Vespasianus modo in spem erectus, aliquando adversa reputabat: *quis ille dies foret quo LX aetatis annos et duos filios iuvenes bello permitteret?* 4 *esse privatis cogitationibus progressum, et prout velint, plus minusve sumi ex fortuna: imperium cupientibus nihil medium inter summa et praecipitia.*

LXXV. Versabatur ante oculos Germanici exercitus robur, notum viro militari: *suas legiones civili bello inexpertas,*

Cap. 74. *et procul*] Copulam *et* a Rhenano auctoritate cod. Bud. sublatam Pichena e Flor. restituit. — Mox *omnia* vulgo plurimorum edd. auctoritate scribitur. Flor. teste Victorio habet *omina*, ut Lipsius Freinshemiusque voluerunt. Nos cum Bekkero et Rittero retinuimus *omnia*; quam recte, docent Ernestius et Ritterus.

Ti. Alexander] In cdd. et vett. edd. praenomen est omissum. Addunt recentiores editores volentibus Ursino, Mureto, Acidalio. De ipso viro conf. ad Hist. 1, 11. citatque Waltherus, Rhein. Museum f. Philol. II. Iahrg. 2. H. p. 155.

de Syria] Ita cdd. etiam Flor. Lipsius edidit *e Syria*, quod Bekker. reliquit. — *Tertiam legionem suam numerabat* Vespasianus. De hac legione conf. Freinshem. ad h. l.

in tanta mole belli] Ita pro *inerat a mole* Pichena e Flor., in quo est: *iniant a mole.* — Vespasianus natus est a. u. c. 762. p. Chr. 9. Igitur anno 822. annum sexagesimum agebat. Pichena suspicatur legendum esse: *sexagesimo aetatis anno se et duos* —.

progressum] Sententia videtur: privatos homines, cum cogitationem aliquam seu vitae institutionem sibi proponunt, eatenus progredi posse, quatenus ipsis videatur: ut in medio cursu quiescere et intra mediocritatis terminos consistere atque ex fortuna plus minusve ad libitum sumere. At qui imperium concupiscunt, arbitrium progressumque nullum habent, quoniam aut summum contingent aut ruent in praeceps. *Pich.* Lipsius malebat *regressum.*

et praecipitia] Ita Bekkerus cum Ernestio e cd. Reg. et ed. pr. Waltherus et Ritterus e Guelf. edd. Put. Ber. al. *aut praec.* retinuerunt. In solo Bud. *ac pr.* reperitur.

Cap. 75. *viro militari*] Vespasianus antequam mitteretur in Iudaeam, in Germania fuerat legatus legionis, postea in Britannia, ubi triginta

Vitellii victrices, et apud victos plus querimoniarum quam virium. fluxam per discordias militum fidem, et periculum ex singulis: quid enim profuturas cohortes alasque, si unus 2 *alterque praesenti facinori paratum ex diverso praemium petat? sic Scribonianum sub Claudio interfectum; sic percussorem eius Volaginium e gregario ad summa militiae provectum. facilius universos impelli quam singulos vitari.*

LXXVI. His pavoribus nutantem et alii legati amicique firmabant et Mucianus, post multos secretosque sermones iam et coram ita locutus: *omnes qui magnarum rerum consilia suscipiunt, aestimare debent an quod inchoatur reipublicae utile, ipsis gloriosum, aut promptum effectu, aut certe non arduum sit. simul ipse qui suadet considerandus est, ad-* 2 *iiciatne consilio periculum suum, et si fortuna coeptis affuerit, cui summum decus acquiratur. ego te, Vespasiane, ad imperium voco tam salutare rei publicae quam tibi magnificum. iuxta deos in tua manu positum est. nec speciem adulantis expaveris. a contumelia quam a laude propius fuerit post*

---

procliis interfuit, viginti civitates expugnavit, insulamque Vectem Romano subiecit imperio, unde obtinuit *triumphalia ornamenta.* Suet. Vesp. 4. *Savil.*

facinori] Ita e cdd. et vett. edd. cum Walthero scripsimus. Bene Ernestius: si quis praemium petat ab adversa parte, quod praesenti facinori semper paratum est. Cum eodem tamen *praesens* nolim intelligere audax, atrox, sed *ein augenblicklich, auf der Stelle verübtes.* Bekkerus et Ritterus Rhenani e Bud. petitam scripturam *facinore* asciverunt.

Cap. 76. *iam et coram*] Ita Guelf. edd. Put. sqq. *Coram* Boxhornius interpretatur *palam, multis audientibus et quasi in publico.* Ita Ann. 6, 8. ubi M. Terentius: *spectamus quae coram habentur,* i. e. quae publica et iudiciis omnium offeruntur. Ann. 4, 54. *nec tamen Tiberii vox coram secuta,* i. e. uti Bötticher. in Lex. Tac. s. v. interpretatur, *ad ipsam Agrippinam conversa.* In eandem sententiam h. l. intelligi potest. In cod. Flor. est *iam et coronam*, unde Iac. Gronovius coniiciebat: *iam ad coronam.* Videtur tamen ibi potius latere haec Taciti scriptura: *iam et coram amicis*, vel *coram illis.*

inchoatur] In Flor. testibus Victorio et I. Gronov. est *incohaturi*, atque hoc vel *inchoaturi* Waltherus verum esse arbitratur. Idem Flor. *effectum aut non certe non.* — *Arduum*, Gellius 4, 15. *arduum Sallustius non pro difficili tantum, sed pro eo quoque ponit, quod Graeci δυσχερές aut χαλεπόν appellant, quod est cum difficile tum molestum et incommodum et intractabile.* Conf. Hist. 3, 26. 2, 82. *ac nihil arduum fatis.* Hor. Od. 1, 3, 37. *nil mortalibus arduum est.*

magnificum. iuxta deos] Ita recte interpungitur oratio in Guelf. edd. Put. sqq. In ed. pr. ita: *magnificum iuxta deos.* Locutio *iuxta deos* non est *nutu deorum*, vel ut Pichena interpretatur *voluntate et quasi decreto deorum*, sed *zunächst den Göttern.*

a contumelia — fuerit] In ed. pr. et cd. Guelf. a sec. m. *tam a contumelia — fueris.* In Bud. *tam — fuerit.* Loci sententia haec est: magis fuerit non contumelia, quam laus, post Vitellium eligi.

3 *Vitellium eligi. non adversus divi Augusti acerrimam mentem, nec adversus cautissimam Tiberii senectutem, ne contra Caii quidem aut Claudii vel Neronis fundatam longo imperio domum exsurgimus. cessisti etiam Galbae imaginibus. torpere ultra, et polluendam perdendamque rem publicam relinquere, sopor et ignavia videretur, etiam si tibi, quam* 4 *inhonesta, tam tuta servitus esset. abiit iam et transvectum est tempus, quo posses videri concupisse: confugiendum est ad imperium. an excidit trucidatus Corbulo? splendidior origine quam nos sumus, fateor: sed et Nero nobilitate natalium Vitellium anteibat. satis clarus est apud timentem* 5 *quisquis timetur. et posse ab exercitu principem fieri sibi ipse Vitellius documento, nullis stipendiis, nulla militari fama, Galbae odio provectus. Nec Othonem quidem ducis arte aut exercitus vi, sed praepropera ipsius desperatione* 6 *victum, iam desiderabilem et magnum principem fecit, cum interim spargit legiones, exarmat cohortes, nova quotidie bello semina ministrat. si quid ardoris ac ferociae miles habuit, popinis et comissationibus et principis imitatione* 7 *deteritur. tibi e Iudaea et Syria et Aegypto novem legiones integrae, nulla acie exhaustae, non discordia corruptae, sed firmatus usu miles et belli domitor externi; classium, alarum, cohortium robora, et fidissimi reges, et tua ante omnes experientia.*

LXXVII. *Nobis nihil ultra arrogabo quam ne post Valentem ac Caecinam numeremur. ne tamen Mucianum socium spreveris, quia aemulum non experiris. me Vitellio ante-*

---

concupisse] Waltherus locum ita interpretatur: *abiit tempus, quo posses* v i d e r i *concupisse: nam eo usque nunc rerum profectus es, ut nemo dubitet te revera concupiscere, ut te loquantur adfectatorem imperii, ut non possis falsam arguere speciem atque suspicionem. Nihil aliud tibi reliquum est, quam ut confugias ad imperium.* Ego vero coniecturam *non cupisse* pro *concupisse* amplector locumque ita expedio: *tempus quo posses imperium videri non cupisse, praeteriit. Id fuit cum generosioris originis viri imperium affectabant. Nunc cum iam inferioris viri loci imperium affectant, tibi periculum imminet a Vitellio, qui ipse est inferiori quam tu genere. Vitellius te metuit: hinc tibi tuae salutis caussa ad imperium est confugiendum.* In ed. pr. *concupiscere.*

splendidior] In Flor. Pichena vidit *splendiori,* quod putat esse *splendidiori.* Victorius Bekkerusque silent. De Corbulone vid. Dio 63, 17.

nec Othonem quidem] Hanc ed. Agr. et ed. pr. scripturam post Bipontinos et Oberlinum revocavimus. Est idem negationis initio enuntiationis positae usus qui supra cap. 63. *nec ullis — probationibus.* Locus ita resolvendus: et cum Otho quidem non ducis arte —, sed praepropera ipsius desperatione victus sit, desiderabilem eum et magnum principem fecit Vitellius. Conf. Pichena, et Petersen. p. 11. qui citat Ruhnken. ad Vell. II, 88. Add. Drakenborch. ad Liv. 5, 3. 4.

exarmat cohortes] Conf. supra c. 69. — Pro *comissationibus,* quod Flor. exhibet, in Bud. et vett. edd. *comessationibus.*

pono, te mihi. tuae domui triumphale nomen, duo iuvenes, 2 *capax iam imperii alter et primis militiae annis apud Germanicos quoque exercitus clarus. absurdum fuerit non cedere imperio ei, cuius filium adoptaturus essem, si ipse imperarem. ceterum inter nos non idem prosperarum adversarumque rerum ordo erit. nam si vincimus, honorem quem dederis habebo:* 3 *discrimen ac pericula ex aequo patiemur. Imo ut melius est, tu hos exercitus rege, mihi bellum et proeliorum incerta trade. acriore hodie disciplina victi quam victores agunt. hos ira, odium, ultionis cupiditas ad virtutem accendit: illi per fastidium et contumaciam hebescunt. aperiet et recludet* 4 *contecta et tumescentia victricium partium vulnera bellum ipsum. nec mihi maior in tua vigilantia, parcimonia, sapientia, fiducia est quam in Vitellii torpore, inscitia, saevitia. sed meliorem in bello caussam quam in pace habemus. nam qui deliberant, desciverunt.*

LXXVIII. Post Muciani orationem ceteri audentius circumsistere, hortari, *responsa vatum et siderum motus* referre. nec erat intactus tali superstitione, ut qui mox rerum dominus Seleucum quendam mathematicum rectorem et praescium palam

---

Cap. 77. *capax imperii*] Titus agebat annum 27. Tribunus militum et in Germania et in Britannia meruerat. Suet. Tit. 4.

non idem — ordo erit] Non aeque pares in utrisque rebus alter alteri erimus.

pericula] Sic Flor. edd. pr. Pich. Usque ad Pichenam scriptura Puteol. *periculum* in edd. haesit. Tum *patiemur* scripturam Flor. et ed. pr. pro *partiemur*, quod retinuit Bekkerus, cum Walthero et Rittero restituimus.

tu hos exercitus] Haec scriptura est a Puteolano. In ed. Flor. *tuos exercitus.* Pronomen *tu* propter oppositum *mihi* necessarium; item pronomen *tuos* Vespasiani, viri militaris, quem milites maximi faciebant, nomini eximie convenit, ut Tacitum scripsisse arbitrer *tu tuos exercitus.* — Hist. 3, 2. *vos, quibus fortuna in integro est, legiones continete: mihi expeditae cohortes sufficient.*

hos — illi] Pronomen *hi* pertinet ad *victos*, qui propius iam Vespasianum attingunt.

aperiet — bellum ipsum] Aliquot cdd. et veteres edd. hoc ordine: *contecta victricium partium et tumescentia vulnera.* Ordo a nobis post Bekker. et Walther. servatus est cod. Flor. — Demosth. Philip. 1, 44. εὑρήσει τὰ σαθρὰ τῶν ἐκείνου πραγμάτων αὐτὸς ὁ πόλεμος.

parcimonia] Lipsius vult *acrimonia.* Salinerius *parcimoniam* interpretatur aversionem crudelitatis, Acidalius clementiam vel clementiae quid affine. At recte Pichena affirmat, Mucianum non temere inter alias virtutes etiam Vespasiani parsimoniam laudare atque in ea victoriae fiduciam reponere, cum belli nervos pecuniam esse constet, ac si ea prodigeretur, ut a Vitellio fiebat, frustra in aliis virtutibus atque in cetero paratu spes relinquebatur. — De ultimis conf. Beier. ad Cic. Off. 3, 8. 37. p. 244.

Cap. 78. *Seleucum*] Conf. interpretes ad Suet. Oth. 4. et Rupert. ad Iuvenal. 6, 559.

2 habuerit. recursabant animo vetera omina. cupressus arbor in agris eius, conspicua altitudine, repente prociderat, ac postera die eodem vestigio resurgens procera et latior virebat. grande id prosperumque consensu haruspicum; et summa cla-
3 ritudo iuveni admodum Vespasiano promissa. sed primo triumphalia et consulatus et Iudaicae victoriae decus implesse fidem ominis videbantur: ut haec adeptus est, portendi sibi imperium credebat. est Iudaeam inter Syriamque Carmelus: ita vocant montem deumque. nec simulacrum deo aut templum: sic tradidere maiores, aram tantum et reverentiam.
4 illic sacrificanti Vespasiano, cum spes occultas versaret animo, Basilides sacerdos inspectis identidem extis *quicquid est* inquit *Vespasiane, quod paras, seu domum exstruere seu prolatare agros sive ampliare servitia, datur tibi magna sedes,*
5 *ingentes termini, multum hominum.* has ambages et statim exceperat fama et tunc aperiebat. nec quicquam magis in ore vulgi. crebriores apud ipsum sermones, quanto sperantibus plura dicuntur.

LXXIX. Haud dubia destinatione discessere Mucianus Antiochiam, Vespasianus Caesaream: illa Syriae, haec Iudaeae caput est.

Initium ferendi ad Vespasianum imperii Alexandriae coeptum, festinante Tiberio Alexandro, qui Kal. Iul. sacra-
2 mento eius legiones adegit. isque primus principatus dies in posterum celebratus, quamvis Iudaicus exercitus V Non. Iul. apud ipsum iurasset, eo ardore ut ne Titus quidem filius exspectaretur, Syria remeans et consiliorum inter Mucianum ac patrem nuntius. cuncta impetu militum acta, non parata concione, non coniunctis legionibus.

---

cupressus] Conf. Suet. Vesp. 5.

consulatus] Consulatum gessit per duos novissimos anni menses extremo Claudii principatu. Suet. Vesp. 4. — Pro *videbantur* aliquot cdd. etiam Flor. *videbatur* habent.

aram tantum et reverentiam] Ita cdd. et vett. edd., nisi quod Agr. *ara tantum et reverentia*, quam scripturam Rhenano et Grotio probatam Ryckius edidit. At recte Pichena accusativos *aram — reverentiam* e verbo *tradidere* suspensos esse iudicat; neque est, quod e Guelf. *sed* pro *sic* scribatur. — Germ. 9. *deorum nominibus appellant secretum illud, quod sola reverentia vident.*

et tunc] *Und jetzt.* Ita Annal. 14, 35. Conf. Zumpt. gr. lat. §. 732.

Cap. 79. *Caesaream*] Caesarea haec commemoratur Act. Apost. 21, 8. prius *turris Stratonis* vocata. Herodes Magnus ornamenta addidit nomenque Caesareae in honorem Augusti. Fuit sedes procuratorum Romanorum in Palaestina prima: quamobrem h. l. appellatur Iudaeae caput.

initium ferendi] Suet. Vesp. 6. scribit, inchoatum id ab Illyrico exercitu. De re ipsa conf. Ioseph. B. I. 4, 10. 4. De dictione *initium — coeptum* ad Hist. 1, 76. — In Flor. *in sacramento*, ut cap. 55.

non parata concione] Ita primus Ryckius e cd. Agr. pro *non parata cognitione* edidit. Lipsius volebat *paratu ac concione*.

LXXX. Dum quaeritur tempus, locus quodque in re tali difficillimum est, prima vox, dum animo spes, timor, ratio, casus obversantur, egressum cubiculo Vespasianum pauci milites, solito assistentes ordine ut legatum salutaturi, *imperatorem* salutavere. Tum ceteri accurrere, *Caesarem* et *Augu-* 2 *stum* et omnia principatus vocabula cumulare. mens a metu ad fortunam transierat. in ipso nihil tumidum, arrogans aut in rebus novis novum fuit. ut primum tantae multitudinis offusam oculis caliginem disiecit, militariter locutus laeta omnia et affluentia excepit. namque id ipsum opperiens Mu- 3 cianus alacrem militem in verba Vespasiani adegit. tum Antiochensium theatrum ingressus, ubi illis consultare mos est, concurrentes et in adulationem effusos alloquitur, satis decorus etiam Graeca facundia, omniumque quae diceret atque ageret arte quadam ostentator. nihil aeque provinciam ex- 4 ercitumque accendit quam quod asseverabat Mucianus *statuisse Vitellium ut Germanicas legiones in Syriam ad militiam opulentam quietamque transferret*, *contra Syriacis legionibus Germanica hiberna caelo ac laboribus dura mutarentur.* quippe et provinciales sueto militum contubernio gaudebant, 5 plerique necessitudinibus et propinquitatibus mixti; et militibus vetustate stipendiorum nota et familiaria castra in modum penatium diligebantur.

LXXXI. Ante Idus Iul. Syria omnis in eodem sacramento fuit. accessere cum regno Sohaemus haud spernendis viribus,

---

Cap. 80. *locus*] Ita e Flor. pro *locusque* primus I. Gronovius. De vocabulo *ratio* conf. ad Hist. 1, 4.

assistentes] Ita pro *assistunt* Pichena e Flor. in quo est *adsistent*.

mens — transierat] Metu posito fortunam cogitabant affore coeptis.

multitudinis] Ita edd. et vett. edd. omnes. Quod I. F. Gronovius scribendum censet *mutationis* receperunt Bekker. et Ritterus. Dottevillii coniecturam *vicissitudinis* Oberlinus adoptavit. Waltherus retinuit *multitudinis;* ratio qua id tuetur, nihili est. Trillerus malebat *altitudinis*. Ad codicum scripturae similitudinem propius accedit *amplitudinis*. Ceterum conf. Hist. 1, 17. de Pisone.

locutus] Rhenanus intulerat *lautus*, quod usque ad Lipsium in editionibus haesit. — Pro *omnia* Muretus suspicabatur *omina*.

namque] Ita Flor., alii *nam* et *iamque*.

germanica hiberna] Ex emendatione Rhenani pro *hiberno*, quod cum aliis etiam Flor. exhibet et Iac. Gronovius retinuit. De usu et constructione verbi *mutandi* conf. Bentleius ad Horat. Od. II, 16. 18. Add. Zumpt. gram. lat. §. 456. Notabilis item structura *statuisse — ut*.

Cap. 81. *Sohaemus*] Rex Ituraeorum. Dio 59, 11. Annal. 12, 23. *Antiochus*, rex Commagenorum. Annal. 2, 42. — *Agrippa*, rex Galilaeae, frater Berenices. Hist. 2, 2.

viribus] Sic Flor. ut testatur Victorius, edd. pr. Lips. Pich. Alii *cum viribus*. Acidalius praefert *spernendus*, Lipsius offenditur vocabulo *ingens*.

Antiochus vetustis opibus ingens et inservientium regum ditissimus. mox per occultos suorum nuntios excitus ab urbe Agrippa, ignaro adhuc Vitellio, celeri navigatione propera-
2 verat. nec minore animo regina Berenice partes iuvabat, florens aetate formaque, et seni quoque Vespasiano magnificentia munerum grata. quicquid provinciarum alluitur mari Asia atque Achaia tenus, quantumque introrsus in Pontum et Armenios patescit, iuravere. sed inermes legati regebant,
3 nondum additis Cappadociae legionibus. consilium de summa rerum Beryti habitum. illuc Mucianus cum legatis tribunisque et splendidissimo quoque centurionum ac militum venit, et e Iudaico exercitu lecta decora. tantum simul peditum equitumque et aemulantium inter se regum paratus speciem fortunae principalis effecerant.

LXXXII. Prima belli cura agere delectus, revocare veteranos. destinantur validae civitates exercendis armorum officinis; apud Antiochenses aurum argentumque signatur; eaque cuncta per idoneos ministros suis quaeque locis festi-
2 nabantur. ipse Vespasianus adire, hortari, bonos laude, segnes exemplo incitare saepius quam coercere, vitia magis amicorum quam virtutes dissimulans. multos praefecturis et procurationibus, plerosque senatorii ordinis honore percoluit, egregios viros et mox summa adeptos; quibusdam fortuna
3 pro virtutibus fuit. donativum militi neque Mucianus prima concione nisi modice ostenderat; ne Vespasianus quidem plus civili bello obtulit quam alii in pace, egregie firmus adversus militarem largitionem, eoque exercitu meliore. missi ad Parthum Armeniumque legati, provisumque ne versis ad civile
4 bellum legionibus terga nudarentur. Titum instare Iudaeae, Vespasianum obtinere claustra Aegypti placuit. sufficere videbantur adversus Vitellium pars copiarum et dux Mucianus et Vespasiani nomen ac nihil arduum fatis. ad omnes exercitus

---

Cappadociae] Est dativus. Vespasianus ipse addidit. Suet. Vesp. 8.
Beryti] Urbs maritima Phoeniciae, ex Augusti temporibus colonia, dicta *Felix Iulia*. Hodie *Bairuth*.

Cap. 82. *revocare*] Lipsius malebat *evocare*. — *Exercere officinas* similis locutio ut Horat. Od. 1, 4. 8. *dum graves Cyclopum Vulcanus ardens urit officinas*.

praefecturis — percoluit] Praefecturis datis cultum iis exhibuit. Vid. ad Hist. 1, 77.

ne Vespas.] Ita Flor., *nec Vesp.* Walther. et Ritter. e nonnullis cdd. et ed. pr. retinuerunt.

claustra Aegypti] Conf. Ioseph. B. I. 5, 11.

ac nihil arduum fatis] Und der Umstand, dass dem Schicksal nichts zu schwer ist. Infra c. 92. *gratum primoribus civitatis*. c. 95. *laetum foedissimo cuique*. Conf. Ramshorn. gr. lat. p. 683. et annotata

legatosque scriptae epistolae, praeceptumque *ut praetorianos Vitellio infensos reciperandae militiae praemio invitarent.*

LXXXIII. Mucianus cum expedita manu, socium magis imperii quam ministrum agens, non lento itinere, ne cunctari videretur, neque tamen properans, gliscere famam ipso spatio sinebat, gnarus modicas vires sibi et maiora credi de absentibus. Sed legio sexta et tredecim vexillariorum milia ingenti agmine sequebantur. classem e Ponto Byzantium adigi ius- 2 serat, ambiguus consilii num omissa Moesia Dyrrhachium pedite atque equite, simul longis navibus versum in Italiam mare clauderet, tuta pone tergum Achaia Asiaque, quas inermes exponi Vitellio, ni praesidiis firmarentur; atque ipsum Vitellium in incerto fore quam partem Italiae protegeret, si sibi Brundisium Tarentumque et Lucaniae Calabriaeque littora infestis classibus peterentur.

LXXXIV. Igitur navium, militum, armorum paratu strepere provinciae. Sed nihil aeque fatigabat quam pecuniarum conquisitio: *eos esse belli civilis nervos* dictitans Mucianus, non ius aut verum in cognitionibus, sed solam magnitudinem opum spectabat. passim delationes, et locupletissimus quis- 2 que in praedam correpti. quae gravia atque intoleranda, sed necessitate armorum excusata, etiam in pace mansere, ipso Vespasiano inter initia imperii ad obtinendas iniquitates haud perinde obstinante, donec indulgentia fortunae et pravis magistris didicit ausus que est. propriis quoque opibus Mucianus 3 bellum iuvit, largus privatim, quod avidius de re publica sumeret. ceteri conferendarum pecuniarum exemplum secuti: rarissimus quisque eandem in recuperando licentiam habuerunt.

---

ad Hist. 1, 18. — Eadem est orationis conformatio Hist. 3, 32. *auxit invidiam editum illic — spectaculum, eademque rursus belli sedes —.*
reciperandae militiae] I. q. ad reciperandam militiam.

Cap. 83. *vires sibi*] Ita Flor. et ed. pr. Facillime tamen post *vires* per litterarum similitudinem *esse* potuit excidere, quod multi edd. habent.
tredecim] Quod est in edd. Put. Ber. Alc. VIII, videtur ex XIII esse corruptum. De loco ipso conf. Walch. ad Agricol. p. 248 sqq.
atque equite] Nonnulli cdd. edd. Put. sqq. usque ad Ryckium exhibent *atque equite peteret.* Omisit *peteret*, quod deest in Flor. et ed. pr., Ryckius.
si sibi — peterentur] Verte: *wenn er sähe, dass — bedroht würden.* Conf. *Vossius* in programmate ad Hist. 1, 30. citato, p. 42 sqq. Rhenanus contra libros scriptos *si simul* intruserat, quod Ryckius eiecit.

Cap. 84. *obstinante*] Ita Flor. ed. pr. Alii *obstinato.*
largus privatim quod] Ita cdd. et veteres edd. omnes. Per Rhenanum *largitus* in editiones illatum est et servatum usque ad Iac. Gronovium. Heinsius coniecit *largus privati;* Muretus *largus privatim quo,* idque Gruterus edidit. Sensus est: largiens de re privata quod —.

LXXXV. Accelerata interim Vespasiani coepta Illyrici exercitus studio, transgressi in partes. tertia legio exemplum ceteris Moesiae legionibus praebuit. octava erat ac septima Claudiana, imbutae favore Othonis, quamvis proelio non in-2 terfuissent. Aquileiam progressae, proturbatis qui de Othone nuntiabant laceratisque vexillis nomen *Vitellii* praeferentibus, rapta postremo pecunia et inter se divisa, hostiliter egerant. unde metus, et ex metu consilium: *posse imputari Vespasiano* 3 *quae apud Vitellium excusanda erant.* ita tres Moesicae legiones per epistolas alliciebant Pannonicum exercitum, aut abnuenti vim parabant. in eo motu Aponius Saturninus Moesiae rector pessimum facinus audet, misso centurione ad interficiendum Tertium Iulianum septimae legionis legatum, ob 4 simultates, quibus caussam partium praetendebat. Iulianus comperto discrimine et gnaris locorum ascitis per avia Moesiae ultra montem Haemum profugit. nec deinde civili bello interfuit, per varias moras susceptum ad Vespasianum iter trahens, et ex nuntiis cunctabundus aut properans.

LXXXVI. At in Pannonia XIII legio ac VII Galbiana, dolorem iramque Bedriacensis pugnae retinentes, haud cunctanter Vespasiano accessere, vi praecipua Primi Antonii. is legibus nocens et tempore Neronis falsi damnatus, inter alia 2 belli mala senatorium ordinem recuperaverat. praepositus a Galba septimae legioni scriptitasse Othoni credebatur, ducem se partibus offerens; a quo neglectus in nullo Othoniani belli usu fuit. labantibus Vitellii rebus Vespasianum secutus grande momentum addidit, strenuus manu, sermone promptus, serendae in alios invidiae artifex, discordiis et seditionibus potens, raptor, largitor, pace pessimus, bello non spernendus.

Cap. 85. *transgressi in partes*] Rhenanus duce Bud. *transgressi* delevit, restituit e Flor. Pichena. Freinshemius locum ita constituit: *Illyrici exercitus studio. Transgressa in partes tertia legio.* Illyricum divisum erat in tres provincias, Moesiam cum tribus legionibus, Pannoniam cum duabus legionibus, Dalmatiam cum una legione.

imbutae favore Othonis,] Ut Hist. 1, 5. *longo sacramento Caesarum imbutus.*

Aquileiam] Ita Flor. et ed. pr. Nonnulli cdd. et edd. usque ad Ryckium *Aquileiam iam.* Conf. Suet. Vesp. 6.

ex metu consilium] *Consilium*, ein aus Ueberlegung entstandener Gedanke. Similis orationis conformatio est Hist. 3, 8. *adiiciebat imperio consilium, quando — obtinerentur, posse —*

Pannonicum exercitum — parabant.] Haec verba Rhenanus duce Bud. ut adulterina et supposititia erasit, atque sententiam sic distinxit: *ita tres Moesicae, legiones per epistolas alliciebant.* — De *Tertio Iuliano* conf. Hist. 4, 39.

Cap. 86. *Primi Antonii*] Ann. 14, 40. *Antonius audacia promptus.* Conf. Suet. Vitell. 18.

legioni —] Haec ante Pichenam ita distincta fuere: *reciperaverat. praepositus a Galba septimae legioni. scriptitasse —*

iuncti inde Moesici ac Pannonici exercitus Dalmaticum militem 3 traxere, quamquam consularibus legatis nihil turbantibus. Titus Ampius Flavianus Pannoniam, Pompeius Silvanus Dalmatiam tenebant, divites senes. sed procurator aderat Cornelius Fuscus, vigens aetate, claris natalibus. prima iuventa quietis cupidine senatorium ordinem exuerat. idem pro Galba 4 dux coloniae suae, eaque opera procurationem adeptus, susceptis Vespasiani partibus acerrimam bello facem praetulit: non tam praemiis periculorum quam ipsis periculis laetus, pro certis et olim partis nova, ambigua, ancipitia malebat. igitur movere et quatere, quicquid usquam aegrum foret, aggrediuntur. scriptae in Britanniam ad quartadecimanos, in 5 Hispaniam ad primanos epistolae, quod utraque legio pro Othone, adversa Vitellio fuerat. sparguntur per Gallias litterae; momentoque temporis flagrabat ingens bellum, Illyricis exercitibus palam desciscentibus, ceteris fortunam secuturis.

LXXXVII. Dum haec per provincias a Vespasiano ducibusque partium geruntur, Vitellius contemptior in dies segniorque, ad omnes municipiorum villarumque amoenitates resistens, gravi urbem agmine petebat. sexaginta milia armatorum se- 2 quebantur, licentia corrupta: calonum numerus amplior, procacissimis etiam inter servos lixarum ingeniis; tot legatorum amicorumque comitatus inhabilis ad parendum, etiam si summa modestia regeretur. onerabant multitudinem obvii ex urbe 3 senatores equitesque, quidam metu, multi per adulationem, ceteri ac paulatim omnes, ne aliis proficiscentibus ipsi remanerent. aggregabantur e plebe, flagitiosa per obsequia Vi- 4 tellio cogniti, scurrae, histriones, aurigae, quibus ille amicitiarum dehonestamentis mire gaudebat. nec coloniae modo aut municipia congestu copiarum, sed ipsi cultores arvaque maturis iam frugibus ut hostile solum vastabantur.

Dalmaticum] Bekker. *Delmaticum*, et infra *Delmatiam*.

Titus Ampius Flavianus] Ita Pichena e Flor. in quo est *Titus Amplius Fabianus*. Nomen *Flavianus* Lipsius e Farnes. restituit. Deinde *Pompeius Silvanus*, quod etiam Ryckius praefert, e Flor. scripsit Bekkerus, cum Pichena item ut e Flor. *Poppaeus Silv.* edidisset.

sed procurator] Rhenanus vult *et proc.* Adversatur Ernestius. Pichenae videtur *procurator* fuisse Pannoniae et Dalmatiae.

quietis cupidine] Grotio et Huetio obsecuti Bipontini *quaestus cupidine* ediderunt. Mox *idem* in Flor. pro *idemque* reperitur.

ancipitia] Sic Flor. Alii *et ancip.*

aggrediuntur] Vespasianus ceterique eius partium duces. *Aggrediuntur* est in Flor., ex quo pro *aggreditur* Pichena reposuit.

Cap. 87. *inter servos*] Freinshemius vult *inter severos*, i. e. retinentes disciplinae. In eadem sententia est Böttiche r. De discrimine *calonum* (Trossknechte) et *lixarum* (Marketender) conf. Ritter. ad h. l. Add. Ramshorn. syn. 228. — *Amicitiarum dehonestamenta*, phrasis Sallustiana. Fragm. p. 165. Frotscher.

LXXXVIII. Multae et atroces inter se militum caedes, post seditionem Ticini coeptam manente legionum auxiliorumque discordia; ubi adversus paganos certandum foret, con-2sensu. sed plurima strages ad septimum ab urbe lapidem. singulis ibi militibus Vitellius paratos cibos ut gladiatoriam saginam dividebat; et effusa plebes totis se castris miscuerat. incuriosos milites (vernacula utebantur urbanitate) quidam spoliavere, abscisis furtim balteis, *an accincti forent* rogi-3tantes. non tulit ludibrium insolens contumeliae animus: inermem populum gladiis invasere. caesus inter alios pater militis, cum filium comitaretur; deinde agnitus, et vulgata caede temperatum ab innoxiis. in urbe tamen trepidatum praecurrentibus passim militibus. forum maxime petebant, 4cupidine visendi locum in quo Galba iacuisset. nec minus saevum spectaculum erant ipsi tergis ferarum et ingentibus telis horrentes, cum turbam populi per inscitiam parum vitarent, aut ubi lubrico viae vel occursu alicuius procidissent, ad iurgium, mox ad manus et ferrum transirent. quin et tribuni praefectique cum terrore et armatorum catervis volitabant.

LXXXIX. Ipse Vitellius a ponte Milvio, insigni equo, paludatus accinctusque, senatum et populum ante se agens, quo minus ut captam urbem ingrederetur, amicorum consilio deterritus, sumpta praetexta et composito agmine incessit. 2quattuor legionum aquilae per frontem totidemque circa e legionibus aliis vexilla, mox XII alarum signa, et post peditum ordines eques; dein quattuor et XXX cohortes, ut nomina

---

Cap. 88. *Ticini coeptam*] Hist. 2, 27. 68.

plebes] Hanc formam hic praebet Flor. *plebs* ed. pr.

utebantur] Ita cdd. et edd. ante Rhenanum, qui tacite delevit. Lipsio suadente I. Fr. Gronovius, Ryckius, alii scripserunt *ut rebantur*. Oberlinus revocavit *utebantur*. — *Vernacula urbanitas* videtur esse, qualis est Italiae vel ipsius urbis incolarum, opposita illa Germanorum tarditati. Ritterus verba *vernacula utebantur urbanitate* ut hoc loco posita sensu carentia uncis inclusit. — Pro *abscisis*, quod est in Flor., alii praebent *abscissis*. De *balteis* conf. interpretes ad Horat. Epp. 2, 2. 40.

cum filium comitaretur] Pater undecunque filium prosecutus non a filio, sed ab alio milite hominem ignorante, irato autem omnibus paganis, quod alicuius illorum fraude zonam perdidisset, et in obvios saeviente caesus est; deinde intellectum non hunc in ea culpa neque e scurris istis fuisse, sed filio comitem haesisse. *I. Fr. Gronovius.*

saevum] In Flor. *scaevum*, quod recepit I. Gronovius. — Virg. Aen. 5, 37. *horridus in pelle et iaculis.*

Cap. 89. *a ponte Mulvio*] In Flor. *Mulvi. Pons Mulvius*, die Falkenbrücke. Vid. de hoc introitu Suet. Vitell. 11.

quattuor legionum aquilae] Fuerunt aquilae legionum quintae et tertiae, quas Valens duxerat, vicesimae primae, quam Caecina, et quartae, quam Vitellius ipse. Aliarum legionum aquilae in castris stativis erant relictae.

gentium aut species armorum forent, discretae. ante aquilam 3 praefecti castrorum tribunique et primi centurionum, candida veste; ceteri iuxta suam quisque centuriam, armis donisque fulgentes. et militum phalerae torquesque splendebant. decora facies, et non Vitellio principe dignus exercitus. sic Capitolium ingressus, atque ibi matrem complexus Augustae nomine honoravit.

XC. Postera die, tamquam apud alterius civitatis senatum populumque, magnificam orationem de semetipso prompsit, industriam temperantiamque suam laudibus attollens, consciis flagitiorum ipsis qui aderant omnique Italia, per quam somno et luxu pudendus incesserat. vulgus tamen vacuum curis, et 2 sine falsi verique discrimine solitas adulationes edoctum, clamore et vocibus astrepebat; abnuentique nomen *Augusti* expressere ut assumeret, tam frustra quam recusaverat.

XCI. Apud civitatem cuncta interpretantem funesti ominis loco acceptum est, quod maximum pontificatum adeptus Vitellius de caerimoniis publicis XV Kal. Aug. edixisset, antiquitus infausto die Cremerensi Aliensique cladibus. adeo omnis humani divinique iuris expers, pari libertorum amicorumque socordia, velut inter temulentos agebat. sed comitia consulum 2 cum candidatis civiliter celebrans, omnem infimae plebis rumorem in theatro ut spectator, in circo ut fautor affectavit. quae grata sane et popularia si a virtutibus proficiscerentur, memoria vitae prioris indecora et vilia accipiebantur. venti- 3 tabat in senatum, etiam cum parvis de rebus patres consulerentur. ac forte Priscus Helvidius praetor designatus contra studium eius censuerat. commotus primo Vitellius, non tamen ultra quam *tribunos plebis in auxilium spretae potestatis* advocavit. mox mitigantibus amicis, qui altiorem iracundiam 4 eius verebantur, *nihil novi accidisse* respondit *quod duo senatores in re publica dissentirent; solitum se etiam Thraseae contradicere.* irrisere plerique impudentiam aemulationis;

---

honoravit] Ita Flor. In edd. pr. et aliis *decoravit.*

Cap. 90. *alterius*] I. e. alius. Conf. Walch. ad Agric. p. 233. — Pro *solitas* Acidalius suspicatur *solas.*

tam frustra —] *Ohne Erfolg.* Frustra illi tributum ab eoque assumptum, quia nihil ei profuit; frustra recusaverat, quia coactus assumpsit.

Cap. 91. *pontificatum adeptus*] Suet. Vitell. 11. Ad Cremeram caesi sunt Fabii a. u. c. 275. Liv. 2, 49. 6, 1., Romani a Gallis ad Alliam a. u. c. 363. Liv. 5, 37 sqq. De die Alliensi scripsit Fr. Lachmann, Gottingae, 1822.

amicorumque] In Flor. *amicorum.* — *Civiliter celebrans,* i. e. cum suis candidatis circumiens et prensans patres, penes quos tum erant comitia. Conf. I. Fr. Gronovius.

Priscus Helvidius] Conf. Hist. 4, 4—6. Dio 66, 12.

aliis id ipsum placebat, quod neminem ex praepotentibus, sed Thraseam ad exemplar verae gloriae legisset.

XCII. Praeposuerat praetorianis P. Sabinum a praefectura cohortis, Iulium Priscum tum centurionem: Priscus Valentis, 2 Sabinus Caecinae gratia pollebant. inter discordes Vitellio nihil auctoritatis. munia imperii Caecina ac Valens obibant, olim anxii odiis, quae bello et castris male dissimulata pravitas amicorum et fecunda gignendis inimicitiis civitas auxerat, dum ambitu, comitatu et immensis salutantium agminibus contendunt comparanturque, variis in hunc aut illum Vitellii inclinationibus. nec unquam satis fida potentia, ubi nimia est. 3 simul ipsum Vitellium, subitis offensis aut intempestivis blanditiis mutabilem, contemnebant metuebantque. nec eo segnius invaserant domos, hortos opesque imperii, cum flebilis et egens nobilium turba, quos ipsos liberosque patriae Galba 4 reddiderat, nulla principis misericordia iuvarentur. gratum primoribus civitatis etiam plebes approbavit, quod reversis ab exsilio iura libertorum concessisset, quamquam id omni modo servilia ingenia corrumpebant, abditis pecuniis per occultos aut ambitiosos sinus, et quidam in domum Caesaris transgressi atque ipsis dominis potentiores.

XCIII. Sed miles, plenis castris et redundante multitudine, in porticibus aut delubris et urbe tota vagus non principia noscere, non servare vigilias neque labore firmari: per

---

Thraseae] Ann. 16, 21. Walch. ad Agric. p. 114 sq. Irrisus est, quod Thraseae integerrimo viro dissimillimus impudenter similis videri vellet, cui sic contradiceret Helvidius, ut Thraseae olim ipse. Ita recte Vertranius. Pro *impudentiam* Ferretto *imprudentiam* placet. Pro *neminem*, quod est in Flor., in aliis cdd. est *non*, quod in edd. usque ad Pichenam est propagatum. *Legisset ad exemplar*, i. e. ut esset exemplar. Conf. Horat. Epp. 2, 1. 58. et Schmidt. ad Horat. Epp. 1, 2. 18.

Cap. 92. *a praefectura*] Ex emendatione Merceri. In Flor. *ad prefectura*, in aliis *ad praefecturam*.

tum centurionem] Haec scriptura debetur Lipsio. In cdd. Flor. et Farnes. est: *dum centurionem*, quod defendit recipitque I. Gronovius: in aliis *dum centurio est*, vel *dum centurio esset*.

fecunda gignendis inimicitiis civitas] Ann. 13, 57. *flumen gignendo sale fecundum*.

egens nobilium turba] Hist. 1, 20. Eos Galba de exsilio revocaverat, bona per Neronem profusa reddere non potuerat.

iura libertorum] Genitivus obiectivus, *Rechte gegen ihre Freigelassnen*. — *sinus* proprie sunt togarum, quibus etiam pecunia recondebatur, locique sensus ita videtur esse expediendus: pecuniam clam patronis transtulerant ad amicos occultos aut eos quos per ambitionem sibi conciliaverant, atque ita Vitellii beneficium *corrumpebant*, i. e. eius fructum et usum impediebant. Ita Hist. 4, 35. *corrupta victoria*. — Lectio *omni modo* est in cod. Flor. Usque ad Pichenam editum est *omnino*.

Cap. 93. *non principia noscere*] Vid. ad Hist. 1, 68. 2, 12.

illecebras urbis et inhonesta dictu corpus otio, animum libidinibus imminuebant. postremo, ne salutis quidem cura, infamibus Vaticani locis magna pars tetendit; unde crebrae in vulgus mortes. et adiacente Tiberi Germanorum Gallorumque 2 obnoxia morbis corpora fluminis aviditas et aestus impatientia labefecit. insuper confusus pravitate vel ambitu ordo militiae. sedecim praetoriae, quattuor urbanae cohortes scribebantur, quis singula milia inessent. plus in eo delectu Valens audebat, 3 tamquam ipsum Caecinam periculo exemisset. sane adventu eius partes convaluerant, et sinistrum lenti itineris rumorem prospero proelio verterat. omnisque inferioris Germaniae miles Valentem assectabatur; unde primum creditur Caecinae fides fluitasse.

XCIV. Ceterum non ita ducibus indulsit Vitellius ut non plus militi liceret. sibi quisque militiam sumpsere: quamvis indignus, si ita maluerat, urbanae militiae ascribebatur; rursus bonis remanere inter legionarios aut alares volentibus permissum. nec deerant qui vellent, fessi morbis et intemperiem coeli incusantes. robora tamen legionibus alisque subtracta, 2 convulsum castrorum decus, XX milibus e toto exercitu permixtis magis quam electis.

Concionante Vitellio postulantur *ad supplicium Asiaticus et Flavius et Rufinus duces Galliarum, quod pro Vindice bellassent.* nec coercebat eiusmodi voces Vitellius: super in- 3 sitam inerti animo ignaviam, conscius sibi instare donativum et deesse pecuniam, omnia alia militi largiebatur. liberti principum *conferre pro numero mancipiorum* ut tributum iussi. ipse sola perdendi cura stabula aurigis exstruere, circum gla- 4

---

imminuebant] Ita Flor. ed. pr. Usque ad Ryckium in edd. vulgatum est *imminuebat*.

adiacente Tiberi] Sic Flor. edd. pr. Ryckii, qui hanc scripturam in locum Puteolanae *adiacentia Tiberi* revocavit. Hist. 2, 32.

Gallorumque] Cod. Flor. *gavorumque*. Ed. pr. et Bud. *gaduvorumque*, unde Rhenanus coniiciebat *Batavorum*. Liv. 10, 28. 4. *Gallorum corpora intolerantissima laboris atque aestus*.

ordo militiae] Dienstordnung. Hist. 1, 31. 38. Praetorianos Othoni deditos Vitellius exauctoraverat. Vid. supra c. 82.

Cap. 94. *super insitam — ignaviam*] Haec est coniectura Pichenae, quae ab eo usque per editiones est propagata. Ante Pichenam scribebatur *super insitam animo ignaviam*. Vocem *inerti* opinatus est subministrari a cod. Flor. qui habet *morte* (teste Furia *mortem*) *animo ignaviam*. Languidam esse Pichenae mutationem, nemo non videt. Lipsius coniiciebat: *insitam forte*. Horat. Sat. 1, 3. 35. *te ipsum concute, num qua tibi vitiorum inseverit olim natura aut etiam consuetudo mala*. Hoc ego loco admonitus Tacitum dictionis poeticae, etiam Horatianae amantissimum scripsisse arbitror: *super insitam natura an more ignaviam*: non ut Badenus voluit (in Seebodii Archiv 1832. p. 410.) *more an animo*.

diatorum ferarumque spectaculis opplere, tamquam in summa abundantia pecuniae illudere.

XCV. Quin et natalem Vitellii diem Caecina ac Valens editis tota urbe vicatim gladiatoribus celebravere, ingenti paratu et ante illum diem insolito. laetum foedissimo cuique apud bonos invidiae fuit, quod exstructis in campo Martio 2 aris inferias Neroni fecisset. caesae publice victimae cremataeque; facem Augustales subdidere: quod sacerdotium ut Romulus Tatio regi ita Caesar Tiberius Iuliae genti sacravit. nondum quartus a victoria mensis, et libertus Vitellii Asiaticus Polyclitos, Patrobios et vetera odiorum nomina aequabat. 3 nemo in illa aula probitate aut industria certavit; unum ad potentiam iter, prodigis epulis et sumptu ganeaque satiare inexplebiles Vitellii libidines. ipse abunde ratus si praesentibus frueretur, nec in longius consultans, novies milies sester-4 tium paucissimis mensibus intervertisse creditur. magna et misera civitas, eodem anno Othonem Vitelliumque passa, inter Vinios, Fabios, Icelos, Asiaticos varia et pudenda sorte agebat, donec successere Mucianus et Marcellus et magis alii homines quam alii mores.

XCVI. Prima Vitellio *tertiae legionis defectio* nuntiatur, missis ab Aponio Saturnino epistolis, antequam is quoque Vespasiani partibus aggregaretur. sed neque Aponius cuncta ut trepidans re subita perscripserat, et amici adulantes mollius interpretabantur: *unius legionis eam seditionem, ceteris* 2 *exercitibus constare fidem.* in hunc modum etiam Vitellius apud milites disseruit, praetorianos nuper exauctoratos in-

---

Cap. 95. *fecisset*] Ita Lipsius pro *iecisset* vel *iecissent*, quod est in cdd. et vett. edd.

facem] Ita Flor. ut Muretus voluerat pro *faces*. Idem Flor. *subdere*. Annal. 1, 54. quod hic Romulo, Tatio tribuitur.

Polyclitos] Ita Bekkerus cum Guelf. edd. Ber. Alc. In ed. pr. *policlitos*, Put. *Polyclytos*, Rhenanus *Polycletos*, quod Waltherus retinuit. De *Asiatico* vid. Suet. Vit. 12. de *Polyclito*, Neronis liberto Ann. 14, 39. de *Patrobio*, item Neronis liberto, Suet. Galb. 20.

sumptu ganeaque] Est haec Palmerii scriptura, quam primus Pichena recepit. Lipsius emendabat *sumptu saginaque*. In Flor. *gaiane aque*, in ed. pr. *galane aquae*. In edd. Alc. Rhen. Ald. sqq. *sumptu Caianae aquae*. Ferrettus *Caianae aulae*. Alii alia excogitarunt. *Ganea*, leckerhafte Speisen.

ipse abunde ratus] Er glaubte, er thue mehr als genug. Sallust. fragm. 3, 22. p. 184. Frotsch. *abunde libertatem rati*.

novies milies sestertium] Ex Savilii computatione sunt 7,130250 librae sterlingae. — *Marcellus* est Marcellus Eprius. Vid. Ann. 16, 22. Hist. 4, 6. 43.

Cap. 96. *tertiae legionis defectio*] Vid. supra c. 74.

mollius interpretabantur] Ita Rhenanus ex ingenio pro *nullius* scripsit. In Flor. Furia vidit *mullius*. In Agr. est *melius*.

sectatus, *a quibus falsos rumores dispergi, nec ullum civilis belli metum*, asseverabat, suppresso Vespasiani nomine, et vagis per urbem militibus qui sermones populi coercerent. id praecipuum alimentum famae erat.

XCVII. Auxilia tamen e Germania Britanniaque et Hispaniis excivit, segniter et necessitatem dissimulans. perinde legati provinciaeque cunctabantur, Hordeonius Flaccus suspectis iam Batavis anxius proprio bello, Vettius Bolanus nunquam satis quieta Britannia, et uterque ambigui. neque ex Hispaniis 2 properabatur, nullo tum ibi consulari: trium legionum legati, pares iure et prosperis Vitellii rebus certaturi ad obsequium, adversam eius fortunam ex aequo detrectabant. in Africa legio 3 cohortesque delectae a Clodio Macro, mox a Galba dimissae, rursus iussu Vitellii militiam cepere. simul cetera iuventus dabat impigre nomina. quippe integrum illic ac favorabilem proconsulatum Vitellius, famosum invisumque Vespasianus egerat: proinde socii de imperio utriusque coniectabant. sed experimentum contra fuit.

XCVIII. Ac primo Valerius Festus legatus studia provincialium cum fide iuvit; mox nutabat, palam epistolis edictisque Vitellium, occultis nuntiis Vespasianum fovens, et haec illave defensurus, prout invaluissent. deprehensi cum litteris 2 edictisque Vespasiani per Raetiam et Gallias militum et centurionum quidam, ad Vitellium missi necantur: plures fefellere, fide amicorum aut suomet astu occultati. ita Vitellii 3 paratus noscebantur, Vespasiani consiliorum pleraque ignota, primum socordia Vitellii; dein Pannonicae Alpes praesidiis insessae nuntios retinebant. mare quoque etesiarum flatu in Orientem navigantibus secundum, inde adversum erat.

---

suppresso Vespasiani nomine] Vid. supra c. 73.

Cap. 97. *Hordeonius Flaccus*] Ad Rheni ripae curam a Vitellio relictus. Vid. supra c. 57. *Vettius Bolanus*, Britanniae praepositus. Ibid. c. 65.

certaturi ad obsequium] Praepositio exprimit relationem. Conf. Bötticher. Lex. Tac. s. v. *accusativus*, p. 20.

cepere] Iac. Gronovius pro *coepere* e Flor. restituit. De proconsulatu Vitellii et Vespasiani conf. Suet. Vit. 5. Vesp. 4. —

proinde] Est in cdd. et vett. edd. Ex ingenio *perinde* Rhenanus in editiones importaverat.

Cap. 98. *invaluissent*] Scil. haec illave, caussa Vitellii vel Vespasiani. Lipsius coniicit *ii valuissent*. Acidalius adversatur.

suomet astu] Ita Ferrettus recte refinxit cod. Flor. scripturam *suo mestatu*. Vulgo *suomet statu*.

dein] Ita I. Gronovius e Flor. pro *deinde*, quod retinuerunt Bekkerus, Waltherus et Ritterus. *Pannonicae Alpes* eaedem quae *Iuliae* inter Carinthiam et Carniolam.

mare quoque etesiarum flatu] Ita nunc ex certissima Rhenani emendatione scribitur. Depravata cod. Flor. scriptura *mare quoque et esi*

XCIX. Tandem irruptione hostium, atrocibus undique nuntiis exterritus Caecinam et Valentem expedire ad bellum iubet. praemissus Caecina: Valentem e gravi corporis morbo 2 tum primum assurgentem infirmitas tardabat. longe alia proficiscentis ex urbe Germanici exercitus species: non vigor corporibus, non ardor animis; lentum et rarum agmen, fluxa arma, segnes equi; impatiens solis, pulveris, tempestatum, quantumque hebes ad sustinendum laborem miles, tanto ad 3 discordias promptior. accedebat huc Caecinae ambitio vetus, torpor recens, nimia fortunae indulgentia soluti in luxum: seu perfidiam meditanti infringere exercitus virtutem inter artes erat. credidere plerique Flavii Sabini consiliis concussam Caecinae mentem, ministro sermonum Rubrio Gallo: *rata* 4 *apud Vespasianum fore pacta transitionis.* simul odiorum invidiaeque erga Fabium Valentem admonebatur, *ut impar apud Vitellium gratiam viresque apud novum principem pararet.*

C. Caecina complexu Vitellii multo cum honore digressus partem equitum ad occupandam Cremonam praemisit. mox vexilla quartaedecimae et sextaedecimae legionum, dein quinta et duoetvicesima secutae; postremo agmine unaetvicesima Rapax et prima Italica incessere cum vexillariis trium Britan- 2 nicarum legionum et electis auxiliis. profecto Caecina scripsit Fabius Valens exercitui quem ipse ductaverat, *ut in itinere opperiretur: sic sibi cum Caecina convenisse;* qui praesens eoque validior *immutatum id consilium* finxit, *ut ingruenti*

---

flabra aquilonis arum flatu paullum quidem immutata in alios libros transmissa est. Puteolani scriptura est: *mare quoque etkesiae flabant. harum flatu in orientem* etc. Etesiae flant a die 20 Iulii per quadraginta dies. Conf. Plin. H. N. 2, 47. 18, 28.

Cap. 99. *ac Valentem*] *Ac* pro *et* e Flor. ut c. 95. *Expedire* est de coniectura Acidalii. In cdd. et vett. edd. est *expediri*, quod Waltherus retinuit.

meditanti] Ita Rhenanus ex ingenio, reddiditque Bekker. et Ritterus. I. Gronovii mutationem *meditato* Ernestius et Waltherus amplexi sunt. In Flor. est *meditatio*.

apud Vitellium] Ita Flor. In edd. Rhenani al. *ad Vit.*

Cap. 100. *complexu*] Iac. Gronovius suspicatur *a complexu*.

quartaedecimae] Est haec scriptura Puteolani, quam Ritterus tuetur. Waltherus recepit Bipontinorum emendationem *quartae, decimae*. In Flor. et ed. pr. *vexilla in quattuor decum XIII legionum*. Inde I. Gronovius corrigit: *mox vexilla tertiae, quartae decumae et sextae decumae legionum*. Pichena: *et ex vexillariis quatuordecim millia legionum dein quinta*. Pro *quartae decimae* verius iudicat Lipsius *XV*, aut quod Mercero placet, *quartae*. Savilius quoque volebat *quintae decimae*.

et duoetvicesima] Sic Flor. pro *etduodevicesima*.

trium] Ex emendatione Rhenani. In Flor. *cum vexillari Istrium*, in ed. pr. *cum vexillariis Istrium*, scriptura Put. *cum vexillariis hystris*.

bello tota mole occurreretur. ita *accelerare* legiones *Cremonam*, pars *Hostiliam petere* iussae: ipse Ravennam devertit praetexto classem alloquendi. mox Patavii secretum componendae proditionis quaesitum. namque Lucilius Bassus post praefecturam alae Ravennati simul ac Misenensi classibus a Vitellio praepositus, quod non statim praefecturam praetorii adeptus foret, iniquam iracundiam flagitiosa perfidia ulciscebatur. nec sciri potest traxeritne Caecinam, an (quod evenit inter malos, ut et similes sint) eadem illos pravitas impulerit. 3 4

CI. Scriptores temporum, qui potiente rerum Flavia domo monumenta belli huiusce composuerunt, *curam pacis et amorem rei publicae* corruptas in adulationem *caussas* tradidere. nobis super insitam levitatem et prodito Galba vilem mox fidem aemulatione etiam invidiaque, ne ab aliis apud Vitellium anteiretur, pervertisse ipsum videtur. Caecina legiones assecutus centurionum militumque animos obstinatos pro Vitellio variis artibus subruebat. Basso eadem molienti minor difficultas erat, lubrica ad mutandam fidem classe ob memoriam recentis pro Othone militiae. 2 3

---

devertit] Ita Flor. pro vulgata *divertit*. Idem Flor. *praetexto*, alii *praetextu*.

Patavii secretum] In Bud. *ad secretum*: inde Rhenanus coniecit: *id secretum componendae proditioni quaesitum*. Hist. I, 10. *secretum Asiae*. De constructione verborum *componendae proditionis* conf. Ramshorn. gr. lat. p. 652 sq.

Bassus] Ita Rhenanus. In cdd. *Blesus*, *Blaesus*, *Blexus*.

iniquam iracundiam — ulciscebatur] Ohne Grund erbittert rächte er sich durch schmählichen Treubruch.

Cap. 101. *corruptas*] Sic Flor. et ed. pr. ut Rhenanus duce Bud., in quo est *corruptos*, vulgatam *corrupti* correxit. Vulgatam *corrupti* retinendam esse arbitror. Homines quidem dici possunt *corrupti in adulationem*, ut Hist. 3, 33. *numerus in libidinem ac saevitiam corruptior*. 3, 47. *corrupto in spem rapinarum egentissimo quoque*: non item caussae, nisi velis *in adulationem* intelligere ita, ut sit i. q. *per adulationem*, quod non potest. Exstat h. l. exemplum, quo illustratur quod dixit Tacitus Hist. 1, 1. *veritatem infractam esse libidine assentandi*. Tacitus de Caecinae facto aliter atque illi scriptores existimat.

anteiretur — videtur] Ita Ernestius scripsit, et *anteiretur* quidem pro *anteirentur* ex ed. pr. Pro *videtur* est in cdd. *videntur* et *videretur*. Quae hic referuntur, unice conveniunt ingenio et moribus Caecinae, quales descripsit Tacitus Hist. 1, 53. verba autem *ne ab aliis apud Vitellium anteiretur* eo maxime pertinent, quod Caecina, ut ait Tacitus supra c. 99. *impar erat apud Vitellium*. Caecina, immodicus animi, ferre non poterat, quod non unus omnia apud principem posset. Quod nomen *Caecinae* additum est, id non favet rationi eorum, qui *anteirentur — videntur* praeferunt. Caecinae nomen ob nomen Bassi quodammodo illi oppositum omitti non poterat. — Post *ipsum* Lipsius expulit nomen *Vitellium*, quod item ab ed. pr. abest.

C. CORNELII TACITI
HISTORIARUM
LIBER TERTIUS.

BREVIARIUM LIBRI.

Cap. 1. Flavianis de ratione belli deliberantibus moram alii, 2. festinationem Antonius Primus suadet, 3. et obtinet. 4. proxima Cornelii Fusci auctoritas. 5. principes Sarmatarum Iazygum in commilitium asciti. Sido et Italicus Suevorum reges tracti in partes, 6. 7. Antonio Italiam invadenti comes est Arrius Varus. multas urbes occupant. 8. Verona fit belli sedes. moras frustra aut sero nectunt Vespasianus et Mucianus. 9. Interim duces mutuis epistolis bellum gerunt. 10. T. Ampius Flavianus militi suspectus ab Antonio servatur. 11. hic alteram quoque seditionem, odio Aponii Saturnini ortam, comprimit. 12. Lucilius Bassus et 13. 14. Caecina, a Vitellio deficientes, a militibus suis coniiciuntur in vincula. 15. discordes Vitellianos ad Bedriacum adgredi statuit Antonius. 16. aviditate navandae operae Arrius Varus rem in discrimen adducit; 17. eam Antonius constantia et virtute restituit, 18. victoria potitur.

19. Vespasiani ea freti Cremonam expugnare deposcunt. 20. inconsultum eorum ardorem frustra retinet Antonius. 21. sed adventantis hostis terror obstructas mentes consiliis ducis aperit. 22—25. proelium atrox, anceps. Antonius egregii ducis munia implet; victoriam aufert. 26—33. Cremona obsessa, capta, cremata, 34. postea restituta. 35. victae legiones dispersae.

36. Vitellius luxu torpet. 37. in urbem revectus Caecinam condemnat; ei Rosium Regulum in unum diem consulem sufficit. 38. 39. Iunius Blaesus fraude L. Vitellii veneno tollitur. 40. 41. Fabius Valens libidine et cunctatione Vitellianorum res subruit et, 42. Flavianis Italiam occupantibus, 43. ad Stoechadas delatus capitur. 44. Hispaniae, Galliae, Britannia, cuncta ad Vespasiani opes conversa. 45. turbat tamen Britanniam Venutius. ibi varia sorte pugnatum. 46. turbata quoque Germania. mota et Dacorum gens, a Muciano ex Oriente reduce repressa. 47. 48. Anicetus Polemonis libertus Pontum infestans capitur, Vespasianus Alexandriam pergit, ut urbem fame urgeat. 49. Antonius, post Cremonam superbior, 50. partem copiarum Veronae relinquit, partem in Vitellianos expedit. 51. nefarium facinus militis, ob occisum a se fratrem praemium petentis. 52. festinationem Antonii apud Vespasianum criminatur Mucianus. 53. is iactantius quam ad principem litteras componit, Mucianum insectatus. inde graves ducum simultates.

54. Vitellius stulta dissimulatione cladis ad Cremonam remedia malorum differt. notabilis constantia Iulii Agrestis. 55. Vitellius, ut e somno excitus, Appenninum obsideri iubet, honores largitur, in castra venit. 56. prodigia. praecipuum ipse Vitellius ostentum, ignarus militiae, inprovidus consilii, Romam revertit perculsus defectione Misenensis classis. 57. Puteolani Vespasiano, Capua Vitellio favet. Claudius Iulianus in partes Vespasiani transit, qui Tarracinam occupat. 58. Vitellius fratrem Lucium bello per Campaniam opponit. ipse Romae

ex plebe et servitiis exercitum corradit, qui brevi dilabitur. 59. Flaviani Apenninum transeunt; ad eos Cerialis Vitellii custodias elapsus venit, et inter duces adsumitur. 60. pugnae avidos milites aegre cohibet Antonius. 61. iam crebra fiunt ad Vespanianum transfugia. Priscus et Alphenus castra deserunt, ad Vitellium regressi. 62. 63. caeso Valente desperabundus miles sub signis vexillisque ad Vespasianum transit. pax et salus offeruntur Vitellio, si se dedat.

64. Flavius Sabinus urbis praefectus frustra incitatur ad arma; 65. pacis amans de pace agit cum Vitellio 66. cedere parato, ni sui reniterentur. 67. 68. hi pullo amictu palatio degressum et pro concione cedere se imperio testantem, eo redire cogunt. 69. interim Sabinus rem publicam susceperat, eique aderant Romani omnis ordinis, frementibus Germanicis cohortibus. modicum proelium, Vespasianis prosperum. Sabinus Capitolium occupat, quod, 70. Cornelio Martiale frustra ad Vitellium misso, 71. Vitelliani oppugnant, incendunt. 72. de prioribus Capitolii fatis digressio. 73. Vitelliani cuncta sanguine ferro flammis miscent. Flavium Sabinum et Atticum consulem capiunt. 74. Domitianus sacricolae habitu delitescit. Sabinus invito Vitellio trucidatur. 75. Sabini laudes. Atticus servatur.

76. 77. Tarracina a L. Vitellio obsessa et capta, Iulianus iugulatur. Triariae immodestia. 78. Flaviani, incertum Antonii an Muciani culpa cunctantes, obsessi Capitolii fama exciti, 79. ad urbem properant. ibi equestre proelium Ceriali adversum. 80. 81. Vitellius legatos et Vestales virgines pro pace aut induciis mittit, nec obtinet. 82. Flaviani tripartito agmine urbi propinquant. varia ibi fortuna pugnatur. 83. foeda lascivientis urbis facies, spectatore populo et plausu diversas partes fovente. 84. castra praetoria expugnantur. 85. Vitellius, e pudenda latebra protractus et contumeliis adfectus, ad Gemonias propellitur. 86. vita Vitellii moresque. Domitianus Caesar consalutatur.

Gesta uno eodemque anno.

I. **Meliore fato fideque partium Flavianarum duces consilia belli tractabant. Petovionem in hiberna tertiaedecimae legionis convenerant. illic agitavere** ***placeretne obstrui Pannoniae Alpes, donec a tergo vires universae consurgerent, an ire cominus et certare pro Italia constantius foret.*** **quibus 2**

Cap. 1. *partium Flavianarum*] Hunc ordinem e cod. Flor. Iac. Gronovius pro vulgato *Flavianarum partium* restituit. *Petovio* sive *Poetovio*, etiam *Petavio* et *Petobio*, ad Dravum in finibus Pannoniae. Nunc *Pettau*. „Hinc et ex aliis Taciti locis quam plurimis apparet, unicuique legioni hiemis tempore propria hiberna fuisse aut intra muros civitatum aut non longe ab illis; contra in aestate plures simul legiones iisdem castris tenebantur, praesertim ubi bellum aut belli periculum. Hunc morem diligenter observavit Mercerus ad lib. 1. Ann. 37.“ *Pich.*

obstrui Pannoniae Alpes] Videntur antea fuisse interclusae lib. 2, 98. *deinde Pannoniae Alpes praesidiis insessae nuntios retinebant.* sed fortasse eo usque tantum, ut transeuntibus illac nuntiis non pateret iter. *Pich.*

pro Italia] Est, ut Italiam occuparent et tenerent, et *constantius* significat non *fortius*, sed *congruentius*, *convenientius*. Acidalius coniiciebat *per Italiam*.

opperiri auxilia et trahere bellum videbatur, *Germanicarum legionum vim famamque* **extollebant,** *et advenisse mox cum Vitellio Britannici exercitus robora: ipsis nec numerum parem pulsarum nuper legionum; et quamquam atrociter loquerentur,* 3 *minorem esse apud victos animum. sed insessis interim Alpibus venturum cum copiis Orientis Mucianum. superesse Vespasiano mare, classes, studia provinciarum, per quas velut alterius belli molem cieret. ita salubri mora novas vires affore et praesentibus nihil periturum.*

II. Ad ea Antonius Primus (is acerrimus belli concitator) *festinationem ipsis utilem, Vitellio exitiosam* disseruit. *plus socordiae quam fiduciae accessisse victoribus. neque enim in procinctu et castris habitos: per omnia Italiae municipia desides, tantum hospitibus metuendos, quanto ferocius ante* 2 *se egerint, tanto cupidius insolitas voluptates hausisse. circo quoque ac theatris et amoenitate urbis emollitos, aut valetudinibus fessos. sed addito spatio rediturum et his robur meditatione belli. nec procul Germaniam, unde vires; Britanniam freto dirimi; iuxta Gallias Hispaniasque; utrimque viros, equos, tributa; ipsamque Italiam et opes urbis; ac si inferre arma ultro velint, duas classes vacuumque Illyrici* 3 *mare. quid tum claustra montium profutura? quid tractum in aestatem aliam bellum? unde interim pecuniam et commeatus? quin potius eo ipso uterentur, quod Pannonicae legiones deceptae magis quam victae resurgere in ultionem* 4 *properent, Moesici exercitus integras vires attulerint. si numerus militum potius quam legionum putetur, plus hinc roboris, nihil libidinum; et profuisse disciplinae ipsum pudorem. equites vero ne tum quidem victos, sed quamquam* 5 *rebus adversis disiectam Vitellii aciem. duae tunc Pannonicae ac Moesicae alae perrupere hostem: nunc* XVI *alarum coniuncta signa pulsu sonituque et nube ipsa operient ac* 6 *superfundent oblitos proeliorum equites equosque. nisi quis retinet, idem suasor auctorque consilii ero. vos, quibus fortuna in integro est, legiones continete: mihi expeditae co-*

---

et advenisse] Ex *extollebant* intellige *dicebant.*

Cap. 2. *Antonius Primus*] Septimae legionis legatus, quae Galbiana dicta est. Hist. 2, 86. — In Flor. *concittator.* In ed. pr. Agr. marg. Guelf. *concionator.*

valetudinibus fessos] Ann. 6, 50. *Charicles — non quidem regere valetudines principis solitus.* Conf. de hoc numeri pluralis genere *Rothius* ad Agric. p. 112 sq.

Illyrici mare] Ita Flor. quod cum Rittero recepimus. Est mare quod pertinet ad Illyricum eiusque littora alluit. Vulgo *Illyricum,* quod Bekkerus et Waltherus retinuerunt.

quibus fortuna in integro est] Qui nondum fortunam alteram ex-

hortes sufficient. iam reseratam Italiam, impulsas Vitellii res audietis. iuvabit sequi et vestigiis vincentis insistere.

III. Haec ac talia flagrans oculis, truci voce, quo latius audiretur (etenim se centuriones et quidam militum consilio miscuerant), ita effudit ut cautos quoque ac providos permoveret, vulgus et ceteri *unum virum ducemque* spreta *aliorum segnitia* laudibus ferrent. hanc sui famam ea statim concione 2 commoverat, qua recitatis Vespasiani epistolis non ut plerique incerta disseruit huc illuc tracturus interpretationem, prout conduxisset: aperte descendisse in causam videbatur, eoque gratior militibus erat, culpae vel gloriae socius.

IV. Proxima Cornelii Fusci procuratoris auctoritas. is quoque inclementer in Vitellium invehi solitus nihil spei sibi inter adversa reliquerat. Titus Ampius Flavianus, natura ac senecta cunctatior, suspiciones militum irritabat, tamquam affinitatis cum Vitellio meminisset; idemque quod coeptante legionum motu profugus dein sponte remeaverat, perfidiae locum quaesisse credebatur. nam Flavianum omissa Pannonia 2 ingressum Italiam et discrimini exemptum rerum novarum cupido legati nomen resumere et misceri civilibus armis impulerat, suadente Cornelio Fusco, non quia industria Flaviani

---

perti estis. Infra c. 4. de Cornelio Fusco: *is quoque inclementer in Vitellium invehi solitus nihil spei sibi inter adversa reliquerat.*

reseratam Italiam] Ita emendavit Pichena vulgatam *reserata militia* e Flor. in quo est *reserata militiam.* Lipsius coniecit *reserata Italia*, Iac. Gronovius *reseratam ibi viam.*

impulsas Vitellii res,] I. e. *labefactatas, infractas.* Horat. Od. 4, 6. 10. *impulsa cupressus Euro.*

Cap. 3. *ac talia*] Sic Flor. Alii *atque talia*, quod Waltherus dedit, vel *et talia.*

interpretationem] Hanc librorum veterum scripturam cum Böttichero praetuli Acidalii emendationi *interpretatione.*

gratior] Sic e Bud. aliisque cum Bekkero et Rittero scripsimus. Quia aperte in caussam videbatur descendisse, ob id militibus dissimulationem non ferentibus non gravis, sed gratus esse debuit. In Flor. et ed. pr. est *gravior*, quod praefert Gruterus, ut sit δεινότερος, plus ponderis et auctoritatis habens.

Cap. 4. *T. Ampius*] Hanc veram scripturam pro *T. Appius* eruit Lipsius e libris, in quibus est *tampius* aut *tumpius.* Fuit *Ampius* Pannoniae praefectus. Vid. Hist. 2, 86.

cunctatior] I. e. iusto cunctatior. Conf. Ramshorn. gr. lat. p. 494. Lipsius, quem sequitur Waltherus, scripsit *cunctator.* — Pro *idemque*, quae est lectio Puteol., in cod. Flor. est *idque*, quod placet Iac. Gronovio.

perfidiae locum quaesisse] Credebant Flavianum in Pannoniam revertisse ea mente, ut legiones illas rursum a Vespasiano alienaret. *Pich.*

non quia —] De hac dicendi ratione conf. Ramshorn. gr. lat. §. 181. Zumpt. gr. lat. §. 537. p. 465. ed. 8. In proximis *cum maxime* habet Flor., *tum maxime* alii libri, quod praetulerim.

egebat, sed ut consulare nomen surgentibus cum maxime partibus honesta specie praetenderetur.

V. Ceterum ut transmittere in Italiam impune et usui foret, scriptum Aponio Saturnino, *cum exercitu Moesico celeraret.* ac ne inermes provinciae barbaris nationibus exponerentur, principes Sarmatarum Iazugum, penes quos civitatis 2 regimen, in commilitium asciti. *plebem* quoque *et vim equitum,* qua sola valent, offerebant: remissum id munus, ne inter discordias externa molirentur aut maiore ex diverso mercede ius fasque exuerent. trahuntur in partes Sido atque Italicus reges Suevorum, quis vetus obsequium erga Romanos, et gens fidei commissae patientior. posita in latus auxilia, infesta Raetia, cui Porcius Septiminus procurator erat, in-3 corruptae erga Vitellium fidei. igitur Sextilius Felix cum ala Auriana et VIII cohortibus ac Noricorum iuventute ad occu-

---

Cap. 5. *ut transmittere in Italiam* —] Ita locum restituit Pichena duce Flor. in quo est: *ut transmitteretur in Italiam impunem eo visui foret scriptum Aponio, Satium revirescere crederetur.* — In omnibus libris scriptis hic locus transpositione corruptus est, ita quidem ut pagina desineret in *Satur*, proxima inciperet a *nino cum*, unde factum *innocuum cum* in quibusdam libris, in Flor. *nino cum.* In describendo autem ita est peccatum, ut pagina altera, incipiens *revirescere* (cap. 7.) et desinens *ut inimici* (cap. 9.) interponeretur et prior describeretur. — *Saturninus* fuit Moesiae rector. Hist. 1, 79. 2, 85. 96.

ac ne inermes] Ita Flor. Vulgo *at ne in.* — Pro *Iazygum* e Flor. cum Bekkero et Rittero dedimus *Iazugum.* Conf. Cellar. Not. O. A. 1. p. 494. — Pro *plebem* Boxhornius malebat *peditem.*

remissum] Est in Flor. et ed. pr. Alii libri habent *omissum.*

ne — externa molirentur aut —] *Externa* sunt hostilia ut Hist. 4, 32. *aut* est in Flor. et ed. pr., *ac* in aliis libris.

gens fidei commissae patientior] In cd. Flor. et ed. pr. *commissior* pro *commissae*, quae iam vulgata lectio exstat in cod. Bud. edd. Puteol. al. Eam Ryckius ita interpretatur: et subiecta erat natio, quae, si quis illi crederet, fidem pati posset et servare, nec insita levitate eam temere falleret, ut Sarmatae. Salinerius *commissae* intelligit *iunctae.* Ita Virgil. Aen. 3, 427. *Pristis Delphinum caudas utero commissa luporum.* De virorum doctorum coniecturis has affero; Lipsii, *fide cognitior;* Pichenae, *gens fida ac laborum patiens,* aut *atque onerum patiens;* Mureti, *gens fidei commissis patientior;* Grotii, *gens fidei commissa potentiorum;* Iac. Gronovii, *fidei commissique patientior;* Schefferi, *fidei quam iussorum patientior.* De *Sidone* conf. Mannerti Geogr. Graec. et Rom. III. p. 118.

posita — Raetia] Ita cdd. et edd. ante Rhenanum, qui ex ingenio dedit: *opposita — Rhaetiae.* Veterem scripturam restituit Ernestius. I. Fr. Gronovio scribendum videbatur: *opposita in latus auxilia infestae Raetiae.*

Septiminus] Ita cdd. et vett. edd. In Bud. est *Septumius*, unde Rhenanus *Septimius* invexerat.

Auriana] Rhenanus *Tauriana* ediderat. Veterem scripturam Lipsius restituit. — *Aeni* pro *Rheni* est Rhenani emendatio. Conf. de hoc loco Mannert. l. c. p. 529.

pandam ripam Aeni fluminis, quod Raetos Noricosque interfluit, missus. nec his aut illis proelium tentantibus fortuna partium alibi transacta.

VI. Antonio vexillarios e cohortibus et partem equitum ad invadendam Italiam rapienti comes fuit Arrius Varus, strenuus bello; quam gloriam et dux Corbulo et prosperae in Armenia res addiderant. idem *secretis apud Neronem sermonibus* ferebatur *Corbulonis virtutes criminatus;* unde infami 2 gratia primum pilum adepto laeta ad praesens male parta mox in perniciem vertere. sed Primus ac Varus occupata Aquileia in proxima quaeque et Opitergii et Altini laetis animis accipiuntur. relictum Altini praesidium adversus classem Ra- 3 vennatem, nondum defectione eius audita. inde Patavium et Ateste partibus adiunxere. illic cognitum *tres Vitellianas cohortes et alam, cui Sebonianae nomen, ad Forum Alieni ponte iuncto consedisse.* placuit occasio invadendi incuriosos: 4 nam id quoque nuntiabatur. luce prima inermos plerosque oppressere. praedictum *ut paucis interfectis ceteros pavore ad mutandam fidem cogerent.* et fuere qui se statim dederent. plures abrupto ponte instanti hosti viam abstulerunt.

VII. Vulgata victoria post principia belli secundum Flavianos datae legiones septima Galbiana, tertia decima

---

nec his aut illis] Sic Flor. cum aliis cdd. Alii *nunc his aut illis*; alii *nunc illis aut his.*

Cap. 6. *Arrius Varus*] Praefectus cohortis. Ann. 13, 9.

quam gloriam] Ita Flor. Lipsii libri et ed. pr. habent *magis quam gloria;* unde Lipsius coniecit: *strenuus bello quam gloria: ei dux Corbulo et prosperae in Armenia res,* omissa voce *addiderant;* aut *strenuus bello quam bonus. gloriam ei dux Corbulo* — ex cod. Agr. in quo est: *strenuus bello magis quam bonus.*

sermonibus] In solo Bud. est *rumoribus,* quod etiam Oberlinus receperat. Waltherus, Bekkerus, Ritterus *sermonibus* reduxerunt.

occupata Aquileia in proxima quaeque] Ita Ryckius ex cd. Agr., quem novissimi editores sunt secuti. Usque ad Ryckium editum est: *occupantes Aquileiae prox. q.* — In cd. Flor. et ed. pr. praepositio *in* omittitur. Waltherus suspicatus est: *occupata Aquileia quaeque proxima,* i. e. *et iis quae proxima.* Dictum est *in proxima quaeque,* ut infra cap. 80. *sacrum etiam in exteras gentes legatorum ius.* Plin. H. N. 3, 18. *Venetorum colonia Ateste, et oppidum Acelum, Patavium, Opitergium, Belunum, Vicetia.* — Sunt *Opitergium* nunc Oderzo; *Altinum,* Altino; *Ateste,* Este; *Forum Allieni,* Alenile, vel, ut alii volunt Ferrara. Conf. Cellarii Nöt. O. A. 1. p. 699 sqq. Sickler, 1. p. 290 sqq. — *Sebonianae* et *inermos* Flor. habet, alii *Scribonianae* et *inermes.*

Cap. 7. *vulgata victoria — datae legiones*] Sic Flor. et ed. pr. quod rescripsimus cum Walthero, qui ita interpretatur: legiones quae post principia belli ab Antonio Primo in partes Flavianas erant datae. Puteolani edd. pro *datae* habent *duae,* quod Bekkerus et Ritterus retinuerunt. In Flor. deest *post,* sed ut eius vestigia in scriptura verbi *principia* appareant. Inde Iac. Gronovius eruit *per principia.* In Bud.

Gemina, cum Vedio Aquila legato Patavium alacres veniunt. 2 ibi pauci dies ad requiem sumpti, et Minucius Iustus praefectus castrorum legionis septimae, quia adductius quam civili bello imperitabat, subtractus militum irae ad Vespasianum 3 missus est. desiderata diu res interpretatione gloriaque in maius accipitur, postquam *Galbae imagines discordia temporum subversas in omnibus municipiis recoli* iussit Antonius, decorum pro caussa ratus, si placere Galbae principatus et partes revirescere crederentur.

VIII. Quaesitum inde *quae sedes bello legeretur*. *Verona potior* visa, *patentibus circum campis ad pugnam equestrem*, qua praevalebant: simul *coloniam copiis validam auferre Vi-* 2 *tellio* in rem famamque videbatur. possessa ipso transitu Vicetia; quod per se parum (etenim modicae municipio vires) magni momenti locum obtinuit reputantibus *illic Caecinam genitum et patriam hostium duci ereptam*. in Veronensibus 3 pretium fuit: exemplo opibusque partes iuvere. et interiectus

---

exstat *date*; unde Rhenanus coniecit: *victoria principio belli secundum Flavianos data*. Böttcherus in versione germanica reddidit *data*, ut vox pertineat ad *victoria*. Ego quoque existimo, *data* esse scripturam genuinam, ita tamen ut haec vox referatur ad *principia*. Annal. 4, 43. *ita secundum Messenios datum*. Suet. Claud. 15. *secundum praesentes facillime dabat*.

Gemina] Dio 55, 23. *τὰ δὴ λοιπὰ τὰ μὲν παντελῶς διελύθη, τὰ δὲ ἑτέροις τισὶν ὑπό τε αὐτοῦ ἐκείνου καὶ ὑπ᾽ ἄλλων αὐτοκρατόρων ἀνεμίχθη, ἀφ᾽ οὗπερ καὶ Δίδυμα ὠνομασμένα νενόμισται.*

adductius] Hoc e Flor. pro *audacius* Pichena restituit.

interpretatione — in maius] Ita scribitur ex emendatione Iac. Gronovii duce Flor. in quo est: *gloriaeque maius*, omissa praepositione *in*, quae a littera *m* est absorpta. Vulgatam *interpretatione gloriae* etiam Bekkerus intactam reliquit. Rittero aliquid hic deesse dubium non videtur, lacunamque ita supplet: *eiusdem affectatione*. Mihi quoque aliquid videtur excidisse, et quidem *aemulatione*. Ita Tacitus Ann. 2, 44. *gloriae aemulatione*.

in maius accipitur] Hist. 1, 18. *ne seditio in maius crederetur*. 4, 50. *vera et falsa more famae in maius innotuere*. Thuc. 6, 27. *καὶ τὸ πρᾶγμα μειζόνως ἐλάμβανον*. Conf. Zumpt. gr. lat. §. 314.

si placere — crederentur] Sic Flor. Ed. pr. et nonnulli cdd *si placeret*. Puteol. *crederet*.

Cap. 8. *possessa — Vicetia*] I. e. occupata. Vid. I. F. Gronov. et Wolf. ad Ann. 2, 6. Ita Hist. 3, 59. *possessa Mevania*. — *Vicetia* pro *Vicentia* vel *Vincentia* e Flor. Pichena scripsit. Hodie *Vicenza*. Vid. Cellarius, 1. p. 698. *Parum* h. l. id quod *paulum*, ut apud Quintil. 3, 1. 5. ubi Spalding. citat Plin. Paneg. 20, 3. *nihil aut certe parum intererat*.

in Veronensibus pretium fuit] I. e. eorum deditio magni momenti fuit. Conf. Lex. Tac. proleg. p. LXXXIII.

interiectus] Sic Pichena edidit e Flor. in quo vidit *intertectus*. Alii *interceptus*. Salinerius volebat *interseptus*. Item Pichena contra libros *ac* post *Alpes* deleverat; restituit Ryckius. *Pervium est* i. q. iter patet. — Exercitus non idem est, qui ad occupandam Aeni ripam missus est, cap. 5.

exercitus per Raetiam Iuliasque Alpes; ac ne pervium illa Germanicis exercitibus foret, obsepserat. quae ignara Vespasiano aut vetita: quippe *Aquileiae sisti bellum exspectarique Mucianum* iubebat, adiiciebatque imperio consilium, *quando Aegyptus, claustra annonae, vectigalia opulentissimarum provinciarum obtinerentur, posse Vitellii exercitum egestate stipendii frumentique ad deditionem subigi.* eadem Mucianus 4 crebris epistolis monebat, *incruentam et sine luctu victoriam* et alia huiuscemodi praetexendo, sed gloriae avidus atque omne belli decus sibi retinens. ceterum ex distantibus terrarum spatiis consilia post res afferebantur.

IX. Igitur repentino incursu Antonius stationes hostium irrupit, tentatisque levi proelio animis ex aequo discessum. mox Caecina inter Hostiliam vicum Veronensium et paludes Tartari fluminis castra permuniit, tutus loco, cum terga flumine, latera obiectu paludis tegerentur. quodsi affuisset fides, 2 aut opprimi universis Vitellianorum viribus duae legiones, nondum coniuncto Moesico exercitu, potuere, aut retro actae deserta Italia turpem fugam conscivissent. sed Caecina per varias moras prima hostibus prodidit tempora belli, dum quos armis pellere promptum erat, epistolis increpat, donec per nuntios pacta perfidiae firmaret. interim Aponius Saturninus 3 cum legione septima Claudiana advenit. legioni tribunus Vipstanus Messalla praeerat, claris maioribus, egregius ipse, et qui solus ad id bellum artes bonas attulisset. has ad copias nequaquam Vitellianis pares (quippe tres adhuc legiones erant) misit epistolas Caecina *temeritatem victa arma tractantium* incusans. simul *virtus Germanici exercitus* laudibus attolle- 4

---

claustra annonae] Ita appellatur Aegyptus ut regio, qua occupata frumenti subvectio posset intercludi. Hist. 2, 82. *claustra Aegypti.*

consilia post res —] Hist. 3, 50. *dies rerum verbis terentem.*

Cap. 9. *irrupit*] Sic Bekkerus et Ritterus e Flor. qui praebet *inrupit.* Waltherus *inrumpit* reliquit. *Hostilia* hodie Ostiglia; *Tartarus* supra Padum, etiam *Atrianus* dictus, hodie Tartaro. Conf. Cellar. 1. p. 696.

quod si adfuisset fides — conscivissent] Conf. de hac orationis conformatione Ramshorn. gr. lat. p. 864 sq. Cic. de orat. 3, 3. 12. *tibi aut pro virtute animi constantiaque tua civilis ferri subeunda fuit crudelitas, aut si qua te fortuna ab atrocitate mortis vindicasset, eadem esse te funerum patriae spectatorem coegisset.* Liv. 5, 53. *ut exsilium ac fugam nobis consisceremus.* Verbum *consciscere* in hac phrasi significat *exsequi quod deliberaveris.*

prodidit] *Er benutzte die ersten günstigen Momente des Krieges nicht, weil er auf Verrath dachte, sondern liess sie die Feinde benutzen.* Lipsius malebat *vendidit.*

pacta perfidiae] Hist. 2, 99. *rata apud Vespasianum fore pacta transitionis.*

Vipstanus] Sic e lapidibus scribitur. In cdd. et vett. edd. *Vipsanus, Vipsanius.*

batur, Vitellii modica et vulgari mentione, nulla in Vespasianum contumelia: nihil prorsus quod aut corrumperet hostem 5 aut terreret. Flavianarum partium duces, omissa prioris fortunae defensione, pro Vespasiano magnifice, pro caussa fidenter, de exercitu securi, in Vitellium ut inimici praesumpsere, facta tribunis centurionibusque *retinendi quae Vitellius indulsisset* spe. atque ipsum Caecinam non obscure ad transitionem hor- 6 tabantur. recitatae pro concione epistolae addidere fiduciam, quod submisse Caecina, velut offendere Vespasianum timens, ipsorum duces contemptim, tamquam insultantes Vitellio, scripsissent.

X. Adventu deinde duarum legionum, e quibus tertiam Dillius Aponianus, octavam Numisius Lupus ducebant, ostentare vires et militari vallo Veronam circumdare placuit. forte Galbianae legioni in adversa fronte valli opus cesserat, et visi procul sociorum equites vanam formidinem ut hostes fecere. 2 rapiuntur arma, et ut proditionis ira militum in T. Ampium Flavianum incubuit, nullo criminis argumento, sed iam pridem invisus turbine quodam ad exitium poscebatur: *propinquum Vitellii, proditorem Othonis, interceptorem donativi* 3 clamitabant. nec defensioni locus, quamquam supplices manus tenderet, humi plerumque stratus, lacera veste, pectus atque ora singultu quatiens. id ipsum apud infensos incitamentum 4 erat, tamquam nimius pavor conscientiam argueret. obturbabatur militum vocibus Aponius, cum loqui coeptaret; fremitu et clamore ceteros aspernantur. uni Antonio apertae militum aures: namque et facundia aderat mulcendique vulgum

---

de exercitu] Lipsius emendat *de exitu*. At intelligitur exercitus Germanicus, cuius virtus a Caecina attollebatur.

praesumpsere] Probra et contumelias in eum congessere antequam victus esset. *Centurionibusque* Ryckius pro *et centurionibus* e Flor. scripsit.

Cap. 10. *Aponianus*] Codices, etiam Florent. *Apontanus* habent. Correxit Rhenanus.

et ut proditionis ira militum] *Ira ut proditionis* est ira quasi ob proditionem: ut Livio (4, 50. 5, 33.) *ira quaestionis, ira corruptae uxoris*, et similia. *Ira militum* ut *ira deum*. Iam *militum ira proditionis* dictum ut Ciceroni (N. D. 2, 63.) *canum adulatio dominorum*. *I. Fr. Gronov*. Add. *Kühner*. ad Cic. Tusc. 2, 15, 35. Faernus, Acidalius, Freinshemius pro *et ut* malebant *metu*. Alii alia excogitarunt. Bachius opinatur *ut* esse *ubi*, *simulac*, et efficere protasim, quae pertineat usque ad verbum *incubuit*, unde incipere apodosim. Ita existit anacoluthia, quales reperiuntur nonnunquam in locis, ubi particula *sed* interseritur. Vid. ad Hist. 1, 70.

Aponius] Abest a Bud., quamobrem Rhenanus deleverat: exstat in Flor. et restituit Lipsius. — Ernestius volebat *aspernabantur*.

namque] Lipsius scripserat *nam*. Iac. Gronovius e cdd. et vett. edd. *namque* retraxit.

artes et auctoritas. ubi crudescere seditio, et a conviciis ac 5 probris ad tela et manus transibant, *iniici catenas Flaviano* iubet. sensit ludibrium miles, disiectisque qui tribunal tuebantur, extrema vis parabatur. opposuit sinum Antonius stricto ferro *aut militum se manibus aut suis moriturum* obtestans; ut quemque notum et aliquo militari decore insignem aspexerat, ad ferendam opem nomine ciens. mox conversus ad 6 signa et bellorum deos, *hostium potius exercitibus illum furorem, illam discordiam iniicerent* orabat, donec fatisceret seditio et extremo iam die sua quisque in tentoria dilaberentur. profectus eadem nocte Flavianus obviis Vespasiani litteris discrimini exemptus est.

XI. Legiones velut tabe infectae Aponium Saturninum Moesici exercitus legatum eo atrocius aggrediuntur, quod non ut prius labore et opere fessae, sed medio diei exarserant, vulgatis epistolis quas Saturninus ad Vitellium scripsisse credebatur. ut olim virtutis modestiaeque, tunc procacitatis et 2 petulantiae certamen erat, ne minus violenter Aponium quam Flavianum ad supplicium deposcerent. quippe Moesicae legiones *adiutam a se Pannonicorum ultionem* referentes, et Pannonici, velut absolverentur aliorum seditione, iterare culpam gaudebant. in hortos, in quibus devertebatur Saturninus, 3 pergunt. nec tam Primus et Aponianus et Messalla quamquam omni modo nisi eripuere Saturninum, quam obscuritas. latebrarum quibus occulebatur, vacantium forte balinearum fornacibus abditus. mox omissis lictoribus Patavium concessit. digressu consularium uni Antonio vis ac potestas in utrumque 4 exercitum fuit, cedentibus collegis et obversis militum studiis. nec deerant qui crederent utramque seditionem fraude Antonii coeptam, ut solus bello frueretur.

---

decore] Sic Flor. Alii *honore*. — *Signa* Rom. militibus erant deorum instar.

dilaberentur] Sic Flor. Alii *dilaberetur*.

Cap. 11. *velut*] Ita ed. pr., *velud* Flor. vulgo *veluti*. — Hist. 1, 26. *infecit ea tabes legionum quoque motus iam mentes*. — Acidalius praefert ordinem verborum, qui est in Bud., hunc: *aggrediuntur eo atrocius*.

Moesicae legiones] Hanc cod. Flor. et vett. edd. scripturam Pichena restituit. Rhenanus dederat *Moesici* duce Bud. in quo *Moesice*, omissa voce *legiones*.

et Aponianus] Omiserat Rhenanus; Pichena e Flor. restituit.

balinearum] Ita Flor. Vulgatam scripturam *balnearum* retinuit Bekkerus. In ed. pr. est *balneorum*, ut infra c. 32. *balnea*. — Pro *fornacibus*, quod est in Flor. et ed. pr., in aliis libris exstat *fornicibus*, quod praefert Muretus.

vis ac potestas] Nonnulli *ius ac potestas*. Vulgatum Ernestio melius videtur.

militum studiis] Sic edd. Guelf. Bud. edd. pr. Put. In Flor. *militibus studiis*, unde Pichena coniectabat *militaribus st.*, Iac. Gronovius *militis st.*

XII. Ne in Vitellii quidem partibus quietae mentes exitiosiore discordia, non suspicionibus vulgi sed perfidia ducum, turbabantur. Lucilius Bassus classis Ravennatis praefectus ambiguos militum animos, quod magna pars Dalmatae Pannoniique erant, quae provinciae Vespasiano tenebantur, partibus 2 eius aggregaverat. nox proditioni electa, ut ceteris ignaris soli in principia defectores coirent. Bassus pudore, seu metu quisnam exitus foret, intra domum opperiebatur. trierarchi magno tumultu Vitellii imagines invadunt; et paucis resistentium obtruncatis ceterum vulgus rerum novarum studio in 3 Vespasianum inclinabat. tum progressus Lucilius auctorem se palam praebet. classis Cornelium Fuscum praefectum sibi destinat qui propere accucurrit. Bassus honorata custodia Liburnicis navibus Atriam pervectus, a praefecto alae Vivennio Rufino praesidium illic agitante vincitur. sed exsoluta statim vincula interventu Hormi Caesaris liberti: is quoque inter duces habebatur.

XIII. At Caecina defectione classis vulgata primores centurionum et paucos militum, ceteris per militiae munera dis-2 persis, secretum castrorum affectans in principia vocat. ibi *Vespasiani virtutem viresque partium* extollit: *transfugisse*

Cap. 12. *ne — quidem*] In solo Bud. *nec — quidem*.

Vespasiano] In ed. pr. *a Vesp.*, idque volebat Muretus. Disputarunt de hoc loco Savilius, I. Fr. Gronovius, Waltherus, et nuperrime Ritterus, qui omnia optime cohaerere docet.

obtruncatis] In Flor. et ed. pr. *obubratis*, i. e. *obumbratis*, quod placet Walthero.

Fuscum] Sic ed. pr. et e Lipsii correctione edd. Pich. Grut. sqq. Alii *Tuscum*, *Thuscum*, *Tuschum*. — Mox Flor. et ed. pr. *adcucurrit*, alii *accurrit*.

Atriam] Ita Bekkerus et Ritterus ex ed. pr. et edd. Plin. 3, 16. *nobili portu oppidi Thuscorum Atriae, a quo Atriaticum mare ante appellabatur, quod nunc Adriaticum.* Waltherus retinuit *Hadriam*.

Vivennio] Ita Bekkerus et Ritterus e Flor. pro *Mennio*, quod retinuit Waltherus. In nonnullis libris *Memmio*.

Cap. 13. *Secretum castrorum*] In Flor. est *secretorum castrorum*, unde coniecit Pichena *secretiora castrorum*, quod Bipontini et Oberlinus recepere. *Secretorum* ibi ex *castrorum* corruptum esse patet. Complures cdd. et vett. edd. praebent *secreta castrorum*, quod Waltherus, Bekkerus, Ritterus adoptarunt. Ego cum Ryckio et Bachio praetuli *secretum*, quod in Bud. repertum etiam Pichenae placebat. *Secreta castrorum* intelligunt res arcanas ad rem militarem pertinentes easque non omnibus audientibus tractandas, quam vim haec phrasis habere potest, ut Hist. 1, 85. *secreta domuum* sunt res quae in domibus remotis testibus aguntur dicunturve. At *affectans* quod perperam interpretantur *simulans*, potius significat *appetens*, *leidenschaftlich nach Etwas strebend*. Illud igitur *secretum castrorum* sunt ipsa principia, quo non cuivis accedere licebat. Ryckius perperam interpretatur: aucupans tempus, quo solitudo esset in castris.

classem; in arto commeatum, adversas Gallias Hispaniasque, nihil in urbe fidum; atque omnia de Vitellio in deterius. mox incipientibus qui conscii aderant, ceteros re nova attonitos in verba Vespasiani adigit. simul Vitellii imagines de- 3 reptae, et missi qui Antonio nuntiarent. sed ubi totis castris in fama proditio, recurrens in principia miles praescriptum Vespasiani nomen, proiectas Vitellii effigies aspexit, vastum primo silentium, mox cuncta simul erumpunt. *huc cecidisse* 4 *Germanici exercitus gloriam, ut sine proelio, sine vulnere vinctas manus et capta traderent arma? quas enim ex diverso legiones? nempe victas. et abesse unicum Othoniani exercitus robur, primanos quartadecumanosque; quos tamen iisdem illis campis fuderint straverintque. ut armatorum milia velut grex venalium exsuli Antonio donum darentur, octo nimirum legiones unius classis accessionem fore. id* 5 *Basso, id Caecinae visum: postquam domos, hortos, opes principi abstulerint, etiam militibus principem auferre. integros incruentosque, Flavianis quoque partibus viles, quid dicturos reposcentibus aut prospera aut adversa?*

---

in arto commeatum] Ita, vel *in arcto*, plures cdd. et vett. edd. In Flor. *in arce* (vel *arte*) *com.*, in ed. pr. *in arcē commeatum.* Lipsius in editiones invexerat *arcem commeatuum*, quam scripturam Ernestius eiecit.

in fama proditio] Ita Flor., ed. pr. *infamia prodidit*, Agr. *infamia prodita.* — Fama de proditione per tota castra vulgata: atque locutio *in ore esse* progenuit hanc: *in fama esse*, ut c. 8. locutio *in rem esse* (Terent. Hec. 2, 2. Liv. 22, 3.) locutionem *in famam esse.*

cuncta] Acidalius coniicit *cuncti.* Non opus. Erumpunt simul cuncta quae inclusa pectus tenebat.

Germanici] Flor. et ed. pr. Alii *Germani.*

Primanos] Primam Adiutricem, quae in Hispaniam, *quartamdecimam*, quae in Britanniam missa.

iisdem illis campis] Ita Flor., ed. pr. *illis isdem.* Rhenan. e Bud. *quos tum iisdem campis illis.*

ut armatorum] Ita Flor. Alii *ut tot armatorum.* Hist. 4, 13. *si — tot armatorum milia Italiam irrupissent.* Post *straverintque* cum Puteolano et Böttichero plene interpunxi.

etiam militibus principem auferre] Ita cdd. et edd. veteres. Post *auferre* inserunt vocem *litem* vel *licet*, variante interpunctione. Multae inde sunt ortae coniecturae, quas omnes enumerare nihil attinet. Ferrettus ita: „Malim: *etiam milites auferre*, primum quia princeps reipsa non auferebatur militibus, sed milites principi: deinde ut conveniant quae sequuntur, *licet integros incruentosque.*" Adstipulantur huic rationi Lipsius, Grotius et Ernestius. Nos cum Walthero, Bekkero et Rittero eiecta ambigua voce veterem scripturam exhibuimus. Ultima cum Walthero ita expedienda esse censemus, ut cogitemus milites, quos pudeat, quod interrogati quae aut adversa aut prospera in bello Flaviano sint experti, nihil prorsus quod fecerint, commemorare possint. In corrupta denique voce *litem* vel *licet* videtur delitescere *scilicet*, quod ita acceptum ut amare dicatur, huic loco bene convenit.

XIV. Haec singuli, haec universi, ut quemque dolor impulerat, vociferantes, initio a quinta legione orto, repositis Vitellii imaginibus, vincla Caecinae iniiciunt; Fabium Fabullum quintae legionis legatum et Cassium Longum praefectum castrorum duces deligunt; forte oblatos trium Liburnicarum milites, ignaros et insontes, trucidant; relictis castris, abrupto ponte Hostiliam rursus, inde Cremonam pergunt, ut legionibus primae Italicae et unietvicesimae Rapaci iungerentur, quas Caecina ad obtinendam Cremonam cum parte equitum praemiserat.

XV. Ubi haec comperta Antonio, discordes animis, discretos viribus hostium exercitus aggredi statuit, antequam ducibus auctoritas, militi obsequium et iunctis legionibus fiducia rediret. namque Fabium Valentem profectum ab urbe acceleraturumque cognita Caecinae proditione coniectabat; et 2 fidus Vitellio Fabius, nec militiae ignarus, simul ingens Germanorum vis per Raetiam timebatur; et Britannia Galliaque et Hispania auxilia Vitellius acciverat, immensam belli luem, ni Antonius id ipsum metuens festinato proelio victoriam praecepisset. universo cum exercitu secundis a Verona castris 3 Bedriacum venit. postero die legionibus ad muniendum retentis auxiliares cohortes in Cremonensem agrum missae, ut specie parandarum copiarum civili praeda miles imbueretur. ipse cum quattuor milibus equitum ad octavum a Bedriaco progressus, quo licentius popularentur. exploratores (ut mos est) longius curabant.

XVI. Quinta ferme hora diei erat, cum citus eques *adventare hostes*, *praegredi paucos*, *motum fremitumque late* 2 *audiri* nuntiavit. dum Antonius *quidnam agendum* consultat, aviditate navandae operae Arrius Varus cum promptissimis equitum prorupit impulitque Vitellianos modica caede: nam

---

Cap. 14. *Fabullum*] Ita Flor. Ed. pr. *Fabulum*.

relictis castris] Inter Hostiliam et paludes Tartari fluminis, cf. supra c. 9.

unietvicesimae] In Flor. *unietvicensimae*. Bernegg. et Gronovius (1672) *unaetvicesimae*. Alii *undevicesimae*.

Cap. 15. *luem*] i. e. qui ingentes exercitus, si advenissent, immensam terris bello perniciem attulissent. Ann. 2, 47. *asperrima in Sardianos lues plurimum in eosdem misericordiae traxit*. Faernus et Muretus malunt *belli molem*. Ed. pr. *e Britannia*, alii cdd. et edd. *et ex Britannia*.

ut civili praeda miles imbueretur] *Damit der Soldat Bürgerbeute kennen lernte*. Hist. 3, 49. *ut licentia militem imbueret*. 4, 7. *qui honestis sermonibus aures imperatoris imbuant*. 4, 42. *ingenium caede nobili imbuisti*. 5, 5. *nec quicquam prius imbuuntur*. Liv. 5, 2. *imbutus certaminibus plebeiis*.

longius curabant] I. e. longius procedebant, ut negotium suum exsequerentur. Conf. Böttich. Lex. Tac. s. v.

plurium accursu versa fortuna, et acerrimus quisque sequentium fugae ultimus erat. nec sponte Antonii properatum, et 3 fore quae acciderant rebatur. hortatus suos *ut magno animo capesserent pugnam*, diductis in latera turmis vacuum medio relinquit iter, quo Varum equitesque eius reciperet; iussae armari legiones; datum per agros signum ut, qua cuique proximum, omissa praeda proelio occurrerent. pavidus interim 4 Varus turbae suorum miscetur intulitque formidinem. pulsi cum sauciis integri suometipsi metu et angustiis viarum conflictabantur.

XVII. Nullum in illa trepidatione Antonius constantis ducis aut fortissimi militis officium omisit. occursare paventibus, retinere cedentes, ubi plurimus labor, unde aliqua spes, consilio, manu, voce insignis hosti, conspicuus suis. eo postremo ardoris provectus est ut vexillarium fugientem hasta transverberaret. mox raptum vexillum in hostem vertit. 2 quo pudore haud plures quam centum equites restitere. iuvit locus, artiore illic via et fracto interfluentis rivi ponte, qui incerto alveo et praecipitibus ripis fugam impediebat. ea necessitas seu fortuna lapsas iam partes restituit. firmati 3 inter se densis ordinibus excipiunt Vitellianos temere effusos. atque illi consternantur. Antonius instare perculsis, sternere obvios. simul ceteri, ut cuique ingenium, spoliare, capere, arma equosque abripere. et exciti prospero clamore, qui modo per agros fuga palabantur, victoriae se miscebant.

Cap. 16. *acerrimus quisque — ultimus erat*] Ernestio Tacitus videtur voluisse dicere: *acerrimus sequentium* paulo ante *primus* nunc *fugae erat*. Bötticher. vertit: *die welche am eifrigsten gefolgt, waren nun die ärgsten Ausreisser*. Pabstius in Ecl. Tac. p. 214. ait: *Tacitus beschreibt eine verfolgende, dann umkehrende Colonne: die am hitzigsten verfolgten, waren auf der Flucht die Letzten.* Haec vero sententia est iners Tacitoque parum digna. Locus capiendus est de Flavianis, quorum qui acerrimi fuerant in persequendis Vitellianis, iidem nunc ut milites fortes ultimi erant fugae, ut qui hostibus ingruentibus quam maxime possent resisterent.

vacuum medio] Ita Flor., *in medio* e Bud. usque ad Ryckium editum, *vacuo medio* Puteol.

occurrerent] Ita Puteol. *occurreret* Flor. ed. pr. Conf. supra ad c. 10.

Cap. 17. *occursare — retinere*] Ita Flor. Usque ad Iac. Gronovium editum est *occursat — retinet*, quae est scriptura ed. pr.

transverberaret] Ita plures cdd. edd. pr. Puteol. In Lipsii edd. posterioribus, Pich. al. *transverberarit*; qua auctoritate non constat. In Guelf. *transverberasset*. Sic ap. Liv. 28, 40. *transportaret* et *transportasset*.

atque illi consternantur] Ita Flor. ed. pr. Alii *consternuntur*. A Rhenano est *illi* pro *illic*. I. F. Gronovius *atque* interpretatur *statim*, de qua significatione conf. Gellius 10, 29. et ipse Gronovius ad Liv. 26, 39. Add. I. H. Vossius ad Virgil. Georg. 1, 203. p. 107.

XVIII. Ad quartum a Cremona lapidem fulsere legionum signa Rapacis atque Italicae, laeto inter initia equitum suorum proelio illuc usque provecta. sed ubi fortuna contra fuit, non laxare ordines, non recipere turbatos, non obviam ire ultroque aggredi hostem tantum per spatium cursu et pugnando 2 fessum. forte victi haud perinde rebus prosperis ducem desideraverant atque in adversis deesse intelligebant. nutantem aciem victor equitatus incursat; et Vipstanus Messalla tribunus cum Moesicis auxiliaribus assequitur, quos militiae legionariis 3 quamquam raptim ductos aequabant. ita mixtus eques pedesque rupere legionum agmen. et propinqua Cremonensium moenia quanto plus spei ad effugium, minorem ad resistendum animum dabant.

XIX. Nec Antonius ultra institit, memor laboris ac vulnerum, quibus tam anceps proelii fortuna quamvis prospero 2 fine equites equosque afflictaverat. inumbrante vespera universum Flaviani exercitus robur advenit. utque cumulos super et recentia caede vestigia incessere, quasi debellatum foret,

---

Cap. 18. *forte victi*] Hanc vett. edd. et cdd. scripturam retinuere Walther. Bekker. Ritterus, tueturque Bötticher. in vers. germanica. Eam genuinam esse mihi non persuadeo: nam quod equites victi erant, propterea legionarii *forte victi* dici non poterant, ut qui plane non victi essent. Vera videtur scriptura cod. Agr. *victuri* locusque ita expediendus: fors iis favebat hostem fessum obiiciens, quem si aggrederentur, victuri erant; at non aggrediuntur, ut quos nullus duceret.

quos militiae legionariis] Haec est scriptura cd. Flor. quam post Ernestium Bekkerus Waltherusque retinuerunt. Ritterus adeo in textu scripsit: *militia e legionariis*, qua mutatione loco nimis diu corrupte habito sanitatem restituisse sibi videtur. *Militiam e legionariis* intelligit milites legionarios, ut 4, 46. dicitur *e legionibus miles* pro militibus legionariis, oppositis illis praetorianae militiae. Hi legionarii gravibus armis onusti *raptim ductos auxiliares* levibusque armis instructos *aequabant*, i. e. aequo gradu sequebantur. Loci quidem sensus, uti a Rittero constituitur, aptissimus est; at locutionem *militia e legionariis* ab omni latinitate ut plane inanem abhorrere arbitror. *Miles e legionibus* sane significat legionarios milites. At quid sunt *militia e legionariis?* Militesne e militibus legionum? Suntne in militibus legionariis etiam alii, qui non sint milites legionarii indeque excipi et eligi possint? E legionariis eximi possunt pauci, multi, mile, aliaeque partes. Atque ad cod. optimi Flor. scripturae *militiae* similitudinem proxime mihi videtur accedere haec lectio: *multi etiam e legionariis*; atque ita Tacitum scripsisse arbitror. In ed. pr. et nonnullis cdd. est: *quos gloria militiae legionarii quamquam raptim ductos aequabant;* in aliis: *quos militiae gloria legionariis q. r. d. aequabat.*

minorem] Ita Flor. Vulgo *tanto minorem*. Vid. *Hessii* Comment. 1. Var. lect. et observat. in Germaniam, ad cap. 20. p. 25.

Cap. 19. *proelii fortuna*] Ita Flor. ed. pr. Vulgo *belli fortuna*. Eadem vocabulorum *proelium* et *bellum* confusio 2, 44. 3, 32.

recentia caede] Pichena mavult *caedis*. Non opus. Virg. Aen. 9, 455. dixit *recentem caede locum*.

pergere Cremonam et victos in deditionem accipere aut expugnare deposcunt. haec in medio, pulchra dictu. illa sibi 3 quisque, *posse coloniam plano sitam impetu capi. idem audaciae per tenebras irrumpentibus, et maiorem rapiendi licentiam. quodsi lucem opperiantur, iam pacem, iam preces et pro labore ac vulneribus clementiam et gloriam inania laturos: sed opes Cremonensium in sinu praefectorum legatorumque fore. expugnatae urbis praedam ad militem, deditae ad* 4 *duces pertinere.* spernuntur centuriones tribunique, ac ne vox cuiusquam audiatur, quatiunt arma rupturi imperium, ni ducantur.

XX. Tum Antonius inserens se manipulis, ubi aspectu et auctoritate silentium fecerat, *non se decus neque pretium eripere tam bene meritis* affirmabat, *sed divisa inter exercitum ducesque munia: militibus cupidinem pugnandi convenire; duces providendo, consultando, cunctatione saepius quam temeritate prodesse. ut pro virili portione armis ac* 2 *manu victoriam iuverit, ratione et consilio, propriis ducis artibus, profuturum. neque enim ambigua esse quae occurrant, noctem et ignotae situm urbis, intus hostes et cuncta insidiis opportuna. non si pateant portae, nisi explorato, nisi die intrandum. an oppugnationem inchoaturos adempto* 3 *omni prospectu, quis aequus locus, quanta altitudo moenium? tormentisne et telis an operibus et vineis aggredienda urbs foret?* mox conversus ad singulos, *num secures dolabrasque*

---

haec in medio] I. e. palam dicebantur. Pro *plano* Muretus mavult *in plano*. Non opus. In Flor. *plane*. —

impetu,] Mit Einem Angriff, sine oppugnatione.

idem audaciae,] Ut Ann. 13, 16. *idem aetatis ceteri.* Ann. 4, 4. *eodem loci potentia et concordia.*

clementiam et gloriam inania] Ursinus et Muretus suspicantur *clementiae gloriam inanem.*

rupturi imperium] Ann. 13, 36. *rupto imperio.* Est *rumpere imperium* contra imperium agere, contemnere imperium.

Cap. 20. *noctem*] Ante oculos habuit Tacitus citatum ab Ernestio locum Livii 5, 39. de Gallis ad urbem: *noctem veriti.*

nisi explorato, nisi die] Ryckius ex ed. Agr. edidit: *non si pateant portae, non die, nisi explorato, intrandum.*

vineis] Post hoc vocabulum in Flor. et aliis edd. hoc glossema est additum: *machinamenti genus ad expugnandos* (al. *expugnandum*) *muros in modum turrium factum.*

dolabrasque] Copulam *que*, quae deest in Bud., omiserunt Rhenanus et Lipsius. De *dolabra* Lipsius poliorcet. 1. *est forma securis, sed una et simplici acie, parte altera in mucronem acuminata, ut illa ad caedendum, hac ad deruendum uterentur.* Liv. IX, 37. *dolabrae calonibus dividuntur ad vallum proruendum fossasque implendas.* Add. Ramshorn. Synon. 1186. p. 484. Liv. 38, 3. *aliis partibus securibus olabrisque caedebantur et refringebantur portae.*

et cetera expugnandis urbibus secum attulissent? rogitabat.
4 et cum abnuerent, *gladiisne*, inquit, *et pilis perfringere ac subruere muros ullae manus possunt? si aggerem struere, si pluteis cratibusve protegi necesse fuerit, ut vulgus improvidum irriti stabimus altitudinem turrium et aliena muni-
5 menta mirantes? quin potius mora noctis unius, advectis tormentis machinisque, vim victoriamque nobiscum ferimus?* simul lixas calonesque cum recentissimis equitum Bedriacum mittit copias ceteraque usui allaturos.

XXI. Id vero aegre tolerante milite prope seditionem ventum, cum progressi equites sub ipsa moenia vagos e Cremonensibus corripiunt, quorum indicio noscitur *sex Vitellianas legiones omnemque exercitum qui Hostiliae egerat, eo ipso die triginta milia passuum emensum, comperta suo-
2 rum clade in proelium accingi ac iam affore.* is terror obstructas mentes consiliis ducis aperuit. sistere tertiam decimam legionem in ipso viae Postumiae aggere iubet, cui iuncta a laevo septima Galbiana patenti campo stetit, dein septima Claudiana, agresti fossa (ita locus erat) praemunita; dextro octava per apertum limitem, mox tertia densis arbustis inter-
3 septa. hic aquilarum signorumque ordo: milites mixti per tenebras, ut fors tulerat; praetorianum vexillum proximum tertianis, cohortes auxiliorum in cornibus; latera ac terga equite circumdata; Sido atque Italicus Suevi cum delectis popularium primori in acie versabantur.

XXII. At Vitellianus exercitus, cui acquiescere Cremonae et recuperatis cibo somnoque viribus confectum algore atque inedia hostem postera die profligare ac proruere ratio fuit, indigus rectoris, inops consilii, tertia ferme noctis hora pa-

---

tormentis machinisque] Bud. habet *tormentisque* omissa voce *machinis*. Inde Rhenanus suspicatur: *advectis tormentis vimque victoriamque.*

ceteraque usui] Ita Flor. ed. pr. Alii cdd. *ceteraque quae usui forent.*

Cap. 21. *e Cremonensibus*] Bekker. et Ritter. ut Puteol. *ex Cr.*

tertiam decimam] Ita Flor. Rhenanus *decimam* delevit, quod Pichena revocavit. Idem paulo post *tertia* scribit pro *tertia decima*, quae est scriptura cod. Flor. Iac. Gronovius utrobique scribit *tertia decima.*

in ipso viae Postumiae aggere] Via Postumia a Cremona Mantuam Veronamque, et fortasse in ulteriora perduxit. Conf. Cellar. O. A. 1, p. 938.

per apertum limitem] Intellige viae Postumiae, Liv. 22, 15. *ne immunito viae Appiae limite Poenus pervenire in agrum Romanum posset.* De vocabulo *limes* conf. I. H. Vossius ad Virg. Georg. 1, 126. p. 85.

ut fors tulerat] Aquilae et signa suo quaeque loco ducis mandato collocata erant; sed non milites sub sua quisque aquila vel signo.

praetorianum vexillum] Praetorianae cohortes a Vitellio exauctoratae et a Vespasiano ad militiam resumendam invitatae. Hist. 2, 82.

Cap. 22. *inops consilii*] Ita Flor. et ed. pr. Vulgo usque ad Pichenam *vacuus consilii.* Bud. *inops consilio*, ut Cic. Brut. 70. *inops verbis*,

ratis iam dispositisque Flavianis impingitur. ordinem agminis 2 disiecti per iram ac tenebras asseverare non ausim, quamquam alii tradiderint *quartam Macedonicam dextro suorum cornu, quintam et quintam decumam cum vexillis nonae secundaeque et vicesimae Britannicarum legionum mediam aciem, sextadecumanos duoetvicesimanosque et primanos laevum cornum complesse.* Rapaces atque Italici omnibus se manipulis miscuerant. eques auxiliaque sibi ipsi locum legere. proelium tota nocte varium, anceps, atrox; his, rursum illis 3 exitiabile. nihil animus aut manus, ne oculi quidem provisu iuvabant. eadem utraque acie arma; crebris interrogationibus notum pugnae signum; permixta vexilla, ut quisque globus capta ex hostibus huc vel illuc raptabat. urgebatur maxime 4 septima legio, nuper a Galba conscripta. occisi sex primorum ordinum centuriones, abrepta quaedam signa: ipsam aquilam Atilius Verus primipili centurio multa cum hostium strage et ad extremum moriens servaverat.

XXIII. Sustinuit labantem aciem Antonius accitis praetorianis. qui ubi excepere pugnam, pellunt hostem, dein pelluntur. namque Vitelliani tormenta in aggerem viae contulerant, ut tela vacuo atque aperto excuterentur, dispersa primo et arbustis sine hostium noxa illisa. magnitudine eximia 2 quintaedecimae legionis ballista ingentibus saxis hostilem aciem

---

paratis iam dispositisque] Sic Flor. restituitque Pichena pro vulgata *paratis iamque dispositis.*

dextro — cornu] Intellige *fuisse, stetisse.* De reliquis dextro cornu copiis locatis nihil traditum reperit. Similis structurae varietas est his a Peterseno allatis locis: Hist. 4, 77. 5, 16. Paulo post *cornum* recepimus e Flor. et ed. pr., de qua forma conf. Ramshorn. gram. lat. p. 59.

duoetvicesimanosque] Ita Flor. *duovicesimanosque* ed. pr. Alii *duodevicesimanosque.*

rursum illis] Ita ed. pr. *rursus* Bekker. et Ritterus.

eadem utraque] Ita Flor. et ed. pr. Aliae edd. *eademque utraque.*

pugnae signum] Tessera, τὸ σύνϑημα, die Parole. Polyb. 6, 34. Lipsius de Mil. Rom. lib. 4. dial. ult. Muretus delet *pugnae.* — *Primi pili centurio* i. q. primipilaris. In huius centurionis custodia erat aquila. Conf. Lipsius l. c. 2. dial. 8. Vegetius 2, 8.

Cap. 23. *labantem*] Ita ed. pr. et Bud. approbatque Pichena. Alii et Puteol. *labentem.* — Praetorianos Antonius ex secunda acie acciverat.

quintae decimae] Ex Lipsii emendatione pro *quartae decimae.*

legionis ballista] Vegetius 4, 22. *balista funibus et nervis tenditur, quae quanto prolixiora brachiola habuerit, hoc est quanto maior fuerit, tanto spicula longius emittit: quae si iuxta artem mechanicam temperetur et ab exercitatis hominibus, qui mensuram eius ante collegerint, dirigatur, penetrat quodcunque percusserit. Onager autem dirigit lapides, sed pro nervorum crassitudine et magnitudine saxorum pondera iaculatur.* Add. Lucan. Pharsal. 3, 464 sqq. Polyb. 5, 4. 8, 9. 16, 30.

proruebat: lateque cladem intulisset, ni duo milites, praeclarum facinus ausi, arreptis e strage scutis ignorati, vincla ac libramenta tormentorum abscidissent. statim confossi sunt, 3 eoque intercidere nomina: de facto haud ambigitur. neutro inclinaverat fortuna, donec adulta nocte luna surgens ostenderet acies falleretque. sed Flavianis aequior a tergo; hinc maiores equorum virorumque umbrae, et falso, ut in corpora, ictu tela hostium citra cadebant: Vitelliani adverso lumine collucentes velut ex occulto iaculantibus incauti offerebantur.

XXIV. Igitur Antonius ubi noscere suos noscique poterat, alios pudore et probris, multos laude et hortatu, omnes spe promissisque accendens, *cur resumpsissent arma?* Pannonicas legiones interrogabat: *illos esse campos in quibus abolere labem prioris ignominiae, ubi recuperare gloriam possent.* 2 tum ad Moesicos conversus *principes auctoresque belli* ciebat: *frustra minis et verbis provocatos Vitellianos, si manus eorum oculosque non tolerent.* haec, ut quosque accesserat; plura ad tertianos, veterum recentiumque admonens, ut *sub M. Antonio Parthos, sub Corbulone Armenios, nuper Sarmatas* 3 *pepulissent.* mox infensius praetorianis *Vos* inquit *nisi vincitis, pagani, quis alius imperator, quae castra alia excipient? illic signa armaque vestra sunt, et mors victis: nam ignominiam consumpsistis.* undique clamor; et orientem solem (ita in Syria mos est) tertiani salutavere.

---

tormentorum] Lipsius mavult *tormenti tum*, aut antea *ballistae, proruebant.*

inclinaverat] Sic Flor. ed. pr. Alii *inclinata*, Rhenanus *inclinabat.* Ad locutionem *adulta nocte* Pabst. in Ecl. Tacit. p. 60. praeter Ann. 2, 23. hos locos citavit: Hist. 1, 31. *adulta seditio*, Ann. 1, 46. *nondum adulta auctoritas.* 11, 31. *auctumnus adultus.* 13, 36. *adultum ver.* Sallust. Cat. 15. *adulta aetate.* Thuc. 2, 19. *τοῦ θέρους καὶ τοῦ σίτου ἀκμάζοντος.*

ut in corpora] Flor. *in corpore*, suprascripto *a.* Pro *ictu* Acidalius malebat *iactu*, quod praefert Ernestius. Et sane *iactus* dirigitur *in corpora, ictus* est *in corpore.* Falsus erat ictus, cum videretur esse in corpore, esset autem in umbra. Idem accidit in pugna Pompeii cum Mithridate. Conf. Plutarch. Pomp. 32.

Cap. 24. *cur resumpsissent*] Est haec Lipsii emendatio scripturae librorum, qui habent *currari sumpsissent*, Agr. *curnam s.* Hist. 2, 41. *pugnam resumere.* 2, 67. *resumpta militia.* 4, 76. *resumpturos arma.* Bekkerus retinuit Ferretti emendationem: *cur rursus sumpsissent.*

tolerent] In Flor. et ed. pr. *tollerent.* Ernestius *tolerarent* scripserat. De proximis conf. Dio 49, 29. Tac. Ann. 15, 26. Hist. 1, 79. 2, 67. 74.

infensius] Recepimus ut Bekkerus et Ritterus I. F. Gronovii emendationem. Waltherus librorum scripturam *infensus* retinuit.

ignominiam consumpsistis] Ignominiam iam tantam contraxistis, ut ea non amplius timenda sit, nemo in vos uti possit, qui affligere velit, sed nihil aliud nisi mors restet. *Ern.* Tertiani sub Corbulone in Syria militaverant.

XXV. Vagus inde, an consilio ducis subditus rumor, *advenisse Mucianum, exercitus in vicem salutasse.* gradum inferunt quasi recentibus auxiliis aucti, rariore iam Vitellianorum acie, ut quos nullo rectore suus quemque impetus vel pavor contraheret duceretve. postquam pulsos sensit Antonius, denso agmine obturbabat. laxati ordines abrumpuntur; nec restitui quivere impedientibus vehiculis tormentisque. per limitem viae sparguntur festinatione consectandi victores. eo notabilior caedes fuit, quia filius patrem interfecit. rem nominaque auctore Vipstano Messalla tradam. Iulius Mansuetus ex Hispania, Rapaci legioni additus, impubem filium domi liquerat. is mox adultus, inter septimanos a Galba conscriptus, oblatum forte patrem et vulnere stratum dum semianimem scrutatur, agnitus agnoscensque et exsanguem amplexus, voce flebili precabatur *piatos patris manes, neve se ut parricidam aversarentur: publicum id facinus; et unum militem quotam civilium armorum partem?* simul attollere corpus, aperire humum, supremo erga parentem officio fungi. advertere proximi, deinde plures: hinc per omnem aciem miraculum et questus et saevissimi belli exsecratio. nec eo segnius propinquos, affines, fratres trucidatos spoliant; factum esse scelus loquuntur faciuntque.

2

3

4

XXVI. Ut Cremonam venere, novum immensumque opus occurrit. Othoniano bello Germanicus miles moenibus Cremonensium castra sua, castris vallum circumiecerat, eaque munimenta rursus auxerat. quorum aspectu haesere victores,

---

Cap. 25. *inde an*] *Inde*, ex eo quod tertiani solem salutavere. Particula *an* in Bud. deest.

duceretve] Hanc scriptorum librorum et veterum editionum lectionem prae Lipsii mutatione *diduceretve* a Walthero, Bekkero, Rittero recepta restituere non dubitavi. Erant Vitelliani sine rectore qui duceret adversus hostes contraheretve. Rectoris loco fortissimos suus quemque impetus adversus hostes ducebat; aliorum ordines pavor contrahebat.

pulsos] Acidalius malebat *perculsos;* Bipontini et Oberlinus *impulsos*, quod Waltherus recepit.

Vipstano Messalla] Conf. Hist. 3, 9. 28. 4, 42. Dial. de orat. 14. 15. 23. Videtur commentarios illius aetatis conscripsisse.

impubem] Ita Flor. Alii et ed. pr. *impuberem.*

piatos patris manes] Hanc ed. pr. scripturam Lipsius et Bekkerus reddiderunt, eamque *Leidenrothius* in libro: Neue Jahrb. f. Philol. 3. Supp. Bd. 3. H. 1835. p. 468. ita interpretatur: *die Manen seines Vaters, an denen er sich versündiget.* In ed. Flor. est *platos*, unde factum *placatos* in pluribus cdd. et edd., idemque a Walthero et Rittero servatum.

trucidatos] Ita iam Beroaldus cum Bud. edidit. In Flor. *trucidati,* unde Iac. Gronovius *trucidant* coniecit.

Cap. 26. *Othoniano bello*] Hist. 2, 22.

2 incertis ducibus quid iuberent. incipere oppugnationem fesso per diem noctemque exercitu arduum et nullo iuxta subsidio anceps. sin Bedriacum redirent, intolerandus tam longi itineris labor, et victoria ad irritum revolvebatur. munire castra, id quoque propinquis hostibus formidolosum, ne dispersos et 3 opus molientes subita eruptione turbarent. quae super cuncta terrebat ipsorum miles periculi quam morae patientior: quippe ingrata quae tuta, ex temeritate spes; omnisque caedes et vulnera et sanguis aviditate praedae pensabantur.

XXVII. Huc inclinavit Antonius, *cingique vallum corona* iussit. primo sagittis saxisque eminus certabant, maiore Flavianorum pernicie, in quos tela desuper librabantur. mox vallum portasque legionibus attribuit, ut discretus labor fortes ignavosque distingueret, atque ipsa contentione decoris accen- 2 derentur. Proxima Bedriacensi viae tertiani septimanique sumpsere, dexteriora valli octava ac septima Claudiana; tertiadecumanos ad Brixianam portam impetus tulit. paulum inde morae, dum ex proximis agris ligones, dolabras, et alii falces scalasque convectant. tum elatis super capita scutis, densa 3 testudine succedunt. Romanae utrimque artes: pondera saxorum Vitelliani provolvunt, disiectam fluitantemque testudinem lanceis contisque scrutantur, donec soluta compage scutorum exsangues aut laceros prosternerent multa cum strage.

XXVIII. Incesserat cunctatio, ni duces fesso militi et velut irritas exhortationes abnuenti Cremonam monstrassent.

---

fesso — exercitu] Haec est scriptura Puteolani, quam cum Bekkero repetivimus. In Flor. exstat *fessos — exercitu.* Videtur scribendum esse *fessos per diem noctemque exercitos.*

ex temeritate] Sic Flor. Alii *et temeritate,* Lipsius *et ex temeritate.*

Cap. 27. *cingi vallum*] Vallum Vitellianorum, quod suis iuxta Cremonam castris circumiecerant.

ad Brixianam portam] Quae Brixiam (hodie *Brescia*) caput Cenomanorum ducebat.

falces] Est etiam bellica *falx,* similis opinor iis, quas hastili oblongo ferroque partim curvo et falcato partim acuto rectoque *Hellebarden* vocamus. Cic. Milon. 33. — *Falces murales,* quas Caesar (B. G. 3, 14.) memorat, erant maiora ferramenta adunca, cuspide curvata et solida, ad perfodiendum aggerem, evellendos lapides murumque subruendum. Graeci δορυδρέπανα appellant. Caes. B. G. 7, 22. *Forcell.* Cum hoc toto loco conf. Virgil. Aen. 9, 505 sqq.

Cap. 28. *incesserat cunctatio, ni — monstrassent*] In huiusmodi enuntiatis apodosis indicativo elata significat rem non vere factam, sed quae, si condicioni aut satisfactum fuisset aut non fuisset, certo aut facta esset aut non esset. Conf. Ramshorn. gr. lat. p. 864 sqq. Pro *cunctatio* Acidalius scribit *contatio,* i. e. scrutatio; Lipsius *tentatio.* — *Cremonam monstrassent:* Walch. Emendatt. Liv. p. 100. Elegans haec veterum consuetudo nominibus locorum ea quae facta ibi, sive quae instant ab his designandi. Pabst. in Ind. Ecl. Tacit. p. 325.

Hormine id ingenium, ut Messallā tradit, an potior auctor sit C. Plinius qui Antonium incusat, haud facile discreverim, nisi quod neque Antonius neque Hormus a fama vitaque sua quamvis pessimo flagitio degeneravere. non iam sanguis neque 2 vulnera morabantur, quin subruerent vallum quaterentque portas, innixi humeris et super iteratam testudinem scandentes prensarent hostium tela brachiaque. integri cum sauciis, semineces cum exspirantibus volvuntur, varia pereuntium forma et omni imagine mortium.

XXIX. Acerrimum tertiae septimaeque legionum certamen; et dux Antonius cum delectis auxiliaribus eodem incubuerat. obstinatos inter se cum sustinere Vitelliani nequirent, et superiacta tela testudine laberentur, ipsam postremo ballistam in subeuntes propulere, quae ut ad praesens disiecit 2 obruitque quos inciderat, ita pinnas ac summa valli ruina sua traxit. simul iuncta turris ictibus saxorum cessit. qua septimani dum nituntur cuneis, tertianus securibus gladiisque portam perfregit. primum irrupisse C. Volusium tertiae legionis militem inter omnes auctores constat. is in vallum 3 egressus, deturbatis qui restiterant, conspicuus manu ac voce *capta castra* conclamavit. ceteri trepidis iam Vitellianis seque e vallo praecipitantibus perrupere. completur caede quantum inter castra murosque vacui fuit.

XXX. Ac rursus nova laborum facies, ardua urbis moenia, saxeae turres, ferrati portarum obices, vibrans tela miles, frequens obstrictusque Vitellianis partibus Cremonensis populus, magna pars Italiae stato in eosdem dies mercatu congregata; quod defensoribus auxilium ob multitudinem, oppugnantibus incitamentum ob praedam erat. *rapi ignes* 2 Antonius *inferrique amoenissimis extra urbem aedificiis* iubet,

---

Hormine id ingenium] In Bekkeri Ritterique editionibus hic capitis initium. *Ingenium* h. l. significat rem ab homine pessimi ingenii excogitatam. Vid. ad Hist. 2, 71. — Pro *Plinius* Flor. habet *Plunius*. Pro *quamvis pessimo* Rhenanus suspicatur *quovis pessimo*.

Super iteratam testudinem] Savilius accipit de testudine altera superstructa, quod factum esse, quoties testudo armatos in aequum cum propugnatoribus muri fastigium non attolleret.

omni imagine mortium] Virg. Aen. 2, 369. *luctus, ubique pavor et plurima mortis imago*. Thuc. 3, 81. πᾶσα τε ἰδέα κατέστη θανάτου. 98. πᾶσά τε ἰδέα κατέστη τῆς φυγῆς καὶ τοῦ ὀλέθρου.

Cap. 29. *superiacta*] Sic Flor. Ed. pr. *superiactata*. Alii cdd. et edd. usque ad Oberlinum *superiecta*.

completur caede] Conf. Ioseph. B. I. 4, 11. Dio 65, 15. refert, cum iis qui in proelio cecide rint, periisse hominum quinquaginta milia.

Cap. 30. *Ac rursus nova laborum facies*] Ernestius edidit *at rursus*. Non opus. — Virg. Aen. 6, 101. *non ulla laborum, o virgo, nova mi facies inopinave surgit.*

si damno rerum suarum Cremonenses ad mutandam fidem traherentur. propinqua muris tecta et altitudinem moenium egressa fortissimo quoque militum complet; illi trabibus tegulisque et facibus propugnatores deturbant.

XXXI. Iam legiones in testudinem glomerabantur, et alii tela saxaque incutiebant, cum languescere paulatim Vitellianorum animi. ut quis ordine anteibat, cedere fortunae, ne Cremona quoque excisa nulla ultra venia, omnisque ira victoris non in vulgus inops sed in tribunos centurionesque, 2 ubi pretium caedis erat, reverteretur. gregarius miles futuri socors et ignobilitate tutior perstabat. vagi per vias, in domibus abditi, pacem ne tum quidem orabant, cum bellum posuissent. primores castrorum nomen atque imagines Vitellii 3 amoliuntur. catenas Caecinae (nam etiam tum vinctus erat) exsolvunt orantque *ut caussae suae deprecator assistat*. aspernantem tumentemque lacrimis fatigant, extremum malorum, tot fortissimi viri proditoris opem invocantes. mox velamenta 4 et infulas pro muris ostentant. cum Antonius *inhiberi tela* iussisset, signa aquilasque extulere: maestum inermium agmen, deiectis in terram oculis, sequebatur. circumstiterant victores, et primo ingerebant probra, intentabant ictus: mox, ut praeberi ora contumeliis, et posita omni ferocia cuncta victi

---

trabibus] Non iactatis, sed avulsis et in inferiores devolutis.

Cap. 31. *glomerabantur*] Ita Flor. Alii et ed. pr. *glomerantur*, quod in editionibus usque ad Pichenam haesit. *Languescere* e Flor. pro vulgato *languere* restituit Pichena. In aliis cdd. et ed. pr. *languescerent*. Annal. 2, 31. *cum Libo — vocare percussorem*. 11, 34. *cum obstrepere accusator*. Conf. Bötticher. Lex. Tac. s. v. *Infinitivus*, p. 263. Ramshorn. gram. lat. p. 778 sqq.

ut quis] Sic e Flor. dederunt Ryckius et Iac. Gronovius, quos cum Walthero, Bekkero, Rittero sequimur. Alii codd. et edd. praebent *et ut quisque*. Ryckius e Flor. memorat *anteibant*; num recte, non constat. Tum Bud. *inopsque in tribunos*, unde Rhenanus suspicatur *quin in tribunos*, ut idem c. 25. ex *que* finxit *quin*.

reverteretur] I. e. a vulgo aversa retro in tribunos verteretur. Muretus malebat *verteretur*.

catenas Caecinae — exsolvunt] Iosephus B. I. 4, 11. scribit ab Antonio demum Caecinae vincula esse soluta. Aliter item Dio 65, 14. — Ante Pichenam post *malorum* plene interpungebatur.

velamenta et infulas pro muris ostentant] Conf. Hist. I, 66. Liv. 24, 30. *ramos oleae ac velamenta alia supplicum porrigentes orare reciperent sese receptosque tutarentur*. — *Pro muris*, vorn auf der Mauer. Vid. Bötticher. Lex. Tac. s. v. *pro*. *Hoffmann*. in Iahnii Annall. phil. et paed. a. 1828. II. fasc. 1. p. 28. quem ad Ann. 2, 81. citavimus.

circumstiterant] Ita Bud. edd. Put. Ber. Alii et ed. pr. *circumsteterant*. Conf. 4, 79.

ferocia] Sic Flor. et ed. pr. pro *fiducia*, scriptura Puteol. Pro *recordatio* quidam cdd. praebent *ratio*, unde Rhenanus volebat *miseratio*.

patiebantur, subit recordatio illos esse qui nuper Bedriaci victoriae temperassent. sed ubi Caecina praetexta lictoribusque 5 insignis dimota turba, consul incessit, exarsere victores: *superbiam saevitiamque* (adeo invisa scelera sunt), etiam *perfidiam* obiectabant. obstitit Antonius, datisque defensoribus ad Vespasianum dimisit.

XXXII. Plebs interim Cremonensium inter armatos conflictabatur; nec procul caede aberant, cum precibus ducum mitigatus est miles. et vocatos ad concionem Antonius alloquitur, magnifice victores, victos clementer, de Cremona in neutrum. exercitus praeter insitam praedandi cupidinem ve- 2 tere odio ad excidium Cremonensium incubuit. iuvisse partes Vitellianas Othonis quoque bello credebantur; mox tertiadecimanos ad exstruendum amphitheatrum relictos, ut sunt procacia urbanae plebis ingenia, petulantibus iurgiis illuserant. auxit invidiam editum illic a Caecina gladiatorum spectaculum, 3 eademque rursus belli sedes, et praebiti in acie Vitellianis cibi, caesae quaedam feminae studio partium ad proelium progressae. tempus quoque mercatus ditem alioqui coloniam maiorum opum specie complebat. ceteri duces in obscuro: Antonium fortuna famaque omnium oculis exposuerat. is ba- 4 lineas abluendo cruori propere petit. excepta vox est, cum teporem incusaret, *statim futurum ut incalescerent.* vernile dictum omnem invidiam in eum vertit, tamquam *signum incendendae Cremonae dedisset*, quae iam flagrabat.

XXXIII. Quadraginta armatorum milia irrupere, calonum lixarumque amplior numerus et in libidinem ac saevitiam cor-

---

consul incessit] Mense Octobri erat adhuc consul.

Cap. 32. *plebs*] Ita Flor. ed. pr. restituit Ryckius pro *plebes*, quam formam Pichena intulerat. *In neutrum*, i. e. in neutram partem, neque ad salutem neque ad perniciem.

eademque] Copulam *que* e Flor. Pichena reduxit.

maiorum] Ita e Bud. Rhenanus. In Flor. *maiorem*, in aliis *maiore*, ut Muretus scribit.

cruori] Ita Flor. *cruore* ed. pr. Ann. 14, 4. *Nero matrem prosequitur — sive explenda simulatione.* — Conf. Zumpt. gr. lat. §. 667. Günther. Athenaei Vol. II. fasc. 2. p. 276.

cum teporem — incalescerent] Quinam? Cremonenses an balineae? an balinearum ministri? Ricklefsius id existimat balinearum ministris cum comminatione dictum esse. Pabstius contra ut alii censet esse responsum servi curaturi, ut balineae mox satis incalescerent. Non, opinor. Qui enim tale servi dictum Antonio invidiam facere potuisset, nisi statuamus servi dictum per interpretationem perversam in vulgus editum esse. Multo aptius haec accipiuntur ut ab Antonio dicta, haud quidem in eam sententiam, tamquam Cremonam incendio delere statuerit, sed ut dicto vernili homineque ingenuo parum digno omnino mala Cremonensibus sit comminatus. ***Dictum*** frequenter de facetiis, salibus et iocis usurpatur, ut Cic. de orat. 2, 54.

ruptior. non dignitas, non aetas protegebat, quo minus stupra
2 caedibus, caedes stupris miscerentur. grandaevos senes, exacta aetate feminas, viles ad praedam, in ludibrium trahebant. ubi adulta virgo aut quis forma conspicuus incidisset, vi manibusque rapientium divulsus ipsos postremo direptores in
3 mutuam perniciem agebat. dum pecuniam vel gravia auro templorum dona sibi quisque trahunt, maiore aliorum vi truncabantur. quidam obvia aspernati, verberibus tormentisque
4 dominorum abdita scrutari, defossa eruere, faces in manibus, quas, ubi praedam egesserant, in vacuas domos et inania templa per lasciviam iaculabantur; utque exercitu vario linguis, moribus, cui cives, socii, externi interessent, diversae cupidines et aliud cuique fas nec quicquam illicitum. per quatriduum Cremona suffecit. cum omnia sacra profanaque in igne considerent, solum Mephitis templum stetit ante moenia, loco seu numine defensum.

XXXIV. Hic exitus Cremonae, anno CCLXXXVI a primordio sui. condita erat Ti. Sempronio et Cornelio consulibus, ingruente in Italiam Hannibale, propugnaculum adversus Gallos trans Padum agentes, et si qua alia vis per Alpes
2 rueret. igitur numero colonorum, opportunitate fluminum, ubere agri, annexu connubiisque gentium adolevit floruitque,

---

Cap. 33. *aut quis*] I. F. Gronovius coniicit *aut puer*.

truncabantur] Ernestius cum Heinsio malebat *obtruncabantur* vel *trucidabantur*. — Pro *dominorum* Ursinus et Muretus *domorum* corrigunt.

utque exercitu] Sic Flor. Dictum ut Hist. 1, 8. *tamquam in tanta multitudine*. Alii *utique exercitui*. *Per quatriduum Crem. suffecit* direptioni et ignibus.

in igne considerent] Virgil. Aen. 2, 624. 9, 145. *considere in ignes*.

Mephitis templum] Plin. H. N. 2, 93, 208. *in Hirpinis Amsancti ad Mephitis aedem, locum quem qui intravere, moriuntur*. Servius ad Virgil. Aen. 7, 84. *Aliqui Mephitim deum esse volunt Leucotheae conexum, sicut est Veneri Adonis, Dianae Virbius. Alii Iunonem intelligunt, quam aerem esse constat. Omnis autem putor ex corruptione aeris nascitur, sicut bonus odor ex aere incorrupto. Igitur Mephitis erit dea avertens molestiam odoris gravissimi, i. e. graveolentiae*.

Cap. 34. *hic exitus Cremonae*] Ita quidam cdd. et ed. pr. Usque ad Ernestium Puteolani lectio *Cremonam habuit* in editionibus propagata est. In Flor. *Cremonam* sine verbo *habuit*. Ibidem *suo*. — Cremonam colonia est deducta eodem tempore quo Placentiam, metu Punici belli a. u. c. 536. P. Cornelio Scipione, Ti. Sempronio Longo Coss. Conf. Polyb. 3, 40. Cellar. Gr. ant. 1. p. 666. 686.

rueret] Ita Flor. et ed. pr. Alii *irrueret*. Lipsius volebat *ingrueret*.

ubere agri] Virg. Aen. 1, 531. 3, 164. *terra antiqua, potens armis atque ubere glebae*. — Sita fuit ad Padum infra Adduae confluentem.

annexu connubiisque gentium] Habebant gentes et populi Italiae huiusmodi inter se foedera, quibus *connubia* invicem permittebantur. Livius 8, 14. *Ceteris Latinis populis connubia commerciaque et concilia inter se ademerunt. Ryck.*

bellis externis intacta, civilibus infelix. Antonius pudore flagitii, crebescente invidia, edixit *ne quis Cremonensem captivum detineret.* irritamque praedam militibus effecerat con- 3 sensus Italiae, emptionem talium mancipiorum aspernantis. occidi coepere. quod ubi enotuit, a propinquis affinibusque occulte redemptabantur. mox rediit Cremonam reliquus populus. reposita fora templaque munificentia municipum; et Vespasianus hortabatur.

XXXV. Ceterum assidere sepultae urbis ruinis noxia tabo humus haud diu permisit. ad tertium lapidem progressi vagos paventesque Vitellianos sua quemque apud signa componunt. et victae legiones ne manente adhuc civili bello ambigue agerent, per Illyricum dispersae. in Britanniam inde 2 et Hispanias nuntios famamque, in Galliam Iulium Calenum tribunum, in Germaniam Alpinium Montanum praefectum cohortis, quod hic Trevir, Calenus Aeduus, uterque Vitelliani fuerant, ostentui misere. simul transitus Alpium praesidiis occupati, suspecta Germania, tamquam in auxilium Vitellii accingeretur.

XXXVI. At Vitellius profecto Caecina, cum Fabium Valentem paucis post diebus ad bellum impulisset, curis luxum obtendebat. non parare arma, non alloquio exercitioque militem firmare, non in ore vulgi agere; sed umbraculis hortorum abditus, ut ignava animalia, quibus si cibum suggeras, iacent torpentque, praeterita, instantia, futura pari oblivione

---

pudore flagitii] Ita cum Flor. et ed. pr. Lipsius, Rhenanus, Pichena. Antea legebatur *post rem flagitii.*

Cremonensem captivum] Ita Flor. ed. pr. Vulgo *Cremonenses captivos*, quod Waltherus retinuit.

redemptabantur] Ita e Flor. Pichena et Ryckius pro vulgata *redimebantur*, quae eadem est scriptura ed. pr. Denique pro *munificentia* quidam cdd. veteresque edd. *magnificentia* praebent.

Cap. 35. *Sepultae urbis*] Pabstius hos citat locos: Hist. 4, 42. *funus rei publicae.* Cic. ad fam. 4, 5. *cadavera urbium.* Catull. epigr. 64 *sepulta domus.* Marc. Anton. 4, 48. πόσαι δὲ πόλεις ὅλαι, ἵν' οὕτως εἴπω, τεθνήκασιν.

noxia tabo humus] Virg. Aen. 3, 29. *guttae terram tabo maculant.* Agr. *tabe.* Vid. ad Annal. 2, 69.

Alpinium] Ita Flor. Recepimus cum Rittero. Alii *Alpinum*, quod Bekkerus non mutavit.

ostentui] Ut insignius in oculos occurreret, qualis rerum esset status.

Cap. 36. *profecto Caecina*] Conf. Hist. 2, 99. Pro *impulisset* Ernestius volebat *expulisset.*

curis luxum obtendebat] I. e. curis neglectis luxui indulgebat.

exercitioque] Rhenanus coniicit *non alloquio, non exercitio.* — Pro *in ore*, quae est scriptura ed. Flor., alii cdd. et edd. a pr. ad Lipsium *more* praebent.

2 dimiserat. atque illum in nemore Aricino desidem et marcentem proditio Lucilii Bassi ac defectio classis Ravennatis perculit. nec multo post de Caecina affertur mixtus gaudio dolor, et descivisse et ab exercitu vinctum. plus apud socor-
3 dem animum laetitia quam cura valuit. multa cum exsultatione in urbem revectus, frequenti concione *pietatem militum* laudibus cumulat. *P. Sabinum praetorii praefectum ob amicitiam Caecinae vinciri* iubet, substituto in locum eius Alpheno Varo.

XXXVII. Mox senatum composita in magnificentiam oratione allocutus, exquisitis patrum adulationibus attollitur. initium atrocis in Caecinam sententiae a L. Vitellio factum; dein ceteri composita indignatione *quod consul rem publicam, dux imperatorem, tantis opibus tot honoribus cumulatus amicum prodidisset*, velut pro Vitellio conquerentes, suum dolorem
2 proferebant. nulla in oratione cuiusquam erga Flavianos duces obtrectatio: *errorem imprudentiamque exercituum* culpantes, Vespasiani nomen suspensi et vitabundi circumibant. nec defuit qui unum consulatus diem (is enim in locum Caecinae supererat) magno cum irrisu tribuentis accipientisque eblan-
3 diretur. pridie Kal. Novembris Rosius Regulus iniit eiuravitque. annotabant periti *nunquam antea non abrogato magistratu neque lege lata alium suffectum.* nam consul uno die et ante fuerat Caninius Rebilus C. Caesare dictatore, cum belli civilis praemia festinarentur.

---

atque illum — perculit] Bötticher. *atque* intelligit *et ita*. Non video qui haec vis inesse possit. Videtur scribendum *atqui*, gleichwohl. In *nemore Aricino* prope Ariciam, 160 stadiis distante ab urbe sub monte Albano, sacrum fuit Dianae. Pro *perculit* Ernestius e ed. Reg. *percutit* recepit; ipse coniicit *percussit*. — De *Sabino* conf. Hist. 2, 92. de *Alpheno* ibid. c. 29.

Cap. 37. *suum dolorem proferebant*] H. e. quem ex iniuriis Caecinae privatim publiceque ceperant. Eum cum alias pressissent, nunc sub illa specie edebant. Igitur graviter invecti in Caecinam, non Vitellii, sed suis iniuriis incensi. Sic Livius 7, 21. *curae privatae in certaminibus publicis erumpebant*: quod fortasse Tacitus imitatus est. *Ern.*

tribuentis accipientisque] Est haec scriptura ed. pr. et Puteolani. Alii *accipientis tribuentisque*. In Flor. *trudentisque accipientisque*.

Rosius] Ita Flor. Ryckius e cdd. nonnullis *Roscius* edidit. In aliis edd. usque ad Ernestium *Rossius*. — *Eiuravit* est *abdicavit*. Ann. 12, 4. *adactus Silanus eiurare magistratum*. Hist. 3, 68. *praevenerat, rumor eiurari ab eo imperium*.

non abrogato magistratu] Q. Fabio extrema die magistratus sui defuncto in residuas horas C. Caninium Rebilum Iulius Caesar a. 709. substituit. Qua in re tum labefactata maiorum instituta Dio Cassius ait lib. 43, 46., quod Caninius una die et consul creatus est et suscepit magistratum et deposuit. Quod Cic. ad Div. 7, 30. cavillatus est. Conf. Plutarch. Caes. 58. Suet. Caes. 76. Pro *nunquam* Vertranius cum aliis *nonnunquam* coniicit.

XXXVIII. Nota per eos dies Iunii Blaesi mors et famosa fuit; de qua sic accepimus. gravi corporis morbo aeger Vitellius Servilianis hortis turrim vicino sitam collucere per noctem crebris luminibus animadvertit. sciscitanti caussam 2 *apud Caecinam Tuscum epulari multos, praecipuum honore Iunium Blaesum* nuntiatur. cetera in maius, de *apparatu et solutis in lasciviam animis.* nec defuere qui ipsum Tuscum et alios, sed criminosius Blaesum incusarent, *quod aegro principe laetos dies ageret.* ubi asperatum Vitellium et posse Blaesum 3 perverti satis patuit iis qui principum offensas acriter speculantur, datae L. Vitellio delationis partes. ille infensus Blaeso aemulatione prava, quod eum omni dedecore maculosum egregia fama anteibat, cubiculum imperatoris reserat, filium eius sinu complexus et genibus accidens. caussam confusionis quaerenti, 4 *non se proprio metu nec sui anxium, sed pro fratre, pro liberis fratris preces lacrimasque attulisse. frustra Vespasianum timeri, quem tot Germanicae legiones, tot provinciae virtute ac fide, tantum denique terrarum ac maris immensis spatiis arceat. in urbe ac sinu cavendum hostem Iunios Antoniosque avos iactantem, qui se stirpe imperatoria, comem ac magnificum militibus ostentet. versas illuc omnium mentes,* 5 *dum Vitellius amicorum inimicorumque negligens foveat aemulum principis labores e convivio prospectantem. reddendam pro intempestiva laetitia maestam et funebrem noctem, qua sciat et sentiat vivere Vitellium et imperare et si quid fato accidat, filium habere.*

XXXIX. Trepidanti inter scelus metumque, ne dilata Blaesi mors maturam perniciem, palam iussa atrocem invidiam ferret, placuit veneno grassari, addidit facinori fidem nobili gaudio, Blaesum visendo. quin et audita est saevissima Vi- 2

Cap. 38. *Blaesi mors*] Conf. Hist. 2, 59.

animadvertit] Bud. *advertit*, quod Muretus et Acidalius approbant.

asperatum] Scriptura Puteol. *aspernatum* videtur esse error typographicus.

Iunios Antoniosque] Ex utroque hoc nomine caussam habuerunt stirpis suae originem ab Octavia repetendi Augusti sorore. *Savil.*

fovet] Ita cdd. et vett. edd. Recte; cf. Ernestius ad hunc locum, et Krüger, Untersuchungen — 1. p. 89. Bipontini *foveret*, Oberlinus *foveat*.

si quid fato accidat] Similiter loco a Peterseno p. 13. citato Ann. 14, 47. *si quid fato pateretur.*

Cap. 39. *veneno grassari*] Conf. Suet. Vitell. 14. Pro *perniciem*, quae est scriptura cd. Flor. et ed. pr., alii *poenitentiam* praebent.

nobili gaudio] *Nobilis* in sensum peiorem etiam Cicero Petit. Cons. 3. extr. *competitores qui nequaquam sunt tam genere insignes quam vitiis nobiles.* Bipontini Lipsii coniecturam *notabili* receperunt.

tellii vox, qua *se* (ipsa enim verba referam) *pavisse oculos spectata inimici morte* iactavit. Blaeso super claritatem na-3 talium et elegantiam morum fidei obstinatio fuit. integris quoque rebus a Caecina et primoribus partium iam Vitellium aspernantibus ambitus abnuere perseveravit. sanctus, inturbidus, nullius repentini honoris, adeo non principatus appetens, parum effugerat ne dignus crederetur.

XL. Fabius interim Valens multo ac molli concubinarum spadonumque agmine segnius quam ad bellum incedens, *proditam a Lucilio Basso Ravennatem classem* pernicibus nuntiis accepit. et si coeptum iter properasset, nutantem Caecinam praevenire aut ante discrimen pugnae assequi legiones potuisset. 2 nec deerant qui monerent *ut cum fidissimis per occultos tramites, vitata Ravenna, Hostiliam Cremonamve pergeret.* aliis placebat *accitis ex urbe praetoriis cohortibus valida manu* 3 *perrumpere.* ipse inutili cunctatione agendi tempora consultando consumpsit: mox utrumque consilium aspernatus, quod inter ancipitia deterrimum est, dum media sequitur, nec ausus est satis nec providit.

XLI. Missis ad Vitellium litteris auxilium postulat. venere tres cohortes cum ala Britannica, neque ad fallendum aptus 2 numerus neque ad penetrandum. sed Valens ne in tanto quidem discrimine infamia caruit, quo minus rapere illicitas voluptates adulteriisque ac stupris polluere hospitum domus crederetur. aderant vis et pecunia et ruentis fortunae novis-3 sima libido. adventu demum peditum equitumque pravitas consilii patuit, quia nec vadere per hostes tam parva manu poterat, etiam si fidissima foret, nec integram fidem attulerant. pudor tamen et praesentis ducis reverentia morabatur, haud diuturna vincula apud avidos periculorum et dedecoris 4 securos. eo metu et paucis quos adversa non mutaverant comitantibus cohortes Ariminum praemittit, alam *tueri terga*

---

qua se] Ita Flor. ed. pr. Ernestius. Alii *se pavisse* post parenthesin.
parum effugerat] Sic Flor. et edd. recentiores inde ab Ernestio. Alii *ut parum effugeret*, *effugerit*, *abfuerit*.

Cap. 40. *a Lucilio Basso*] Conf. supra c. 12.

Cap. 41. *ad fallendum*] Um verborgen zu bleiben. Ita Ann. 15, 66.
ne in tanto quidem] Hunc ordinem restituit Ernestius pro eo qui est in Bud. *ne in tanto discrimine quidem*.
ruentis fortunae] Vitellii, cum qua etiam sua rueret.
et paucis — comitantibus] Ita singula sunt collocata in libris scriptis veteribusque editionibus, quem ordinem ut Waltherus et Ritterus tenuimus. Nonnulli, etiam Bekkerus auctore Acidalio deleta voce *et* haec verba post *ipse* collocaverunt. Non opus esse hac transpositione, Ritterus docet.
Ariminum] Oppidum in Umbria ad ostium Arimini amnis. Plin. H. N. 3, 15. *Ariminum colonia cum amnibus Arimino et Aprusa*. Hodie *Rimini*.

iubet: ipse flexit in Umbriam atque inde Etruriam, ubi cognito pugnae Cremonensis eventu non ignavum, et si provenisset, atrox consilium iniit, ut arreptis navibus in quamcunque partem Narbonensis provinciae egressus Gallias et exercitus et Germaniae gentes novumque bellum cieret.

XLII. Digresso Valente trepidos qui Ariminum tenebant, Cornelius Fuscus, admoto exercitu et missis per proxima littorum Liburnicis, terra marique circumvenit. occupantur plana Umbriae et qua Picenus ager Adria alluitur. omnisque Italia inter Vespasianum ac Vitellium Apenninis iugis dividebatur. Fabius Valens e sinu Pisano segnitia maris aut adversante 2 vento portum Herculis Monoeci depellitur. haud procul inde agebat Marius Maturus Alpium maritimarum procurator, fidus Vitellio, cuius sacramentum cunctis circa hostilibus nondum exuerat. is Valentem comiter exceptum, *ne Galliam Narbo-* 3 *nensem temere ingrederetur*, monendo terruit; simul ceterorum fides metu infracta. namque circumiectas civitates procurator Valerius Paulinus, strenuus militiae et Vespasiano ante fortunam amicus, in verba eius adegerat.

XLIII. Concitisque omnibus qui exauctorati a Vitellio bellum sponte sumebant, Foroiuliensem coloniam, claustra maris, praesidio tuebatur, eo gravior auctor quod Paulino patria Forum Iulii et honos apud praetorianos, quorum quon-

---

Etruriam] Sic Flor. Rhenanus e Bud. *in Etruriam*.

et exercitus] Haec verba, quae desunt in Bud. indeque in edd. Rhenani aliisque, e Flor. sunt a Pichena restituta.

Cap. 42. *Apenninis*] Ita Bud. et ed pr. In Flor. *appenninis*.

segnitia maris] Ita Flor. et ed. pr. E verbo *depellitur* huc assumenda est notio *devenit, defertur*. Disputavit de hoc loco Ramshorn. progr. ed. 1826. p. 9. Nonnulli cdd. et ed. Oberlini habent *saevitia maris*. — Pro *aut adversante* in Bud. est *haud adversante*, quod placet Rhenano. *Portus Herculis Monoeci* hodie *Monaco*.

sacramentum nondum exuerat] I. e. nondum fidem mutaverat. Ann. 12, 14. *missis corruptoribus exuendam ad fidem*. Nonnulli cdd. *non exuerat*.

infracta] In Flor. *inracta*, unde iam Pichena scripsit *infracta* pro *intacta*, quod praebent e codicibus edd. ante Pichenam. Lipsius volebat *intentata*. Quod sequitur *namque* est in Flor. et ed. pr. Scriptura Puteol. *nam* usque ad Ryckium est propagata. *Procurator Valerius Paulinus*, fortassis Galliae Narbonensis.

Cap. 43. *Foroiuliensem coloniam*] Plures erant Foroiulienses coloniae, de quibus vide Plinium 3, 14 et 19. Sed Tacitus loquitur de ea, quae in littore Gallici maris circa Massiliam Octavianorum seu Pacensis vel Classica appellata, teste eodem Plinio 3, 4. et Pomp. Mela de situ orbis 2, 5. *Pich.* Conf. Walch. ad Agric. 4. p. 134.

claustra] Ita Flor. ed. pr. Alii *claustraque*. Supra c. 8. *Aegyptus — claustra annonae*.

2 dam tribunus fuerat. ipsique pagani favore municipali et futurae potentiae spe iuvare partes annitebantur. quae ubi paratu firma et aucta rumore apud varios Vitellianorum animos increbuere, Fabius Valens cum quattuor speculatoribus et tribus amicis, totidem centurionibus, ad naves regreditur; Maturo ceterisque remanere et in verba Vespasiani adigi volen-
3 tibus fuit. ceterum ut mare tutius Valenti quam littora aut urbes, ita futuri ambiguus, et magis quid vitaret quam cui fideret certus, adversa tempestate Stoechadas Massiliensium insulas affertur. ibi eum missae a Paulino Liburnicae oppressere.

XLIV. Capto Valente cuncta ad victoris opes conversa, initio per Hispaniam a prima Adiutrice legione orto, quae memoria Othonis infensa Vitellio decimam quoque ac sextam
2 traxit. nec Galliae cunctabantur. et Britanniam inclitus erga Vespasianum favor, quod illic secundae legioni a Claudio praepositus et bello clarus egerat, non sine motu adiunxit ceterarum, in quibus plerique centuriones ac milites a Vitellio provecti expertum iam principem anxii mutabant.

XLV. Ea discordia et crebris belli civilis rumoribus Britanni sustulere animos, auctore Venutio, qui super insitam ferociam et Romani nominis odium propriis in Cartimanduam
2 reginam stimulis accendebatur. Cartimandua Brigantibus imperitabat, pollens nobilitate; et auxerat potentiam, postquam capto per dolum rege Caractaco instruxisse triumphum Claudii Caesaris videbatur. inde opes et rerum secundarum luxus. spreto Venutio (is fuit maritus) armigerum eius Vellocatum

---

pagani] H. l. qui per pagos habitant, oppositi oppidanis. Conf. Hist. 1, 53.

ubi paratu] In Flor. *ui paratu*, unde I. Gronovius faciebat *ut paratu*; in Bud. *parta*, unde Rhenanus *pacta*.

regreditur; Maturo] Ex emendatione Lipsii pro *regreditur mature*.

volentibus fuit] Sic Flor. edd. Lips. Pich. al. *volentibus liberum fuit* edd. Ber. Alc. *volentibus auctor fuit* ed. pr. Agr. De ipsa locutione conf. Walther. ad Annal. 1, 59. Ramshorn. gram. lat. p. 685 sq. *Stoechades insulae*, les isles d'Hieres.

Cap. 44. *inclitus*] Ita cd. Guelf. edd. Put. seqq. In Flor. *indictus*. Waltherus dedit *inditus*, quod in Flor. scriptum esse Victorius testatur.

non sine motu adiunxit ceterarum] Faernus e vetere cod. *non sine motu cohortium iunxit*.

Cap. 45. *Venutio*] Ita Annal. 12, 40. In cdd. et vett. edd. *Venusio*.

Cartimanduam] Ita Bekker. et Ritter. Scriptura Puteol. est *Carthimanduam*. Waltherus cum ed. pr. Lipsio, Pichena *Cartismanduam*.

potentiam] Intellige *sibi ipsi*. Lipsius malit *potentia*. Non opus. Ita Ann. 11, 19. *nos virtutem auximus*.

Caractaco] Edd. ante Pichenam *Carataco*, ed. pr. *Caratacho*. — Triumphum *instruxisse* est *ornasse*. De re conf. Agric. 13. Sueton. Claud. 17. Vesp. 4. et Walther. ad h. l.

in matrimonium regnumque accepit. concussa statim flagitio 3 domus. pro marito studia civitatis, pro adultero libido reginae et saevitia. igitur Venutius accitis auxiliis, simul ipsorum Brigantum defectione, in extremum discrimen Cartimanduam adduxit. tum petita a Romanis praesidia. et cohortes alaeque 4 nostrae, variis proeliis, exemere tamen periculo reginam. regnum Venutio, bellum nobis relictum.

XLVI. Turbata per eosdem dies Germania et socordia ducum, seditione legionum, externa vi et perfidia sociali prope afflicta Romana res. id bellum cum caussis et eventibus (etenim longius provectum est) mox memorabimus. mota et 2 Dacorum gens nunquam fida, tunc sine metu abducto e Moesia exercitu. sed prima rerum quieti speculabantur: ubi flagrare Italiam bello, cuncta invicem hostilia accepere, expugnatis cohortium alarumque hibernis utraque Danubii ripa potiebantur. iamque castra legionum exscindere parabant, ni Mu- 3 cianus sextam legionem opposuisset, Cremonensis victoriae gnarus, ac ne externa moles utrimque ingrueret, si Dacus Germanusque diversi irrupissent. affuit ut saepe alias fortuna populi Romani, quae Mucianum viresque Orientis illuc tulit; et quod Cremonae interim transegimus. Fonteius Agrippa ex 4 Asia (pro consule eam provinciam annuo imperio tenuerat) Moesiae praepositus est, additis copiis e Vitelliano exercitu, quem spargi per provincias et externo bello illigari pars consilii pacisque erat.

XLVII. Nec ceterae nationes silebant. subita per Pontum arma barbarum mancipium, regiae quondam classis praefectus, moverat. is fuit Anicetus Polemonis libertus, praepotens olim, et postquam regnum in formam provinciae verterat, mutationis impatiens. igitur Vitellii nomine ascitis gentibus 2

---

defectione] In Bud. *defectio*.

Cap. 46. *et socordia — et perfidia*] Sic locum constituit Waltherus, quem ut Ritterus sequimur. Bekkerus hanc Puteolani scripturam retinuit: *et socordia ducum et seditione legionum, externa vi, perfidia sociali* — Copula *et* ante *seditione* et ante *perfidia* deest in Flor. et ed. pr.

memorabimus] Hist. 4, 12 sqq.

parabant, ni — opposuissent] Vid. adnotata ad Ann. 1, 35. Praeivit Virgilius Aen. 8, 523. *Multaque dura suo tristi cum corde putabant, Ni signum caelo Cytherea dedisset aperto.*

transegimus] Hoc est, rem confecimus.

pro consule] Ita Flor. et ed. pr. Alii *proconsul.*

Cap. 47. *per Pontum*] Ultimus Ponti rex fuit Polemo II, post cuius mortem illa terra sub Nerone provincia Romana est facta. Suet. Ner. 18.

libertus, praepotens olim,] Ita cd. Guelf. et ed. pr. In Flor. *libertus praepotens libertus.* Waltherus ut e Flor. *praepotens libertus olim.*

quae Pontum accolunt, corrupto in spem rapinarum egentissimo quoque, haud temnendae manus ductor, Trapezuntem vetusta fama civitatem, a Graecis in extremo Ponticae orae 3 conditam subitus irrupit. caesa ibi cohors, regium auxilium olim; mox donati civitate Romana signa armaque in nostrum modum, desidiam licentiamque Graecorum retinebant. Classi quoque faces intulit, vacuo mari eludens, quia lectissimas Liburnicarum omnemque militem Mucianus Byzantium ad-4 egerat. quin et barbari contemptim vagabantur, fabricatis repente navibus. *camaras* vocant, artis lateribus, latam alvum, sine vinculo aeris aut ferri connexas; et tumido mari, prout fluctus attollitur, summa navium tabulis augent, donec in 5 modum tecti claudantur. sic inter undas volvuntur, pari utrimque prora et mutabili remigio, quando hinc vel illinc appellere indiscretum et innoxium est.

---

vetusta fama civitatem] Est haec emendatio Lipsii, quam receperunt editores recentiores inde a Bipontinis pro Puteolani scriptura *vetustam admodum civitatem*, quae exstat in nonnullis codd., eademque esse videtur scriptura cd. Flor. in quo est *vetusta mama civitatem*. Usque ad Bipontinos editum est *vetustam Asiae civitatem*. Rhenanus malebat *vetustissimam civitatem*.

classi quoque] *Classi* est ex correctione Rhenani pro *classis* codd. scriptura, quam tuetur Iac. Gronovius, Waltherus autem et Bachius post Beroaldum in textu reliquerunt. Dictionem *classis faces inferre* Waltherus interpretatur *classe infestare*, *infesta classe aggredi*, ut Anicetus iste non solum terra, sed etiam mari dicatur arma movisse. At verissime monuit Ritterus, pauca illa ac rudia barbarorum navigia *classis* nomine designari non potuisse; et praeterea de navibus a barbaris raptim aedificatis paullo post demum referri. Recte igitur Ernestius *classem* intelligit naves in portu Trapezuntio sine milite relictas: nam non nisi lectissimas Liburnicarum omnemque militem Mucianus Byzantium adegerat. Conf. Hist. 2, 83. — *Eludere* dicuntur, qui poenam, periculum, vindictam effugiunt, ut Waltherus docuit ad Annal. 14, 62. Add. Garaton. ad Ciceron. Milon. 12. quem citat Petersenus, et interpretes ad Horat. Epp. 1, 17. 18.

contemptim] Ita Guelf. edd. Puteol. al. idemque est quod habet Flor. *contempti*. Rhenanus e Bud. *contemptius*. — Hi *barbari* sunt alii praeter eos qui se Aniceto sociaverant Achaei, Heniochi et Cercaei alteram Ponti Euxini oram incolentes.

camaras vocant] Sic Flor. ed. pr. restituitque Ernestius pro *quas cam. voc.* Strabo XI. p. 495. de accolis Bosporanis: ἀκάτια ἔχουσι λεπτά, στενὰ καὶ κοῦφα, ὅσον ἀνθρώπους πέντε καὶ εἴκοσι δεχόμενα. καλοῦσι δ' αὐτὰ οἱ Ἕλληνες καμάρας. Simile navigiorum genus describitur a Tacito in German. c. 44.

latam alvum — connexas] Ita Bekkerus. In Flor. *latam alvum — connexam*, quam scripturam revocarunt Waltherus et Ritterus, illeque in hunc modum interpretatur: *camaras vocant quae sunt artis lateribus lata alvus*, h. e. lata alvus artis lateribus, sine vinculo aeris aut ferri connexa est camara. — Alii *lata alvo — connexa*. Bekkerus reliquit vitiosam Ernestii scripturam *fluxus* pro *fluctus*.

XLVIII. Advertit ea res Vespasiani animum, ut vexillarios e legionibus ducemque Virdium Geminum, spectatae militiae, deligeret. ille incompositum et praedae cupidine vagum hostem adortus coegit in naves; effectisque raptim Liburnicis assequitur Anicetum in ostio fluminis Cohibi, tutum sub Sedochezorum regis auxilio, quem pecunia donisque ad societatem perpulerat. ac primo rex minis armisque supplicem 2 tueri: postquam merces proditionis aut bellum ostendebatur, fluxa, ut est barbaris, fide pactus Aniceti exitium perfugas tradidit, belloque servili finis impositus.

Laetum ea victoria Vespasianum, cunctis super vota fluen- 3 tibus, Cremonensis proelii nuntius in Aegypto assequitur. eo properantius Alexandriam pergit, ut fracto Vitellii exercitu urbem quoque externae opis indigam fame urgeret. namque 4 et Africam, eodem latere sitam, terra marique invadere parabat, clausis annonae subsidiis inopiam ac discordiam hosti facturus.

XLIX. Dum hac totius orbis nutatione fortuna imperii transit, Primus Antonius nequaquam pari innocentia post Cremonam agebat, satisfactum bello ratus et cetera ex facili, seu felicitas in tali ingenio avaritiam, superbiam ceteraque occulta mala patefecit. ut captam, Italiam persultare; ut suas, le- 2 giones colere; omnibus dictis factisque viam sibi ad potentiam struere. utque licentia militem imbueret, interfectorum centurionum ordines legionibus offerebat. eo suffragio turbidissimus quisque delecti; nec miles in arbitrio ducum, sed duces 3

Cap. 48. *Vespasiani animum*] Lipsius pro his scribi iubet *Vespasianum*, ut Ann. 2, 17. *octo aquilae — advertere imperatorem.*

Cohibi] Colerus corrigebat: *in ostio fluminis Chobi, sub Sedochi Lazorum regis auxilio.* Plin. H. N. 6, 4. *Gens Salae, antiquis Phthirophagi dicti, et Suani. Flumen Cobum e Caucaso per Suanos fluens.* Cohibus etiam Cobus dictus; nunc *Kemkhal.* Pro *Sedochezorum* in libris scriptis et editis haec reperitur scripturae diversitas: *Sodechezorum, Sedothezorum, se dotozorum, Sodochezorum.*

urbem quoque] Est Puteolani scriptura. In Flor. *urbemque*, quod edidit Waltherus, tueturque Rothius ad Agric. p. 251 sqq.

Cap. 49. *nutatione*] Ita Flor. teste Victorio, quod cum Walthero recepimus. Aptissime Waltherus comparat Plin. Paneg. 5. *nutatio rei publicae;* ad quem locum conf. Schwarzius. Bekkerus reliquit *mutatione.*

post Cremonam] Conf. ad 3, 28.

cetera ex facili] H. e. cetera putavit facilia esse effectu; minus recte explicueris *pro re levi habens.* Ita Hist. 4, 28. *facili damno* non continuo est *levi damno*, sed *facili ad reparandum.* De particula *seu* semel posita conf. Ramshorn. gr. lat. §. 189. p. 827.

viam sibi ad potentiam] *Viam* est ex Lipsii emendatione. Vulgatam lectionem *vim*, quam tuetur I. F. Gronovius in Obss. 1, 14. p. 92., retinuit Bachius. Lipsius etiam coniecit *vim ac potentiam.*

interfectorum — offerebat] H. e. ut ipsae legiones sibi quos vellent centuriones eligerent. *Pich.*

militari violentia trahebantur, quae seditiosa, et corrumpendae disciplinae, mox in praedam vertebat, nihil adventantem Mucianum veritus; quod exitiosius erat quam Vespasianum sprevisse.

L. Ceterum propinqua hieme et humentibus Pado campis expeditum agmen incedere. signa aquilaeque victricium legionum, milites vulneribus aut aetate graves, plerique etiam integri, Veronae relicti: sufficere cohortes alaeque et e legio-2 nibus lecti profligato iam bello videbantur. undecima legio sese adiunxerat, initio cunctata, sed prosperis rebus anxia quod defuisset. sex milia Dalmatarum, recens delectus, comitabantur. ducebat Pompeius Silvanus consularis: vis consi-3 liorum penes Annium Bassum legionis legatum. is Silvanum socordem bello et dies rerum verbis terentem specie obsequii regebat, ad omniaque quae agenda forent quieta cum industria aderat. ad has copias e classicis Ravennatibus, legionariam militiam poscentibus, optimus quisque asciti: classem Dalmatae 4 supplevere. exercitus ducesque ad Fanum Fortunae iter sistunt, de summa rerum cunctantes, quod *motas ex urbe praetorias cohortes* audierant, et teneri praesidiis Apenninum rebantur. et ipsos in regione bello attrita inopia et seditiosae militum voces terrebant, *clavarium* (donativi nomen est) flagitantium. 5 nec pecuniam aut frumentum providerant; et festinatio atque aviditas praepediebant, dum quae accipi poterant, rapiuntur.

LI. Celeberrimos auctores habeo tantam victoribus adversus fas nefasque irreverentiam fuisse, ut gregarius eques occisum a se proxima acie fratrem professus praemium a du-2 cibus petierit. nec illis aut honorare eam caedem ius hominum aut ulcisci ratio belli permittebat. distulerant tamquam

---

corrumpendae disciplinae] Insignis haec brevitas, *was zur Auflösung der Mannszucht diente.* Ryckius ut ed. pr. a verbis *mox in praedam* novae sententiae initium facit.

Cap. 50. *propinqua hieme*] Agr. *propinquante*, ut Muretus volebat.
undecima legio] Nusquam de hac legione mentio supra. tamen credendum est eam in Dalmatia remansisse: nam sup. lib. (c. 86.) dixit, Silvanum Dalmatiae praefuisse. *Pich.*

Pompeius] Hoc nomen exstat in omnibus libris, etiam Florentino, ut annotavit Furia, non *Poppaeus*, ut Pichena ediderat. — In consiliis capiendis et exsequendis Bassus plurimum valebat. *Socors bello*, lässig für den Krieg.

ad Fanum Fortunae] Urbs ad Hadriaticum mare, quae *Fano* nunc dicitur. mosque fuit veterum *Fanum* appellare oppida, in quibus dii vel deae colebantur. *Lupan.* Conf. Cellar. Geogr. ant. I. p. 740.
in regione] Ex Lipsii emendatione pro *in legione.*
donativi nomen est] Haec verba Castalione et Ernestio suadentibus Oberlinus expunxerat: Bekkerus, Waltherus, Ritterus restituerunt. De *clavario* conf. Mureti Var. Lect. I. p. 340 sqq.

Cap. 51. *adversus fas nefasque*] Vid. ad Hist. 2, 56.
distulerant] Sic Flor. et ed. pr. De hoc plusquamperfecti usu

maiora meritum quam quae statim exsolverentur; nec quicquam ultra traditur. ceterum et prioribus civium bellis par 3 scelus inciderat. nam proelio quo apud Ianiculum adversus Cinnam pugnatum est, Pompeianus miles fratrem suum, dein cognito facinore se ipsum interfecit, ut Sisenna memorat. tanto acrior apud maiores sicut virtutibus gloria, ita flagitiis 4 poenitentia fuit. sed haec aliaque ex veteri memoria petita, quotiens res locusque exempla recti aut solatia mali poscet, haud absurde memorabimus.

LII. Antonio ducibusque partium *praemitti equites omnemque Umbriam explorari* placuit, *si qua Apennini iuga clementius adirentur; acciri aquilas signaque et quicquid Veronae militum foret; Padumque et mare commeatibus compleri.* erant inter duces qui necterent moras: quippe nimius iam Antonius, et certiora ex Muciano sperabantur. namque Mu- 2 cianus tam celeri victoria anxius, et ni praesens urbe potiretur, expertem se belli gloriaeque ratus, ad Primum et Varum media scriptitabat, *instandum coeptis* aut rursus *cunctandi utilitates* edisserens, atque ita compositus ut ex eventu rerum adversa abnueret vel prospera agnosceret. Ple- 3 tium Griphum nuper a Vespasiano in senatorium ordinem additum ac legioni praepositum ceterosque sibi fidos apertius monuit. iique omnes de festinatione Primi ac Vari sinistre et Muciano volentia rescripsere. quibus epistolis Vespasiano

---

conf. Ramshorn. gr. lat. p. 602. c. Ursinus et Acidalius malebant *distulerunt*. Pro *exsolverentur*, quae est Flor. et ed. pr. scriptura, vulgo ut Bud. *exsolverent*.

quo apud Ianiculum] Liv. Epist. 79. *duo fratres, alter ex Pompeii exercitu, alter ex Cinnae, ignorantes concurrerunt, et cum victor spoliaret occisum, agnito fratre, ingenti lamentatione edita, rogo ei exstructo, ipse supra rogum se transfodit et eodem igni consumptus est.* Add. Valer. Max. 5, 5. 4. qui Sertorianum militem nominat.

Sisenna] Scripsit bellum civile Sullanum. Conf. de eo Cic. Brut. 64. Sallust. Iug. 100. Vell. 2, 9. Add. Herm. Iustus, de fide Taciti 1827. p. 16 sqq.

sicut virtutibus] Quidam codd. et edd. Puteol. *quod sicut virt.* Vocem *quod*, quae deest in ed. pr. et Bud., Rhenanus expunxit. *Virtutibus* et *flagitiis* sunt ablativi absoluti: ubi virtutes erant, eminebant, gloria sequebatur, ubi flagitia commissa, tanto acrior poenitentia fuit.

petita] Ita Flor. Inde a Rhenano usque ad Iac. Gronovium *repetita* editum est. Denique *poscet* Flor. exhibet, ed. pr. *poscent*.

Cap. 52. *ducibusque*] Ita Flor. et ed. pr. Alii *ac ducibus*. — Germ. 1. *Danubius molli et clementer edito montis Abnobae iugo effusus.*

ex Muciano] Ita Flor. Alii et ed. pr. *de Muciano*.

senatorium] Ita Flor. et ed. pr. Edd. Puteol. et sqq. usque ad Pichenam *senatorum*.

volentia rescripsere] I. e. grata, quae volebat. Ita Ann. 15, 36. Sallust. fr. hist. 4. *volentia plebi facturus*. Conf. Kritzius ad Sallust. Iugurth. c. 84. Pro *volentia*, quae est scriptura cd. Flor., Rhenanus e Bud. *volenti*, et pro *rescripsere* indidem *scripsere*.

missis effecerat ut non pro spe Antonii consilia factaque eius aestimarentur.

LIII. Aegre id pati Antonius, et culpam in Mucianum conferre, cuius criminationibus eviluissent pericula sua. nec sermonibus temperabat, immodicus lingua et obsequii insolens. litteras ad Vespasianum composuit iactantius quam ad prin-2 cipem nec sine occulta in Mucianum insectatione: *se Pannonicas legiones in arma egisse; suis stimulis excitos Moesiae duces, sua constantia perruptas Alpes, occupatam Italiam, intersepta Germanorum Raetorumque auxilia. quod discordes dispersasque Vitellii legiones equestri procella, mox peditum vi per diem noctemque fudisset, id pulcherrimum et sui* 3 *operis. casum Cremonae bello imputandum: maiore damno, plurium urbium excidiis veteres civium discordias rei publicae stetisse. non se nuntiis neque epistolis, sed manu et armis imperatori suo militare. neque officere gloriae eorum qui Asiam interim composuerint. illis Moesiae pacem, sibi sa-*4 *lutem securitatemque Italiae cordi fuisse; suis exhortationibus Gallias Hispaniasque, validissimam terrarum partem, ad Vespasianum conversas. sed cecidisse in irritum labores, si praemia periculorum soli assequantur qui periculis non affuerint.* nec fefellere ea Mucianum: inde graves simultates, quas Antonius simplicius, Mucianus callide eoque implacabilius nutriebat.

LIV. At Vitellius fractis apud Cremonam rebus nuntios cladis occultans, stulta dissimulatione remedia potius malorum quam mala differebat. quippe confitenti consultantique supererant spes viresque: cum e contrario laeta omnia fingeret, 2 falsis ingravescebat. mirum apud ipsum de bello silentium; prohibiti per civitatem sermones, eoque plures, ac, si liceret,

---

Cap. 53. *eviluissent*] Ita Freinshemius e cod. Flor., in quo scriptum *eviluissint*. Alii et edd. Put. sqq. usque ad Ryckium *coaluissent*. — Lipsius *linguae*.

iactantius quam ad principem] Conf. Ramshorn. gr. lat. p. 492.

equestri procella] Procella de impetu pugnantium, maxime equitum, et impressione hostium procellentium. Liv. 30, 18. *equestrem procellam excitemus oportet, si turbare ac statu movere volumus.* Id. 29, 2. *procella equestri hostem circumfundere. Forcell.*

Cremonae] Ita Bud. edd. Puteol. Ber. In ed. pr. *Cremonensi*, Agr. *Cremonensium.*

urbium excidiis — stetisse] Conf. Ramshorn. gr. lat. p. 436 sq.

illis Moesiae pacem] Refertur ad id, quod supra dixit, Dacorum gentem in Moesiam irrupisse et a Muciano compressam (c. 46.). *Pich.*

Cap. 54. *ingravescebat*] Vitellius. Verbum sumptum a morbo ingravescente: *es wurde schlimmer mit ihm.* Cic. ad Attic. 10, 4. *alter ardet furore et scelere, nec remittit aliquid, sed in dies ingravescit.* Plin. Epp. 2, 20. Verania — *ingravescit, clamat moriens.*

vere narraturi, quia vetabantur, atrociora vulgaverant. nec duces hostium augendae famae deerant, captos Vitellii exploratores circumductosque, ut robora victoris exercitus noscerent, remittendo; quos omnes Vitellius secreto perunctatus interfici iussit. notabili constantia centurio Iulius Agrestis, 3 post multos sermones quibus Vitellium ad virtutem frustra accendebat, perpulit ut ad vires hostium spectandas quaeque apud Cremonam acta forent ipse mitteretur. nec exploratione 4 occulta fallere Antonium tentavit, sed mandata imperatoris suumque animum professus, *ut cuncta viseret*, postulat. missi qui locum proelii, Cremonae vestigia, captas legiones ostenderent. Agrestis ad Vitellium remeavit, abnuentique *vera* 5 *esse quae afferret*, atque ultro *corruptum* arguenti; *quandoquidem* inquit *magno documento opus est, nec alius iam tibi aut vitae aut mortis meae usus, dabo cui credas.* atque ita digressus voluntaria morte dicta firmavit. quidam *iussu Vitellii interfectum*, de *fide constantiaque* eadem tradidere.

LV. Vitellius, ut e somno excitus, *Iulium Priscum et Alphenum Varum cum* XIV *praetoriis cohortibus et omnibus equitum alis obsidere Apenninum* iubet. secuta e classicis legio. tot milia armatorum, lecta equis virisque, si dux alius foret, inferendo quoque bello satis pollebant. ceterae cohortes 2 ad tuendam urbem L. Vitellio fratri datae. ipse nihil e solito luxu remittens et diffidentia properus festinare comitia, quibus consules in multos annos destinabat; foedera sociis, Latium externis dilargiri; his tributa dimittere, alios immunitatibus iuvare; denique nulla in posterum cura lacerare imperium. sed vulgus ad magnitudinem beneficiorum aderat; 3

---

vere narraturi] Sic Flor. edd. Puteol. Waltheri, Bekkeri, Ritteri. Alii *vera narraturi*. Iac. Gronovius putat *vera enarraturi* scriptum fuisse.

notabili constantia] Quae a Suet. Oth. 10. de facto manipularis cuiusdam narrantur, prorsus diversa videntur esse habenda a facto Iulii Agrestis centurionis.

ut ad vires] Particulam *ut*, quae in Bud. deest, Rhenanus expunxit, Lipsius restituit.

afferret] Rhenanus e Bud. *referret*. Ryckius *afferret* revocavit.

opus est] Puteolanus omiserat *est*, Rhenanus restituit.

Cap. 55. *cum quattuordecim — cohortibus*] Conf. supra c. 50.

secuta e classicis] Muretus ut cd. Agr. *secutae classicae legiones*.

Latium] Annal. 15, 32. *ius Latii*. Suet. Aug. 47. *Latinitas*. Conf. *Rein*, das Röm. Privatrecht — p. 45 sqq. — *dimittere* i. q. remittere. Caes. B. C. 1, 8. *Caesarem quoque pro sua dignitate debere et studium et iracundiam suam reipublicae dimittere*. Ut Homer. Il. 1, 283. Ἀχιλλῆϊ μεθέμεν χόλον.

lacerare imperium] Ut Cic. Off. 1, 17. 57. *lacerare patriam*.

aderat] Ita Guelf. Agr. In ed. pr. *aberat*, Flor. *haberat*, unde I. F. Gronov. *hiabat* coniecit.

stultissimus quisque pecuniis mercabatur; apud sapientes cassa habebantur, quae neque dari neque accipi salva republica 4 poterant. tandem flagitante exercitu, qui Mevaniam insederat, magno senatorum agmine, quorum multos ambitione, plures formidine trahebat, in castra venit, incertus animi et infidis consiliis obnoxius.

LVI. Concionanti (prodigiosum dictu) tantum foedarum volucrum supervolitavit ut nube atra diem obtenderent. accessit dirum omen, profugus altaribus taurus disiecto sacrificii appa- 2 ratu longe, nec ubi feriri hostias mos est, confossus. sed praecipuum ipse Vitellius ostentum erat, ignarus militiae, improvidus consiliis, *quis ordo agminis*, *quae cura explorandi*, *quantus urgendo trahendove bello modus* alios rogitans, et ad omnes nuntios vultu quoque et incessu trepidus, dein temu- 3 lentus. postremo taedio castrorum, et audita defectione Misenensis classis, Romam revertit, recentissimum quodque vulnus pavens, summi discriminis incuriosus. nam cum transgredi Apenninum integro exercitus sui robore et fessos hieme atque inopia hostes aggredi in aperto foret, dum dispergit vires, acerrimum militem et usque in extrema obstinatum trucidandum capiendumque tradidit, peritissimis centurionum 4 dissentientibus et, si consulerentur, vera dicturis. arcuere eos intimi amicorum Vitellii, ita formatis principis auribus ut aspera quae utilia, nec quicquam nisi iucundum et laesurum acciperet.

---

qui Mevaniam] Rhenanus duce Bud. submoverat *qui*, quod Lipsius revocavit. *Mevania*, hod. Bevagna, in Umbria citeriore. Conf. Cellar. G. A. I. p. 748.

Cap. 56. *foedarum avium*] Ed. pr. et nonnulli cdd. pro *avium* praebent *volucrum*. — Pro *obtenderent* e Bud. Rhenanus *obtunderent* scripsit.

accessit dirum omen] Si in sacrificiis victima fugisset, malum id Romanis omen erat. Titus paulo ante mortem *Sabinos petit*, ait Suet. 10. *aliquanto tristior, quod sacrificanti hostia aufugerat.* Idem Iul. 59. et Galb. 18. Festus: *piacularia vocabant, quod sacrificantibus tristia portendebant; cum aut hostia ab ara profugisset aut percussa mugitum dedisset, aut in aliam partem corporis quam oporteret, decidisset.* Plin. 8, 45. *notatum est vitulos ad aras humeris hominum allatos non fere litare, sicut nec claudicante nec aliena hostia deos placari nec trahente se ab aris. Savil. Nec ubi feriri,* ex emendatione Victorii et Lipsii, quae eadem est scriptura cd. Flor. et ed. pr. *ne cui feriri.* Quidam cdd. et Puteol. *longe quam ubi feriri.* —

longe] I. e. procul ab eo loco, ubi feriri hostias mos est.

consiliis] Ex Flor. pro *consilii.*

cum — in aperto foret] Cum facile, promptum esset, da er daran durch nichts gehindert wurde. Agric. 1. *agere memoratu digna pronum magisque in aperto erat.*

arcuere] Ex emendatione Lipsii pro *arguere.*

aspera] I. e. tristia, acerba ei videbantur. Tacitus hoc vult: Vitellius ita erat adsuefactus, ut utilia aspernaretur consilia, quod

LVII. Sed classem Misenensem (tantum civilibus discordiis etiam singulorum audacia valet) Claudius Faventinus centurio per ignominiam a Galba dimissus ad defectionem traxit, fictis Vespasiani epistolis pretium proditionis ostentans. praeerat classi Claudius Apollinaris, neque fidei constans neque 2 strenuus in perfidia. et Apinius Tiro praetura functus ac tum forte Minturnis agens ducem se defectoribus obtulit. a quibus municipia coloniaeque impulsae, praecipuo Puteolanorum in Vespasianum studio, contra Capua Vitellio fida, municipalem aemulationem bellis civilibus miscebant. Vitellius 3 Claudium Iulianum (is nuper classem Misenensem molli imperio rexerat) permulcendis militum animis delegit. data in auxilium urbana cohors et gladiatores, quibus Iulianus praeerat. ut collata utrimque castra, haud magna cunctatione Iuliano in partes Vespasiani transgresso Tarracinam occupavere, moenibus situque magis quam ipsorum ingenio tutam.

LVIII. Quae ubi Vitellio cognita, parte copiarum Narniae cum praefectis praetorii relicta L. Vitellium fratrem cum sex cohortibus et quingentis equitibus ingruenti per Campaniam bello opposuit. ipse aeger animi studiis militum et clamo- 2 ribus populi arma poscentis refovebatur, dum vulgus ignavum et nihil ultra verba ausurum falsa specie *exercitum* et *legiones* appellat. hortantibus libertis (nam amicorum eius quanto quis clarior, minus fidus) *vocari tribus* iubet, dantes nomina sa-

---

essent aspera, neque alia admitteret, nisi iucunda, quamvis nocitura. Ita Ramshorn. in Programmate edito 1826. p. 6. Bekkerus et Ritterus *aspere* cum Bipontinis scripserunt. At si *aspere*, i. e. inclementius accepisset princeps utiliora consilia, profecto non opus erat auctores ab eius aditu arceri, quos iam principis iracundia atque saevitia deterruisset. In textu edit. Walther. *aspere* invito editore relictum est. Similis orationis formatio est Hist. 2, 65. *interpretabatur quaedam ex orationibus eius contumeliosa in Vitellium.*

Cap. 57. *in perfidia*] Puteol. ut ed. Guelf. *in perfidiam*, quod Waltherus recepit. At ut quis perfidiam admittat, strenuitate non opus est, ea opus est *in perfidia.*

Apinius] In cdd. et vett. edd. variatur *Aponius* (quod Gruterus commendat), *Opinius*, *Apinius*, *Aprinus.*

Minturnis] Minturnae, in Latio, in finibus Auruncorum, infra ostium Liris, hod. *Traietto.*

ut collata] Ita Flor. ed. pr. Alii *et collata.*

ipsorum] Tarracinensium, ex oppositione moenium et situs.

Cap. 58. *exercitum*] Ita Flor. et ed. pr. restituitque pro *exercitus* Pichena.

vocari tribus iubet] Ab aevo Augusti urbis Romae cives quattuor ordinibus discernebantur: erant senatores, erant equites, plebs urbana quinque et triginta tribuum, populus extra tribus qui frumentum publicum accipiebat. *Ritter.*

dantes nomina] In Bud. *dat nomina,* unde Rhenanus coniecit *dant nomina. sacramento adigit*. In ed. Puteol. et quibusdam cdd. *data nomina.*

3 cramento adigit. superfluente multitudine curam delectus in consules partitur. servorum numerum et pondus argenti senatoribus indicit. equites Romani obtulere operam pecuniasque, etiam libertinis idem munus ultro flagitantibus. ea simulatio 4 officii a metu profecta verterat in favorem; ac plerique haud perinde Vitellium quam casum locumque principatus miserabantur. nec deerat ipse vultu, voce, lacrimis, misericordiam elicere, largus promissis, et quae natura trepidantium est, immodicus. quin et *Caesarem* se dici voluit, aspernatus antea; sed tunc superstitione nominis, et quia in metu consilia pru-5 dentium et vulgi rumor iuxta audiuntur. ceterum ut omnia inconsulti impetus coepta initiis valida spatio languescunt, dilabi paulatim senatores equitesque, primo cunctanter et ubi ipse non aderat, mox contemptim et sine discrimine, donec Vitellius pudore irriti conatus, quae non dabantur, remisit.

LIX. Ut terrorem Italiae possessa Mevania ac velut renatum ex integro bellum intulerat, ita haud dubium erga Flavianas partes studium tam pavidus Vitellii discessus addidit. erectus Samnis Pelignusque et Marsi aemulatione, quod Campania praevenisset, ut in novo obsequio, ad cuncta belli munia 2 acres erant. sed foeda hieme per transitum Apennini conflictatus exercitus; et vix quieto agmine nives eluctantibus patuit quantum discriminis adeundum foret, ni Vitellium retro fortuna vertisset, quae Flavianis ducibus non minus saepe 3 quam ratio affuit. obvium illic Petilium Cerialem habuere, agresti cultu et notitia locorum custodias Vitellii elapsum. propinqua affinitas Ceriali cum Vespasiano, nec ipse inglorius militiae; eoque inter duces assumptus est. Flavio quoque Sabino ac Domitiano patuisse effugium multi tradidere; et

---

officii a metu] Ex emendatione Ernestii, ante quem legebatur *officia metu*.

locus principatus] Est condicio.

nec deerat elicere] Ita *deesse* construitur Hist. 4, 1. 11. 80.

tunc] Conf. Zumpt. gr. lat. §. 732.

contemptim et sine discrimine] Sic emendavit Pichena locum monstrante Flor. in quo est: *contempti mesti ne*. In ed. pr. *contenti moestive*. Vulgo legebatur: *conterriti moestive discrimine*.

remisit] E Flor. Pichena pro *omisit* dedit.

Cap. 59. *possessa*] I. e. occupata. Vid. supra ad c. 8. Muretus coniicit *obsessa*.

erectus] Sic Flor. et ed. pr. pro *ereptus*, quod Puteolanus, Lipsius, alii retinuerunt.

ut in novo obsequio] I. e. ut fieri solet, cum novo principi obsequium praestatur.

nives eluctantibus] Ita Rhenanus e Flor. et Bud. qui habent *nive se luctantibus*. Ante Rhenanum scribebatur *nive se eluctantibus*.

Petilium Cerialem] Conf. Annal. 14, 32.

Flavio] Flor. et ed. pr. *Flaviano*. Pro *tradidere* Agr. *prodidere*.

missi ab Antonio nuntii per varias fallendi artes penetrabant, locum ac praesidium monstrantes. Sabinus inhabilem labori 4 et audaciae valetudinem caussabatur: Domitiano aderat animus; sed custodes a Vitellio additi; quamquam se socios fugae promitterent, tamquam insidiantes timebantur. atque ipse Vitellius, respectu suarum necessitudinum, nihil in Domitianum atrox parabat.

LX. Duces partium ut Carsulas venere, paucos ad requiem dies sumunt, donec aquilae signaque legionum assequerentur. et locus ipse castrorum placebat, late prospectans, tuto copiarum aggestu, florentissimis pone tergum municipiis. simul colloquia cum Vitellianis decem milium spatio distantibus et proditio sperabatur. aegre id pati miles, et victo- 2 riam malle quam pacem. ne suas quidem legiones opperiebantur, ut praedae quam periculorum socias. vocatos ad concionem Antonius docuit *esse adhuc Vitellio vires, ambiguas, si deliberarent, acres, si desperassent. initia bellorum* 3 *civilium fortunae permittenda: victoriam a consiliis et ratione proficisci. iam Misenensem classem et pulcherrimam Campaniae oram descivisse; nec plus e toto terrarum orbe reliquum Vitellio quam quod inter Tarracinam Narniamque iaceat. satis gloriae proelio Cremonensi partum, et exitio Cremonae* 4 *nimium invidiae. nec concupiscerent Romam capere potius quam servare. maiora illis praemia, et multo maximum decus, si incolumitatem senatui populoque Romano sine sanguine quaesissent.*

LXI. His ac talibus mitigati animi. nec multo post legiones venere. et terrore famaque aucti exercitus Vitellianae cohortes nutabant, nullo in bellum adhortante, multis ad transitionem, qui suas centurias turmasque tradere, donum victori et sibi in posterum gratiam, certabant. per eos cognitum est 2

Cap. 60. *Carsulas*] Carsulae in Umbria citeriore.

locus late prospectans] Est locus unde latissime prospectus patet. Conf. Pabst. Ecl. Tac. p. 60. — Pro *pone tergum* in Bud. *post tergum.*

ut praedae quam periculorum socias] Cdd. Agr. et Corb. *praedae potius.* Loci a Bachio ad Ann. 1, 58. citati satis monstrant *potius* abesse posse. Conf. Ramshorn. gr. lat. p. 498 sq. Hermann. ad Viger. p. 884.

proficisci] Hanc cdd. et vett. edd. scripturam Lipsius in *perfici* mutavit, quod Bekkerus et Ritterus admiserunt. Nos cum Walthero veterem scripturam restituimus. In ed. pr. est *profici,* ibidemque ut in nonnullis cdd. praepositio *a* deest.

nec concupiscerent] *Nec* pro *ne* est in Flor. et ed. pr. Etiam Ritterus recepit.

Cap. 61. *tradere — certabant*] In ed. pr. *tradidere,* quod probat Gruterus et *certabant* eiicit. Non recte; vid. Petersen. p. 14. Ut hic *tradere certabant,* ita Hist. 2, 62. *aemulabantur illicere.* De ratione verborum *donum victori — gratiam* vid. ad Hist. 1, 44.

Interamnam proximis campis praesidio quadringentorum equitum teneri. missus extemplo Varus cum expedita manu paucos repugnantium interfecit; plures abiectis armis veniam petivere. quidam in castra refugi cuncta formidine implebant, augendo rumoribus virtutem copiasque hostium, quo amissi praesidii 3 dedecus lenirent. nec ulla apud Vitellianos flagitiis poena, et praemiis defectorum versa fides, ac reliquum perfidiae certamen. crebra transfugia tribunorum centurionumque. nam gregarius miles induruerat pro Vitellio, donec Priscus et Alphenus desertis castris ad Vitellium regressi pudore proditionis cunctos exsolverent.

LXII. Iisdem diebus Fabius Valens Urbini in custodia interficitur. caput eius Vitellianis cohortibus ostentatum, ne quam ultra spem foverent. nam *pervasisse in Germanias Valentem et veteres illic novosque exercitus ciere* credebant. 2 visa caede in desperationem versi. et Flavianus exercitus immane quantum animo exitium Valentis ut finem belli accepit. natus erat Valens Anagniae, equestri familia. procax moribus, neque absurdus ingenio, famam urbanitatis per lasciviam petere. ludicro iuvenalium sub Nerone velut ex necessitate, mox sponte 3 mimos actitavit, scite magis quam probe. legatus legionis et fovit Verginium et infamavit. Fonteium Capitonem corruptum, seu quia corrumpere nequiverat, interfecit. Galbae proditor, Vitellio fidus et aliorum perfidia illustratus.

Interamna] In Umbria Narc circumflua, urbs natalis Taciti, hod. *Terni.* Conf. Cellar. G. A. 1. p. 751.

flagitiis] Ita ed. pr. quod pro *flagitii* recepimus. Reddidit etiam Bötticher. Ann. 2, 46. *paci firmator.* 3, 14. *custos saluti.*

versa fides] Haec est Freinshemii coniectura, quam primus Berneggerus recepit. In nonnullis cdd. est *verba* (in Flor. *ũba*), in aliis *vera*, quod etiam Ernestius probabat.

Cap. 62. *Fabius Valens*] A Flavianis captus. Hist. 3, 43. *Urbinum* geminum, *Hortense* et *Metaurense*. Plin. 3, 14. *Urbinates cognomine Metaurenses et alii Hortenses.* Ex his praecipuum *Urbinum Hortense* fuit (hod. *Urbino*). Alterum *Metaurense* ad Metaurum (hod. *Urbania*). Utrum intelligatur, non constat. Cellar. G. A. 1, p. 743.

immane quantum animo] Nisi me Tacitus fallit, vocula hic excidit. Repono: *immane quantum animo auctus exitium Valentis.* Vitellianis animus periit, Flavianis crevit. Initio libri 2. *Titus aucto animo ad patrem pervectus. Acidal.* Haec correctio etiam Ricklefsio placet, non item Walthero. Bötticher. interpretatur *mit einer ungeheueren Sensation.*

iuvenalium] Ex emendatione Lipsii pro *iuvenum*, quod cdd. et vett. edd. praebent. De re conf. Ann. 14, 15.

corruptum] Sic e Flor. Pichena. In vett. cdd. est: *in proditionem corruptum.* De Capitonis caede vid. Hist. 1, 37.

LXIII. Abrupta undique spe Vitellianus miles transiturus in partes, id quoque non sine decore, sed sub signis vexillisque in subiectos Narniae campos descendere. Flavianus exercitus, ut ad proelium intentus ornatusque, densis circa viam ordinibus astiterat. accepti in medium Vitelliani, et 2 circumdatos Primus Antonius clementer alloquitur. *pars Narniae, pars Interamnae subsistere* iussi. relictae simul e victricibus legiones, neque quiescentibus graves et adversus contumaciam validae. non omisere per eos dies Primus ac Varus 3 crebris nuntiis *salutem et pecuniam et secreta Campaniae* offerre Vitellio, *si positis armis se ac liberos suos Vespasiano permisisset.* in eundem modum et Mucianus composuit epi- 4 stolas; quibus plerumque fidere Vitellius, ac *de numero servorum*, *electione littorum* loqui. tanta torpedo invaserat animum ut, si principem eum fuisse ceteri non meminissent, ipse oblivisceretur.

LXIV. At primores civitatis Flavium Sabinum praefectum urbis secretis sermonibus incitabant, *victoriae famaeque partem capesseret. esse illi proprium militem cohortium urbanarum, nec defuturas vigilum cohortes, servitia ipsorum, fortunam partium, et omnia prona victoribus. ne Antonio* 2 *Varoque de gloria concederet. paucas Vitellio cohortes, et maestis undique nuntiis trepidas; populi mobilem animum, et si ducem se praebuisset, easdem illas adulationes pro Vespasiano fore. ipsum Vitellium ne prosperis quidem parem: adeo ruentibus debilitatum. gratiam patrati belli penes eum* 3 *qui urbem occupasset. id Sabino convenire, ut imperium fratri reservaret; id Vespasiano, ut ceteri post Sabinum haberentur.*

Cap. 63. *non sine decore*] Ita Flor. ed. pr. At ed. Bud. edd. Rhen. sqq. ad Bipontinos *non sine dedecore.* Quod dedecus Iac. Gronovius opinatur explicare in exemplo Argyraspidum verba Trogi apud Iustinum 14, 4. *sequitur exercitus, prodito imperatore suo et ipse captivus, triumphumque de se ipso ad victoris sui castra ducit, omnia auspicia regis Alexandri et tot bellorum palmas laureasque una secum victori tradentes —.*

ornatusque] Ita Flor. Liv. 9, 1. *diemque iis, qua equis armisque instructi atque ornati adessent, edixit.* In ed. pr. est *armatusque.*

secreta Campaniae] I. e. recessus, de exulis sedibus et solitudine. Hist. 1, 10. *secretum Asiae.* Vid. supra ad c. 13. In Bud. est *secretam*, unde Rhenanus *secretum Camp.* Ex ed. pr. scripsi *se ac liberos* pro *seque ac l.*

littorum] Sic Flor. ed. pr. idemque pro *lictorum*, quod complures edd. praebent, iam Lipsius divinaverat. Muretus *locorum* coniecit.

Cap. 64. *vigilum cohortes*] Dio 55, 26. *εἰσὶ καὶ νῦν οἱ νυκτοφύλακες οὗτοι ἴδιόν τινα τρόπον οὐκ ἐκ τῶν ἀπελευθέρων στρατευόμενοι καὶ τείχη τε ἐν τῇ πόλει ἔχουσι καὶ μισθὸν ἐκ τοῦ δημοσίου φέρουσιν.*

si ducem se] Ita ed. pr. Vulgo *si se ducem.*

id — convenire ut] Conf. Ramshorn. gr. lat. p. 975. b).

LXV. Haudquaquam erecto animo eas voces accipiebat, invalidus senecta. erant qui occultis suspicionibus incesserent, tamquam *invidia et aemulatione fortunam fratris moraretur.* namque Flavius Sabinus aetate prior privatis utriusque rebus auctoritate pecuniaque Vespasianum anteibat, et credebatur affectam eius fidem praeiuvisse domo agrisque pignori ac-2 ceptis; unde, quamquam manente in speciem concordia, offensarum operta metuebantur. melior interpretatio, *mitem virum abhorrere a sanguine et caedibus, eoque crebris cum Vitellio sermonibus de pace ponendisque per condicionem armis agitare.* saepe domi congressi, postremo in aede Apollinis, ut 3 fama fuit, pepigere. verba vocesque duos testes habebant, Cluvium Rufum et Silium Italicum. vultus procul visentibus notabantur, Vitellii proiectus et degener, Sabinus non insultans et miseranti propior.

LXVI. Quodsi tam facile suorum mentes flexisset Vitellius quam ipse cesserat, incruentam urbem Vespasiani exercitus intrasset. ceterum ut quisque Vitellio fidus, ita pacem et condiciones abnuebant, *discrimen ac dedecus* ostentantes, 2 *et fidem in libidine victoris. nec tantam Vespasiano superbiam, ut privatum Vitellium pateretur: ne victos quidem laturos. ita periculum ex misericordia. ipsum sane senem et prosperis adversisque satiatum: sed quod nomen, quem* 3 *statum filio eius Germanico fore? nunc pecuniam et familiam*

Cap. 65. *senecta*] „Agr. *senecta sensuque.* Mox in MSS. Flor. Reg. Agr. Guelf. Bud. ed. Spir. similis est paginarum confusio, ut supra 3, 5. Post *senecta* pergunt: *Ferebatur lecticula* (vid. c. 67.) etc. usque ad verba: *in Capitolium accivit* (c. 69.), unde redeunt ad hunc locum: *erant qui* etc. Locus in integrum restitutus est a Puteolano, an duce cod. aliquo MSto incertum est.“ *Walth.*

suspicionibus incesserent] I. e. aggrederentur, invaderent. Hist. 2, 23. *Gallum — criminibus incessebant.* Agr. *incenderent,* quod Ryckio placebat.

praeiuvisse] *Praeiuvare* praeter hunc locum non exstat. Iuvit Sabinus ditior Vespasianum priusquam is affecta fide bonis prorsus exuteretur, in eo tamen fratris animus desiderabatur, quod in fratris angustiis domum eius agrosque pignori accepit. Pro *praeiuvisse* in Agr. est *praeivisse.*

offensarum operta] Sic Flor. ed. pr. In Bud. edd. Puteol. sqq. ad Lipsium *offensarum opera.*

Cluvium Rufum] Bud. *Clinium Ruffum. Proiectus* est *servilem in modum demissus.*

Cap. 66. *cesserat*] Infra c. 68. *cedere se pacis et rei publicae caussa.*

ceterum] Was das Uebrige, Weitere anbelangt, ut Terent. Ad. 2, 1. 13. *ceterum hoc nihil facis.* — Ed. pr. *in libidinem.*

ne victos quidem laturos] Vertranius coniecit: *ne victor quidem laturus;* Rhenanus: *ne victum quidem laturus.* Bud. *ne victo quidem laturos.*

filio eius Germanico] Conf. Hist. 2, 59.

et beatos Campaniae sinus promitti: sed ubi imperium Vespasianus invaserit, non ipsi, non amicis eius, non denique exercitibus securitatem nisi exstincto aemulatore redituram. Fabium 4 *illis Valentem captivum et casibus dubiis reservatum praegravem fuisse: nedum Primus ac Fuscus et specimen partium Mucianus ullam in Vitellium nisi occidendi licentiam habeant. non a Caesare Pompeium, non ab Augusto Antonium inco-* 5 *lumes relictos, nisi forte Vespasianus altiores spiritus gerat, Vitellii cliens, cum Vitellius collega Claudio foret. quin, ut censuram patris, ut tres consulatus, ut tot egregiae domus honores deceret, desperatione saltem in audaciam accingeretur. perstare militem, superesse studia populi. denique nihil* 6 *atrocius eventurum quam in quod sponte ruant. moriendum victis, moriendum deditis: id solum referre, novissimum spiritum per ludibrium et contumelias effundant an per virtutem.*

LXVII. Surdae ad fortia consilia Vitellio aures. obruebatur animus miseratione curaque, ne pertinacibus armis minus placabilem victorem relinqueret coniugi ac liberis. erat illi et fessa aetate parens; quae tamen paucis ante diebus opportuna morte excidium domus praevenit, nihil principatu filii assecuta nisi luctum et bonam famam. XV Kal. Ianuar. audita 2 defectione legionis cohortiumque, quae se Narniae dediderant, pullo amictu palatio degreditur, maesta circum familia. simul ferebatur lecticula parvulus filius, velut in funebrem pompam. voces populi blandae et intempestivae; miles minaci silentio.

LXVIII. Nec quisquam adeo rerum humanarum immemor quem non commoveret illa facies, Romanum principem et generis humani paullo ante dominum, relicta fortunae suae

---

beatos Campaniae sinus] Fuerunt tres, ad Sinuessam, ad Misenum, ad Neapolim. Campaniae campos ob fertilitatem *beatos* vocat Tacitus, ut amoena ipsius littora Mela 2, 4. 9. Livius 7, 38. 7.

aemulatore redituram] Revocavi cum Bachio et Rittero scripturam ante Lipsium in editionibus expressam. In Flor. est *emulatore dituram*, in Bud. *aemulatore daturam*. Rhenanus volebat *aemulo redituram*, I. F. Gronovius *aemulatore futuram*. Waltherus e Flor. *aemulato redituram* vitiose edidit.

casibus dubiis] Ita nonnulli cdd. et edd. Puteol. sqq. In cd. Flor. et ed. pr. *captis diebus*, Bud. *cassibus duobus*.

Vitellii cliens] Cliens Vitellii dixit quasi Vitelliorum seu Vitellii domus. nam de L. Vitellio patre intelligit, bis collega Claudii in consulatu (Suet. Vit. 2.). *Pich.* L. Vitellius sub Claudio bis consul fuit a. 796. et 800., censor 801.

deceret] Flor. et ed. pr. *degeret*. Lipsius coniecit *tegeret*, I. Gronovius *deleret*.

Cap. 67. *fessa aetate parens*] Conf. Suet. Vitell. 14.

degreditur] Ita pro *digreditur* e Bud. Rhenanus.

Cap. 68. *Romanum principem — dominum*] Paullo aliter Suet. Vit. 15. Hist. 1, 30. *Galbam consensus generis humani — Caesarem* dixit.

2 sede, per populum, per urbem exire de imperio. nihil tale viderant, nihil audierant. repentina vis dictatorem Caesarem oppresserat, occultae Caium insidiae; nox et ignotum rus fugam Neronis absconderant; Piso et Galba tamquam in acie cecidere. in sua concione Vitellius, inter suos milites, prospectantibus etiam feminis, pauca et praesenti maestitiae congruentia locutus, *cedere se pacis et rei publicae caussa; retinerent tantum memoriam sui, fratremque et coniugem et* 3 *innoxiam liberorum aetatem miserarentur;* simul filium protendens, modo singulis, modo universis commendans, postremo fletu praepediente assistenti consuli (Caecilius Simplex erat) exsolutum a latere pugionem, velut ius necis vitaeque civium, 4 reddebat. aspernante consule, reclamantibus qui in concione astiterant, ut in aede Concordiae positurus insignia imperii domumque fratris petiturus discessit. maior hic clamor obsistentium 5 penatibus privatis, *in palatium* vocantium. interclusum aliud iter, idque solum quod in sacram viam pergeret patebat. tum consilii inops in palatium rediit. praevenerat rumor *eiurari ab eo imperium*, scripseratque Flavius Sabinus cohortium tribunis *ut militem cohiberent.*

LXIX. Igitur tamquam omnis res publica in Vespasiani sinum cessisset, primores senatus et plerique equestris ordinis omnisque miles urbanus et vigiles domum Flavii Sabini complevere. illuc de studiis vulgi et minis Germanicarum 2 cohortium affertur. longius iam progressus erat quam ut regredi posset; et suo quisque metu, ne disiectos eoque minus validos Vitelliani consectarentur, cunctantem in arma impellebant. sed quod in eiusmodi rebus accidit, consilium ab 3 omnibus datum est, periculum pauci sumpsere. circa lacum Fundani descendentibus qui Sabinum comitabantur, armatis

---

cecidere] E scriptura Bud. *cecidebat* Rhenanus coniiciebat: *acie ceciderant, sua concione Vitellius* sc. cecidit. At *cecidere*, quod simul et ad Pisonem Galbamque et ad Vitellium pertinet, genuinum est. — Dio 65, 16.

exsolutum a latere pugionem] Suet. Galb. 11. *dependente a cervicibus pugione ante pectus.*

in aede Concordiae] In qua senatus haberi solebat, ad ipsum Capitolii adscensum sita. Conf. Sachse, Gesch. u. Beschreib. d. alt. St. Rom. I. p. 312.

aliud iter] Sic Flor. ed. pr. *alterum iter* e Bud. Rhenanus. — *Interclausum* Flor.

in sacram viam] Nonnulli cdd. edd. Put. al. *in sacra via.*

eiurari ab eo imperium] Ut supra 37. consulatum *iniit eiuravitque.*

Cap. 69. *cessisset*] Flor. *cecississet*, alii cdd. *cecidisset.*

circa lacum Fundani] Eius mentio in inscript. antiqua ap. Gruter. p. 398. prolata ab Ursino, in qua VICVS LACI FVNDANI DICTATORI SVLLAE aram posuisse memoratur. *Ern.* *descendentibus* e domo Sabini.

occurrunt promptissimi Vitellianorum. modicum ibi proelium improviso tumultu, sed prosperum Vitellianis fuit. Sabinus 4 re trepida, quod tutissimum e praesentibus, arcem Capitolii insedit mixto milite et quibusdam senatorum equitumque; quorum nomina tradere haud promptum est, quoniam victore Vespasiano multi id meritum erga partes simulavere. subierunt 5 obsidium etiam feminae, inter quas maxime insignis Verulana Gratilla, neque liberos neque propinquos, sed bellum secuta. Vitellianus miles custodia socordi clausos circumdedit; eoque concubia nocte suos liberos Sabinus et Domitianum fratris filium in Capitolium accivit, misso per neglecta ad Flavianos duces nuntio, qui *circumsideri ipsos, et ni subveniretur, artas res* nuntiaret. noctem adeo quietam egit ut degredi 6 sine noxa potuerit: quippe miles Vitellii adversus pericula ferox, laboribus et vigiliis parum intentus erat, et hibernus imber repente fusus oculos auresque impediebat.

LXX. Luce prima Sabinus, antequam invicem hostilia coeptarent, Cornelium Martialem e primipilaribus ad Vitellium misit cum *mandatis et questu quod pacta turbarentur. simulationem prorsus et imaginem deponendi imperii fuisse,* 2 *ad decipiendos tot illustres viros: cur enim e rostris fratris domum, imminentem foro et irritandis hominum oculis, quam Aventinum et penates uxoris petisset? ita privato et omnem* 3 *principatus speciem vitanti convenisse. contra, Vitellium in palatium, in ipsam imperii arcem regressum; inde armatum*

---

arcem Capitolii — mixto milite] Conf. Ioseph. B. I. 4, 11. 4. *mixto milite,* Flor. ed. pr. Alii cdd. et vett. edd. omittunt *mixto,* quod ab Ernestio quoque omissum Waltherus, Bekkerus et Ritterus restituerunt. *Mixtum militem* Pichena intelligit confusum urbana plebe Sabinum sequente servitiisque ipsius et ceterorum, qui cum eo erant; Ritterus *vigiles* atque *cohortes urbanas* eum sectantibus. Hist. 2, 14. *mixti pagani.*

Gratilla] Ita legendum e Plin. Ep. 3, 11. 5, 1. In cdd. *Gracilia, Gratilia.*

concubia nocte] Partes noctis, ut docet Censorinus de die natali 24, hae sunt: prima *crepusculum:* secunda id tempus, quod dicebant *luminibus accensis,* antiqui *prima face:* tertia *concubium,* cum itum est cubitum: quarta *nox intempesta,* qua nihil agi tempestivum est: quinta *ad mediam noctem:* sexta *media nox:* septima *de media nocte:* octava *gallicinium: conticinium* nona: decima *ante lucem:* undecima *diluculum.* Confirmat Servius ad Virg. Aen. 2, 268.

in Capitolium] Hae voces Lipsio superfluae videntur. Post *accivit* in quibusdam cdd. et cdd. Put. sqq. usque ad Ernestium additae apparent voces *at Sabinus,* desunt in Flor. ed. pr. omissaeque sunt ab Ernestio. Illatae fuerant e paginarum confusione, de qua vide ad c. 65

ipsos et ni subveniretur] Ita Pichena e Flor. in quo est *ipso sel ni.* Antea scribebatur *ipsos nisi* sine copula *et.*

digredi] Restituerunt Waltherus et Ritterus; *degredi* Ernestius et Bekkerus.

agmen emissum; stratam innocentium caedibus celeberrimam
4 *urbis partem; ne Capitolio quidem abstineri. togatum nempe se et unum e senatoribus, dum inter Vespasianum ac Vitellium proeliis legionum, captivitatibus urbium, deditionibus cohortium iudicatur, iam Hispaniis Germaniisque et Britannia desciscentibus, fratrem Vespasiani mansisse in fide,*
5 *donec ultro ad condiciones vocaretur. pacem et concordiam victis utilia, victoribus tantum pulchra esse. si conventionis poeniteat, non se, quem perfidia deceperit, ferro peteret, non filium Vespasiani vix puberem: quantum occisis uno sene*
6 *et uno iuvene profici? iret obviam legionibus et de summa rerum illic certaret: cetera secundum eventum proelii cessura.* trepidus ad haec Vitellius pauca purgandi sui caussa respondit, culpam *in militem* conferens, *cuius nimius ardor: imparem*
7 *esse modestiam suam.* et monuit Martialem *ut per secretam aedium partem occulte abiret, ne militibus internuntius invisae pacis interficeretur.* ipse neque iubendi neque vetandi potens, non iam imperator sed tantum belli caussa erat.

LXXI. Vix dum regresso in Capitolium Martiale furens miles aderat, nullo duce, sibi quisque auctor. cito agmine forum et imminentia foro templa praetervecti erigunt aciem per adversum collem usque ad primas Capitolinae arcis fores.
2 erant antiquitus porticus in latere clivi, dextrae subeuntibus; in quarum tectum egressi saxis tegulisque Vitellianos obruebant. neque illis manus nisi gladiis armatae; et arcessere
3 tormenta aut missilia tela longum videbatur. faces in pro-

Cap. 70. *captivitatibus urbium*] I. e. expugnationibus, ut infra c. 83. *dum — iudicatur*] *Iudicare, diiudicare* dicunt Latini, cum de bello et praeliis loquuntur: sicut et κρίνειν Graeci. Cic. lib. 10. ep. 7. ad Att. *Hoc vide, non esse iudicium de tota contentione in Hispaniis.* Curio apud Caesarem lib. 2, 32. de bell. civ. *vos autem incerta victoria Caesarem secuti, diiudicata iam belli fortuna victum sequamini?* Patercul. lib. 2, 3. *discordiae civium ante conditionibus sanari solitae ferro diiudicatae. Boxhorn.* Hist. 5, 1. *paratus decernere.*

pacem et concordiam — utilia] Hist. 2, 20. *postquam pax et concordia iactata sunt.* Hist. 5, 5. *parentes, liberos, fratres vilia habere.* Conf. Bach. ad Annal. 11, 16.

si — poeniteat, non se — peteret] *Wenn ihn die Uebereinkunft gereue, so musste er doch nicht ihn mit Waffen angreifen.*

et de summa] Copulam *et* e Flor. et ed. pr. Pichena addidit.

nimius ardor] Revocavi cum Bachio scripturam cdd. Flor. Guelf. Bud. et ed. pr., quae commoto Vitellii animo multo magis convenit, quam Puteolani, ut videtur, ab editoribus ascita mutatio *nimio ardori.*

ne militibus] Ita Flor. ed. pr. In edd. Put. sqq. etiam Waltheri, Bekkeri, Ritteri est *ne a militibus.*

Cap. 71. *dextrae*] Ita Flor. ed. pr. *Dextra* edd. Gryphii et Lipsii posteriores. — Pro *obruebant*, quae est scriptura ed. Flor. et ed. pr., nonnulli codd. *deturbabant* praebent.

minentem porticum fecere. et sequebantur ignem, ambustasque Capitolii fores penetrassent, ni Sabinus revulsas undique statuas, decora maiorum, in ipso aditu vice muri obiecisset. tum diversos Capitolii aditus invadunt, iuxta lucum asyli et qua Tarpeia rupes centum gradibus aditur. improvisa utraque 4 vis; propior atque acrior per asylum ingruebat. nec sisti poterant scandentes per coniuncta aedificia, quae, ut in multa pace, in altum edita solum Capitolii aequabant. hic ambigitur, ignem tectis oppugnatores iniecerint an obsessi, quae crebrior fama, nitentes ac progressos depulerint. inde lapsus 5 ignis in porticus appositas aedibus; mox sustinentes fastigium aquilae vetere ligno traxerunt flammam alueruntque. sic Capitolium, clausis foribus, indefensum et indireptum conflagravit.

LXXII. Id facinus post conditam urbem luctuosissimum foedissimumque rei publicae populi Romani accidit, nullo externo hoste, propitiis, si per mores nostros liceret, deis, sedem Iovis O. M. auspicato a maioribus, pignus imperii, conditam, quam non Porsenna dedita urbe neque Galli capta temerare potuissent, furore principum exscindi. arserat et 2

---

iuxta lucum asyli] Ernestius intelligit locum, qui *inter duos lucos* vocabatur, iuxta quem asylum fuit. Ibi viam in Capitolium fuisse, patet e Livio 1, 8. Conf. Sachse l. c. p. 63. — Pro *Tarpeia* in ed. pr. est *Tarpei*.

fama — depulerint] Ita hunc locum post Bachium e Flor., qui habet *famam — depulerint*, constitui. Vulgo editur: *quae crebrior fama est, quo — depellerent*.

aquilae] Intellige trabes, quae in formam triangularem redactae efficiebant fastigium templi (*ἀέτωμα, fronton, Giebelfeld*) et propter similitudinem aquilae pennas extendentis a Graecis dicebantur *οἱ ἀετοί*, cf. Pausan. I, 24, 5. II, 73. alibi. Bekkeri Anecd. Graec. I. p. 361. *αἰετοὶ, τὰ προνόμια τῶν ναῶν, τὰ φατνώματα τῶν ὀρόφων, διὰ τὸ ἐοικέναι πτέρυξι ἀετῶν*. Cf. Bröndstedii itinerar. Graec. II, p. 154. C. O. Müller, Archäologie der Kunst p. 332. Welcker, Mus. Rhen. II. p. 482. *Bach.*

Cap. 72. *rei publicae pop. Rom.*] Ita Flor. ed. pr., *populoque Rom.* Guelf. edd. Put., *populo Romano* sine vocibus *rei publicae* Lipsius, Broterius. *Rem publicam populi R.* recte dici, docent loci Livii 8, 8. 22, 10. ubi vid. Drakenborch. — Verba *sedem Iovis — exscindi* pro epexegesi praecedentis sententiae eodemque sunt loco habenda, quo loci, de quibus disputat Ramshorn. gr. lat. p. 975. Ita infra c. 78. *quidam omnium id ducum consilium fuisse, ostentare potius urbi bellum, quam inferre.*

pignus imperii] Savillius intelligit caput humanum repertum, de quo Livius 1, 55. *quae visa species haud per ambages arcem eam imperii caputque rerum fore portendebat.* Immo est Capitolium ipsum, de cuius aeternitate Romani non dubitabant. Conf. interpretes ad Horat. Od. 3, 30. — De Roma urbe a Porsenna capta conf. Niebuhr, Röm. Gesch. 1. p. 606. ed. 3.

Porsenna] Flor. ed. pr. Alii *Porsena*. — Quod post *exscindi* additur *potuit* in ed. pr., factum est ab iis qui non meminissent, infinitivum ita esse accipiendum, tamquam scriptum sit: *ut exscinderetur.*

ante Capitolium civili bello, sed fraude privata: nunc palam obsessum, palam incensum, quibus armorum caussis, quo 3 tantae cladis pretio stetit? pro patria bellavimus? voverat Tarquinius Priscus rex bello Sabino, ieceratque fundamenta spe magis futurae magnitudinis, quam quo modicae adhuc populi Romani res sufficerent. mox Servius Tullius sociorum studio, dein Tarquinius Superbus capta Suessa Pometia hostium 4 spoliis exstruxere. sed gloria operis libertati reservata: pulsis regibus Horatius Pulvillus iterum consul dedicavit, ea magnificentia quam immensae postea populi Romani opes ornarent 5 potius quam augerent. iisdem rursus vestigiis situm est, postquam interiecto CCCCXV annorum spatio L. Scipione, G. Norbano coss. flagraverat. curam victor Sulla suscepit, neque tamen dedicavit: hoc solum felicitati eius negatum. Lutatii Catuli nomen inter tanta Caesarum opera usque ad Vitellium mansit.

LXXIII. Ea tunc aedes cremabatur. sed plus pavoris obsessis quam obsessoribus intulit. quippe Vitellianus miles neque astu neque constantia inter dubia indigebat. ex diverso 2 trepidi milites, dux segnis et velut captus animi, non lingua, non auribus competere; neque alienis consiliis regi, neque

---

civili bello] Bello Sullano 671. L. Cornelio Scipione Asiatico, C. Iunio Norbano Coss. Conf. Sachse l. c. p. 567.

quo — pretio stetit?] Verbum *stetit* exstat in cod. Flor., deest in Bud., cuius codicis si maior esset auctoritas, ei ut Rhenanus obsequerer; nam *stetit* prorsus est incommodum, videturque huc importatum esse e loco huius libri c. 53. *maiore damno — discordias stetisse* Tolerari potest, si pro *quo* cum I. F. Gronovio scripseris *quid.* At vel sic oratio languet, quae deleto verbo importuno vigore Tacitino non destituitur. Ritterus totum locum: *quibus armorum caussis? quo tantae cladis pretio stetit? pro patria bellavimus?* ut a Taciti gravitate alienum et suppositum uncis inclusit.

voverat Tarquinius Priscus] Conf. Liv. 1, 38. Sachse, I. p. 145. 259 sqq. Idem p. 278. animadvertit, Tacitum, cum addat nomen Servii, tamquam et hic ad Capitolium templum exstruendum operam contulerit, errare; confusum ab eo esse Dianae templum in Aventino cum Capitolino.

CCCCXV] Horatius Pulvillus iterum consul fuit a. u. c. 247, a quo anno ad Scipionis et Norbani consulatum non anni 415, ut Tacitus computavit, sed 425 effluxerunt. Unde nonnulli editores contra codicum fidem Lipsio auctore hunc numerum expresserunt.

felicitati eius negatum] Plin. H. N. 7, 43. 137 sq. *unus hominum ad hoc aevi Felicis sibi cognomen asseruit L. Sulla, civili nempe sanguine ac patriae oppugnatione adoptatum. — hoc tamen nempe felicitati suae defuisse confessus est, quod Capitolium non dedicavisset.* De Capitolio a Catulo a. 685. dedicato conf. Sachse l. c. p. 573 sqq.

tanta] Quod in cod. Flor. est scriptum, Pichena *tot* legit; I. Gronovius negat ibi *tot* esse. Nos *tanta* ut recentiores editores servavimus.

Cap. 73. *trepidi milites*] Ita Flor., at Puteol. *trepidus miles.*

non lingua, non auribus competere] Ann. 3, 46. *inconditique ac militiae nescii oppidani neque oculis neque auribus satis competebant.* Sal-

sua expedire; huc illuc clamoribus hostium circumagi; quae iusserat, vetare; quae vetuerat, iubere. mox, quod in perditis rebus accidit, omnes praecipere, nemo exsequi. postremo abiectis armis fugam et fallendi artes circumspectabant. Irrumpunt Vitelliani et cuncta sanguine, ferro flammisque miscent. pauci militarium virorum, inter quos maxime insignes Cornelius Martialis, Aemilius Pacensis, Casperius Niger, Didius Scaeva, pugnam ausi obtruncantur. Flavium Sabinum inermem neque fugam coeptantem circumsistunt, et Quintium Atticum consulem, umbra honoris et suamet vanitate monstratum, quod edicta in populum pro Vespasiano magnifica, probrosa adversus Vitellium iecerat. ceteri per varios casus elapsi, quidam servili habitu, alii fide clientium contecti et inter sarcinas abditi. fuere qui excepto Vitellianorum signo, quo inter se noscebantur, ultro rogitantes respondentesve, audaciam pro latebra haberent. 3 4 5

LXXIV. Domitianus prima irruptione apud aedituum occultatus, sollertia liberti lineo amictu turbae sacricolarum immixtus ignoratusque, apud Cornelium Primum paternum clientem iuxta Velabrum delituit. ac potiente rerum patre, disiecto aeditui contubernio, modicum sacellum *Iovi conservatori* aramque posuit casus suos in marmore expressam; mox imperium adeptus *Iovi custodi* templum ingens seque in sinu dei sacravit. Sabinus et Atticus onerati catenis et ad Vitellium ducti nequaquam infesto sermone voltuque excipiuntur, frementibus qui ius caedis et praemia enavatae operae petebant. clamore a proximi orto sordida pars plebis supplicium Sabini exposcit, minas adulationesque miscet. stantem pro gradibus palatii Vitellium et preces parantem pervicere ut absisteret. tum confossum collaceratumque et absciso capite truncum corpus Sabini in Gemonias trahunt. 2 3

---

lustius, fragm. 1, 20. *formidine attonitus neque animo neque auribus aut lingua competere.*

coeptantem] Pichena coniicit *temptantem* vel *captantem*.

Quintium] Ita Guelf., in ed. pr. *Quintum*, in edd. Lipsii seqq. *Quinctium*.

Cap. 74. *apud aedituum*] Sunt *aeditui* s. *aeditumi* aedium sacrarum custodes. Suet. Dom. 1. *Lineus amictus* fuit habitus Isiaci sacerdotis. Suet. Oth. 12. *sacra etiam Isidis saepe in lintea religiosaque veste propalam celebrasse traditur.*

ignoratusque] Ita Flor., *ignarusque* Lipsius cum Vatic. et ed. pr.

aramque posuit — expressam] I. e. aram casus in marmore expressos repraesentantem. Valer. Flacc. 1, 491. *casusque tuos expressa Phalere arma geris.* Conf. Ramshorn. gram. lat. p. 363. ed. 2. Petersen. p. 15. *Exprimere* est proprium statuariorum. Vid. Beier. ad Cic. off. 3, 17. 69.

enavatae] Ita e Bud. cum Ryckio et Rittero scripsimus. In Flor. *enovatae*. Waltherus et Bekkerus retinuerunt *navatae*.

absciso] Ita Flor. ed. pr. Alii *abscisso*.

LXXV. Hic exitus viri haud sane spernendi. quinque et triginta stipendia in re publica fecerat, domi militiaeque clarus. innocentiam iustitiamque eius non argueres; sermonis nimius erat. id unum septem annis quibus Moesiam, duodecim quibus praefecturam urbis obtinuit, calumniatus est rumor. in fine vitae alii segnem, multi moderatum et civium 2 sanguinis parcum credidere. quod inter omnes constiterit, ante principatum Vespasiani decus domus penes Sabinum erat. caedem eius laetam fuisse Muciano accepimus. ferebant plerique *etiam paci consultum dirempta aemulatione inter duos, quorum alter se fratrem imperatoris, alter consortem imperii* 3 *cogitaret*. sed Vitellius consulis supplicium poscenti populo restitit, placatus ac velut vicem reddens, quod interrogantibus *quis Capitolium incendisset* se reum Atticus obtulerat, eaque confessione, sive aptum tempori mendacium fuit, invidiam crimenque agnovisse et a partibus Vitellii amolitus videbatur.

LXXVI. Iisdem diebus L. Vitellius positis apud Feroniam castris excidio Terracinae imminebat, clausis illic gladiatoribus remigibusque, qui non egredi moenia neque periculum 2 in aperto audebant. praeerat, ut supra memoravimus, Iulianus gladiatoribus, Apollinaris remigibus, lascivia socordiaque gladiatorum magis quam ducum similes. non vigilias agere, non intuta moenium firmare: noctu dieque fluxi et amoena littorum personantes, in ministerium luxus dispersis militibus, 3 de bello tantum inter convivia loquebantur. Paucos ante dies discesserat Apinius Tiro, donisque ac pecuniis acerbe per municipia conquirendis plus invidiae quam virium partibus addebat.

LXXVII. Interim ad L. Vitellium servus Verginii Capitonis perfugit, pollicitusque, *si praesidium acciperet, vacuam arcem furtim traditurum*, multa nocte cohortes expeditas

---

Cap. 75. *dirempta*] In Flor. et Bud. *direpta*. Rhenanus primus *dirempta* scripsit. Eadem est cap. 81. extr. confusio.

Cap. 76. *Terracinae*] Sic Flor. Alii *Tarracinae*.

apud Feroniam] Strab. 5, 2. 9. *ὑπὸ τῷ Σωράκτῳ ὄρει Φερωνία πόλις ἐστὶν, ὁμώνυμος ἐπιχωρίᾳ τινὶ δαίμονι τιμωμένῃ σφόδρα ὑπὸ τῶν περιοίκων, ἧς τέμενός ἐστιν ἐν τῷ τόπῳ θαυμαστὴν ἱεροποιΐαν ἔχον*. Add. interpretes ad Virg. Aen. 7, 800. Horat. sat. 1, 5. 24. ubi scholiastes: *fanum Feroniae in tertio erat milliario a Tarracina.*

ut supra memoravimus] Cap. 57. Paulo post Oberlinus Bipontinis obsecutus ante *lascivia* plenius interpunxerat et post *similes* comma posuerat. Veterem distinctionem Bekkerus reduxit.

Cap. 77. *furtim traditurum*] Est haec scriptura codd. Guelf. Harl. al. et edd. Puteol. sqq. ad Bekkerum, qui *furtim* expunxit. Idem fecit Ritterus. Scripturam ed. Flor. *tradi futurum* Walchius et Bachius receperunt frustraque defenderunt. Hist. 4, 56. *illuc Claudius Labeo — perfugit pollicitusque si praesidium daretur — et furtim magis quam bello incursabat.* Paulo post *inermos* e Flor. pro *inermes* cum Bekkero et Rittero scripsimus.

summis montium iugis super caput hostium sistit. inde miles 2 ad caedem magis quam ad pugnam decurrit. sternunt inermos aut arma capientes, et quosdam somno excitos, cum tenebris, pavore, sonitu tubarum, clamore hostili turbarentur. pauci gladiatorum resistentes neque inulti cecidere. ceteri ad naves ruebant, ubi cuncta pari formidine implicabantur, permixtis paganis, quos nullo discrimine Vitelliani trucidabant. sex Liburnicae inter primum tumultum evasere, in quis prae- 3 fectus classis Apollinaris; reliquae in littore captae, aut nimio ruentium onere pressas mare hausit. Iulianus ad L. Vitellium perductus et verberibus foedatus in ore eius iugulatur. fuere 4 qui uxorem L. Vitellii Triariam incesserent, tamquam *gladio militari cincta inter luctum cladesque expugnatae Terracinae superbe saeveque egisset.* ipse lauream gestae prospere rei ad fratrem misit, percunctatus *statim regredi se an perdomandae Campaniae insistere iuberet.* quod salutare non modo 5 partibus Vespasiani, sed rei publicae fuit. nam si recens victoria miles et super insitam pervicaciam secundis ferox Romam contendisset, haud parva mole certatum nec sine exitio urbis foret. quippe L. Vitellio quamvis infami inerat industria; 6 nec virtutibus, ut boni, sed quo modo pessimus quisque, vitiis valebat.

LXXVIII. Dum haec in partibus Vitellii geruntur, digressus Narnia Vespasiani exercitus festos Saturni dies Ocriculi per otium agitabat. caussa tam pravae morae, ut Mucianum opperirentur. nec defuere qui Antonium suspicionibus argue- 2 rent, tamquam *dolo cunctantem post secretas Vitellii epistolas, quibus consulatum et nubilem filiam et dotales opes pretium proditionis offerebat.* alii *ficta haec et in gratiam Muciani composita.* quidam *omnium id ducum consilium fuisse*, osten- 3

---

reliquae — captae] Ita edd. pr. Put. et nonnulli cdd. In Flor. *reliquas — captae.* Aliae edd. ad Pichenam *reliquas — captas.*

incesserent] Ita recte scripsit Ernestius pro *incesserint* quod exhibent plerique libri scripti et impressi. In ed. pr. et Bud. *incesserant.* Hist. 2, 23. *criminibus incessebant.* 3, 65. *qui occultis suspicionibus incesserent.*

lauream — misit] I. e. litteras s. tabellas laureatas. Plin. Paneg. 8, 3. *allata erat ex Pannonia laurea.* Tacit. Agr. 18. *ne laureatis quidem gesta prosecutus est.* Plin. H. N. 15, 30. 133. *laurus Romanis praecipue laetitiae victoriarumque nuntia additur litteris et militum lanceis pilisque.*

recens victoria miles] Ryckius ex Agr. *recenti victoria.* Virg. Aen. 6, 448. *recens a volnere.*

Cap. 78. *Narnia*] Vid. supra c. 63. *Ocriculum* s. *Otriculum* in Umbria ad confluentes Tiberis et Naris, Ann. 3, 9. (hod. *Otricoli*). Conf. Cellar. G. A. 1, p. 751. *Saturnalia* agebantur a die X ad XXIV mensis Decembris.

tare potius urbi bellum quam inferre, quando validissimae cohortes a Vitellio descivissent, et abscisis omnibus praesidiis cessurus imperio videbatur.) sed cuncta festinatione, deinde ignavia Sabini corrupta, qui sumptis temere armis munitissimam Capitolii arcem et ne magnis quidem exercitibus expugnabilem adversus tres cohortes tueri nequivisset. 4 haud facile quis uni assignaverit culpam, quae omnium fuit. nam et Mucianus ambiguis epistolis victores morabatur, et Antonius praepostero obsequio, vel dum regerit invidiam, crimen meruit; ceterique duces dum peractum bellum putant, finem eius insignivere. 5 ne Petilius quidem Cerialis, cum mile equitibus praemissus ut transversis itineribus per agrum Sabinum Salaria via urbem introiret, satis maturaverat, donec obsessi Capitolii fama cunctos simul exciret.

LXXIX. Antonius per Flaminiam ad Saxa rubra multo iam noctis serum auxilium venit. illic *interfectum Sabinum, conflagrasse Capitolium, tremere urbem*, maesta omnia accepit; *plebem quoque et servitia pro Vitellio armari* nuntiabatur. 2 et Petilio Ceriali equestre proelium adversum fuerat. namque incautum et tamquam ad victos ruentem Vitelliani, interiectus equiti pedes, excepere. pugnatum haud procul urbe, inter aedificia hortosque et anfractus viarum; quae gnara Vitellianis, incomperta hostibus metum fecerant. 3 neque omnis eques concors, adiunctis quibusdam, qui nuper apud Narniam dediti fortunam partium speculabantur. capitur praefectus alae Tullius Flavianus; ceteri foeda fuga consternantur, non ultra Fidenas secutis victoribus.

LXXX. Eo successu studia populi aucta. vulgus urbanum arma cepit. paucis scuta militaria; plures, raptis quod cuique obvium telis, *signum pugnae* exposcunt. agit grates Vi-

---

nequivisset] Ita Flor. et ed. pr. Alii *nequisset*.

dum regerit] Ita Pichena e scriptura cd. Flor. *dum regeret*. In cd. pr. multisque cdd. *dum tegeret*. „Conabatur Antonius invidiam rerum a se male gestarum in Mucianum transferre, qui suis epistolis victoriam semper moratus esset.“ *Pich.*

Salaria via] Via qua Sabini salem ex urbe advehebant porta Salaria vel Collina, etiam Quirinali et Agonensi dicta. Conf. infra c. 82.

Cap. 79. *Saxa rubra*] Oppidulum propinquum Romae s. ponti Mulvio, in Flaminia via. Cic. Phil. 2, 31. *cum hora diei decima fere ad Saxa Rubra venisset, delituit in quadam cauponula.* Cellar. G. A. 1. p. 732.

equiti pedes] In ed. pr. *equis pedes*.

Tullius] Flor. *Tulius*. Liv. 10, 43. *repente in fugam consternantur.*

Cap. 80. *vulgus urbanum*] Sunt iidem, qui c. 82. *plebs* appellantur.

raptis — telis] N. Heinsius malebat *quod cuique obvium teli*, ad quam coniecturam probandam proclivis est Ernestius. Virgil. Aen. 7, 507. *quod cuique repertum rimanti, telum ira facit.* 520. *raptis concurrunt undique telis.*

tellius et *ad tuendam urbem prorumpere* iubet. mox vocato 2 senatu deliguntur legati ad exercitus, ut praetexto rei publicae concordiam pacemque suaderent. varia legatorum sors fuit. qui Petilio Ceriali occurrerant, extremum discrimen adiere, aspernante milite condiciones pacis. vulneratur praetor Aru- 3 lenus Rusticus. auxit invidiam super violatum legati praetorisque nomen propria dignatio viri. palantur comites, occiditur proximus lictor dimovere turbam ausus, et ni dato a duce praesidio defensi forent, sacrum etiam in exteras gentes legatorum ius ante ipsa patriae moenia civilis rabies usque in exitium temerasset. aequioribus animis accepti sunt qui ad 4 Antonium venerant, non quia modestior miles, sed duci plus auctoritatis.

LXXXI. Miscuerat se legatis Musonius Rufus equestris ordinis, studium philosophiae et placita Stoicorum aemulatus; coeptabatque permixtus manipulis, *bona pacis ac belli discrimina* disserens, armatos monere. id plerisque ludibrio, plu- 2 ribus taedio; nec deerant qui propellerent proculcarentque, ni admonitu modestissimi cuiusque et aliis minitantibus omisisset intempestivam sapientiam. obviae fuere et virgines Vestales cum epistolis Vitellii ad Antonium scriptis. *eximi* 3 *supremo certamini unum diem* postulabat: *si moram interiecissent, facilius omnia conventura.* virgines cum honore dimissae; Vitellio rescriptum *Sabini caede et incendio Capitolii dirempta belli commercia.*

---

praetexto] Sic Flor. Alii *praetextu.*

occurrerant] Sic Flor. et ed. pr. Vulgo *occurrerunt.*

Arulenus Rusticus] Philosophus Stoicus. Conf. Ann. 16, 26. Agric. 2. ibique Walch. p. 116. In Flor. et ed. pr. *Arulenius.*

palantur] Ritterus coniicit *pelluntur.* Equidem praetulerim *pulsantur.*

in exteras gentes] Ita Flor. et ed. pr. Alii *inter ext. gent.* quod Ernestius retinuerat. Ceterum praepositio *in* non est divellenda a voce *sacrum.* Apte Petersen. p. 16. citat Cic. Verr. IV, 11. *deinde ordinis auctoritati, quae nisi gravis erit apud socios, in exteras nationes, ubi erit imperii nomen et dignitas?* Vid. supra ad c. 6.

Cap. 81. *Musonius Rufus*] Conf. ad Annal. 14, 59. 15, 71. Heeren. de fontibus eclog. I. Stobaei, §. 47.

studium — aemulatus] I. e. secutus, amplexus. Ann. 6, 22. *qui sectam eorum aemulantur.*

monere] Edd. Puteol. et Guelf. *movere.*

qui propellerent proculcarentque] *Die ihn fortgejagt und mit Füssen getreten haben würden.*

postulabat] Sic Flor., quod aptius est quam *postulabant.* Berneggerus ediderat *unam diem.*

dirempta belli commercia] Virg. Aen. 10, 532. *belli commercia Turnus sustulit iam tum Pallante perempto.*

LXXXII. Tentavit tamen Antonius vocatas ad concionem legiones mitigare, *ut castris iuxta pontem Mulvium positis postera die urbem ingrederentur.* ratio cunctandi, ne asperatus proelio miles non populo, non senatui, ne templis qui-
2 dem ac delubris deorum consuleret. sed omnem prolationem ut inimicam victoriae suspectabant. simul fulgentia per colles vexilla, quamquam imbellis populus sequeretur, speciem hostilis exercitus fecerant. tripartito agmine pars, ut astiterat, Flaminia via, pars iuxta ripam Tiberis incessit; tertium agmen
3 per Salariam Collinae portae propinquabat. plebs invectis equitibus fusa; miles Vitellianus trinis et ipse praesidiis occurrit. proelia ante urbem multa et varia, sed Flavianis consilio ducum praestantibus saepius prospera. ii tantum conflictati sunt, qui in partem sinistram urbis, ad Sallustianos
4 hortos, per angusta et lubrica viarum flexerant. superstantes maceriis hortorum Vitelliani ad serum usque diem saxis pilisque subeuntes arcebant, donec ab equitibus, qui porta Collina irruperant, circumvenirentur. concurrere et in campo
5 Martio infestae acies. pro Flavianis fortuna et parta totiens victoria: Vitelliani desperatione sola ruebant; et quamquam pulsi, rursus in urbe congregabantur.

LXXXIII. Aderat pugnantibus spectator populus, utque in ludicro certamine, hos, rursus illos clamore et plausu fovebat. quotiens pars altera inclinasset, abditos in tabernis aut, si quam in domum perfugerant, *erui iugularique* expostulantes, parte maiore praedae potiebantur: nam milite ad
2 sanguinem et caedes obverso spolia in vulgus cedebant. saeva ac deformis urbe tota facies: alibi proelia et vulnera, alibi balineae popinaeque; simul cruor et strues corporum, iuxta scorta et scortis similes; quantum in luxurioso otio libidinum,

---

Cap. 82. *pontem Mulvium*] Ita Waltherus, Bekkerus, Ritterus: *die Falkenbrücke.* In Flor. *Mulvi*, quod adoptavit Bachius. Sachse, l. c. I. p. 663.

prolationem] Ita Flor. Alii *prolatationem.*

plebs] Ita Flor. pro *plebes.*

trinis — praesidiis] Ioseph. B. I. 4, 11. 4. *ὑπήντων δὲ οἱ Οὐϊτελλίου, καὶ τριχῇ κατὰ τὴν πόλιν συμβαλόντες ἀπώλοντο πάντες. — τῶν δὲ ἄλλων νεκρῶν ὑπὲρ πέντε μυριάδες ἠριθμήθησαν.*

ad serum usque diem] Lipsius *diei*, ut Ann. 2, 21. Liv. 7, 8. 5.

Cap. 83. *hos, rursus illos*] Ita Flor. et ed. pr. Alii *hos modo.* Supra c. 22. *his, rursus illis.*

abditos] Ita Flor. et ed. pr., restituitque Lipsius pro *abditi.* Indidem Pichena revocavit *expostulantes* pro *postulantes*, quod Rhenanus invexerat. — Paulo post ed. pr. *ad caedes et sanguinem.*

deformis urbe tota facies] Hist. 4, 39. *redit urbi sua forma.*

scortis similes] Ita Flor. et ed. pr. Intelliguntur pathici. Put. Ber. *miles* pro *similes.*

quicquid in acerbissima captivitate scelerum, prorsus ut eandem civitatem et furere crederes et lascivire. conflixerant 3 ante armati exercitus in urbe, bis L. Sulla, semel Cinna victoribus; nec tunc minus crudelitatis: nunc inhumana securitas, et ne minimo quidem temporis voluptates intermissae. velut festis diebus id quoque gaudium accederet, exsultabant, fruebantur, nulla partium cura, malis publicis laeti.

LXXXIV. Plurimum molis in oppugnatione castrorum fuit, quae acerrimus quisque ut novissimam spem retinebant. eo intentius victores, praecipuo veterum cohortium studio, cuncta validissimarum urbium excidiis reperta simul admovent, testudinem, tormenta, aggeres facesque, *quicquid tot proeliis laboris ac periculi hausissent, opere illo consummari* clamitantes. *urbem senatui ac populo Romano, templa diis red-* 2 *dita: proprium esse militis decus in castris. illam patriam, illos penates. ni statim recipiantur, noctem in armis agendam.* contra Vitelliani, quamquam numero fatoque dispares, inquietare victoriam, morari pacem, domos arasque cruore foedare, suprema victis solatia amplectebantur. multi semia- 3 nimes super turres et propugnacula moenium exspiravere. convulsis portis reliquus globus obtulit se victoribus; et cecidere omnes contrariis vulneribus, versi in hostem: ea cura etiam morientibus decori exitus fuit. Vitellius capta urbe per aversam palatii partem Aventinum in domum uxoris sel-

---

in — captivitate] I. e. expugnatione, ut supra c. 70.

inhumana securitas] Ut Hist. 2, 70. *inhumana pars viae.*

accederet] In ed. pr. *accideret.* In ed. Guelf. ex *accedere* secunda manus *accidere* fecit. Pro *fruebantur,* quod Acidalius volebat omitti, Lipsius coniiciebat *furebant,* aut id plane eiiciendum censet. Sed eodem modo *frui* est usurpatum loco a Walthero citato Plin. Paneg. c. 34. *agnoscebamus et fruebamur, cum velut piaculares publicae sollicitudinis victimae supra sanguinem noxiorum ad lenta supplicia graviores que poenas ducerentur.* Ibi Schwarzius affert Terent. Heaut. 2, 3. 101.

Cap. 84. *Plurimum molis*] Virg. Aen. 1, 33. *tantae molis erat.*

spem] Ita Flor. et ed. pr. dederatque e Bud. pro *speciem* iam Rhenanus. — Pro *validissimarum* ed. pr. *validarum.*

foedare — amplectebantur] Faernus corrigebat *foedatas* vel *foedas,* etiam Muretus volebat *foedus.* — *Amplectebantur* pro *complectebantur* primus Iac. Gronovius e Flor. reduxit. *Suprema victis solatia* sunt ista ipsa vindictae facinora *inquietare victoriam, morari pacem, domos arasque cruore foedare.* Ita Hist. 2, 47. *mihi non ultione neque solatiis opus est.* Plin. Ep. 3, 14. *nec sine ultionis solatio discessit.* Iustin. 1, 8. *Tomyris — in ultionis solatia intendit.* Exorsus ab infinitivis historicis *inquietare, morari, foedare,* desinit verbo finito *amplectebantur.*

versi in hostem] Haec Ernestio sunt suspecta. Immerito. *Vulnera contraria* sunt *adversa.*

per aversam palatii partem] In ed. pr. *per adversam palatii portam,* atque Lipsius *portam* vel *per aversa palatii* praefert.

lula defertur, ut si diem latebra vitavisset, Terracinam ad
4 cohortes fratremque perfugeret. dein mobilitate ingenii, et
quae natura pavoris est, cum omnia metuenti praesentia maxime
displicerent, in palatium regreditur vastum desertumque, dilapsis etiam infimis servitiorum aut occursum eius declinan-
5 tibus. terret solitudo et tacentes loci; tentat clausa, inhorrescit vacuis; fessusque misero errore, et pudenda latebra
semet occultans, ab Iulio Placido tribuno cohortis protrahitur.
vinctae pone tergum manus; laniata veste, foedum spectaculum, ducebatur, multis increpantibus, nullo illacrimante:
6 deformitas exitus misericordiam abstulerat. obvius e Germanicis militibus Vitellium infesto ictu, per iram, vel quo
maturius ludibrio eximeret, an tribunum appetierit, in incerto
fuit: aurem tribuni amputavit ac statim confossus est.

LXXXV. Vitellium infestis mucronibus coactum modo
erigere os et offerre contumeliis, nunc cadentes statuas suas,
plerumque Rostra aut Galbae occisi locum contueri, postremo
ad Gemonias, ubi corpus Flavii Sabini iacuerat, propulere.
2 una vox non degeneris animi excepta, cum tribuno insultanti
se tamen imperatorem eius fuisse respondit. ac deinde ingestis vulneribus concidit. et vulgus eadem pravitate insectabatur interfectum, qua foverat viventem.

LXXXVI. Patria illi Luceria. septimum et quinquagesimum aetatis annum explebat. consulatum, sacerdotia, nomen

---

tacentes loci] Virg. Aen. 2, 755. *horror ubique animos, simul ipsa silentia terrent.*

pudenda latebra] In cellula ianitoris. Suet. Vitell. 16.

obvius e Germanicis militibus] Dio 65, 21. *ἐγώ σοι, ἔφη, βοηθήσω, ὡς μόνος δύναμαι. καὶ ὁ μὲν ἐκεῖνόν τε ἔτρωσε καὶ ἑαυτὸν ἔσφαξεν.*

ludibrio] Sic Flor. Rhenanus duce Bud. in quo est *ludibus* scripserat *ludibriis*, quod per omnes fere deinceps editiones recentiores est propagatum.

Cap. 85. *ad Gemonias*] Conf. Sachse l. c. p. 244 sq. — *Aut Galbae* e Flor. pro *et Galbae* Ryckius restituit.

una vox] Rhenanus e Bud. scripsit *vox una*, quem ordinem Bekkerus retinuit.

Cap. 86. *patria illi Luceria*] Est haec Oberlini emendatio, quam monstrarunt vestigia cdd. Flor. et Bud. haecce: *patrem illi Luceriam.* Editiones inde a Puteolano omnes: *pater illi L. Vitellius.* Nam de avo Vitellii Caesaris Suetonius Vitell. 2. *P. Vitellius, domo Nuceria.* Inde etiam nostro loco Gruterus legendum esse censebat *Nuceria*, quae fuit urbs Campaniae ultra Pompeios prope Sarnum fluvium in Picentinorum limite. Conf. Cellar. G. A. I. p. 858. De *Luceria* Apuliae urbe Cellar. I. p. 882. — Vitellius Caesar natus est Druso Caesare et Norbano Flacco Coss. a. u. c. 768 die XXIV aut VII Septembris; palatio est egressus die XVIII Decembr. 822, die XIX Dec. Capitolium conflagravit, die XX Dec. Antonius urbem intravit, moxque secuta est

locumque inter primores nulla sua industria, sed cuncta patris claritudine adeptus. principatum ei detulere, qui ipsum non noverant. studia exercitus raro cuiquam bonis artibus quaesita perinde affuere, quam huic per ignaviam. inerat tamen simplicitas ac liberalitas; quae, ni assit modus, in exitium vertuntur. amicitias dum magnitudine munerum, non constantia morum contineri putat, meruit magis, quam habuit. rei publicae haud dubie intererat, Vitellium vinci: sed imputare perfidiam non possunt, qui Vitellium Vespasiano prodidere, cum a Galba descivissent. Praecipiti in occasum die, ob pavorem magistratuum senatorumque, qui dilapsi ex urbe aut per domos clientium semet occultabant, vocari senatus non potuit. Domitianum, postquam nihil hostile metuebatur, ad duces partium progressum et *Caesarem* consalutatum miles frequens, utque erat in armis, in paternos penates deduxit.

2 3 4

Vitellii caedes. Itaque vixit 54 annos et aliquot menses. Hunc annorum numerum habet Dio 65, 22. καὶ τοῦτον μὲν ὕστερον ἡ γυνὴ ἔθαψε ζήσαντα μὲν ἐπὶ τέσσαρα ἔτη καὶ πεντήκοντα, ἄρξαντα δὲ ἐνιαυτὸν ἡμερῶν δέκα ἀποδέοντα. Suetonius Vitell. 18. ut Tacitus annos 57 vitae tribuit Vitellio.

contineri] Ex Acidalii emendatione, in codd. exaratum est *continere*, quod adversante latinitate Waltherus et Ritterus tolerarunt. Pro *constantia* Lipsius coniicit *convenientia*.

meruit magis] Huetius: rectius dixisset, *habuit magis quam meruit;* nec enim meritus est amari, qui muneribus amicitias comparat. At *meruit* non idem significat quod *dignus fuit*, sed ea fecit quibus amicitiae iunguntur. Doederlin. syn. V. p. 213. *merere, mereri* setzt eine Thätigkeit und Zurechnungsfähigkeit voraus, *dignum esse* aber blos eine Eigenschaft.

rei publicae] Haec, quae cum desint in Bud., Rhenanus deleverat, Lipsius e Vaticano restituit.

imputare perfidiam] Praetendere non possunt, se rei publ. caussa Vitellium prodidisse: nam iidem a Galba prius desciverant. Signat praecipue Sabinum ac Bassum. *Pich.*

praecipiti] Ita Flor. Alii *praecipite* vel *praecipitante*.

C. CORNELII TACITI
HISTORIARUM
LIBER QUARTUS.

BREVIARIUM LIBRI.

Cap. 1. Interfecto Vitellio milites Flaviani in urbe saeviunt. 2. Domitianus nomen sedemque Caesaris nactus adulteriis filium principis agit. L. Vitellius interficitur. 3. Campania composita, Vespasiano senatus consulatum cum Tito filio, praeturam Domitiano et consulare imperium decernit. 4. Muciani, Antonii, ceterorum honores. restituendi Capitolii consilium. libertati consulit Helvidius Priscus, cuius 5. vita et mores, 6—8. et cum Eprio Marcello acre iurgium de legatis ad principem mittendis. 9. de impensis publicis dissensio. 10. Musonius Rufus in P. Celerem invehitur. 11. Mucianus urbem ingressus cuncta in se trahit, Calpurnium Galerianum caedi curat, Asiaticum libertum servili supplicio tollit. 12. Germanicae cladis fama. eius belli caussa in Batavis, 13. duce Claudio Civile. 14—16. is Batavos Canninefates Frisios excitat, statim dolo, mox aperta vi Romanos superat. 17. victoriae huius fama motae Germaniae auxilia offerunt Civili, qui et Galliarum societatem adfectat. 18. Hordeonii Flacci segnitia. victi Romani in Vetera castra fugiunt. 19. Batavorum et Canninefatium cohortes, iussu Vitellii in urbem pergentes, corruptae Civili iunguntur, et 20. Bonnensi proelio Romanorum aciem perfringunt. 21. Civilis consilii ambiguus suos in verba Vespasiani adigit, hostilia velans; 22. 23. mox Vetera obsidet, frustra. 24. 25. Hordeonius Flaccus seditione conflictatus summam rerum Voculae permittit. 26. 27. huic additus Herennius Gallus, re male gesta, verberatur. nova seditio. 28—30. Civilis, immensis auctibus ab universa Germania elatus, obsidium Veterum urget, Ubios vexat. varia certamina.

31. Nuntiato Cremonensi proelio auxilia Gallorum a Vitellio desciscunt. suos quoque Hordeonius in Vespasiani verba adigit haesitantes. 32. ad Civilem missus Montanus, ut a bello absistere iubeat, ab ipso tentatur. 33. 34. cum Vocula confligit Civilis vario eventu, non sine utriusque ducis culpa. 35. Vocula male utitur victoria. Vetera obsidione liberat. 36. Civilis Geldubam capit. Romani milites Hordeonium necant. Vocula per tenebras evadit. 37. mox a Civile superati Voculam denuo sequuntur, quocum obsidione Magontiacum liberant. Treveri nunc fidi, mox rebelles.

38. Vespasianus cum Tito consulatum init. falsi pavores in urbe et a L. Pisone. 39. Domitianus praetor. vis penes Mucianum. is Primi Antonii potentiam infringit. 40. restituti Galbae honores. Bareae Sorani Manibus P. Celere damnato satisfactum. 41. alii quoque delatores castigati. 42. in his Aquilium Regulum, a Messala fratre defensum, Montanus percellit. 43. 44. idem in Marcellum tentat Helvidius intercedente Caesare, abolendam priorum temporum memoriam rato. itaque in paucos modo saevitum.

45. Senenses ob pulsatum senatorem puniti. Antonius Flamma lege repetundarum damnatus. 46. militaris seditio a Muciano repressa. 47. abrogati consulatus quos Vitellius dederat. funus censorium Flavio Sabino ductum. 48—50. L. Pisonis Africae proconsulis caedes.

servi eius egregium mendacium. Oeensium Leptitanorumque discordiae compositae. fusi Garamantes. 51. Parthorum auxilia non recipit Vespasianus. 52. hunc iratum Domitiano Titus mitigat. 53. cura restituendi Capitolii in L. Vestinum collata.

54. Audita mors Vitellii duplicaverat bellum per Gallias Germaniasque. cum incendio Capitolii finis imperio adesse creditus. 55—58. interfecto Hordeonio conspirant cum Civile et Classico Iulius Tutor et Iulius Sabinus. nutant reliquae Galliae, Romanae quoque legiones tentantur, frustra renitente Vocula, quo 59. 60. caeso, vinctisque Herennio et Numisio legatis, istas pro imperio Galliarum sacramento adigit Civilis, Tutor Agrippinenses, Classicus obsessos ad Vetera. 61. Civilis voti compos crinem deponit. tum et maior auctoritas Veledae. 62. captarum legionum maestum silensque agmen. ala Picentina necem Voculae vindicat. 63—65. colonia Agrippinensis, Transrhenanis gentibus invisa, in summum discrimen adducta cum Civile societatem init, Veledae numen donis placat. 66. Civilis Betasios, Tungros, Nervios in fidem accipit. 67. fusi Lingones a Sequanis. Iulius Sabinus victus latet. 68. Mucianus cum Domitiano ad bellum accingitur. 69. Remi Gallias in fide Romana conservant, exceptis Treveris atque Lingonibus. 70. sed nec iis nec reliquis civitatibus nec ipsis ducibus satis consilii ac concordiae. Tutor ad Bingium victus. 71. Petilius Cerialis Magontiacum venit, spes Romanorum erigit. Valentinum ducem magna strage adfectum capit. 72. Treveros intrat. militibus exitium urbis poscentibus resistit. victas legiones in castra recipit. 73. 74. Treveros et Lingones officii admonet. 75. Civilis et Classicus ad Cerialem litteras mittunt, ad quas ille nihil. 76. Civilis cunctandum, Tutor et Classicus statim pugnandum statuunt. 77. 78. atrox proelium, quo Cerialis initio victus mox victor castra hostium exscindit. 79. Agrippinenses a Germanis desciscunt. 80. Mucianus Vitellii filium interficit. Antonius Primus ad Vespasianum profectus non pro spe excipitur. 81. multis miraculis caelestis in Vespasianum favor ostensus, ipse oculorum tabe notum, alium manu aegrum sanitati restituit, 82. confirmatur omine in templo Serapidis, cuius 83. 84. origo Sinopensis, templum Alexandriae magnificum, nomen. 85. Valentinus supplicio adfectus. 86. Domitianus, frustra tentato Ceriale an sibi exercitum imperiumque traditurus foret, litterarum studium et amorem carminum simulat.

Gesta haec partim eodem anno, partim imp. Vespasiano iterum Tito filio coss.

Gesta eodem anno, et maxime Imp. Vespasiano iterum Tito Fil. Coss.

I. Interfecto Vitellio bellum magis desierat, quam pax coeperat. armati per urbem victores implacabili odio victos consectabantur. plenae caedibus viae, cruenta fora templaque, passim trucidatis, ut quemque fors obtulerat. ac mox augescente licentia scrutari ac protrahere abditos; si quem procerum habitu et iuventa conspexerant, obtruncare, nullo mi- 2

Cap. 1. *fors*] Ita pro *sors* primus Ernestius cum Beroaldo scripsit. *si quem procerum* —] Infra c. 14. *et est plerisque procera pueritia.* — *Conspexerant* est in Flor. et ed. pr. reductumque pro *prospexerant* ab Iac. Gronovio.

litum aut populi discrimine. quae saevitia recentibus odiis 3 sanguine explebatur, dein verterat in avaritiam. nihil usquam secretum aut clausum sinebant, *Vitellianos occultari* simulantes. initium id perfringendarum domuum, vel si resisteretur, caussa caedis; nec deerat egentissimus quisque e plebe, et pessimi servitiorum prodere ultro dites dominos: alii ab 4 amicis monstrabantur. ubique lamenta, conclamationes et fortunae captae urbis, adeo ut Othoniani Vitellianique militis invidiosa antea petulantia desideraretur. duces partium accendendo civili bello acres, temperandae victoriae impares: quippe in turbas et discordias pessimo cuique plurima vis; pax et quies bonis artibus indigent.

II. Nomen sedemque Caesaris Domitianus acceperat: nondum ad curas intentus, sed stupris et adulteriis filium principis agebat. praefectura praetorii penes Arrium Varum, 2 summa potentiae in Primo Antonio. is pecuniam familiamque e principis domo quasi Cremonensem praedam rapere. ceteri modestia vel ignobilitate ut in bello obscuri, ita praemiorum expertes. civitas pavida et servitio parata *occupari redeuntem Terracina L. Vitellium cum cohortibus exstinguique reliqua* 3 *belli* postulabat. praemissi Ariciam equites; agmen legionum intra Bovillas stetit. nec cunctatus est Vitellius seque et cohortes arbitrio victoris permittere. et miles infelicia arma 4 haud minus ira quam metu abiecit. longus deditorum ordo, septus armatis, per urbem incessit, nemo supplici vultu, sed tristes et truces et adversum plausus ac lasciviam insultantis vulgi immobiles. paucos erumpere ausos circumiecti

---

fortunae captae urbis] Sic Flor. teste Victorio et ed. pr., quod cum Walthero recepimus. Intelliguntur singulae singulorum civium fortunae species quae in capta urbe obiiciuntur. Horat. A. P. 108. *format natura nos ad omnem fortunarum habitum.* v. 112. *si dicentis erunt fortunis absona dicta.* Alii cdd. et edd. Put. praebent *fortuna*, quod Ritterus ascivit. Bekkerus et Ernestius praetulerunt Vertranii mutationem *forma*. Hist. 3, 83. *saeva ac deformis urbe tota facies.* 4, 39. *sic egesto quicquid turbidum redit urbi sua forma.*

Invidiosa petulantia] Est quae invidiam facit.

Cap. 2. *filium principis agebat*] Locutio *agere aliquem* petita a scena significat non tantum *imitari* sive *simulare*, sed *repraesentare* seu revera seu in speciem. Conf. Heindorf. ad Horat. Sat. 2, 6. 111. — Hist. 1, 30. *vitia quibus solis gloriatur, evertere imperium, etiam cum amicum imperatoris ageret.* 2, 83. *agere socium imperii.* 4, 21. *agere arbitrum.* Annal. 16, 28. *agere senatorem.* — *sedem Caesaris acceperat*, digressus e paternis penatibus (3, 86.), e quibus eum milites in palatium deduxerant.

occupari] Hoc pro *occupare*, quod e Bud. Rhenanus intulerat, iam Lipsius restituit idemque in ed. pr. exstat. *Occupari* h. l. est praeveniri.

intra Bovillas stetit] *Der Zug ging nicht über B. hinaus.*

pressere; ceteri in custodiam conditi. nihil quisquam locutus 5 indignum, et quamquam inter adversa, salva virtutis fama. dein L. Vitellius interficitur, par vitiis fratris, in principatu eius vigilantior, nec perinde prosperis socius quam adversis abstractus.

III. Iisdem diebus Lucilius Bassus cum expedito equite ad componendam Campaniam mittitur, discordibus municipiorum animis magis inter semet quam contumacia adversus principem. viso milite quies; et minoribus coloniis impunitas. Capuae legio tertia hiemandi caussa locatur, et domus illustres 2 afflictae, cum contra Terracinenses nulla ope iuvarentur. tanto proclivius est iniuriae quam beneficio vicem exsolvere, quia gratia oneri, ultio in quaestu habetur. solatio fuit servus 3 Verginii Capitonis, quem proditorem Terracinensium diximus, patibulo affixus in iisdem anulis, quos acceptos a Vitellio gestabat. at Romae senatus cuncta principibus solita Vespasiano decernit, laetus et spei certus: quippe sumpta per 4 Gallias Hispaniasque civilia arma, motis ad bellum Germanis, mox Illyrico, postquam Aegyptum, Iudaeam Syriamque et omnes provincias exercitusque lustraverant, velut expiato terrarum orbe cepisse finem videbantur. addidere alacritatem 5 Vespasiani litterae tamquam manente bello scriptae. ea prima specie forma: ceterum ut princeps loquebatur, civilia de se et rei publicae egregia. nec senatus obsequium deerat. ipsi *consulatus cum Tito filio, praetura Domitiano et consular imperium* decernuntur.

---

pressere] Faernus corrigebat *oppressere*. Non opus; *pressere* idem est. Ann. 14, 5. *pressus Crepereius et statim exanimatus est.*

adversis abstractus] Acidalius probat a Mureto notatam scripturam auctiorem *in Gemonias tractus.*

Cap. 3. *Capuae — afflictae*] *Capua Vitellio fida.* Hist. 3, 57. *domus illustres* sunt familiae nobiles.

Terracina] Admodum fuerat vexata, cum Vitellianis se opposuisset. Hist. 3, 76.

iniuriae — exsolvere] I. e. iniuriam iniuria, beneficium beneficio referre. De re conf. Hist. 3, 77.

a Vitellio] Rhenanus cum Bud. praepositionem *a* delevit.

cuncta principibus solita] De Othone Hist. 1, 47. *accurrunt patres: decernitur Othoni tribunicia potestas et nomen Augusti et omnes principum honores.*

ea prima specie forma] Haec verba Ernestio sunt suspecta.

et rei publicae] Sic accepit I. Gronovius *et R. P.*, quod in Flor. et Bud. exaratum est. Ann. 3, 6. *idque et sibi et cunctis egregium.* Vulgo cum vett. edd. *et republ.*, quod Mureto auctore Pichena in *et de republica* mutavit.

consulare imperium] Eo honoratus hoc habuit proprium, ut semper et ubique fascibus duodecim uteretur, atque in medio consulum cuiuscunque temporis sederet. Dio 54, 10.

IV. Miserat et Mucianus epistolas ad senatum, quae materiam sermonibus praebuere: *si privatus esset, cur publice loqueretur? potuisse eadem paucos post dies loco sententiae dici.* ipsa quoque insectatio in Vitellium sera et sine libertate. 2 id vero erga rem publicam superbum, erga principem contumeliosum, quod *in manu sua fuisse imperium donatumque Vespasiano* iactabat. ceterum invidia in occulto, adulatio in aperto erant. multo cum honore verborum *Muciano triumphalia* de bello civili data: sed *in Sarmatas expeditio* finge- 3 batur. adduntur *Primo Antonio consularia*, *Cornelio Fusco et Arrio Varo praetoria, insignia.* mox deos respexere; *restitui Capitolium* placuit. eaque omnia Valerius Asiaticus consul designatus censuit: ceteri vultu manuque, pauci, quibus conspicua dignitas aut ingenium adulatione exercitum, com- 4 positis orationibus assentiebantur. ubi ad Helvidium Priscum praetorem designatum ventum, prompsit sententiam, ut honorificam in bonum principem, [ita] falsa aberant, et studiis senatus attollebatur. isque praecipuus illi dies, magnae offensae initium et magnae gloriae fuit.

Cap. 4. *cur publice loqueretur?*] I. e. cur publicas ad senatum litteras mitteret, quod principis fuit? *Lupan.*

in Vitellium] Ita Flor. ed. pr., restituitque pro vulgata *in Vitellianos* Pichena.

triumphalia de bello civili] Inde ab anno 740. iusti triumphi non amplius habiti a ducibus, sed *ornamenta* tantum *triumphalia* iis data. Haec fuerunt *supplicationes decretae*, *appellatio imperatoris*, *laurea corona*, *praetexta s. trabea triumphalis*, *sceptrum*, *statua*, *sacrificia et cetera triumphantium insignia.* Conf. Dio 54, 24. Fabric. ad Dion. 56, 17. interpretes ad Sueton. Aug. 38. — *De bello civili* est in Guelf. edd. Put. Ber. In Flor. et ed. pr. *de bello civilium*, unde Iac. Gronovius coniiciebat *de bello civili non data.*

in Sarmatas] Videtur respici ad repulsionem Dacorum, de qua dictum Hist. 3, 46.

respexere: restitui] Haec scriptura est a Rhenano profecta. Furia e Flor. enotavit *respere*, quod convenit cum scriptura ante Rhenanum vulgata: *respicere restituique.*

[*ita*] *falsa aberant*] Ita Agr. edd. Ryck. Ernest. al. In ceteris edd. et vett. edd. deest *ita*, plena distinctione ante *falsa* facta. Lipsius coniiciebat: *ut honorificam ita adulationis expertem.* Ritterus opinatur, nonnulla huic loco deesse. Non assentior, nam honorifica sententia etiam per adulationem ficta continere poterat.

attollebatur] Ita Flor. et ed. pr. pro *attollebantur*, quod usque ad Ryckium in editionibus haesit. „Quod Lipsius quaerit, quid sit, in quo Helvidius offenderit: mihi videtur in iis, quae inferius perscribuntur; primo, cum eligi, non sortiri legatos censuisset praeter mores; secundo, cum aerarii impensarumque curam senatui delegaret, non principi reservaret; tertio, de Capitolio restituendo. Ex quibus sententiis nulla comprobata, atque in iis principem ac nonnullos etiam senatorum, qui adversi fuerant, offendit, quamvis apud senatum gloriam adeptus incorrupta libertate.“ *Pich.*

V. **Res poscere videtur, quia iterum in mentionem incidimus viri saepius memorandi, ut vitam studiaque eius, et quali fortuna sit usus, paucis repetam. Helvidius Priscus** 2 **Terracinae municipio, Cluvio patre, qui ordinem primipili duxisset, ingenium illustre altioribus studiis iuvenis admodum dedit, non ut plerique, ut nomine magnifico segne otium velaret, sed quo firmior adversus fortuita rem publicam capesseret. doctores sapientium secutus est, qui sola bona,** 3 **quae honesta, mala tantum, quae turpia, potentiam, nobilitatem ceteraque extra animum neque bonis neque malis annumerant. quaestorius adhuc a Paeto Thrasea gener delectus** 4 **e moribus soceri nihil aeque ac libertatem hausit, civis, senator, maritus, gener, amicus, cunctis vitae officiis aequabilis, opum contemptor, recti pervicax, constans adversus metus.**

VI. **Erant quibus appetentior famae videretur, quando etiam sapientibus cupido gloriae novissima exuitur. ruina soceri in exsilium pulsus, ut Galbae principatu rediit, Marcellum Eprium delatorem Thraseae accusare aggreditur. ea** 2 **ultio, incertum maior an iustior, senatum in studia diduxerat: nam si caderet Marcellus, agmen reorum sternebatur. primo minax certamen, et egregiis utriusque orationibus testatum.**

Cap. 5. *quia iterum*] De Helvidio Prisco primum dixit Hist. 2, 91.

Terracinae municipio] Cdd. et edd. ante Bipont. et Oberl. post *Priscus* addunt *regione Italiae.* Lipsius admonitionibus Vertranii et Ferretti commotus sententiae utcunque fulciendae inseruit *septima.* Walthero persuasum est in vocabulo *regione* latere nomen municipii plane diversi a Terracina, verbaque sequentia poni in appositione et veram esse scripturam codicis Flor. *Italiae Carecinae municipio.* Sunt *Caricini* sive *Caracini* pars Samnitium. Conf. Cellar. G. A. lib. 2. c. 9. p. 862. In Flor. *Carecinae* legi, annotat Bekkerus; ceteri codices vehementer variant.

qui ordinem primipili duxisset,] I. e. qui centurio primipilaris fuisset. Particula *ut* ante *nomine* in Flor. et ed. pr. deest.

sapientium] Ita Flor., *sapientum* ed. pr. et Bud. Illud cum Walthero pro *sapientiae*, quod Bekkerus et Ritterus retinuerunt, revocavi. Helvidius secutus est doctores ex illorum philosophorum ordine, qui —. Agric. 2. *expulsis sapientiae professoribus.* Ad verba *qui sola bona* ex verbo *adnumerant* intelliges, *numerant, habent.*

Cap. 6. *quando — exuitur*] Plato ap. Athenaeum XI, 116. p. 507. D. ἔσχατον τὸν τῆς δόξης χιτῶνα ἐν τῷ θανάτῳ αὐτῷ ἀποδυόμεθα. Agric. 9.

ruina — pulsus] De Paeti Thraseae ruina vid. Annal. 16. et Walch. ad Agric. 2.

rediit,] Apollonia quo in exsilium concesserat. Scholiast. ad Iuvenal. 5, 36. De *Marcello Eprio* Ann. 16, 22. 28.

in studia diduxerat] Hist. 2, 68. *iis qui ad spectandum convenerant in studia diductis.*

testatum] Rhenanus e Bud. scripsit *certatum*, et ita est editum usque ad Lipsium. Verbum *testatum* Waltherus eo refert, quod illius certaminis testimonia superfuerint in egregiis utriusque orationibus,

mox dubia voluntate Galbae, multis senatorum deprecantibus, omisit Priscus, variis, ut sunt hominum ingenia, sermonibus 3 moderationem laudantium aut constantiam requirentium. Ceterum eo senatus die, quo *de imperio Vespasiani* censebant, placuerat *mitti ad principem legatos*. hinc inter Helvidium et Eprium acre iurgium. Priscus *eligi nominatim a magistratibus iuratis*, Marcellus *urnam* postulabat; quae consulis designati sententia fuerat.

VII. Sed Marcelli studium proprius rubor excitabat, ne aliis electis posthabitus crederetur. paullatimque per altercationem ad continuas et infestas orationes provecti sunt, quaerente Helvidio, *quid ita Marcellus iudicium magistratuum pavesceret? esse illi pecuniam et eloquentiam, quis multos* 2 *anteiret, ni memoria flagitiorum urgeretur. sorte et urna mores non discerni: suffragia et existimationem senatus reperta, ut in cuiusque vitam famamque penetrarent. pertinere ad utilitatem rei publicae, pertinere ad Vespasiani honorem, occurrere illi, quos innocentissimos senatus habeat, qui ho-* 3 *nestis sermonibus aures imperatoris imbuant. fuisse Vespasiano amicitiam cum Thrasea, Sorano, Sentio: quorum accusatores etiamsi puniri non oporteat, ostentari non debere. hoc senatus iudicio velut admoneri principem, quos probet, quos reformidet. nullum maius boni imperii instrumentum* 4 *quam bonos amicos esse. satis Marcello, quod Neronem in exitium tot innocentium impulerit. frueretur praemiis et impunitate, Vespasianum melioribus relinqueret.*

VIII. Marcellus *non suam sententiam impugnari, sed consulem designatum censuisse* dicebat, *secundum vetera exempla, quae sortem legationibus posuissent, ne ambitioni*

---

quae adessent Tacito. At orationum praestantia nunquam est pro testimonio, minax esse aliquod certamen. Aptius quam *testatum* est *agitatum, tractatum.* Sed cum paulo post referatur, Priscum illud certamen omisisse, verbum requiritur, quo declaretur certaminis initium, atque huiusmodi verbum est *contestatum.* Gloss. *Lites contestatae,* αἱ ἀρχὴν λαβοῦσαι ἐν δικαστηρίῳ δίκαι ἐξ ἀντικαθεστώτων.

Cap. 7. *urgeretur*] Ita Flor. Lipsius ut ed. pr. *urgeret,* quod Pichena expulit.

ut in cuiusque] Ita Flor. ed. pr. Alii cdd. et edd. ad Pichenam *ut uniuscuiusque.* — Paulo post pro *imbuant* in ed. pr. est *imbuerent.* De verbo *imbuere* vid. ad Hist. I, 5. 3, 15.

Sentio] Reposuit Lipsius e libris scriptis, in quibus etiam Flor., pro *Senecione.*

amicos esse. satis] Waltherus cum Rhenano interpungit: *amicos. esse satis.*

Cap. 8. *secundum vetera*] Ita Flor. edd. Rhen. al. Alii cdd. pro *sed* exhibent *secundum,* et ed. pr. *sed secundum.*

aut inimicitiis locus foret. nihil evenisse, cur antiquitus 2 *instituta exolescerent, aut principis honor in cuiusquam contumeliam verteretur; sufficere omnes obsequio. id magis vitandum, ne pervicacia quorundam irritaretur animus novo principatu suspensus et vultus quoque ac sermones omnium circumspectans. se meminisse temporum, quibus natus sit,* 3 *quam civitatis formam patres avique instituerint; ulteriora mirari, praesentia sequi; bonos imperatores voto expetere, qualescunque tolerare. non magis sua oratione Thraseam* 4 *quam iudicio senatus afflictum: saevitiam Neronis per eiusmodi imagines illusisse, nec minus sibi anxiam talem amicitiam quam aliis exsilium. denique constantia, fortitudine, Catonibus et Brutis aequaretur Helvidius: se unum esse ex illo senatu, qui simul servierit. suadere etiam Prisco, ne* 5 *supra principem scanderet; ne Vespasianum senem triumphalem, iuvenum liberorum patrem, praeceptis coerceret. quomodo pessimis imperatoribus sine fine dominationem, ita quamvis egregiis modum libertatis placere.* haec magnis 6 utrimque contentionibus iactata diversis studiis accipiebantur. vicit pars, quae sortiri legatos malebat, etiam mediis patrum annitentibus retinere morem. et splendidissimus quisque eodem inclinabat, metu invidiae, si ipsi eligerentur.

IX. Secutum aliud certamen. praetores aerarii (nam tum a praetoribus tractabatur aerarium) *publicam paupertatem* questi *modum impensis* postulaverant. eam curam consul designatus ob magnitudinem oneris et remedii difficultatem principi reservabat: Helvidius *arbitrio senatus agendum* cen- 2 suit. cum perrogarent sententias consules, Vulcatius Tertullinus tribunus plebis intercessit, *ne quid super tanta re principe absente statueretur.* censuerat Helvidius *ut Capi-* 3 *tolium publice restitueretur, adiuvaret Vespasianus.* eam sententiam modestissimus quisque silentio, deinde oblivio transmisit: fuere, qui et meminissent.

---

cur antiquitus instituta exolescerent] Cic. ad Att. 1, 19. 3. *atque hoc loco illud non queo praeterire, quod cum de consularibus mea prima sors exisset, una voce senatus frequens retinendum me in urbe censuit.* Dio 59, 23. πρέςβεις τε ἐπ' αὐτοῖς ἄλλους κλήρῳ καὶ τὸν Κλαύδιον αἱρετὸν ἔπεμψαν.

quorundam] Ita Flor. ed. pr. Alii *cuiusquam* vel *quoiusquam.*

illusisse] In edd. inde a Puteolano est *illuxisse.* Genuinum, quod etiam in Flor. et ed. pr. exstat, Lipsius restituit.

anxia amicitia] Est quae anxios reddit metu mali.

Cap. 9. *a praetoribus tractabatur aerarium*] Augustus curam aerarii a quaestoribus urbanis ad praetorios praetoresve transtulit (Suet. Aug. 36); reddiderat collegio quaestorum Claudius (Suet. Claud. 24), unde quaestores aerarii ap. Tacitum Ann. 13, 28. 29. Conf. Dio 53, 2. 32.

perrogarent] Ita Flor. ed. pr. Alii *prorogarent.*

X. Tum invectus est Musonius Rufus in *Publium Celerem*, *a quo Baream Soranum falso testimonio circumventum* arguebat. ea cognitione renovari odia accusationum videbantur. 2 sed vilis et nocens reus protegi non poterat: quippe Sorani sancta memoria; Celer professus sapientiam, dein testis in Baream, proditor corruptorque amicitiae cuius se magistrum 3 ferebat. proximus dies caussae destinatur. nec tam Musonius aut Publius quam Priscus et Marcellus ceterique, motis ad ultionem animis, exspectabantur.

XI. Tali rerum statu, cum discordia inter patres, ira apud victos, nulla in victoribus auctoritas, non leges, non princeps in civitate essent, Mucianus urbem ingressus cuncta simul in se traxit. fracta Primi Antonii Varique Arrii potentia, male dissimulata in eos Muciani iracundia, quamvis 2 vultu tegeretur. sed civitas rimandis offensis sagax verterat se transtuleratque. ille unus ambiri, coli. nec deerat ipse, stipatus armatis, domos hortosque permutans, apparatu, incessu, excubiis, vim principis amplecti, nomen remittere. 3 plurimum terroris intulit caedes Calpurnii Galeriani. is fuit filius G. Pisonis, nihil ausus: sed nomen insigne et decora ipsi iuventa rumore vulgi celebrabantur, erantque in civitate adhuc turbida et novis sermonibus laeta qui principatus in-4 anem ei famam circumdarent. iussu Muciani custodia militari cinctus, ne in ipsa urbe conspectior mors foret, ad quadragesimum ab urbe lapidem, via Appia, fuso per venas sanguine,

---

Cap. 10. *in Publium Celerem*] Publius Egnatius Celer ex testibus in Baream Soranum productis praecipuus. Ann. 16, 32. — Iuvenalis 3, 116. *Stoicus occidit Baream delator amicum discipulumque Senex*. Scholiastes Iuvenalis: *Egnatius philosophus filiam Bareae Sorani, cum ipsius ad magicam descendisset hortatu, Neroni detulit*.

corruptorque amicitiae cuius — ferebat] Hanc omnium librorum scripturam cum Walthero et Bachio retinuimus. Pichena, etiam Bekkerus et Ritterus de Lipsii coniectura scripserunt *corruptorque amici et cuius*. — Dicitur *corruptor amicitiae* philosophus qui amicitiam, cuius colendae praecepta tradit, suis ipse moribus violat prodendo amico. *Corruptor amici* non esse potest nisi qui amici animum moresque depravat; quod ab hoc loco est alienissimum.

proximus dies] Quo res eiusmodi disceptarentur. neque enim aut proxime secutus dies erat, neque simpliciter proximus patrum conventus. *Savil.*

motis ad ultionem animis] Sic locum emendavit Lipsius. Antea e libris scriptis in editionibus legebatur: *motis adulationibus* (in ed. pr. *adulationi*) *animis*.

Cap. 11. *patres*] Ita Guelf., ut lectionem codd. et edd. *partes* primus Mercerus emendavit. Paulo post *princeps* etiam Flor. et ed. pr. praebent. Ante Pichenam *principes* legebatur.

amplecti] Ita Flor. ed. pr. Alii *complecti*.

nomen remittere] Est non usurpare.

exstinguitur. Iulius Priscus praetoriarum sub Vitellio cohortium praefectus se ipse interfecit, pudore magis quam necessitate. Alphenus Varus ignaviae infamiaeque suae superfuit. Asiaticus enim (is libertus) malam potentiam servili supplicio expiavit. 5

XII. Iisdem diebus crebrescentem cladis Germanicae famam nequaquam maesta civitas excipiebat; *caesos exercitus, capta legionum hiberna, descivisse Gallias*, non ut mala loquebantur. id bellum quibus caussis ortum, quanto externarum sociarumque gentium motu flagraverit, altius expediam. Batavi, 2 donec trans Rhenum agebant, pars Chattorum, seditione domestica pulsi extrema Gallicae orae vacua cultoribus simulque insulam inter vada sitam occupavere, quam mare Oceanum a fronte, Rhenus amnis tergum ac latera circumluit; nec opibus Romanis, societate validiorum attriti viros tantum armaque imperio ministrant. diu Germanicis bellis exerciti, 3 mox aucta per Britanniam gloria, transmissis illuc cohortibus,

---

se ipse] Sic Flor. Alii, etiam ed. pr. *se ipsum*.

Alfenus Varus] Fuit praetorii praefectus. Vid. Hist. 3, 36.

is libertus] Distinximus locum, ut post Puteolanum plurimi editores, etiam Waltherus et Bekkerus. Ritterus verba *is libertus* ut interpolata uncis inclusit. Ernestius ex ed. pr. scripserat: *Asiaticus enim libertus*. De Asiatico vid. 2, 57.

Cap. 12. *cladis Germanicae*] Vid. Hist. 3, 46.

hiberna] Rhenanus e Bud. *castra hiberna*. Pichena motus auctoritate cd. Flor. *castra* rursus expunxit.

id bellum] Breviter describit Iosephus B. I. 7, 4. 2.

de Batavis] Conf. notata ad German. c. 29.

inter vada sitam] Ita primus e codicibus edidit Puteolanus, cuius scripturam Waltherus, Bekkerus, Ritterus revocarunt. In Flor. *iuvata sit an*, in ed. pr. *vocata sit an*. Alii aliter, omnes corrupte. Diversissimae coniecturae sunt excogitatae. Lipsius volebat *insulam Vahali assitam*, Heinsius *in Vahali sitam*, Colerus *insulam Batavam*, Ryckius *insulam Bataviam*, Grotius *insulam vacantem*, Bipontini *insulam Batavam a se dictam*. Dio 55, 24. οἷς τὸ τῶν Βαταούων ἀπὸ τῆς Βαταούας τῆς ἐν τῷ Ῥήνῳ νήσου ὄνομα. Conf. Tacit. Ann. 2, 6.

mare Oceanum] Ita Guelf. edd. pr. Puteol. al. De Flor. nihil adnotatum. Alii *Oceanus*. Bekkerus, Waltherus, Ritterus *Oceanum*.

nec opibus Romanis, societate validiorum] Ita Flor. Alii *societateve aliorum*. Pichena *nec opibus, Romanorum societate vel aliorum*. In Vat. et ed. pr. *societate ve aliorum astricti*. Oberlinus de Coleri sententia: *nec opibus societate validiorum attriti*. Mihi verum vidisse videntur, qui vocem *Romanis* eiiciunt, Colerus, Oberlinus, Ricklefsius. *Opes Batavorum* sunt omnis generis copiae, exceptis viris armisque, opponunturque inter se *opes* et *viri armaque*. Vox autem *Romanis* e margine, ubi ad vocabulum *validiorum* adscriptum esset Rom., in textum videtur esse illata. Cap. 17. Batavi dicuntur *tributorum expertes*. Hist. 5, 25. *sibi non tributa, sed virtutem et viros indici*. Opes igitur eorum non erant attritae. Conf. notata ad German. 29.

aucta] Hoc vocabulum exstat in Flor et ed. pr., non apparet in aliis cdd. edd. Put. al. De re conf. Agric. 18. 36. Dio 60, 20.

quas vetere instituto nobilissimi popularium regebant. erat et domi delectus eques, praecipuo nandi studio, arma equosque retinens integris turmis Rhenum perrumpere.

XIII. Iulius Paulus et Claudius Civilis, regia stirpe, multo ceteros anteibant. Paulum Fonteius Capito falso rebellionis crimine interfecit. iniectae Civili catenae, missusque ad Neronem et a Galba absolutus sub Vitellio rursus discrimen adiit, flagitante supplicium eius exercitu. inde caussae irarum 2 spesque ex malis nostris. sed Civilis ultra quam barbaris solitum ingenio sollers, et *Sertorium se* aut *Hannibalem* ferens simili oris dehonestamento, ne ut hosti obviam iretur, si a populo Romano palam descivisset, Vespasiani amicitiam studiumque partium praetendit, missis sane ad eum Primi Antonii litteris, quibus *avertere accita Vitellio auxilia et* 3 *tumultus Germanici specie retentare legiones* iubebatur. eadem Hordeonius Flaccus praesens monuerat, inclinato in Vespasianum animo et rei publicae cura, cui excidium adventabat, si redintegratum bellum et tot armatorum milia Italiam irrupissent.

XIV. Igitur Civilis desciscendi certus, occultato interim altiore consilio, cetera ex eventu iudicaturus, novare res hoc modo coepit. iussu Vitellii Batavorum iuventus ad delectum vocabatur, quem suapte natura gravem onerabant ministri avaritia ac luxu, senes aut invalidos conquirendo, quos pretio 2 dimitterent. rursus impubes, sed forma conspicui (et est

---

perrumpere] Pichenae videtur deesse *suetus, solitus, exercitus,* aut legendum *perrumpens.* Non opus. *Perrumpere* i. q. perrumpebat, perrumpere solebat.

Cap. 13. *Iulius Paullus et Claudius Civilis*] Fuerunt fratres. Hist. 1, 59. Claudius Civilis appellatur *Iulius Civilis.* Videntur motae a Vindice per Gallias turbae in Batavis spem libertatis recuperandae excitasse, unde factum, ut uterque frater in rebellionis suspicionem inciderent.

adiit] Ita Rhenanus e Bud. scripsit. Bekkerus *adit,* quod ed. pr. habet, dedit.

ultra quam barbaris solitum] Gruterus coniicit *ultra barbarum ingenio solers.* — Et Sertorius et Hannibal altero oculo privatus fuit. Liv. 22, 2. Plut. Sert. 1.

avertere] Ita cdd. edd. Put. Ber. In Flor. et ed. pr. *averteret,* ibidemque *Vitellio* sine praepositione *a.* — De *litteris* vid. infra cap. 32.

Hordeonius Flaccus] Legatus superioris exercitus in Germania (Hist. 1, 9.), ad Rheni ripae curam a Vitellio relictus (Hist. 2, 57. 97.).

redintegratum] Est in Flor. et Bud., in ed. pr. *reintegratum,* in aliis cdd. et edd. *redintegrandum.*

Cap. 14. *desciscendi certus*] Ita Flor. ed. pr. In Bud. *discidii,* unde Rhenanus locum ita edidit: *Igitur civilis dissidii* (h. e. belli civilis, quod Romae erat) *certus* (int. Claudius Civilis).

iudicaturus] I. q. decreturus, constituturus.

impubes] Ita Flor. ed. pr. Alii *impuberes.*

plerisque procera pueritia) ad stuprum trahebantur. hinc invidia; et compositae seditionis auctores perpulere, ut delectum abnuerent. Civilis primores gentis et promptissimos vulgi, specie epularum sacrum in nemus vocatos, ubi nocte ac laetitia incaluisse videt, a laude gloriaque gentis orsus iniurias et raptus et cetera servitii mala enumerat. *neque* 3 *enim societatem, ut olim, sed tamquam mancipia haberi. quando legatum, gravi quidem comitatu et superbo cum imperio, venire? tradi se praefectis centurionibusque; quos ubi spoliis et sanguine expleverint, mutari, exquirique novos sinus et varia praedandi vocabula. instare delectum, quo liberi a parentibus, fratres a fratribus velut supremum dividantur. nunquam magis afflictam rem Romanam, nec aliud in hibernis* 4 *quam praedam et senes. attollerent tantum oculos, et inania legionum nomina ne pavescerent. at sibi robur peditum equitumque, consanguineos Germanos, Gallias idem cupientes. ne Romanis quidem ingratum id bellum, cuius ambiguam fortunam Vespasiano imputaturos: victoriae rationem non reddi.*

XV. Magno cum assensu auditus, barbaro ritu et patriis exsecrationibus universos adigit. missi ad Canninefates qui consilia sociarent. ea gens partem insulae colit, origine, lingua, virtute par Batavis; numero superantur. mox occultis 2 nuntiis pellexit Britannica auxilia, Batavorum cohortes missas

---

compositae] Ita ed. pr. Multi cdd. et edd. ante Ernestium *compositi*. Sed ii quibuscum convenit, ut sint seditionis auctores, dici non possunt *compositi auctores;* rectissime autem appellantur *compositae seditionis auctores*, die eine verabredete Empörung zuerst zum Ausbruche bringen.

societatem] I. e. coniunctionem sociorum. Intellige *esse*.

centurionibusque] Nonnulli cdd. *centurionibus*. Ad verba *novos sinus* conf. Hist. 2, 92. *abditis pecuniis per occultos aut ambiguos sinus.* — Verba *instare delectum* sunt referenda ad delectum, quem abnuebant.

inania legionum nomina] Hoc tempore sex fuerunt legiones non integrae, aut potius *legionum nomina*, ut hic vocantur: in superiori Germania ad Magontiacum duae, *quarta Macedonica* et *octava decima* alias *duo et vicesima*, praeter octo Batavorum cohortes; in Germania inferiori ad Bonnam *prima legio*, et infra Bonnam ad Novesium *sexta decima*, et paulo versus illam partem longius ad Vetera *quinta et quinta decima*, utriusque duce Mummio Luperco. ultimas duas hoc bellum penitus consumpserat, castris solo aequatis. *Savil.*

at sibi robur] Ita Flor., *et sibi robur* Bud., *esse sibi robur* alii cdd. et edd. ad Bipontinos.

imputaturos] Si fortuna hoc bello esset ambigua, simulare poterant Batavi, pro Vespasiano se contra Vitellium arma sumpsisse et ita illius gratiam demeruisse.

Cap. 15. *adigit*] Sc. sacramento, ut infra c. 31.

Canninefates] Ursinus censet ex antiqua inscriptione ubique apud Tacitum *Cannanefates* legendum esse. Vid. ad Annal. 4, 73.

in Germaniam, ut supra retulimus, ac tum Magontiaci agentes. erat in Canninefatibus stolidae audaciae Brinno, claritate natalium insigni. pater eius multa hostilia ausus Gaianarum 3 expeditionum ludibrium impune spreverat. igitur ipso rebellis familiae nomine placuit, impositusque scuto more gentis et sustinentium humeris vibratus dux deligitur. statimque accitis Frisiis (transrhenana gens est) duarum cohortium hiberna, proxima occupatu, Oceano irrumpit. nec praeviderant impetum hostium milites; nec, si praevidissent, satis virium ad 4 arcendum erat. capta igitur et direpta castra. dein vagos et pacis modo effusos lixas negotiatoresque Romanos invadunt. simul excidiis castellorum imminebant; quae a praefectis cohor-5 tium incensa sunt, quia defendi nequibant. signa vexillaque et quod militum in superiorem insulae partem congregantur, duce Aquillio primipilari, nomen magis exercitus quam robur: quippe viribus cohortium abductis Vitellius e proximis Nerviorum Germanorumque pagis segnem numerum armis oneraverat.

XVI. Civilis dolo grassandum ratus incusavit ultro praefectos, *quod castella deseruissent: se cum cohorte, cui praeerat, Canninefatem tumultum compressurum; illi sua quisque hiberna*

---

ut supra retulimus] Hist. 2, 69. ceterum cohortes Batavorum sunt ipsa Britannica auxilia, quod olim in Britannia auxiliorum nomine militaverant. *Ern.* Vid. supra ad c. 12.

Brinno] Ita Flor. Alii *Brino*, *Brinio*, *Brenno*, *Brumo*. Lipsio *Bruno* verius videtur esse. Pro *insigni* videtur *insignis* esse scribendum.

Gaianarum expeditionum] Conf. Agric. 13. Germ. 37. Suet. Cal. 43 sqq. Dio 59, 21 sqq.

nomine] Est haec Lipsii emendatio, quam cum Bekkero et Rittero amplexi sumus. Waltherus ex pluribus cdd. et veteribus edd. posuit *omine*. In Flor. Bud. et ed. pr. est *homine*.

impositus scuto] Conf. Grimmii Antiquitt. iuris Germ. p. 234 sq. — De *Frisiis* vid. notata ad Germ. 34. p. 129.

proxima occupatu] Hanc Lipsii emendationem primus recepit Pichena, ante quem edebatur *proximo occupato Oceano*. In Flor. et ed. pr. *proxima occupata*.

pacis modo effusos] Scil. e castris. Liv. 5, 8. *minus militum periit, quia praeter aegros lixarum in modum omnes per agros vicinasque urbes negotiabantur.*

excidiis — imminebant] Hist. 3, 76. *Vitellius — excidio Terracinae imminebant.* 4, 18. *ditissimarum nationum regno imminebat.*

in superiorem insulae partem] Propius Vetera duabus insessa legionibus, quinta et quinta decima. *Savil.* Nonnulli cdd. veteresque edd. *in superiore — parte.*

quippe viribus cohortium abductis] Sic cdd. Flor. et alii. Ed. pr. *quam robur, quibus viribus cohortium adductis Vitelliis ex primis nerviorum* etc. In Bud. *quam robur cohortium abductis*: desunt verba *quippe viribus.* Inde fecit Rhenanus: *quam robur, cohortibus abductis.* — De *Nerviis* vid. ad Germ. 28. — *Germani* h. l. sunt *Tungri*. Vid. ad Germ. 2.

Cap. 16. *compressurum*] Ita ed. pr. Rhen. Alii *oppressurum*.

repeterent. subesse fraudem consilio et dispersas cohortes 2 facilius opprimi, nec Brinnonem ducem eius belli, sed Civilem esse patuit, erumpentibus paulatim indiciis, quae Germani, laeta bello gens, non diu occultaverant. ubi insidiae parum 3 cessere, ad vim transgressus Canninefates, Frisios, Batavos propriis cuneis componit. directa ex diverso acies haud procul a flumine Rheno, et obversis in hostem navibus, quas incensis castellis illuc appulerant. nec diu certato Tungrorum cohors 4 signa ad Civilem transtulit; perculsique milites improvisa proditione a sociis hostibusque caedebantur. eadem etiam navibus perfidia. pars remigum e Batavis, tamquam imperitia, officia 5 nautarum propugnatorumque impediebant. mox contra tendere, et puppes hostili ripae obiicere. ad postremum gubernatores centurionesque, nisi eadem volentes, trucidant donec universa quattuor et viginti navium classis transfugeret aut caperetur.

XVII. Clara ea victoria in praesens, in posterum usui; armaque et naves, quibus indigebant, adepti magna per Germanias Galliasque fama *libertatis auctores* celebrabantur. Germaniae statim misere legatos auxilia offerentes. Galliarum 2 societatem Civilis arte donisque affectabat, captos cohortium praefectos suas in civitates remittendo, cohortibus, abire an manere mallent, data potestate. manentibus honorata militia, digredientibus spolia Romanorum offerebantur. simul secretis 3 sermonibus admonebat *malorum quae tot annis perpessi miseram servitutem falso pacem vocarent. Batavos, quamquam tributorum expertes, arma contra communes dominos cepisse. prima acie fusum victumque Romanum. quid si Galliae iugum* 4 *exuant? quantum in Italia reliquum? provinciarum sanguine provincias vinci. ne Vindicis aciem cogitarent: Batavo equite protritos Aeduos Arvernosque; fuisse inter Verginii auxilia Belgas, vereque reputantibus Galliam suismet viribus*

---

nec Brinnonem — patuit] Ed. pr. *nec Brinonem esse ducem belli: sed Civilem eis patuit.*

propriis cuneis] Canninefates, Frisios, Batavos per cuneos ita composuit, ut singularum nationum cuneis non etiam alii interessent.

ex diverso] I. q. ex adverso, a Romanis, ut 3, 73. „Acies, ut videtur, occurrere prope locum, qui nunc dicitur *Kuilenburg, dans l'isle de Betune.*“ *Brot.*

nisi eadem volentes] *Nisi* semper designat exceptionem.

Cap. 17. *Aeduos Arvernosque*] Aedui in Gallia inter Ligerim et Ararim mature Romanorum socii facti sunt. Ann. 11, 25. *Arverni* populus Celticus et validus in Arvernia. Caesar B. G. 7, 8. Iidem dicti *fratres populi R.* Lucan. 1, 426. *Arvernique ausi Latio se fingere fratres sanguine ab Iliaco populi.*

vereque reputantibus] Hist. 3, 8. *reputantibus illic Caecinam genitum.* Agric. 11. *in universum tamen aestimanti.* German. 6. *in universum aestimanti.* Herodot. 1, 14. ἀληθέϊ δὲ λόγῳ χρεωμένῳ οὐ Κορυν-

5 *concidisse. nunc easdem omnium partes, addito, si quid militaris disciplinae in castris Romanorum viguerit. .esse secum veteranas cohortes, quibus nuper Othonis legiones pro-*
6 *cubuerint. servirent Syria Asiaque et suetus regibus Oriens: multos adhuc in Gallia vivere ante tributa genitos. nuper certe caeso Quintilio Varo pulsam e Germania servitutem, nec Vitellium principem, sed Caesarem Augustum bello pro-*
7 *vocatum. libertatem natura etiam mutis animalibus datam virtutem proprium hominum bonum. deos fortioribus adesse. proinde arriperent vacui occupatos, integri fessos. dum alii Vespasianum, alii Vitellium foveant, patere locum adversus utrumque.*

XVIII. Sic in Gallias Germaniasque intentus, si destinata provenissent, validissimarum ditissimarumque nationum regno imminebat. at Flaccus Hordeonius primos Civilis conatus per
2 dissimulationem aluit. ubi *expugnata castra*, *deletas cohortes*, *pulsum Batavorum insula Romanum nomen*, trepidi nuntii afferebant, Munium Lupercum legatum (is duarum legionum
3 hibernis praeerat) *egredi adversus hostem* iubet. Lupercus legionarios e praesentibus, Ubios e proximis, Treverorum equites haud longe agentes raptim transmisit, addita Batavorum ala, quae iam pridem corrupta fidem simulabat, ut
4 proditis in ipsa acie Romanis maiore pretio fugeret. Civilis

---

θίων τοῦ δημοσίου ἐστὶν ὁ θησαυρός. Plat. Phaed. 59. A. ὡς εἰκὸς ἂν δόξειεν εἶναι παρόντι πένθει. Conf. de huius generis dativo *Fossii* progr. cit. p. 42 sq. *Bernhardy* syn. gr. ling. p. 82. *Wentzelii* diss. de genitivo et dativo ling. gr. quos absolutos vocant. Vratislav. 1828.

Othonis legiones procubuerint] Hist. 2, 43. 66.

ante tributa genitos] Tributa imposita sunt ab Augusto 727. septimum consule. Conf. Ann. 1, 33. „Tributis origo annis fere centum viginti ante, ut Gallia tum aluisse videatur homines senii provectissimi.“ *Savil.*

hominum] Ita Flor. ed. pr. Alii *hominis*, idque ad I. Gronovium editum est.

Cap. 18. *validissimarum ditissimarumque nationum*] *Validissimarum*, Germanorum, *ditissimarum*, Gallorum. Ann. 11, 18. *Gannascus Gallorum maxime oram vastabat, non ignarus dites et imbelles esse.* Add. Ann. 3, 46.

per dissimulationem] I. e. per simulatam ignorantiam. Conf. infra c. 24. In proximis orationis color similis est Virgil. Aen. 5. 664 sq. *nuntius Anchisae — incensas perfert naves Eumelus.*

Munium] Sic Flor., retinuerunt Bekkerus et Ritterus. *Mummium* expressit Ryckius e Ms. Agr. et lapidibus Capitolinis, idque post alios etiam Waltherus amplexus est. „*Munius* s. *Mummius* praefectus fuit castris, quibus nomen *Vetera*, in quibus duae legiones (quinta et quinta decima, cap. 35.), quarum alterius legatus erat ipse, alterius Numisius Rufus, tendebant.“ *Ryck.*

ut — maiore pretio fugeret] Hist. 1, 12. *cum apud infirmum et credulum minore metu et maiore praemio peccaretur.*

captarum cohortium signis circumdatus, ut suo militi recens gloria ante oculos, et hostes memoria cladis terrerentur, matrem suam sororesque, simul omnium coniuges parvosque liberos consistere a tergo iubet, hortamenta victoriae vel pulsis pudorem. ut virorum cantu, feminarum ululatu sonuit 5 acies, nequaquam par a legionibus cohortibusque redditur clamor. nudaverat sinistrum cornu Batavorum ala transfugiens statimque in nos versa. sed legionarius miles, quamquam rebus trepidis, arma ordinesque retinebat. Ubiorum Treve- 6 rorumque auxilia, foeda fuga dispersa, totis campis palantur. illuc incubuere Germani; et fuit interim effugium legionibus in castra quibus *Veterum* nomen est. praefectus alae Bata- 7 vorum Claudius Labeo, oppidano certamine aemulus Civili, ne interfectus invidiam apud populares vel, si retineretur, semina discordiae praeberet, in Frisios avehitur.

XIX. Iisdem diebus Batavorum et Canninefatium cohortes, cum iussu Vitellii in urbem pergerent, missus a Civile nuntius assequitur. intumuere statim superbia ferociaque, et *pretium itineris donativum*, *duplex stipendium*, *augeri equitum numerum*, promissa sane a Vitellio, postulabant, non ut assequerentur, sed caussam seditioni. et Flaccus multa conce- 2 dendo nihil aliud effecerat quam ut acrius exposcerent, quae sciebant negaturum. spreto Flacco inferiorem Germaniam petivere, ut Civili iungerentur. Hordeonius adhibitis tribunis centurionibusque consultavit, *num obsequium abnuentes vi coerceret.* mox insita ignavia et trepidis ministris, quos am- 3 biguus auxiliorum animus et subito delectu suppletae legiones angebant, statuit continere intra castra militem. dein poeni- 4

---

hortamenta — pudorem] Vid. ad Hist. 1, 44. De re Germ. 7. 8.
ut — sonuit acies] Conf. Germ. 3. — Livius 4, 37. *clamor indicium primum fuit, quo res inclinatura esset, excitatior crebriorque ab hoste sublatus, ab Romanis dissonus, impar, segnius saepe iteratus incerto tenore prodidit pavorem animorum.*

Cap. 19. *Batavorum et Canninefatium cohortes*] Erant octo Batavorum et Canninefatium cohortes, XIV legionis auxilia (1, 59), in Vitellii exercitu, qui e Germania inferiori eius iussu in Italiam ad auxilium ferendum pergebat. Has inter et quartadecumanos vetus erat discordia, ob quam Vitellius eas in Germaniam remisit (Hist. 2, 69. 4, 15.). Tendebant ad Magontiacum. Ad eas Civilis initio statim motus, ut ad defectionem pelliceret, nuntium miserat. Prius tamen quam hic ad eas pervenisset, alter Vitellii nuntius in urbem eas exciverat. Quo in itinere ab Civile missus nuntius eas est assecutus. Hist. 1, 59. 2, 27. 66.
duplex stipendium] Tacit. Ann. 1, 17. *denis in diem assibus animam et corpus aestimari.* Suet. Aug. 49. De stipendio tempore liberae reipublicae conf. Polyb. 6, 39.
exposcerent] Agr. *expostularent.* Ita Hist. 3, 83.
suppletae legiones] Magontiaci tum duas habuit legiones Hordeonius, IV et XVIII, alias XXII. *Savil.*

tentia, et arguentibus ipsis qui suaserant, tamquam secuturus scripsit Herennio Gallo legionis primae legato, qui Bonnam obtinebat, ut *arceret transitu Batavos: se cum exercitu tergis* 5 *eorum haesurum.* et opprimi poterant, si hinc Hordeonius inde Gallus motis utrimque copiis medios clausissent. Flaccus omisit inceptum, aliisque litteris Gallum monuit *ne terreret* 6 *abeuntes.* unde suspicio sponte legatorum excitari bellum: cunctaque quae acciderant aut metuebantur, non inertia militis neque hostium vi, sed fraude ducum evenire.

XX. Batavi cum castris Bonnensibus propinquarent, praemisere qui Herennio Gallo mandata cohortium exponeret. *nullum sibi bellum adversus Romanos, pro quibus totiens bellassent: longa atque irrita militia fessis patriae atque otii cupidinem esse. si nemo obsisteret, innoxium iter fore: sin* 2 *arma occurrant, ferro viam inventuros.* cunctantem legatum milites perpulerant, *fortunam proelii experiretur.* tria milia legionariorum et tumultuariae Belgarum cohortes, simul paganorum lixarumque ignava sed procax ante periculum manus, omnibus portis erumpunt, ut Batavos numero impares circum- 3 fundant. illi veteres militiae in cuneos congregantur, densi undique et frontem tergaque ac latus tuti. sic tenuem aciem nostrorum perfringunt. cedentibus Belgis pellitur legio, et 4 vallum portasque trepidi petebant. ibi plurimum cladis: cumulatae corporibus fossae, nec caede tantum et vulneribus, sed ruina et suis plerique telis interiere. victores colonia Agrippinensium vitata nihil cetero in itinere hostile ausi Bonnense proelium excusabant, tamquam petita pace, postquam negabatur, sibimet ipsi consuluissent.

---

tamquam secuturus] Infra c. 25. *tamquam a Magontiaco legiones sequerentur.*

terreret] Hanc cdd. veterumque edd. scripturam pro *teneret*, quod expressit Rhenanus, Pichena restituit.

cunctaque quae] Hanc cd. Flor. scripturam restituit Iac. Gronovius pro Rhenani a cod. Bud., in quo est *qui cunctaque*, monstrata: *quin cuncta quae.*

Cap. 20. *exponeret*] Ita Flor. et ed. pr. Alii, etiam Lipsius habent *exponerent.*

perpulerant, ut — experiretur] Ann. 4, 42. *perpulit, ut — crederet.* Particula *ut*, quae post verba voluntatis nisum exprimentia recte omittitur, hoc loco deesse nequit; nam *perpulerant* est perpellendo effecerant.

tumultuariae cohortes] Sunt raptim conscriptae.

ignava] Ita ex cdd. pro *ignavia* Rhenanus reposuit.

veteres militiae] Ita Flor. ed. pr. Alii cdd. et edd. ad Pichenam *veteris militiae memores.* Ann. 1, 20. *vetus operis et laboris.* 6, 12. *scientiae caerimoniarumque vetus.* — Pro *in cuneos*, quod est in Flor. et ed. pr., alii praebent *in cuneis.*

interiere] Waltherus e Flor. *interire* scripsit.

XXI. Civilis adventu veteranarum cohortium iusti iam exercitus ductor, sed consilii ambiguus et vim Romanam reputans, cunctos qui aderant, in verba Vespasiani adigit, mittitque legatos ad duas legiones quae priore acie pulsae in Vetera castra concesserant, *ut idem sacramentum acciperent.* redditur responsum, *neque proditoris neque hostium se con-* 2 *siliis uti: esse sibi Vitellium principem, pro quo fidem et arma usque ad supremum spiritum retenturos; proinde perfuga Batavus arbitrium rerum Romanarum ne ageret, sed meritas sceleris poenas exspectaret.* quae ubi relata Civili, 3 incensus ira universam Batavorum gentem in arma rapit. iunguntur Bructeri Tencterique et excita nuntiis Germania ad praedam famamque.

XXII. Adversus has belli concurrentes minas legati legionum, Munius Lupercus et Numisius Rufus, vallum murosque firmabant. subversa longae pacis opera, haud procul castris in modum municipii exstructa, ne hostibus usui forent. sed 2 parum provisum ni copiae in castra conveherentur: rapi permisere. ita paucis diebus per licentiam absumpta sunt quae adversus necessitates in longum suffecissent. Civilis medium agmen cum robore Batavorum obtinens, utramque Rheni ripam, quo truculentior visu foret, Germanorum catervis complet, assultante per campos equite. simul naves in ad- 3 versum amnem agebantur. hinc veteranarum cohortium signa, inde depromptae silvis lucisve ferarum imagines, ut cuique

---

Cap. 21. *ut idem sacramentum acciperent*] Dass sie sich auch für den Vespasian vereidigen liessen. Hist. 2, 6. *sacramentum Othonis acceperat uterque exercitus.*

arbitrum] Ita Bekkerus, Waltherus, Ritterus cum Puteolano. At in cd. Flor. ut Ann. 13, 14., exstat *arbitrium.* Vid. supra ad c. 2. — De *Bructeris* et *Tencteris* vide notata ad German. 32. 33.

Cap. 22. *longae pacis opera*] I. e. procestria et quae aedificari ante castra solent usibus lixarum aut advenarum. Me vide Milit. V, 1. *Lips.*

parum provisum ni] „Sed parum prospectum securitati horum castrorum destructis complanatisque procestriis, nisi frumenta et alia victui necessaria, quae in illis occurrebant, ordine collecta intus seponerentur dividerenturque publica diligentia.“ *Ryck.* Recentiores editores excepto Broterio Lipsii mutationem *ut* pro *ni* receperunt. *Rapere* non idem est quod *diripere*, opponiturque verbo *convehere.*

utramque] Haec vox in Bud. deest. Eam Lipsius censet aut inducendam esse, aut *utrimque* scribendum. Pichenam vulgatam ita defendit, ut Civilem dicat in utraque ripa catervas suas explicavisse ad speciem et terrorem, ac fortasse ad commeatum pro tanta multitudine facilius parandum.

depromptae silvis lucisve] Lipsius *lucisque* pro *iugisque* e libris. In ed. pr. *lucisve*, quod placet Grutero et Oberlino. De re conf. ad Germ. 7.

genti inire proelium mos est, mixta belli civilis externique
4 facie obstupefecerant obsessos. et spem oppugnantium augebat amplitudo valli, quod duabus legionibus situm vix quinque milia armatorum [Romanorum] tuebantur. sed lixarum multitudo turbata pace illuc congregata et bello ministra aderat.

XXIII. Pars castrorum in collem leniter exsurgens, pars aequo adibatur. quippe illis hibernis obsideri premique Germanias Augustus crediderat, neque unquam id malorum ut
2 oppugnatum ultro legiones nostras venirent. inde non loco neque munimentis labor additus; vis et arma satis placebant. Batavi Transrhenanique, quo discreta virtus manifestius spectaretur, sibi quaeque gens consistunt, eminus lacessentes.
3 post ubi pleraque telorum turribus pinnisque moenium irrita haerebant et desuper saxis vulnerabantur, clamore atque impetu invasere vallum, appositis plerique scalis, alii per testudinem suorum. scandebantque iam quidam, cum gladiis et armorum incussu praecipitati sudibus et pilis obruuntur, prae-
4 feroces initio et rebus secundis nimii. sed tum praedae cupidine adversa quoque tolerabant. machinas etiam, insolitum sibi, ausi. nec ulla ipsis solertia: perfugae captivique docebant struere materias in modum pontis, mox subiectis

---

mixta belli] Ita Flor. ed. pr. Alii cdd. *iusta*, quod est pro *iuxta*, idque usque ad Pichenam est editum. Etiam I. F. Gronovius Obss. 1, 17. *iuxta* legit et ἐξ ἴσης interpretatur.

armatorum [*Romanorum*]] Vocem *Romanoram*, quae a Bud. abest, Oberlinus delevit, etiam Ritterus. Rhenanus divinat sic legendum esse: *quod duabus legionibus, tum vix quinque milium armatorum, tuebantur.* — *Quod* scil. vallum *tuebantur* Romani *duabus legionibus*, quae vix quinque milium armatorum erant, vix continebant quinque milia armatorum. Mihi quoque *Romanorum*, ut cap. 12. *Romanis*, videtur delendum esse. Supra c. 13. *si — tot armatorum milia Italiam irrupissent.* Ritterus commemorat locos 2, 87. 88. 3, 33.

Cap. 23. *exsurgens*] Sic Flor. ed. pr. Alii *assurgens*, quae nulla videtur esse scripturae diversitas.

neque unquam id malorum] Scil. fore crediderat. Ad *venirent* (pro quo bene nonnulli cdd. praebent *veniretur*) e nomine *Germanias* intelligendum est *Germani.*

labor additus] Virg. Georg. 1, 150. *mox et frumentis labor additus.* — *Satis placebant*, i. e. opinabantur vim et arma sufficere.

haerebant] Nonnulli cdd. et ed. pr. *pendebant*, quod Gruterus praefert.

nimii] Ad illustrandum huius adiectivi usum Pabstius in Eclog. Tac. p. 99. hos locos collegit: Hist. 1, 35. *ignavissimus quisque nimii verbis.* Ann. 2, 34. *Urgulaniae potentia adeo nimia civitati erat.* 3, 65. *foeda et nimia censere.* Agric. 7. *legatis quoque consularibus nimia ac formidolosa erat.* Vell. 2, 32. *Pompeium nimium iam liberae rei publicae.*

struere materias] Ita Flor. et Bud. In ed. pr. *machinas*. Ad verba *in modum pontis* conf. Veget. 4, 17. *de vineis* ibid. c. 15.

rotis propellere, ut alii superstantes tamquam ex aggere proeliarentur, pars intus occulti muros subruerent. sed ex- 5 cussa balistis saxa stravere informe opus. et crates vineasque parantibus adactae tormentis ardentes hastae, ultroque ipsi oppugnatores ignibus petebantur, donec desperata vi verterent consilium ad moras, haud ignari paucorum dierum inesse alimenta et multum imbellis turbae. simul ex inopia proditio et fluxa servitiorum fides ac fortuita belli sperabantur.

XXIV. Flaccus interim cognito castrorum obsidio et missis per Gallias, qui auxilia concirent, lectos e legionibus Dillio Voculae duoetvicesimae legionis legato tradit, ut quam maximis per ripam itineribus celeraret, ipse pavidus, invalidus corpore, invisus militibus. neque enim ambigue fre- 2 mebant *emissas a Magontiaco Batavorum cohortes, dissimulatos Civilis conatus, adsciri in societatem Germanos. non Primi Antonii neque Muciani ope Vespasianum magis adolevisse. aperta odia armaque palam depelli: fraudem et dolum obscura, eoque inevitabilia. Civilem stare contra,* 3 *struere aciem: Hordeonium e cubiculo et lectulo iubere quicquid hosti conducat. tot armatas fortissimorum virorum manus unius senis valetudine regi. quin potius interfecto traditore fortunam virtutemque suam malo omine exsolverent.*

Cap. 24. *e legionibus*] Praepositionem *e*, quae in omnibus libris omissa est, Pichena Mureto auctore addidit.

duoetvicesimae] Ita cdd. Flor. alii et ed. pr., pro quo Pichena *duodevicesimae* scripsit, quem recentiores editores excepto Rittero sunt secuti.

ipse pavidus, invalidus corpore] Ex Pichenae emendatione, quam primus in locum recepit I. Gronovius, ad quem usque e cd. Guelf. et edd. Puteol. edebatur: *ipse pavidus torpere, invisus militibus*. Cd. Flor. et ed. pr. pro *pavidus* habent *navibus*. Lipsius coniecit *ipse pavidus, invalidus, torpere;* Gruterus *ipse, navibus invalidus, corpore invisus m.* Hist. 1, 9. *superior exercitus legatum Hordeonium Flaccum spernebat, senecta ac debilitate pedum invalidum, sine constantia, sine auctoritate.* I. Gronovius *navibus* suspicatur factum ex *ignavus*, cuius ego iudicium amplector.

fremebant] Ita Rhenanus pro *premebant*, quod cdd. et vett. edd. habent. — In Flor. *adsciri*, in ed. pr. *asciri*, in Bud. *acciri*.

traditore] „Suspecta vox *traditor*, nec ante Tertulliani tempora latinis auribus audita. Inde Heinsius tentabat *traditove*, i. e. custodiae, quae eum ad imperatorem adduceret, tradito. Potius crediderim, hostibus tradito. dictum supra Ann. 2, 66. *tradito Cotye. Brot.* Ernestius ut Ferrettus scribi vult *proditore*. „Frementes milites Hordeonio Flacco paulo ante vitio verterant, quod cohortes Batavorum Magontiaco emiserat eoque Civili tradiderat: idem de se ne fiat timent, ac propterea *traditorem* illum nominant. *Malum omen* Hordeonius est propter nomen infaustum: eius enim nomine recordatio verbi *flaccere* et *flaccescere*, fortasse etiam *horrere*, excitata est. Conf. 4, 53. *ingressi milites, quis fausta nomina, felicibus ramis.* 4, 82. *divinam speciem et vim responsi ex nomine Basilidis interpretatus est.*“ *Ritter.*

4 His inter se vocibus instinctos flammavere insuper allatae a Vespasiano litterae, quas Flaccus, quia occultari nequibant, pro concione recitavit, vinctosque, qui attulerant, ad Vitellium misit.

XXV. Sic mitigatis animis Bonnam, hiberna primae legionis, ventum. infensior illic miles culpam cladis in Hordeonium vertebat: *eius iussu directam adversus Batavos aciem, tamquam a Magontiaco legiones sequerentur; eiusdem proditione caesos, nullis supervenientibus auxiliis. ignota haec ceteris exercitibus, neque imperatori suo nuntiari, cum accursu tot provinciarum exstingui repens perfidia potuerit.*
2 Hordeonius exemplaria omnium litterarum, quibus per Gallias Britanniamque et Hispanias auxilia orabat, exercitui recitavit, instituitque pessimum facinus, ut epistolae aquiliferis legionum traderentur; a quis ante militi quam ducibus legebantur.
3 tum e seditiosis unum vinciri iubet, magis usurpandi iuris quam quia unius culpa foret. motusque Bonna exercitus in coloniam Agrippinensem, affluentibus auxiliis Gallorum, qui primo rem Romanam enixe iuvabant: mox valescentibus Germanis pleraeque civitates adversum nos armatae spe libertatis
4 et, si exuissent servitium, cupidine imperitandi. gliscebat iracundia legionum, nec terrorem unius militis vincula indiderant. quin idem ille arguebat ultro *conscientiam ducis, tamquam nuntius inter Civilem Flaccumque falso crimine*
5 *testis veri opprimeretur.* conscendit tribunal Vocula mira constantia, prehensumque militem ac vociferantem *duci ad supplicium* iussit. et dum mali pavent, optimus quisque iussis paruere. exin consensu *ducem Voculam* poscentibus, Flaccus summam rerum ei permisit.

XXVI. Sed discordes animos multa efferabant, inopia stipendii frumentique, et simul delectum tributaque Galliae aspernantes, Rhenus incognita illi caelo siccitate vix navium patiens, arti commeatus, dispositae per omnem ripam stationes, quae Germanos vado arcerent, eademque de caussa
2 minus frugum et plures qui consumerent. apud imperitos

---

vocibus instinctos] Sic Flor. ed. pr. Alii *vocibus insistentes*. Bud. *his inter se vocis insistentes;* inde Rhenanus *votis* pro *vocis* volebat.

Cap. 25. *exemplaria*] Ita omnes edd. et pauci cdd. In Flor. aliisque cdd. est *exemplares*.

usurpandi iuris] Ita Flor. ed. pr. Alii cdd. veteresque edd. *usurpandi iuris causa*. De hac structura conf. Bachius ad Ann. 2, 59. Ramshorn. gr lat. p. 652. Zumpt. gr. lat. §. 764. Kritzius ad Sallust. Catil. 6.

adversum nos armatae] Sic Guelf. edd. Put. Beroald. al. In Flor. est *adversum nos arma*, quod recepit Iac. Gronovius intelligitque *converterunt*. In ed. pr. *adversam arma*; in Agr. *adversum arma sumpsere*.

prodigii loco accipiebatur ipsa aquarum penuria, tamquam nos amnes quoque et vetera imperii munimenta desererent. quod in pace *fors* seu *natura*, tunc *fatum* et *ira dei* vocabatur. Ingressis Novesium tertia decima legio coniungitur. 3 additus Voculae in partem curarum Herennius Gallus legatus; nec ausi ad hostem pergere, loco cui Gelduba nomen est, castra fecere. ibi struenda acie, muniendo vallandoque et ceteris belli meditamentis militem firmabant. utque praeda 4 ad virtutem accenderetur, in proximos Gugernorum pagos, qui societatem Civilis acceperant, ductus a Vocula exercitus. pars cum Herennio Gallo permansit.

XXVII. Forte navem haud procul castris frumento gravem, cum per vada haesisset, Germani in suam ripam trahebant. non tulit Gallus, misitque subsidio cohortem. auctus et Germanorum numerus, paulatimque aggregantibus se auxiliis acie certatum. Germani multa cum strage nostrorum navem 2 abripiunt. victi, quod tum in morem verterat, non suam ignaviam sed perfidiam legati culpabant. protractum e tentorio, scissa veste, verberato corpore, *quo pretio*, *quibus consciis prodidisset exercitum* dicere iubent. redit in Hor- 3 deonium invidia. illum *auctorem sceleris*, hunc *ministrum* vocant, donec exitium minitantibus exterritus proditionem et ipse Hordeonio obiecit; vinctusque adventu demum Voculae exsolvitur. is postera die auctores seditionis morte affecit.

Cap. 26. *amnes — imperii munimenta*] Ann. 1, 9. *amnibus longinquis septum imperium.*

quod in pace fors] Cic de div. 2, 27. *atque haec in bello plura et maiora videntur timentibus; eadem non tam animadvertuntur in pace. accedit illud etiam, quod in metu et periculo cum credantur facilius, tum finguntur impunius.*

Novesium] In Germania secunda, XVIII miliaribus a Calone, loco obscuro, infra Coloniam situm, castellum a Druso, ut videtur, structum, hodie *Neuss*.

Gelduba] Item in Germania secunda ad Rhenum in finibus Ubiorum, ubi hodie *Gelb*.

accenderetur] Ita Flor. et ed. pr. Alii *accenderentur*.

Gugernorum] Qui olim Sicambri sunt dicti. Conf. Cellar. G. A. 1. p. 335.

ductus a Vocula] In Flor. edd. pr. Rhenan. deest praepositio. In Agr. *Voculae*, quam Waltherus censet veram scripturam esse.

Cap. 27. *auctus et*] Sic Flor. ed. pr. Alii *auctus est*. — Pro *abripiunt* in edd. pr. Put. al. est *arripiunt*; quae scriptura probari nequit. Nam cum navem *trahebant*, iam *arripuerant*; tum arreptam abripiebant.

illum — hunc] *Illum*, Hordeonium, *hunc*, Gallum. Hordeonius videtur Novesii esse relictus.

4 tanta illi exercitui diversitas inerat licentiae patientiaeque. haud dubie gregarius miles Vitellio fidus, splendidissimus quisque in Vespasianum proni. inde scelerum ac suppliciorum vices et mixtus obsequio furor, ut contineri non possent qui puniri poterant.

XXVIII. At Civilem immensis auctibus universa Germania extollebat, societate nobilissimis obsidum firmata. ille, ut cuique proximum, *vastari Ubios Treverosque, et aliam manum Mosam amnem transire* iubet, *ut Menapios et Morinos et* 2 *extrema Galliarum quateret*. actae utrobique praedae, infestius in Ubiis, quod gens Germanicae originis eiurata patria Romanorum nomen, *Agrippinenses*, vocarentur. caesae cohortes eorum in vico Marcoduro incuriosius agentes, quia 3 procul ripa aberant. nec quievere Ubii, quominus praedas e Germania peterent, primo impune, dein circumventi sunt, per omne id bellum meliore usi fide quam fortuna. contusis Ubiis gravior et successu rerum ferocior Civilis obsidium legionum urgebat, intentis custodiis, ne quis occultus nuntius 4 venientis auxilii penetraret. machinas molemque operum Batavis delegat: Transrhenanos *proelium* poscentes *ad scindendum vallum ire*, *detrusosque redintegrare certamen* iubet,

---

tanta diversitas] Germ. 15. *ipsi hebent, mira diversitate naturae, cum iidem homines sic ament inertiam et oderint quietem.*

Cap. 28. *immensis auctibus*] Sic Pichena e Flor. scripsit. Vell. 2, 40. *huius viri fastigium tantis auctibus fortuna extulit.* — In ed. pr. *actibus*. Lipsius coniiciebat *immensum* vel *immensum quantum*, omissa voce *auctibus* vel *actibus*, quae deest in Vaticano, spatio quidem post *immensis* relicto.

aliam manum — transire] Ita e Freinshemii sententia cum Bipontinis, Oberlino et Bekkero scripsimus pro *alia manu*, quam cdd. et veterum edd. lectionem Waltherus et Ritterus retinuerunt. At ablativus stare nequit, nisi cum Faerno et Acidalio legitur *transiri*. Quo facto etiam probari poterit *quaterent*, quod pro *quateret*, quae est lectio cd. Flor., e Budensi Rhenanus edidit. De *Ubiis* vid. notata ad Germ. p. 114. de *Treviris* ibid. p. 113., de *Menapiis* inter Mosam et Scaldim habitantibus Cellar. G. A. 1. p. 359. de *Morinis*, inter Scaldim et Samaram (hod. la *Somme*) ibid. 1. p. 375.

quod gens] Ita Flor. edd. Pich. al. In Bud. *quos gens*, in aliis cdd. *quos genus*, in ed. pr. *quod*, altera voce omissa. Pro *Romanorum nomen* nonnulli cdd. exhibent *Rom. nomine*, cui scripturae nihil est tribuendum. Opponuntur inter se verba *Germanicae originis* et *Romanorum nomen*; neque vero *Romanorum nomen* ut in oppositione insertum est, sed dictum, ut apud Platon. Apol. 23. E. Stallbaum. p 32. ὄνομα τοῦτο λέγεσθαι, σοφὸς εἶναι. *Romanorum nomini, Agrippinensium*, de quo conf. Ann. 12, 27., opponitur infra c. 64. *nomen Germaniae*, i. e. *Ubiorum*.

in vico Marcoduro] *Marcodurum* est *Düren*, oppidum inter coloniam Agrippinensem et Aquisgranum prope in medio situm, in ducatu Iuliacensi.

delegat] Conf. de vi huius verbi dicta ad Germ. 15.

superante multitudine et facili damno. nec finem labori nox attulit.

XXIX. Congestis circum lignis accensisque, simul epulantes, ut quisque vino incaluerat, ad pugnam temeritate inani ferebantur. quippe ipsorum tela per tenebras vana: Romani conspicuam barbarorum aciem, et si quis audacia aut insignibus effulgens, ad ictum destinabant. intellectum id 2 Civili, et *restincto igne misceri cuncta tenebris et armis* iubet. tum vero strepitus dissoni, casus incerti, neque feriendi neque declinandi providentia. unde clamor acciderat, circumagere corpora, tendere arcus. nihil prodesse virtus, fors cuncta turbare, et ignavorum saepe telis fortissimi cadere. apud Germanos inconsulta ira: Romanus miles peri- 3 culorum gnarus ferratas sudes, gravia saxa non forte iaciebat. ubi sonus molientium aut appositae scalae hostem in manus dederant, propellere umbone, pilo sequi; multos in moenia egressos pugionibus fodere. sic exhausta nocte novam aciem dies aperuit.

XXX. Eduxerant Batavi turrim duplici tabulato, quam praetoriae portae (is aequissimus locus) propinquantem promoti contra validi asseres et incussae trabes perfregere, multa superstantium pernicie. pugnatumque in perculsos subita et prospera eruptione. simul a legionariis peritia et arte prae- 2 stantibus plura struebantur. praecipuum pavorem intulit suspensum et nutans machinamentum, quo repente demisso praeter suorum ora singuli pluresve hostium sublime rapti

---

facile damnum] Est quod facile tolerabatur et reparabatur propter militum multitudinem.

nec finem labori nox attulit] Ita Flor. ed. pr. Alii *ne finem quidem labori*. I. Fr. Gronovio scribendum videtur esse: *ne nox quidem finem —*: quod Ernestius, si libri magis faverent, probaret.

Cap. 29. *conspicuam barbarorum aciem*] Idem accidit Lacedaemoniis Plataeas obsidentibus. Thuc. 3, 23.

aut insignibus effulgens] Ed. pr. *et insignibus fulgens*, Agr. *insignibus fulgens armis*: atque Ryckius vocem *armis* censet necessario addi. Non ita. Hist. 1, 38. *rapta arma, sine more et ordine militiae, ut praetorianus aut legionarius insignibus suis distinguerentur*. 4, 46. *suis cum insignibus, armisque*.

tendere arcus] Lipsius coniiciebat *tendere armis*; Acidalius *tendere iactus*. Ritterus scripsit *artus*.

gnarus] Ita Flor. Usque ad Rhenanum editum est *ignarus*.

exhausta nocte] I. e. cum labore transacta.

Cap. 30. *praetoriae portae*] Praetoria opposita erat decumanae. Conf. O. Müller, d. Etrusker III, 6, 1. p. 126. III, 6, 10. p. 150. Pabst. Ecl. Tac. p. 34.

machinamentum] Describitur *tolleno*, de quo vid. Veget. 4, 21. Liv. 24, 34. 38, 5. Polyb. 8, 8.

3 verso pondere intra castra effundebantur. Civilis omissa oppugnandi spe rursus per otium assidebat, nuntiis et promissis fidem legionum convellens.

XXXI. Haec in Germania ante Cremonense proelium gesta, cuius eventum litterae Primi Antonii docuere, addito Caecinae edicto. et praefectus cohortis e victis, Alpinius 2 Montanus, fortunam partium praesens fatebatur. diversi hinc motus animorum. auxilia e Gallia, quis nec amor neque odium in partes, militia sine affectu, hortantibus praefectis 3 statim a Vitellio desciscunt: vetus miles cunctabatur. sed adigente Hordeonio Flacco, instantibus tribunis, dixit sacramentum, non vultu neque animo satis affirmans; et cum cetera iurisiurandi verba conciperent, *Vespasiani* nomen haesitantes aut levi murmure et plerumque silentio transmittebant.

XXXII. Lectae deinde pro concione epistolae Antonii ad Civilem suspiciones militum irritavere, tamquam ad socium 2 partium scriptae, et de Germanico exercitu hostiliter. mox allatis Geldubam in castra nuntiis eadem dicta factaque, et missus cum mandatis Montanus ad Civilem, *ut absisteret bello neve externa armis falsis velaret: si Vespasianum iuvare* 3 *aggressus foret, satisfactum coeptis.* ad ea Civilis primo callide: post ubi videt Montanum praeferocem ingenio paratumque in res novas, orsus a questu periculisque quae per quinque et viginti annos in castris Romanis exhausisset, *egregium* inquit *pretium laboris recepi, necem fratris et vincula mea et saevissimas huius exercitus voces, quibus ad* 4 *supplicium petitus iure gentium poenas reposco. vos autem*

---

verso pondere] Bötticher. vertit *vermittelst eines Gegengewichts;* rectius opinor Ricklefsius *durch Umkippung.*

et promissus] Copula apparet in ed. pr. cd. Guelf. In edd. Put. deest.

Cap. 31. *ante Cremonense proelium*] Quod pugnatum est a. 69. ultimo Octobri. Hist. 3, 22 sq.

Caecinae edicto] Is tum consul videtur cohortatus esse edicto alias legiones, ut partes Flavianas amplecterentur. *Ern.* De *Alpinio Montano* conf. Hist. 3, 35.

militia] In cdd. etiam Flor. *militiae,* quod retinuit Waltherus, sed ex loco Hist. 3, 18. defendi nequit. Rhenanus tacite dedit *militia.*

cum — iurisiurandi verba conciperent] I. e. pronuntiarent, ut Liv. 3, 5. *concipere summas.*

Cap. 32. *ad socium partium*] Civilis militum partem in verba Vespasiani adegerat. Vid. supra c. 13. et 21.

externa armis] Lipsius malebat: *externa arma.* Loci sententia est: ne hostilia sive rebellionem velaret armis simulate pro Vespasiano sumptis. Hist. 3, 5. *ne inter discordias externa molirentur.*

recepi] Ita ed. pr. In Flor. *recipi,* alibi *cepi* vel *coepi.* — De *fratris nece suisque vinculis* conf. c. 13. Paulo post pro *praemium,* quod habet Flor. et ed. pr., alii praebent *pretium.*

Treveri ceteraeque servientium animae, quod praemium effusi totiens sanguinis exspectatis nisi ingratam militiam, immortalia tributa, virgas, secures et dominorum ingenia? en ego praefectus unius cohortis et Canninefates Batavique, exigua Galliarum portio, vana illa castrorum spatia excidimus, vel septa ferro fameque premimus. denique ausos 5 *aut libertas sequetur, aut victi iidem erimus.* sic accensum, sed *molliora referre* iussum dimittit. ille ut irritus legationis redit, cetera dissimulans, quae mox erupere.

XXXIII. Civilis parte copiarum retenta veteranas cohortes, et quod e Germanis maxime promptum, adversus Voculam exercitumque eius mittit, Iulio Maximo et Claudio Victore, sororis suae filio, ducibus. rapiunt in transitu hiberna alae 2 Asciburgii sita; adeoque improvisi castra involavere ut non alloqui, non pandere aciem Vocula potuerit. id solum, ut in tumultu, monuit, *subsignano milite media firmare.* auxilia passim circumfusa sunt. eques prorupit, exceptusque com- 3 positis hostium ordinibus terga in suos vertit. caedes inde, non proelium. et Nerviorum cohortes, metu seu perfidia, latera nostrorum nudavere. sic ad legiones perventum; quae amissis signis intra vallum sternebantur, cum repente novo auxilio fortuna pugnae mutatur. Vasconum lectae a Galba 4 cohortes ac tum accitae, dum castris propinquant, audito proeliantium clamore intentos hostes a tergo invadunt, latioremque quam pro numero terrorem faciunt, aliis a Novesio,

---

vana castrorum spatia] Vid. supra c. 15. *Excidimus* in Batavia, *premimus fame* in Veteribus.

molliora] Ita Flor. ed. pr. Alii *meliora*.

irritus legationis] Der den Zweck der Gesandtschaft nich erreicht hat.

Cap. 33. *retenta*] Apud castra Vetera: *adversus Voculam*, qui proximos Gugernorum agros vastabat, c. 26.

sororis — filio] In Agric. *sor. — viro.*

rapiunt] I. e. celeriter occupant. De *Asciburgio* vid. notata ad German. 3. p. 36.

subsignano milite] Subsignanum Broterius intelligit lectos e legionibus, qui memorati sunt supra c. 24. Idem ad Hist. 1, 70. ait ex locis inter se collatis Hist. 1, 70. et Hist. 3, 24. et 33. constare, subsignanum militem dici eos qui sub signis, vexillis, non vero sub aquilis essent, seu auxiliares seu vexillarii seu lecti e legionibus forent.

in suos vertit] Verba *in suos* deleri volebat Muretus. At bene Acidalius locum ita interpretatur, terga dedisse equitem et ad suos refugisse, terga vertisse et in suos fugam intendisse.

latera nostrorum] Ed. pr. *latera nostra.*

Vasconum — cohortes] *Vascones* gens validissima in Hispania Tarraconensi, ad Pyrenaeum pertingens. Conf. Cellar. G. A. I. p. 108.

latiorem terrorem faciunt] Recte Iac. Gronovius haec de hostibus accipit. Proxima *aliis a Novesio* — de adversaria Romanorum acie accipienda sunt.

aliis a Magontiaco universas copias advenisse credentibus. is error Romanis addit animos, et dum alienis viribus con-
5 fidunt, suas recepere. fortissimus quisque e Batavis, quantum peditum erat, funduntur: eques evasit cum signis captivisque, quos prima acie corripuerant. caesorum eo die in partibus nostris maior numerus et imbellior; e Germanis ipsa robora.

XXXIV. Dux uterque pari culpa meritus adversa prosperis defuere. nam Civilis si maioribus copiis instruxisset aciem, circumiri a tam paucis cohortibus nequivisset, castra-
2 que perrupta exscidisset. Vocula nec adventum hostium exploravit, eoque simul egressus victusque; dein victoriae parum confisus, tritis frustra diebus castra in hostem movit, quem si statim impellere cursumque rerum sequi maturasset, sol-
3 vere obsidium legionum eodem impetu potuit. tentaverat interim Civilis obsessorum animos, tamquam perditae apud Romanos res et suis victoria provenisset. circumferebantur signa vexillaque; ostentati etiam captivi. ex quibus unus, egregium facinus ausus, clara voce gesta patefecit, confossus
4 illico a Germanis; unde maior indici fides. simul vastatione incendiisque flagrantium villarum venire victorem exercitum intelligebatur. *in canspectu castrorum constitui signa fossamque et vallum circumdari* Vocula iubet: *depositis impe-*
5 *dimentis sarcinisque expediti certarent.* hinc in ducem clamor pugnam poscentium; et minari assueverant. ne tempore quidem ad ordinandam aciem capto, incompositi fessique proelium sumpsere. nam Civilis aderat, non minus vitiis hostium

---

Romanis] Haec vox non apparet in Flor. ed. pr., exstat in aliis cdd. edd. Put. sqq. — Pro *recepere* ed. pr. habet *suscepere.*

Cap. 34. *prosperis defuere*] Sie benutzten das Glück nicht. At Hist. 3, 50. *sed prosperis rebus anxia quod defuisset*, est: quod non adfuisset, cum prosperae res gererentur.

circumiri] In ed. pr. *circumveniri*, in Bud. *circuiri.* Paulo post ex ed. pr. et Bud scripsi *nequivisset* pro *nequisset.* Pro *excidisset* edd. ante Ryckium inde a Puteol. *excidisset.*

castra perrupta] Sunt castra Romanorum, in quae Civilis per Romanos irruperat. Vid. ad Hist. 2, 15.

Vocula nec adventum] I. e. nec id ipsum fecit, *nec adventum* —: ut prius dividendi membrum sit supplendum. Conf. Ramshorn. gr. lat. p. 822 sq.

solvere obsidium legionum] Ut infra c. 37. *ad liberandum Magontiaci obsidinm.*

potuit] Ita scripsimus cum Ryckio aliisque editoribus e nonnullis cdd. et ed. pr. De scriptura cod. Flor. nihil constat. Waltherus et Bekkerus retinuerunt *potuisset.*

illico] Sic, ut voluit Freinshemius, cum Bipontinis aliisque pro *illic* scripsimus.

depositis] Ita Flor. ed. pr. Ante Iac. Gronovium *ut depositis* legebatur.

quam virtute suorum fretus. varia apud Romanos fortuna, 6 et seditiosissimus quisque ignavus. quidam recentis victoriae memores retinere locum, ferire hostem, seque et proximos hortari, et redintegrata acie manus ad obsessos tendere, *ne tempori deessent.* illi cuncta e muris cernentes omnibus 7 portis prorumpunt. ac forte Civilis lapsu equi prostratus, credita per utrumque exercitum fama *vulneratum aut interfectum*, immane quantum suis pavoris et hostibus alacritatis indidit.

XXXV. Sed Vocula omissis fugientium tergis vallum turresque castrorum augebat, tamquam rursus obsidium immineret, corrupta totiens victoria non falso suspectus bellum malle. nihil aeque exercitus nostros quam egestas copiarum 2 fatigabat. impedimenta legionum cum imbelli turba Novesium missa, ut inde terrestri itinere frumentum adveherent: nam flumine hostes potiebantur. primum agmen securum incessit, nondum satis firmo Civile. Qui ubi *rursum missos Novesium* 3 *frumentatores datasque in praesidium cohortes velut multa pace ingredi* accepit, rarum apud signa militem, arma in vehiculis, cunctos licentia vagos, compositus invadit, praemissis qui pontes et viarum angusta insiderent. pugnatum longo agmine et incerto Marte, donec proelium nox dirimeret. cohortes Geldubam perrexere, manentibus, ut fuerant, 4 castris, quae relictorum illic militum praesidio tenebantur. non erat dubium quantum in regressu discriminis adeundum foret frumentatoribus onustis perculsisque. addit exercitui 5 suo Vocula mile delectos e quinta et quinta decima legionibus apud Vetera obsessis, indomitum militem et ducibus infensum. plures quam iussum erat profecti palam in agmine fremebant *non se ultra famem insidias legatorum toleraturos.* at qui remanserant, *desertos se abducta parte legionum* que- 6 rebantur. duplex hinc seditio, aliis revocantibus Voculam, aliis redire in castra abnuentibus.

---

credita — fama] Rhenanus malebat *edita*, Lipsius *dedita* vel *didita* — *immane quantum pavoris*, ut Hist. 3, 62. *immane quantum animo exitium Valentis ut belli finem accepit.*

Cap. 35. *castrorum*] Scil. Veterum, in quae Vocula Civile fuso videtur rediisse.

qui ubi rursum missos] Ita Flor. In ed. pr. *qui urbi rursum missos*. Lipsius *qui reversus missos* edidit.

Geldubam perrexere] Conf. supra c. 26.

perculsisque] In Flor. et ed. pr. *periculisque*, in editionibus ante Ryckium *pauculisque*.

et quinta decima] Sic Flor. Alii usque ad Ernestium *et quarta decima*.

apud Vetera obsessis] Dum legiones obsidentur, novi iis milites addi potuerunt, non amplius potuerunt, cum circumsidebantur.

XXXVI. Interim Civilis Vetera circumsedit. Vocula Geldubam atque inde Novesium concessit. Civilis capit Geldubam; mox haud procul Novesio equestri proelio prospere 2 certavit. sed miles secundis adversisque perinde in exitium ducum accendebatur. et adventu quintanorum quintadecimanorumque auctae legiones *donativum* exposcunt, comperto pecuniam a Vitellio missam. nec diu cunctatus Hordeonius 3 nomine Vespasiani dedit. idque praecipuum fuit seditionis alimentum. effusus in luxum et epulas et nocturnos coetus miles veterem in Hordeonium iram renovavit, nec ullo legatorum tribunorumve obsistere auso (quippe omnem pudorem 4 nox ademerat) protractum e cubili interficiunt. eadem in Voculam parabantur, nisi servili habitu per tenebras ignoratus evasisset. ubi sedato impetu metus rediit, centuriones cum epistolis ad civitates Galliarum misere auxilia ac stipendia oraturos.

XXXVII. Ipsi, ut est vulgus sine rectore praeceps, pavidum, socors, adventante Civile, raptis temere armis ac statim omissis, in fugam vertuntur. res adversae discordiam peperere, iis qui e superiore exercitu erant, caussam suam 2 dissociantibus. Vitellii tamen imagines in castris et per proximas Belgarum civitates repositae, cum iam Vitellius occidisset. dein mutati in poenitentiam primani quartanique et duoetvicesimani Voculam sequuntur; apud quem resumpto Vespasiani sacramento ad liberandum Magontiaci obsidium 3 ducebantur. discesserant obsessores, mixtus ex Chattis, Usipiis, Mattiacis exercitus, satietate praedae nec incruenti. in via dispersos et nescios miles noster invaserat. quin et loricam vallumque per fines suos Treveri struxere, magnisque in vicem cladibus cum Germanis certabant, donec egregia erga populum Romanum merita mox rebelles foedarent.

Cap. 36. *certavit*] Vocula, ut proxima monstrant. Waltherus intelligit Civilem.

donativum] Conf. supra c. 19.

effusus — coetus miles — renovavit] Ita ed. pr. et Agr. Rhenanus e Bud. dedit: *effusi — renovant*, omissa voce *miles*. Hanc lectionem recentiores editores retinuerunt. De ira in Hordeonium vid. Hist. 1, 9.

Cap. 37. *pavidum*] Ita Flor. Lipsius recepit ex ed. pr. *pavidus*.

occidisset] Ita Flor. et ed. pr. Ex *occurrisset*, quod Bud. habet, Rhenanus fecerat *corruisset*, quod editiones usque ad Pichenam insedit. De Vitellii caede vid. Hist. 3, 85 sq.

duoetvicesimani] Ita Flor., quam lectionem pro Pichenae mutatione *duodeviccsimani* Ritterus restituit, quem vid. ad h. l.

mixtus ex Chattis] Ita Rhenanus. In ed. pr. *mixtus et Cautis*.

nec incruenti. in via] Ita scribitur ex Lipsii emendatione, quae nititur vestigiis veterum librorum, ut Florentini, in quo est: *nec incruentari via a dispersos*. Eadem habet ed. pr. excepta praepositione *a*.

XXXVIII. Interea Vespasianus iterum ac Titus consulatum absentes inierunt, maesta et multiplici metu suspensa civitate, quae super instantia mala falsos pavores induerat, *descivisse Africam res novas moliente L. Pisone.* is praeerat 2 provinciae, nequaquam turbidus ingenio: sed quia naves saevitia hiemis prohibebantur, vulgus alimenta in dies mercari solitum, qui una ex re publica annonae cura, clausum littus, retineri commeatus, dum timet, credebat, augentibus famam Vitellianis, qui studium partium nondum posuerant, nec victoribus quidem ingrato rumore, quorum cupiditates externis quoque bellis inexplebiles nulla unquam civilis victoria satiavit.

XXXIX. Kal. Ianuariis in senatu, quem Iulius Frontinus praetor urbanus vocaverat, legatis exercitibusque ac regibus *laudes gratesque* decretae; et Tertio Iuliano praetura, *tamquam transgredientem in partes Vespasiani legionem deseruisset*, ablata, ut in Plotium Griphum transferretur. Hormo 2 dignitas equestris data. et mox eiurante Frontino Caesar Domitianus praeturam cepit. eius nomen epistolis edictisque praeponebatur, vis penes Mucianum erat, nisi quod pleraque Domitianus, instigantibus amicis aut propria libidine, audebat. sed praecipuus Muciano metus e Primo Antonio Varoque Arrio, 3 quos recentes clarosque rerum fama ac militum studiis etiam populus fovebat, quia in neminem ultra aciem saevierant. et ferebatur Antonius Scribonianum Crassum, egregiis maioribus et fraterna imagine fulgentem, ad capessendam rem

---

Cap. 38. *Vespasianus iterum*] Consul primum suffectus fuit a. 804. — *L. Piso* fuit consul et vectigalibus publicis praepositus. Ann. 13, 31. 15, 18.

is praeerat] Verbum *praeerat* deest in Flor. et ed. pr. In Agr. *is provinciae praeerat.* Etiam alii libri habent *praeerat.* Iac. Gronovius suspicatur olim scriptum fuisse: *proc.* vel *pro. provinciae*, h. e. *proconsule provinciae.*

annonae cura] Iuvenal. 10, 80. *duas tantum res anxius optat Panem et Circenses.*

nec victoribus quidem] Sic cum Flor. Waltherus et Ritterus. Bekkerus *ne* pro *nec* retinuit.

Cap. 39. *Iulius Frontinus*] Cuius exstant *commentarii de aquae ductibus urbis Romae et libri IV de strategematibus.*

regibus] Sohemo, Antiocho, Agrippae, qui Vespasiani partes foverant. Vid. Hist. 2, 81.

Tertio Iuliano] Editiones ante Rhenanum cum Flor. et ed. pr. *Tito Iul.* — *Tamquam* est in Flor. et ed. pr. Usque ad Pichenam pro *tamquam* editum est *quod.* De *Plotio Gripho* conf. Hist. 3, 52.

praeponebatur] Ita cdd. nonnulli et ed. pr., restituitque I. Fr. Gronovius pro *proponebatur* vel *praeferebatur.*

vis penes Muc.] Ita recte Lipsius, ante quem e cdd. et vett. editionibus pro *vis* scribebatur *ius.*

Scribonianum Crassum] Est frater Pisonis a Galba adoptati. Pro *maioribus* Bötticher. in vers. germ. p. 54. legi vult *moribus.*

publicam hortatus, haud defutura consciorum manu, ni Scribonianus abnuisset, ne paratis quidem corrumpi facilis, adeo 4 metuens incerta. igitur Mucianus, quia propalam opprimi Antonius nequibat, multis in senatu laudibus cumulatum secretis promissis onerat, *citeriorem Hispaniam* ostentans *discessu Cluvii Rufi vacuam;* simul amicis eius tribunatus praefectu-5 rasque largitur. dein postquam inanem animum spe et cupidine impleverat, vires abolet dimissa in hiberna legione septima, cuius flagrantissimus in Antonium amor. et tertia 6 legio, familiaris Arrio Varo miles, in Syriam remissa. pars exercitus in Germanias ducebatur. sic egesto quicquid turbidum, redit urbi sua forma legesque et munia magistratuum.

XL. Quo die senatum ingressus est Domitianus, *de absentia patris fratrisque ac iuventa sua* pauca et modica disseruit, decorus habitu; et ignotis adhuc moribus crebra oris 2 confusio pro modestia accipiebatur. referente Caesare *de restituendis Galbae honoribus*, censuit Curtius Montanus *ut Pisonis quoque memoria celebraretur.* patres utrumque ius-3 sere: de Pisone irritum fuit, tum sorte ducti *per quos redderentur bello rapta, quique aera legum vetustate delapsa noscerent figerentque, et fastos adulatione temporum foedatos* 4 *exonerarent, modumque publicis impensis facerent.* redditur Tertio Iuliano praetura, postquam cognitus est ad Vespasianum confugisse: Gripho honor mansit. repeti inde cognitionem inter Musonium Rufum et P. Celerem placuit, damna-

---

adeo] Multo magis. Conf. ad Hist. 1, 9. — De *Cluvio Rufo* vid. 1, 8. 76.

inanem] I. e. inanis gloriae et honorum cupiditate captum adeoque facilem deceptu talibus promissis. *Ern.*

in hiberna] In Pannoniam. Hist. 2, 86.

redit urbi sua forma] In ed. pr. *redit sua forma legibus et muniis magistratuum.* Waltherus pro *redit* ut ed. pr. lectionem *redditur* commemorat.

Cap. 40. *oris confusio*] I. e. perturbatio. Broterius ad Hist. 3, 38. citat locos Plin. Ep. I, 22. *erit confusioni meae non mediocre solatium, si tu nihil quereris:* et III, 10. *veritus sum ne vos festis diebus confunderem, si in memoriam gravissimi luctus reduxissem.*

delapsa] Ernestius ex ed. pr. *dilapsa* ediderat. Bekkerus post Bipontinos et Oberlinum *delapsa* restituit.

et fastos] Ita Flor. Usque ad Pichenam *et qui fastos* expressum est. Ricklefsius intelligit fastos consulares et triumphales, in quos res memorabiles publice gestas relatas esse constat. Liv. 9, 18. Cic. Phil. 2, 34. Multa sub Caesaribus per adulationem esse illata, quorum puderet, quis dubitat?

modumque — facerent] Praetores aerarii id postulaverant, ut vidimus supra c. 9. Unde patet, haec omnia iussu principis facta. *Brot.*

confugisse] Hist. 2, 85.

repeti — cognitionem] Conf. supra c. 10.

tusque Publius et Sorani manibus satisfactum. insignis publica 5 severitate dies ne privatim quidem laude caruit: iustum indicium explesse Musonius videbatur, diversa fama Demetrio Cynicam sectam professo, quod manifestum reum ambitiosius quam honestius defendisset. ipsi Publio neque animus in periculis neque oratio suppeditavit. signo ultionis in accu- 6 satores dato petit a Caesare Iunius Mauricus *ut commentariorum principalium potestatem senatui faceret, per quos nosceret quem quisque accusandum poposcisset, consulendum tali super re principem* respondit.

XLI. Senatus inchoantibus primoribus iusiurandum concepit, quo certatim omnes magistratus, ceteri ut sententiam rogabantur, *deos testes* advocabant *nihil ope sua factum, quo cuiusquam salus laederetur, neque se praemium aut honorem ex calamitate civium cepisse*, trepidis et verba iuris iurandi per varias artes mutantibus, quis flagitii conscientia inerat. probabant religionem patres, periurium arguebant. 2 eaque velut censura in Sariolenum Voculam et Nonium Actia-

---

caruit] Post hoc verbum non recte plene interpungitur: nam quae sequuntur verba, declarant laudem privatim tributam.

iustum indicium] Ita Ernestius pro *iudicium*, quod in omnibus cdd. et edd. exstat. Ernestio Bekkerus et Ritterus sunt obsecuti. Waltherus retinet *iudicium*, idemque Bötticher in versione germanica reddidit. „*Iudicium explere* est iudicum numerum aut sententiam explere, quod accusatori non convenire in promptu est. *Indicium explere* est omnia afferre quae faciunt, ut indicium non mancum sit; cumque indicium accusationis prima pars sit, id nomen pro *accusatione* et alibi et hoc loco ponitur. Musonius igitur accusator iustae accusationi satisfecisse videbatur: *iustum iudicium* ipsi iudices pronuntiaverunt. *Ritter*. *Manifestus reus* est criminis compertus. Ann. 11, 6. 13, 26.

Mauricus] Haec scriptura nititur loco Plin. Epp. 4, 22. In cdd. *Maricus*, in ed. pr. *Martius*.

commentariorum principalium] *Commentarius* liber est, quem sibi quisque conficit, quasi eorum quae agit promptuarium, id est diarium et ephemeris. Huiusmodi commentarios sibi factitavisse principes ex hoc loco et Sueton. Tiber. 61. apparet. Sub Claudii et Neronis imperio frequentes delationes sunt exercitae.

Cap. 41. *omnes magistratus*] In Bud. est *omnis inens* (vel *mens*) *magistratus*, et ibidem *ut* deest. Hinc Rhenanus scribendum censuit: *omnis iniens magistratus (ceteri sententiam rogabantur) deos testes advocabat. nihil ope* —.

probabant — arguebant] An probabant religionem insontium verumque iurantium, aliorum vero periurium reprehendebant? potius vero referri haec ad eos tantum, qui verba iurisiurandi detorquebant. Ironice enim, patres laudasse quidem virorum talium religionem, quod trepidanter et ambigue iurassent, ne periurium admitterent: sed tamen ex illa trepidatione et periurii et noxiae conscientiae argumentum eliciebant. *Pich.*

Nonium] Ita Rhenanus e Bud. Alii *Nomium*, *Novium*. — Mox ed. pr. *cadem molitus*.

num et Cestium Severum acerrime incubuit, crebris apud Neronem delationibus famosos. Sariolenum et recens crimen 3 urgebat, quod apud Vitellium molitus eadem foret. nec destitit senatus manus intentare Voculae, donec curia excederet. ad Pactium Africanum transgressi eum quoque proturbant, tamquam Neroni Scribonios fratres concordia opibus- 4 que insignes ad exitium monstravisset. Africanus neque fateri audebat neque abnuere poterat: in Vibium Crispum, cuius interrogationibus fatigabatur, ultro conversus, miscendo quae defendere nequibat, societate culpae invidiam declinavit.

XLII. Magnam eo die pietatis eloquentiaeque famam Vipstanus Messalla adeptus est, nondum senatoria aetate, ausus pro fratre Aquilio Regulo deprecari. Regulum subversa Crassorum et Orphiti domus in summum odium extulerat. 2 sponte [ex S. C.] accusationem subisse iuvenis admodum, nec depellendi periculi sed in spem potentiae videbatur. et Sulpicia Praetextata Crassi uxor quattuorque liberi, si cognosceret senatus, ultores aderant. igitur Messalla non caussam neque reum tueri, sed periculis fratris semet opponens fle- 3 xerat quosdam. occurrit truci oratione Curtius Montanus, eo usque progressus, ut *post caedem Galbae datam interfectori Pisonis pecuniam a Regulo appetitumque morsu Pisonis caput* obiectaret. *hoc certe* inquit *Nero non coegit,*

---

manus intentare] Minitandi caussa, ut Hist. 1, 69. Ann. 1, 27. 2, 36.

Scribonios] Ita Flor. et ed. pr. Alii *Scribonianos*. Conf. Ann. 13, 48. Dio 63, 17.

fatigabatur] Ed. pr. *fatigaretur*.

miscendo] Cum Vibium Crispum et ipsum delationum arguit.

Cap. 42. *Vipstanus*] Ita Ryckius, *Vipsanius* Lipsius, *Vipstanius* Broterius, *Viptanus* ed. pr. et Bud. Vid. Hist. 3, 25. — Nondum annos quinque et viginti natus erat. — De *Aquilio Regulo* conf. Plin. Ep. 1, 5. (*Regulus omnium bipedum nequissimus.*) 2, 20. 4, 2. 6, 2. Add. *Ecksteinii*, viri eruditissimi, prolegomena in Taciti dialogum de oratoribus, p. 14 sqq. Regulus imperante Nerone Crassum, Pisonis fratrem, et Sulpicium Camerinum accusavit (Plin. Ep. 1, 5, 3.) et ut ille interficeretur effecit. Hist. 1, 48. Ann. 13, 52.

sponte [*ex S. C.*]] Haec verba Rhenanus ait significare accusationem Crassorum ex S. C. decretam, quam sponte subierit Aquilius Regulus. Idem sentiunt Huetius et Broterius, et accusationis a senatu decretae exemplum esse ap. Plin. Ep. II, 11. Lipsius suspicatur esse legendum: *sponte nec S. C.*, quod Pichena probat. Alii alia excogi tarunt, ut loco aegro mederentur. Nos post Bekkerum et Ritterum cancellos adhibere non dubitavimus.

Crassi uxor] Vox *uxor* abest ab ed. pr., et potest abesse. De *Curtio Montano* vid. Annal. 16, 28. 29. 33. Iuvenal. 4, 107. *Montani quoque venter adest, abdomine tardus.*

interfectori Pisonis] Et tamen suffragante Verania, Pisonis uxore, legationem adeptus est, *cuius marito*, ait Plinius Ep. 2, 20. *inimicissimus, ipsi invisissimus erat.*

nec dignitatem aut salutem illa saevitia redemisti. sane 1 *toleremus istorum defensiones, qui perdere alios quam periclitari ipsi maluerunt. te securum reliquerat exsul pater et divisa inter creditores bona, nondum honorum capax aetas, nihil quod ex te concupisceret Nero, nihil quod timeret. libidine sanguinis et hiatu praemiorum ignotum adhuc in-* 5 *genium et nullis defensionibus expertum caede nobili imbuisti, cum ex funere rei publicae raptis consularibus spoliis, septuagiens sestertio signatus et sacerdotio fulgens, innoxios pueros, illustres senes, conspicuas feminas eadem ruina prosterneres; cum segnitiam Neronis incusares, quod per singulas domos seque et delatores fatigaret: posse universum senatum una voce subverti. reti-* 6 *nete, patres conscripti, et reservate hominem tam expediti consilii, ut omnis aetas instructa sit, et quomodo senes nostri Marcellum, Crispum, iuvenes Regulum imitentur. invenit etiam aemulos infelix nequitia: quid si floreat vigeatque? et quem adhuc quaestorium offendere non audemus, praetorium et consularem visuri sumus? an Neronem ex-* 7 *tremum dominorum putatis? idem crediderant qui Tiberio, qui Caio superstites fuerunt, cum interim intestabilior et saevior exortus est. non timemus Vespasianum: ea principis aetas, ea moderatio. sed diutius durant exempla quam mores. elanguimus, patres conscripti, nec iam ille senatus* 8

---

aut salutem] Ex Lipsii emendatione. In Flor. *austa lutem*, ed. pr. *dignitate hausta litem illam saevitia.* Muretus pro *illa* mavult *ista.*

hiatu praemiorum] I. e. vehementi cupiditate, ut Hist. 1, 12. *hiantes cupiditates.*

caede nobili imbuisti] Vid. ad Hist. 3, 15.

consularia spolia] Sunt praemia, quae averso per accusationem consulari Orphito acceperat.

signatus] Hanc codd. veterumque edd. scripturam pro Faerni mutatione *saginatus*, quam Waltherus, Bekkerus et Ritterus tolerarunt, revocavimus et cum Hotomanno intelligimus *insignem* s. *insignitum.* Fingi potest Regulus ut numus cui summa septuagies sestertii esset impressa.

retinete] Imitatio Ciceronis Verr. II, 31. *Expeditum consilium*, ut Hist. 2, 52.

etiam aemulos] Acidalius *aemulos etiam.*

intestabilior] *Intestabilis*, ein Ehrloser. Vid. Unterholzner in Herndorf. edit. Horat. Sat. 2, 181. p. 310.

mores] Hanc librorum lectionem tenemus amplectimurque hanc Waltheri interpretationem: „Sermo est de malis exemplis ex moribus. Iam *mores* non durant ultra hominis vitam, nam timendum est, ne quis deinde imitetur. Igitur quamquam malorum principum mores iam aboliti sunt probo principe successore, vis exemplorum illorum timenda est, ne in posterum valeat alliciatque alios ad imitationem priorum. quare metus adiiciendus est.“ In eandem sententiam locum accipit Bötticher. in versione germanica, p. 61. Bekkerus et Ritterus Lipsii mutationem *auctores* pro *mores* receperunt.

sumus qui occiso Nerone delatores et ministros more maiorum puniendos flagitabat. optimus est post malum principem dies primus.

XLIII. Tanto cum assensu senatus auditus est Montanus, ut spem caperet Helvidius posse etiam Marcellum prosterni. igitur a laude Cluvii Rufi orsus, qui perinde dives et eloquentia clarus nulli unquam sub Nerone periculum facessisset, crimine simul exemploque Eprium urgebat, ardentibus patrum 2 animis. quod ubi sensit Marcellus, velut excedens curia, *imus* inquit, *Prisce, et relinquimus tibi senatum tuum: regna praesente Caesare.* sequebatur Vibius Crispus, ambo infensi vultu diverso, Marcellus minacibus oculis, Crispus 3 renidens, donec accursu amicorum retraherentur. cum glisceret certamen, hinc multi bonique, inde pauci et validi pertinacibus odiis tenderent, consumptus per discordiam dies.

XLIV. Proximo senatu, inchoante Caesare *de abolendo dolore iraque et priorum temporum necessitatibus*, censuit Mucianus prolixe pro accusatoribus: simul eos qui coeptam, deinde omissam actionem repeterent, monuit sermone molli 2 et tamquam rogaret. patres coeptatam libertatem, postquam obviam itum, omisere. Mucianus, ne sperni senatus iudicium et cunctis sub Nerone admissis data impunitas videretur, Octavium Sagittam et Antistium Sosianum senatorii ordinis 3 egressos exsilium in easdem insulas redegit. Octavius Pontiam Postumiam, stupro cognitam et nuptias suas abnuentem, impotens amoris interfecerat; Sosianus pravitate morum multis exitiosus. ambo gravi senatus consulto damnati pulsique, quamvis concesso aliis reditu, in eadem poena retenti sunt. 4 nec ideo lenita erga Mucianum invidia. quippe Sosianus ac

---

Cap. 43. *Helvidius*] Conf. supra c. 5. Dio 66, 16.

Cluvius Rufus] Neronem in peregrinatione histrionali comitatus erat. Suet. Ner. 21.

crimine simul exemploque] *Crimine* urgebat tamquam delatorem Thraseae, quam actionem tentaverat olim Helvidius Galba imperante, dein omiserat, ut refert Tacitus initio huius libri (c. 6.). *Exemplo*, quoniam laudando Cluvium vitae morumque diversitatem in Marcello exprobrabat. *Pich.*

facessisset] Ed. pr. *fecisset*, ut Ann. 13, 35. *insonti periculum fecissent.*

Vibius Crispus] Iuvenal. 4, 81. *Venit et Crispi iucunda senectus, Cuius erant mores qualis facundia, mite ingenium.* Dial. de orat. 8.

Cap. 44. *coeptatam*] Ita Flor. aliique libri a Lipsio inspecti, unde ipse coniicit *coeptam tantum*. Ed. pr. *coeptam voluntatem.*

Octavium Sagittam] Sic Rhenanus. In Flor. aliisque edd. et vett edd. *Octavium Sabinum Sagittam.* Ann. 13, 44. *per idem tempus Octavius Sagitta plebei tribunus.*

egressos exsilium] Dictum ut Annal. 1, 3. *egredi tentoria.*

Sagitta viles, etiam si reverterentur: accusatorum ingenia et opes et exercita malis artibus potentia timebantur.

XLV. Reconciliavit paulisper studia patrum habita in senatu cognitio secundum veterem morem. Manlius Patruitus senator *pulsatum se in colonia Seniensi coetu multitudinis et iussu magistratuum* querebatur; *nec finem iniuriae hic stetisse: planctum et lamenta et supremorum imaginem praesenti sibi circumdata cum contumeliis et probris quae in senatum universum iacerentur.* vocati qui arguebantur, et 2 cognita caussa in convictos vindicatum. additumque senatus consultum quo Seniensium plebes modestiae admoneretur. iisdem diebus Antonius Flamma Cyrenensibus damnatur lege repetundarum, et exsilio ob saevitiam.

XLVI. Inter quae militaris seditio prope exarsit. praetorianam militiam repetebant a Vitellio dimissi, pro Vespasiano congregati; et lectus in eandem spem e legionibus miles promissa stipendia flagitabat: ne Vitelliani quidem sine multa caede pelli poterant. [sed immensa pecunia ferebatur, qua tanta vis hominum retinenda erat.] ingressus castra 2

Cap. 45. *Manlius*] Sic Flor. In ed. pr. *Malius*, in aliis libris *Mallius*. Pro *Patruitus*, quod apparet in Flor., ed. pr., usque ad Pichenam *Patricius* editum est. Denique pro *senator*, quod habent Flor. et ed. pr., ante Iac. Gronovium scribebatur *ordinis senatorii*, pro quo plures cdd. praebent *ordinis senatorum*.

Seniensi] Ita Flor. et paulo post *Seniensium*. Alii *Senensi* et *Senensium*, quod Waltherus retinuit. Ed. pr. *Semensi* et *Semensium*. Conf. *Sillig.* ad Plin. 3, 5. 51. — *Sena Iulia*, colonia cum aliis Etruriae ab Augusto Caesare deducta vel instaurata. Hodie *Siena*. Cellar. G. A. 1. p. 716. — Digest. libr. XLVII. Tit. 10. Leg. 5. ex Ulpiano: *Inter pulsationem et verberationem hoc interest, ut Ofilius scribit· Verberare est, cum dolore caedere: pulsare, sine dolore.*

Cyrenensibus] Flor. *Cyrensibus*, ed. pr. *Cirensibus*. Primus Rhenanus *Cyrenensibus* e codicibus scripsit. — Damnatus est in gratiam Cyrenensium, qui accusaverant.

Cap. 46. *lectus in eandem spem*] Hanc cdd. et vett. edd. scripturam cum Broterio, Walthero et Rittero revocavimus. Eandem tuetur Bötticherus in versione germanica. Intelliguntur milites lecti e legionibus exercitus Flaviani, quibus spes militiae praetorianorum facta erat. Coniecturam Ernestii *illectus* Bekkerus retinuit. Ursinus et Muretus malebant *erectus*. In ed. pr. est *lectus eadem specie*.

[*sed immensa pecunia — erat.*] Similis hic in libris transpositio, qualis supra 3, 5. Nam Flor. post *poterant* pergit: *sed immensa pecunia fer —*. Hinc transilit ad c. 52. *ne criminantium nuntiis* — usque ad finem c. 53., ubi pergitur: *qua tanta vis hominum retinenda erat. Ingressus castra* etc. Eo ordine, qui nunc est, ut verba *pelli poterant* statim excipiant haec: *ingressus castra* — locum edidit Puteolanus. In ed Agr. autem illa adduntur: *sed immensa pecunia tanta vis hominum retinenda erat:* quo duce Bipontini locum ita refinxerunt: *sed immensa pecunia dicebatur, qua tanta vis hominum retinenda erat.* Hanc

Mucianus, quo rectius stipendia singulorum spectaret, suis cum insignibus armisque victores constituit, modicis inter se spatiis discretos. tum Vitelliani, quos apud Bovillas in deditionem acceptos memoravimus, ceterique per urbem et urbi vicina conquisiti producuntur prope intecto corpore. 3 *eos* Mucianus *diduci*, *et Germanicum Britannicumque militem, ac si qui aliorum exercituum*, *separatim assistere* iubet. illos primus statim aspectus obstupefecerat, cum ex diverso velut aciem telis et armis trucem, semet clausos nudosque 4 et illuvie deformes aspicerent. ut vero huc illuc distrahi coepere, metus per omnes et praecipua Germanici militis formido, tamquam ea separatione ad caedem destinaretur. prensare commanipularium pectora, cervicibus innecti, suprema oscula petere, *ne desererentur soli*, *neu pari in caussa disparem fortunam paterentur;* modo Mucianum, modo absentem principem, postremum caelum ac deos obtestari, donec Mucianus *cunctos eiusdem sacramenti*, *eiusdem impe-* 5 *ratoris milites* appellans, falso timori obviam iret. namque et victor exercitus clamore lacrimas eorum iuvabat. isque finis illa die. paucis post diebus alloquentem Domitianum firmati iam excepere. spernunt oblatos agros, *militiam et stipendia* orant. preces erant, sed quibus contradici non 6 posset. igitur in praetorium accepti. dein quibus aetas et iusta stipendia, dimissi cum honore, alii ob culpam, sed carptim ac singuli; quo tutissimo remedio consensus multitudinis extenuatur.

XLVII. Ceterum verane pauperie an uti videretur, actum in senatu *ut sexcenties sestertium a privatis mutuum acciperetur;* praepositusque ei curae Poppaeus Silvanus. nec 2 multo post necessitas abiit, sive omissa simulatio. abrogati inde, legem ferente Domitiano, consulatus quos Vitellius

---

rationem Waltherus est amplexus, nisi quod pro *dicebatur* scripsit *ferebatur*. Rittero certum videtur ante verba *sed immensa* nonnulla intercidisse. Nos Bekkerum secuti sumus.

apud Bovillas] Vide supra c. 2.

destinaretur] Ita Flor. et edd. ante Rhenanum, qui e Bud. *destinarentur* scripsit.

prensare — innecti] Haec est Lipsii emendatio, quam cd. Florentinum confirmare testatur Ryckius. Pro *innecti* quidam odd. et ed. pr. *iniecta*, alii *invecti*, Puteol. et Beroald. *iniecti*. Pro *pectora* Acidalius *dexteras* malebat.

quibus aetas et iusta stipendia] *Aetas* erat 50 annorum, numerus legitimorum stipendiorum inde ab Augusto Caesare 16.

Cap. 47. *sexcenties sestertium*] Suet. Vesp. 16. *professus est initio statim principatus quadringenties milies opus esse, ut res publica stare posset.* — De *Poppaeo Silvano* vid. Hist. 2, 86.

dederat, funusque censorium Flavio Sabino ductum, magna documenta instabilis fortunae summaque et ima miscentis.

XLVIII. Sub idem tempus L. Piso proconsule interficitur. ea de caede quam verissime expediam, si pauca supra repetiero, ab initio caussisque talium facinorum non absurda. Legio in Africa auxiliaque tutandis imperii finibus sub divo 2 Augusto Tiberioque principibus proconsuli parebant. mox C. Caesar turbidus animi ac M. Silanum obtinentem Africam metuens ablatam proconsuli legionem misso in eam rem legato tradidit. aequatus inter duos beneficiorum numerus, 3 et mixtis utriusque mandatis discordia quaesita, auctaque pravo certamine. legatorum vis adolevit diuturnitate officii, vel quia minoribus maior aemulandi cura; proconsulum splendidissimus quisque securitati magis quam potentiae consulebant.

XLIX. Sed tum legionem in Africa regebat Valerius Festus, sumptuosae adolescentiae neque modica cupiens, et affinitate Vitellii anxius. is crebris sermonibus tentaveritne Pisonem ad res novas an tentanti restiterit, incertum, quoniam secreto eorum nemo affuit, et occiso Pisone plerique ad gratiam interfectoris inclinavere. nec ambigitur provinciam 2 et militem alienato erga Vespasianum animo fuisse; et quidam e Vitellianis urbe profugi ostentabant Pisoni *nutantes Gallias, paratam Germaniam, pericula ipsius et pace suspecta*

---

funus censorium] Fuit splendidissimum. Ann. 4, 15. 6, 27. 13, 2. Polyb. 6, 53. Conf. *Eichstadtii* commentatio secunda *de imaginibus Romanorum* ad Iuvenal. sat. 8, 1—20. a. 1805. edita. — De *Flavii Sabini* caede vid. Hist. 3, 74.

et ima] Ita cd. Agr. Alii et vett. edd. *etiam*.

Cap. 48. *L. Piso proconsule*] Vid. supra c. 38. Ann. 13, 31. *Proconsule* dederunt ex Flor. I. Gronovius, Bekkerus, Ritterus. Alii *proconsul*, quod Waltherus retinuit.

repetiero] Ita ex Taciti usu Rhenanus et Muretus cdd. scripturam *petiero* emendarunt. *Supra*, i. e. altius.

M. Silanum] Pro Silano nominat Dio 59, 20. L. Pisonem Cn. Pisonis filium, cuius filius est L. Piso ille interfectus.

beneficiorum] Pancirolus affirmat legendum esse *beneficiariorum*. Non opus. *Beneficia* sunt promotiones ad altiores gradus, ut ad tribunatum, praefecturam, centurionatum.

certamine. legatorum] Haec I. Fr. Gronovii distinctio reperitur in ed. pr. In aliis edd. locus ita interpungitur: *auctaque. pravo certamine legatorum —*.

Cap. 49. *Valerius Festus*] Plin. Ep. 3, 7. *nuper L. Piso, pater illius Pisonis, qui a Valerio Festo per summum facinus in Africa occisus est, dicere solebat: neminem se videre in senatu, quem consul ipse sententiam rogavisset.*

cupiens et] Ita Flor. et ed. pr. Alii cdd. pro *et* praebent *sed*.

ad gratiam — inclinavere] Benigne de eo senserunt.

in pace suspecta] In Flor., ut Bekkerus adnotavit, est *suscepta*, ut Victorius, *suscepto*. Unde Victorius coniecit: *ut in pace suspecto*,

3 *tutius bellum.* inter quae Claudius Sagitta, praefectus alae Petrinae, prospera navigatione praevenit Papirium centurionem a Muciano missum, asseveravitque *mandata interficiendi Pisonis centurioni data; cecidisse Galerianum consobrinum eius generumque. unam in audacia spem salutis, sed duo itinera audenti, seu mallet statim arma, seu petita navibus Gallia*
4 *ducem se Vitellianis exercitibus ostenderet.* nihil ad ea moto Pisone, centurio a Muciano missus ut portum Carthaginis attigit, magna voce laeta Pisoni omnia tamquam principi continuare, obvios et subitae rei miraculo attonitos, ut eadem astreperent, hortari. vulgus credulum ruere in forum, *praesentiam Pisonis* exposcere. gaudio clamoribusque cuncta
5 miscebant, indiligentia veri et adulandi libidine. Piso, indicio Sagittae vel insita modestia, non in publicum egressus est neque se studiis vulgi permisit. centurionemque percunctatus, postquam *quaesitum sibi crimen caedemque* comperit, *animadverti in eum* iussit, haud perinde spe vitae quam ira in percussorem, quod idem ex interfectoribus Clodii Macri cruentas legati sanguine manus ad caedem proconsulis
6 retulisset. anxio deinde edicto Carthaginiensibus increpitis, ne solita quidem munia usurpabat, clausus intra domum, ne qua motus novi caussa vel forte oreretur.

L. Sed ubi Festo consternatio vulgi, centurionis supplicium, veraque et falsa more famae in maius innotuere,
2 equites in necem Pisonis mittit. illi raptim vecti, obscuro adhuc coeptae lucis, domum proconsulis irrumpunt destrictis gladiis, et magna pars Pisonis ignari, quod Poenos auxiliares Maurosque in eam caedem delegerat. haud procul cubiculo obvium forte servum, *quisnam et ubi esset Piso?* interro-
3 gavere. servus egregio mendacio *se Pisonem esse* respondit; ac statim obtruncatur. nec multo post Piso interficitur: nam-

---

quam mutationem Waltherus recepit. Faernus, Muretus, Grotius praepositionem *in* delent. — De *ala Petrina* vide Hist. I, 70. — De *Calpurnii Galeriani* caede vide supra c. 11.

Pisoni omnia] Acidalii coniecturam *omina* receperunt Ernestius et Waltherus.

continuare] Est continuo adstrepere.

indiligentia veri] Ita edd. Rhen. Lips. sqq. In Flor. et ed. pr. pro *veri* est *viri*.

quaesitum sibi crimen caedemque comperit] Sensus est, centurionem laetas illas voces vulgavisse ad tentandum Pisonis animum, ut si alacrem vidisset paratumque ad capessendum imperium, conscientiam criminis in eo magis argueret et sic istius ac maiori ludibrio illum occideret; Pisonem autem cognito centurionis dolo iussisse in eum animadverti. *Pich.* De Clodii Macri caede vid. Hist. 1, 7.

Cap. 50. *consternatio vulgi*] I. e. tumultus.

auxiliares Maurosque] In ed. pr. *auxiliaresque Mauros.*

que aderat qui nosceret, Bebius Massa e procuratoribus Africae, iam tunc optimo cuique exitiosus, et in caussas malorum quae mox tulimus, saepius rediturus. Festus Adrumento, 4 ubi speculabundus substiterat, ad legionem contendit, praefectumque castrorum Cetronium Pisanum vinciri iussit, proprias ob simultates: sed *Pisonis satellitem* vocabat, militesque et centuriones quosdam puniit, alios praemiis affecit, neutrum ex merito, sed ut oppressisse bellum crederetur. Mox Oeen- 5 sium Leptitanorumque discordias componit, quae, raptu frugum et pecorum inter agrestes, modicis principiis, iam per arma atque acies exercebantur. nam populus Oeensis multitudine inferior Garamantas exciverat, gentem indomitam et inter accolas latrociniis fecundam. unde artae Leptitanis res, 6 lateque vastatis agris intra moenia trepidabant, donec interventu cohortium alarumque fusi Garamantes et recepta omnis praeda, nisi quam vagi per inaccessa mapalium ulterioribus vendiderant.

LI. At Vespasiano post Cremonensem pugnam et prosperos undique nuntios, *cecidisse Vitellium* multi cuiusque ordinis, pari audacia fortunaque hibernum mare aggressi, nuntiavere. aderant legati regis Vologesi *quadraginta Par-* 2 *thorum equitum milia* offerentes. magnificum laetumque tantis sociorum auxiliis ambiri, neque indigere. gratiae Vologeso

---

nosceret] Ed. pr. *cognosceret.* Ibidem *procurator* pro *e procuratoribus.* In Africa proconsulari provincia plures fuisse procuratores Caesaris Ernestius vix credit. De *Bebio Massa* vid. Plin. Ep. 7, 33.

in caussas malorum quae mox tulimus] Quod attinet ad caussas malorum, quae Domitiani tempore tulimus.

contendit] Ita ex ed. pr. Ernestius pro *tendit*, quod Waltherus retinuit.

Oeensium] Ita scribitur e Lipsii correctione, nam in vett. libris est *Ophensium*, *Offensium* (ita in Flor.), *Aspensium.* — *Oea*, Ὠέα s. civitas Oeensium (Plin. H. N. 5, 4, 27) fuit in vicinia Leptis magnae. Hodie *Tripolis.*

latrociniis fecundam] Non *durch Räubereien sich bereichernd,* sed *in weiter Ausdehnung Räuberei treibend.* Ann. 13, 52. *fecundum gignendo sale.* Hist. 2, 92. *fecunda gignendis inimicitiis.*

mapalium] *Mapalia,* casae agrestium, vox Punica. Virg. Georg. 3, 340. *et raris habitata mapalia tectis.* Sallust. Iug. 18, 2. *aedificia Numidarum; agrestium, quae mapalia illi vocant, oblonga, incurvis lateribus tecta, quasi navium carinae sunt.*

Cap. 51. *aggressi*] Ut de re difficili dixit aptius quam *ingressi,* quod Ferrettus malebat.

quadraginta Parthorum equit. mil.] Suet. Vesp. 6. Vologesus Parthus promisit *quadraginta milia sagittariorum.* Parthi erant ἱπποτοξόται.

tantis auxiliis ambiri] I. e. precibus adiri. ut tanta auxilia accipiat. Ita Germ. 18. *ambiri nuptiis* dicuntur, qui precibus adeuntur, ut matrimonia ineant. Virg. Aen. 7, 333. *ambire connubiis Latinum,* adire L. precibus, ut connubia concedat.

actae, mandatumque *ut legatos ad senatum mitteret et pacem*
3 *esse sciret*. Vespasianus in Italiam resque urbis intentus adversam de Domitiano famam accipit, *tamquam terminos aetatis et concessa filio egrederetur*. igitur validissimam exercitus partem Tito tradit ad reliqua Iudaici belli perpetranda.

LII. Titum, antequam digrederetur, multo apud patrem sermone orasse dicebatur, *ne criminantium nuntiis temere accenderetur, integrumque se ac placabilem filio praestaret. non legiones, non classes perinde firma imperii munimenta*
2 *quam numerum liberorum. nam amicos tempore, fortuna, cupidinibus aliquando aut erroribus imminui, transferri, desinere: suum cuique sanguinem indiscretum, sed maxime principibus, quorum prosperis et alii fruantur, adversa ad iunctissimos pertineant. ne fratribus quidem mansuram con-*
3 *cordiam, ni parens exemplum praebuisset*. Vespasianus haud aeque Domitiano mitigatus quam Titi pietate gaudens *bono esse animo* iubet *belloque et armis rem publicam attollere: sibi pacem domumque curae fore*. tum celerrimas navium
4 frumento onustas saevo adhuc mari committit, quippe tanto discrimine urbs nutabat ut decem haud amplius dierum frumentum in horreis fuerit, cum a Vespasiano commeatus subvenere.

LIII. Curam restituendi Capitolii in L. Vestinum confert, equestris ordinis virum, sed auctoritate famaque inter proceres. ab eo contracti haruspices monuere, *ut reliquiae prioris delubri in paludes aveherentur, templum iisdem ve-*
2 *stigiis sisteretur: nolle deos mutari veterem formam*. undecimo Kal. Iulias serena luce spatium omne, quod templo

---

Cap. 52. *Titum — orasse dicebatur*] Verba sentiendi et declarandi in passivo genere posita coniunguntur cum accusativo et infinitivo, ubi res certa et definita indicatur, cum nominativo et infinitivo, ubi res videtur esse minus certa. Conf. Roth. exc. VI ad Tac. Agric.

ni parens] Ita Flor. et ed. pr. Alii *ni pater*.

attollere] Ita Rhenan. e Bud. cui consentit *ed. pr.* Waltherus Puteol. scripturam *attolleret* reduxit.

Cap. 53. *curam restituendi Capitolii*] Vespasianus Romam intrare non potuit ante XXI Iunii. Alexandriae enim aliquot menses egit, inquit Tacitus, *certa maris opperiens*. A decimo autem Novembris usque ad decimum Martii, ait Vegetius, *maria clauduntur*; a decimo Martii ad XV Maii *periculosa maria tentantur*, neque facile se quisquam iis committebat, nisi mercator, ut ante aut circa dimidium Maii Alexandria solvisse non videatur. — Omnibus pensitatis Romam ingredi non potuit nisi declivi iam aestate, et interesse non potuit Capitolii fundationi. *Savil.* Suetonius contra Vesp. 8. et Dio 66, 10. eum interfuisse affirmant.

in paludes] Ostienses, ut Ann. 15, 43.

dicabatur, evinctum vittis coronisque. ingressi milites, quis fausta nomina, felicibus ramis. dein virgines Vestales, cum pueris puellisque patrimis matrimisque, aqua vivis e fontibus amnibusque hausta perluere. tum Helvidius Priscus praetor, 3 praeeunte Plautio Aeliano pontifice, lustrata suovetaurilibus area et super cespitem redditis extis, *Iovem, Iunonem, Minervam praesidesque imperii deos* precatus *uti coepta prosperarent sedesque suas pietate hominum inchoatas divina ope attollerent*, vittas quis ligatus lapis innexique funes erant, contigit. simul ceteri magistratus et sacerdotes et senatus 4 et eques et magna pars populi, studio laetitiaque connixi, saxum ingens traxere. passimque iniectae fundamentis argenti aurique stipes et metallorum primitiae, nullis fornacibus victae, sed ut gignuntur. praedixere haruspices, ne temera- 5 retur opus saxo aurove in aliud destinato. altitudo aedibus adiecta. id solum religio annuere et prioris templi magnificentiae defuisse creditum.

LIV. Audita interim per Gallias Germaniasque mors Vitellii duplicaverat bellum. nam Civilis omissa dissimulatione

---

quis fausta nomina] *Quis* pro *quibus* e Flor. Iac. Gronovius restituit. *Nomina* pro *omina* iam Lipsius e Vat. scripsit. Idem exstat in Flor. et ed. pr. Cic. de Div. 1, 102. *cum imperator exercitum, censor populum lustraret, bonis nominibus qui hostias ducerent, eligebantur: quod idem in delectu consules observant, ut primus miles fiat bono nomine.* Festus: *lacus Lucrinus in vectigalibus publicis primus locatur fruendus ominis boni gratia: ut in delectu censuve primi nominantur Valerius, Salvius, Statorius.*

felicibus ramis] Macrob. Sat. II, 16. ait Veranius de verbis pontificalibus: *felices arbores putantur esse quercus, aesculus, ilex, suber, fagus, corylus, sorbus, ficus alba, pirus, malus, vitis, prunus, cornus, lotus.*

patrimis matrimisque] Pueri flaminii, puellae flaminiae, quorum patres matresque adhuc vivebant. Festus: *Flaminia dicebatur sacerdotula, quae flaminicae Diali praeministrabat, eaque patrimes et matrimes erat, id est patrem matremque adhuc vivos habebat ... Flaminius Camillus puer dicebatur ingenuus patrimes et matrimes, qui flamini Diali praeministrabat.*

aqua vivis e fontibus amnibusque hausta] Est haec Iac. Gronovii emendatio ex scriptura cd. Flor. *aqua trimis e fontibus.* Usque ad Ernestium haec Rhenani scriptura editiones insedit: *aqua rivis et fontibus.* A Rhenano est etiam *perluere*, cum antea scriberetur *pluere.*

praeeunte] Plinius H. N. 28, 2. *Vidimus certis precationibus obsecrasse summos magistratus, et ne quid verborum praetereatur aut praeposterum dicatur, de scripto praeire.* — De *Helvidio Prisco* vide supra c. 5.

lustrata suovetaurilibus] Ex emendatione Lipsii, ante quem in editionibus erat: *lustrata bove taurisque.* In Flor. et ed. pr. est: *lustratas boue taurilibus.* — Servius ad Virg. Georg. 2, 194. *reddi dicebantur exta, cum probata et elixa arae superponebantur.*

Iuno et *Minerva*] In templo Iovis Capitolini cellas habebant.

quis ligatus] *Quis* pro *quibus* e Flor. Pichena dedit.

in populum Romanum ruere, Vitellianae legiones vel exter-
2 num servitium quam imperatorem Vespasianum malle. Galli sustulerant animos, eandem ubique exercituum nostrorum fortunam rati, vulgato rumore *a Sarmatis Dacisque Moesica ac Pannonica hiberna circumsideri.* paria de Britannia finge-
3 bantur. sed nihil aeque quam incendium Capitolii, ut finem imperio adesse crederent, impulerat. *captam olim a Gallis urbem; sed integra Iovis sede mansisse imperium. fatali nunc igne signum caelestis irae datum, et possessionem rerum humanarum Transalpinis gentibus portendi*, superstitione vana
4 Druidae canebant. incesseratque fama primores Galliarum ab Othone adversus Vitellium missos, antequam digrederentur, pepigisse *ne deessent libertati*, *si populum Romanum continua bellorum civilium series et interna mala fregissent.*

LV. Ante Flacci Hordeonii caedem nihil prorupit quo coniuratio intelligeretur. interfecto Hordeonio commeavere nuntii inter Civilem Classicumque praefectum alae Treverorum. Classicus nobilitate opibusque ante alios. regium illi genus et pace belloque clara origo. ipse e maioribus suis hostis
2 populi Romani quam socius iactabat. miscuere sese Iulius Tutor et Iulius Sabinus, hic Trevir, hic Lingon, Tutor ripae Rheni a Vitellio praefectus; Sabinus, super insitam vanitatem, falsae stirpis gloria incendebatur: *proaviam suam divo Iulio*
3 *per Gallias bellanti corpore atque adulterio placuisse.* hi secretis sermonibus animos ceterorum scrutari. ubi quos

---

Cap. 54. *finem imperio*] Ita Flor. et ed. pr. Alii *imperii.*

Druidae] Conf. Caes. B. G. 6, 13.

incesserat fama] I. e. exorta erat. Ann. 1, 5. *quippe rumor incesserat.*

pepigisse ne deessent libertati] Bötticher. vertit: *die Häuptlinge hätten gelobt, dass sie zur Freiheit es an sich nicht wollten fehlen lassen.* At constructio monstrat, verbi *deessent* subiectum esse *Galliae.*

Cap. 55. *ante — caedem*] Vide supra c. 36. De *Classico*, Hist. 2, 14.

Treverorum] Lipsius. Alii *Trevirorum.*

ante alios] Ita Flor. ed. pr. Usque ad Pichenam edebatur *anteibat alios.*

ipse — iactabat] *Ipse*, quod Lipsius ex ingenio Tacitique usu pro *is se* scripserat, in ed. pr. et Bud. exstat. Verbum *iactabat*, quod Ritterus eliminat, omitti non potest, quoniam eo omisso verbum deest, quo voces *quam socius* nitantur. Idem tamen iure negat dici posse *miles iacto* pro *miles esse iacto.* Videtur Tacitus scripsisse: *quam socius esse iactabat.* Ut Homerus Il. 13, 54. *Ἕκτωρ ὃς Διὸς εὔχετ᾽ ἐρισθενέος πάϊς εἶναι.*

hic] Geminatur pronomen ut Ann. 14, 8. Virg. Ecl. 4, 56. Cic. ad Div. 9, 16.

Lingon] Flor. *Lingonus*, ut infra *Lingonas*; ed. pr. *Lingonius.* Martialis 8, 75, 2. *Lingonus.*

scrutari] Pichena *scrutati*, quod Bipontini dederunt.

idoneos rebantur, conscientia obstrinxere, in colonia Agrippinensi in domum privatam conveniunt. nam publice civitas talibus inceptis abhorrebat. attamen interfuere quidam Ubiorum Tungrorumque. sed plurima vis penes Treveros ac Lingonas. nec tulere moras consultandi. certatim proclamant *furere discordiis populum Romanum, caesas legiones, vastatam Italiam, capi cum maxime urbem, omnes exercitus suis quemque bellis detineri. si Alpes praesidiis firmentur, coalita libertate dispecturas Gallias quem virium suarum terminum velint.* 4

LVI. Haec dicta pariter probataque. de reliquiis Vitelliani exercitus dubitavere. plerique *interficiendos* censebant, *turbidos, infidos, sanguine ducum pollutos.* vicit ratio parcendi, *ne sublata spe veniae pertinaciam accenderent. alliciendos potius in societatem. legatis tantum legionum interfectis, ceterum vulgus conscientia scelerum et spe impunitatis facile accessurum.* ea primi consilii forma. missique per Gallias concitores belli. simulatum ipsis obsequium, quo incautiorem Voculam opprimerent. nec defuere qui Voculae nuntiarent. sed vires ad coercendum deerant, infrequentibus infidisque legionibus. inter ambiguos milites et occultos hostes, optimum e praesentibus ratus mutua dissimulatione et iisdem quibus petebatur, artibus grassari, in coloniam Agrippinensem descendit. illuc Claudius Labeo, quem captum et extra conventum amandatum in Frisios diximus, corruptis 2 3 4

Tungrorumque] Ita Flor. ed. pr. Alii *Turingorumque*, usitato errore.

cum maxime] Ita Flor. Alii *tum maxime*, cui scripturae favet ed. pr., in qua est *tamen maxime.* — *Cum maxime* est nunc ut cum maxime, ut eo tempore quo maxime. — Pro *distineri*, quod habet Flor., *detineri* ex ed. pr. repetiit Ernestius.

dispecturas] Ita Rhenanus edidit pro *despecturas*. E scriptura ed. Flor. *disceptras* Victorius coniecit *disceptaturas*. Bekkerus notavit scripturam Flor. esse *discepturas*. Bachius scripsit *disceptaturas*. At disceptando libertas paratur: quae ubi coaluit, non amplius disceptatur, sed dispicitur, quem qui libertatem sunt assecuti, virium suarum terminum velint.

Cap. 56. *pertinaciam accenderent*] Ita Ernestius e Flor. et ed. pr. Antea scribebatur *pertinacia accenderentur.*

quem extra conventum — diximus] Supra c. 18. *ne interfectus invidiam apud populares vel si retineretur, semina discordiae praeberet, in Frisios avehitur.* — Scripturam *conventum* primus Rhenanus invexit. In Flor. est *commentum amendatum*, in aliis edd. *extra continentem amnem.* Interpretes diversissima coniectarunt. I. Fr. Gronovius (Obss. 3, 22.) et Ryckius *conventum* intelligunt civitatem Batavorum unum conventum iuridicum efficientem; Ricklefsius societatem eorum, qui arma ceperant contra Romanos; Pichena interrogat, an significet, privato et clandestino ducum consilio, absque multitudinis frequentia et conventu nulloque iudicio amotum Labeonem? Ricklefsius vertit *aus dem Verein hinweg*; Bötticher, *ausser Landes.*

custodibus perfugit; pollicitusque, *si praesidium daretur, iturum in Batavos et potiorem civitatis partem ad societatem Romanam retracturum*, accepta peditum equitumque modica manu, nihil apud Batavos ausus quosdam Nerviorum 5 Betasiorumque in arma traxit, et furtim magis quam bello, Canninefates Marsacosque incursabat. Vocula Gallorum fraude illectus ad hostem contendit.

LVII. Nec procul Veteribus aberat, cum Classicus ac Tutor per speciem explorandi praegressi cum ducibus Germanorum pacta firmavere. tumque primum discreti a legionibus proprio vallo castra sua circumdant, obtestante Vocula *non adeo turbatam civilibus armis rem Romanam, ut Tre- 2 veris etiam Lingonibusque despectui sit. superesse fidas provincias, victores exercitus, fortunam imperii et ultores deos. sic olim Sacrovirum et Aeduos, nuper Vindicem Galliasque singulis proeliis concidisse. eadem rursus numina, eadem fata ruptores foederum exspectarent. melius divo 3 Iulio divoque Augusto notos eorum animos: Galbam et infracta tributa hostiles spiritus induisse. nunc hostes, quia molle servitium; cum spoliati exutique fuerint, amicos fore.* haec ferociter locutus, postquam perstare in perfidia Classicum Tutoremque videt, verso itinere Novesium concedit. 4 Galli duum milium spatio distantibus campis consedere. illuc commeantium centurionum militumque emebantur animi, ut (flagitium incognitum) Romanus exercitus in externa verba iurarent, pignusque tanti sceleris nece aut vinculis legatorum daretur. Vocula, quamquam plerique fugam suadebant, audendum ratus, vocata concione in hunc modum disseruit.

LVIII. *Nunquam apud vos verba feci aut pro vobis sollicitior aut pro me securior. nam mihi exitium parari libens audio, mortemque in tot malis [hostium,] ut finem miseriarum*

Betasiorumque] Lipsius ut in Bud. *Bethasiorumque*. Conf. Cellar. G. A. 1. p. 362.

Marsacosque] Muretus *Marsaticosque*. De huius populi sedibus vid. *Wersebe*, üb. d. Völker u. Völkerbündnisse d. alt. Teutschlands. p. 170. *Ledebur*, das Land u. Volk d. Bructerer p. 114 sq.

Cap. 57. *Germanorum*] Faernus legebat *Trevirorum*.

Sacrovirum et Aeduos] Quarto imperii Tiberii anno. Ann. 3, 40. 46.

numina] Ita edidit Rhenanus. In Flor. et ed. pr. est *nomina*. Alii *omina* vel *omnia*. — Pro *exspectarent* Acidalius *exspectare*.

Galbam — induisse] *Induisse* i. q. indidisse Gallis. Hist. 1, 51. *remissa a Galba quarta tributorum pars.*

Cap. 58. *in tot malis hostium*] Haec exstant in cdd. et vett. editionibus. Vocabulum *hostium*, quod multis vitiosum videtur, cum Bekkero uncinis inclusimus. Plurima viri docti in hoc loco corrupto coniecerunt; Lipsius: *portum et finem*, vel *in tot malis honestam*, quod Oberlinus edidit; I. F. Gronovius: *otium et finem miseriarum*; Pichena:

exspecto. Vestri me pudet miseretque, adversus quos non proelium et acies parantur; id enim fas armorum et ius hostium est; bellum cum populo Romano vestris se manibus 2 *gesturum Classicus sperat, imperiumque et sacramentum Galliarum ostentat. adeo nos si fortuna in praesens virtusque deseruit, etiam vetera exempla deficiunt, quotiens Romanae legiones perire praeoptaverint, ne loco pellerentur. socii* 3 *saepe nostri exscindi urbes suas seque cum coniugibus ac liberis cremari pertulerunt; neque aliud pretium exitus quam fides famaque. tolerant cum maxime inopiam obsidiumque apud Vetera legiones, nec terrore aut promissis demoventur. nobis, super arma et viros et egregia castrorum munimenta,* 4 *frumentum et commeatus quamvis longo bello pares. pecunia nuper etiam donativo suffecit; quod sive a Vespasiano sive a Vitellio datum interpretari mavultis, ab imperatore certe Romano accepistis. tot bellorum victores, apud Geldubam,* 5 *apud Vetera, fuso totiens hoste, si pavetis aciem, indignum id quidem: sed est vallum murique et trahendi artes, donec e proximis provinciis auxilia exercitusque concurrant. sin* 6 *ego displiceam, sunt alii legati, tribuni, centurio denique aut miles. ne hoc prodigium toto terrarum orbe vulgetur, vobis satellitibus Civilem et Classicum Italiam invasuros. an,* 7 *si ad moenia urbis Germani Gallique duxerint, arma patriae inferetis? horret animus tanti flagitii imagine. Tutorin' Trevero agentur excubiae? signum belli Batavus dabit? Germanorum catervas supplebitis? quis deinde sceleris exitus, cum Romanae legiones contra direxerint? transfugae e transfugis et proditores e proditoribus, inter recens et vetus*

---

in tot malis hodie ut finem —. Baden: *hospitium et finem.* Ita Plaut. Trin. 2, 4, 152. *hospitium calamitatis.* Böttichér: *in tot malis nostris.* Huetius mala hostium interpretatur *quae nobis hostes creant.* Rittero ut Acidalio et Ernestio *hostium* huc irrepsisse videtur e verbis proximis *ius hostium est.* Ex cap. 85. (*accipere se solatium mortis*) vocab. corruptum *hostium* videtur in *solatium* mutandum esse.

deficiunt, quotiens — praeoptaverint] Ita cd. Flor. Vulgo *praeoptaverunt*, posito puncto post *deficiunt*, et post *pellerentur* signo interrogandi.

cum maxime] Ita Flor. ed pr. Alii *nunc maximè*, *quur* vel *quor nunc maxime.*

etiam donativo suffecit] Ed. pr. *et donativo.* A Lipsio est *suffecit* pro *sufficit.* Vid. supra c. 19.

sin ego] Ita cum Walthero e cd. Reg. et ed. pr. scripsimus. Vulgatam *sane ego* Bekkerus et Ritterus reliquerunt.

centurio denique] Lipsius e veteribus libris pro *centurioque* restituit.

ne hoc prodigium] In Flor., ut Iac. Gronovius refert, est: *ne ho hoc*, unde coniicit: *ne hoc, hoc prod.*, vel, *ne o! hoc prod.* Paulo post *Tutorin'* est e Flor. et ed. pr., receptique I. Gronovius pro *Tutori.*

direxerint] Intellige *aciem.*

8 *sacramentum invisi deis errabitis? te, Iuppiter optime maxime, quem per octingentos viginti annos tot triumphis coluimus, te, Quirine Romanae parens urbis, precor venerorque, ut, si vobis non fuit cordi me duce haec castra incorrupta et intemerata servari, at certe pollui foedarique a Tutore et Classico ne sinatis. militibus Romanis aut innocentiam detis, aut maturam et sine noxa poenitentiam.*

LIX. Varie excepta oratio inter spem metumque ac pudorem. digressum Voculam, et de supremis agitantem, liberti servique prohibuere foedissimam mortem sponte praevenire. et Classicus misso Aemilio Longino, desertore primae legionis, 2 caedem eius maturavit. Herennium et Numisium legatos vinciri satis visum. dein sumptis Romani imperii insignibus in castra venit. nec illi, quamquam ad omne facinus durato, verba ultra suppeditavere quam ut sacramentum recitaret. 3 iuravere qui aderant *pro imperio Galliarum.* interfectorem Voculae altis ordinibus, ceteros, ut quisque flagitium navaverat, praemiis attollit. Divisae inde inter Tutorem et Classicum curae. Tutor valida manu circumdatos Agrippinenses, quantumque militum apud superiorem Rheni ripam, in eadem verba adigit, occisis Magontiaci tribunis, pulso castrorum 4 praefecto, qui detrectaverant. Classicus corruptissimum quemque e deditis *pergere ad obsessos* iubet, *veniam ostentantes, si praesentia sequerentur: aliter nihil spei, famem ferrumque et extrema passuros.* adiecere qui missi erant exemplum suum.

LX. Obsessos hinc fides, inde egestas inter decus ac flagitium distrahebant. cunctantibus solita insolitaque alimenta deerant, absumptis iumentis equisque et ceteris animalibus, 2 quae profana foedaque in usum necessitas vertit. virgulta postremo et stirpes et internatas saxis herbas vellentes miseriarum patientiaeque documentum fuere, donec egregiam laudem fine turpi macularent, missis ad Civilem legatis *vitam* 3 orantes. neque ante preces admissae quam in verba Galliarum iurarent. tum pactus *praedam castrorum* dat custodes,

---

Cap. 59. *foedissimam mortem*] Quae desertoris proditorisque manu obvenit.

Numisium] Ita Flor. Alii *Numium*.

Herennius] Fuit legatus primae legionis, in hiberna Bonnae, *Numisius* septimae decimae, quae Novesii erat.

altis ordinibus] *Alti ordines* sunt primi militiae gradus.

detrectaverant] Ita ut in veteribus edd. praeter primam Mercero auctore locum Pichena distinxit. Rhenanus enim cum Bud. et ed. pr. post *adigit* punctum posuerat.

Cap. 60. *obsessos*] Apud Vetera. — *internatas Saxis herbas*, ut Colum. 2, 12. *internatae herbae foeno reserventur.*

pactus] In Flor. *pacti*.

qui pecuniam, calones, sarcinas retentarent, ac qui ipsos leves abeuntes prosequerentur. ad quintum fere lapidem 4 coorti Germani incautum agmen aggrediuntur. pugnacissimus quisque in vestigio, multi palantes occubuere: ceteri retro in castra profugiunt, querente sane Civile et increpante Germanos *tamquam fidem per scelus abrumperent*. simulata ea 5 fuerint, an retinere saevientes nequiverit, parum affirmatur. direptis castris faces iniiciunt; cunctosque qui proelio superfuerant, incendium hausit.

LXI. Civilis barbaro voto, post coepta adversus Romanos arma, propexum rutilatumque crinem patrata demum caede legionum deposuit. et ferebatur parvulo filio quosdam captivorum sagittis iaculisque puerilibus figendos obtulisse. cete- 2 rum neque se neque quemquam Batavum in verba Galliarum adegit, fisus Germanorum opibus et, si certandum adversus Gallos de possessione rerum foret, inclitus fama et potior. Munius Lupercus legatus legionis inter dona missus Veledae. ea virgo nationis Bructerae late imperitabat, vetere apud 3 Germanos more, quo plerasque feminarum fatidicas et augescente superstitione arbitrantur deas. tuncque Veledae auctoritas adolevit: nam *prosperas Germanis res et excidium legionum* praedixerat. sed Lupercus in itinere interfectus. 4 pauci centurionum tribunorumque in Gallia geniti reservantur pignus societatis. cohortium, alarum, legionum hiberna subversa cremataque, iis tantum relictis quae Magontiaci ac Vindonissae sita sunt.

LXII. Legio sexta decima cum auxiliis simul deditis a Novesio in coloniam Treverorum transgredi iubetur, prae-

---

ac qui ipsos] Ita scripsit Rhenanus. In Flor. et ed. pr. est *at* pro *ac*. Waltherus e nonnullis cdd. et vett. edd. edidit *aut*. Pichena emendavit *atque ipsos*.

Cap. 61. *barbaro voto*] Vid. notata ad Germ. 31. Paul. Diaconus de Gest. Langob. 3, 7. *sex milia Saxonum qui bello superfuerant, devoverunt se neque barbam neque capillos rasuros, nisi se de Suevis hostibus ulciscerentur. De rutilis Germanorum comis* cf. Germ. 4.

de possessione rerum] Supra c. 54. *possessio rerum humanarum*.

Munius] Ita Flor. ed. pr. Alii *Mummius*, quod Walther. dedit. Vid. supra c. 18. De *Veleda*, German. 8. et Pabst. in Ecl. Tacit. p. 258 sq.

late imperitabat] Intelligendum est de vi, quam ut oracula responsis et effatis ad animos regendos habebat. — *Arbitrantur* pro *arbitrentur*, quod retinuit Waltherus, cum Mureto et Ernestio ex ed. pr. recepimus.

Vindonissae] Est *Windisch*, in pago Bernensi ad confluentes Ursae et Aruris. Conf. infra c. 70.

Cap. 62. *sexta decima*] Ita, ut Mercerus voluerat, inde ab Ernestio scribitur. In veteribus libris enim est *XIII*, quod Pichena defendit. Quid habeat Flor., non constat. Vid. supra c. 26.

2 finita die intra quam castris excederet. medium omne tempus per varias curas egere, ignavissimus quisque caesorum apud Vetera exemplo paventes, melior pars rubore et infamia. *quale illud iter? quis dux viae? et omnia in arbitrio eorum* 3 *quos vitae necisque dominos fecissent.* alii, nulla dedecoris cura, pecuniam aut carissima sibimet ipsi circumdare. Quidam expedire arma, telisque tamquam in aciem accingi. haec meditantibus advenit proficiscendi hora, exspectatione tristior. quippe intra vallum deformitas haud perinde notabilis: de- 4 texit ignominiam campus et dies. revulsae imperatorum imagines, inhonora signa, fulgentibus hinc inde Gallorum vexillis; silens agmen, et velut longae exsequiae; dux Claudius Sanctus effosso oculo, dirus ore, ingenio debilior. Duplicatur flagitium, postquam desertis Bonnensibus castris altera se legio 5 miscuerat. et vulgata captarum legionum fama cuncti, qui paulo ante Romanorum nomen horrebant, procurrentes ex agris tectisque et undique effusi insolito spectaculo nimium 6 fruebantur. non tulit ala Picentina gaudium insultantis vulgi, spretisque Sancti promissis aut minis Magontiacum abeunt; ac forte obvio interfectore Voculae Longino, coniectis in eum telis initium exsolvendae in posterum culpae fecere. legiones nihil mutato itinere ante moenia Treverorum considunt.

LXIII Civilis et Classicus, rebus secundis sublati, an coloniam Agrippinensem diripiendam exercitibus suis permitterent dubitavere. saevitia ingenii et cupidine praedae ad excidium civitatis trahebantur. obstabat ratio belli, et novum 2 imperium inchoantibus utilis clementiae fama. Civilem etiam beneficii memoria flexit, quod filium eius primo rerum motu in colonia Agrippinensi deprehensum honorate custodierant. sed Transrhenanis gentibus invisa civitas opulentia auctuque; neque alium finem belli rebantur quam si promiscua ea sedes omnibus Germanis foret, aut disiecta Ubios quoque dispersisset.

---

inhonora signa] Haec Lipsii emendatio, quam Pichena pro *innexa* primus recepit, iam a Victorio ad Caton. R. R. c. 80. fuit occupata. In Flor. *in hora*, in ed. pr. *in ora*.

Bonnensibus castris] Bonnam obtinebat prima legio. Vid. supra 19. 25.

ala Picentina] Plin. 3, 5. 70. *a Surrento ad Silarum amnem triginta milia passuum ager Picentinus fuit Tuscorum, templo Iunonis Argivae a Iasone condito insignis. Intus oppidum Salerni, Picentia.*

Longino] Vid. supra c. 59.

Cap. 63. *saevitia ingenii*] Ita edidit Pichena e scriptura Flor. *ingenti*, e qua Rhenanus fecerat *ingenita*, quod Bekkerus retinuit.

ratio belli] *Was im Kriege zu thun räthlich und vernünftig ist.*

disiecta] Hist. 3, 74. *disiecto aeditui contubernio.*

LXIV. Igitur Tencteri, Rheno discreta gens, missis legatis mandata apud concilium Agrippinensium edi iubent; quae ferocissimus e legatis in hunc modum protulit. *redisse vos in corpus nomenque Germaniae, communibus deis et praecipuo deorum Marti grates agimus; vobisque gratulamur quod tandem liberi inter liberos eritis.* 2 *nam ad hunc diem flumina ac terras et caelum quodammodo ipsum clauserant Romani, ut colloquia congressusque nostros arcerent, vel, quod contumeliosius est viris ad arma natis, inermes ac prope nudi sub custode et pretio coiremus.* 3 *sed ut amicitia societasque nostra in aeternum rata sit, postulamus a vobis, muros coloniae, munimenta servitii, detrahatis: etiam fera animalia, si clausa teneas, virtutis obliviscuntur; Romanos omnes in finibus vestris trucidetis: haud facile libertas et domini miscentur.* 4 *bona interfectorum in medium cedant, ne quis occulere quicquam aut segregare caussam suam possit. liceat nobis vobisque utramque ripam colere, ut olim maioribus nostris. quomodo lucem diemque omnibus hominibus, ita omnes terras fortibus viris natura aperuit.* 5 *instituta cultumque patrium resumite, abruptis voluptatibus, quibus Romani plus adversus subiectos quam armis valent. sincerus et integer et servitutis oblitus populus aut ex aequo agetis aut aliis imperitabitis.*

LXV. Agrippinenses sumpto consultandi spatio quando neque subire condiciones metus futuri neque palam aspernari condicio praesens sinebat, in hunc modum respondent. 2 *quae prima libertatis facultas data est, avidius quam cautius sumpsimus, ut vobis ceterisque Germanis consanguineis nostris iungeremur. muros civitatis, congregantibus se cum maxime Romanorum exercitibus, augere nobis quam diruere tutius est.* 3 *si qui ex Italia aut provinciis alienigenae in*

Cap. 64. *Tencteri*] De eorum sedibus vide notata ad German. 32. p. 126. — De deo *Marte* vid. ad Germ. 9.

et praecipuo] Est in Flor. et ed. pr. Ex aliis cdd. usque ad Ryckium *sed praec.* editum est.

rata sit] Ita ed. pr. Nonnulli cdd. et vett. edd. *rata sint.* Ita Hist. 2, 20. *postquam pax et concordia — iactata sunt.* 3, 70. *pacem et concordiam victis utilia.* Conf. Ramshorn. Gr. lat. p. 278.

detrahatis] Ann. 15, 17. *detraheret castella.* Conf. German. c. 16.

lucem diemque] Sic Flor., quam scripturam Pichena revocavit. Alii cdd. et ed. pr. *lucem noctem* Lipsius e Vat. *lucem noctemque* reposuerat.

abruptis voluptatibus] Hist. 2, 53. *abruptis vitae blandimentis.* Est *abrumpere aliquid,* sich mit Gewalt von etwas trennen, losreissen. *Voluptatibus* est in Flor. In ed. pr. *voluntatibus.* Edd. Put. seqq. ad Lipsium *vectigalibus,* quod Salinerius tuetur. De re conf. Agric. 21. et de voc. *sincerus* notata ad Germ. c. 4.

finibus nostris fuerant, eos bellum absumpsit, vel in suas quisque sedes refugere. deductis olim et nobiscum per conubium sociatis, quique mox provenere, haec patria est; nec vos adeo iniquos existimamus ut interfici a nobis pa- 4 *rentes, fratres, liberos nostros velitis. vectigal et onera commerciorum resolvimus. sint transitus incustoditi, sed diurni et inermes, donec nova et recentia iura in vetustatem consuetudine vertantur. arbitrum habebimus Civilem et Ve-* 5 *ledam, apud quos pacta sancientur.* sic lenitis Tencteris, legati ad Civilem et Veledam missi cum donis cuncta ex voluntate Agrippinensium perpetravere. sed coram adire alloquique Veledam negatum. arcebantur aspectu, quo venerationis plus inesset. ipsa edita in turre: delectus e propinquis consulta responsaque, ut internuntius numinis, portabat.

LXVI. Civilis societate Agrippinensium auctus proximas civitates affectare aut adversantibus bellum inferre statuit. 2 occupatisque Sunicis, et iuventute eorum per cohortes composita, quo minus ultra pergeret, Claudius Labeo Betasiorum Tungrorumque et Nerviorum tumultuaria manu restitit; fretus 3 loco, quia pontem Mosae fluminis anteceperat. pugnabaturque in angustiis ambigue, donec Germani tranatantes terga Labeonis invasere. simul Civilis, ausus an ex composito, intulit se agmini Tungrorum, et clara voce *non ideo* inquit *bellum* 4 *sumpsimus, ut Batavi et Treveri gentibus imperent. procul haec a nobis arrogantia. accipite societatem. transgredior ad vos, seu me ducem seu militem mavultis.* movebatur vulgus condebantque gladios, cum Campanus ac Iuvenalis, ex 5 primoribus Tungrorum, universam ei gentem dedidere. Labeo antequam circumveniretur, profugit. Civilis Betasios quoque ac Nervios in fidem acceptos copiis suis adiunxit, ingens rerum, perculsis civitatium animis vel sponte inclinantibus.

Cap. 65. *in vetustatem consuetudine*] Sic Flor. In ed. pr. *consuetudinem.* Alii *in vetustatem et consuetudinem*, alii *in vetustate et consuetudine.*

edita in turre] Ed. pr. *edita intrare*, Agr. *adyta intrare*, quam scripturam Ryckius ita interpretatur: Veleda, quotiens consuleretur, intrabat adyta.

consulta] Sunt res de quibus consulitur. Hist. 2, 4.

Cap. 66. *Sunicis*] Ita Flor. In Bud. *Sunucis*, ut Mss. apud Plin. H. N. 4, 17. 106. *Sunicos* Wersebe l. c. p. 325. eosdem esse arbitratur, quos Caesar B. G. 6, 32. *Segnos* appellat. Conf. Cellar. G. A. 1. 342.

pontem Mosae] Intelligunt *Mastricht*

tranatantes] Hoc Pichena in Flor. vidit, sed reliquit *transnatantes.* Alii cdd. et vett. edd. *tranantes.*

ingens rerum] Ita Flor. ed. pr. deditque Rhenanus pro *vigens rerum.* In ed. pr. et nonnullis cdd. post *rerum* additur *tumultus*, ex

LXVII. Interea Iulius Sabinus proiectis foederis Romani monimentis *Caesarem* se salutari iubet, magnamque et inconditam popularium turbam in Sequanos rapit, conterminam civitatem et nobis fidam. nec Sequani detrectavere certamen. 2 fortuna melioribus affuit: fusi Lingones. Sabinus festinatum temere proelium pari formidine deseruit. utque famam exitii sui faceret, villam in quam perfugerat, cremavit, illic voluntaria morte interisse creditus. Sed quibus artibus latebrisque 3 vitam per novem mox annos traduxerit, simul amicorum eius constantiam et insigne Epponinae uxoris exemplum, suo loco reddemus. Sequanorum prospera acie belli impetus stetit. 4 resipiscere paulatim civitates, fasque et foedera respicere, principibus Remis, qui per Gallias edixere *ut missis legatis in commune consultarent, libertas an pax placeret.*

LXVIII. At Romae cuncta in deterius audita Mucianum angebant, ne quamquam egregii duces (iam enim Gallum Annium et Petilium Cerialem delegerat) summam belli parum tolerarent. nec relinquenda urbs sine rectore. et Domitiani 2 indomitae libidines timebantur, suspectis, uti diximus, Primo Antonio Varoque Arrio. Varus praetorianis praepositus vim atque arma retinebat. eum Mucianus pulsum loco, ne sine solatio ageret, annonae praefecit. utque Domitiani animum 3 Varo haud alienum deleniret, Arrecinum Clementem, domui Vespasiani per affinitatem innexum et gratissimum Domitiano, praetorianis praeposuit, *patrem eius sub Gaio Caesare egregie functum ea cura* dictitans; *laetum militibus idem nomen,*

---

quo Heinsius facit *cumulus*, quae coniectura Ernestio vehementer placet. „Genitivus in hac locutione indicat, unde magnitudo spectari debeat (*gross von Seiten des Vollbrachten*, h. e. *wegen des Vollbrachten*), ablativus materiam magnitudinis ostendit (*gross durch das Vollbrachte*). Conf. A. 1, 69. *femina ingens animi* (*gross von Seiten des Muthes*).“ Ritter.

Cap. 67. *Iulius Sabinus*] Lingo. Vid. supra c. 55.

proiectis foed. Rom. monimentis] Lipsius haec ita mutabat: *prolectus Rom. generis monimentis*, vel *prolatis R. generis documentis.* Vulgatam interpretantur Pichena, Colerus, I. Fr. Gronovius.

Epponinae — reddemus] Haec operis Taciti pars periit. Dio 66, 16. *εἰς μνημεῖον ὑπόγειον κατέδυ ἐκρύφθη τε ἐννέα ἔτη μετὰ τῆς γυναικὸς καὶ παῖδας ἐξ αὐτῆς δύο ἄῤῥενας ἐκύησε.* Add. Plutarch. Amator. extr. Vol. XII. Hutt. Vespasianus Sabinum cum uxore detectos interfecit.

Cap. 68. *ne quamquam egregii duces*] Est haec emendatio Merceri, quam primus Pichena in locum recepit. Antea legebatur: *Mucianum angebant. nequaquam egregii duces, iam enim — tolerare.* — De *Petilio Cereale* nonnihil a Tacito abit Iosephus B. I. 7, 4. 2.

Arrio] Ita pro *Ario* Pichena e Flor. Ex eodem cod. recepimus *Arrecinum*. Bekkerus *Arretinum* retinuit.

idem nomen] In Bud. est *ide nomen*, unde Rhenanus coniecit *id nomen*, quod ipsum in Guelf. exstat. — Equites plerumque praetorianis praeerant.

atque ipsum, quamquam senatorii ordinis, ad utraque munia
4 *sufficere.* assumuntur e civitate clarissimus quisque, et alii per ambitionem. simul Domitianus Mucianusque accingebantur, dispari animo, ille spe ac iuventa properus, hic moras nectens quis flagrantem retineret, ne ferocia aetatis et pravis impulsoribus, si exercitum invasisset, paci belloque male consuleret.
5 legiones victrices sexta et octava, Vitellianarum unaetvicesima, e recens conscriptis secunda, Penninis Cottianisque Alpibus, pars monte Graio traducuntur; XIV legio e Britannia, sexta
6 ac decima ex Hispania accitae. Igitur venientis exercitus fama et suopte ingenio ad mitiora inclinantes Galliarum civitates in Remos convenere. Treverorum legatio illic opperie-
7 batur, acerrimo instinctore belli Tullio Valentino. is *meditata* oratione cuncta magnis imperiis obiectari solita contumeliasque et invidiam in populum Romanum effudit, turbidus miscendis seditionibus et plerisque gratus vecordi facundia.

LXIX. At Iulius Auspex e primoribus Remorum, *vim Romanam pacisque bona* dissertans, et *sumi bellum etiam ab ignavis, strenuissimi cuiusque periculo geri, iamque super caput legiones*, sapientissimum quemque reverentia fideque,
2 iuniores periculo ac metu continuit. et Valentini animum laudabant, consilium Auspicis sequebantur. constat obstitisse Treveris Lingonibusque apud Gallias, quod Vindicis motu cum Verginio steterant. deterruit plerosque provinciarum aemulatio: *quod bello caput? unde ius auspiciumque peteretur? quam, si cuncta provenissent, sedem imperio lege-*
3 *rent?* nondum victoria, iam discordia erat, aliis foedera, quibusdam opes viresque aut vetustatem originis per iurgia iactantibus. taedio futurorum praesentia placuere. scribuntur ad Treveros epistolae, nomine Galliarum, *ut abstinerent armis, impetrabili venia et paratis deprecatoribus, si poeni-*
4 *teret.* restitit idem Valentinus, obstruxitque civitatis suae

---

per ambitionem] Qui precibus ambitiosis petiverant, ut assumerentur.

sexta et octava] Ita e Savilii emendatione edidit Pichena. In Flor. XI VIII, et *vim* pro *victrices*. Iidem numeri sunt in Bud. Paulo post item a Savilio est *sexta ac decima*. In Flor. VI *ac prima*.

Cap. 69, *sumi bellum*] Sallust. Iug. 54. *omne bellum sumi facile, ceterum aegerrume desinere: non in eiusdem potestate initium eius et finem esse: incipere cuivis etiam ignavo licere; deponi cum victores velint.*

Vindicis motu] Hist. 1, 6.

quod bello caput?] Quis summus rei gerendae moderator?

per iurgia] Ita ex P. Manutii emendatione scripsit Lipsius. In Flor. et ed. pr. *periuria*, in aliis cdd. editionibusque *periuriaque*, quod Salincrius tuetur. Scripturam cd. Agr. *pro iure*, quam Lipsius non reiicit, adoptarunt Bipontini.

civitatis suae] Trevirorum.

aures, haud perinde instruendo bello intentus quam frequens concionibus.

LXX. Igitur non Treveri neque Lingones ceteraeve rebellium civitates pro magnitudine suscepti discriminis agere. ne duces quidem in unum consulere, sed Civilis avia Belgarum circumibat, dum Claudium Labeonem capere aut exturbare nititur; Classicus segne plerumque otium trahens velut parto imperio fruebatur. ne Tutor quidem maturavit 2 superiorem Germaniae ripam et ardua Alpium praesidiis claudere. atque interim unaetvicesima legio Vindonissa, Sextilius Felix cum auxiliariis cohortibus per Raetiam irrupere. accessit ala Singularium, excita olim a Vitellio, deinde in partes Vespasiani transgressa. praeerat Iulius Briganticus sorore Civilis 3 genitus, ut ferme acerrima proximorum odia sunt, invisus avunculo infensusque. Tutor Treverorum copias, recenti Vangionum, Caeracatium, Tribocorum delectu auctas, veterano pedite atque equite firmavit, corruptis spe aut metu subactis legionariis; qui primo cohortem praemissam a Sextilio Felice 4 interficiunt, mox ubi duces exercitusque Romanus propinquabant, honesto transfugio rediere, secutis Tribocis Vangionibusque et Caeracatibus. Tutor Treveris comitantibus, vitato 5 Magontiaco, Bingium concessit, fidens loco, quia pontem Navae fluminis abruperat. sed incursu cohortium quas Sextilius ducebat, et reperto vado proditus fususque. ea clade 6 perculsi Treveri, et plebes omissis armis per agros palatur: quidam principum, ut primi posuisse bellum viderentur, in civitates quae societatem Romanam non exuerant, perfugerunt. legiones a Novesio Bonnaque in Treveros, ut supra memora- 7 vimus, traductae se ipsae in verba Vespasiani adigunt. haec

---

Cap. 70. *ceteraeve*] Conf. Ramshorn. gr. lat. p. 827 sq. De *Claudio Labeone* vid. supra c. 66. 55. de *Vindonissa* c. 61.

ala singularium] Peculiaris militia fuit praetorianae proxima.

Caeracatium] Sic Flor. Alii *Ceracatium*, *Ceratacum*, *Ceraecatium*, *Ceratacium* (ed. pr.), *Caracatium*, ut vulgo editum est. Videntur incoluisse in Germania prima ad sinistram Rheni ripam in agro Magontiaco. Wersebe l. c. p. 306. approbat Crollii sententiam intelligentis *accolas Saravi*, ut *Saracatium* scribatur. Cluverius suspicabatur *Nemetum* et mox *Nemetibus*; I. F. Gronovius *Vangionum*, *Tabernatium*, *Tribocorum*; deinde *Tribocis Vangionibusque et Tabernatibus*.

delectu] Ita Flor. ed. pr. Usque ad Pichenam editum est *lectu*. Paulo post usque ad Ernestium pro *Romanus* scriptum est *Romani*.

Navae] Est Rhenani emendatio. scripturae librorum sunt *Navas*, *naves*, *vis*. *Nava*, die Nahe, quod flumen ad oppidum Bingen in Rhenum influit.

ut supra memoravimus] Cap. 62. *Se ipsae* est ab Ernestio, ante uem scribebatur *se ipsas*. — De *Herennio ac Numisio* vid. c. 59.

Valentino absente gesta; qui ubi adventabat furens cunctaque rursus in turbas et exitium conversurus, legiones in Medio-8 matricos, sociam civitatem, abscessere. Valentinus ac Tutor in arma Treveros retrahunt, occisis Herennio ac Numisio legatis, quo minore spe veniae cresceret vinculum sceleris.

LXXI. Hic belli status erat', cum Petilius Cerialis Magontiacum venit. eius adventu erectae spes. ipse pugnae avidus et contemnendis quam cavendis hostibus melior, ferocia verborum militem incendebat, ubi primum congredi licuisset, 2 nullam proelio moram facturus. delectus per Galliam habitos in civitates remittit, ac nuntiare iubet *sufficere imperio legiones: socii ad munia pacis redirent*, *securi velut confecto bello*, *quod Romanae manus excepissent.* auxit ea res Gallorum obsequium: nam recepta iuventute facilius tributa tole-3 ravere, proniores ad officia, quod spernebantur. at Civilis et Classicus ubi *pulsum Tutorem*, *caesos Treveros*, *cuncta hostibus prospera* accepere, trepidi ac properantes, dum dispersas suorum copias conducunt, crebris interim nuntiis 4 Valentinum monuere *ne summae rei periculum faceret.* eo rapidius Cerialis, missis in Mediomatricos qui breviore itinere legiones in hostem verterent, contracto quod erat militum Magontiaci quantumque secum transvexerat, tertiis castris Rigodulum venit; quem locum magna Treverorum manu Valentinus insederat, montibus aut Mosella amne septum. et 5 addiderat fossas obicesque saxorum. nec deterruere ea munimenta Romanum ducem quo minus peditem perrumpere iuberet, equitum aciem in collem erigeret, spreto hoste, quem temere collectum haud ita loco iuvari, ut non plus 6 suis in virtute foret. paulum morae in ascensu, dum missilia hostium praevehuntur: ut ventum in manus, deturbati ruinae modo praecipitantur. et pars equitum aequioribus

---

Cap. 71. *contemnendis — hostibus melior*] Ita *bonus* et *melior* apud Virgil. Aen. 5, 68. 153. 9, 572.

Rigodulum] In ed. pr. *Rigodolum*, Vatic. 1863. *Ridogulum*. Colerus coniiciebat *Rigolodunum*. Conf. Disputatio *de Rigodulo ad Rhenum oppido e Io. Ph. Reiffenbergii antiquitatibus Saynensibus excerpta. Primum edita Confluentibus a F. N. Kleinio.* 1827. 4.

aut Mosella] Ita Flor. et edd. ad Pichenam, qui cum nonnullis edd. et ed. pr. *et Mosella* scripsit. Iac. Gronovius *aut* restituit.

equitum aciem in collem erigeret] Hist. 3, 71. *cito agmine forum — praetervecti erigunt aciem per adversum collem.*

in ascensu] Ita Flor. ed. pr. Alii *assensu.*

praevehuntur] I. q. praetervehuntur. Hist. 5, 16, 23. Ita Ann. 14, 23. *praegredi* i. q. praetergredi. Hor. Od. 4, 14. 26. *praefluit* i. q. praeterfluit. Perperam noster locus vertitur: *so lange sie den Geschossen der Feinde zu entgehen suchen.* — Denique *in manus* habent Flor. ed. pr. Alii *ad manus.*

iugis circumvecta nobilissimos Belgarum, in quis ducem Valentinum, cepit.

LXXII. Cerialis postero die coloniam Treverorum ingressus est, avido milite eruendae civitatis: *hanc esse Classici, hanc Tutoris patriam; horum scelere clausas caesasque legiones. quid tantum Cremonam meruisse, quam e gremio Italiae raptam, quia unius noctis moram victoribus attulerit? stare in confinio Germaniae integram sedem spoliis exerci-* 2 *tuum et ducum caedibus ovantem. redigeretur praeda in fiscum: ipsis sufficere ignes et rebellis coloniae ruinas, quibus tot castrorum excidia pensarentur.* Cerialis a metu infamiae 3 si licentia saevitiaque imbuere militem crederetur, pressit iras. et paruere, posito civium bello ad externa modestiores. convertit inde animos accitarum e Mediomatricis legionum miserabilis aspectus. stabant conscientia flagitii maestae, fixis in 4 terram oculis. nulla inter coeuntes exercitus consalutatio. neque solantibus hortantibusve responsa dabant, abditi per tentoria et lucem ipsam vitantes. nec perinde periculum aut 5 metus quam pudor ac dedecus obstupefecerat, attonitis etiam victoribus, qui vocem precesque adhibere non ausi lacrimis ac silentio veniam poscebant, donec Cerialis mulceret animos, *fato acta* dictitans *quae militum ducumque discordia vel fraude hostium evenissent. primum illum stipendiorum et* 6 *sacramenti diem haberent: priorum facinorum neque imperatorem neque se meminisse.* tunc recepti in eadem castra, et edictum per manipulos ne quis in certamine iurgiove seditionem aut cladem commilitoni obiectaret.

LXXIII. Mox Treveros ac Lingonas ad concionem vocatos ita alloquitur. *Neque ego unquam facundiam exercui,*

Cap. 72. *eruendae*] I. e. funditus delendae. Vox Virgiliana, Aen. 2, 611.

attulerit] Unus cd. *attulerat.* De *Cremona* vid. 3, 33.

redigeretur praeda] Ita Flor. ed. pr. Alii *redigeret praedam.*

a metu] Ita Flor. ed. pr. Lipsius praepositionem *a* deleverat, eidemque vox excidisse et scribendum videbatur: *C. emptus an metu infamiae*, vel: *C. clementia an metu.* Locus est sanus atque *a metu* significat *ob metum.* Ita Livius 1, 31. *ab eodem prodigio.* 26, 1. *ab ira.* Conf. Böttich. Lex. Tac. s. v. *a.*

licentia — imbuere militem] Conf. ad Hist. 3, 15.

civium bello] Ita Flor. ed. pr. Alii edd. et edd. usque ad Ernestium *civili bello*, ut cap. 4.

maestae] Agr. *maesti.*

qui vocem precesque] Ita cdd. et vett. edd. Muretum *qui* delentem Ernestius sequitur. Acidalius mutat in *quia*, Oberlinus cum Bipontinis in *quis*, i. q. quibus. — Pro *ducumque*, quod habent Flor. et ed. pr. alii *ducumve.*

Cap. 73. *Lingonas*] Restituit Bekkerus pro *Lingones*, ut cap. 55.

2 *et populi Romani virtutem armis affirmavi. sed quia apud vos verba plurimum valent, bonaque ac mala non sua natura, sed vocibus seditiosorum aestimantur, statui pauca disserere, quae profligato bello utilius sit vobis audisse quam nobis*
3 *dixisse. terram vestram ceterorumque Gallorum ingressi sunt duces imperatoresque Romani nulla cupidine, sed maioribus vestris invocantibus, quos discordiae usque ad exitium fatigabant; et acciti auxilio Germani sociis pariter atque ho-*
4 *stibus servitutem imposuerant. quot proeliis adversus Cimbros Teutonosque, quantis exercituum nostrorum laboribus quove eventu Germanica bella tractaverimus, satis clarum. nec ideo Rhenum insedimus ut Italiam tueremur, sed ne quis alius*
5 *Ariovistus regno Galliarum poteretur. an vos cariores Civili Batavisque et Transrhenanis gentibus creditis quam maioribus eorum patres avique vestri fuerunt? eadem semper caussa Germanis transcendendi in Gallias, libido atque avaritia et mutandae sedis amor, ut relictis paludibus et solitudinibus*
6 *suis fecundissimum hoc solum vosque ipsos possiderent. ceterum libertas et speciosa nomina praetexuntur; nec quisquam alienum servitium et dominationem sibi concupivit, ut non eadem ista vocabula usurparet.*

LXXIV. *Regna bellaque per Gallias semper fuere, donec in nostrum ius concederetis. nos, quamquam totiens lacessiti, iure victoriae id solum vobis addidimus quo pacem tueremur. nam neque quies gentium sine armis neque arma sine sti-*
2 *pendiis neque stipendia sine tributis haberi queunt. cetera in communi sita sunt. ipsi plerumque legionibus nostris praesidetis, ipsi has aliasque provincias regitis. nihil separatum clausumve. et laudatorum principum usus ex aequo,*

---

armis affirmavi] Liv. 28, 27. *non quod verba unquam potius quam res exercuerim.*

ac mala] Ed. pr. haec habet: *sed quae plurimum verba apud vos valent bona atque mala non sui natura* —. Cum verbis *sui natura* conf. notata ad Ann. 4, 24.

acciti auxilio Germani] Caesar B. G. 1, 31 sq. De *Cimbris* vid. ad Germ. 37. p. 135 sq. — Pro *clarum* ed. pr. *claret*, quod depravatum videtur ex *clarum est.*

Cap. 74. *in nostrum ius concederetis*] I. e. nostrae potestati subiiceremini.

addidimus] Brotier interpretatur: *ea tantum vobis tributa imposuimus, quae ad tuendam pacem erant necessaria.* I. Fr. Gronovius: *id oneris imposuimus, durius in vos statuimus*, comparatque Virg. Aen. 6, 90. *Teucris addita Iuno.*

haberi queunt] I. e. esse, obtineri queunt.

in communi sita sunt] Habt ihr mit uns gemein. In ed. pr. est *in comne*, quod comparari potest cum locutione *in medium relinquere.*

quamvis procul agentibus: saevi proximis ingruunt. quomodo 3 *sterilitatem aut nimios imbres et cetera naturae mala, ita luxum vel avaritiam dominantium tolerate. vitia erunt, donec homines: sed neque haec continua, et meliorum interventu pensantur. nisi forte Tutore et Classico regnantibus moderatius imperium speratis, aut minoribus quam nunc tributis parabuntur exercitus quibus Germani Britannique arceantur. nam pulsis (quod dii prohibeant) Romanis quid aliud quam* 4 *bella omnium inter se gentium exsistent? octingentorum annorum fortuna disciplinaque compages haec coaluit, quae convelli sine exitio convellentium non potest. sed vobis maximum discrimen, penes quos aurum et opes, praecipuae bellorum caussae. proinde pacem et urbem, quam victi victo-* 5 *resque eodem iure obtinemus, amate, colite. moneant vos utriusque fortunae documenta ne contumaciam cum pernicie quam obsequium cum securitate malitis.* **tali oratione graviora metuentes composuit erexitque.**

LXXV. Tenebantur victore exercitu Treveri, cum Civilis et Classicus misere epistolas ad Cerialem, quarum haec sententia fuit, *Vespasianum, quamquam nuntios occultarent, excessisse vita; urbem atque Italiam interno bello consumptam; Muciani ac Domitiani vana et sine viribus nomina. si Ce-* 2 *rialis imperium Galliarum velit, ipsos finibus civitatium suarum contentos; si proelium mallet, ne id quidem abnuere.* **Ad ea Cerialis Civili et Classico nihil: eum qui attulerat, ipsas epistolas ad Domitianum misit. Hostes divisis copiis** 3 **advenere undique. plerique culpabant Cerialem passum iungi quos discretos intercipere licuisset. Romanus exercitus castra fossa valloque circumdedit, quis temere antea intutis consederat. apud Germanos diversis sententiis certabatur.**

---

proximis ingruunt] Ita Sylla Bocchum alloquitur apud Sallust. Iugurth. 102. *Tibi vero nulla opportunior amicitia nostra: primum quod procul absumus, in quo offensae minimum, gratia par, ac si prope adessemus.*

pacem et urbem — amate] Virg. Aen. 3, 134. *hortor amare focos.*

Cap. 75. *Treveri*] Conf. supra c. 72. *Treveri* Flor. et ed. pr., alii *Treviri.*

nuntios] Ita plures edd. et vett. edd. Alii *nuntii*, ed. pr. *nutu.*

ac Domitiani] Copulam *ac* e Flor. restituit Pichena, in ed. pr. est *atque*, alibi *et.*

mallet] Ernestius correxit *malit*, quod receperunt Bipontini, repudiarunt Waltherus, Bekkerus, Ritterus. Verte: *wenn er lieber wollen würde.* Ita supra c. 20. *si — obsisteret —, sin — occurrant.* Infra c. 81. *si pellerentur — si salubris vis adhibeatur.*

ipsas] Ut leniretur duritia asyndeti, Acidalius coniecit *ipsasque* quod probat Ernestius. Equidem praetulerim aut *et ipsas*, aut *cum eo qui —.*

LXXVI. Civilis *opperiendas Transrhenanorum gentes, quarum terrore fractae populi Romani vires obtererentur. Gallos quid aliud quam praedam victoribus? et tamen, quod roboris* 2 *sit, Belgas secum palam aut voto stare.* Tutor *cunctatione crescere rem Romanam* affirmabat, *coeuntibus undique exercitibus. transvectam e Britannia legionem, accitas ex Hispania, adventare ex Italia; nec subitum militem, sed veterem* 3 *expertumque belli. nam Germanos, qui ab ipsis sperentur, non iuberi, non regi, sed cuncta ex libidine agere; pecuniamque ac dona, quis solis corrumpantur, maiora apud Romanos, et neminem adeo in arma pronum ut non idem pre-* 4 *tium quietis quam periculi malit. quodsi statim congrediantur, nullas esse Ceriali nisi ex reliquiis Germanici exercitus legiones, foederibus Galliarum obstrictas. idque ipsum, quod inconditam nuper Valentini manum contra spem suam fude-* 5 *rint, alimentum illis ducique temeritatis. ausuros rursus venturosque in manus, non imperiti adulescentuli, verba et conciones quam ferrum et arma meditantis, sed Civilis et Classici; quos ubi aspexerint, redituram in animos formidinem, fugam famemque ac totiens captis precariam vitam. neque Treveros aut Lingonas benevolentia contineri: re-* 6 *sumpturos arma, ubi metus abscesserit.* Diremit consiliorum diversitatem approbata Tutoris sententia Classicus; statimque exsequuntur.

LXXVII. Media acies Ubiis Lingonibusque data; dextro cornu cohortes Batavorum, sinistro Bructeri Tencterique. pars montibus, alii viam inter Mosellamque flumen, tam improvisi assiluere, ut in cubiculo ac lectulo Cerialis (neque

---

Cap. 76. *quod roboris sit, Belgas*] Conf. Caesaris B. G. init.
aut voto stare] Est in ed. pr. In cdd. vitiose *aut vastari, aut vastare.* Rhenanus coniiciebat: *aut clam stare.*
e Britannia] Ita Flor., alii *a Brit.*, ed. pr. *ex B.*
pronum] Ita Flor. ed. pr. Alii *promptum*, et ita scriptum est usque ad Ryckium.
Valentini manum] Conf. c. 68. 69. 71. 85.
non imperiti adulescentuli] Ita Rhenanus locum e Bud. edidit, nisi quod idem cod. ut ed. pr. pro *imperiti* praebet *imperitia.* In aliis edd. haec leguntur: *non imperitia militum sed adolescentuli verba* —. In Flor. inter *imperitia* et *adulescentuli* (nam hanc formam habet) aliquid est deletum.

Cap. 77. *Lingonibusque*] Qui in Civilis exercitu militabant neque ad Romanorum partes redierant post Cerealis orationem c. 73.
viam inter Mosellamque flumen] Castra Romana erant in sinistra ripa Mosellae prope ulteriorem urbis partem, quae erat et ipsa in sinistra Mosellae ripa. Pars autem illa ulterior medio Mosellae ponte adnectebatur coloniae Treverorum, quae tunc, uti nunc, erat in dextra Mosellae ripa. Conf. Brotier. In Flor. et ed. pr. *pars: montibus alii: alii viam.*

enim noctem in castris egerat) pugnari simul vincique suos audierit, increpans pavorem nuntiantium, donec universa clades in oculis fuit, perrupta legionum castra, fusi equites, 2 medius Mosellae pons, qui ulteriora coloniae annectit, ab hostibus insessus. Cerialis turbidis rebus intrepidus et fugientes manu retrahens, intecto corpore promptus inter tela, felici temeritate et fortissimi cuiusque accursu recuperatum pontem electa manu firmavit. mox in castra reversus palantes 3 captarum apud Novesium Bonnamque legionum manipulos et rarum apud signa militem ac prope circumventas aquilas videt. incensus ira *non Flaccum* inquit, *non Voculam deseritis. nulla hic proditio; neque aliud excusandum habeo quam quod vos Gallici foederis oblitos redisse in memoriam Romani sacramenti temere credidi. annumerabor Numisiis et* 4 *Herenniis, ut omnes legati vestri aut militum manibus aut hostium ceciderint. ite, nuntiate Vespasiano vel, quod propius est, Civili et Classico, relictum a vobis in acie ducem. venient legiones, quae neque me inultum neque vos impunitos patiantur.*

LXXVIII. Vera erant, et a tribunis praefectisque eadem ingerebantur. consistunt per cohortes et manipulos: neque enim poterat patescere acies effuso hoste et impedientibus tentoriis sarcinisque, cum intra vallum pugnaretur. Tutor 2 et Classicus et Civilis, suis quisque locis, pugnam ciebant, Gallos *pro libertate*, Batavos *pro gloria*, Germanos *ad praedam* instigantes. et cuncta pro hostibus erant, donec legio unaetvicesima patentiore quam ceterae spatio conglobata sustinuit ruentes, mox impulit. nec sine ope divina mutatis re- 3 pente animis terga victores vertere. ipsi territos se cohortium aspectu ferebant, quae primo impetu disiectae summis rursus iugis congregabantur ac speciem novi auxilii fecerant.

---

electa manu] Ita Flor. et editiones ante Lipsium omnes, restituitque pro *lecta* Ernestius.

oblitos redisse in memoriam] Ita optime locum emendavit Lipsius. In Flor. *oblitos praedixerim, memoriam Romani sacramenti temere credidi.* Eadem sunt in aliis libris veteribusque editionibus. Pichena coniecit: *oblitos et retinere memoriam Rom. sacr. temere credidi.* Gruterus: *oblitos produxisse memoriam R. s. temere credidi.* I. Fr. Gronovius: *oblitos repetisse memoriam R. s. temere credidi.*

Numisiis et Herenniis] Tutor et Classicus Numisium et Herennium legatos post Voculae caedem vinxerant, c. 59. Valentinus et Tutor interfecerant c. 70. Etiam Hordeonius Flaccus a legionibus trucidatus est. Vid. supra c. 36.

Cap. 78. *ingerebantur*] I. e. cum ignominia commemorabantur.

et Civilis] Copulam *et* Rhenanus addidit.

unaetvicesima] E Taciti usu dicendi pro *vicesima prima* restituit Pichena.

4 sed obstitit vincentibus pravum inter ipsos certamen omisso hoste spolia consectandi. Cerialis ut incuria prope rem afflixit, ita constantia restituit; secutusque fortunam castra hostium eodem die capit exscinditque.

LXXIX. Nec in longum quies militi data. orabant auxilium Agrippinenses, offerebantque uxorem ac sororem Civilis et filiam Classici, relicta sibi pignora societatis. atque in-
2 terim dispersos in domibus Germanos trucidaverant; unde metus et iustae preces invocantium, antequam hostes reparatis viribus ad spem vel ad ultionem accingerentur. namque et Civilis illuc intenderat, non invalidus, flagrantissima cohortium suarum integra, quae ex Chaucis Frisiisque composita
3 Tolbiaci in finibus Agrippinensium agebat. sed tristis nuntius avertit, *deletam cohortem dolo Agrippinensium;* qui largis epulis vinoque sopitos Germanos, clausis foribus, igne iniecto
4 cremavere. simul Cerialis propero agmine subvenit. circumsteterat Civilem et alius metus, ne quarta decima legio adiuncta Britannica classe affligaret Batavos, qua Oceano ambiuntur. sed legionem terrestri itinere Fabius Priscus legatus in Nervios Tungrosque duxit, eaeque civitates in de-
5 ditionem acceptae. classem ultro Canninefates aggressi sunt, maiorque pars navium depressa aut capta. et Nerviorum multitudinem, sponte commotam ut pro Romanis bellum capes-
6 seret, iidem Canninefates fudere. Classicus quoque adversus equites Novesium a Ceriale praemissos secundum proelium fecit. quae modica sed crebra damna famam victoriae nuper partae lacerabant.

---

rem afflixit] Ita ed. pr. et Bud. deditque pro *res affl.* Rhenanus.
capit exscinditque] Cum pons recuperaretur, castra hostium caperentur et exscinderentur, tunc facta videtur caedes, de qua Dio 66, 3. p. 745. *Brot.*

Cap. 79. *integra, quae e Chaucis*] Ita hunc locum emendavit Pichena e Flor. qui habet: *integraque et ex Chaucis.* Eundem Iac. Gronovius ita restituebat: *non invalidus flagrantissima cohortium suarum integraque et ex Chaucis Frisiisque composita.* In ed. pr. et cdd. nonnullis est: *integra manu et e Chaucis:* atque ita editum est ante Rhenanum, qui *manu* delevit. Lipsius coniecit: *integra manente, e Chaucis.*
Tolbiaci] Ita Flor. ed. pr. Alii *Galbiaci, Calbiaci, Colbiaci, Talbiaci.* — Tolbiacum est *Zülpich,* locus insignis victoria Chlodovei de Alemannis a. p. Ch. 496.
circumsteterat Civilem — metus] Hist. 1, 17. *circumsteterat palatium publica exspectatio.* Ann. 13, 52. *Silvanum magna vis accusatorum circumsteterat.* Caesar B. G. 4, 37. *Morini spe praedae adducti circumsteterunt.*
classem ultro] Agr. *classem vero,* quod Ryckius praefert. *Ultro* non est *insuper.* Vid. ad Hist. 1, 7.
lacerabant famam] Liv. 38, 54. *populum R. ne morte quidem P. Scipionis exsatiari, nisi et ipsius fama sepulti laceretur.*

LXXX. Iisdem diebus Mucianus Vitellii filium interfici iubet, mansuram discordiam obtendens, ni semina belli restinxisset. neque Antonium Primum asciri inter comites a Domitiano passus est, favore militum anxius et superbia viri, aequalium quoque, adeo superiorum intolerantis. profectus 2 ad Vespasianum Antonius ut non pro spe sua excipitur, ita neque averso imperatoris animo. trahebatur in diversa, hinc meritis Antonii, cuius ductu confectum haud dubie bellum erat, inde Muciani epistolis: simul ceteri ut *infestum tumidumque* insectabantur, adiunctis prioris vitae criminibus. neque ipse deerat arrogantia vocare offensas, nimius comme- 3 morandis quae meruisset. *alios* ut *imbelles*, *Caecinam* ut *captivum ac dediticium* increpat. unde paulatim levior viliorque haberi, manente tamen in speciem amicitia.

LXXXI. Per eos menses quibus Vespasianus Alexandriae statos aestivis flatibus dies et certa maris opperiebatur, multa miracula evenere, quis caelestis favor et quaedam in Vespasianum inclinatio numinum ostenderetur. e plebe Alexandrina 2 quidam oculorum tabe notus genua eius advolvitur, *remedium caecitatis* exposcens gemitu, monitu Serapidis dei, quem dedita superstitionibus gens ante alios colit; precabaturque principem *ut genas et oculorum orbes dignaretur respergere oris excremento*. alius manum aeger, eodem deo auctore, 3

Cap. 80. *Vitellii filium*] Hist. 2, 59.

averso] In Flor. et ed. pr. est *adverso*, quod Bachius recepit.

prioris vitae criminibus] Conf. Hist. 2, 86. Ann. 14, 40.

neque ipse deerat — vocare offensas] *Er liess es nicht an sich fehlen durch Anmassung Andere zu Beleidigungen gegen sich herauszufordern.* Pro *vocare* in ed. pr. est *notare*, in Agr. *provocare*, ut 5, 1. *officia provocans*. — De usu adiectivi *nimius* vid. supra ad c. 23.

Cap. 81. *statos aestivis flatibus dies*] „*Certa maris* erant a 15 aut 27 Maii (utrumque enim habet Vegetius 5, 9) usque ad quartum decimum Septembris. A 14 Septembris usque ad 11 Novembris *navigatio*; sed *incerta*; ab 11 Novembris usque ad 10 Martii *maria clausa*, et ab illo tempore usque ad 15 Maii *navigatio periculosa*; ut satis appareat Vespasianum non solvisse nisi Maio extremo. Ioseph. I. B. 4, 11. 5. αὐτὸς μέντοι εἰς τὴν Ῥώμην ὥρμητο λήξαντος τοῦ χειμῶνος ἀνάγεσθαι. Quod ante vir doctus pro *statos aestivis flatibus dies* legit *statos Etesiarum flatibus dies*, hallucinatur. Etesiarum enim flatus ista navigatio adversos habet. Hist. 2, 98. Caes. B. C. 3, 20. *ipse necessario Etesiis tenebatur, qui Alexandria navigantibus sunt adversissimi venti. Savil.*

caelestis favor] Hanc Rhenani emendationem cum Bekkero et Rittero recepimus. Waltherus post Ernestium dedit *coeli favor*, quod ed. pr. habet. In cdd. Flor. et Bud. *celis est*.

Serapidis] Ita Flor. In edd. pr. *Serapis*, Gruteri *Sarapidis*, Lipsii *Sarapis*.

manum aeger] Ita Flor. Ed. pr. habet *manu*, quod usque ad Iac. Gronovium editum est.

ut pede ac vestigio Caesaris calcaretur orabat. Vespasianus primo irridere, aspernari; atque illis instantibus modo famam vanitatis metuere, modo obsecratione ipsorum et vocibus ad-
4 ulantium in spem induci. postremo existimari a medicis iubet an talis caecitas ac debilitas ope humana superabiles forent. medici varie disserere: *huic non exesam vim luminis, et redituram, si pellerentur obstantia; illi elapsos in pravum artus,*
5 *si salubris vis adhibeatur, posse integrari. id fortasse cordi deis, et divino ministerio principem electum. denique patrati remedii gloriam penes Caesarem, irriti ludibrium penes miseros fore.* Igitur Vespasianus cuncta fortunae suae patere ratus nec quicquam ultra incredibile, laeto ipse vultu, erecta
6 quae astabat multitudine, iussa exsequitur. statim conversa ad usum manus, ac caeco reluxit dies. utrumque, qui interfuere, nunc quoque memorant, postquam nullum mendacio pretium.

LXXXII. Altior inde Vespasiano cupido adeundi sacram sedem, ut super rebus imperii consuleret. *arceri templo cunctos* iubet. atque ingressus intentusque numini respexit pone tergum e primoribus Aegyptiorum nomine *Basiliden*, quem procul Alexandria plurium dierum itinere et aegro
2 corpore detineri haud ignorabat. percunctatur sacerdotes *num illo die Basilides templum inisset?* percunctatur obvios *num in urbe visus sit?* denique missis equitibus explorat illo temporis momento octoginta milibus passuum afuisse. tunc divinam speciem et vim responsi ex nomine *Basilidis* interpretatus est.

LXXXIII. Origo dei nondum nostris auctoribus celebrata: Aegyptiorum antistites sic memorant: *Ptolemaeo regi, qui Macedonum primus Aegypti opes firmavit, cum Alexandriae recens conditae moenia templaque et religiones adderet, oblatum per quietem decore eximio et maiore quam humana specie iuvenem, qui moneret ut fidissimis amicorum in Pontum missis effigiem suam acciret: laetum id regno, magnamque et inclitam sedem fore quae excepisset. simul visum*
2 *eundem iuvenem in caelum igne plurimo attolli.* Ptolemaeus

---

integrari] In Flor. et ed. pr. *integrare*, quod Bachius amplexus est.
patrati remedii] Ita Flor. ed. pr. Lipsius (*des mit Erfolg angewendeten Mittels*). Alii *peracti*, *parati*.

Cap. 82. *e primoribus — Basiliden*] Aliter Suet. Vesp. 7. *est Basilides libertus*. Formam *Basiliden* pro *Basilidem* (conf. Ramshorn. gr. lat. p. 55.) cum Bekkero et Rittero dedimus. *Basilides* est a *βασιλεύς*.
explorat — afuisse] I. e. explorando cognoscit afuisse. Ita Hist. 2, 49. *explorato iam profectos*.

Cap. 83. *Ptolemaeo, qui primus —*] Est Ptolemaeus Lagi, Soter.

omine et miraculo excitus sacerdotibus Aegyptiorum, quibus mos talia intelligere, nocturnos visus aperit. atque illis Ponti et externorum parum gnaris, Timotheum Atheniensem e gente Eumolpidarum, quem ut antistitem caerimoniarum Eleusine exciverat, *quaenam illa superstitio, quod numen?* interrogat. Timotheus quaesitis qui in Pontum meassent, cognoscit *urbem* 3 *illic Sinopen, nec procul templum, vetere inter accolas fama, Jovis Ditis: namque et muliebrem effigiem assistere, quam plerique Proserpinam vocent.* sed Ptolemaeus, ut sunt ingenia 4 regum, pronus ad formidinem, ubi securitas rediit, voluptatum quam religionum appetens, negligere paulatim aliasque ad curas animum vertere, donec eadem species terribilior iam et instantior *exitium ipsi regnoque* denuntiaret, *ni iussa patrarentur.* tum legatos et dona Scydrothemidi regi (is 5 tunc Sinopensibus imperitabat) expediri iubet, praecepitque navigaturis *ut Pythicum Apollinem adeant.* illis mare secundum, sors oraculi haud ambigua: *irent simulacrumque patris sui reveherent, sororis relinquerent.*

LXXXIV. Ut Sinopen venere, munera, preces, mandata regis sui Scydrothemidi allegant. qui versus animi modo numen pavescere, modo minis adversantis populi terreri; saepe donis promissisque legatorum flectebatur. atque in- 2 terim triennio exacto Ptolemaeus non studium, non preces omittere. dignitatem legatorum, numerum navium, auri pondus augebat. tum minax facies Scydrothemidi offertur, *ne destinata deo ultra moraretur.* cunctantem varia pernicies morbi- 3

---

e gente Eumolpidarum] Eumolpidae, ab Eumolpo oriundi, antistites erant Cereris et caerimoniis, quae Eleusine in Attica secretissime agebantur, praeerant. Bachius laudat Bröndstedtii Itiner. Graec. II. p. 224 sq.

Eleusine] Est ex emendatione I. F. Gronovii pro *Eleusi*. In cdd. est *Eleusim*. — Servius ad Virg. Aen. 4, 303. „Sciendum *Orgia* apud Graecos dici sacra omnia, sicut apud Latinos *caerimoniae* dicuntur.“

assistere] Vi intransitiva, ut 3, 31. *assistat*. 1, 27. *nam proximus adstiterat*. 1, 36. *sistere*.

Scydrothemidi] Ita Bud. edd. Put. In aliis cdd. nomen multis modis corruptum est: *Scydrometidi, Sydrothemidi, Sidrothemidi, Ciarothemadi, Ciarothemidi, Cyarothemedi, Cyarochemedi.*

expedire] H. l. est comparare.

praecepitque] Ita Flor. et ed. pr., restituitque Iac. Gronovius, postquam Rhenanus e Bud. *praecipitque* dederat. Praesens retinuit Bekkerus. — *Pythicum* pro *Pythium* Bekkerus e Flor. scripsit. In ed. pr. *Phiticum*.

Cap. 84. *versus animi*] Ita Flor. In edd. Put. sqq. ad Bipontinos *diversus animi*, quod Bötticherus in versione germanica reddit: *mit sich selbst nicht einig*. In Guelf. *diversis animi*. Illud Oberlinus interpretatur *mutatus, mutabilis*; Waltherus *consilii inops*; Ritterus ad c. 66. *von Seiten des Gemüths unstät.*

que et manifesta caelestium ira graviorque in dies fatigabat. advocata concione *iussa numinis, suos Ptolemaeique visus, ingruentia mala* exponit. vulgus aversari regem, invidere 4 Aegypto, sibi metuere templumque circumsidere. maior hinc fama tradidit *deum ipsum appulsas littori naves sponte conscendisse.* mirum inde dictu, tertio die tantum maris emensi Alexandriam appelluntur. templum pro magnitudine urbis exstructum loco cui nomen Rhacotis. fuerat illic sacellum 5 Serapidi atque Isidi antiquitus sacratum. haec de origine et advectu dei celeberrima. nec sum ignarus esse quosdam, qui *Seleucia urbe Syriae accitum, regnante Ptolemaeo quem tertia aetas tulit;* alii *auctorem eundem Ptolemaeum, sedem ex qua transierit Memphim* perhibent, inclitam olim et veteris 6 Aegypti columen. deum ipsum multi *Aesculapium, quod medeatur aegris corporibus*, quidam *Osirin, antiquissimum illis gentibus numen*, plerique *Jovem ut rerum omnium potentem*, plurimi *Ditem patrem*, insignibus quae in ipso manifesta, aut per ambages coniectant.

LXXXV. At Domitianus Mucianusque antequam Alpibus propinquarent, prosperos rerum in Treveris gestarum nuntios accepere. praecipua victoriae fides dux hostium Valentinus, nequaquam abiecto animo, quos spiritus gessisset, vultu ferebat. 2 auditus ideo tantum ut nosceretur ingenium eius, damnatusque, inter ipsum supplicium exprobranti cuidam patriam eius captam *accipere se solatium mortis* respondit. sed Mucianus quod diu occultaverat, ut recens exprompsit: *quoniam benignitate deum fractae vires hostium forent, parum decore Domitianum confecto prope bello alienae gloriae interventurum.* 3 *si status imperii aut salus Galliarum in discrimine verteretur, debuisse Caesarem in acie stare: Canninefates Batavosque minoribus ducibus delegandos. ipse Lugduni vim*

---

aversari] Ex emendatione Mureti, quam pro librorum scriptura *adversari* cum Bekkero et Rittero recepimus. Pichena *adversari* interpretatur *reniti, obsistere.*

circumsidere] Ita Bekkerus cum Lipsio. Waltherus et Ritterus *circumsedere* retinuerunt.

advectu] Ita Flor. Alii libri et ed. pr. *adventu.*

Ptolemaeo, quem tertia aetas tulit] Est Ptolemaeus Euergetes.

et veteris] Copulam *et* e Flor. Pichena addidit.

Osirin] Ita Flor. Waltherus *Osirim* retinuit.

Cap. 85. *praecipua victoriae fides dux*] Vid. ad Hist. 2, 4. De *Valentino* capto vid. supra c. 69.

nequaquam] Bipontini *is nequaquam.*

accipere se solatium mortis] Quod non videret patriam captam.

in discrimine] Ita Flor. ed. pr., et pro *in discrimen* Ernestius revocavit.

fortunamque principatus e proximo ostentaret, nec parvis periculis immixtus et maioribus non defuturus.

LXXXVI. Intelligebantur artes; sed pars obsequii in eo, ne deprehenderentur. ita Lugdunum ventum. unde creditur Domitianus occultis ad Cerialem nuntiis fidem eius tentavisse, *an praesenti sibi exercitum imperiumque traditurus foret.* qua cogitatione bellum adversus patrem agitaverit an opes 2 viresque adversus fratrem, in incerto fuit. nam Cerialis salubri temperamento elusit ut vana pueriliter cupientem. Domitianus sperni a senioribus iuventam suam cernens, mo- 3 dica quoque et usurpata antea munia imperii omittebat, simplicitatis ac modestiae imagine in altitudinem conditus, studiumque litterarum et amorem carminum simulans, quo velaret animum et fratris aemulationi subduceretur, cuius disparem mitioremque naturam contra interpretabatur.

Cap. 86. *deprehenderentur*] Waltherus e Guelf. *deprenderentur.*

Lugdunum] Domitianus, quasi eius auspiciis et virtute confectum fuerit hoc bellum, laudatur a Silio Italico 3, 607.

At tu transscendens, Germanice, facta tuorum,
Iam puer auricomo performidare Batavo,

In his quoque Domitiani laudibus nimius est Iosephus B. I. 7, 4. 2. *Brot.*

qua cogitatione — agitaverit] Sic Flor. Alii, etiam ed. pr. *cogitaverit*, quemadmodum usque ad Pichenam est editum. In ed. pr. et nonnullis cdd. est *contagione.* Lipsius coniecit *contatione*, Gruterus *rogitatione*, Ernestius *sollicitatione.*

elusit] Vid. ad Hist. 1, 26.

simplicitatis] Nonnulli cdd. *simul simplicitatis.* In Flor. *simul* deest.

in altitudinem conditus] Sic Flor. Alii, etiam ed. pr. *in altitudine.* Ernestius mavult *in solitudinem.*

simulans] Sueton. Dom. 2. *simulavit et ipse mire modestiam inprimisque poeticae studium tam insuetum antea sibi, quam postea spretum et abiectum.* At vid. Quintil. X, 1. Silius Ital. 3, 618.

subduceretur] Ita ed. pr. In pluribus cdd., etiam Flor., si Iac. Gronovio fides est habenda (nam a Bekkero nihil est adnotatum), *subduceret*; ut Tacitus scripsisse videatur *se subduceret.*

C. CORNELII TACITI HISTORIARUM LIBER QUINTUS.

BREVIARIUM LIBRI.

Cap. 1. Interim Titus cum valido exercitu prope Hierosolyma castra facit. 2—5. Iudaicae gentis primordia, sacra, instituta, deque iis maligna profanorum iudicia, 6. 7. descriptio terrae finiumque, balsami, Libani, Iordanis, lacus bitumen egerentis, camporum torridorum, fructuum in cinerem vanescentium, Beli amnis, cuius arenae vitro inservientes. 8. Hierosolyma genti caput. immensae opulentiae templum. Iudaeorum sub aliis gentibus et suis regibus fata; 9. varia sors sub Romanis. 10—12. bellum sub Gessio Floro procuratore ortum. Titus Iudaeos in urbem compulsos obsidet. Hierosolymorum munitiones, copiae, duces. 13. prodigia ante obsidium.

14. Interea Civilis reparato per Germaniam exercitu bellum renovat; 15. manum conserit cum Ceriale satis prospere. uterque ad maturandum summae rei discrimen erectus. 16. 17. aciem instruit, suos adloquitur. 18. fit atrox pugna, qua proditione cuiusdam Batavi Germani vincuntur. 19. 20. Civilis in Batavorum insulam transgressus praesidia Romanorum invadit, Verace, Classico, Tutore suffultus. 21. ambiguum proelium, subvenit Cerialis fortunamque vertit. 22. at parum providus ferme opprimitur. 23. Civilis navalem aciem ostentat, sed a Ceriale trans Rhenum pellitur. hic insulam Batavorum populatus superfuso amne novum discrimen adit. 24. 25. tum hostium animos occultis nuntiis labefactat. 26. Civilis petito colloquio ad deditionem se pronum profitetur.

I. Eiusdem anni principio Caesar Titus, perdomandae Iudaeae delectus a patre et privatis utriusque rebus militia clarus, maiore tum vi famaque agebat, certantibus provin-

---

Cap. I. *perdomandae Iudaeae delectus*] Hist. 2, 4. *profligaverat bellum Iudaicum Vespasianus, oppugnatione Hierosolymorum reliqua, duro magis et arduo opere ob ingenium montis et pervicaciam superstitionis.* — Pro *delectus*, quod habet Guelf. edd. Puteol. Beroald., *electus* Bod., *delegatus* ed. pr., Ernestius coniecit *relictus*.

et privatis] Ita scripsimus cum Bekkero et Rittero ex Rhenani emendatione, quae petita est ex loco Hist. 3, 65. ubi de Vespasiano et Flavio Sabino fratre: *namque Flavius Sabinus aetate prior privatis utriusque rebus auctoritate pecuniaque Vespasianum anteibat.* Scriptura cdd. Flor. et aliorum est *et praelatis*; aliorum *preliatis*, *proeliantis*, *praeliantis*; ed. pr. *praelatus utrisque r.* Waltherus retinuit *praelatis*, quod quocunque te verteris, commode explicari nequit. Temporis autem significationem, qualis inest in lectione Rhenani, necessariam esse, iam particula *tum* monstrat.

militia clarus] Suet. Vesp. 4. Tit. 4. Vespasianus ac Titus non-

clarum et exercituum studiis. atque ipse, ut super fortunam 2 crederetur, decorum se promptumque in armis ostendebat, comitate et alloquiis officia provocans, ac plerumque in opere, in agmine gregario militi mixtus, incorrupto ducis honore. tres eum in Iudaea legiones, quinta et decima et quinta decima, vetus Vespasiani miles, excepere. addidit e Syria duodecimam 3 et abductos Alexandria duoetvicesimanos tertianosque. comitabantur viginti sociae cohortes, octo equitum alae, simul Agrippa Sohaemusque reges, et auxilia regis Antiochi, validaque et solito inter accolas odio infensa Iudaeis Arabum manus; multi quos urbe atque Italia sua quemque spes acciverat occupandi principem adhuc vacuum. his cum copiis 4 fines hostium ingressus composito agmine, cuncta explorans paratusque decernere, haud procul Hierosolymis castra facit.

II. Sed quia famosae urbis supremum diem tradituri sumus, congruens videtur primordia eius aperire. *Iudaeos Creta insula profugos novissima Libyae insedisse* memorant, *qua tempestate Saturnus vi Iovis pulsus cesserit regnis:* argumentum e nomine petitur: *inclitum in Creta Idam montem; accolas Idaeos aucto in barbarum cognomento Iudaeos*

---

dum ad principatum evecti in Germania, in Britannia, in Iudaea militari laude inclaruerant. Pro *militia* Rhenanus mavult *militiae.*

ut super fortunam crederetur] I. e. ut fortuna superior esse crederetur. In Flor. *ut superiori unam*, in ed. pr. et aliis cdd. *ut superior omnibus.* Locum emendavit Lipsius.

officia provocans] *Durch Freundlichkeit und Ansprache zu Gefälligkeiten gegen sich auffordernd.*

in opere] In muniendo, in castris muniendis etc.

tres eum] Ita Rhenanus e Bud., qui praebet *tres cum*, locum e stituit. Flor. *tres tum*, ed. pr. *tres in Iud.*

addidit e Syria] Scil. legionibus, quae iam in Iudaea militabant. De Titi exercitu conf. etiam Ioseph. B. I. 5, 1. 6. Plures cdd. habent *tradidit.* A Rhenano omissam praepositionem *e* reduxit Ernestius

Agrippa Sohaemusque] Est Agrippa II, rex Galilaeae, Trachonitidis partisque Iudaeae. Conf. Ioseph. A. I. 20, 7. *Sohaemus*, rex Ituraeorum. Hist. 2, 81. Ann. 12, 23. 13, 7. *Antiochus*, rex Commagenorum. Waltherus dedit *Sohemusque.*

occupandi principem adhuc vacuum] Spes favorem principis, qui ad nullum dum inclinaverat, sibi conciliandi. Locutio deprompta ex iure modisque occupandi.

paratus decernere] Rem et eventum belli armis decidere, κρίνειν, διακρίνειν τὸν πόλεμον. Vid. ad Hist. 3, 70.

Cap. 2. *novissima Libyae*] Varro apud Gellium 10, 21. *quod extremum dicebatur, dici novissimum coeptum vulgo.*

Idam montem] Strabo 10, 4. ἐν μέσῳ δ' ἐστὶ κατα το εὐρυχωρότατον τῆς νήσου τὸ Ἰδαῖον ὄρος ὑψηλότατον τῶν ἐκεῖ, περιφερὲς δ' ἐν κύκλῳ σταδίων ἑξακοσίων.

aucto in barbarum] Ita Flor. Ann. 6, 42. *neque in barbarum corrupta.* In nonnullis cdd. *in barbarum morem.* Quod post *vocituri* in

2 *vocitari.* quidam *regnante Iside exundantem per Aegyptum multitudinem, ducibus Hierosolymo ac Iuda, proximas in terras exoneratam;* plerique *Aethiopum prolem, quos rege Cepheo metus atque odium mutare sedes perpulerit.* sunt qui tradant *Assyrios convenas, indigum agrorum populum, parte Aegypti potitos, mox proprias urbes Hebraeasque terras*
3 *et propiora Syriae coluisse. clara* alii *Iudaeorum initia, Solymos, carminibus Homeri celebratam gentem, conditam urbem Hierosolymam nomine suo fecisse.*

III. Plurimi auctores consentiunt, *orta per Aegyptum tabe quae corpora foedaret, regem Bocchorim adito Hammonis oraculo remedium petentem* purgare regnum et id genus hominum ut invisum deis alias in terras avehere *iussum.*
2 *sic conquisitum collectumque vulgus, postquam vastis locis relictum sit, ceteris per lacrimas torpentibus, Moysen unum*

---

nonnullis cdd. et vett. edd. additur *quasi Idaeos (Ideos, Ydeos)* in Flor. deest.

ac Iuda] Lactant. 4, 10. *postea vero cum in deserta quadam parte Syriae consedissent, amiserunt vetus nomen Hebraei, et quoniam princeps examinis eorum Iuda erat, Iudaei sunt appellati.*

qui tradant] Ita ed. pr. et Bud. deditque Rhenanus. Waltherus et Ritterus *tradunt* retinuerunt.

mox proprias] In Bud. *an mox*, unde Rhenanus fecit *ac mox*, quod in editionibus usque ad Ryckium haesit.

clara Iudaeorum initia, Solymos] Apud Graecos Romanosque fons claritatis fuere Homeri carmina. Ideo clara videbantur Iudaeorum initia, si originem repeterent a Solymis, carminibus Homeri celebrata gente, quae Hierosolymae urbi e suo nomen fecisse credebatur. — Graeci cum vim hebraicae linguae ignorarent, finxere Hierosolyma dici ab ἱερῷ templo et Solymis montibus, ἐκ Σολύμων ὀρέων, quorum meminit Homerus Odyss. 5, 284. Iliad. 7, 184. *Brot.*

conditam urbem Hierosolymam nomine suo fecisse] Est haec Puteol. scriptura a Bipontinis et Bekkero restituta; nam antea cum Rhenano *conditae urbi Hierosolymam nomen e suo fecisse* scribebatur e Budensi, qui habet: *conditae urbi ierosolimam nomine suo fecisse.* Pichena censuerat legendum esse: *condita urbe, Hierosolymam nomine suo fecisse.* Bipontini dederunt: *coluisse rura. alii Iudaeorum initia, Solymos, carminibus Homeri celebratam gentem, conditam urbem Hierosolyma nomine suo fecisse.* Rhenani lectionem revocarunt Waltherus et Ritterus, nisi quod ille *Hierosolyma* praetulit.

Cap. 3. *orta — tabe*] Quam *scabiem* et *vitiliginem* i. e. lepram appellat Iustinus 36, 2. Tacitus secutus est Chaeremonem ac maxime Lysimachum apud Iosephum contra Apionem 1, 33 sqq.

Bocchorim adito Hammonis oraculo] Sic Flor. Lipsius e Vatic. et ed. pr. maluit *Oechorim.* — *Bocchoris* dicitur in urbe Sais circa annum 754 regnasse, cum Aethiopes Aegyptum per annos 40 sub suo Sabbacone tenuerunt. — Pomponius Mela 1, 8. *In Cyrenaica Hammonis oraculum, fidei inclitae.* Plin. 5, 9. *Memphis quondam arx Aegypti regum: unde ad Hammonis oraculum XII dierum iter est.*

vastis locis] Tertullian. apologet. 16. *in vastis Arabiae locis.* — Pro *Moysen*, quod Flor. habet, in ed. pr. *Moisen*, in edd. Put. *Mosen.*

exsulum monuisse ne quam deorum hominumve opem exspectarent utrisque deserti, sed sibi ut duci caelesti crederent, primo cuius auxilio praesentes miserias pepulissent. assensere 3 atque omnium ignari fortuitum iter incipiunt. sed nihil aeque quam inopia aquae fatigabat. iamque haud procul exitio totis campis procubuerant, cum grex asinorum agrestium e pastu in rupem nemore opacam concessit. secutus Moyses coniectura 4 herbidi soli largas aquarum venas aperit. id levamen; et continuum sex dierum iter emensi, septimo pulsis cultoribus obtinuere terras in quis urbs et templum dicata.

IV. Moyses quo sibi in posterum gentem firmaret, novos ritus contrariosque ceteris mortalibus indidit. profana illic omnia quae apud nos sacra; rursum concessa apud illos quae nobis incesta. effigiem animalis quo monstrante errorem 2

---

utrisque] Ita Bekkerus e Flor. Waltherus cum aliis cdd. et ed. pr. *utrimque* dedit. Alii *ab utrisque*.

sed sibi ut duci — auxilio praesentes] In Flor. est: *et sibimet duci cael. — auxilio credentes praesentes*; quam scripturam Waltherus et Bachius (nisi quod hic *duce* scripsit) adoptarunt. Alii cdd. et edd. Puteol. habent: *sed sibimet ut duci caelesti crederent, primo cuius auxilio credentes praesentes miserias pepulissent.* Quod nos cum Bekkero dedimus, ab Oberlino est profectum. Ritterus verba *primo cuius auxilio credentes praesentes miserias pepulissent* ut interpolata uncis inclusit. — Quod quaerit Waltherus, quomodo Moyses, postquam monuisset ne quam deorum opem exspectarent, se ducem caelestem (h. e. a diis missum) potuerit ostentare, hoc leve est. Nam cum *dii* sint numina adhuc a Iudaeis culta, aliud Moyses numen idque verum in animo habet. Hoc vere Pabstius Ecl. Tacit. p. 284. monuit. Neque pro *primo* requiritur *priore*. Nam non constabat, quoties dehinc futurum esset, ut novo auxilio indigerent.

nihil aeque quam] Hist. 4, 52. 54. Plin. Ep. 5, 19. *nihil aeque amorem incitat et accendit quam carendi metus.* Conf. Ramshorn. gr. lat. p. 498.

inopia aquae] Conf. Exod. 15, 23.

coniectura herbidi soli] Inde quod herbidum ibi solum erat, coniecit, ibidem esse largas aquarum venas.

sex dierum] Dissentit Iustin. 36, 2.

in quis — dicata] Sic Flor. Alii *in quibus — dicata* (vel *dedicata*) *sunt*.

Cap. 4. *illic*] Acidalius legit *illis*. — Romanis *incesta* erant nuptiarum genera, quae apud Iudaeos *concessa* erant, ut patrui nuptiae cum fratris filia. Vid. Levit. 18.

effigiem animalis] Obiiciebat Apion, asininum illud caput aureum ab Antiocho Epiphane in templo fuisse repertum. Cui respondet Iosephus *contra Apionem* II, 7., neque ab Antiocho neque a Pompeio Magno neque a Licinio Crasso neque a Tito qui omnes templum obtinuere, tale quidpiam fuisse inventum. — A Iudaeis ad Christianos manavit calumnia. Christianorum deus appellatus est ὀνοκοίτης, Christiani dicti sunt *asinarii*, teste Tertulliano in *Apologetico* XVI. Recte breviterque Minucius Felix in *Octavio* cap. 28. *Audire te dicis caput asini rem nobis esse divinam. quis tam stultus, ut hoc credat? quis stultior ut hoc coli credat? Brot.*

sitimque depulerant, penetrali sacravere, caeso ariete velut in contumeliam Hammonis. bos quoque immolatur, quem Aegyptii Apin colunt. sue abstinent memoria cladis qua ipsos 3 scabies quondam turpaverat, cui id animal obnoxium. longam olim famem crebris adhuc ieiuniis fatentur; et raptarum frugum argumentum panis Iudaicus nullo fermento retinet. *septimo die otium placuisse* ferunt, *quia is finem laborum tulerit; dein blandiente inertia septimum quoque annum igna-* 4 *viae datum.* alii *honorem eum Saturno haberi, seu principia religionis tradentibus Idaeis, quos cum Saturno pulsos et conditores gentis accepimus, seu quod e septem sideribus quis mortales reguntur, altissimo orbe et praecipua potentia stella Saturni feratur: ac pleraque caelestium vim suam et cursum septimos per numeros commeare.*

---

caeso ariete] Cogitandum de ariete et bove piacularibus. Vid. Lev. 16. Quod Iupiter Hammon arietinum cornu haberet, inde in eius contumeliam caesum a Iudaeis arietem finxerunt. — De *Api* conf. Herodot. 3, 28. Plin. 8, 47.

sue abstinent] Quod ut facerent, valetudinis cura coegit. Conf. Herodot. 2, 47. Aelian. H. A. 10, 16. 16, 37. Plin. H. N. 8, 52. Michaelis Ius Mosaic. tom. 4. p. 190.

qua ipsos] Ita Flor. Waltherus ex ed. pr. dedit *quod.*

retinet] Est haec Puteol. scriptura. Waltherus et Ritterus cum edd. pr. Rhenani, Lipsii, al. *detinetur* scripserunt. *Raptas fruges* Bötticher. vertit *im Raube genossene Feldfrucht.* Conf. Deut. 16, 3.

septimo die] Qui dies cur sit dicatus otio, declarat Moses Genes. 2, 2. 3. Levit. 23, 3. Tacitus confudit cum septem diebus τῆς σκηνοπηγίας. Conf. Levit. 23, 42 sq. De *septimo anno* deo consecrato vid. Levit. 25, 4 sqq. *Hüllmann*, Urgeschichte des Staats. p. 37.

Idaeis] Ita librorum scripturam *Iudaeis* Lipsius emendavit. — Pro *e septem* edd. ante Rhenanum praebent *de septem.*

pleraque — commeare] *Pleraque* in Flor. et ed. pr. Alii libri et edd. usque ad Rhenanum habent *plerisque.* — Dein Waltherus *commearent* ed. Flor. lectionem amplexus est, eandemque probat Bötticherus. At locus Annal. 11, 2. *atque ille — responderet*, quo Bötticherus imperfectum *commearent* sibi videtur posse tutari, longe alius est generis, neque ulla, opinor, idonea ratione nostro loco imperfectum *commearent* defendi poterit. Duae h. l. sententiae coniunguntur, *alii, honorem eum Saturno haberi*, et *pleraque caelestium — cursum septimos per numeros commeare.* Neque probare possum quod Bötticherus in nota versioni germanicae subiecta dicit: *ac* ist hier vorzugsweise in seiner eigentlichen Bedeutung aufzufassen. Locum ipsum vertit: *wie ja auch die meisten Himmelskörper —*. Igitur vult *ac* significare *wie ja auch.* Id esse unde constat? Probabilius *Hartungus* von d. griech. Partikeln, I. p. 75. *atque* von *ad* als Conjunction *und dazu, καί τε,* es fügt Gleichartiges oder Ebenmässiges hinzu. Quamquam Ramshorn. gr. lat. p. 805. mit *ac*, *atque* werden *ungleichartige* (heterogene) Sätze verbunden. — In nonnullis edd. et edd. ad Lipsium exstat *commeare*, quod perpaulum a Flor. scriptura deflexum loci sententiae tam est conveniens, ut in textum revocare non dubitarim. *Vim et cursum commeare* est *commeando cursum conficere et vim exserere.* Lipsio auctore a Bekkero aliisque editum est *conficiant.* In ed. pr.

V. Hi ritus quoquo modo inducti antiquitate defenduntur. cetera instituta sinistra foeda pravitate valuere. nam pessimus quisque spretis religionibus patriis tributa et stipes illuc gerebant; unde auctae Iudaeorum res, et quia apud ipsos 2 fides obstinata, misericordia in promptu, sed adversus omnes alios hostile odium. separati epulis, discreti cubilibus, proiectissima ad libidinem gens, alienarum concubitu abstinent; inter se nihil illicitum. circumcidere genitalia instituere, ut diversitate noscantur. transgressi in morem eorum idem usur- 3 pant, nec quicquam prius imbuuntur quam contemnere deos, exuere patriam, parentes, liberos, fratres vilia habere. augendae tamen multitudini consulitur. nam et necare quemquam ex agnatis nefas, animasque proelio aut suppliciis peremptorum aeternas putant. hinc generandi amor et moriendi contemptus. corpora condere quam cremare e more Aegyptio; 4 eademque cura et de infernis persuasio. caelestium contra Aegyptii pleraque animalia effigiesque compositas venerantur;

---

coniciant, in nonnullis cdd. *comiciant, coniiciant.* Denique pro *cursum* est in ed. pr. *cursus.*

Cap. 5. *hi ritus*] Rhenanus *hi* vult delere.

spretis religionibus patriis] *Mit Verachtung der jedesmaligen Landesgötter.* Iudaei enim per omnes terras dissipati agebant. Ioseph. B. I. 7, 3. 3. *τὸ γὰρ Ἰουδαίων γένος πολὺ μὲν κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην παρέσπαρται τοῖς ἐπιχωρίοις.* Titus ad Iudaeos Hierosolymitanos ap. Ioseph. B. I. 6, 6. 2. *δασμολογεῖν τε ὑμῖν ἐπὶ τῷ θεῷ καὶ ἀναθήματα συλλέγειν ἐπετρέψαμεν καὶ τοὺς ταῦτα φέροντας οὔτε ἐνουθετήσαμεν οὔτε ἐκωλύσαμεν.* Cic. pro Flacco 28. *cum aurum Iudaeorum nomine quotannis ex Italia et ex omnibus provinciis Hierosolymam exportari liceret, Flaccus sanxit edicto, ne ex Asia exportari liceret.* Miserunt Iudaei quotannis binas drachmas Hierosolyma. Ioseph. B. I. 7, 6. 6. — Pro *gerebant*, quod praebent Flor. et ed. pr., *congerebant* edd. Puteol. habent.

adversus alios hostile odium] Ex lege non fuit hostile adversus alios odium. Ioseph. contra Apion. 2, 41. de lege Mosaica: *οὐδ᾽ ἐπὶ μισανθρωπίαν, ἀλλ᾽ ἐπὶ τὴν τῶν ὄντων κοινωνίαν παρακαλοῦντες, ἀδικίας ἐχθροί, δικαιοσύνης ἐπιμελεῖς.* Idem odium obiectum est Christianis cum Iudaeis confusis. Conf. Ann. 15, 44.

transgressi in morem eorum] Sunt proselyti.

nec quicquam prius imbuuntur] Lucret. 2, 734. *neve alium quemvis quae sunt imbuta colorem.* Conf. Zumpt. gr. lat. §. 459. p. 404. ed. 8. Sanctii Minerva II, p. 402. ed. Bauer.

ex agnatis] Lipsius corrigebat *ex natis.* Sunt *agnati ἐπίγονοι*, Nachgeborne, qui post familiam constitutam, ubi heres iam est, deinde nascuntur. Vid. Germ. 19. Ioseph. contra Apion. 2, 24. *τέκνα τρέφειν ἅπαντα προσέταξε· καὶ γυναιξὶν ἀπεῖπεν μήτ᾽ ἀμβλοῦν τὸ σπαρὲν μήτε διαφθείρειν, ἀλλὰ ἢν φανείη, τεκνοκτόνος ἂν εἴη ψυχὴν ἀφανίζουσα καὶ τὸ γένος ἐλαττοῦσα.*

animasque — aeternas] Ed. pr. *animosque — aeternos.*

caelestium contra Aegyptii pleraque] Ita recte hunc locum Waltherus distinxit: *die Aegypter hingegen verehren die meisten der himmlischen Mächte unter Bildern von Thieren.* Bekkerus et Ritterus reti-

5 Iudaei mente sola unumque numen intelligunt: *profanos qui deum imagines mortalibus materiis in species hominum effingant; summum illud et aeternum neque mutabile neque interiturum.* igitur nulla simulacra urbibus suis, nedum templis sinunt. non regibus haec adulatio, non Caesaribus honor. 6 sed quia sacerdotes eorum tibia tympanisque concinebant, hedera vinciebantur, vitisque aurea templo reperta, *Liberum patrem coli*, *domitorem Orientis*, quidam arbitrati sunt, nequaquam congruentibus institutis. quippe Liber festos laetosque ritus posuit, Iudaeorum mos absurdus sordidusque.

VI. Terra finesque, qua ad Orientem vergunt, Arabia terminantur; a meridie Aegyptus obiacet; ab occasu Phoenices et mare; septentrionem a latere Syriae longe prospectant. 2 corpora hominum salubria et ferentia laborum. rari imbres, uber solum. fruges nostrum ad morem, praeterque eas balsamum et palmae. palmetis proceritas et decor. balsamum modica arbor: ut quisque ramus intumuit, si vim ferri adhibeas, pavent venae, fragmine lapidis aut testa aperiuntur; 3 humor in usu medentium est. praecipuum montium Libanum erigit, mirum dictu, tantos inter ardores opacum fidumque

---

nuerunt hanc Rhenani interpunctionem: *caelestium contra. Aegyptii pleraque animalia —.*

Iudaei — intelligunt] *Sie denken das Göttliche nur mit dem Verstande und als Eins.* Cum Iudaei sub dio caelumque saepe respectantes (templum enim erat apertum et sine tecto) deum venerarentur, a nonnullis pro nubium caelique cultoribus sunt habiti. Iuvenal. 14, 97. *nil praeter nubes et caeli numen adorant.* Conf. Brotier.

sinunt] In libris *sunt.* Emendavit I. F. Gronovius.

hedera vinciebantur vitisque aurea] Fabulae originem docet monstratque Plutarchus in Sympos. IV, quaest. 6, 2. Vol. XI. p. 195 sq. Hutt. Ioseph. B. I. 5, 5. 4. *εἶχε δὲ καὶ τὰς χρυσᾶς ὑπὲρ αὐτῆς (πύλης) ἀμπέλους, ἀφ᾽ ὧν βότρυες ἀνδρομήκεις κατεκρέμαντο.* Adde Ioseph. A. I. 15, 11. 3.

Cap. 6. *Arabia*] Arabia Petraea et deserta.

a latere] Ita Flor. Alii et ed. pr. *e latere.*

uber solum] Praecipue Galilaeae. Ioseph. B. I. 3, 32. *πίων τε πᾶσα καὶ εὔβοτος καὶ δένδρεσι παντοίοις κατάφυτος — καὶ μέρος αὐτῆς οὐδὲν ἀργόν.*

fruges nostrum ad morem] Iudaea ut Italia frumento, vineis et oleis abundat. In cdd. etiam Flor. *exuberant* vel *exsuperant fruges.* Verbum *exuberant* Lipsius delevit. Bachius, quod mireris, scripsit *exsuperant.* De *balsamo* conf. Plin. H. N. 12, 25. 111. Iustin. 36, 3. Diodor. 2, 48. Ioseph A. I. 15, 4. 2. *Palmae* maxime circa Hierichuntem, quae inde dicta est urbs palmarum. Ioseph. A. I. 15, 4. 2. Deut. 34, 34.

si vim ferri adhibeas] Plin. 12, 25. *inciditur vitro, lapide osseisve cultellis, ferro laedi vitalia odit.*

Libanum erigit] Scil. terra ipsa et solum. De *Libano* conf. Ritter. Erdkunde. Th. 2. p. 438. *fidum nivibus*, immer mit Schnee bedeckt. Conf. Prov. 25, 13. Ierem. 18, 14. De *Iordane* Ritter. l. c. p. 310. Ioseph. B. I. 3, 10. 7.

nivibus. idem amnem Iordanen alit funditque. nec Iordanes pelago accipitur, sed unum atque alterum lacum integer perfluit, tertio retinetur. lacus immenso ambitu, specie maris, 4 sapore corruptior, gravitate odoris accolis pestifer, neque vento impellitur neque pisces aut suetas aquis volucres patitur. incertae undae superiacta, ut solido, ferunt; periti imperitique nandi perinde attolluntur. certo anni tempore 5 bitumen egerit; cuius legendi usum, ut ceteras artes, experientia docuit. ater suapte natura liquor et sparso aceto concretus innatat. hunc manu captum, quibus ea cura, in summa navis trahunt: inde nullo iuvante influit oneratque, 6 donec abscindas. nec abscindere aere ferrove possis: fugit cruorem vestemque infectam sanguine quo feminae per menses exsolvuntur. sic veteres auctores. sed gnari locorum tradunt 7 undantes bitumine moles pelli manuque trahi ad litus; mox, ubi vapore terrae, vi solis inaruerint, securibus cuneisque ut trabes aut saxa discindi.

VII. Haud procul inde campi quos ferunt olim uberes magnisque urbibus habitatos fulminum iactu arsisse; et manere

---

unum atque alterum lacum] Ioseph. l. c. *ἀρχόμενος δὲ φανεροῦ ῥεύματος ὁ Ἰορδάνης ἀπὸ τοῦδε τοῦ ἄντρου κόπτει μὲν τὰ τῆς Σεμεχωνίτιδος λίμνης ἕλη τε καὶ τέλματα, διαμείψας δὲ ἑτέρους ἕκατον εἴκοσι σταδίους μετὰ πόλιν Ἰουλιάδα διεκτέμνει τὴν Γεννησὰρ μέσην. ἔπειτα πολλὴν ἀναμετρούμενος ἐρημίαν εἰς τὴν Ἀσφαλτῖτιν ἔξεισι λίμνην.*

immenso ambitu] Plin. 5, 16. *longitudine excedit centum M passuum, latitudine maxima XXV implet, minima sex.* Ioseph. B. I. 4, 8. 4.

incertae undae — ferunt] Editiones inde a Puteolano omnes ante Lipsium: *incertum unde.* Lipsius e libris consentiente Flor. emendavit *incertae undae.* Tum *ferunt* e cdd. et ed. pr. dedit Ernestius pro *feruntur.* Waltherus locum ita bene interpretatur: undae quae alias incertae esse solent, superiacta ita ferunt, tamquam solidum aliquid, ut navis, lignum, subsit. Grotius coniectabat *inerti undae.*

perinde attolluntur] Vespasianus haec visendi curiosus lacum Asphaltiten adiit iussitque quosdam nandi imperitos vinctis post terga manibus in altum proiici, qui omnes teste Iosepho B. I. 4, 8. sursum repulsi supernatavere: *συνέβη πάντας ἐπινήξασθαι καθάπερ ὑπὸ πνεύματος ἄνω βιαζομένους. Brot.*

certo anni tempore] Ita e cdd. in edd. usque ad Lipsium scriptum est, qui vocem *tempore*, quae in cdd. Flor. Vat. ed. pr. deest, omisit. Bekkerus et Ritterus eam restituerunt. — Auctumno bitumen in littore legitur.

quo — exsolvuntur] Idem tradunt Iosephus B. I. 4, 8. Plinius H. N. 7, 15. 28, 7.

undantes bitumine moles] Iosephus l. c. *αἳ δὲ ἐπινήχονται τό τε σχῆμα καὶ τὸ μέγεθος ταύροις ἀκεφάλοις παραπλήσιαι.*

Cap. 7. *fulminum iactu*] Ita Flor. Ex Orosio Lipsius malebat *ictu.* — Illi ipsi campi olim uberes nunc sunt mare salis seu mare mortuum. Iosephus l. c. ut Tacitus: *γειτνιᾷ δὲ ἡ Σοδομῖτις αὐτῇ, πάλαι μὲν εὐδαίμων γῆ, καρπῶν τε ἕνεκα καὶ τῆς κατὰ πόλεις περιουσίας· νῦν δὲ κεκαυμένη πᾶσα. — Ἔστι γοῦν ἔτι λείψανα τοῦ θείου πυρὸς καὶ πέντε μὲν*

vestigia, terramque ipsam, specie torridam, vim frugiferam
2 perdidisse. nam cuncta sponte edita aut manu sata, sive herba tenus aut flore, seu solitam in speciem adolevere, atra et inania velut in cinerem vanescunt. ego sicut inclitas quondam urbes igne caelesti flagrasse concesserim, ita halitu lacus infici terram, corrumpi superfusum spiritum, eoque fetus segetum et autumni putrescere reor, solo caeloque iuxta
3 gravi. et Belus amnis Iudaico mari illabitur; circa cuius os lectae arenae admixto nitro in vitrum excoquuntur. modicum id littus et egerentibus inexhaustum.

VIII. Magna pars Iudaeae vicis dispergitur; habent et oppida. Hierosolyma genti caput. illic immensae opulentiae templum, et primis munimentis urbs, dein regia, templum

---

πόλεων ἰδεῖν σκιάς· ἔστι δὲ κἂν τοῖς καρποῖς σποδιὰν ἀναγεννωμένην, οἳ χρόαν μὲν ἔχουσι τοῖς ἐδωδίμοις ὁμοίαν, δρεψαμένων δὲ χερσὶν εἰς καπνὸν ἀναλύονται καὶ τέφραν.

herba tenus aut flore] Sic locum emendavit Rhenanus, quem nos cum Walthero, Rittero et Bekkero secuti sumus. In Flor. est: *sive herbas tenues aut flore —*, in Budensi: *sive herbarbas tenus aut flores*, in Agr. *sive herbae tenues aut flores, ut solitam in speciem —*, quam scripturam defendit Herm. Iustus de fide Taciti p. 30. cui Waltherus obloquitur. — *Herba, das junge zarte Gras, die aus der Erde hervortreibenden Sprossen des Grases und jeder Pflanze, ehe sie einen Stengel oder Stamm bekommt.* Ramshorn. syn. n. 631.

inclitas] In Flor. *indicas*, in aliis libris et edd. ad Pichenam *iudaicas*.

Belus amnis] Plin. H. N. 5, 19. *Rivus Pagida sive Belus vitri fertiles arenas parvo littori miscens: ipse e palude Cendevia a radicibus Carmeli profluit.* Hodie *Nahar Kibir.*

lectae] Ita Flor. ed. pr., quod restituerunt Waltherus, Bekkerus, Ritterus pro *collectae*, quod Lipsius dederat.

modicum id littus] Plinius 36, 26. *quingentorum est passuum, non amplius, littoris spatium; idque tantum multa per saecula gignendo fuit vitro. fama est, appulsa nave mercatorum nitri, cum sparsi per littus epulas pararent, nec esset cortinis attollendis lapidum occasio, glebas nitri e nave subdidisse. quibus accensis permixta arena littoris translucentes novi liquoris fluxisse rivos et hanc fuisse originem vitri.* — *nitro* scripsit Rhenanus pro *vitro*, idemque correxerat *sed egerentibus*. Ernestius *et* reduxit.

Cap. 8. *vicis dispergitur*] De Galilaea Iosephus B. I. 3, 3. 2. *ἀλλὰ καὶ πόλεις πυκναὶ καὶ τὸ τῶν κωμῶν πλῆθος πανταχοῦ πολυάνθρωπον διὰ τὴν εὐθηνίαν, ὡς τὴν ἐλαχίστην ὑπὲρ πεντακισχιλίους πρὸς τοῖς μυρίοις ἔχειν οἰκήτορας.*

genti caput] Sic Rhenanus e Bud. Waltherus et Ritterus ex aliis edd. et ed. pr. *gentis* dederunt. — Ioseph. B. I. 3, 3. 5. *μεσαιτάτη δὲ αὐτῆς πόλις τὰ Ἱεροσόλυμα κεῖται. παρ᾽ ὃ καί τινες οὐκ ἀσκόπως ὀμφαλὸν τὸ ἄστυ τῆς χώρας ἐκάλεσαν.* Plin. 5. 14. *Hierosolyma longe clarissima urbium Orientis, non Iudaeae modo.* — Ioseph. B. I. 6, 5. 2. *ἔκαιον δὲ καὶ τὰ γαζοφυλάκια, ἐν οἷς ἄπειρον μὲν χρημάτων πλῆθος.*

primis munimentis urbs, dein regia] Sic egregie locum Mercerus sanavit. In ed. pr. pro *dein regia* scribitur *dein iugis*, in Flor. *de ngia* vel *de ingia.*

intimis clausum. ad fores tantum Iudaeo aditus; limine, praeter sacerdotes, arcebantur. dum Assyrios penes Medosque et Persas Oriens fuit, despectissima pars servientium: 2 postquam Macedones praepotuere, rex Antiochus demere superstitionem et mores Graecorum dare annisus, quo minus teterrimam gentem in melius mutaret, Parthorum bello prohibitus est: nam ea tempestate Arsaces desciverat. tum Iudaei, Macedonibus invalidis, Parthis nondum adultis (et Romani procul erant) sibi ipsi reges imposuere; qui mobilitate vulgi expulsi, 3 resumpta per arma dominatione fugas civium, urbium eversiones, fratrum, coniugum, parentum neces aliaque solita regibus ausi superstitionem fovebant, quia honor sacerdotii firmamentum potentiae assumebatur.

IX. Romanorum primus Gnaeus Pompeius Iudaeos domuit, templumque iure victoriae ingressus est. inde vulgatum *nulla intus deum effigie vacuam sedem et inania arcana.* muri Hierosolymorum diruti, delubrum mansit. mox civili inter nos bello, postquam in dicionem M. Antonii provinciae cesserant, rex Parthorum Pacorus Iudaea potitus, interfectusque 2

---

ad fores tantum] Ev. Lucae 1, 8—10. Ioseph. B. I. 5, 5. 6. περιέστεφε τόντε ναὸν καὶ τὸν βωμὸν εὔλιθόν τε καὶ χάριεν γεῖσιον, ὅσον πηχυαῖον ὕψος, ὃ διεῖργεν ἐξωτέρω τὸν δῆμον ἀπὸ τῶν ἱερέων.

Antiochus] Antiochus Epiphanes, rex Syriae, a. u. 586. ante Christum a. 168. omnes quibus imperabat graecam religionem profiteri iussit. Vid. Macc. 1, 43 sqq.

Parthorum bello] Nullum fuit Parthorum bellum, nullus Arsaces imperante Antiocho Epiphane. Defectio Arsacis multo ante contigerat sub principatu Antiochi II, cognomento θεοῦ, a. u. 504. iuxta Petavium et Usserium, vel 50?. iuxta P. Froelich., *Annal.* Reg. Syriae p. 26. Contra vero lege lata, ut quisque graecam religionem profiteretur, et Iudaeis omni suppliciorum genere vexatis nec fractis Antiochus in Armenios expediit eorumque regem Artaxiam proelio victum cepit anno u. c. 589. *Brot.*

Macedonibus invalidis] Invalidis Syriae regibus Demetrio I. eiusque successoribus in libertatem se vindicarunt Iudaei. Conf. Iustin. 36, 1 et 3. Maccab. 1, 13. 42.

nobilitate vulgi expulsi] Haec sunt intelligenda de bello civili, quod Iudaeos inter et regem eorum Alexandrum Iannaeum per sex annos gestum est ab anno u. c. 663. ad annum 669. Ioseph. A. I. 13, 12 sqq. B. I. 1, 4.

Cap. 9. *Pompeius — domuit*] Anno u. c. 691. ante Chr. 63. Hierosolyma cepit; nihil vero inde divitiarum abstulit. Ioseph. A. I. 14, 4. Flor. 3, 5. Cicero pro Flacco 28.

nulla — effigie] Sic Rhenanus e Bud. pro *nullas — effigies,* quam scripturam Waltherus revocavit.

rex Parthorum Pacorus] Pacorus nunquam fuit rex Parthorum, sed filius erat Orodis Parthorum regis. Missus a patre Iudaea potitus est a. u. c. 714: anno sequenti a P. Ventidio Romanorum duce, quem Antonius adversum Parthos miserat, victus et interfectus est. Ioseph. A. I. 14, 13. 14. 15. Dio 48. p. 372. et 49. p. 404. *Brot.*

a P. Ventidio, et Parthi trans Euphraten redacti: Iudaeos 3 G. Sosius subegit. regnum ab Antonio Herodi datum victor Augustus auxit. post mortem Herodis, nihil exspectato Caesare, Simo quidam regium nomen invaserat. is a Quintilio Varo obtinente Syriam punitus; et gentem coercitam liberi 4 Herodis tripartito rexere. sub Tiberio quies. dein iussi a G. Caesare *effigiem eius in templo locare*, arma potius sumpsere; quem motum Caesaris mors diremit. Claudius, defunctis regibus aut ad modicum redactis, Iudaeam provinciam equi- 5 tibus Romanis aut libertis permisit; e quibus Antonius Felix per omnem saevitiam ac libidinem ius regium servili ingenio exercuit, Drusilla Cleopatrae et Antonii nepte in matrimonium accepta, ut eiusdem Antonii Felix progener, Claudius nepos esset.

X. Duravit tamen patientia Iudaeis usque ad Gessium Florum procuratorem: sub eo bellum ortum, et comprimere coeptantem Cestium Gallum Syriae legatum varia proelia ac 2 saepius adversa excepere. qui ubi fato aut taedio occidit, missu Neronis Vespasianus fortuna famaque et egregiis ministris

---

Sosius] Ita ed. pr. In Agr. *Sestius*. Antigonus, quem Pacorus regem Iudaeorum fecerat, adversus Romanos rebellavit. Hierosolyma expugnat Sosius, et Antigonus iussu Antonii virgis caeditur et obtruncatur a. u. c. 717. Ioseph. A. I. 14, 16. Dio 49. p. 405. *Brot.*

Herodi datum] Est Herodes Magnus qui per Antonium Iudaeae regnum senatusconsulto accepit a. u. c. 714, victoque Antigono rex iterum renuntiatus est a. u. c. 717, Ioseph. A. I. 14, 26. 28. — Pro *auxit* in Bud. est *ausit*, unde Rhenanus fecerat *sanxit*.

Simo] In ed. pr. *Simon*. Herodis servus, dux seditionis, quam memorat Iosephus A. I. 17, 10. 6.

a Quintilio Varo] Qui in Germania a. u. c. 762. p. Ch. 9 cum tribus legionibus periit. Suet. Aug. 23.

tripartito rexere] Archelaus tetrarcha fuit Iudaeae, Herodes Galilaeae, Philippus Ituraeae et Trachonitidis.

a Caio Caesare] A Caio Caligula per Petronium iussi sunt ipsius effigiem nomine *Novi Iovis Illustris Caii* in templo locare. Ioseph. B. I. 2, 10. 1, 4.

Antonius Felix] Pallantis frater, Claudii libertus. Hunc excepit *Festus*, hunc *Albinus*, hunc denique *Gessius Florus*, qui per saevitiam Iudaeos ad desperationem redegit. Ioseph. B. I. 2, 14. 2. Bellum coepit a. u. c. 818.

Felix] Fuit Felix progener Antonii, cum esset maritus neptis Antonii ex Cleopatra. Claudius vero natus ex Druso et Antonia minore nepos fuit Antonii.

Cap. 10. *comprimere coeptantem*] In Flor. et ed. pr. *comprimere receptantem*, in aliis cdd. et edd. Put. *reos coeptantem*. Scripturam corruptam Rhenanus et Victorius emendarunt.

Cestius Gallus] Ut ortum bellum comprimeret, Hierosolyma obsedit, partem septemtrionalem urbis cepit templum ipsum aggressus. At obsidium incautus solvit, caesique Romani. Vid. Ioseph. B. I. 2, 19. Suet. Vesp. 4.

intra duas aestates cuncta camporum omnesque praeter Hierosolymam urbes victore exercitu tenebat. proximus annus civili bello intentus, quantum ad Iudaeos, per otium transiit. pace per Italiam parta et externae curae rediere. augebat 3 iras quod soli Iudaei non cessissent. simul manere apud exercitus Titum ad omnes principatus novi eventus casusve utilius videbatur. Igitur castris, uti diximus, ante moenia Hierosolymorum positis instructas legiones ostentavit.

XI. Iudaei sub ipsos muros struxere aciem, rebus secundis longius ausuri, et si pellerentur, parato perfugio. missus in eos eques cum expeditis cohortibus ambigue certavit. mox cessere hostes, et sequentibus diebus crebra pro portis 2 proelia serebant, donec assiduis damnis intra moenia pellerentur. Romani ad oppugnandum versi. neque enim dignum videbatur famem hostium opperiri; poscebantque pericula, pars virtute, multi ferocia et cupidine praemiorum. ipsi Tito 3 Roma et opes voluptatesque ante oculos; ac ni statim Hierosolyma conciderent, morari videbantur. sed urbem arduam situ opera molesque firmaverant, quis vel plana satis munirentur. nam duos colles immensum editos claudebant muri per artem obliqui aut introrsus sinuati, ut latera oppugnantium ad ictus patescerent. extrema rupis abrupta; et turres, 4 ubi mons iuvisset, in sexagenos pedes, inter devexa in centenos vicenosque attollebantur, mira specie, ac procul intuentibus pares. alia intus moenia, regiae circumiecta, conspi-

intra duas aestates] Annorum 820 et 821. In nonnullis cdd. et ed. pr. pro *intra* exstat *inter*.

proximus annus] Est a. 822. *bello civili* inter Galbam, Othonem et Vitellium.

pace parta] Ita Rhenanus et Victorius pro *parata*, quod nonnulli cdd. et ed. pr. habent. *Externae curae* sunt Iudaicae.

utilius] Ita Pichena. In Flor. *utilis*. Vulgo *utile*.

uti diximus] Supra c. 1.

ostentavit] Castra distabant ab Hierosolymis septem stadiis. Ioseph. B. I. 5, 2. 3.

Cap. 11. *ambigue certavit*] Conf. Ioseph. B. I. 5, 4. 3.

famem opperiri] Tamen Titus est coactus muro urbem cingere, ut omnem commeatum prohiberet. Ioseph. B. I. 5, 4. 1. 5, 6. 8.

duos colles] Alter *Acra* ad septentrionem situs erat, alter *Sion* ad meridiem. Ioseph. B. I. 5, 4. 1. 5, 6. 8.

per artem obliqui] Conf. Veget. 4, 2.

turres] Fuerunt numero centum sexaginta quatuor, in tertii muri ambitu nonaginta, in medio muro quatuordecim, et in antiquo muro sexaginta. Ioseph. B. I. 5, 4. 3. — Cum Bekkero scripsi *in sexagenos*. Waltherus cum aliis *in sexaginta*.

regiae] Regia erat septentrionem occidentemque versus, haud procul turri Antonia, quae turris seu arx erat intra urbem in angulo duarum templi porticuum ad occidentem septentrionemque spectantium. Ioseph. l. c. 5, 5. 8.

euoque fastigio turris *Antonia*, in honorem M. Antonii ab Herode appellata.

XII. Templum in modum arcis propriique muri, labore et opere ante alios. ipsae porticus, quis templum ambiebatur, 2 egregium propugnaculum. fons perennis aquae, cavati sub terra montes, et piscinae cisternaeque servandis imbribus. praeviderant conditores ex diversitate morum crebra bella: inde cuncta quamvis adversus longum obsidium. et a Pom- 3 peio expugnatis metus atque usus pleraque monstravere. atque per avaritiam Claudianorum temporum empto iure muniendi struxere muros in pace tamquam ad bellum, magna colluvie et ceterarum urbium clade aucti: nam pervicacissimus quisque 4 illuc perfugerat, eoque seditiosius agebant. tres duces, totidem exercitus. extrema et latissima moenium Simo, quem et Bargioram vocabant, mediam urbem Ioannes, templum Eleazarus firmaverat. multitudine et armis Ioannes ac Simo, 5 Eleazarus loco pollebat. sed proelia, dolus, incendia inter ipsos, et magna vis frumenti ambusta. mox Ioannes, missis per speciem sacrificandi qui Eleazarum manumque eius obtruncarent, templo potitur. ita in duas factiones civitas discessit, donec propinquantibus Romanis bellum externum concordiam pareret.

XIII. Evenerant prodigia, quae neque hostiis neque votis piare fas habet gens superstitioni obnoxia, religionibus ad- 2 versa. visae per caelum concurrere acies, rutilantia arma, et subito nubium igne collucere templum. expassae repente delubri fores et audita maior humana vox *excedere deos;* 3 simul ingens motus excedentium. quae pauci in metum tra-

---

Cap. 12. *Templum*] Fuit exstructum in monte Moria, orientali urbis latere. — Pro *ambiebatur* in Flor. (Iac. Gronovio testante, non Furia) est *ambibatur.*

praeviderant] Edd. Rhen. Ald. *providerant.*

Bargioram] I. e. Giorae filium. Ita Lipsius, atque ita esse scribendum, viderunt etiam Rhenanus, Vertranius, Salinerius. Editiones ante Lipsium *Barbagioram*, quod Bachius retinuit.

Eleazarus] Filius Simonis, *Simo* filius Giorae. Ioseph. B. I. 5, 1. 2. 3. Flor. *Alazarus.*

Cap. 13. *fas habet*] Levit. 19, 26. 31. 20, 6. Ad proxima conf. Ioseph. B. I. 6, 5. 3.

expassae] Ita ed. Guelf. edd. Put. sqq. In Flor. *exptae*, in ed. pr. *apertae.* — Plin. H. N. 28, 4. *in oppugnationibus ante omnia solitum a Romanis sacerdotibus evocare deum, cuius in tutela id oppidum esset, promittique illi eundem aut ampliorem apud Romanos cultum, et durat in pontificum disciplina id sacrum, constatque ideo occultatum in cuius tutela dei Roma esset, ne qui hostium simili modo agerent.* Add. Liv. 5, 21.

hebant: pluribus persuasio inerat antiquis sacerdotum litteris contineri eo ipso tempore fore ut valesceret Oriens profectique Iudaea rerum potirentur. quae ambages Vespasianum ac Titum praedixerat: sed vulgus, more humanae cupidinis, sibi 4 tantam fatorum magnitudinem interpretati ne adversis quidem ad vera mutabantur. multitudinem obsessorum, omnis aetatis, virile ac muliebre secus, sexcenta milia fuisse accepimus. arma cunctis qui ferre possent; et plures quam pro numero audebant. obstinatio viris feminisque par; ac si transferre 5 sedes cogerentur, maior vitae metus quam mortis. hanc adversus urbem gentemque Caesar Titus, quando impetus et subita belli locus abnueret, aggeribus vineisque certare statuit. dividuntur legionibus munia, et quies proeliorum fuit, donec 6 cuncta expugnandis urbibus reperta apud veteres aut novis ingeniis struerentur.

XIV. At Civilis post malam in Treveris pugnam reparato per Germaniam exercitu apud Vetera castra consedit, tutus loco, et ut memoria prosperarum illic rerum augescerent barbarorum animi. secutus est eodem Cerialis, duplicatis 2 copiis adventu secundae et VI et XIV legionum. cohortesque et alae iampridem accitae post victoriam properaverant. neuter ducum cunctator, sed arcebat latitudo camporum suopte ingenio humentium. addiderat Civilis obliquam in Rhenum 3 molem, cuius obiectu revolutus amnis adiacentibus superfunderetur. ea loci forma, incertis vadis subdola et nobis adversa: quippe miles Romanus armis gravis et nandi pavidus; Germanos fluminibus suetos levitas armorum et proceritas corporum attollit.

---

antiquis — litteris contineri] Conf. Daniel. 2, 44. Suet. Vesp. 4 Ioseph. 6, 5. 4.

praedixerat] Est in Flor. et ed. pr. In aliis libris *praedixerant*.

virile ac muliebre secus] Ita Flor. a prima manu. Ceteri libri *virilis ac muliebris sexus*. Conf. Ann. 4, 62. — Iosephus B. I. 6, 9. 3. ait in hac obsidione periisse undecies centena milia hominum. Pro *sexcenta milia*, quae est scriptura Flor. et ed. pr. alii habent *ducenta m.*

maior vitae metus] Dio 66, 6. καὶ ἐδόκει πᾶσι μὲν οὐχ ὅτι ὄλεθρος, ἀλλὰ καὶ νίκη καὶ σωτηρία εὐδαιμονία τε εἶναι, ὅτι τῷ ναῷ συναπόλλοιντο.

impetus] Ita Flor. Alii libri et ed. pr. *impetum*. Ita Hist. 3, 19. *posse coloniam plano sitam impetu capi.*

Cap. 14. *post malam in Treveris pugnam*] Vid. Hist. 4, 77.

Vetera castra] Erant a Civile capta direptaque. Hist. 4. 60. Lipsius omisit *castra*, quam vocem Pichena e Flor. restituit.

sextae] In libris est XVI. Emendavit Mercerus. Ex Hispania *sexta* missa erat. Hist. 4, 68.

incertis vadis] Cum esset incertum, quae vada essent. Ita supra c. 6. *incertae undae.*

nandi pavidus] Ann. 4, 38. *pavidus offensionum.*

levitas armorum] Ann. 2, 14. Germ. 6. De *corporum proceritate* Germ. 4. 20.

XV. Igitur lacessentibus Batavis ferocissimo cuique nostrorum coeptum certamen; deinde orta trepidatio, cum 2 praealtis paludibus arma, equi haurirentur. Germani notis vadis persultabant, omissa plerumque fronte latera ac terga circumvenientes. neque, ut in pedestri acie, comminus certabatur; sed tamquam navali pugna, vagi inter undas aut, si quid stabile occurrebat, totis illic corporibus nitentes, vulnerati cum integris, periti nandi cum ignaris in mutuam per-3 niciem implicabantur. minor tamen quam pro tumultu caedes, quia non ausi egredi paludem Germani in castra rediere. eius proelii eventus utrumque ducem, diversis animi motibus, 4 ad maturandum summae rei discrimen erexit. Civilis instare fortunae, Cerialis abolere ignominiam. Germani prosperis feroces; Romanos pudor excitaverat. nox apud barbaros cantu aut clamore, nostris per iram et minas acta.

XVI. Postera luce Cerialis equite et auxiliariis cohortibus frontem explet; in secunda acie legiones locatae; dux 2 sibi delectos retinuerat ad improvisa. Civilis haud porrecto agmine sed cuneis astitit. Batavi Gugernique in dextro; laeva ac propiora fluminis Transrhenani tenuere. exhortatio ducum non more concionis apud universos sed ut quosque suorum 3 advehebantur. Cerialis *veterem Romani nominis gloriam, antiquas recentesque victorias: ut perfidum ignavum victum hostem in aeternum exciderent, ultione magis, quam proelio opus esse. pauciores nuper cum pluribus certasse, ac tamen fusos Germanos, quod roboris fuerit. superesse qui fugam* 4 *animis, qui vulnera tergo ferant.* proprios inde stimulos legionibus admovebat, *domitores Britanniae quartadecumanos* appellans; *principem Galbam sextae legionis auctoritate*

Cap. 15. *equi*] Ita Flor. Alii *equique*. Iac. Gronovius particulam *que* detersit.

comminus certabatur] In Flor. et ed. pr. *cominus minus certabatur*, unde Iac. Gronovius coniecit legendum *cominus eminus*.

Cap. 16. *cuneis*] Germ. 6. *acies per cuneos componitur*.

Gugernique] Ita Ernestius ex Hist. 4, 26. Vulgo ut in Flor. et Bud. *Cugernique*. Ed. pr. *Eugeniique*, Agr. *Tungrique*. — Pro *fluminis* videtur *flumini* esse scribendum.

ut quosque suorum] Ita Flor. ed. pr. Ante Pichenam pro *suorum* scribebatur *eorum*.

Cerealis veterem — gloriam] Ex locutione *stimulos admovebat* huc assumendum est verbum *iactabat, extollebat*.

exciderent] Ita Ernestius, ut in Flor. et ed. pr. Waltherus cum aliis *exscinderent*, ut Ann. 2, 25. *exscindit non ausum congredi hostem*. Item Waltherus ut Acidalius post *exscinderent* plene interpunxit.

ac tamen] Ita Flor., quod pro *attamen* primus Pichena recepit.

domitores Britanniae] Vid. Ann. 14, 34.

factum; illa primum acie secundanos nova signa novamque aquilam dicaturos. hinc praevectus ad Germanicum exercitum 5 manus tendebat, *ut suam ripam, sua castra sanguine hostium recuperarent.* alacrior omnium clamor, quis vel e longa pace proelii cupido vel fessis bello pacis amor, praemiaque et quies in posterum sperabatur.

XVII. Nec Civilis silentem struxit aciem, locum pugnae testem virtutis ciens. *stare Germanos Batavosque super vestigia gloriae, cineres ossaque legionum calcantes. quocunque oculos Romanus intenderet, captivitatem cladempue et dira omnia obversari. ne terrerentur vario Treverici proelii eventu.* 2 *suam illic victoriam Germanis obstitisse, dum omissis telis praeda manus impediunt: sed cuncta mox prospera et hosti contraria evenisse. quae provideri astu ducis oportuerit, provisa, campos madentes et ipsis gnaros, paludes hostibus noxias. Rhenum et Germaniae deos in aspectu; quorum nu-* 3 *mine capesserent pugnam, coniugum, parentum, patriae memores. illum diem aut gloriosissimum inter maiores aut ignominiosum apud posteros fore.* ubi sono armorum tripu- 4 diisque (ita illis mos) approbata sunt dicta, saxis glandibusque et ceteris missilibus proelium incipitur, neque nostro milite paludem ingrediente, et Germanis, ut elicerent, lacessentibus.

XVIII. Absumptis quae iaciuntur, et ardescente pugna, procursum ab hoste infestius. immensis corporibus et praelongis hastis fluitantem labantemque militem eminus fodiebant;

---

illa — acie] Ita cap. 17. *illum diem*. Conf. de hoc pronominis *ille* usu Zumpt. gr. lat. §. 732. et §. 703.

novamque aquilam] Secunda legio erat e recens conscriptis. Hist. 4, 68.

praevectus] In Bud. *prevectus*, in aliis *provectus* (quod placet Walthero), *pervectus, praeventus.* — Pro *recuperarent* Waltherus cum Lipsio *reciperarent* dedit. — Denique *sperabatur* est in Flor. pro *sperabantur*.

Cap. 17. *Nec silentem struxit aciem*] Uti apud Romanos *alacrior omnium clamor* est exortus, ita etiam exercitus Civilis alacritatem animi *sono armorum tripudiisque* declaravit. Pichena coniecit *silens*, Lipsius *silens* vel *silenter*, Muretus *silentio*.

dira omnia] Ita editum est usque ad Pichenam, qui e compendio ed. Flor. *oĩa* fecit *omina*, ut in ed. pr. expresse scriptum. Ernestius *omnia* restituit.

victoriam] Hoc vocabulum in aliquot cdd. et ed. pr. corruptum est in *materiam*. Acidalius volebat *avaritiam*. Pro *impediunt* Ernestius malebat *impedirent*. Conf. Hist. 4, 78.

provisa] Ita Pichena, Ryckius. In Flor. *provise* vel *previse*. Rhenanus *providisse*.

ut elicerent] Ita Rhenanus cum Flor. et ed. pr. pro *ut eluderent*, quod Puteol. expressit. Germani Romanos conviciis lacessebant, ut in paludem elicerent.

Cap. 18. *praelongis hastis*] Vid. Germ. 6.

simul e mole quam eductam in Rhenum retulimus, Bructerorum cuneus tranatavit. turbata ibi res, et pellebatur sociarum cohortium acies, cum legiones pugnam excipiunt, sup-2 pressaque hostium ferocia proelium aequatur. inter quae perfuga Batavus adiit Cerialem, *terga hostium* promittens, *si extremo paludis eques mitteretur: solidum illa, et Gugernos, quibus custodia obvenisset, parum intentos.* duae 3 alae cum perfuga missae incauto hosti circumfunduntur. quod ubi clamore cognitum, legiones a fronte incubuere, pulsique Germani Rhenum fuga petebant. debellatum eo die foret, si Romana classis sequi maturasset. ne eques quidem institit, repente fusis imbribus et propinqua nocte.

XIX. Postera die quartadecima legio in superiorem provinciam Gallo Annio missa; Cerialis exercitum decuma ex Hispania legio supplevit. Civili Chaucorum auxilia venere. 2 non tamen ausus oppida Batavorum armis tueri, raptis quae ferri poterant, ceteris iniecto igni, in insulam concessit, gnarus deesse naves efficiendo ponti, neque exercitum Roma-3 num aliter transmissurum. quin et diruit molem a Druso Germanico factam, Rhenumque prono alveo in Galliam ruentem, disiectis quae morabantur, effudit. sic velut abacto amne, tenuis alveus insulam inter Germanosque continentium 4 terrarum speciem fecerat. transiere Rhenum Tutor quoque et Classicus et centum tredecim Treverorum senatores; in quis fuit Alpinius Montanus, quem a Primo Antonio missum in Gallias superius memoravimus. comitabatur eum frater

---

retulimus] Supra c. 14.
tranatavit] Ita Flor. In Bud. *transnatavit.* De *Bructeris* vid. Germ. 33.
aequatur] Sic Flor. et ed. pr. pro *exaequatur*, quae Puteolani scriptura usque ad Iac. Gronovium est retenta.
terga hostium promittens] I. e. promittens se hostes a tergo circumventurum, *si eques mitteretur extremo,* i. e. ad extremum *paludis.* — De *Romana classe* vid. infra c. 21. et Hist. 4, 79.

Cap. 19. *oppida Batavorum*] Ita Ernestius cum aliquot cdd. et ed. pr. Waltherus retinuit *oppidum Batavorum*, scripturam plurium cdd. etiam Flor., ut videtur, atque edd. usque ad Iac. Gronovium, intelligitque *Vetera castra*, apud quae tunc Civilis consederat. Vid. supra c. 14. Walthero adversatur Ritterus.
molem a Druso — factam] Conf. Ann. 13, 53. A Druso erat inchoata a. u. c. 745, quo mortuus est.
abacto] Ita vel *ab acto* Flor. cdd. Put. Rhen. Ed. pr. *ab amoto.* *Tenuis alveus* est Rhenus, qui prope urbem Lugduni in mare influit. De Tutore et Classico, qui ad Civilem transiere, conf. Hist. 4, 55.
Alpinius] Flor. Alii *Alpinus.*
quem — memoravimus] Haec desunt in Ox. et spuria esse censet I. Gronovius. In Belgicam Germaniamque Cisrhenanam post Cremonae excidium ostentui missus fuerat. Hist. 3, 35. 4, 31.

Decimus Alpinius. simul ceteri miseratione ac donis auxilia concibant inter gentes periculorum avidas.

XX. Tantumque belli superfuit ut praesidia cohortium, alarum, legionum uno die Civilis quadripartito invaserit, decumam legionem Arenaci, secundam Batavoduri, et Grinnes Vadamque cohortium alarumque castra, ita divisis copiis ut ipse et Verax, sorore eius genitus, Classicusque ac Tutor suam quisque manum traherent; nec omnia patrandi fiducia, sed *multa ausis aliqua in parte fortunam affore; simul Cerialem neque satis cautum, et pluribus nuntiis huc illuc cursantem posse medio intercipi.* quibus obvenerant castra 2 decumanorum, oppugnationem legionis arduam rati egressum militem et caedendis materiis operatum turbavere, occiso praefecto castrorum et quinque primoribus centurionum paucisque militibus. ceteri se munimentis defendere. et interim Germanorum manus Batavoduri interrumpere inchoatum pontem nitebantur. ambiguum proelium nox diremit.

XXI. Plus discriminis apud Grinnes Vadamque. Vadam Civilis, Grinnes Classicus oppugnabant. nec sisti poterant interfecto fortissimo quoque; in quis Briganticus praefectus alae ceciderat, quem fidum Romanis et Civili avunculo infensum diximus. sed ubi Cerialis cum delecta equitum manu 2 subvenit, versa fortuna praecipites Germani in amnem aguntur. Civilis dum fugientes retentat, agnitus petitusque telis relicto equo tranatavit. idem Veracis effugium. Tutorem Classicum-

---

Cap. 20. *uno die — quadripartito*] In ed. pr. *una die Civilis quatripartita.* In Flor. edd. Rhen. Ald. sqq. *modicis vicis quadripartita Civilis invaserit.* Ernestius et Ryckius *quadripartito.*

Arenacum] Fuit in superiori parte insulae Batavorum. Loci veterisque nominis memoria manet in vicis *Aert* et *Herwert.*

Batavodurum] Item in superiori insulae parte, nunc *Wyk-te-Duurstede. Grinnes* fuere in insula Batavorum dextraque Vahalis ripa, paulo infra vicum, qui nunc dicitur *Tiel.*

Vadam] Danville ponit e regione oppidi *Rhenen*, quod est in dextra Rheni ripa; Alting e regione arcis *Clingenbeke*, prope locum *Meyrik. Brot.*

intercipi] Disputat de hoc verbo Walch. ad Agric. p. 149.

operatum] Muretus coniicit *occupatum.* At *operari rei* idem est quod *occupari re.*

interrumpere pontem] In cdd. et edd. ante Ernestium est *irrumpere* vel *inrumpere.* Ernestius dedit *rumpere.* Codicum scriptura ea est, ut non dubitaverim scribere *interrumpere;* qua phrasi Tacitus utitur Hist. 1, 70. *interruptis fluminum pontibus.*

Cap. 21. *Briganticus*] Hist. 2, 22. 4, 70.

tranatavit] Sic Flor. ut c. 18. Alii *transnatavit.*

Veracis effugium] Ex Iac. Gronovii et Ernestii emendatione edd. scripturae *Germanis effugium.*

3 que appulsae lintres vexere. ne tum quidem Romána classis pugnae affuit, ut iussum erat: sed obstitit formido et remiges per alia militiae munia dispersi. sane Cerialis parum temporis ad exsequenda imperia dabat, subitus consiliis, sed 4 eventu clarus. aderat fortuna etiam ubi artes defuissent. hinc ipsi exercituique minor cura disciplinae. et paucos post dies, quamquam periculum captivitatis evasisset, infamiam non vitavit.

XXII. Profectus Novesium Bonnamque ad visenda castra quae hiematuris legionibus erigebantur, navibus remeabat, disiecto agmine, incuriosis vigiliis. animadversum id Germanis; et insidias composuere. electa nox atra nubibus; et 2 prono amne rapti, nullo prohibente vallum ineunt. prima caedes astu adiuta: incisis tabernaculorum funibus, suismet tentoriis coopertos trucidabant. aliud agmen turbare classem, iniicere vincla, trahere puppes. utque ad fallendum silentio, ita coepta caede, quo plus terroris adderent, cuncta clamo- 3 ribus miscebant. Romani vulneribus exciti quaerunt arma, ruunt per vias, pauci ornatu militari, plerique circum brachia torta veste et strictis mucronibus. dux semisomnus ac prope 4 intectus errore hostium servatur. namque praetoriam navem vexillo insignem, illic ducem rati, abripiunt. Cerialis alibi noctem egerat, ut plerique credidere, ob stuprum Claudiae 5 Sacratae mulieris Ubiae. vigiles flagitium suum ducis dedecore excusabant, tamquam *iussi silere, ne quietem eius turbarent; ita intermisso signo et vocibus se quoque in somnum lapsos.* multa luce revecti hostes, captivis navibus, praetoriam triremem flumine Lupia donum Veledae traxere.

Cap. 22. *prono amne rapti*] Frustra difficultatem movet Pichena quasi Germani adverso, non prono amne remeanti Cereali occurrere debuerint. Germani, qui disiectum agmen et incuriosas vigilias exploraverant, superiora fluminis petivere, ut insidias componerent: *sic* prono amne rapti vallum iniere. *Brot.*

tentoriis] Ita plures cdd. et ed. pr. In Flor. *toriis*, in aliis cdd. *coriis*, quod in edd. haesit usque ad Ernestium revocaturque ab Herbstio in animadverss. p. 32.

ut ad fallendum silentio] Assumendum e *miscebant* verbum *usi erant.*

ornatu militari] Ita ed. pr. Pich. e Flor. in quo est *ornati militari.* Vulgo ante Pichenam item e cdd. *ornati militariter.*

Semisomnus] Ita Flor. Alii ut vulgo *semisomnis.*

intermisso signo et vocibus] Intermisso buccinae signo, interruptis vocibus, quibus initia vigiliarum nuntiabantur. Conf. Ann. 1. 65. 15, 30. Polyb. 6, 35. *ἡ τῆς ἐφοδείας πίστις εἰς τοὺς ἱππεῖς ἀνατίθεται. ὁ γὰρ ταξίαρχος τὴν ἐπιμέλειαν ποιεῖται τοῦ κατὰ φυλακὴν βουκανᾶν.*

triremem] Ed. pr. *biremem.* Ed. pr. *Lupia*, alii *Luppia*, quod Waltherus et Ritterus receperunt.

XXIII. Civilem cupido incessit navalem aciem ostentandi. Complet quod biremium, quaeque simplici ordine agebantur. adiecta ingens lintrium vis tricenos quadragenosque ...... armamenta Liburnicis solita; et simul captae lintres sagulis versicoloribus haud indecore pro velis iuvabantur. spatium 2 velut aequoris electum, quo Mosae fluminis os amnem Rhenum Oceano affundit. caussa instruendae classis, super insitam genti vanitatem, ut eo terrore commeatus Galliа adventantes interciperent. Cerialis miraculo magis quam metu direxit 3 classem, numero imparem, usu remigum, gubernatorum arte, navium magnitudine potiorem. his flumen secundum; illi vento agebantur. sic praevecti, tentato levium telorum iactu dirimuntur. Civilis nihil ultra ausus trans Rhenum concessit. 4 Cerialis insulam Batavorum hostiliter populatus, agros villasque Civilis intactos nota arte ducum sinebat, cum interim flexu autumni et crebris per hiemem imbribus superfusus amnis palustrem humilemque insulam in faciem stagni opplevit. nec classis aut commeatus aderant, castraque in plano sita vi fluminis differebantur.

Cap. 23. *incessit*] In Flor. *invasi incessit.* Ed. pr. *invasit cessit.* Pichena corrigebat *inanis incessit.* Dein Rhenanus e Bud. *et quod.*

adiecta ingens — iuvabantur] In Flor. *adiecta ingens lintrium vis tricenos quadragenosque se et* (in Ernestii ed. *set*) *armamenta liburnicis solitae,* In Bud. *tricenos quadrigenosque seu armente taliburnicis soli haud indecore.* Ultima in Vat. ita: *armamenta liburnicis solite et simul capte lintres sagulis versicoloribus haud indecore pro telis iuvabantur.* Editiones Rhen. Ald. *adiecta lintrium vis. tricenos quadragenosque simul armenta liburnicis olim, haud indecore pro velis iuvabant.* Edd. Lips. *adiecta ingens lintrium vis. tricenis quadragenisque armamenta liburnicis solita et simul captae lintres* — Waltherus recepit scripturam Bipontinorum: — *tricenos quadragenosque ferentium* · — *et simul aptae lintres* —.

electum] Hoc in pluribus cdd. exstat et pro Rhenani scriptura *captum* repositum est a Pichena, qui in Flor. *eiectum* vidit.

quo Mosae fl. os] Sic Flor. et ed. pr. In aliis cdd. et edd. Put. *quo Mosae fluminis amnem Rhenus.* Rhenanus pro *quo* scripsit *ubi* e Bud. qui *ut* habet. — Ann. 2, 6. *mox id quoque vocabulum mutat Mosa flumine eiusque immenso ore eundem in Oceanum effundit.*

his flumen secundum] Sic Pichena e Flor. Vulgo *is flumine secundo.*

praevecti] Ita Flor. Alii *provecti,* ut supra c. 16.

nota arte ducum] Vid. Thucyd. 2, 13. Liv. 2, 39. 22, 23. Iust. 3, 7.

flexu autumni] Ita pro *fluxu* Rhenanus e Bud. scripsit. Ita Thuc. 1, 30. περιϊόντι τῷ θέρει. Xenoph. H. Gr. 3, 2. 25. περιϊόντι τῷ ἐνιαυτῷ, anno ad finem vergente. Bachius cum Rothio ad Agric. p. 198. tuetur *fluxu.* Cui lectioni quid sit tribuendum, cognosci potest ex iis quae disputat Cunisius ad Cic. de Orat. 1, 1.

differebantur] I. e. in diversas partes ferebantur. Lectio est a Rhenano pro *deferebantur.*

XXIV. *Potuisse tunc opprimi legiones, et voluisse Germanos, sed dolo a se flexos* imputavit Civilis. neque abhorret 2 vero, quando paucis post diebus deditio insecuta est. nam Cerialis per occultos nuntios *Batavis pacem, Civili veniam* ostentans, Veledam propinquosque monebat *fortunam belli, tot cladibus adversam, opportuno erga populum Romanum merito mutare. caesos Treveros, receptos Ubios, ereptam Batavis patriam; neque aliud Civilis amicitia paratum quam* 3 *vulnera, fugas, luctus. exsulem eum et extorrem recipientibus oneri; et satis peccavisse quod totiens Rhenum transcenderint. si quid ultra moliantur, inde iniuriam et culpam, hinc ultionem et deos fore.*

XXV. Miscebantur minis promissa. et concussa Transrhenanorum fide inter Batavos quoque sermones orti: *non prorogandam ultra ruinam, nec posse ab una natione totius orbis servitium depelli. quid perfectum caede et incendiis* 2 *legionum nisi ut plures validioresque accirentur? si Vespasiano bellum navaverint, Vespasianum rerum potiri; sin populum Romanum armis provocent, quotam partem generis humani Batavos esse? respicerent Raetos Noricosque et ceterorum onera sociorum: sibi non tributa sed virtutem et viros indici. proximum id libertati; et si dominorum electio sit, honestius principes Romanorum quam Germanorum feminas* 3 *tolerari.* haec vulgus. proceres *atrociore Civilis rabie semet in arma trusos; illum domesticis malis excidium gentis opposuisse. tunc infensos Batavis deos, cum obsiderentur legiones, interficerentur legati, bellum uni necessarium, ferale ipsis sumeretur. ventum ad extrema, ni resipiscere incipiant et noxii capitis poena poenitentiam fateantur.*

XXVI. Non fefellit Civilem ea inclinatio, et praevenire statuit, super taedium malorum etiam spe vitae, quae ple- 2 rumque magnos animos infringit. petito colloquio scinditur

---

Cap. 24. *imputavit*] Vid. ad Hist. 1, 38.
fortunam belli — mutare] Ut Hist. 2, 23.
paratum] Ita cum Flor. Ernestius pro *peractum*. Ritterus scripsit *partum*, nam *partum* dici quod quis sibi ipse pepererit, *paratum*, quod alteri acquisiverit.

Cap. 25. *si Vespasiano bellum navaverint*] I. e. si ei in bello gerendo operam navaverint. Vid. Ernest. ad Hist. 4, 59.
et ceterorum] Rhenanus *et* inseruit.
virtutem] Sic Flor. pro *virtutes*. Rhenanus volebat *iuventutem*. Muretus verba *virtutes et* eiicit. — Hist. 4, 12. *viros tantum armaque imperio ministrant*. Germ. 29.
domesticis malis] Conf. Hist. 4, 13.

Cap. 26. *inclinatio*] Animi conversio, ut Ann. 1, 28.
quae — infringit] Ann. 2, 63. *consenuitque multum imminuta*

Nabaliae fluminis pons; in cuius abrupta progressi duces, et Civilis ita coepit: ***si apud Vitellii legatum defenderer, neque facto meo venia neque dictis fides debebatur. cuncta inter*** **3** ***nos inimica, hostilia, ab illo coepta, a me aucta erant. erga Vespasianum vetus mihi observantia; et cum privatus esset, amici vocabamur. hoc Primo Antonio notum, cuius epistolis ad bellum accitus sum, ne Germanicae legiones et Gallica iuventus Alpes transcenderet. quae Antonius epi-*** **4** ***stolis, Hordeonius Flaccus praesens monebat, arma in Germania movi, quae Mucianus in Syria, Aponius in Moesia, Flavianus in Pannonia. . . .***

---

claritate ob nimiam vivendi cupidinem. Conf. Pabst. Ecl. Tac. p. 74. — Acidalius vocem *etiam* sublatam ante *spe* post *plerumque* transponit.

Nabaliae fluminis] Rhenanus et Lipsius volebant *Vahalis fl.*, Vertranius fluctuat inter *Vahalis* et *Navae.* Wersebius l. c. p. 49. intelligit flumen *Leck,* Ledeburius l. c. p. 238. flumen *Issel.*

et Civilis] Copula *et* e Flor. addita est.

inimica, hostilia] *Inimicus,* qui odit, *hostis,* qui oppugnat.

cuius epistolis] Conf. Hist. 4, 13.

quae Antonius epistolis] Ita Pichena cum Flor. Ex eodem libro idem reposuit *Hordeonius.* Vulgo, *quae Antonius absens, Flaccus praesens monebat.*

Flavianus] Sic Flor. pro *Fabianus.* Est Ampius Flavianus, Pannoniae praefectus. Hist. 2, 86. 3, 4. 10.

LIPSIAE TYPIS POLZIANIS IMPRESSUM.